

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Stockholms tingsrätts dom den 27 juni 2018 i mål nr B 13688-16, se bilaga A

PARTER

Klagande och motpart (åklagare)

Kammaråklagarna Kristina Lindhoff Carleson och Reena Devgun
Åklagarmyndigheten
Riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet

Klagande och motparter (målsägande)

1. Jean Gasarabwe
2. Patricie Mukabatsinda
3. Jeanne Mukamunazi
4. Emmanuel Nsabimana
5. Dorothee Nyampundu
6. Wellars Nzasabinfura
7. Peter Uwindekwe

Ombud och målsägandebiträde för 1–7: Advokat Bengt Hesselberg
Sju Advokater KB
Box 22016
104 22 Stockholm

8. Pelagie Kabera
9. Verena Kamanayire
10. Pascal Kampayana
11. Daphrose Kandama
12. Fortuna Mukabucondo
13. Francoise Mukagasana
14. Annonciata Mukankurunziza
15. Faina Mukantagara
16. Victoire Mukantagara
17. Renata Mukantwaza
18. Hassan Sengomungu
19. Evelyne Uwimana

Ombud och målsägandebiträde för 8–19: Advokat Ghita Hadding Wiberg
KRIM advokater HB
Box 377
101 27 Stockholm

Dok.Id 1440093

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 2290 103 17 Stockholm	Birger Jarls Torg 16	08-561 670 00 08-561 669 80 E-post: svea.avd3@dom.se www.svea.se	08-561 669 88	måndag – fredag 09:00–16:30

Klagande och motpart (tilltalad)

Theodore Tabaro, 19680710-9670

Frihetsberövande: Häktad

F.n. Häktet Kronoberg

Ombud och offentlig försvarare: Advokat Thomas Bodström

Advokatbyrån Thomas Bodström AB

Box 3431

103 68 Stockholm

Ombud och offentlig försvarare: Advokat Anna Wahlström

Wahlströms Advokatbyrå AB

Box 3431

103 68 Stockholm

Motparter (målsägande)

20. Modeste Kabagamba

21. Emmanuel Muhirwa

Ombud och målsägandebiträde för 20 och 21: Advokat Bengt Hesselberg

Adress som ovan

22. Leonile Mukashema

Ombud och målsägandebiträde för 22: Advokat Ghita Hadding Wiberg

Adress som ovan

SAKEN

Folkmord m.m.

HOVRÄTTENS DOMSLUT

1. Hovrätten ändrar tingsrättens dom på följande sätt.

- a) Hovrätten frikänner Theodore Tabaro från åtalet avseende sektorn Winteko, åtalspunkt 1, i följande delar.
  - Försök till mord i samband med en av attackerna den 9 april i Gahinga, sektorn Winteko, genom att jaga tutsier eller civilpersoner i syfte att döda dem (del av A.1)
  - Mord på Evariste Mudeyi (A.2, punkt 8)
  - Mord på Aloys Nzamwita (A.3, punkt 9)
  - Försök till mord på Jean Damascéne Bariho (A.4, punkt 12)
  - Försök till mord på Faina Mukantagara (A.4, punkt 13)
  - Försök till mord på Evelyne Uwimana (A.4, punkt 14)
  - Mord på Jean Muhundi (A.5, punkt 19)
  - Mord på två barnbarn till Revokati (A.5, punkt 20)
  - Mord på Theoneste Ruzigamanzi (A.8, punkt 27)

- Mord på Oscar Ndayishime (A.8, punkt 28)
  - Mord på Gaspard Hegenimana (A.8, punkt 29)
- b) Hovrätten frikänner Theodore Tabaro från åtalet avseende skolan i Nyakanyinya, åtalspunkt 2, i följande delar.
- Mord på Jean Baptiste (B.1, punkt 1)
  - Försök till mord på Hassan Sengomungu (B.2, punkt 12 a)
- c) Hovrätten avslår Modeste Kabagambas yrkande om skadestånd för förlust av fadern Evariste Mudeyi och bestämmer att Theodore Tabaro ska betala skadestånd till Modeste Kabagamba med i svenska kronor (SEK) motsvarande värdet av 1 000 000 rwandiska francs (RWF) samt ränta i enlighet med det som tingsrätten har bestämt.
- d) Hovrätten avslår Pascal Kampayanas yrkande om skadestånd för förlust av sönerna Oscar Ndayishime och Gaspard Hegenimana.
- e) Hovrätten avslår Emmanuel Muhirwas yrkande om skadestånd för förlust av sonen Jean Baptiste och brodern Vedaste Munyerhya.
- f) Hovrätten bestämmer att Theodore Tabaro ska betala skadestånd till Francoise Mukagasana med i SEK motsvarande värdet av 8 000 000 RWF samt ränta i enlighet med det som tingsrätten har bestämt.
- g) Hovrätten avslår Faina Mukantagaras yrkande om skadestånd för försök till mord och bestämmer att Theodore Tabaro ska betala skadestånd till Faina Mukantagara med i SEK motsvarande värdet av 2 000 000 RWF samt ränta i enlighet med det som tingsrätten har bestämt.
- h) Hovrätten avslår Leonile Mukashemas yrkande om skadestånd för förlust av bröderna Oscar Ndayishime och Gaspard Hegenimana.
- i) Hovrätten avslår Dorothée Nyampundus yrkande om skadestånd för förlust av maken Theoneste Ruzigamanzi och bestämmer att Theodore Tabaro ska betala skadestånd till Dorothée Nyampundu med i SEK motsvarande värdet av 4 000 000 RWF samt ränta i enlighet med det som tingsrätten har bestämt.
- j) Hovrätten avslår Hassan Sengomungus yrkande om skadestånd för försök till mord.
- k) Hovrätten avslår Evelyne Uwimanas yrkande om skadestånd för försök till mord.
2. Theodore Tabaro ska vara häktad tills fängelsestraffet får verkställas.
3. Det som tingsrätten har beslutat om beslag ska fortfarande gälla.
4. Kvarstaden på så mycket av Theodore Tabaros egendom, att fordringar på skadestånd på sammanlagt i SEK motsvarande värdet av 54 000 000 RWF samt ränta från

den 1 juni 1994 kan antas bli täckta vid utmätning, ska fortsätta att gälla till och med den 29 maj 2019.

5. Sekretessbestämmelserna i 15 kap. 1 § samt 21 kap. 3 och 5 §§ offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska fortsätta att vara tillämpliga på

- a) uppgifter som kan röja Marara Nobles nya identitet, samt
- b) uppgifter om Marara Nobles, Fauston Rukundos och Emmanuel Bagambikis adress eller telefon eller andra jämförbara uppgifter som kan röja var de bor eller som kan användas för att komma i kontakt med dem.

6. Bengt Hesselberg får ersättning av allmänna medel med 524 430 kr. Av beloppet avser 329 130 kr arbete, 67 816 kr tidsspillan, 22 598 kr utlägg och 104 886 kr mervärdesskatt.

7. Ghita Hadding Wiberg får ersättning av allmänna medel med 562 669 kr. Av beloppet avser 349 140 kr arbete, 77 275 kr tidsspillan, 23 720 kr utlägg och 112 534 kr mervärdesskatt.

8. Thomas Bodström får ersättning av allmänna medel med 890 256 kr. Av beloppet avser 600 300 kr arbete, 95 618 kr tidsspillan, 20 358 kr utlägg och 173 980 kr mervärdesskatt.

9. Anna Wahlström får ersättning av allmänna medel med 862 059 kr. Av beloppet avser 552 690 kr arbete, 103 208 kr tidsspillan, 33 749 kr utlägg och 172 412 kr mervärdesskatt.

10. Staten ska svara för kostnaderna i punkterna 6–9.

11. Theodore Tabaro får ersättning av allmänna medel för kostnader för bevisning i hovrätten med 60 000 kr.

I. YRKANDEN I HOVRÄTTEN M.M.	8
II. UTREDNINGEN I HOVRÄTTEN	16
III. HOVRÄTTENS DOMSKÄL	17
1. SKULD.....	17
1.1 Domens disposition	17
1.2 Bakgrund.....	18
1.3 Theodore Tabaros uppgifter och invändningar	18
1.3.1 Har Theodore Tabaro alibi för de påstådda gärningarna?	19
1.3.2 Är Theodore Tabaros uppgifter om folkmordstiden trovärdiga?.....	20
1.3.3 Är utredningen påverkad av den rwandiska regimen?	21
1.4 Bevisvärderingen i målet	23
1.4.1 Förhörspersoners trovärdighet och uppgifters tillförlitlighet.....	23
1.4.2 Uppgifter från personer som dömts för delaktighet i folkmordet	26
1.4.3 Beviskrav för att en anhörig har dödats.....	27
1.5 Theodore Tabaros roll.....	29
1.6 Winteko.....	31
1.6.1 Inledning	31
1.6.2 Åtalspunkt 1, A.1 – Försök till mord	32
Pascal Kampayana, Jean Gasarabwe, Emmanuel Nsabimana och Peter Uwindekwe (punkt 1–4)	32
1.6.3 Åtalspunkt 1, A.2 – Mord.....	36
Laurent Semakamba (punkt 5).....	36
Theobar Kamahanda (punkt 5 a).....	36
Evariste Mudeyi (punkt 8).....	36
1.6.4 Åtalspunkt 1, A.3 – Mord.....	37
Aloys Nzamwita och Jean Marie Vianny Mudasumbwa (punkt 9 och 10)	37
1.6.5 Åtalspunkt 1, A.4 – Mord och försök till mord	38
Launduard Kampayana (punkt 11).....	38
Wellars Nzasabinfura (punkt 11 a).....	38
Jean Damascéne Bariho, Faina Mukantagara och Evelyne Uwimana (punkt 12–14)	39
Matayo/Matteo Kabwana och familjen Rugereka (punkt 15–18).....	40
1.6.6 Åtalspunkt 1, A.5 – Mord.....	40
Jean Muhundi (punkt 19).....	40
Revokatis barnbarn (punkt 20).....	41
Pascasia Nyirabagwiza och Wellars Rukeraho (punkt 21 och 22).....	42
1.6.7 Åtalspunkt 1, A.6 – Mord.....	42

Vincent Tugirimana (punkt 23 a)	42
1.6.8 Åtalspunkt 1, A.7 – Mord.....	42
Gashimani/Gakimani, Gasana och Sibomana (punkt 24–26)	42
1.6.9 Åtalspunkt 1, A.8 – Mord.....	42
Theoneste Ruzigamanzi (punkt 27).....	42
Faina Nyirandege (punkt 27 a).....	44
Oscar Ndayishime och Gaspard Hegenimana (punkt 28 och 29).....	44
Mbarushimana (punkt 30).....	46
1.6.10 Åtalspunkt 1, A.9 – Mord.....	46
Rwabihunda (punkt 31)	46
1.6.11 Sammanfattning av åtalspunkt 1, A.1–A.9.....	47
1.6.12 Åtalspunkt 2 – Människorov	47
1.6.13 Åtalspunkt 3, A.10 – Våldtäkt	49
Dorotheé Nyampundu, Françoise Mukagasana, Patricie Mukabatsinda, Jeanne Mukamunazi, Evelyne Uwimana, Daphrose Kandama och Verena Kamanayire (punkt 32–37).....	49
1.6.14 Åtalspunkt 4 – Plundring.....	51
1.7 Nyakanyinya	52
1.7.1 Inledning	52
1.7.2 Har Theodore Tabaro deltagit i och lett attacken mot skolan?	53
1.7.3 Har Theodore Tabaro deltagit i och lett attacken mot kapellet?	54
1.7.4 B.1 – Mord	54
Jean Baptiste (punkt 1)	54
Innocent Gakwaya (punkt 2).....	55
Gaspard Kanamugere och Kayisire (punkt 3 och 4).....	55
Victor Ntagara (punkt 6).....	55
Viateur Ntagara (punkt 7).....	55
Philipo Twahirwa (punkt 8).....	56
Vedaste Mugarura (punkt 9)	56
Valens Uwitije (punkt 10 a).....	56
Ancille Mukamuvunyi, Xavetine Mukakarenzi och Francine Uwimana (punkt 10 c– e).....	56
Jean Damascene Twahirwa, Venuste Kayitare, Callixte Gasane och Xavier Karenzi (punkt 10 f–i)	57
Jean Bosco Ndekezi (punkt 10 j).....	57
Consolée Mukarwema och Marie-Claire Murekatete (punkt 10 k och l)	57
Anastasié Nzirerera, Jeanne Kayitese och Alice Murakatete (punkt 10 m–o).....	58
Zacharie Ntangohafi, Concorde och Janvier (punkt 10 p–r).....	58
1.7.5 B.2 – Försök till mord.....	58

Annonciata Mukankurunziza (punkt 11)	58
Renata Mukantwaza (punkt 12)	59
Hassan Sengomungu (punkt 12 a).....	59
1.7.6 B.3 – Våldtäkt.....	60
Verena Kamanayire och Francoise Mukagasana (punkt 13 och 14)	60
1.8 Mibilizi.....	62
1.8.1 Inledning	62
1.8.2 Har Theodore Tabaro befunnit sig i Mibilizi den 20 april 1994?	62
1.8.3 Har Theodore Tabaro varit delaktig i mordet på Albert Senuma?	63
1.8.4 Mord på ett 60-tal tutsier/civilpersoner	65
1.8.5 C – Mord på Christophe Shakaje, Jean Baptiste Twagiumukiza och Paul Dusabayezu (punkt 1–3)	66
1.9 Sammanfattande bedömning av Theodore Tabaros skuld	66
1.10 Rubricering	66
2. PÅFÖLJD	67
3. SKADESTÅND	67
3.1 Utdömda skadeståndsbelopp.....	67
3.2 Avslag på skadeståndsyrkanden.....	67
3.3 Vedaste Munyerhya.....	68
3.4 Daniel Nzimurinda	68
4. BESLAG.....	69
5. KVARSTAD.....	69
6. HÄKTNING	70
7. ERSÄTTNINGSFRÅGOR.....	70

I. YRKANDEN I HOVRÄTTEN M.M.

Rubriksättningen och numreringen av parternas yrkanden följer s. 12–22 i tingsrättens dom.

Åklagarna har yrkat att hovrätten ska döma Theodore Tabaro för folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, även avseende följande underliggande gärningar, med den justering av åtalet i åtalspunkten 1, A.1, som markerats med kursiv stil.

1. Sektorn WintekoÅtalspunkt 1

A.1. Försök till mord i samband med en av attackerna den 9 april 1994 i Gahinga, sektorn Winteko, genom att kasta en granat mot tutsier/civilpersoner *och jaga dem i syfte att döda dem avseende*

- 1) Pascal Kampayana,
- 2) Jean Gasarabwe,
- 3) Emmanuel Nsabimana, och
- 4) Peter Uwindekwe.

A.5. Mord under en kväll/natt någon gång under perioden den 12 april till och med maj månad 1994 i sektorn Winteko avseende

- 21) Pascasia Nyirabagwiza, berövad livet genom kraftigt, trubbigt våld med tillhygge och/eller skär/huggskador, och
- 22) Wellars Rukeraho, berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge.

A.7. Mord någon gång i slutet av april till och med maj månad 1994 i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig i sektorn Winteko avseende

- 24) Gashimani/Gakimani (Pelagie Kaberas son och Fortuna Mukabucondos bror), berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge,
- 25) Gasana (Pelagie Kaberas son och Fortuna Mukabucondos bror), berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge, och

26) Sibomana (Pelagie Kaberas son och Fortuna Mukabucondos bror), berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge.

A.8. Mord i Gahinga/Bugayi, sektorn Winteko, under en dag någon gång i slutet av april till och med maj månad 1994 avseende

30) Mbarushimana (Jeanne Mukamunazis son), berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge.

Åtalspunkt 3

A.10. Våldtäkter av kvinnor och flickor som spärrats in i s.k. blendehus under perioden den 12 april till och med maj månad 1994 i sektorn Winteko avseende bl.a.

32) Dorothee Nyampundu,

33) Patricie Mukabatsinda,

34) Jeanne Mukamunazi,

35) Evelyne Uwimana,

36) Daphrose Kandama, och

37) Verena Kamanayire.

3. Klostret i Mibilizi

Mord i Mibilizi den 20 april 1994 eller någon/några dagar dessförinnan på ett 60-tal tutsier/civilpersoner genom att bland annat skjuta, slå samt hugga/skära dem med tillhyggen.

Åklagarna har i hovrätten förklarat att de inte gör gällande att Theodore Tabaro ska dömas för ett obestämt antal gärningar i Winteko samt att de godtar tingsrättens bedömning på s. 62 i domen att de åtalade gärningarna begångna i Winteko inte ska betraktas som en enda långvarig attack utan att gärningarna under åtalspunkten 1, A.1–A.9, ska bedömas som skilda attacker.

Hassan Sengomungu har i hovrätten justerat brottstiden i åklagarnas gärningsbeskrivning avseende sektorn Winteko under åtalspunkten 1, A.8, såvitt avser hans mor Faina Nyirandege (punkt 27 a) till ”någon gång under april–maj 1994”.

Målsägandena har i hovrätten förklarat att de, utom i de fall där de i tingsrätten själva gjort justeringar av åklagarnas gärningsbeskrivningar, i övrigt inte gör gällande några andra brottstider eller brottsplatser än de som åklagarna angett.

Jean Gasarabwe, Emmanuel Nsabimana och Peter Uwindekwe har yrkat att hovrätten ska förplikta Theodore Tabaro att betala skadestånd till var och en av dem med i svenska kronor (SEK) motsvarande värdet av 4 000 000 rwandiska francs (RWF) samt ränta enligt 6 § räntelagen från den 1 juni 1994 till dess betalning sker. Yrkade belopp avser försök till mord i samband med en av attackerna den 9 april 1994 i Gahinga, sektorn Winteko, genom att kasta en handgranat mot dem (1. Sektorn Winteko, åtalspunkt 1, A.1, punkt 2–4).

Patricie Mukabatsinda har yrkat att hovrätten ska förplikta Theodore Tabaro att betala skadestånd till henne med i SEK motsvarande värdet av 12 000 000 RWF samt ränta enligt 6 § räntelagen från den 1 juni 1994 till dess betalning sker. Yrkat belopp avser upprepade grova våldtäkter den 12 april till och med maj 1994 i sektorn Winteko (1. Sektorn Winteko, åtalspunkt 3, A.10, punkt 33).

Jeanne Mukamunazi har yrkat att hovrätten ska förplikta Theodore Tabaro att betala skadestånd till henne med i SEK motsvarande värdet av 9 500 000 RWF samt ränta enligt 6 § räntelagen från den 1 juni 1994 till dess betalning sker. Av yrkat belopp avser 8 000 000 RWF upprepade grova våldtäkter den 12 april till och med maj 1994 i sektorn Winteko (1. Sektorn Winteko, åtalspunkt 3, A.10, punkt 34) och 1 500 000 RWF förlust av sonen Mbarushimana (1. Sektorn Winteko, åtalspunkt 1, A.8, punkt 30).

Dorothee Nyampundu har yrkat att hovrätten ska förplikta Theodore Tabaro att betala skadestånd till henne med i SEK motsvarande värdet av 8 000 000 RWF samt ränta enligt 6 § räntelagen från den 1 juni 1994 till dess betalning sker. Yrkat belopp avser upprepade grova våldtäkter den 12 april till och med maj 1994 i sektorn Winteko (1. Sektorn Winteko, åtalspunkt 3, A.10, punkt 32).

Wellars Nzasabinfura har yrkat att hovrätten ska döma Theodore Tabaro för folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, genom försök till mord på honom den 10 april 1994 eller någon/några dagar därefter i sektorn Winteko (1. Sektorn Winteko, åtalspunkt 1, A.4, punkt 11 a). Han har också yrkat att hovrätten ska förplikta Theodore Tabaro att betala skadestånd till honom för försök till mord med i SEK motsvarande värdet av 4 000 000 RWF samt ränta enligt 6 § räntelagen från den 1 juni 1994 till dess betalning sker.

Pelagie Kabera har yrkat att hovrätten ska döma Theodore Tabaro för folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, genom mord på maken Laurent Semakamba i samband med attackerna den 9 april 1994 i Gahinga, sektorn Winteko (1. Sektorn Winteko, åtalspunkt 1, A.2, punkt 5). Hon har också yrkat att hovrätten ska förplikta Theodore Tabaro att betala skadestånd till henne för förlust av make med i SEK motsvarande värdet av 2 000 000 RWF samt ränta enligt 6 § räntelagen från den 1 juni 1994 till dess betalning sker.

Vidare har *Pelagie Kabera* yrkat att hovrätten ska döma Theodore Tabaro för folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, genom mord på sönerna Gashimani/Gakimani, Gasana och Sibomana någon gång i slutet av april till och med maj 1994 i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig i sektorn Winteko (1. Sektorn Winteko, åtalspunkt 1, A.7, punkt 24–26). Hon har också yrkat att hovrätten ska förplikta Theodore Tabaro att betala skadestånd till henne för förlust av tre söner med i SEK motsvarande värdet av 4 500 000 RWF (1 500 000 RWF per person) samt ränta enligt 6 § räntelagen från den 1 juni 1994 till dess betalning sker.

Verena Kamanayire har yrkat att hovrätten ska döma Theodore Tabaro för folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, genom mord på brodern Vincent Tugirimana någon gång efter den 13 april till och med maj 1994 i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig i sektorn Winteko (1. Sektorn Winteko, åtalspunkt 1, A.6, punkt 23 a) samt genom mord på brodern Valens Uwitije den 13 april eller någon/några dagar dessförinnan eller därefter i Nyakanyinya (2. Skolan i Nyakanyinya, B.1, punkt 10 a). Hon har också yrkat att hovrätten ska förplikta Theodore Tabaro att betala skadestånd till henne för förlust av två bröder med i SEK motsvarande värdet av 2 000 000 RWF

(1 000 000 RWF per person) samt ränta enligt 6 § räntelagen från den 1 juni 1994 till dess betalning sker.

Vidare har *Verena Kamanayire* yrkat att hovrätten ska döma Theodore Tabaro för folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, genom grova våldtäkter den 12 april till och med maj 1994 i sektorn Winteko (1. Sektorn Winteko, åtalspunkt 3, A.10, punkt 37) samt den 13–20 april 1994 eller någon/några dagar dessförinnan eller därefter i Nyakanyinya (2. Skolan i Nyakanyinya, stycke 2 samt 6–8, B.3, punkt 13). Hon har också yrkat att hovrätten ska förplikta Theodore Tabaro att betala skadestånd till henne för grova våldtäkter med i SEK motsvarande värdet av 12 000 000 RWF samt ränta enligt 6 § räntelagen från den 1 juni 1994 till dess betalning sker.

Pascal Kampayana har yrkat att hovrätten ska döma Theodore Tabaro för folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, genom försök till mord på honom i samband med en av attackerna den 9 april 1994 i Gahinga, sektorn Winteko, genom att kasta en handgranat mot honom (1. Sektorn Winteko, åtalspunkt 1, A.1, punkt 1). Han har också yrkat att hovrätten ska förplikta Theodore Tabaro att betala skadestånd till honom för försök till mord med i SEK motsvarande värdet av 4 000 000 RWF avseende samt ränta enligt 6 § räntelagen från den 1 juni 1994 till dess betalning sker.

Daphrose Kandama har yrkat att hovrätten ska döma Theodore Tabaro för folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, genom grova våldtäkter den 12 april till och med maj 1994 i sektorn Winteko (1. Sektorn Winteko, åtalspunkt 3, A.10, punkt 36). Hon har också yrkat att hovrätten ska förplikta Theodore Tabaro att betala skadestånd till henne för grova våldtäkter med i SEK motsvarande värdet av 12 000 000 RWF samt ränta enligt 6 § räntelagen från den 1 juni 1994 till dess betalning sker.

Fortuna Mukabucondo har yrkat att hovrätten ska döma Theodore Tabaro för folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, genom mord på fadern Laurent Semakamba i samband med attackerna den 9 april 1994 i Gahinga, sektorn Winteko (1. Sektorn Winteko, åtalspunkt 1, A.2, punkt 5). Hon har också yrkat att hovrätten ska förplikta Theodore Tabaro att betala skadestånd till henne för förlust av fader med i SEK motsvarande

värdet av 2 000 000 RWF samt ränta enligt 6 § räntelagen från den 1 juni 1994 till dess betalning sker.

Vidare har *Fortuna Mukabucondo* yrkat att hovrätten ska döma Theodore Tabaro för folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, genom mord på bröderna Gashimani/Gakimani, Gasana och Sibomana någon gång i slutet av april till och med maj 1994 i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig i sektorn Winteko (1. Sektorn Winteko, åtalspunkt 1, A.7, punkt 24–26). Hon har också yrkat att hovrätten ska förplikta Theodore Tabaro att betala skadestånd till henne för förlust av tre bröder med i SEK motsvarande värdet av 3 000 000 RWF (1 000 000 RWF per person) samt ränta enligt 6 § räntelagen från den 1 juni 1994 till dess betalning sker.

Francoise Mukagasana har yrkat att hovrätten ska döma Theodore Tabaro för folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, genom grova våldtäkter den 12 april till och med maj 1994 i sektorn Winteko (1. Sektorn Winteko, åtalspunkt 3, A.10, punkt 32 a) samt den 13–20 april 1994 eller någon/några dagar dessförinnan eller därefter i Nyakanyinya (2. Skolan i Nyakanyinya, stycke 2 samt 6–8, B.3, punkt 14). Hon har också yrkat att hovrätten ska förplikta Theodore Tabaro att betala skadestånd till henne för grova våldtäkter med i SEK motsvarande värdet av 8 000 000 RWF samt ränta enligt 6 § räntelagen från den 1 juni 1994 till dess betalning sker.

Vidare har *Francoise Mukagasana* yrkat att hovrätten ska döma Theodore Tabaro för folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, genom mord på modern Ancille Mukamuvunyi samt systrarna Xavetine Mukakarenzi och Francine Uwimana den 13–20 april 1994 eller någon/några dagar dessförinnan eller därefter i Nyakanyinya (2. Skolan i Nyakanyinya, B.1, punkt 10 c–e). Hon har också yrkat att hovrätten ska förplikta Theodore Tabaro att betala skadestånd till henne för förlust av moder och två systrar med i SEK motsvarande värdet av 4 000 000 RWF (2 000 000 RWF för modern och 1 000 000 RWF per person för systrarna) samt ränta enligt 6 § räntelagen från den 1 juni 1994 till dess betalning sker.

Annonciata Mukankurunziza har yrkat att hovrätten ska döma Theodore Tabaro för folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, genom mord på brodern Vincent Tugirimana

någon gång efter den 13 april till och med maj 1994 i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig i sektorn Winteko (1. Sektorn Winteko, åtalspunkt 1, A.6, punkt 23 a) samt genom mord på brodern Valens Uwitije den 13 april eller någon/några dagar dessförinnan eller därefter i Nyakanyinya (2. Skolan i Nyakanyinya, B.1, punkt 10 a). Hon har också yrkat att hovrätten ska förplikta Theodore Tabaro att betala skadestånd till henne för förlust av två bröder med i SEK motsvarande värdet av 2 000 000 RWF (1 000 000 RWF per person) samt ränta enligt 6 § räntelagen från den 1 juni 1994 till dess betalning sker.

Faina Mukantagara har yrkat att hovrätten ska döma Theodore Tabaro för folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, genom mord på fadern Christophe Shakaje samt bröderna Jean Baptiste Twagiumukiza och Paul Dusabayezu den 20 april 1994 eller någon/några dagar dessförinnan eller därefter i Mibilizi (3. Klostret i Mibilizi, C, punkt 1–3). Hon har också yrkat att hovrätten ska förplikta Theodore Tabaro att betala skadestånd till henne för förlust av fader och två bröder med i SEK motsvarande värdet av 4 000 000 RWF (2 000 000 RWF för fadern och 1 000 000 RWF per person för bröderna) samt ränta enligt 6 § räntelagen från den 1 juni 1994 till dess betalning sker.

Victoire Mukantagara har yrkat att hovrätten ska döma Theodore Tabaro för folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, genom mord på modern Consolée Mukarwema och systemen Marie-Claire Murekatete den 13–20 april 1994 eller någon/några dagar dessförinnan eller därefter i Nyakanyinya (2. Skolan i Nyakanyinya, B.1, punkt 10 k och l). Hon har också yrkat att hovrätten ska förplikta Theodore Tabaro att betala skadestånd till henne för förlust av moder och syster med i SEK motsvarande värdet av 3 000 000 RWF (2 000 000 RWF för modern och 1 000 000 RWF för systemen) samt ränta enligt 6 § räntelagen från den 1 juni 1994 till dess betalning sker.

Renata Mukantwaza har yrkat att hovrätten ska döma Theodore Tabaro för folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, genom mord på modern Anastasie Nzirerera samt systrarna Jeanne Kayitese och Alice Murakatete den 13–20 april eller någon/några dagar dessförinnan eller därefter i Nyakanyinya (2. Skolan i Nyakanyinya, B.1, punkt 10 m–o). Hon har också yrkat att hovrätten ska förplikta Theodore Tabaro att betala skadestånd till henne för förlust av moder och två systrar med i SEK motsvarande

värdet av 4 000 000 RWF (2 000 000 RWF för modern och 1 000 000 RWF per person för systrarna) samt ränta enligt 6 § räntelagen från den 1 juni 1994 till dess betalning sker.

Hassan Sengomungu har yrkat att hovrätten ska döma Theodore Tabaro för folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, genom mord på modern Faina Nyirandeye någon gång under april–maj 1994 i Winteko (1. Sektorn Winteko, åtalspunkt 1, A.8, punkt 27 a). Vidare har *Hassan Sengomungu* yrkat att hovrätten ska döma Theodore Tabaro för folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, genom mord på fadern Zacharie Ntangohafi samt bröderna Concorde och Janvier den 13 april 1994 eller någon/några dagar dessförinnan eller därefter i Nyakanyinya (2. Skolan i Nyakanyinya, B.1, punkt 10 p–r). Han har också yrkat att hovrätten ska förplikta Theodore Tabaro att betala skadestånd till honom för förlust av moder, fader och två bröder med i SEK motsvarande värdet av 6 000 000 RWF (2 000 000 RWF per person för modern och fadern samt 1 000 000 RWF per person för bröderna) samt ränta enligt 6 § räntelagen från den 1 juni 1994 till dess betalning sker.

Evelyne Uwimana har yrkat att hovrätten ska döma Theodore Tabaro för folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, genom mord på fadern Theobar Kamahanda i samband med attackerna den 9 april 1994 i Gahinga, sektorn Winteko (1. Sektorn Winteko, åtalspunkt 1, A.2, punkt 5 a). Hon har också yrkat att hovrätten ska förplikta Theodore Tabaro att betala skadestånd till henne för förlust av fader med i SEK motsvarande värdet av 2 000 000 RWF samt ränta enligt 6 § räntelagen från den 1 juni 1994 till dess betalning sker.

Vidare har *Evelyne Uwimana* yrkat att hovrätten ska döma Theodore Tabaro för folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, genom våldtäkt den 12 april till och med maj 1994 i sektorn Winteko (1. Sektorn Winteko, åtalspunkt 3, A.10, punkt 35). Hon har också yrkat att hovrätten ska förplikta Theodore Tabaro att betala skadestånd till henne för våldtäkt med i SEK motsvarande värdet av 4 000 000 RWF samt ränta enligt 6 § räntelagen från den 1 juni 1994 till dess betalning sker.

Theodore Tabaro har yrkat att hovrätten ska frikänna honom, avslå skadeståndsyrkandena och upphäva beslutet om kvarstad.

Parterna har motsatt sig varandras ändringsyrkanden.

Modeste Kabagamba, Emmanuel Muhirwa och Leonile Mukashema, som inte själva har klagat på tingsrättens dom, har motsatt sig *Theodore Tabaros* ändringsyrkanden.

Målsägandena har biträtt åtalet även i hovrätten.

II. UTREDNINGEN I HOVRÄTTEN

Parterna har lagt fram samma bevisning i hovrätten som i tingsrätten. Hovrätten har tagit del av uppgifter lämnade av målsägandena, *Theodore Tabaro* och vittnena genom att spela upp ljud- och bildfilerna samt ljudfilerna från förhören i tingsrätten.

Hovrätten har hållit syn på nytt i Rwanda i

- dåvarande byarna Bugayi, Gahinga och Karambo med omnejd i dåvarande sektorn Winteko,
- skolan i Nyakanyinya,
- kyrkan, klostret och prästbostaden i Mibilizi, samt
- åklagarmyndighetens lokaler i Rusizi.

Dessutom har hovrätten hållit syn i Högsta domstolens lokaler i Kigali, Rwanda.

Målsägandena har som ny skriftlig bevisning åberopat mötesanteckningar från informationsinsamling under gacacaförfarandet i Rwanda.

Theodore Tabaro har som ny skriftlig bevisning åberopat

- tidningsartikel ur Bergslagsposten den 30 mars 2005,
- familjebild ur Sundsvalls tidning den 19 juni 1999,
- artikel ur Örebrokuriren den 1 december 2003,
- promemoria från Säkerhetspolisen den 15 juli 2013,

- yttrande från åklagarna den 3 april 2018 till tingsrätten avseende vittnet Fauston Rukundo,
- utlåtande den 11 december 2018 från partssakkunniga Nancy Combs,
- utlåtande den 13 december 2018 från partssakkunnige Pär Anders Granhag, och
- anteckningar från polisförhör med Emmanuel Bagambiki den 17 december 2018.

Nancy Combs och Pär Anders Granhag har hörts i hovrätten på Theodore Tabaros begäran. Vidare har på Theodore Tabaros begäran som ny muntlig bevisning vittnesförhör hållits med Gabriel Lindén och Marara Noble.

På åklagarnas begäran har kompletterande frågor ställts till vittnet Torun Lindholm.

III. HOVRÄTTENS DOMSKÄL

1. SKULD

1.1 Domens disposition

Hovrätten har i stora drag följt dispositionen i tingsrättens dom. Hovrätten har behandlat de olika brottsplatserna Winteko, Nyakanyinya och Mibilizi i samma ordning som tingsrätten, med den skillnaden att hovrätten har valt att behandla målsägandenas justeringar av och tillägg till åklagarnas åtal tillsammans med detta åtal och inte som separata frågeställningar (se avsnitt III.2 i tingsrättens dom). Vidare har hovrätten ansett att de enskilda personer som namnges under rubrikerna B.1, B.2 och C omfattas av åklagarnas respektive målsägandenas gärningspåståenden och att frågan om dessa personer har dödat eller utsatts för mordförsök ska prövas i skulddelen och inte, som tingsrätten har gjort, i skadeståndsdelen.

Högsta domstolen har i avgörandet NJA 2015 s. 702 (Balkongmålet) redogjort för en metod för bevisbedömning som kan användas i vissa fall (se p. 22 och 23). Den använta metoden går i huvudsak ut på att domstolen först prövar om den bevisning som åklagaren, eller målsäganden, har lagt fram är så stark att den i sig är tillräcklig för en fällande dom mot den tilltalade. Om detta är fallet, ska domstolen granska den tilltalades berättelse och den bevisning som stöder denna. Motbevisas det som åklagaren eller

målsäganden har påstått, ska den tilltalade frikännas. Detsamma gäller om den tilltalades berättelse och annan bevisning som stöder denna medför att beviskravet i brottmål, ”ställt utom rimligt tvivel”, inte är uppnått.

Det aktuella åtalet är komplext i den meningen att det avser ett stort antal olika händelseförlopp och namngivna brottsoffer. Målsägandena har dessutom i stor utsträckning gjort justeringar av och tillägg till åtalet, bl.a. har ett antal brottsoffer lagts till. Theodore Tabaro har förnekat samtliga gärningar och inte i något fall lämnat en egen version av det av åklagarna eller målsägandena påstådda händelseförloppet, utan hävdade att han inte ens varit i närheten av någon av brottsplatserna. Enligt Theodore Tabaro är den huvudsakliga invändningen mot åtalet att det bygger på en utredning som är styrd av den rwandiska regimen för att få honom felaktigt dömd för folkmord.

Enligt hovrätten passar den metod som Högsta domstolen har anvisat i NJA 2015 s. 702 mindre väl när den tilltalade, som i detta fall, invänder att åtalet bygger på en politiskt styrd utredning och inte har lämnat någon egen version av de påstådda händelserna som kan vägas mot det som åklagarna eller målsägandena har påstått. Hovrätten kommer därför att pröva Theodore Tabaros uppgifter och invändningar redan under avsnitt 1.3 nedan.

1.2 Bakgrund

Tingsrätten har på s. 9–11 samt 41 och 42 redogjort för bakgrunden till målet. Det har inte framkommit något i hovrätten som ger anledning till ändring av vad som anförts där.

1.3 Theodore Tabaros uppgifter och invändningar

Tingsrätten har på s. 40 f. i domen redogjort för Theodore Tabaros inställning till åtalet, hans egna uppgifter om sina förehavanden under folkmordstiden och hans invändning om en politiskt styrd utredning.

Som framgår av tingsrättens dom och vad som anförts ovan, har Theodore Tabaro förnekat samtliga gärningar och gjort gällande att han inte ens varit i närheten av någon av brottsplatserna. Han har förklarat att han inte deltagit i några attacker eller folkmordsaktiviteter överhuvudtaget. Theodore Tabaro har uppgett att han under den tid

som folkmordet pågick i stort sett dagligen befann sig vid sitt lager i Kamembe från tidig morgon till sen kväll. Han har hävdats att han inte sett några döda kroppar i Winteko och att han inte haft någon närmare kännedom om vad som pågått där.

1.3.1 Har Theodore Tabaro alibi för de påstådda gärningarna?

Theodore Tabaro har inte åberopat någon bevisning som stöder hans påstående om att han befunnit sig i Kamembe under dagtid. Vidare har han endast i ett fall, som avser händelserna i Mibilizi, åberopat bevisning till stöd för sitt påstående att han inte befunnit sig på den aktuella brottsplatsen vid tidpunkten för den åtalade gärningen.

Beträffande händelserna i Mibilizi har Theodore Tabaro i hovrätten åberopat anteckningar från polisförhör med Emmanuel Bagambiki den 17 december 2018. Emmanuel Bagambiki var under 1994 prefekt i prefekturen Cyangugu. Prefekturen omfattade bl.a. kommunen Cyimbogo, i vilken de i målet aktuella sektorerna Winteko, Nyakanyinya och Mibilizi ingick. Under polisförhöret fick Emmanuel Bagambiki frågor om vilka som var de lokala ledarna vid prefekturen under folkmordet. Han berättade då inledningsvis om vilka som var underprefekter och vilka som var borgmästare i de olika kommunerna som prefekturen var indelad i. När det gällde andra ledamöter i kommunerna än borgmästarna nämnde Emmanuel Bagambiki bl.a. Jean Katarwa i kommunen Cyimbogo. Jean Katarwa har hörts i målet och berättat bl.a. att han var rådgivare i Winteko under folkmordet. Närmare tillfrågad om attackerna i Mibilizi i april 1994 namngav Emmanuel Bagambiki några personer som enligt de rapporter som han fått hade varit ledare för angriparna vid dessa attacker. Bland de omnämnda personerna finns inte Theodore Tabaro. Hovrätten noterar också att Emmanuel Bagambiki vid förhöret förklarade att han inte kände till att det hade skett några attacker i Mibilizi mellan den 18 och 22 april 1994. Den i målet aktuella attacken ska enligt åtalet ha ägt rum den 20 april 1994.

Enligt hovrätten utesluter Emmanuel Bagambikis uppgifter inte att Theodore Tabaro befann sig i Mibilizi den 20 april 1994.

Hovrätten konstaterar sammanfattningsvis att det inte finns någon utredning som ger stöd åt Theodore Tabaros påstående om att han befunnit sig på någon annan plats än

brottsplatserna när brotten begicks. Det finns alltså inte någon bevisning som ger Theodore Tabaro alibi för de åtalade gärningarna.

1.3.2 Är Theodore Tabaros uppgifter om folkmordstiden trovärdiga?

Frågan är vilken betydelse som kan tillmätas Theodore Tabaros egna uppgifter om vad han gjorde under den aktuella tiden. Theodore Tabaro har som redovisats ovan uppgett att han under folkmordstiden dagligen gick till och från sitt lager i Kamembe. Hovrätten ifrågasätter inte att det var möjligt att under pågående folkmord ta sig till och från Kamembe för att arbeta, i vart fall för hutuer. Ett exempel på att detta var möjligt är uppgifterna från Vénuste Mbananabo om att han under folkmordet arbetade som vakt i Kamembe men att det ibland var svårt att ta sig dit.

Theodore Tabaro har beträffande sina upplevelser av och kännedom om folkmordet i Winteko berättat bl.a. att han inte såg några döda kroppar i Winteko men att han hörde talas om att tutsier dog. Han har vidare berättat att han såg att tutsiers hus hade brunnit ner och att människor flydde, men att han då inte kände till att tutsier hade flytt till Nyakanyinya. Vidare har han uppgett att han nästan varje dag lämnade hemmet klockan sex på morgonen och kom hem klockan nio på kvällen samt att han tillbringade lediga dagar med familjen eller i kyrkan.

Theodore Tabaros förklaring till varför han inte har sett eller hört talas om någon av de händelser som de andra förhörspersonerna från Winteko har berättat om, är alltså att han under folkmordet tillbringat huvuddelen av sin vakna tid i Kamembe. Enligt hovrätten är denna förklaring inte trovärdig. Även om det skulle ha förhållit sig så som Theodore Tabaro har påstått, dvs. att han befunnit sig i Kamembe varje dag från tidig morgon till sen kväll, är det helt osannolikt att han inte ens skulle ha hört talas om någon av de våldsamma händelser som utspelade sig i hans hembygd, t.ex. från någon familjemedlem.

Hovrätten anser sammanfattningsvis att Theodore Tabaros uppgifter i denna del inte är trovärdiga.

1.3.3 Är utredningen påverkad av den rwandiska regimen?

Tingsrätten har på s. 146 f. i domen utförligt redogjort för den utredning som har lagts fram där och hur tingsrätten har värderat denna utredning. I hovrätten har ytterligare bevisning lagts fram i denna del. Den utredning som har tillkommit i hovrätten påverkar dock inte utredningsläget på något avgörande sätt.

Hovrätten delar tingsrättens bedömningar av utredningen i denna del, med följande ändringar, förtydliganden och tillägg.

Theodore Tabaro har hävdad att Rwanda är en diktatur. Enligt hovrätten finns det på grund av de bedömningar som ska göras i målet inte anledning att ta ställning till om denna benämning ska användas. Det kan likväl konstateras att utredningen tyder på att det finns brister i hur rättsväsendet fungerar i Rwanda. Detta ger självklart skäl till särskild vaksamhet vid hovrättens prövning. Frågan är dock om det finns några faktiska indikationer på att brister av det slaget har påverkat utredningen i målet.

Tingsrätten har anfört att det inte framstår som sannolikt att Theodore Tabaros vittnesmål vid Örebro tingsrätt och hans begränsade politiska aktivitet motiverat regimen i Rwanda att styra och påverka utredningen för att få honom dömd för delaktighet i folkmordet. Enligt hovrätten är den omständigheten att Theodore Tabaro vittnat i ett mål om den rwandiska regimen flyktingspionage i Sverige av sådan beskaffenhet att den skulle kunna ha medfört att regimen hade börjat intressera sig för honom. Någon utredning som talar för att denna omständighet har föranlett den rwandiska regimen att felaktigt anklaga Theodore Tabaro för folkmord finns dock inte. Som tingsrätten har funnit visar utredningen att det fanns misstankar mot Theodore Tabaro för delaktighet i folkmordet redan före hans vittnesmål vid Örebro tingsrätt 2013. Enligt hovrätten talar inte heller utredningen för att Theodore Tabaros gacacadom från 2007 skulle vara falsk.

Theodore Tabaro har påstått att den rwandiska regimen arbetar systematiskt med att påverka vittnen och att det förekommer falska vittnesmål i folkmordsrättegångar. Vidare har Theodore Tabaro hävdad att målsägandena och vittnena i detta mål kan ha påverkats att felaktigt peka ut honom som gärningsman, eller att domstolen i vart fall

inte kan bortse från den risken mot bakgrund av det som han anfört om den rwandiska regimen arbetsmetoder och förekomsten av falska vittnesmål i folkmordsrättegångar.

Theodore Tabaro har åberopat omfattande bevisning till stöd för sina påståenden i dessa avseenden. De personer som har hörts på Theodore Tabaros begäran i denna del (Nancy Combs, Didas Gasana, David Himbara, Joseph Matata, Charlotte Mukankusi, Eugene Munyangoga, Sixbert Musangamfura, Marara Noble, Benoit Rugumaho och Faustin Twagiramungu) har i huvudsak bekräftat Theodore Tabaros påståenden om att regimen påverkar vittnen och att det förekommer falska vittnesmål. Deras uttalanden har dock överlag varit allmänt hållna eller svepande och de har lämnat få eller inga konkreta exempel på fall där personer har påverkats av regimen att lämna falska vittnesmål. När konkreta exempel på sådana fall har lämnats, har det dock inte framkommit på vilket sätt vittnena har påverkats eller på vilket sätt vittnesmålet varit felaktigt. Flera förhörspersoner har i generella termer beskrivit det s.k. tiohusystemet som ett sätt för den rwandiska regimen att utöva kontroll över medborgarna på lokal nivå och att påverka dem att uttala sig till regimen fördel. Charlotte Mukankusi, som varit tiohusledare, har berättat om ett konkret tillfälle när hon själv blev beordrad att hitta och förbereda vittnen som skulle anklaga en person från Kanada samt att hon avsattes som tiohusledare när hon vägrade att göra detta. Hon har dock inte närmare beskrivit vem som beordrade henne att hitta vittnena, hur hon skulle gå till väga för att förbereda dem, vilka felaktiga uppgifter som vittnena skulle lämna eller i vilket sammanhang uppgifterna skulle lämnas.

Enligt hovrätten är det osannolikt att de förhörspersoner som på åklagarnas begäran har hörts i målet skulle ha förmåtts att lämna rakt igenom påhittade berättelser om de aktuella händelserna. Ett skäl för det är, som tingsrätten har anfört, att förhörspersonernas berättelser om en och samma händelse inte är samstämmiga. Ett annat skäl är att ingen av dessa förhörspersoner har försagt sig under förhöret i tingsrätten, vilket rimligen borde ha inträffat i åtminstone något fall, t.ex. i samband med ett motförhör. Det har visserligen förekommit avvikelser mellan vad dessa personer berättat i tingsrätten och vad de berättat i polisförhör, men det har inte framkommit något som talar för att detta berott på att de inte kunnat hålla sig till en inlärd berättelse. Som tings-

rätten har anfört framstår alltså förhörspersonernas berättelser varken som identiska eller inlärd.

Ett annat och mer sannolikt scenario, som Pär Anders Granhag har hört om, skulle kunna vara att förhörspersonerna har instruerats av den rwandiska regimen att felaktigt peka ut Theodore Tabaro som gärningsman, medan det som de i övrigt har berättat är sant (s.k. inbäddad lögn). Även här kan det dock konstateras att förhörspersonerna inte ger någon entydig bild av Theodore Tabaros agerande. Han pekades inte ut av samtliga och det finns inte heller i övrigt något i utredningen som tyder på att Theodore Tabaro felaktigt har ”planterats” i de aktuella berättelserna.

Hovrätten anser sammanfattningsvis att det inte framkommit några konkreta omständigheter som på ett generellt plan ger anledning att misstänka att de aktuella förhörspersonerna har instruerats av den rwandiska regimen att lämna felaktiga uppgifter om de åtalade gärningarna eller om Theodore Tabaros delaktighet i dessa.

Detta innebär dock inte att uppgifterna om att vittnespåverkan förekommer kan ignoreras. Enligt hovrätten går det alltså inte att bortse från risken för att förhörspersonerna har lämnat felaktiga uppgifter. Att en förhörsperson har lämnat felaktiga uppgifter behöver emellertid inte ha sin grund i en påverkan från den rwandiska regimen. Det kan finnas flera tänkbara bevekelsegrunder för en person att lämna felaktiga uppgifter som inte har att göra med en vilja att vara regimen till lags. Hovrätten återkommer under nästa avsnitt till denna fråga och andra frågor som har med bevisvärderingen att göra.

1.4 Bevisvärderingen i målet

1.4.1 Förhörspersoners trovärdighet och uppgifters tillförlitlighet

Tingsrätten har på s. 35 f. i domen utförligt redogjort för bevisvärderingen i målet.

Hovrätten ansluter sig till vad tingsrätten har anfört i denna del, med följande förtydliganden och tillägg (när det särskilt gäller värderingen av uppgifter från förhörspersoner som har dömts för delaktighet i folkmordet, se avsnitt 1.4.2).

Som nyss har angetts kan det finnas flera tänkbara bevekelsegrunder för en person att lämna felaktiga uppgifter som inte har att göra med en vilja att vara regimen till lags. I målet har t.ex. framkommit att både offer och förövare nu lever sida vid sida i samma område som de bodde i före folkmordet och att detta är en situation som de förväntas acceptera och förhålla sig till. Det kan därför finnas motiv som är av mer känslomässig natur och som har med det sociala samspelet mellan människor i lokalsamhället att göra. Bevekelsegrunder av ekonomisk natur kan självfallet inte heller uteslutas. Mot denna bakgrund anser hovrätten att risken för att förhörspersoner kan ha påverkats måste tas med vid bedömningen av deras uppgifter.

Som tingsrätten har anfört har många förhörspersoner inte lämnat en fri berättelse. Detta gäller nästan samtliga av de förhörspersoner som bodde i Winteko vid tiden för folkmordet och som fortfarande bor kvar där. Vidare gäller detta inte bara de som själva överlevt folkmordet men som förlorat många, ibland samtliga, av sina nära anhöriga, utan även de som tillhört angriparna. Anledningen till att dessa personer inte har lämnat en fri berättelse, om det berott på att de inte kunnat eller velat, har inte blivit klarlagd i målet. Åklagarna har angett låg utbildningsnivå som en tänkbar förklaring till detta. Kulturella skillnader kan vara en annan tänkbar förklaring. De kulturella skillnaderna har dock inte blivit närmare belysta i målet.

Den omständigheten att förhörspersonerna inte lämnat en fri berättelse har medfört att åklagarna tvingats föra deras berättelser framåt med många frågor. Enligt hovrätten har åklagarna vinnlagt sig om att ställa öppna frågor och i stort sett undvikit ledande frågor, vilket har varit till fördel för utredningen. Detta har dock medfört att förhören blivit mycket långa och tröttande för förhörspersonerna, vilket i sin tur har påverkat skärpan och koncentrationen hos dem, särskilt mot slutet av förhören. I många fall har även svaren från förhörspersonerna sakligt sett avvikit från de frågor som ställts. Det är oklart om detta har berott på missuppfattningar från förhörspersonernas sida eller en ovilja hos dem att besvara en viss fråga. Det kan självfallet inte uteslutas att nyanser i utsagorna har gått förlorade vid tolkningen. I de allra flesta fall har dessa otydligheter klarats ut. Ibland har de dock kvarstått, vilket självfallet påverkar bedömningen av tillförlitligheten i förhörspersonens utsaga.

Som tingsrätten har konstaterat förekommer det inte sällan avvikelser mellan vad förhörspersoner har sagt i tingsrätten och vad de ska ha sagt i polisförhör. Hovrätten, som ansluter sig till vad tingsrätten har anfört om tänkbara förklaringar till detta, vill tillägga följande. De flesta förhörspersoner har hörts vid endast ett tillfälle under den svenska förundersökningen. Denna ordning skiljer sig från vad som är brukligt vid förundersökningar som bedrivs i Sverige, där målsäganden och vittnen oftast hörs vid fler än ett tillfälle. Vidare framgår av utredningen att förhörspersonerna som regel kallades till detta förhör kort tid innan förhöret skulle hållas och att de inte fick någon information i förväg om vem eller vad förhöret skulle avse. Förhörspersonerna har alltså plockat fram sina minnesbilder från händelsen under polisförhöret. Av förhöret med Torun Lindholm framgår att om framplockningen under förhöret inte är tillräckligt effektiv, kan nya detaljer komma fram efter förhöret. Många gånger fångas sådana nya detaljer upp i ett andra polisförhör. Vid ett sådant förhör kan också otydligheter eller ofullständigheter i det första förhöret klaras ut. I detta mål har nästa tillfälle som personen i fråga hörts om händelsen i regel varit förhöret i tingsrätten. Enligt hovrätten kan detta vara en tänkbar förklaring till förekomsten av avvikelser mellan polisförhöret och förhöret i tingsrätten. Vidare bör framhållas att många avvikelser har avsett uppgifter av mindre betydelse. Det är enligt hovrätten naturligt att en person så lång tid efter en händelse inte kommer ihåg alla detaljer, som t.ex. vilken klädsel en angripare hade.

De förhörspersoner som själva har överlevt folkmordet har genomgående lämnat starka och gripande berättelser om det som drabbade dem och deras familjer under folkmordet. Flera av dem har berättat om sådant som utan tvekan måste vara det mest traumatiska som kan inträffa i en människas liv. Enligt hovrätten har de flesta förhörspersoner ansträngt sig för att på ett så korrekt sätt som möjligt berätta om vad de själva har sett eller hört under folkmordet. Deras berättelser har, med något enstaka undantag, inte innehållit överdrifter utan varit påfallande sakliga och nyanserade. Det har inte framkommit något som talar för att de på grund av hat, hämnd eller ekonomisk vinning vill få Theodore Tabaro felaktigt dömd för brott. Sammanfattningsvis anser hovrätten att det inte har framkommit några konkreta omständigheter som ger anledning att på ett övergripande plan ifrågasätta deras trovärdighet.

Enligt hovrätten blir huvudfrågan i stället att bedöma utsagornas tillförlitlighet. Som tingsrätten har framhållit är det fråga om händelser som inträffade för länge sedan under dramatiska, kaotiska och traumatiska förhållanden. Många av förhörspersonerna bor kvar i samma område som de bodde i före folkmordet eller har kontakt med andra överlevare på annat sätt. Många av dem har också deltagit i gacacaförfarandet. Det kan därför antas att de flesta förhörspersoner vid många tillfällen har berättat för andra personer om sina upplevelser under folkmordet och även hört andra personer berätta om vad de upplevt. Enligt hovrätten är risken för sammanblandning av minnesbilder påtaglig i målet. Det är därför en grannliga uppgift att i varje enskilt fall bedöma om förhörspersonen berättat om sådant som han eller hon själv har sett eller hört eller om personens minne har påverkats av vad andra personer har berättat om samma eller en liknande händelse.

1.4.2 Uppgifter från personer som dömts för delaktighet i folkmordet

Som tingsrätten har angett på s. 38 i domen har flera av förhörspersonerna dömts för delaktighet i folkmordet och därför inte lämnat sina uppgifter under ed.

Det anses att uppgifter från medtilltalade som regel bör värderas med särskild försiktighet eftersom de inte avlägger ed och kan ha ett egenintresse av att lägga över skulden för en gärning på någon annan eller förringa sin egen delaktighet i en gärning. I detta fall är situationen i stor utsträckning en annan eftersom det inte är fråga om förhörspersoner som är åtalade för brott tillsammans med Theodore Tabaro utan om personer som redan har dömts för brott och som i de flesta fall också avtjänat sina straff. Som tingsrätten har anfört utesluter detta inte att det kan finnas situationer där uppgifter om Theodore Tabaros inblandning i en gärning även har betydelse för förhörspersonens egen delaktighet i denna. Om t.ex. förhörspersonen inte har dömts för delaktighet i en viss gärning, kan han vara obenägen att lämna uppgifter som kan innebära att han själv misstänks för inblandning i gärningen.

Enligt hovrätten har det inte framkommit någon omständighet som talar för att de förhörspersoner som själva dömts för delaktighet i folkmordet skulle ha något särskilt intresse av att felaktigt beskylla Theodore Tabaro för brott som han inte begått. För att uppgifter från en sådan förhörsperson ska kunna ligga till grund för ett bifall till åtalet,

bör det dock krävas att dessa uppgifter får stöd av annan bevisning i målet. Denna stödbevisning bör dessutom i regel vara av annat slag än uppgifter från en annan förhörsperson som också har dömts för delaktighet i folkmordet.

1.4.3 Beviskrav för att en anhörig har dödats

Tingsrätten har på s. 181 f. i domen anslutit sig till de beviskrav avseende skadestånd för förlust av anhörig som hovrätten har ställt i ett annat mål som rört folkmordet i Rwanda (Svea hovrätts mål nr B 4651-16). Mot bakgrund av målsägandenas bevis-svårigheter har hovrätten i nämnda mål tillämpat ett särskilt lågt beviskrav för målsägandens släktskap med den anhörige samt tid och plats för den anhöriges död. När det gäller släktskapet har hovrätten ansett att det är tillräckligt att en i övrigt trovärdig målsägande har lämnat uppgifter om sina anhöriga och deras släktskap, om det inte har framkommit något som talar mot det som påståtts. När det sedan gäller beviskravet i övrigt har hovrätten ansett att det måste finnas en koppling mellan den anhörige och brottsplatsen, antingen genom en tillräckligt trovärdig uppgift från målsäganden eller ett vittne om att personen i fråga har befunnit sig eller haft sin bostad där samt inte återfunnits eller på annat sätt avhörts efter den attack som skett på platsen.

Som framgått av avsnitt 1.1 ovan har hovrätten ansett att de enskilda personer som namnges under rubrikerna B.1, B.2 och C omfattas av åklagarnas respektive målsägandenas gärningspåståenden och att frågan om dessa personer har dödats eller utsatts för mordförsök ska prövas i skulddelen och inte, som tingsrätten har gjort, i skadeståndsdelen. Därutöver har två personer, Emmanuel Muhirwa och Modeste Kabagamba, i tingsrätten yrkat skadestånd för förlust av anhöriga utan att lägga till deras namn i åklagarnas gärningsbeskrivning. Deras yrkanden prövas i skadeståndsdelen (se avsnitt 3.3 och 3.4). Båda har begärt skadestånd för förlust av sina bröder Vedaste Munyerhya respektive Daniel Nzimurinda under påstående att Theodore Tabaro själv eller gemensamt och i samförstånd med andra berövat livet på dessa personer i attacken mot skolan i Nyakanyinya den 13 april 1994 eller någon eller några dagar dessförinnan eller därefter. Emmanuel Muhirwa och Modeste Kabagamba har alltså inte åberopat några andra omständigheter till stöd för sina skadeståndsyrkanden än de som framgår av åklagarnas gärningsbeskrivning.

Frågan om vilket beviskrav som gäller när en skadeståndstalan handläggs tillsammans med åtal i ett brottmål har berörts av Robert Nordh i boken *Enskilt anspråk* (3:e uppl., 2019, s. 67 f.).

När målsäganden grundar sin talan enbart på rättsfakta som återfinns i gärningsbeskrivningen gäller enligt Robert Nordh att samma beviskrav ska tillämpas på talan om enskilt anspråk som i ansvarsdelen. Bifall till målsägandens talan förutsätter alltså att det är ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade har handlat på det i gärningsbeskrivningen angivna sättet. När det gäller omständigheter som rör det av åklagaren påstådda händelseförloppet medför alltså en förening (kumulation) av talan om enskilt anspråk och åtal ett förhöjt beviskrav för målsäganden jämfört med om anspråket hade hävdats i en civilprocess. (Se a.a. s. 74 f.)

När det gäller supplerande gärningsmoment, dvs. omständigheter som inte ingår i åklagarens gärningsbeskrivning men som faller inom ramen för brottmålsdomens rättskraft enligt 30 kap. 9 § rättegångsbalken, kan sådana omständigheter föras in i gärningsbeskrivningen genom en åtalsjustering. Enligt Robert Nordh bör det för brottmål gällande beviskravet tillämpas på samtliga gärningsmoment som ligger inom ramen för brottmålsdomens rättskraft och som följaktligen kan föras in i ansvarsdelen genom åtalsjustering. (Se a.a. s. 75 f.)

Mot denna bakgrund anser hovrätten att det beviskrav som ska tillämpas när det gäller frågan om en viss person har dödats i någon av de attacker som omfattas av åtalet, är det beviskrav som normalt tillämpas i brottmål, dvs. ”ställt utom rimligt tvivel”. Detta gäller såväl i de fall som prövas i skulddelen, dvs. där brottsoffrets namn har angetts i gärningsbeskrivningen, som i de fall som prövas i skadeståndsdelen (se avsnitt 3.3 och 3.4).

Frågan om släktskapet mellan målsäganden och den anhörige bör i det här fallet hänföras till det som Robert Nordh kallar för strikt civilrättsligt relevanta fakta, dvs. sådana omständigheter som ligger helt utanför ansvarstalan, och på vilka för civilprocessen tillämpliga bevisregler bör gälla (se a.a. s. 70). Det beviskrav som normalt tillämpas i civilprocessen är ”styrkt”. Tingsrätten har ansett att det bör tillämpas ett

sänkt beviskrav i fråga om släktskapet. Hovrätten ansluter sig till den bedömning som tingsrätten har gjort.

1.5 Theodore Tabaros roll

Tingsrätten har på s. 43 f. i domen redogjort för Theodore Tabaros bakgrund samt hans roll i lokalsamhället före och under folkmordet. Vidare har tingsrätten på s. 57 f. i domen redogjort för vad som enligt utredningen föregått händelserna i Winteko den 9 april 1994 och Theodore Tabaros delaktighet i detta. Hovrätten delar tingsrättens bedömning av vad som är utrett i målet i denna del och ansluter sig alltså till tingsrättens bedömning att det är utrett att Theodore Tabaro har haft en ledande roll på lokal nivå i Winteko på det sätt som åklagarna påstått och att han haft denna roll redan från den 9 april.

Hovrätten ansluter sig också till tingsrättens bedömning att Theodore Tabaros ledarroll har varit av informell, operativ karaktär men att det även funnits andra personer med ledande roller i Winteko under folkmordet, t.ex. Modeste Karemera, som var domare, och Jean Nsengumuremyi, som varit polis.

Åklagarna har godtagit tingsrättens bedömning att Theodore Tabaro haft en informell, operativ ledarroll och att det har funnits fler ledare än Theodore Tabaro i Winteko under folkmordet. De har dock hävdatt att Theodore Tabaro var den av ledarna som hade störst makt. Flera förhörspersoner, som tillhört angriparna, har dock jämställt bl.a. Modeste Karemera och Jean Nsengumuremyi med Theodore Tabaro när det gäller makt och inflytande i Winteko under folkmordet. Det är alltså inte utrett att Theodore Tabaro hade den maktposition som åklagarna har påstått. Den omständigheten att Theodore Tabaros familjs hem, butik och bar var en central punkt för ledarna under folkmordet förändrar inte denna bedömning.

Vidare har åklagarna i hovrätten gjort gällande att Theodore Tabaro har gett en generell order till sina underordnade att döda de tutsier som bodde i Winteko. Enligt åklagarna ska Theodore Tabaro därför anses som medgärningsman för samtliga de mord i Winteko som hovrättens prövning avser, oavsett om han i det enskilda fallet har gett en uttrycklig order att döda en viss person eller inte. Som skäl för detta har

åklagarna anfört i huvudsak följande. Syftet med de gärningar som begicks efter att folkmordet startade i Winteko den 9 april 1994 var redan från början att förinta de tutsier som bodde i sektorn, i vart fall samtliga män och pojkar. Detta förintelsesyfte har funnits under hela brottstiden. Theodore Tabaro har i egenskap av lokal ledare tillsammans med övriga lokala ledare gett uttryck för detta folkmordsuppsåt till övriga medgärningsmän från den 9 april och under hela brottstiden.

Enligt hovrätten visar utredningen att angripare i Winteko allmänt sett uppfattade tutsier som fienden och att tutsier skulle dödas. Det finns dock inte något i utredningen som visar att Theodore Tabaro själv eller tillsammans och i samförstånd med andra lokala ledare i Winteko har utfärdat en generell order till samtliga angripare om att döda alla tutsier, i vart fall män och pojkar, i Winteko.

Som tingsrätten har anfört finns det inte någon närmare utredning om hur planeringen av folkmordet i Winteko gått till. Det går inte att dra några säkra slutsatser om i vilken utsträckning de olika gärningarna har föregåtts av noggrann planering eller om gärningsmännen har agerat mer spontant och utan närmare förberedelser. Uppgifterna om vilka som varit lokala ledare i Winteko under folkmordet har också varierat, även om vissa personer namngetts återkommande. Det är dock, som tingsrätten har anfört, inte utrett om ledarna haft ett gemensamt ansvar för alla operativa beslut eller om det funnits en på förhand uppgjord ansvarsfördelning mellan dem. Det har inte heller blivit klarlagt om de lokala ledarna i sin tur fått instruktioner från ledare på högre nivå i samhället. Annat har inte framkommit än att Theodore Tabaro och de andra lokala ledarna varit informella ledare och att de därför i formell mening inte varit överordnade andra angripare i Winteko.

Enligt hovrätten har Theodore Tabaros roll som informell, operativ ledare gällt på ett övergripande plan. För att Theodore Tabaro ska kunna dömas som medgärningsman för de påstådda gärningarna krävs därför att det i det enskilda fallet är bevisat

- att han tillsammans och i samförstånd med andra gärningsmän har deltagit i brottets utförande (s.k. ordinärt medgärningsmannaskap), eller
- att han, när han beordrat någon annan att utföra ett brott,

- antingen har deltagit i brottets utförande, åtminstone mer perifert, eller intagit en särskild ställning i förhållande till den eller dem som deltagit i brottets utförande, och
- har agerat tillsammans och i samförstånd med de övriga inblandade (s.k. utvidgat medgärningsmannaskap, se Jack Ågren m.fl., *Straffansvar*, 10:e uppl., 2018, s. 172).

I det sistnämnda fallet kan det, om de angivna förutsättningarna inte är uppfyllda, bli aktuellt att bedöma Theodore Tabaros medverkan som anstiftan. Frågan om den som har beordrat någon annan att utföra ett brott ska dömas som anstiftare eller gärningsman har dock normalt inte någon praktisk betydelse, eftersom straffskalan för brottet är densamma.

Hovrätten noterar slutligen i den här delen att när det gäller de åtalade gärningarna avseende Nyakanyinya och Mibilizi har åklagarna i hovrätten inte gjort gällande att Theodore Tabaro varit ledare för attackerna där men däremot att han varit ledare för en grupp angripare från Winteko som tillsammans och i samförstånd eller samråd med andra har deltagit i dessa attacker.

1.6 Winteko

1.6.1 Inledning

Som framgår av tingsrättens bakgrundsbeskrivning på s. 41 f. i domen började folk-mordsaktiviteterna i Winteko inte långt efter att den dåvarande presidentens, Juvénal Habyarimana, plan skjutits ner den 6 april 1994. Av utredningen i målet har framgått att de första attackerna i Winteko ägde rum den 9 april. Åklagarna har hävdade att det förekom tre olika attacker i Winteko den dagen.

Den första attacken stannade enligt åklagarna vid stenkastning mellan hutuer och tutsier som tillhörde Abahirefolket. Vid stenkastningen kom ingen person till skada. Flera förhörspersoner har berättat om denna stenkastning som, enligt vad som framkommit av förhören, ledde till att hutuerna drog sig tillbaka.

Nästa attack var enligt åklagarna en händelse vid Abakongezafolket där en granat kastades mot tutsier. Denna händelse behandlas under avsnitt 1.6.2 nedan.

Efter denna kom enligt åklagarna en attack där gendarmer medverkade och som ledde till att Evariste Mudeyi dödades. Händelsen behandlas under avsnitt 1.6.3 nedan.

Det förekommer i utredningen olika uppgifter om i vilken ordning och vilken tid på dygnet som dessa attacker ägde rum. Hovrätten delar tingsrättens bedömning att det är utrett att det den 9 april förekom i vart fall en granatattack och en attack med gendarmer. Om det dessutom förekom en attack med endast stenkastning eller om det förekom ytterligare attacker den dagen har hovrätten, lika litet som tingsrätten, anledning att ta ställning till.

1.6.2 Åtalspunkt 1, A.1 – Försök till mord

Försök till mord i samband med en av attackerna den 9 april i Gahinga, sektorn Winteko, genom att kasta en granat mot tutsier/civilpersoner och jaga dem i syfte att döda dem

Pascal Kampayana, Jean Gasarabwe, Emmanuel Nsabimana och Peter Uwindekwe (punkt 1–4)

Hovrätten anser i likhet med tingsrätten att det är utrett att Theodore Tabaro kastade granaten, att han kastade den i riktning mot tutsierna som befann sig nedanför angräparna och att den exploderade i en odling. Flera förhörspersoner har berättat att de såg damm- eller rökutveckling och bananblad som flög upp i luften. Det är oklart vilka skador på marken som granatexplosionen orsakade. Enligt Fortuna Mukabucondo orsakade explosionen ett ca tre meter stort hål i marken. Vénuste Mbananabo har dock uppgett att granaten hamnade i ett hål. Såvitt framkommit spreder inget granatsplitter och de flesta förhörspersoner har uppgett att ingen skadades av granaten. Modeste Kabagamba har dock förklarat att hans granne Venuste Kayitare efteråt berättat att denne blivit skadad på benet av granaten. Någon utredning om vilka skador som Venuste Kayitare hade eller var han befann sig när granaten exploderade finns emellertid inte.

Som tingsrätten har redovisat krävs för att Theodore Tabaro på objektiv grund ska kunna dömas för försök till mord, att det förelagat en konkret fara för att målsägandena

skulle dödas eller att sådan fara varit utesluten endast på grund av tillfälliga omständigheter. Det ska ha förelegat en konkret fara för brottets fullbordning någon gång under försöket, dvs. från det att försökspunkten passerades till den sista fasen innan fullbordningspunkten nåddes (se Jack Ågren m.fl., *Straffansvar*, 10:e uppl., 2018, s. 150). Farebedömningen ska som huvudregel göras med utgångspunkt i förhållandena när försökspunkten har passerats. Fara för brottets fullbordning kan dock uppkomma även efter att försökspunkten har passerats, om gärningsmannen fortfarande har kontroll över händelseförloppet (se Petter Asp m.fl., *Kriminalrättens grunder*, 2:a uppl., 2013, s. 407 och NJA 2017 s. 531 p. 27). I detta fall passerades försökspunkten när Theodore Tabaro kastade granaten. Eftersom han därefter inte längre hade kontroll över händelseförloppet, ska farebedömningen göras utifrån situationen i gärningsögonblicket, dvs. när han kastade granaten. Den ska dock baseras på samtliga i efterhand inhämtade fakta om situationen i gärningsögonblicket. Om det då var både möjligt och sannolikt att brottet skulle fullbordas, är kravet på konkret fara uppfyllt och försöket straffbart. Om det däremot i gärningsögonblicket var uteslutet att brottet skulle fullbordas, är försöket straffbart endast om faran för brottets fullbordning var utesluten på grund av en slump eller en tillfällighet. (Se Jack Ågren m.fl. a.a. s. 150 f. och NJA 2017 s. 531 p. 28.)

När en person t.ex. utsätts för beskjutning eller knivhuggning föreligger ofta vid försökspunktens inträde fara för fullbordat brott, även om kulan eller kniven sedan inte träffat något livsviktigt organ eller bommat helt. Det är nämligen i praktiken omöjligt att rekonstruera situationen med sådan exakthet att man kan säga att det redan i gärningsögonblicket, dvs. när försökspunkten passerades, stod klart att personen i fråga inte skulle dö. (Se Jack Ågren m.fl. a.a. s. 151.)

Enligt hovrätten kan man resonera på ett liknande sätt när det gäller den nu aktuella granatkastningen. Som tingsrätten har framhållit är det en farlig gärning att kasta en granat i riktning mot andra människor. Det är dock inte klarlagt åt vilket håll Theodore Tabaro kastade granaten eller på vilket avstånd från tutsierna som han befann sig när han kastade granaten.

Enligt Jean Katarwa och Berchmas Muganga, som också tillhörde angrifarna, kastade Theodore Tabaro granaten mot sidan av den plats där tutsierna befann sig. Vidare har flera förhörspersoner, såväl angrifare som målsägande, berättat att Theodore Tabaro inte siktade på någon när han kastade granaten.

När det gäller avståndet mellan angrifarna och tutsierna har Jean Gasarabwe uppgett att Theodore Tabaro befann sig 30–50 meter från tutsierna när denne kastade granaten. Peter Uwindekwe har uppskattat avståndet mellan angrifarna och tutsierna till 40–50 meter medan Modeste Kabagamba, som var tillsammans med målsägandena under attacken, har uppskattat detta avstånd till 50–100 meter.

Som tingsrätten har anfört finns det också olika uppgifter om hur långt från målsägandena som granaten exploderade. Det är ofta svårt att bedöma avstånd och det finns inte någon utredning om var målsägandena befann sig i förhållande till varandra när granaten kastades. Det finns inte heller någon uppgift om att någon av målsägandena var i rörelse när den kastades. Det har däremot framkommit att Jean Gasarabwe och Peter Uwindekwe låg på marken när granaten exploderade. Hovrätten delar tingsrättens bedömning att målsägandenas uppgifter om avståndet mellan dem och explosionsplatsen inte är tillräckligt tillförlitliga.

Det finns inte heller någon utredning som kan ge närmare ledning för att bedöma hur farlig den granat som Theodore Tabaro kastade var, t.ex. när det gäller sprängkraft eller risk för splitterskador.

Mot denna bakgrund, dvs.

- att det inte går att bedöma granatens farlighet,
- att det inte finns någon tillförlitlig utredning om avståndet mellan Theodore Tabaro och målsägandena samt mellan målsägandena och explosionsplatsen,
- att det inte spridits något granatsplitter i samband med explosionen,
- att ingen av målsägandena blivit skadad av granaten, och

- uppgifterna om att Theodore Tabaro kastade granaten mot sidan av den plats där tutsierna befann sig och att han inte siktade på någon när han kastade granaten,

kommer hovrätten till samma slutsats som tingsrätten, dvs. att åklagarna inte har bevisat att det i gärningsögonblicket har funnits en konkret fara för att målsägandena skulle dödas.

När det sedan gäller frågan om sådan fara varit utesluten endast på grund av tillfälliga omständigheter, en fråga som tingsrätten inte tycks ha prövat, gör hovrätten följande bedömning.

Regleringen ska förstås så att ett försök är straffbart om faran är utesluten på grund av omständigheter som från gärningsmannens perspektiv är tillfälliga, medan ett försök inte är straffbart om misslyckandet inte beror på slumpen utan på en mera djupgående brist i brottsplanen.

Mot bakgrund av samma omständigheter som lett fram till hovrättens bedömning att det i gärningsögonblicket inte funnits någon konkret fara för målsägandenas död, anser hovrätten att det inte finns tillräckligt underlag för slutsatsen att faran varit utesluten på grund av en tillfällighet eller en slump.

När det slutligen gäller åklagarnas justering av åtalet i denna del, att den efterföljande jakten på tutsierna utgör försök till mord, gör hovrätten följande bedömning.

De flesta förhörspersoner har uppgett att såväl angripare som tutsier sprang från platsen efter granatexplosionen och att de sprang åt olika håll. Det finns inte några uppgifter om att angripare skulle ha jagat tutsier i anslutning till granatattacken. Peter Uwindekwe har uppgett att han efter granatattacken träffade sin bror och att de vid ett tillfälle blev jagade av angripare på en kulle och upptäckta av en man som uppgav att Theodore Tabaro letade efter folk i buskarna. När detta ska ha inträffat är dock inte klarlagt. Åtalet i denna del är därför inte styrkt. Tingsrättens dom ska följaktligen inte ändras.

1.6.3 Åtalspunkt 1, A.2 – Mord***Mord i samband med attackerna den 9 april i Gahinga, sektorn Winteko****Laurent Semakamba (punkt 5)*

Hovrätten gör inte någon annan bedömning än den som tingsrätten har gjort. Tingsrättens dom i denna del ska därför inte ändras.

Theobar Kamahanda (punkt 5 a)

Hovrätten gör inte någon annan bedömning än den som tingsrätten har gjort. Tingsrättens dom i denna del ska därför inte ändras.

Evariste Mudeyi (punkt 8)

Hovrätten anser i likhet med tingsrätten att det är utrett att Theodore Tabaro deltog i den attack där även gendarmer medverkade. Enligt Modeste Kabagamba ledde Theodore Tabaro attacken tillsammans med Emmanuel Mbonigaba. Modeste Kabagamba har, när han under förhöret i tingsrätten tillfrågats om varför han anser att Theodore Tabaro ledde attacken, uppgett att Theodore Tabaro befann sig före de andra angriparna och att personer som gripits fördes till Brigaden. Enligt hovrätten ger dessa omständigheter dock inte tillräckligt stöd för slutsatsen att Theodore Tabaro ledde attacken.

När det gäller Evariste Mudeyis död går uppgifterna från förhörspersonerna starkt isär. Det finns olika uppgifter om huruvida Evariste Mudeyi sköts under eller efter attacken, vem som sköt honom, om han dog omedelbart av skottet eller vid ett senare tillfälle samt om han dog av ett skott eller av annat våld.

Hovrätten delar tingsrättens slutsats att det inte är utrett att Theodore Tabaro sköt Evariste Mudeyi. Mot bakgrund av att det inte är klarlagt var, när eller hur Evariste Mudeyi dog, är det inte heller utrett att Theodore Tabaro var närvarande när Evariste Mudeyi dödades. Theodore Tabaro kan därför inte hållas straffrättsligt ansvarig för Evariste Mudeyis död. Åtalet är alltså inte styrkt och tingsrättens dom i denna del ska följaktligen ändras.

1.6.4 Åtalspunkt 1, A.3 – Mord***Mord av tillfångatagna tutsier efter attackerna den 9 april i sektorn Winteko***

Aloys Nzamwita och Jean Marie Vianny Mudasumbwa (punkt 9 och 10)

Hovrätten ansluter sig till det som tingsrätten har anfört på s. 71–73 i domen om vad som framkommit i utredningen avseende Aloys Nzamwitas och Jean Marie Vianny Mudasumbwas (i fortsättningen kallad Madushi) död. Hovrätten noterar dock att Emmanuel Bicakungeri i sitt förhör i tingsrätten uppgav att det var Mugemana, inte Mbonigaba som det felaktigt står i referatet av förhöret och på s. 73 sista stycket i tingsrättens dom, som upptäckte att Madushi levde och använde en klubba för att döda denne.

När det gäller Aloys Nzamwitas död går uppgifterna om vem eller vilka som dödade honom något isär. Det står emellertid klart att Theodore Tabaro inte var på plats när Aloys Nzamwita dödades. Utredningen visar att Theodore Tabaro hade en ledande roll i det som ägde rum i Butiken i samband med förhandlingarna om Madushis liv. Frågan är dock om utredningen ger stöd för slutsatsen att Theodore Tabaro är straffrättsligt ansvarig för Aloys Nzamwitas död.

I målet är det inte klarlagt varför Aloys Nzamwita och Madushi fördes till Butiken. Det ligger naturligtvis nära till hands att tro att syftet var att döda dem, men det finns uppgifter om att Theodore Tabaro ville veta vem som hade dödat Ludoviko i samband med de inledande attackerna mot tutsierna. Även om syftet skulle ha varit att döda dem, är det inte utrett att de skulle dödas där och då. När det gäller Madushi fördes det förhandlingar om hans liv och han dödades inte vid Butiken utan på en annan plats. Det kan alltså inte uteslutas att det fanns andra planer för Aloys Nzamwita än att döda honom vid det aktuella tillfället. Med hänsyn till detta och till att det inte finns någon uppgift om att Theodore Tabaro skulle ha uppmanat eller beordrat någon av de övriga närvarande i Butiken att springa efter Aloys Nzamwita och döda denne, är det inte ställt utom rimligt tvivel att Theodore Tabaro haft uppsåt till att Aloys Nzamwita skulle dödas vid det aktuella tillfället. Theodore Tabaro kan därför inte hållas straffrättsligt ansvarig för Aloys Nzamwitas död. Åtalet är alltså inte styrkt och tingsrättens dom i denna del ska följaktligen ändras.

När det sedan gäller Madushis död ansluter sig hovrätten till tingsrättens bedömning av Jean Katarbarwas uppgifter (se s. 74 första och andra stycket i domen). Hovrätten noterar dock att Jean Katarbarwa enligt sin gacacadom ska ha uppgett att det var Theodore Tabaro och Mugemana (inte Mbonigaba som det felaktigt står på s. 74 första stycket i domen) som dödade Madushi och att han i sitt förhör i tingsrätten uppgav att han efteråt fick höra att Mugemana (inte Mbonigaba som det felaktigt står på s. 74 andra stycket i domen) dödat Madushi.

Även uppgifterna om vem eller vilka som dödade Madushi går något isär. Det är dock genom Rwagasores och Emmanuel Bicakungeris uppgifter utrett att Theodore Tabaro var på plats när Madushi dödades och att han högg Madushi med ett svärd. Enligt hovrätten saknar det betydelse om Madushi dog av hugget från Theodore Tabaro eller av våld från en medgärningsman. Theodore Tabaros uppsåt har enligt hovrätten omfattat även det som en medgärningsman kan ha gjort och han är därför under alla förhållanden ansvarig för att tillsammans och i samförstånd med annan ha berövat Madushi livet. Tingsrättens dom i denna del ska alltså inte ändras.

1.6.5 Åtalspunkt 1, A.4 – Mord och försök till mord

Mord och försök till mord den 10 april eller någon/några dagar därefter i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig eller inte kunnat/hunnit fly från sektorn Winteko alternativt passerat sektorn under sin flykt

Hovrätten ansluter sig till det som tingsrätten har anfört på s. 76 f. i domen om det som framkommit om bakgrunden till de aktuella händelserna. När det gäller de olika punkter som är föremål för hovrättens prövning kan följande anföras.

Launduard Kampayana (punkt 11)

Hovrätten gör inte någon annan bedömning än den som tingsrätten har gjort. Tingsrättens dom i denna del ska därför inte ändras.

Wellars Nzasabinfura (punkt 11 a)

Tingsrätten har på s. 122 i domen redogjort för Wellars Nzasabinfuras uppgifter i denna del. Det finns inte något stöd för hans uppgifter i den övriga utredningen. Tingsrättens dom i denna del ska därför inte ändras.

Jean Damascéne Bariho, Faina Mukantagara och Evelyne Uwimana (punkt 12–14)

När det gäller försök till mord på Evelyne Uwimana och Faina Mukantagara ger deras berättelser inte stöd åt varandra i de för åtalen avgörande delarna. Faina Mukantagara har uppgett att hon och Evelyne Uwimana var tillsammans när de gick med angriparna mot Kakas hus samt när de var hemma hos Kaka och letade efter pengar i väskor. Hon har vidare uppgett att hon såg när angriparna slog och stack ett svärd i kinden på Evelyne Uwimana och att detta hände i samband med att de letade efter pengar hemma hos Kaka. Evelyne Uwimana däremot har berättat att angriparna delade på henne och Faina Mukantagara innan de gick mot Kakas hus. Hon har vidare berättat att hon blev knivhuggen i närheten av Faina Mukantagaras gård och att händelsen inträffade efter att hon och hennes angripare hade lämnat Kakas hus.

Evelyne Uwimanas och Faina Mukantagaras uppgifter om vad som hände efter att de återfått medvetandet skiljer sig åt och är inte heller förenliga med vad Dorothée Nyampundu och Patricie Mukabatsinda har uppgett. Dorothée Nyampundu och Patricie Mukabatsinda har berättat att de befann sig hos Kaka när Faina Mukantagaras barn kom och berättade att Faina Mukantagara och Evelyne Uwimana var skadade samt att Dorothée Nyampundu och en annan kvinna gick och hämtade dem. Enligt Dorothée Nyampundu befann sig Evelyne Uwimana och Faina Mukantagara då vid Faina Mukantagaras gård. Både Evelyne Uwimana och Faina Mukantagara har berättat att de vaknade vid Faina Mukantagaras gård, men de har lämnat olika uppgifter om hur de kom till Kakas hus. Faina Mukantagara har uppgett att Evelyne Uwimana gick och hämtade andra kvinnor som tog henne till Kaka, medan Evelyne Uwimana har uppgett att hon själv tog sig till Kaka, där Faina Mukantagara redan befann sig tillsammans med Dorothée Nyampundu och Patricie Mukabatsinda. Enligt hovrätten kan dessa oförenligheter bero på att Evelyne Uwimana och Faina Mukantagara har talat med både varandra och andra om händelserna och därför sammanblandat minnesbilderna. Detta påverkar tillförlitligheten i deras uppgifter.

Den enda stödbevisning som finns är uppgifterna från Dorothée Nyampundu och Patricie Mukabatsinda om Evelyne Uwimanas och Faina Mukantagaras skador samt fotografier på skador. Fotografierna har dock ett lågt bevisvärde. Dorothée Nyampundu har berättat att Faina Mukantagara var svårt skadad i huvudet och att

Evelyne Uwimana hade fått slag i huvudet och en knivskada på kinden. Enligt Patricie Mukabatsinda hade Faina Mukantagara och Evelyne Uwimana skador från machetes på huvudet och Evelyne Uwimana dessutom skador vid stjärten. Dessa uppgifter stämmer i huvudsak överens med vad Faina Mukantagara och Evelyne Uwimana själva har uppgett om vilka skador de hade när de återfick medvetandet. Faina Mukantagara har dock inte själv lämnat några uppgifter om hugg med svärd eller machete utan berättat att hon förlorat medvetandet efter att hon fått ett slag i ryggen med en klubba. Någon stödbevisning om Theodore Tabaros delaktighet i dessa händelser finns emellertid inte. Dorotheé Nyampundu har pekat ut två andra personer från Winteko som angripare. Både hon och Patricie Mukabatsinda har dessutom berättat om angripare från Mururu.

Hovrätten anser vid en sammanfattande bedömning att Evelyne Uwimanas och Faina Mukantagaras berättelser inte är tillräckligt tillförlitliga för att, i avsaknad av annan stödbevisning än den som redovisats ovan, ligga till grund för en fällande dom mot Theodore Tabaro. Åtalet är därför inte styrkt och tingsrättens dom i dessa delar ska följaktligen ändras.

När det gäller Jean Damascéne Bariho finns det inte någon utredning om vem som slog honom eller om Theodore Tabaros delaktighet i angreppet mot honom. Åtalet är därför inte styrkt och tingsrättens dom i denna del ska följaktligen också ändras.

Matayo/Matteo Kabwana och familjen Rugereka (punkt 15–18)

Hovrätten gör inte några andra bedömningar än de som tingsrätten har gjort. Tingsrättens dom i dessa delar ska därför inte ändras.

1.6.6 Åtalspunkt 1, A.5 – Mord

Mord under en kväll/natt någon gång under perioden den 12 april till och med maj månad i sektorn Winteko

Jean Muhundi (punkt 19)

Hovrätten ansluter sig till det som tingsrätten har anfört på s. 89 i domen om vad som framkommit av utredningen.

Frågan är då om det är ställt utom rimligt tvivel att mordet på Jean Muhundi skett på order av Theodore Tabaro. Den enda utredning som finns i denna del är Rwagasores uppgift om att Theodore Tabaro beordrat honom och Berchmas Muganga att döda Jean Muhundi och Berchmas Mugangas uppgift om att Rwagasore sagt att han skickats av Theodore Tabaro. Någon stödbevisning i form av t.ex. uppgifter från målsäganden eller vittnen finns inte.

Mot bakgrund av det som hovrätten har anfört ovan om den försiktighet som i allmänhet bör iaktas vid värderingen av medtilltalades uppgifter och den risk som finns för att förhörspersoner påverkas, anser hovrätten att det i avsaknad av annan bevisning än Rwagasores och Berchmas Mugangas uppgifter inte är bevisat att Theodore Tabaro beordrat mordet på Jean Muhundi. Åtalet är alltså inte styrkt och tingsrättens dom i denna del ska därför ändras.

Revokatis barnbarn (punkt 20)

Hovrätten ansluter sig till det som tingsrätten har anfört på s. 92 och 93 första stycket i domen om vad som framkommit av utredningen. Enligt de uppgifter som Rwagasore har lämnat blev han och Berchmas Muganga beordrade av Theodore Tabaro att döda Revokatis barnbarn. Hovrätten konstaterar att Berchmas Muganga inte har lämnat några uppgifter som stöder Rwagasores uppgift om detta.

Frågan är då vilket stöd den övriga utredningen ger för påståendet att mordet på Revokatis barnbarn skett på order av Theodore Tabaro. Den enda utredning som finns i denna del är Rwagasores uppgift om att en sådan order har lämnats. Pancrace Kampanyana har i sitt förhör i tingsrätten uppgett att inte bara Modeste Karemera utan även Theodore Tabaro försökt att hindra Rwagasore från att döda barnbarnen. Även om denna uppgift måste bedömas med viss försiktighet, kan hovrätten konstatera att Pancrace Kampanyana i sitt förhör i tingsrätten också uppgett att Rwagasore kunde fatta egna beslut och döda människor på egen hand. Detta framgår även av utredningen om Pascasia Nyirabagwizas och Wellars Rukerahos död, som behandlas nedan.

Mot bakgrund av det som hovrätten har anfört ovan om den försiktighet som i allmänhet bör iaktas vid värderingen av medtilltalades uppgifter och den risk som finns för

att förhörspersoner påverkas, anser hovrätten att det i avsaknad av annan bevisning än Rwagasores uppgifter inte är bevisat att Theodore Tabaro beordrat mordet på Revokatis barnbarn. Åtalet är alltså inte styrkt och tingsrättens dom i denna del ska därför ändras.

Pascasia Nyirabagwiza och Wellars Rukeraho (punkt 21 och 22)

Hovrätten gör inte någon annan bedömning än den som tingsrätten har gjort. Tingsrättens dom i dessa delar ska därför inte ändras.

1.6.7 Åtalspunkt 1, A.6 – Mord

Mord någon gång efter den 13 april till och med maj månad i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig i sektorn Winteko

Vincent Tugirimana (punkt 23 a)

Det finns inte någon utredning om var, när eller hur Vincent Tugirimana har dödats. Tingsrättens dom i denna del ska därför inte ändras.

1.6.8 Åtalspunkt 1, A.7 – Mord

Mord någon gång i slutet av april till och med maj månad i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig i sektorn Winteko

Gashimani/Gakimani, Gasana och Sibomana (punkt 24–26)

Hovrätten gör inte någon annan bedömning än den som tingsrätten har gjort när det gäller Rwagasores uppgifter. Det finns inte heller i övrigt någon utredning som ger tillräckligt stöd åt åtalet. Tingsrättens dom i dessa delar ska därför inte ändras.

1.6.9 Åtalspunkt 1, A.8 – Mord

Mord i Gahinga/Bugayi, sektorn Winteko, under en dag någon gång i slutet av april till och med maj månad (avseende punkt 27 och 28–30) respektive någon gång under april–maj (avseende punkt 27 a) av personer som spärrats in i ett blendehus

Theoneste Ruzigamanzi (punkt 27)

Rwagasore har i tingsrätten berättat att han dödade Theoneste Ruzigamanzi (i fortsättningen Kadoma) med ett svärd i buskarna vid Abasatefolket i Gahinga. Sedan han konfronterats med att han i polisförhör uppgett att han dödade Kadoma med en klubba, har han uppgett att det kan stämma.

Rwagasore har uppgett att det var Theodore Tabaro som beordrade honom att döda Kadoma. Enligt Theodore Tabaros gacacodom ska Rwagasore ha sagt detta redan

under gacacaförfarandet. Detta framgår också av en av Rwagasores gacacadomar. Enligt denna var det dock Theodore Tabaro själv som dödade Kadoma med en klubba.

Hovrätten delar tingsrättens bedömning att det inte finns någon anledning att ifrågasätta Rwagasores erkännande att han har dödat Kadoma. Frågan är då om mordet har utförts på order av Theodore Tabaro.

Patricie Mukabatsinda, Jeanne Mukamunazi, Faina Mukantagara och Dorothée Nyampundu har berättat att Rwagasore kom till blendehuset och hämtade Kadoma. Dorothée Nyampundu har uppgett att Rwagasore sade att Brigaden hade skickat honom. Hovrätten delar inte tingsrättens bedömning att detta betyder att det var Theodore Tabaro som hade skickat Rwagasore. Tingsrätten har på s. 61 f. i domen själv framhållit att Theodore Tabaro var en av flera lokala ledare under folkmordet i Winteko, att det inte har blivit närmare belyst i målet hur planeringen av folkmordet i Winteko gått till samt att det inte är känt om ledarna var gemensamt ansvariga för alla operativa beslut eller om det fanns en ansvarsfördelning mellan dem. Hovrätten, som har instämt i dessa iakttagelser, menar att detta bl.a. innebär att en uppgift från en förhörsperson om att han skickats av Brigaden inte innebär att Theodore Tabaro har deltagit i ett sådant beslut. För en sådan slutsats krävs utredning som bevisar att han har medverkat till beslutet.

Faina Mukantagara har uppgett att Rwagasore hade skickats av Theodore Tabaro och andra för att hämta alla pojkar som fanns i blendehuset och att Kadoma var den som hämtades först. Det framgår dock inte när, hur och av vem hon har fått denna information. Hennes uppgifter om detta har därför ett lågt bevisvärde.

Även Peter Uwindekwes uppgifter om vad hans morbror berättat för honom om Theodore Tabaros inblandning i Kadomas död har ett lågt bevisvärde, eftersom det inte framgår när, hur och av vem morbrodern fått denna information.

Mot bakgrund av det som hovrätten har anfört ovan om den försiktighet som i allmänhet bör iakttas vid värderingen av medtilltalades uppgifter och den risk som finns för att förhörspersoner påverkas, anser hovrätten att det i avsaknad av robust stödbevis-

ning för Rwagasores uppgifter inte är bevisat att Theodore Tabaro beordrat mordet på Kadoma. Åtalet är därför inte styrkt och tingsrättens dom i denna del ska följaktligen ändras.

Faina Nyirandege (punkt 27 a)

Hovrätten gör inte någon annan bedömning än den som tingsrätten har gjort. Tingsrättens dom i denna del ska därför inte ändras.

Oscar Ndayishime och Gaspard Hegenimana (punkt 28 och 29)

Patricie Mukabatsinda, Jeanne Mukamunazi, Annonciata Mukankurunziza, Faina Mukantagara och Dorothée Nyampundu har berättat att Pascal Kampayanas söner Oscar och Gaspard hämtades i blendehuset. Enligt Jeanne Mukamunazi, Faina Mukantagara och Dorothée Nyampundu hämtades barnen samma dag som Kadoma.

Även Oscars och Gaspards syster Leonile Mukashema, som vid tillfället var sju år, har berättat att hon, hennes syster och hennes två bröder hämtades i blendehuset. Enligt henne hämtades hon och hennes syskon där vid två tillfällen. Vid det första tillfället sade Kidende, som enligt Leonile Mukashema var den som hämtade dem vid båda tillfällena, att Theodore Tabaro hade skickat honom. Enligt Leonile Mukashema togs hon och hennes syskon till baren, men skickades tillbaka till blendehuset av Theodore Tabaro eftersom det regnade. Vid det andra tillfället sade Kidende enligt Leonile Mukashema att han hade skickats för att hämta dem. Enligt vad som framgår av förhöret med Leonile Mukashema sade Kidende vid det tillfället dock inte vem eller vilka som hade skickat honom.

Uppgifterna om vem eller vilka som hämtade Oscar och Gaspard i blendehuset går isär. Leonile Mukashema och Dorothée Nyampundu har uppgett att de två hämtades av Kidende. Enligt Jeanne Mukamunazi var det Kidende och Sebusururu, Rwagasores bror, som hämtade pojkarna. Patricie Mukabatsinda har berättat att det var Kidende och Rwagasore som hämtade pojkarna, medan Annonciata Mukankurunziza och Faina Mukantagara har uppgett att det var Rwagasore som hämtade dem. Rwagasore själv har uppgett att han hittade Oscar och Gaspard vid baren.

Enligt hovrätten är det utrett att Oscar och Gaspard hämtades av angripare i blende-
huset. Vem eller vilka av angriparna som hämtade pojkarna och på vems uppdrag som
de hämtades har inte blivit tillräckligt utrett i målet. Det är dock klarlagt att de till-
sammans med sina systrar, däribland Leonile Mukashema, togs till baren och att
systrarna sedan skickades tillbaka till blendehuset. Det är också utrett att pojkarna
senare dödades.

Rwagasore och Leonile Mukashema har lämnat uppgifter om händelserna vid baren
och om Theodore Tabaros roll i dödandet av Oscar och Gaspard. Rwagasore har
berättat att han hittade pojkarna sittande utanför baren. Han har vidare berättat att
Theodore Tabaro sade att de måste döda pojkarna och att detta skulle göras vid
Abakongezafolket. Rwagasore har uppgett att han och Theodore Tabaro tog barnen dit,
där det finns ett stort träd, samt att han först dödade den ena pojken med en klubba och
att Theodore Tabaro sedan dödade den andra pojken med samma klubba.

Leonile Mukashema har berättat att det fanns flera personer, däribland Rwagasore, vid
baren när hon och hennes syskon kom dit. Hon minns Theodore Tabaro eftersom
denne satte hennes bröder vid ett bananträd, som stod nära baren, och slog dem med
öppen hand. Enligt Leonile Mukashema var det också Theodore Tabaro som sade att
hon och hennes syster skulle skickas tillbaka till blendehuset.

Enligt hovrätten är en sådan händelse som Leonile Mukashema har beskrivit, att det
sista hon ser av sina bröder innan hon skickas tillbaka till blendehuset är att de sitter
vid ett bananträd och blir slagna, en upplevelse som måste ha väckt mycket starka
känslor hos henne. Hon bör kunna minnas en sådan händelse även om hon vid tillfället
var endast sju år gammal. Hennes uppgift om att bröderna satt på marken vid baren får
också stöd av Rwagasores uppgifter.

Frågan är hur tillförlitligt hennes utpekande av just Theodore Tabaro är med hänsyn till
hennes låga ålder vid tillfället. Hon har berättat att hon kände till att Theodore Tabaro
hade en butik eftersom hon brukade skickas dit för att handla och att butiken låg nära
hennes hem. Hon har dock samtidigt berättat att det fanns flera personer vid baren vid
det aktuella tillfället. Den omständighet som hon fäster särskild vikt vid när det gäller

utpekandet av Theodore Tabaro, att han slog hennes bröder, får inte stöd av Rwagasores berättelse. Leonile Mukashemas far Pascal Kampayana har visserligen uppgett att hon gråtande berättade för honom att hon separerats från sina bröder efter att Theodore Tabaro bestämt att de skulle dödas. Frågan är om uppgiften att Leonile Mukashema sagt att Theodore Tabaro bestämt att bröderna skulle dödas baseras på en riktig minnesbild eller om Pascal Kampayanas minnesbild i denna del har påverkats av vad Rwagasore eller någon annan berättat för honom efteråt. Leonile Mukashema har nämligen själv inte lämnat någon uppgift om att Theodore Tabaro bestämt att hennes bröder skulle dödas.

Hovrätten anser vid en samlad bedömning att Leonile Mukashemas utpekande av Theodore Tabaro inte är tillräckligt tillförlitligt. Mot bakgrund av den ovan berörda försiktighet som i allmänhet bör iakttas vid värderingen av medtilltalades uppgifter och den risk som finns för att förhörspersoner påverkas, anser hovrätten att det i avsaknad av robust stödbevisning till Rwagasores uppgifter inte är bevisat att Theodore Tabaro varit delaktig i mordet på Oscar och Gaspard. Åtalet är alltså inte styrkt och tingsrättens dom i dessa delar ska därför ändras.

Mbarushimana (punkt 30)

Rwagasore har uppgett att han tog Mbarushimana (i fortsättningen Kibwa) från dennes mor Jeanne Mukamunazi i bländehuset och dödade barnet med en klubba inför modern. Enligt Rwagasore var det inte någon som beordrade honom att döda Kibwa.

Som tingsrätten har konstaterat skiljer sig förhörspersonernas uppgifter åt i denna del. Det finns inte någon utredning om att Theodore Tabaro var på plats när Kibwa döddes eller att han beordrat mordet på Kibwa. Tingsrättens dom i denna del ska alltså inte ändras.

1.6.10 Åtalspunkt 1, A.9 – Mord

Mord någon gång i slutet av april till och med maj månad i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig i sektorn Winteko

Rwabihunda (punkt 31)

Som tingsrätten har konstaterat är förhørsutsagorna inte helt samstämmiga. De är dock samstämmiga i de för åtalet avgörande delarna. Samtliga förhörspersoner har uppgett

att Pacificque Kabalisa beordrades att döda Rwabihunda men att han vägrade att göra detta, att Rwabihunda därefter blev ihjälslagen med klubbor av bl.a. Emmanuel Murwanashaka samt att Theodore Tabaro hade en aktiv och central roll i hela händelseförloppet. Hovrätten delar därför tingsrättens bedömning att Theodore Tabaro tillsammans och i samförstånd med andra gärningsmän uppsåtligen berövat livet på Rwabihunda. Tingsrättens dom i denna del ska alltså inte ändras.

1.6.11 Sammanfattning av åtalpunkt 1, A.1–A.9

Hovrätten har anslutit sig till tingsrättens bedömningar i fråga om skuld utom när det gäller åtalet för

- mord på Evariste Mudeyi (A.2, punkt 8),
- mord på Aloys Nzamwita (A.3, punkt 9),
- försök till mord på Jean Damascéne Bariho (A.4, punkt 12),
- försök till mord på Faina Mukantagara (A.4, punkt 13),
- försök till mord på Evelyne Uwimana (A.4, punkt 14),
- mord på Jean Muhundi (A.5, punkt 19),
- mord på två barnbarn till Revokati (A.5, punkt 20),
- mord på Kadoma (A.8, punkt 27),
- mord på Oscar Ndayishime (A.8, punkt 28), och
- mord på Gaspard Hegenimana (A.8, punkt 29).

Hovrätten har dessutom funnit att åklagarnas justering av åtalet under A.1 inte är styrkt.

1.6.12 Åtalpunkt 2 – Människorov

Som tingsrätten har anfört krävs, för att brottet människorov enligt 4 kap. 1 § brottsbalken ska föreligga, att gärningsmannen bemäktigar och för bort eller spärrar in ett barn eller någon annan. Vidare krävs att gärningsmannen har en särskild avsikt med att göra detta, nämligen uppsåt att skada personen i fråga till liv eller hälsa eller, vilket inte är relevant i detta fall, att tvinga personen till tjänst eller att öva utpressning. Det är alltså fråga om ett överskjutande uppsåt. För straffbarhet krävs inte att gärningsmannen har haft direkt uppsåt att skada personen utan det är tillräckligt att gärningsmannen haft s.k. likgiltighetsuppsåt.

Hovrätten ansluter sig till tingsrättens bedömning att det varit fråga om ett straffbart frihetsberövande. Hovrätten delar också tingsrättens bedömning att förhållandena i blen- dehusen har varit så illa att kvinnorna utsatts för ett svårt lidande och påtvingats mycket svåra levnadsförhållanden. Frågan är då i vilket syfte som kvinnorna har fri- hetsberövats.

Åklagarna har sakframställningsvis anfört att syftet med att spärra in kvinnorna i blen- dehus var att hindra dem från att laga mat åt tutsimän, att ha kontroll över kvinnorna och att våldföra sig på dem. Att hindra kvinnorna från att laga mat åt tutsimän och att ha kontroll över dem utgör inte en avsikt att skada kvinnorna till liv eller hälsa. Att utsätta dem för sexualbrott utgör dock en sådan avsikt.

Som kommer att framgå under följande avsnitt anser hovrätten att det objektivt sett inte är utrett att det har förekommit våldtäkter i anslutning till blen- dehusen. Den om- ständigheten hindrar dock inte att avsikten med att spärra in kvinnorna i blen- dehus kan ha varit att våldföra sig på dem. För fullbordat brott krävs inte att avsikten verkligen har fullföljts. Det är tillräckligt att bemäktigandet och bortförandet eller inspärrandet har skett med en sådan avsikt. Enligt hovrätten saknas det dock utredning för att be- döma om frihetsberövandet har skett i avsikt att utsätta kvinnorna för sexualbrott.

Av utredningen framgår att kvinnorna var inspärrade på en liten yta med mycket be- gränsad tillgång till mat, vatten och sjukvård. Det framgår också av utredningen att kvinnorna fördes till blen- dehusen i omgångar.

Det måste enligt hovrätten ha stått klart för angriparna att levnadsförhållandena i blen- dehusen var sådana att det fanns en beaktansvärd risk för att de kvinnor som fördes dit skulle skadas till liv eller hälsa. Detta har dock inte medfört att angriparna har avstått från att föra kvinnor dit. Enligt hovrätten har angriparna i vart fall haft likgiltighets- uppsåt i förhållande till att kvinnorna skulle skadas till liv eller hälsa när de fördes till blen- dehusen.

När det sedan gäller frågan om Theodore Tabaros roll och uppsåt gör hovrätten inte någon annan bedömning än den som tingsrätten har gjort. Tingsrättens dom i denna del ska alltså inte ändras.

1.6.13 Åtalspunkt 3, A.10 – Våldtäkt

Våldtäkter av kvinnor och flickor som spärrats in i s.k. blendehus under perioden den 12 april till och med maj månad i sektorn Winteko

Dorothee Nyampundu, Francoise Mukagasana, Patricie Mukabatsinda, Jeanne Mukamunazi, Evelyne Uwimana, Daphrose Kandama och Verena Kamanayire (punkt 32–37)

Åklagarna har gjort gällande att Theodore Tabaro ska dömas för att som medgärningsman eller medhjälpare ha medverkat i att genom hot eller våld tilltvinga sig samlag med kvinnor och flickor som spärrats in i blendehus.

Bestämmelserna om våldtäkt i 6 kap. 1 § brottsbalken hade följande lydelse vid det i målet aktuella tillfället.

Den som tvingar annan till samlag eller därmed jämförligt sexuellt umgänge genom våld eller genom hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara, döms för våldtäkt till fängelse, lägst två och högst sex år. Lika med våld anses att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Är brottet med hänsyn till våldets eller hotets art och omständigheterna i övrigt att anse som mindre allvarligt, döms till fängelse i högst fyra år.

Är brottet grovt, döms för grov våldtäkt till fängelse, lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet var livsfarligt eller om den som har begått gärningen tillfogat allvarlig skada eller allvarlig sjukdom eller, med hänsyn till tillvägagångssättet eller offrets låga ålder eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

Åklagarna har påstått att gärningsmännen tilltvingat sig samlag med kvinnorna och flickorna, inte därmed jämförligt sexuellt umgänge. Hovrätten ska alltså endast pröva om samlag har förekommit.

De kvinnor som anges i rubriken har hörts om de påstådda våldtäkterna. De har berättat att de blivit våldtagna men de har inte berättat om några detaljer kring övergreppen, vare sig när det gäller våld alternativt hot eller i fråga om samlag. Som tingsrätten har anfört har målsägandena varit uppenbart obekväma med att tala om detta. Detsamma gäller andra förhörspersoner, inklusive angripare, som har hörts i dessa delar.

I målet har framkommit att kvinnor ropades upp varje kväll och att de fick följa med män, som ofta var drogpåverkade, ut i buskarna eller till ett övergivet hus. Vissa kvinnor ropades upp varje kväll. Faina Mukantagara har berättat att kvinnorna inte ville följa med männen utan drogs ut från blendehuset. Vidare har Jeanne Mukamunazi berättat att kvinnorna togs ut och lades på marken samt att kvinnor som vägrade att följa med männen blev slagna. Hon har också uppgett att hon blev slagen med en klubba och puttad så att hennes arm bröts när mannen som tog ut henne tyckte att det gick för långsamt. Daphrose Kandama har berättat att hon togs ut, knuffades och blev tillsagd att skynda på. Patricie Mukabatsinda har berättat att männen klädde av henne och kastade hennes kläder i buskarna. Rwagasore, som har erkänt att han våldtagit Patricie Mukabatsinda, har uppgett att hon inte kunde göra motstånd.

Enligt hovrätten står det helt klart att ingen av kvinnorna frivilligt följde med männen från blendehuset. Många förhörspersoner har talat om att kvinnorna ”togs ut” eller ”drogs ut” av männen, vilket i sig får uppfattas som ett uttryck för att kvinnorna inte följde med männen frivilligt. Uppgiften från Jeanne Mukamunazi om att kvinnor som vägrade att följa med blev slagna innebär dels att det förekommit våld mot kvinnorna, dels att det funnits hot om våld. Sammanfattningsvis anser hovrätten att det är utrett att det förekommit våld eller hot mot kvinnorna.

När det sedan gäller frågan om det förekommit samlag i den mening som avses i våldtäktsparagrafen, finns det som redan nämnts inga uppgifter alls om vad männen ska ha utsatt kvinnorna för. Målsägandena har inte spontant berättat om detta och de har inte heller på fråga från åklagarna eller målsägandebiträderna velat beskriva vad de ska ha utsatts för. Målsägandena har, när de förklarat att de inte vill berätta om några detaljer, inte pressats av åklagarna eller målsägandebiträderna att göra det. Det har under förhö-

ren inte heller gjorts klart för målsägandena nödvändigheten av att beskriva händelseförloppet på ett så detaljerat sätt som möjligt.

Det finns uppgifter om att många kvinnor grät när de kom tillbaka till blendehuset. Vidare har Daphrose Kandama berättat att när hon togs från blendehuset till stadion såg hennes man hur hon såg ut och ville därför inte ha henne. Dessa uppgifter är dock inte tillräckliga för att det ska vara utrett att det har varit fråga om samlag.

Daphrose Kandama har också uppgett att hon smittats med HIV. Även Patricie Mukabatsinda har berättat att hon smittats med HIV. Någon ytterligare utredning om att de är smittade med HIV och, i så fall, att de har blivit smittade under tiden i blendehusen finns dock inte.

Hovrätten anser sammanfattningsvis att det i avsaknad av närmare utredning inte är utrett att det har varit fråga om samlag. De objektiva rekvisiten för våldtäkt är alltså inte uppfyllda. Åtalet för våldtäkt kan därför redan på den grunden inte bifallas. Tingsrättens dom ska följaktligen inte ändras i denna del.

1.6.14 Åtalspunkt 4 – Plundring

Hovrätten ansluter sig till det som tingsrätten har anfört på s. 119 f. i domen om vad som framkommit i utredningen om plundring. Det är alltså utrett att det förekommit omfattande plundring i Winteko.

När det gäller Theodore Tabaros roll i plundringen delar hovrätten tingsrättens bedömning att det är bevisat att han tillsammans och i samförstånd med andra gärningsmän har plundrat Albert Senumas och Zayasi Rugerekas hem på tillgångar.

När det sedan gäller övrig plundring i Winteko har, som tingsrätten angett, många personer beskrivit att plundrade kor togs till Theodore Tabaros familjs gård. Av dessa personer finns flera angripare som Rwagasore, Berchmas Muganga, Emmanuel Bicakungeri, Emmanuel Murwanashaka, Innocent Mazimpaka, Jean Katarwa och Zacharie Kagabe. Det finns dock även uppgifter om att plundrade kor togs till andra lokala ledare som Modeste Karemera och Jean Nsengumuremyi.

Tingsrätten har funnit att Theodore Tabaro i egenskap av lokal ledare tillsammans och i samförstånd med andra lokala ledare har organiserat den aktuella plundringen i sektorn. Det är oklart hur välorganiserad denna plundring var men den omständigheten att plundrade kor fördes till de lokala ledarna tyder på en viss samordning. Det finns också uppgifter från bl.a. Rwagasore om att de lokala ledarna bestämde vad som skulle hända med korna, om de skulle fördelas bland angripare eller säljas. Även denna omständighet tyder på att plundringen var organiserad. Det finns dock även uppgifter om att människor plundrade på egen hand och för egen vinning. Innocent Mazimpaka har berättat att byborna uppfattade att det var fritt fram att börja plundra när de såg att Theodore Tabaro ledde kor. Vidare har Rwagasore uppgett att var och en plundrade för egen del, men om styrelsen upptäckte att någon hade plundrat ett värdefullt föremål, som t.ex. en ko, kunde styrelsen ta föremålet från den personen. Föremål som hämtades av styrelsen togs enligt Rwagasore till Theodore Tabaros familj. Dessa omständigheter talar enligt hovrätten för att de lokala ledarna ville ha kontroll över plundringen av värdefulla föremål, som t.ex. kor, men att det i övrigt var fritt fram för var och en att plundra för egen del.

Hovrätten kommer vid en sammanfattande bedömning till samma slutsats som tingsrätten, nämligen att Theodore Tabaro tillsammans och i samförstånd med andra lokala ledare har organiserat plundringar i Winteko, företrädesvis av kor.

1.7 Nyakanyinya

1.7.1 Inledning

Tingsrätten har på s. 126–130 och 137 i domen redogjort för den utredning som har lagts fram om händelserna i Nyakanyinya och vad som föregått dem samt hur tingsrätten har värderat denna utredning. Hovrätten delar tingsrättens bedömning av vad som är utrett i målet i dessa delar. Enligt vad som framgår av avsnitt 1.1 i hovrättens dom ska frågan om de enskilda personer som namngetts under rubrikerna B.1 och B.2 har dödats eller utsatts för mordförsök prövas i denna del och inte i skadeståndsdelen. Frågan behandlas under avsnitt 1.7.4 och 1.7.5 nedan. Som hovrätten har anfört under avsnitt 1.4.3 ska det beviskrav som normalt tillämpas i brottmål, dvs. ”ställt utom rim-

ligt tvivel”, tillämpas på frågan om det är bevisat att dessa personer har dödat i samband med attacken mot skolan.

1.7.2 Har Theodore Tabaro deltagit i och lett attacken mot skolan?

På s. 131–134 i domen har tingsrätten redogjort för den utredning som har lagts fram om Theodore Tabaros delaktighet i attacken mot skolan i Nyakanyinya samt hur tingsrätten har värderat denna utredning. Hovrätten delar även här tingsrättens bedömning av vad som är utrett med följande tillägg.

Rwagasore och Emmanuel Bicakungeri har uppgett att Theodore Tabaro var en av ledarna för en grupp angripare, i vilken de själva ingick, som skulle attackera tutsier i Nyakanyinya den 13 april 1994, men att alla tutsier redan var döda när de kom dit vid 19-tiden. Det finns emellertid uppgifter från bl.a. Emmanuel Muhirwa och Straton Manigabe om att Rwagasore var en av angriparna vid attacken mot skolan tidigare under dagen. Rwagasore har dock inte dömts för delaktighet i attacken i Nyakanyinya och han kan därför ha skäl att inte vilja berätta om vare sig sin egen eller Theodore Tabaros roll i denna. Detsamma gäller för Emmanuel Bicakungeri. Deras uppgifter i denna del får därför bedömas med försiktighet. Varken Rwagasores eller Emmanuel Bicakungeris uppgifter utesluter dock att Theodore Tabaro har befunnit sig i Nyakanyinya tidigare samma dag och varit delaktig i attacken mot skolan. Hovrätten vill i detta sammanhang också hänvisa till Pacifique Kabalisas och Pascal Kampyanas iakttagelser på förmiddagen den 13 april av att Theodore Tabaro och andra angripare var på väg mot Nyakanyinya.

Enligt hovrätten har Theodore Tabaros uppsåt omfattat även sådana gärningsmoment som hans medgärningsmän har utfört.

Vid en sammanfattande bedömning anser hovrätten att det är bevisat att Theodore Tabaro tillsammans och i samförstånd eller samråd med andra har deltagit i attacken mot skolan och vid denna dödat eller försökt att döda de tutsier som befunnit sig där på det sätt som åklagarna har påstått.

Av utredningen framgår att Theodore Tabaro har haft en aktiv roll under attacken. Det kan däremot inte anses utrett att han har lett attacken på det sätt som påstås.

1.7.3 Har Theodore Tabaro deltagit i och lett attacken mot kapellet?

Tingsrätten har på s. 138 f. i domen redogjort för den utredning som har lagts fram om händelserna vid kapellet och hur tingsrätten värderat denna. Hovrätten delar tingsrättens bedömning att det är utrett att attacken mot kapellet har ägt rum några dagar efter attacken mot skolan, sannolikt den 19 april 1994, och att det saknas bevisning för att Theodore Tabaro deltagit i attacken mot kapellet eller ens befunnit sig på plats vid tidpunkten för attacken. Vidare anser hovrätten i likhet med tingsrätten att det inte heller finns någon bevisning för att Theodore Tabaro i egenskap av lokal ledare har agerat på ett sätt som ådragit honom ett straffrättsligt ansvar för attacken.

1.7.4 B.1 – Mord

Jean Baptiste (punkt 1)

Emmanuel Muhirwa har uppgett att han befann sig i skolan tillsammans med sin son Jean Baptiste och sin bror Vedaste Munyerhya samt att han aldrig återsatt dem efter att han under attacken flytt från ateljén till en person som bodde nära skolan. Eftersom Vedaste Munyerhya inte omfattas av vare sig åklagarnas eller målsägandenas gärningspåståenden, behandlas påståendet om hans död uteslutande i skadeståndsdelen (se avsnitt 3.3).

Ingen förhörsperson har sett att Jean Baptiste dödats eller skadats vid skolan eller sett hans döda kropp vid skolan. Det finns inte heller någon annan uppgift än Emmanuel Muhirwas om att Jean Baptiste befunnit sig vid skolan i samband med attacken. Som tingsrätten anført har Vénuste Mbananabo uppgett att Jean Baptiste dog i Nyakanyinya. Vénuste Mbananabo har dock inte själv befunnit sig i Nyakanyinya under attacken och det har inte klarlagts hur, när och av vem som han fått informationen om Jean Baptistes död.

Mot denna bakgrund anser hovrätten att det inte är ställt utom rimligt tvivel att Jean Baptiste har dödats i attacken mot skolan. Åtalet är alltså inte styrkt och tingsrättens dom ska därför ändras i denna del.

Innocent Gakwaya (punkt 2)

Tingsrätten har på s. 189 f. i domen redogjort för den utredning som har lagts fram om Innocent Gakwayas död och hur tingsrätten har värderat utredningen. Hovrätten delar tingsrättens bedömning av vad som är utrett och anser att det är ställt utom rimligt tvivel att Innocent Gakwaya har dödats i attacken mot skolan.

Gaspard Kanamugere och Kayisire (punkt 3 och 4)

Tingsrätten har angett att Renata Mukantwaza berättat att hennes syskon togs åt sidan och dödades i skolan (s. 190 i domen). Enligt referatet av förhöret ska hon ha sagt så i tingsrätten. Av ljud- och bildupptagningen från förhöret framgår dock att hon talar om sina systrar, inte om sina syskon. När hon sedan tillfrågas om hon vet vad som hände med hennes bröder efter att hon lämnat ateljén, svarar hon att hon då inte visste om de levde eller var döda men att en av hennes bröder, Kayiranga, lyckades ta sig ut men att han dog senare.

Trots att tingsrätten i domen har återgett hennes utsaga felaktigt i det här avseendet, visar enligt hovrätten de uppgifter som hon faktiskt lämnar att Gaspard Kanamugere och Kayisire var tillsammans med Renata Mukantwaza i ateljén och att de inte lyckades ta sig ut därifrån. Hennes uppgifter om att Gaspard Kanamugere och Kayisire befann sig i skolan och dog där får också stöd av vad Francoise Mukagasana och Victoire Mukantagara har berättat.

Mot denna bakgrund anser hovrätten att det är ställt utom rimligt tvivel att Gaspard Kanamugere och Kayisire har dödats i attacken mot skolan.

Victor Ntagara (punkt 6)

Tingsrätten har på s. 190 f. i domen redogjort för den utredning som har lagts fram om Victor Ntagaras död och hur tingsrätten värderat utredningen. Hovrätten delar tingsrättens bedömning av vad som är utrett och anser att det är ställt utom rimligt tvivel att Victor Ntagara har dödats i attacken mot skolan.

Viateur Ntagara (punkt 7)

Tingsrätten har på s. 190 f. i domen redogjort för den utredning som har lagts fram om Viateur Ntagaras död och hur tingsrätten värderat utredningen. Hovrätten delar tings-

rättens bedömning av vad som är utrett och anser att det är ställt utom rimligt tvivel att Viateur Ntagara har dödats i attacken mot skolan.

Philipo Twahirwa (punkt 8)

Tingsrätten har på s. 192 i domen redogjort för den utredning som har lagts fram om Philipo Twahirwas död och hur tingsrätten värderat utredningen. Hovrätten delar tingsrättens bedömning av vad som är utrett och anser att det är ställt utom rimligt tvivel att Philipo Twahirwa har dödats i attacken mot skolan.

Vedaste Mugarura (punkt 9)

Francoise Mukagasana har berättat att hon, när hon fördes från ateljén till kapellet, såg sin far Vedaste Mugarura sitta tillsammans med andra på gårdsplanen utanför skolan. Enligt Francoise Mukagasana sade han att hon skulle gråta för sin egen skull och inte för honom. Verena Kamanayire har dock uppgett att Vedaste Mugarura dog i ateljén och att han således hade dödats redan tidigare under händelseförloppet. Deras uppgifter om hur Vedaste Mugarura dog skiljer sig alltså åt. Francoise Mukagasana har dock uppgett att hon, när hon dagen efter lämnade kapellet, såg döda kroppar och att hennes far hade fått slag i huvudet. Det är alltså utrett att Vedaste Mugarura inte överlevde attacken mot skolan. Det finns också andra förhörspersoner, bl.a. Victoire Mukantagara, som har berättat att Vedaste Mugarura dog i skolan.

Hovrätten anser sammanfattningsvis att det är ställt utom rimligt tvivel att Vedaste Mugarura har dödats i attacken mot skolan.

Valens Uwitije (punkt 10 a)

Tingsrätten har på s. 191 f. i domen redogjort för den utredning som har lagts fram om Valens Uwitijes död och hur tingsrätten värderat utredningen. Hovrätten delar tingsrättens bedömning av vad som är utrett och ansluter sig till bedömningen att det inte är bevisat att Valens Uwitijes har dödats i attacken mot skolan.

Ancille Mukamuvunyi, Xavetine Mukakarenzi och Francine Uwimana (punkt 10 c–e)

Tingsrätten har på s. 193 i domen redogjort för den utredning som har lagts fram om Ancille Mukamuvunyis, Xavetine Mukakarenzis och Francine Uwimanas död och hur tingsrätten värderat utredningen. Hovrätten delar tingsrättens bedömning av vad som är utrett och ansluter sig till bedömningen att det inte är bevisat att dessa personer har

dödats i attacken mot skolan. Mot bakgrund av att hovrätten har ansett att det inte finns någon bevisning för att Theodore Tabaro deltagit i attacken mot kapellet eller ens varit på plats vid tidpunkten för attacken, saknar hovrätten skäl att pröva om Ancille Mukamuvunyi, Xavetine Mukakarenzi och Francine Uwimana har dödats i attacken mot kapellet.

Jean Damascene Twahirwa, Venuste Kayitare, Callixte Gasane och Xavier Karenzi (punkt 10 f–i)

Tingsrätten har på s. 192 f. i domen redogjort för den utredning som har lagts fram om Jean Damascene Twahirwas, Venuste Kayitares, Callixte Gasanes och Xavier Karenzis död och hur tingsrätten värderat utredningen. Hovrätten delar tingsrättens bedömning av vad som är utrett och anser att det är ställt utom rimligt tvivel att dessa personer har dödats i attacken mot skolan.

Jean Bosco Ndekezi (punkt 10 j)

Tingsrätten har på s. 193 i domen redogjort för den utredning som har lagts fram om Jean Bosco Ndekezis död och hur tingsrätten värderat utredningen. Hovrätten delar tingsrättens bedömning av vad som är utrett med det tillägget att även Jean-Bosco Harerimana har berättat att Jean Bosco Ndekezi befunnit sig i skolan och inte undkommit attacken mot skolan.

Hovrätten anser sammanfattningsvis att det är ställt utom rimligt tvivel att Jean Bosco Ndekezi har dödats i attacken mot skolan.

Consolée Mukarwema och Marie-Claire Murekatete (punkt 10 k och l)

Victoire Mukantagara har berättat att hon var tillsammans med sin mor Consolée Mukarwema och sin syster Marie-Claire Murekatete i kapellet samt att modern och systemen dödades där efter att hon lämnat kapellet. Mot bakgrund av att hovrätten har ansett att det inte finns någon bevisning för att Theodore Tabaro deltagit i attacken mot kapellet eller ens varit på plats vid tidpunkten för attacken, saknar hovrätten skäl att pröva om Consolée Mukarwema och Marie-Claire Murekatete har dödats i attacken mot kapellet.

Anastasie Nzirerera, Jeanne Kayitese och Alice Murakatete (punkt 10 m–o)

Renata Mukantwaza har berättat att hennes mor Anastasie Nzirerera samt hennes systrar Jeanne Kayitese och Alice Murakatete fördes ut från skolan samtidigt som hon men att de togs åt sidan och dödades senare. Francoise Mukagasana har uppgett att Renata Mukantwazas mor och systrar befann sig i kapellet tillsammans med henne samt att hon senare fick höra att alla kvinnor som var kvar i kapellet hade dödats, bl.a. Renata Mukantwazas mor och syster Alice. Enligt Victoire Mukantagara dog Renata Mukantwazas mor och storasyster dock redan i skolan. Annonciata Mukankurunziza har uppgett att hon såg Alices döda kropp i skolan.

Uppgifterna om när och var Anastasie Nzirerera, Jeanne Kayitese och Alice Murakatete dödades går isär. Enligt hovrätten är det inte ställt utom rimligt tvivel att de dödades under attacken i skolan. Det finns uppgifter om att de dödades i kapellet. Hovrätten saknar dock skäl att pröva detta, eftersom hovrätten har ansett att det inte finns någon bevisning för att Theodore Tabaro deltagit i attacken mot kapellet eller ens varit på plats vid tidpunkten för attacken.

Zacharie Ntangohafi, Concorde och Janvier (punkt 10 p–r)

Tingsrätten har på s. 194 f. i domen redogjort för den utredning som har lagts fram om Zacharie Ntangohafis, Concordes och Janviers död och hur tingsrätten värderat utredningen. Hovrätten delar tingsrättens bedömning av vad som är utrett och ansluter sig till bedömningen att det inte är bevisat att Zacharie Ntangohafi, Concorde och Janvier har dödats i attacken mot skolan.

1.7.5 B.2 – Försök till mord

Annonciata Mukankurunziza (punkt 11)

Tingsrätten har på s. 191 i domen redogjort för den utredning som har lagts fram i denna del och hur tingsrätten värderat utredningen. Hovrätten delar tingsrättens bedömning av vad som är utrett med följande tillägg.

Verena Kamanayire och Victoire Mukantagara har berättat att Annonciata Mukankurunziza blev skadad av en granat i skolan. Vidare har Francoise Mukagasana uppgett att Annonciata Mukankurunziza var skadad och blödde när de lämnade ateljén.

Hovrätten anser sammanfattningsvis att det är utrett att Annonciata Mukankurunziza har skadats av granatsplitter i skolan. Mot bakgrund av att granaten har kastats in i den skolsal som hon befann sig i tillsammans med ett stort antal människor, anser hovrätten att det förelegat fara för att hon skulle ha dödats av granaten. Hovrätten anser alltså i likhet med tingsrätten att Annonciata Mukankurunziza har utsatts för ett mordförsök.

Renata Mukantwaza (punkt 12)

Renata Mukantwaza har berättat att hon befann sig i ateljén under attacken mot skolan och att hon träffades av granatsplitter, men att hon märkte det först när hon kände något varmt och upptäckte att det var blod som rann. Enligt Renata Mukantwaza befann hon sig bakom sin far Innocent Gakwaya när denne sköts till döds i ateljén. Renata Mukantwazas uppgifter om att hon skadats i skolan får stöd av vad Jean-Bosco Harerimana har berättat om att hon kom hem till honom och hans fru, som hade varit Renata Mukantwazas lärare, med en skottskada på armen som hans fru rengjorde. Jean-Bosco Harerimanans uppgift om en skada på armen får visst stöd av ett fotografi som har åberopats.

Även om det finns en viss oklarhet kring hur Renata Mukantwaza har skadats under attacken mot skolan, anser hovrätten att det är bevisat att hon skadats under denna attack. Mot bakgrund av att attacken har skett med skjutvapen och granater i en skolsal som varit fylld med människor och där Renata Mukantwaza befann sig, anser hovrätten att det förelegat fara för att hon skulle ha dödats under attacken. Hovrätten anser alltså i likhet med tingsrätten att Renata Mukantwaza har utsatts för ett mordförsök.

Hassan Sengomungu (punkt 12 a)

Hassan Sengomungu har uppgett att Theodore Tabaro sköt och kastade granater mot människor som befann sig i ateljén. Han har också berättat att Theodore Tabaro stack dem med kniv. Enligt Hassan Sengomungus egna uppgifter ska han ha skadats av granatsplitter.

Hassan Sengomungus berättelse innehåller både motsägelser och överdrifter. Det har framkommit att han drabbats av psykisk ohälsa på grund av sina upplevelser under

folkmordet. Mot denna bakgrund är det svårt att bedöma tillförlitligheten i hans uppgifter.

Tingsrätten har i domen hänvisat till uppgifter om Hassan Sengomungu som lämnats av Fortuna Mukabucondo, Emmanuel Muhirwa och Modeste Kabagamba. Hovrätten ifrågasätter inte de uppgifter som dessa förhörspersoner har lämnat. Ingen av dem har dock gjort några egna iakttagelser av hur och när Hassan Sengomungu skadats. Med hänsyn till detta och till det som nyss har sagts om tillförlitligheten i Hassan Sengomungus uppgifter, anser hovrätten att det inte är ställt utom rimligt tvivel att han skadats i attacken mot skolan. Åtalet är alltså inte styrkt och tingsrättens dom ska därför ändras i denna del.

1.7.6 B.3 – Våldtäkt

Våldtäkter av kvinnor och flickor som spärrats in i ”kapellet” under perioden den 13 april till och med slutet av april månad i sektorn Nyakanyinya

Verena Kamanayire och Francoise Mukagasana (punkt 13 och 14)

Målsägandena Verena Kamanayire och Francoise Mukagasana har gjort gällande att Theodore Tabaro ska dömas för att som medgärningsman eller medhjälpare ha medverkat i att genom hot eller våld tilltvinga sig samlag med dem. De har påstått att de varit inspärrade i kapellet, men inte gjort gällande att Theodore Tabaro ska dömas för människorov. De har i stället åberopat inspärrandet som en omständighet som medför att våldtäktsbrottet är grovt.

Hovrätten ska på samma sätt som under avsnitt 1.6.13 pröva om samlag, inte därmed jämförligt sexuellt umgänge, har förekommit.

Verena Kamanayire och Francoise Mukagasana har hörts om de påstådda våldtäkterna.

Verena Kamanayire har berättat att Theodore Tabaro våldtog henne i Nyakanyinya. Hon har i polisförhör berättat att hon våldtogs i Nyakanyinya, men inte pekat ut Theodore Tabaro som gärningsman. Uppgiften att det var Theodore Tabaro som våldtog henne i Nyakanyinya har Verena Kamanayire lämnat först under förhöret i tings-

rätten. Som förklaring till att uppgiften lämnades först då har hon angett att hon inte klarade av att tala om det under polisförhören.

När det gäller det åtalade övergreppet har Verena Kamanayire berättat att Theodore Tabaro tog ut henne och förde ner henne på marken bakom skolan samt att något togs från henne. Hon har dock i övrigt inte velat berätta om några detaljer kring händelsen, vare sig när det gäller våld eller hot eller när det gäller samlag.

Francoise Mukagasana har berättat att hon och Verena Kamanayire togs ut för att våldtas. Hon har vidare berättat att hon våldtogs en gång av en angripare från Nyakanyinya, medan Verena Kamanayire våldtogs av många män från Mururu. Inte heller Francoise Mukagasana har berättat om några närmare detaljer kring hur övergreppet genomfördes.

Annonciata Mukankurunziza har berättat att efter att männen hade dödats i Nyakanyinya tog angripare kvinnor som sina fruar. Enligt Annonciata Mukankurunziza togs bl.a. Verena Kamanayire och Francoise Mukagasana på det sättet. Vidare har Annonciata Mukankurunziza berättat att kvinnorna var borta ganska länge och att vissa kvinnor blödde eller knappt kunde gå när de kom tillbaka. Fortuna Mukabucondo, som övernattade en natt i kapellet, har berättat att vissa kvinnor togs ut och våldtogs. Hon har dock inte namngett några av dessa kvinnor. Valentine Mukahirwa, som övernattade två nätter i kapellet, har berättat att hon efteråt hörde att kvinnor i kapellet våldtogs men att hon själv, som hon uttryckt det, inte hade några sådana problem när hon var där.

Enligt hovrätten står det helt klart att ingen av kvinnorna i kapellet frivilligt följde med männen när de hämtades. Flera av förhörspersonerna har även här talat om att kvinnor ”togs ut” av män, vilket som hovrätten tidigare har anfört i sig får uppfattas som ett uttryck för att kvinnorna inte följde med männen frivilligt.

När det sedan gäller frågan om det har förekommit samlag i den mening som avses i våldtäktsparagrafen, finns det som redan nämnts inga uppgifter alls om vad männen ska ha utsatt Verena Kamanayire eller Francoise Mukagasana för. Det finns uppgifter

från Annonciata Mukankurunziza om att vissa kvinnor blödde eller knappt kunde gå när de kom tillbaka till kapellet. Det framgår dock inte att dessa iakttagelser skulle ha avsett Verena Kamanayire eller Francoise Mukagasana.

Hovrätten anser sammanfattningsvis att det inte är utrett att det har varit fråga om samlag. De objektiva rekvisiten för våldtäkt är alltså inte uppfyllda. Åtalet för våldtäkt kan därför redan på den grunden inte bifallas. Med denna bedömning saknar hovrätten skäl att pröva Verena Kamanayires utpekande av Theodore Tabaro. Tingsrättens dom ska följaktligen inte ändras i denna del.

1.8 Mibilizi

1.8.1 Inledning

Tingsrätten har på s. 141 f. i domen redogjort för den utredning som har lagts fram om händelserna i Mibilizi och vad som föregått dem samt hur tingsrätten har värderat denna utredning. Hovrätten delar tingsrättens bedömning av vad som är utrett i målet i denna del. Enligt vad som framgår av avsnitt 1.1 ska frågan om de enskilda personer som namngetts under rubriken C har dödats, prövas i denna del och inte i skadeståndsdelen. Frågan behandlas därför under avsnitt 1.8.5 nedan. Som hovrätten har anfört under avsnitt 1.4.3 ska det beviskrav som normalt tillämpas i brottmål, dvs. ”ställt utom rimligt tvivel”, tillämpas på frågan om det är bevisat att dessa personer har dödats i samband med attacken den 20 april 1994.

1.8.2 Har Theodore Tabaro befunnit sig i Mibilizi den 20 april 1994?

Den enda förhörsperson som påstår sig ha sett Theodore Tabaro i Mibilizi samma dag som Albert Senuma ska ha dödats är Josephine Mukamuzima. Tingsrätten har på s. 143 f. i domen redogjort för vad hon uppgett och hur tingsrätten har värderat hennes uppgifter. Som tingsrätten konstaterat har hon under förhöret där lämnat uppgifter som delvis avviker från vad hon sagt i polisförhör. En sådan uppgift är om hon har sett Theodore Tabaro ta ut Albert Senuma från prästernas bostad eller om hon bara hört talas om det efteråt. Hovrätten noterar dock att avvikelsen inte avser om hon har sett Theodore Tabaro i Mibilizi den aktuella dagen. Uppgiften om att hon såg Theodore Tabaro där och då har Josephine Mukamuzima lämnat redan i polisförhöret. Mot bakgrund av att hon kände Theodore Tabaro sedan tidigare finns det inte skäl att tro att hon har misstagit sig på person.

Josephine Mukamuzimas uppgift om att Theodore Tabaro befunnit sig i Mibilizi den aktuella dagen får stöd av vad Annonciata Mukankurunziza, Francoise Mukagasana och Patricie Mukabatsinda har berättat. Alla tre kände till Theodore Tabaro före folkmordet. Annonciata Mukankurunziza har berättat att angripare, bl.a. Theodore Tabaro, kom till blendehuset och sade att de skulle döda folk i Mibilizi samt att angriparna kom tillbaka på kvällen och berättade att de hade dödat Albert Senuma. Francoise Mukagasana har uppgett att angripare, däribland Theodore Tabaro och Rwagasore, kom till blendehuset och berättade att de var på väg till Mibilizi för att leta efter Albert Senuma och att de kom tillbaka på kvällen med Albert Senumas kläder. Patricie Mukabatsinda har berättat att hon såg Theodore Tabaro på väg till Mibilizi samma dag som han och andra angripare kom till blendehuset och berättade att de hade dödat Albert Senuma.

Till dessa uppgifter ska läggas det som Pacifique Kabalisa och Joseph Ingabire har berättat om att de på morgonen den 20 april stod tillsammans på sin gård och såg bl.a. Theodore Tabaro, som var iklädd militärkläder, gå mot Mibilizi.

Hovrätten anser mot denna bakgrund att det är bevisat att Theodore Tabaro har befunnit sig i Mibilizi den 20 april.

1.8.3 Har Theodore Tabaro varit delaktig i mordet på Albert Senuma?

Maria Kabajundo och Inyace Kabera, som var nunna respektive präst i Mibilizi vid den aktuella tidpunkten, har berättat om Albert Senumas död. De har uppgett att Albert Senumas namn fanns med på den lista på personer som angriparna hade. Inyace Kabera har berättat att Albert Senumas namn lästes upp flera gånger tills denne, som befann sig i ett rum i prästernas bostad, till slut tvingades ut ur rummet. Enligt Inyace Kabera tvingades Albert Senuma först att sätta sig ner på gårdsplanen och sedan att resa sig upp och lämna gårdsplanen. Inyace Kabera har vidare uppgett att han inte såg när Albert Senuma dödades och inte heller dennes döda kropp, men att han hörde att angriparna hade tagit av kläderna från döda offer. Maria Kabajundo har berättat att hon inte hörde Albert Senumas namn ropas upp men att andra berättade att de hört det och

att hon därefter såg Albert Senumas döda kropp i en buske nära kyrkan. Enligt Maria Kabajundo var kroppen naken och bar spår av slag med klubba.

Enligt hovrätten är det utrett att Albert Senuma dödades i Mibilizi den 20 april 1994. Det är också utrett att hans döda kropp var naken, vilket är förenligt med Annonciata Mukankurunzizas och Francoise Mukagasanas uppgifter om att Theodore Tabaro och andra angripare samma kväll visade upp Albert Senumas kläder för dennes fru. Frågan är då om det är bevisat att Theodore Tabaro tillsammans och i samförstånd eller samråd med andra uppsåtligen har berövat Albert Senuma livet.

Ingen av förhörspersonerna har sett när Albert Senuma dödades. Den uppgift som Josephine Mukamuzima har lämnat om att Theodore Tabaro var en av dem som tog ut Albert Senuma från prästernas bostad framstår enligt hovrätten inte som helt tillförlitlig. Den utredning som finns om att Theodore Tabaro har varit delaktig i mordet på Albert Senuma är i stället de nämnda uppgifterna från flera förhörspersoner om att Theodore Tabaro och andra angripare kom till blendeuset på kvällen den 20 april och berättade för Albert Senumas fru att de hade dödat Albert Senuma och visade upp dennes tillhörigheter. Enligt Annonciata Mukankurunziza visade Theodore Tabaro upp hennes fars glasögon, jacka och skor för hennes mor. Även Francoise Mukagasana har berättat att Theodore Tabaro visade upp Albert Senumas jacka för dennes fru. Enligt Francoise Mukagasana sade Theodore Tabaro till Albert Senumas fru att hon inte skulle vänta på sin man och att jackan var ett bevis för att de hade dödat Albert Senuma. Francoise Mukagasana har vidare berättat att Albert Senumas fru bad Theodore Tabaro att döda henne och att Theodore Tabaro då svarade att han inte kunde döda henne utan att hon skulle dö av sorg i stället. Även Verena Kamanayire har uppgett att Theodore Tabaro kom till blendeuset och berättade för hennes mor att han dödat fadern. Till detta kommer de tidigare redovisade uppgifterna om att Theodore Tabaro och de andra angriparna hade letat efter Albert Senuma tidigare samma dag. Enligt Annonciata Mukankurunziza sade angriparna, när de kom förbi blendeuset tidigare under dagen den 20 april, att kriget inte skulle ta slut förrän Albert Senuma var död.

Den omständigheten att Theodore Tabaro har berättat att han och andra dödat Albert Senuma betyder i sig inte att han varit delaktig i mordet på denne. Det har framkommit att angripare ofta skröt om att de hade dödat vissa personer och det kan vara så att Theodore Tabaro ville skryta om att han dödat just Albert Senuma, eftersom denne enligt vad som framkommit var en betydelsefull person i Winteko. Vidare har Pacifique Kabalisa och Joseph Ingabire berättat att Theodore Tabaro redan den 18 eller 19 april, dvs. innan Albert Senuma dödades, uppgett för dem att han och andra redan hade varit i Mibilizi och dödat Albert Senuma.

Mot detta ska ställas att det inte finns något i utredningen som talar för att någon annan än Theodore Tabaro och hans medgärningsmän har dödat Albert Senuma. Det finns uppgifter från Rwagasore, Emmanuel Bicakungeri, Jean Katarwa och Berchmas Muganga om att de i efterhand har hört att Theodore Tabaro skjutit ihjäl Albert Senuma i Mibilizi. Denna information ska de ha fått samma dag eller dagen efter av bl.a. personer som varit tillsammans med Theodore Tabaro när detta ägt rum.

Uppgifterna om att Albert Senuma har skjutits ihjäl skiljer sig från Maria Kabajundos uppgift om att Albert Senuma slagits med klubba. Skillnaden har dock enligt hovrätten inte någon avgörande betydelse för bedömningen. En förklaring till skillnaden kan vara att Maria Kabajundo har misstagit sig på grund av att det fanns många döda kroppar på platsen. Det kan också vara så att Albert Senuma utsattes för våld med både skjutvapen och klubba.

Mot denna bakgrund anser hovrätten sammanfattningsvis att det är bevisat att Theodore Tabaro tillsammans och i samförstånd eller samråd med andra uppsåtligen har berövat Albert Senuma livet. Tingsrättens dom ska alltså inte ändras.

1.8.4 Mord på ett 60-tal tutsier/civilpersoner

Hovrätten gör inte någon annan bedömning än den som tingsrätten har gjort. Tingsrättens dom ska därför inte ändras.

1.8.5 C – Mord på Christophe Shakaje, Jean Baptiste Twagiumukiza och Paul Dusabayezu (punkt 1–3)

Hovrätten gör inte någon annan bedömning än den som tingsrätten har gjort. Tingsrättens dom ska därför inte ändras.

1.9 Sammanfattande bedömning av Theodore Tabaros skuld

Hovrätten har ansett att det är bevisat att Theodore Tabaro gjort sig skyldig till

- mord på Madushi, Launduard Kampayana, Matayo/Matteo Kabwana, Rwabihunda samt Zayasi Rugereka, hans fru Verdiane och ett av deras barn, allt i sektorn Winteko,
- människorov i blendehus i sektorn Winteko,
- plundring i sektorn Winteko,
- mord eller försök till mord på flera hundra personer vid skolan i Nyakanyinya, däribland
  - Innocent Gakwaya,
  - Gaspard Kanamugere,
  - Kayisire,
  - Victor Ntagara,
  - Viateur Ntagara,
  - Philipo Twahirwa,
  - Vedaste Mugarura,
  - Jean Damascene Twahirwa,
  - Venuste Kayitare,
  - Callixte Gasane,
  - Xavier Karenzi,
  - John Bosco Ndekezi,
  - Annonciata Mukankurunziza, och
  - Renata Mukantwaza, samt
- mord på Albert Senuma i Mibilizi.

1.10 Rubricering

Hovrätten delar tingsrättens bedömning att brottsligheten ska rubriceras som folkmord och folkrättsbrott. När det sedan gäller frågan om folkrättsbrottet bör bedömas som grovt är omständigheterna sådana, trots att hovrätten har frikänt Theodore Tabaro från

åtalet i ytterligare delar, att brottsligheten inneburit att ett mycket stort antal människor skadats eller dödats. Folkkrättsbrottet ska därför bedömas som grovt.

2. PÅFÖLJD

Theodore Tabaro ska dömas för omfattande brottslighet av mycket allvarligt slag. Den omständigheten att hovrätten har frikänt Theodore Tabaro från åtalet i ytterligare delar, medför inte att det finns skäl att bestämma straffet till annat än fängelse på livstid.

3. SKADESTÅND

3.1 Utdömda skadeståndsbelopp

Hovrätten, som inte har funnit skäl att ifrågasätta målsägandenas uppgifter om sitt släktskap med brottsoffren, gör inte någon annan bedömning än tingsrätten när det gäller de utdömda skadeståndens storlek vid förlust av make, barn, förälder eller syskon. I fråga om skadeståndets storlek vid människorov anser hovrätten att fyra miljoner rwandiska francs (RWF) är skäligt i de fall där frihetsberövandet har pågått under en längre tid. Hovrätten instämmer i tingsrättens bedömning av vilka kvinnor som har varit inspärrade i blendhusen och av hur lång tid som de varit inspärrade där. De skadestånd som tingsrätten har bestämt till Verena Kamanayire, Daphrose Kandama, Patricie Mukabatsinda, Jeanne Mukamunazi och Dorothée Nyampundu ska därför inte ändras. Beträffande Francoise Mukagasana, där frihetsberövandet har pågått i två nätter, anser hovrätten dock att två miljoner RWF är skäligt. Det skadestånd som tingsrätten har bestämt till henne i denna del ska därför sättas ner till hälften.

3.2 Avslag på skadeståndsyrkanden

Mot bakgrund av hovrättens ändringar av tingsrättens dom i skulddelen ska följande skadeståndsyrkanden avslås.

- Modeste Kabagambas yrkande om skadestånd för förlust av fadern Evariste Mudeyi.
- Pascal Kampayanas och Leonile Mukashemas yrkanden om skadestånd för förlust av sönerna respektive bröderna Oscar Ndayishime och Gaspard Hegenimana.
- Emmanuel Muhirwas yrkande om skadestånd för förlust av sonen Jean Baptiste.
- Faina Mukantagaras yrkande om skadestånd för försök till mord.

- Dorotheé Nyampundus yrkande om skadestånd för förlust av maken Kadoma.
- Hassan Sengomungus yrkande om skadestånd för försök till mord.
- Evelyne Uwimanas yrkande om skadestånd för försök till mord.

3.3 Vedaste Munyerhya

Emmanuel Muhirwa har begärt skadestånd med en miljon RWF för förlust av brodern Vedaste Munyerhya. Som grund för sitt skadeståndsyrkande har han uppgett att han befann sig i skolan i Nyakanyinya tillsammans med Vedaste Munyerhya och att han aldrig återsett sin bror efter att han under attacken flytt från ateljén till en person som bodde nära skolan.

Hovrätten anser att det inte finns skäl att ifrågasätta Emmanuel Muhirwas uppgift om sitt släktskap med Vedaste Munyerhya.

Pelagie Kabera har uppgett att Emmanuel Muhirwa och dennes bror Vedaste Munyerhya befann sig i skolan. Ingen förhörsperson har sett att Vedaste Munyerhya dödats eller skadats vid skolan eller sett hans döda kropp där. Vénuste Mbananabo har uppgett att Vedaste Munyerhya tog skydd i Nyakanyinya men han har inte uttryckligen sagt att Vedaste Munyerhya dog där. Vidare har Vénuste Mbananabo inte själv befunnit sig i Nyakanyinya under attacken och det har inte klarlagts hur, när och av vem som han fått informationen om Vedaste Munyerhya.

Mot denna bakgrund anser hovrätten att det inte är ställt utom rimligt tvivel att Vedaste Munyerhya har dödats i attacken mot skolan. Emmanuel Muhirwas skadeståndsyrkande ska därför avslås. Tingsrättens dom ska följaktligen ändras i denna del.

3.4 Daniel Nzimurinda

Modeste Kabagamba har begärt skadestånd med en miljon RWF för förlust av brodern Daniel Nzimurinda. Han har som grund för sitt skadeståndsyrkande uppgett att Daniel Nzimurinda tog skydd i Nyakanyinya och dog där.

Hovrätten anser att det inte finns skäl att ifrågasätta Modeste Kabagambas uppgift om sitt släktskap med Daniel Nzimurinda.

Som tingsrätten har anfört har Straton Manigabe uppgett att han den 14 april 1994, dvs. dagen efter attacken mot skolan i Nyakanyinya, sett Daniel Nzimurindas döda kropp vid skolan och att han dessförinnan sett denne levande. Hovrätten anser mot denna bakgrund att det är ställt utom rimligt tvivel att Daniel Nzimurinda har dödats i attacken mot skolan. Tingsrätten dom i denna del ska alltså inte ändras.

4. BESLAG

Bevisbeslagen ska bestå.

5. KVARSTAD

Målsägandena yrkade i tingsrätten att rätten skulle besluta om kvarstad på så mycket av Theodore Tabaros egendom att fordringar avseende skadestånd på sammanlagt i svenska kronor (SEK) motsvarande värdet av 231 000 000 rwandiska francs (RWF) samt ränta från den 1 juni 1994 kunde antas bli täckta vid utmätning. Som skäl för yrkandet anförde målsägandena att det skäligen kunde befaras att Theodore Tabaro genom att undanskaffa egendom eller på annat sätt skulle undandra sig betalnings-skyldighet.

Theodore Tabaro bestred yrkandet och anförde i huvudsak att kvarstad inte var en proportionerlig åtgärd.

Tingsrätten, som ansåg att kravet på proportionalitet var uppfyllt, biföll målsägandenas yrkande den 14 september 2017. Tingsrätten beslutade i domen att kvarstaden skulle bestå men satte ner beloppet till i SEK motsvarande värdet av 79 500 000 RWF.

Målsägandena har i hovrätten begärt att kvarstaden ska bestå. Theodore Tabaro har överlämnat frågan till hovrättens bedömning.

Hovrätten gör följande bedömning.

Enligt 26 kap. 6 § andra stycket rättegångsbalken ska rätten, när målet avgörs, pröva om kvarstaden ska bestå.

En dom på skadestånd får verkställas även om den inte har fått laga kraft (se 3 kap. 6 § utsökningsbalken). Något behov av att låta kvarstaden bestå finns därför inte (se bl.a. prop. 1980/81:84 s. 237, NJA 2002 s. 673 och JO 1993/94 s. 41). Kvarstaden bör dock bestå i en månad efter domens meddelande, dvs. till den 29 maj 2019, för att möjliggöra för målsägandena att begära verkställighet av domen (se a. prop.).

6. HÄKTNING

Theodore Tabaro ska på de av tingsrätten anförda skälen fortfarande vara häktad.

7. ERSÄTTNINGSFRÅGOR

En offentlig försvarare respektive ett målsägandebiträde har rätt till skälig ersättning av allmänna medel för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Ersättning för arbete ska bestämmas med utgångspunkt i den tidsåtgång som är rimlig med hänsyn till uppdragets art och omfattning och med tillämpning av en timkostnadsnorm. (Se 21 kap. 10 § första stycket rättegångsbalken och 5 § lagen [1988:609] om målsägandebiträde.)

Åklagaren har yttrat sig över försvararnas och målsägandebiträdernas ersättningsyrkanden enligt 1 § förordningen (2005:77) om kontroll av vissa ersättningsanspråk. Hon har inte haft några invändningar mot den ersättning som Bengt Hesselberg och Ghita Hadding Wiberg begärt men däremot mot den ersättning som Thomas Bodström och Anna Wahlström begärt.

Thomas Bodström och Anna Wahlström har begärt ersättning för bl.a. arbete med 804 540 kr, motsvarande 583 timmars arbete, respektive 756 930 kr, motsvarande 548,5 timmars arbete. Av den tid som de har lagt ner för arbete avser 276 timmar huvudsakligen genomgång av de förhör som tagits upp i tingsrätten inför avstämningmöten som hållits regelbundet under huvudförhandlingen i hovrätten. Båda försvararna har, såvitt kan utläsas av deras kostnadsräkningar, gått igenom samtliga förhör och lagt ner lika mycket arbete på dessa genomgångar.

Åklagaren har i denna del anförts i huvudsak följande. När en tilltalad har två försvarare bör försvararna dela upp arbetet mellan sig på ett så arbets- och kostnadseffektivt sätt som möjligt. I tingsrätten, och delvis även i hovrätten, delade försvararna upp förhören

mellan sig, vilket borde ha medfört en skillnad mellan försvararna när det gäller tidsåtgången. Dessutom är den begärda tidsåtgången något hög med hänsyn till att båda försvararna var närvarande under förhören i tingsrätten och till att det finns utförliga referat från förhören i tingsrättens dom, vilket möjliggjort en effektiv genomgång av förhören.

Hovrätten delar den uppfattning som åklagaren har redovisat. Hovrätten konstaterar att försvararna under avstämningarna i hovrätten i stor utsträckning har delat upp sakframställningarna avseende de olika förhörspersonerna mellan sig. En uppdelning av arbetet borde ha medfört att dubbelarbete i större utsträckning kunnat undvikas, bl.a. på det sättet att den ena försvararen tagit del av upptagningen av ett förhör medan den andra läst det utförliga referatet av förhöret i tingsrättens dom. Hovrätten anser mot denna bakgrund att skälig tidsåtgång för genomgång av förhören är 166 timmar för var och en av försvararna i stället för begärda 276 timmar.

Thomas Bodström och Anna Wahlström har också begärt ersättning för arbete med sakframställning och slutanförande i 50 respektive 60 timmar. Den sammanlagda tidsåtgången på 110 timmar motsvarar nästan tre veckors arbete. Mot bakgrund av att processmaterialet har varit i huvudsak detsamma i hovrätten som i tingsrätten framstår den angivna tidsåtgången som väl tilltagen. Hovrätten anser att en skälig tidsåtgång är 35 respektive 45 timmar.

Vidare har båda försvararna begärt ersättning för 20 timmars arbete avseende översiktlig genomgång av förundersökningen löpande under målets gång. Åklagaren har anfört att det i avsaknad av närmare specificering av vad denna post avser inte är möjligt att bedöma om den nedlagda tiden är skälig eller inte. Hovrätten delar åklagarens uppfattning. Den angivna tidsåtgången på 20 timmar är lika för båda försvararna och framstår närmast som schablonmässig. Någon redogörelse för vilka slags åtgärder som ingår i denna post och varför dessa åtgärder inte omfattas av de övriga posterna i försvararnas kostnadsräkningar har inte lämnats. Dessa brister går ut över försvararna (se NJA 2008 s. 223). De kan följaktligen inte få någon ersättning för den angivna tiden.

Såväl försvararna som målsägandebiträderna har yrkat ersättning för fyra timmars arbete per dag under hovrättens syn i Rwanda den 4–7 oktober 2018. När det gäller synen i Winteko, Nyakanyinya och Mibilizi den 5–7 oktober anser hovrätten att det är rimligt att i tidsåtgången för nedlagt arbete räkna in även transporter till och från de olika platserna för synen. Hovrätten godtar därför den angivna tidsåtgången för arbete på fyra timmar per dag den 5–7 oktober. När det däremot gäller synen i Högsta domstolens lokaler i Kigali den 4 oktober, konstaterar hovrätten att synen där pågick under endast 12 minuter, och att transporten till och från Högsta domstolens lokaler skedde till fots från det närbelägna hotellet där samtliga medverkande bodde. Hovrätten anser därför att skälig tidsåtgång för nedlagt arbete avseende denna syn inte överstiger en timme. Ghita Hadding Wiberg och de båda försvararna som deltog i denna syn ska därför få ersättning för en timmes arbete i stället för begärda fyra timmars arbete. Övrig tid, dvs. tre timmar, ska ersättas som tidspillan.

I Thomas Bodströms kostnadsräkning yrkas också ersättning för partssakkunniga Pär Anders Granhag och Nancy Combs med sammanlagt 60 000 kr. Sådan kostnad är inte ett utlägg för försvararen i den mening som avses i 21 kap. 10 § rättegångsbalken utan en kostnad för den tilltalade som kan ersättas enligt bestämmelserna i 31 kap. rättegångsbalken (se Peter Fitger m.fl., Rättegångsbalken [1 okt. 2018, Zeteo], kommentaren till 21 kap. 10 § under rubriken Ersättning för utlägg). Hovrätten har därför uppfattat yrkandet så att det är Theodore Tabaro som yrkar ersättning för dessa kostnader.

Hovrättens dom i målet ska enligt bestämmelserna i 31 kap. 10 § rättegångsbalken inte anses som fällande. Theodore Tabaro har därför enligt 31 kap. 2 § rättegångsbalken rätt till ersättning av allmänna medel för sina kostnader för bl.a. bevisning, om kostnaderna varit skäligen motiverade för att han skulle kunna ta tillvara sin rätt. Enligt hovrätten har Theodore Tabaro haft skäl att anse att sakkunnigbevisningen behövdes. Han ska därför få ersättning av allmänna medel för de aktuella kostnaderna.

Kostnaderna för försvararna och målsägandebiträderna ska stanna på staten.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga B
Överklagande senast 2019-05-27

I avgörandet har deltagit hovrättsråden Daniel Gustavsson och Susanne Sundberg, referent, tf. hovrättsassessorn Caroline Nisell samt nämndemännen Barbro Nordlöf och Majken Humle.

Avräkningsunderlag bifogas.

STOCKHOLMS TINGSRÄTT
Avdelning 4

DOM
2018-06-27
meddelad i
Stockholm

Mål nr: B 13688-16

PARTER (Antal tilltalade: 1)

Tilltalad

Theodore Tabaro, 19680710-9670
Frihetsberövande: Häktad
F.n. Häktet Kronoberg

Offentlig försvarare:

Advokat Thomas Bodström
Advokatbyrån Thomas Bodström AB
Box 3431
103 68 Stockholm

Offentlig försvarare:

Advokat Anna Wahlström
Advokatbyrån Choice AB
Kaplansbacken 4 B
112 24 Stockholm

Åklagare

Kammaråklagarna Kristina Lindhoff Carleson och Hanna Lemoine
Åklagarmyndigheten
Riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet
Box 57
101 21 Stockholm

Målsägande

Se Målsägandebilaga

DOMSLUT

Brott som den tilltalade döms för

1. Folkmord, 1 § lagen (1964:169) om straff för folkmord i sin lydelse före 1 juli 2009
1994-04-09 -- 1994-05-31
2. Folkkrättsbrott, grovt brott, 22 kap 6 § 1 st och 2 st brottsbalken i sin lydelse före 1 juli 1995
1994-04-09 -- 1994-05-31

Påföljd m.m.

Fängelse på livstid

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 8307 104 20 Stockholm	Scheelegatan 7	08-561 654 10 E-post: stockholm.tingsratt.avdelning4@dom.se www.stockholmstingsratt.se	08-561 650 04	måndag - fredag 08:00-16:00

Skadestånd

1. Theodore Tabaro ska utge skadestånd – jämte ränta på respektive belopp enligt 6 § räntelagen (1975:635) från den 1 juni 1994 till dess betalning sker – till:
  - a) Modeste Kabagamba i svenska kronor motsvarande värdet av 3 000 000 rwandiska franc.
  - b) Pascal Kampayana i svenska kronor motsvarande värdet av 3 000 000 rwandiska franc.
  - c) Verena Kamanayire i svenska kronor motsvarande värdet av 7 000 000 rwandiska franc.
  - d) Daphrose Kandama i svenska kronor motsvarande värdet av 4 000 000 rwandiska franc.
  - e) Emmanuel Muhirwa i svenska kronor motsvarande värdet av 2 500 000 rwandiska franc.
  - f) Patricie Mukabatsinda i svenska kronor motsvarande värdet av 6 000 000 rwandiska franc.
  - g) Francoise Mukagasana i svenska kronor motsvarande värdet av 10 000 000 rwandiska franc.
  - h) Jeanne Mukamunazi i svenska kronor motsvarande värdet av 4 000 000 rwandiska franc.
  - i) Annonciata Mukankurunziza i svenska kronor motsvarande värdet av 7 000 000 rwandiska franc.
  - j) Faina Mukantagara i svenska kronor motsvarande värdet av 6 000 000 rwandiska franc.
  - k) Victoire Mukantagara i svenska kronor motsvarande värdet av 3 000 000 rwandiska franc.
  - l) Renata Mukantwaza i svenska kronor motsvarande värdet av 8 000 000 rwandiska franc.
  - m) Leonile Mukashema i svenska kronor motsvarande värdet av 2 000 000 rwandiska franc.
  - n) Dorothee Nyampundu i svenska kronor motsvarande värdet av 6 000 000 rwandiska franc.
  - o) Hassan Sengomungu i svenska kronor motsvarande värdet av 4 000 000 rwandiska franc.
  - p) Evelyne Uwimana i svenska kronor motsvarande värdet av 4 000 000 rwandiska franc.
2. Jean Gasarabwes, Pacifique Kabalisas, Pelagie Kaberas, Fortuna Mucabucondos, Laetitia Mukobwajanas, Emmanuel Nsabimanas, Séraphine Nyiransababeras, Wellars Nzasabimfuras och Peter Uwindekwes skadeståndsyrekanden ogillas.
3. Beslutad kvarstad på så mycket av Theodore Tabaros egendom att fordringar på skadestånd kan antas bli täckta vid utmätning begränsas så att den motsvarar det nu utdömda beloppet i svenska kronor motsvarande 79 500 000 rwandiska franc jämte ränta från den 1 juni 1994. Kvarstaden ska bestå, dock längst en månad efter det att domen i skadeståndsdelen vunnit laga kraft.

Förverkande och beslag

Beslagen av mobiltelefon (2016-5000-BG105793 p 1), bärbar dator (2016-5000-BG105798 p 2), dokument (2016-5000-BG105798 p 6 och 40) och USB-minne (2016-5000-BG105798 p 28) ska bestå till dess domen vinner laga kraft.

Häktning m.m.

Theodore Tabaro ska stanna kvar i häkte till dess domen i ansvarsdelen vinner laga kraft mot honom.

Ersättning

1. Thomas Bodström tillerkänns ersättning av allmänna medel med 3 508 500 kr. Av beloppet avser 2 621 962 kr arbete, 156 305 kr tidsspillan, 33 174 kr utlägg och 697 059 kr mervärdesskatt.
  2. Anna Wahlström tillerkänns ersättning av allmänna medel med 3 750 412 kr. Av beloppet avser 2 639 438 kr arbete, 210 623 kr tidsspillan, 187 368 kr utlägg och 712 983 kr mervärdesskatt.
  3. Ghita Hadding Wiberg tillerkänns ersättning av allmänna medel med 3 728 532 kr. Av beloppet avser 2 352 113 kr arbete, 261 721 kr tidsspillan, 368 992 kr utlägg och 745 706 kr mervärdesskatt. Från beloppet ska avräknas utbetalt förskott om 625 000 kr.
  4. Bengt Hesselberg tillerkänns ersättning av allmänna medel med 3 433 681 kr. Av beloppet avser 2 297 237 kr arbete, 172 832 kr tidsspillan, 276 876 kr utlägg och 686 736 kr mervärdesskatt. Från beloppet ska avräknas utbetalt förskott om 331 250 kr.
  5. Kostnaden för försvaret och målsägandebiträdena ska stanna på staten.
-

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

I.	SAMMANFATTNING	7
II.	BAKGRUND M.M	9
1.	Bakgrund	9
2.	Svensk domsrätt m.m.	11
3.	Frihetsberövande	12
III.	YRKANDEN M. M.	12
1.	Folkmord och folkrättsbrott, grovt brott	12
2.	Målsägandenas justeringar av gärningsbeskrivningen	18
2.1	Justeringar hänförliga till gärningsbeskrivningens rubrik ”Sektorn Winteko” och underrubriken ”A: Winteko”	18
2.2	Justeringar hänförliga till gärningsbeskrivningens rubrik ”Skolan i Nyakanyinya” och underrubriken ”B: Skolan i Nyakanyinya”	20
2.3	Justeringar hänförliga till gärningsbeskrivningens rubrik ”Klostret i Mibilizi”	22
3.	Skadestånd	22
3.1	Winteko	23
3.2	Nyakanyinya.....	29
3.3	Mibilizi	32
4.	Särskilda yrkanden och kvarstad	32
5.	Theodore Tabaros inställning till yrkandena	33
5.1	Straffansvar	33
5.2	Skadestånd.....	33
5.3	Särskilda yrkanden och kvarstad	33
IV.	UTREDNINGEN I MÅLET	34
1.	Åklagarnas bevisning	34
2.	Theodore Tabaros bevisning	35
3.	Målsägandenas bevisning	35
V.	DOMSKÄL	35
1.	Bevisvärderingen i målet	35
2.	Medverkan i brott	39
3.	Theodore Tabaros inställning till åtalet	40
4.	Åklagarnas bakgrundsfakta m.m.	41
5.	Sektorn Winteko	42
5.1	Något om Theodore Tabaro	43
5.2	Theodore Tabaros påstådda lokala ledarroll och Brigaden	45

5.3	Är Winteko att betrakta som en enda långvarig attack?.....	60
5.4	Allmänt om Winteko.....	62
5.5	A.1. Försök till mord i samband med en av attackerna den 9 april i Gahinga, sektorn Winteko, genom att kasta en granat mot tutsier/civilpersoner.....	63
5.6	A.2. Mord i samband med attackerna den 9 april i Gahinga, sektorn Winteko.....	67
5.7	A.3. Mord av tillfångatagna tutsier efter attackerna den 9 april i sektorn Winteko.....	71
5.8	A.4. Mord och försök till mord den 10 april eller någon/några dagar därefter i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig eller inte kunnat/hunnit fly från sektorn Winteko alternativt passerat sektorn under sin flykt:.....	75
5.9	A.5. Mord under en kväll/natt någon gång under perioden 12 april till och med maj månad i sektorn Winteko.....	88
5.10	A.6 Mord någon gång efter den 13 april till och med maj månad i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig i sektorn Winteko.....	95
5.11	A.7 Mord någon gång i slutet av april till och med maj månad i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig i sektorn Winteko.....	96
5.12	A.8 Mord i Gahinga/Bugayi, sektorn Winteko, under en dag någon gång i slutet av april till och med maj månad av personer som spärrats in i ett blندهus.....	97
5.13	A.9 Mord någon gång i slutet av april till och med maj månad i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig i sektorn Winteko.....	104
5.14	Sammanfattning (<i>punkten 1</i>).....	106
5.15	Människorov i blندهus under perioden den 9 april till och med maj i sektorn Winteko (<i>punkten 2</i>).....	106
5.16	A.10 Våldtäkter av kvinnor och flickor som spärrats in i s.k. blندهus under perioden 12 april till och med maj månad i sektorn Winteko (<i>punkten 3</i>)....	115
5.17	A.11 Våldtäkt av kvinna som bemäktigats och förts till Theodore Tabaro någon gång under perioden 12 april till och med maj månad i sektorn Winteko (<i>punkten 3</i>).....	118
5.18	Plundring (<i>punkten 4</i>).....	119
5.19	Målsägandenas tillägg och justeringar till gärningsbeskrivningen i sektorn Winteko.....	121
6.	Skolan i Nyakanyinya	124
6.1	Allmänt om Nyakanyinya.....	124
6.2	Skolan.....	126
6.3	Kapellet.....	137
7.	Klostret i Mibilizi	140
7.1	Allmänt om Mibilizi.....	140
7.2	Klostret.....	141

8.	Politiskt styrd utredning?	146
8.1	Inledning och invändning om Mibilizi	146
8.2	Politiska situationen m.m. i Rwanda	148
8.3	Förekommer repression genom anklagelser om folkmord?	150
8.4	Regimens motiv för att påverka utredningen	151
8.5	Har misstankarna mot Theodore Tabaro skapats först efter flyktingspionagemålet?	155
8.6	Särskilt om Theodore Tabaros gacaca-dom	159
8.7	Medveten påverkan på utredningen från rwandiska myndigheter?.....	162
8.8	Medveten påverkan på utredningen från Pacifique Kabalisa?	168
8.9	Medveten påverkan på utredningen från Rwagasore?.....	170
8.10	Sammanfattning avseende invändningen om politisk styrd utredning	171
9.	Slutlig sammanvägning av bevisningen samt samlad straffrättslig bedömning..	171
9.1	Sammanvägning av bevisningen	171
9.2	Samlad straffrättslig bedömning.....	174
10.	Påföljd	179
11.	Skadestånd	179
11.1	Tillämplig lag	179
11.2	Innehållet i rwandisk rätt	179
11.3	Beviskrav	181
11.4	Theodore Tabaros skadeståndsskyldighet	182
11.5	Ränta.....	197
12.	Kvarstad	197
13.	Ersättning till försvararna och målsägandebiträden	198
13.1	Försvararna.....	198
13.2	Målsägandebiträden.....	202
14.	Häktning och övriga frågor	204
	HUR MAN ÖVERKLAGAR	204

I. SAMMANFATTNING

Tingsrätten har prövat bevisningen i målet mot att det varit flera attacker i sektorn Winteko och en attack vid skolan respektive kapellet i Nyakanyinya samt en attack vid klostret i Mibilizi och ansett det bevisat att Theodore Tabaro har medverkat i

- mord och försök till mord som resulterat i att flera hundra människor dödats vid skolan i Nyakanyinya,
- mord på Evariste Mudeyi, Aloys Nzamwita, Jean Marie Vianny Mudasumbwa, Launduard Kampayana, Matayo Kabwana, Zayasi Rugereka, Zayasi Rugerekas hustru Verdiane, i vart fall ett barn till Zayasi Rugereka och hans hustru Verdiane, Jean Muhundi, två barnbarn till Revokati, Theoneste Ruzigamanzi, Oscar Ndayisheme, Gaspard Hegenimana samt Rwabihunda, alla i sektorn Winteko, och Albert Senuma vid klostret i Mibilizi,
- försök till mord på Faina Mukantagara, Evelyne Uwimana och Jean Damascéne Bariho, i sektorn Winteko,
- människorov av flera civilpersoner i s.k. blendehus i sektorn Winteko. samt
- plundring i sektorn Winteko.

Utredningen har visat att Theodore Tabaro hade en ledande roll på lokal nivå och hans medverkan i brottsligheten har bedömts så central och aktiv att han har ansetts som gärningsman, även i de fall då hans medverkan har bestått i en uppmaning till eller i att beordra en annan gärningsman att begå gärningen.

Brottsligheten har skett i syfte att förgöra folkgruppen tutsi helt eller delvis och har därför bedömts som folkmord. Vidare har brottsligheten utförts mot av folkrätten skyddade civilpersoner under den pågående nationella väpnade konflikten i Rwanda mellan regeringsstyrkor och Rwandan Patriotic Front, som till stor del bestod av soldater från folkgruppen tutsi. Brottsligheten har bedömts ha ett samband med denna konflikt och utgör därför svåra överträdelser av den internationella

humanitära rätten, vilket innebär att Theodore Tabaro även döms för folkrättsbrott, grovt brott.

Däremot har tingsrätten inte funnit det bevisat att han medverkat i påstådda våldtäkter, eller i dödande i större omfattning än vad som framgår ovan.

Bevisningen i målet har i allt väsentligt varit muntlig. För många av de hörda i målet har det varit fråga om att återge iakttagelser som gjordes för över 20 år sedan, under kaotiska och emotionellt svåra förhållanden. Vid bedömningen av berättelserna har tingsrätten tagit fasta på att människan har god förmåga att minnas centrala detaljer om emotionella händelser bättre och att människan också är bättre på att minnas personer som sedan tidigare var kända. Theodore Tabaro var en känd person i sektorn Winteko, bland annat på grund av att han hade varit gendarm.

Tingsrätten har prövat Theodore Tabaros invändning om att utredningen är politiskt styrd av den rwandiska regimen. Vid prövningen har tingsrätten inte funnit att det förekommit någon otillbörlig påverkan. Vid bedömningen har tingsrättens även beaktat hans vittnesmål mot den rwandiska regimen i ett flyktingspionagemål vid Örebro tingsrätt.

Straffvärdet för brottsligheten har ansetts så högt att straffet ska bestämmas till livstids fängelse även med beaktande att det gått lång tid sedan folkmordet.

Tingsrätten har prövat ett stort antal skadeståndskrav. Med tillämpning av rwandisk rätt har flera brottsoffer tillerkänts ersättning för brott de blivit utsatta för eller för anhöriga som de förlorat vid attackerna. Ersättningsbeloppen varierar mellan 2 500 000 och 10 000 000 rwandiska franc.

II. BAKGRUND M.M

1. Bakgrund

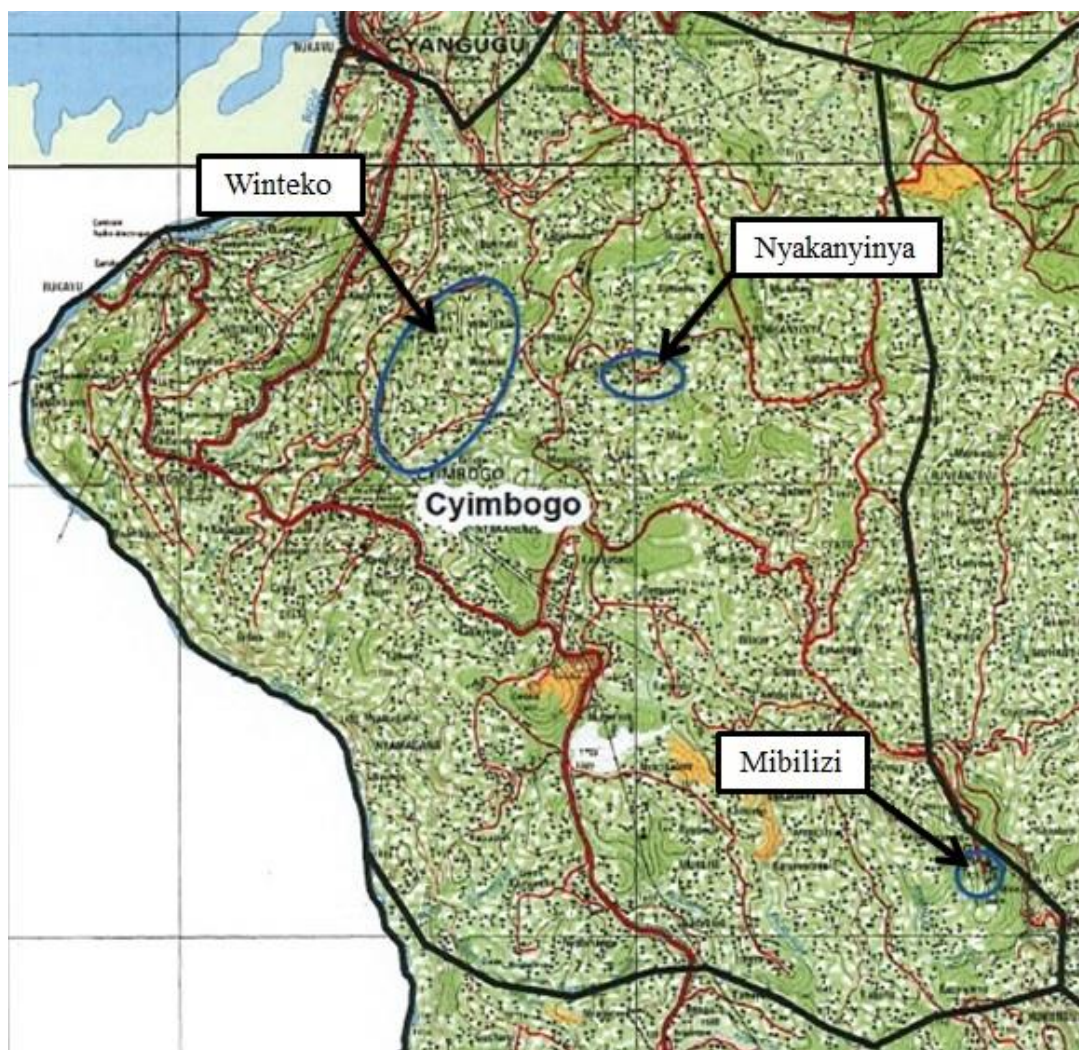
Rwanda är ett litet land i centrala Afrika. Under 100 dagar mellan den 6 april och den 18 juli 1994 pågick ett folk mord i landet. Under folk mordet dödades omkring 800 000 personer. Idag är Rwanda administrativt indelat i fem olika provinser, västra, södra, östra och norra provinsen samt Kigali. År 1994 var landet indelat på annat sätt. Landet bestod då av elva prefekturer. Brottsplatserna i målet finns i den dåvarande prefekturen Cyangugu i den sydvästra delen av landet. Prefekturen var i sin tur indelad i kommuner som i sin tur var indelade i sektorer, som också var indelade i celler, motsvarande byar.

Bild 1.1 Kartbild som visar den administrativa indelningen av Rwanda år 1994 med prefekturen Cyangugu särskilt utmärkt.

I Cyimbogo kommun fanns sektorn Winteko där flera brottsplatser som är aktuella i utredningen förekommer, bland annat i de närliggande cellerna Bugayi, Gahinga och Karambo. Theodore Tabaro är född och uppvuxen i sektorn Winteko och bodde

år 1994 i cellen Bugayi. Han hette då Theodore Rukeratabaro. Utredningen i målet omfattar även brottsplatser på en skola i grannsektorn Nyakanyinya samt ett kloster i sektorn Mibilizi. Skolan ligger omkring 1,5 och klostret cirka sju kilometer från Bugayi.

Bild 1.2 Kartbild som visar Cyimbogo kommun med brottsplatserna särskilt utmärkta.

I maj 1994 flydde Theodore Tabaro från sin hemort tillsammans med sina föräldrar och syskon. Han tog sig till Kongo-Kinshasa men tvingades lämna landet omkring 1996 på grund av oroligheter och familjen splittrades. Via Kongo-Brazzaville tog han sig tillsammans med delar av familjen till Centralafrikanska republiken där han fick flyktingstatus. År 1998 anlände han och hans familj till Sverige som

kvotflyktingar. Han hette då Theodore Tabaro. Han blev svensk medborgare i juli 2006.

Av handlingar i målet framgår att Theodore Tabaro dömdes den 13 december 2007 i sin utevaro till 30 års fängelse av en så kallad gacaca-domstol i sektorn Winteko. Gacaca-domstolar kan betraktas som en slags folkdomstolar. Han dömdes för att ha begått brott under folkmordet.

År 2014 färdigställde *Genocide Fugitive Tracking Unit (GFTU)* vid den nationella åklagarmyndigheten i Rwanda en utredning avseende misstankar om Theodore Tabaros delaktighet i folkmordet. Utredningen innehöll, förutom gacaca-domen, anteckningar från förhör med flera förhörspersoner. Inledningsvis var det den rwandiska åklagarmyndighetens avsikt att med stöd av utredningen begära Theodore Tabaro utlämnad till Rwanda för lagföring. Eftersom han vid den här tiden var svensk medborgare var det inte möjligt. Svensk polis och åklagare tog i stället över utredningen och inledde en egen förundersökning. Den svenska förundersökningen kompletterades med ytterligare förhör.

Enligt en dom meddelad av Örebro tingsrätt den 23 oktober 2013 (mål nr B 2571-12) dömdes en man från Rwanda för olovlig underrättelseverksamhet, grovt brott, till fängelse åtta månader. Theodore Tabaro var ett av vittnena i målet och vittnade på begäran av åklagaren mot den dömde.

2. Svensk domsrätt m.m.

När det är fråga om mål om så allvarlig brottslighet som folkmord är svensk domstol behörig och svensk lag tillämplig även om gärningen inte har någon anknytning till Sverige, se 2 kap. 3 § 6 och 7 brottsbalken. Att Theodore Tabaro är svensk medborgare är enligt 2 § i samma kapitel och balk också ett skäl till att döma efter svensk lag vid svensk domstol. Regeringen har beslutat att Stockholms tingsrätt är behörig domstol i målet.

3. Frihetsberövande

Theodore Tabaro har varit frihetsberövad som anhållen eller häktad sedan den 25 oktober 2016 (se bifogat avräkningsunderlag).

III. YRKANDEN M. M.

1. Folkmord och folkrättsbrott, grovt brott

Åklagarna har begärt att tingsrätten ska döma Theodore Tabaro för *folkmord* enligt 1 § lagen (1964:169) om straff för folkmord i sin lydelse före den 1 juli 2009 och för *folkrättsbrott, grovt brott*, enligt 22 kap. 6 § 1 st och 2 st brottsbalken, i dess lydelse före den 1 juli 1995, samt Genèvekonventionernas gemensamma art. 3 och art. 4 i tilläggsprotokoll II enligt följande gärningsbeskrivning¹.

Mellan den 6 april och 18 juli 1994 pågick ett folkmord i Republiken Rwanda. Omkring 800 000 civilpersoner – män, kvinnor och barn – berövades livet i ett omfattande och systematiskt angrepp. Därutöver tillfogades många svåra lidanden, svåra skador och utsattes för omänsklig behandling genom våldtäkter, annat våld och olovliga frihetsberövanden. Syftet var att förgöra en folkgrupp som kallades tutsi helt eller delvis.

De konkreta brottsliga handlingar som omfattas av detta gärningspåstående inträffade i prefekturen Cyangugu i sydvästra Rwanda. De följde samma mönster som i andra delar av Rwanda och ingick som ett led i folkmordet.

Under samma tid pågick sedan 1990 en icke-internationell väpnad konflikt i Rwanda mellan regeringsstyrkor på ena sidan och på andra sidan Rwandan Patriotic Front (RPF), som till stor del bestod av soldater från folkgruppen tutsi i exil.

Theodore Tabaro har i de dåvarande sektorerna Winteko, Nyakanyinya och Mibilizi i prefekturen Cyangugu, i en ledande roll på lokal nivå, från den 9 april till och med maj 1994, tillsammans och

---

¹ Tingsrätten har valt att i åklagarnas gärningsbeskrivning lägga till numreringar för att underlätta hänvisningar till beskrivningen.

i samförstånd/samråd med andra, begått folkmord genom gärningar som utgör mord, försök till mord, människorov och grov våldtäkt eller i vart fall anstiftan/stämpling därtill mot en etnisk folkgrupp – tutsi – med avsikt att förgöra gruppen helt eller delvis.

Theodore Tabaro har vidare som ett led i den icke-internationella väpnade konflikten genom förövandet av ovan nämnda gärningar och även genom plundring, riktade mot av folkrätten särskilt skyddade civilpersoner, gjort sig skyldig till svåra överträdelser av den gemensamma artikeln 3 i 1949 års Genèvekonventioner och artikel 4 tilläggsprotokoll II samt av allmänt erkända grundsatser, som rör den internationella humanitära rätten i väpnade konflikter.

Folkrättsbrottet är grovt eftersom det förövats genom ett stort antal skilda handlingar, eftersom många människor dödsdömdes på grund av brottet och det har utförts under särskilt förnedrande förhållanden.

Theodore Tabaro har sålunda medverkat till dessa brott genom följande gärningar:

1. Sektorn Winteko

Theodore Tabaro har i egenskap av lokal ledare under perioden den 9 april till och med maj 1994 i sektorn Winteko tillsammans och i samförstånd/samråd med andra lokala ledare organiserat, rekryterat, uppmanat/beordrat andra gärningsmän/medhjälpare samt även själv tillsammans och i samförstånd/samråd med andra gärningsmän/medhjälpare begått nedan nämnda gärningar.

1. Uppsåtligen berövat eller försökt beröva ett stort antal tutsiers/civilpersoners liv, varav många var barn, genom att skjuta dem eller slå/hugga/skära dem med tillhyggen samt kasta en granat. Detta har begåtts genom samordnade attacker samt i samband med eftersökningar av tutsier som gömt sig eller inte kunnat/hunnit fly från sektorn alternativt passerat sektorn under sin flykt.
2. Uppsåtligen bemäktigat och fört bort samt spärrat in tutsier/civilpersoner i s.k. bländehus, företrädesvis kvinnor och flickor, med uppsåt att skada dem till liv eller hälsa samt utsatt dem för svårt lidande och påtvingat dem mycket svåra levnadsvillkor genom att hålla dem inspärrade på liten yta med mycket begränsad tillgång till mat och vatten samt ingen sjukvård. Detta har utgjort en allvarlig kränkning av den personliga värdigheten.
3. Uppsåtligen genom hot och/eller våld tilltvingat sig samlag med ett flertal av de kvinnor och flickor som bemäktigats och spärrats in enligt punkten 2 eller som på annat sätt frihetsberövats.
4. Plundrat civila personers hem på tillgångar.

Ovan nämnda gärningar har resulterat i att ett stort antal tutsier/civilpersoner berövats livet eller utsatts för försök därtill eller allvarligt skadats/utsatts för fysiska övergrepp (däribland de under rubriken "**A: Winteko**" uppräknade personerna) samt att ett stort antal civila personers hem plundrats.

Våldtakterna är att anse som grova med hänsyn till att hotet varit av särskilt allvarligt slag, att kvinnorna varit inspärrade, att våldtakterna har skett regelmässigt och systematiskt, att flera gärningsmän deltagit samt den hänsynslöshet och råhet som visats.

Vad avser försök till mord har fara för brottets fullbordan förelegat.

Beträffande våldtakterna görs i andra hand gällande att Theodore Tabaro är att betrakta som medhjälpare genom att han tillsammans och i samförstånd/samråd med andra lokala ledare organiserat, uppmanat samt beordrat andra gärningsmän/medhjälpare att föra kvinnor till s.k. blendehus och där spärra in och bevaka dem. Härigenom har Theodore Tabaro främjat våldtakterna med råd eller dåd.

2. Skolan i Nyakanyinya

Under perioden 7-13 april 1994 flydde ett stort antal tutsier/civilpersoner till sektorn Nyakanyinya. De som sökte skydd, ca 800 män, kvinnor och barn, blev anvisade eller beordrade att bege sig till skolan i Nyakanyinya.

Theodore Tabaro har den 13 april 1994 eller någon/några dagar dessförinnan eller därefter tillsammans och i samförstånd/samråd med andra, deltagit i en attack mot de tutsier/civilpersoner som befunnit sig i eller vid skolan och därvid uppsåtligen berövat eller försökt beröva dem livet genom att bland annat kasta handgranater, skjuta/slå/hugga/skära dem med tillhyggen och sätta byggnaden i brand.

Theodore Tabaro har härvid även i egenskap av lokal ledare tillsammans och i samförstånd/samråd med andra lokala ledare organiserat, rekryterat, uppmanat samt beordrat andra gärningsmän/medhjälpare från sektorn Winteko att begå ovan nämnda gärningar.

Detta har resulterat i att flera hundra tutsier/civilpersoner, varav många barn, (däribland de under rubriken "**B: Skolan i**

Nyakanyinya” uppräknade personerna) berövats livet eller allvarligt skadats.

Vad avser försök till mord har fara för brottets fullbordan förelegat.

3. Klostret i Mibilizi

Theodore Tabaro har tillsammans och i samförstånd/samråd med andra den 20 april 1994 eller någon/några dagar dessförinnan eller därefter deltagit i en attack mot ett kloster i sektorn Mibilizi och därvid uppsåtligen berövat livet på Albert Senuma samt ytterligare ett 60-tal tutsier/civilpersoner genom att bland annat skjuta, slå samt hugga/skära dem med tillhyggen.

A: Winteko

A.1. Försök till mord i samband med en av attackerna den 9 april i Gahinga, sektorn Winteko, genom att kasta en granat mot tutsier/civilpersoner:

- 1) Pascal KAMPAYANA
- 2) Jean GASARABWE
- 3) Emmanuel NSABIMANA
- 4) Peter UWINDEKWE

A.2 Mord i samband med attackerna den 9 april i Gahinga, sektorn Winteko:

- 5) Laurent SEMAKAMBA (Pelagie KABERAs make och Fortuna MUCABUCONDOs far) berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge mot huvudet och/eller kroppen. I vart fall har fara förelegat att han skulle ha avlidit av ovan nämnda våld.
- 6) Elisabeth NYIRAMBWA (far/morförälder till Emmanuel MUHIRWA) berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge mot huvudet och skär/huggskador i hals/nacke.
- 7) SEKUVUMBA (far/morförälder till Emmanuel MUHIRWA) berövad livet genom kraftigt våld mot huvudet med tillhygge och skär/huggskador i hals/nacke.
- 8) Evariste MUDEYI (far till Modeste KABAGAMBA) berövad livet genom skottskador i huvudet/kroppen och kraftigt våld med tillhygge mot huvudet.

A.3 Mord av tillfångatagna tutsier efter attackerna den 9 april i sektorn Winteko:

- 9) Aloys NZAMWITA berövad livet genom kraftigt, trubbigt våld med tillhygge och skär/huggskador mot kropp och huvud.
- 10) Jean Marie Vianny MUDASUMBWA berövad livet genom skär/huggskador och kraftigt, trubbigt våld med tillhygge mot kropp och huvud.

A.4 Mord och försök till mord den 10 april eller någon/några dagar därefter i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig eller inte kunnat/hunnit fly från sektorn Winteko alternativt passerat sektorn under sin flykt:

- 11) Launduard KAMPAYANA (Patricie MUKABATSINDAs make) berövad livet genom kraftigt, trubbigt våld med tillhygge och skär/huggskador mot kropp och huvud.
- 12) Jean Damascéne BARIHO (Fainas MUKANTAGARAs son) berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge.
- 13) Faina MUKANTAGARA utsatt för kraftigt våld mot huvudet med tillhygge, varvid fara förelegat för att hon skulle ha avlidit.
- 14) Evelyne UWIMANA utsatt för kraftigt våld mot huvudet med tillhygge, varvid fara förelegat för att hon skulle ha avlidit.
- 15) Matayo/Matteo KABWANA berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge mot huvudet och skär/huggskador mot kroppen.
- 16) Zayasi RUGEREKA berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge mot huvudet och kroppen.
- 17) Verdiane (Zayasi RUGEREKAs hustru) berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge mot huvudet och kroppen.
- 18) I vart fall ett barn till Verdiane och Zayasi RUGERKA berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge mot huvud och kropp.

A.5 Mord under en kväll/natt någon gång under perioden 12 april till och med maj månad i sektorn Winteko:

- 19) Jean MUHUNDI berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge mot huvudet och/eller kroppen.
- 20) Två barnbarn till REVOKATI berövade livet genom kraftigt, trubbigt våld med tillhygge mot huvudet och/eller kroppen samt skär/huggskador i hals/nacke.
- 21) Pascasia NYIRABAGWIZA berövad livet genom kraftigt, trubbigt våld med tillhygge och/eller skär/huggskador.
- 22) Wellars RUKERAHO berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge.

A.6 Mord någon gång efter den 13 april till och med maj månad i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig i sektorn Winteko:

- 23) Kayishema (Pelagie Kaberas son och Fortuna Mukabucondos bror) berövad livet på okänt sätt.

A.7 Mord någon gång i slutet av april till och med maj månad i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig i sektorn Winteko:

- 24) Gashimani/Gakimani (Pelagie Kaberas son och Fortuna Mukabucondos bror) berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge.
- 25) Gasana (Pelagie Kaberas son och Fortuna Mukabucondos bror) berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge.
- 26) Sibomana (Pelagie Kaberas son och Fortuna Mukabucondos bror) berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge.

A.8 Mord i Gahinga/Bugayi, sektorn Winteko, under en dag någon gång i slutet av april till och med maj månad av personer som spärrats in i ett blendehus:

- 27) Theoneste RUZIGAMANZI (Dorothee NYAMPUNDUs make) berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge.
- 28) Oscar NDAYISHIME (Pascal KAMPAYANAs son och Leonile MUKASHEMAs bror) berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge.
- 29) Gaspard HEGENIMANA (Pascal KAMPAYANAs son och Leonile MUKASHEMAs bror) berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge.
- 30) MBARUSHIMANA (Jeanne MUKAMUNAZIs son) berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge.

A.9 Mord någon gång i slutet av april till och med maj månad i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig i sektorn Winteko:

- 31) RWABIHUNDA berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge.

A.10 Våldtäkter av kvinnor och flickor som spärrats in i s.k. blendehus under perioden 12 april till och med maj månad i sektorn Winteko:

- 32) Dorothee NYAMPUNDU
- 33) Patricie MUKABATSINDA
- 34) Jeanne MUKAMUNAZI
- 35) Evelyne UWIMANA
- 36) Daphrose KANDAMA
- 37) Verena KAMANAYIRE

A.11 Våldtäkt av kvinna som bemäktigats och förts till Theodore Tabaro någon gång under perioden 12 april till och med maj månad i sektorn Winteko:

- 38) Laetitia MUKABWAJANA

B: Skolan i Nyakanyinya**B.1 Mord:**

- 1) Jean BAPTISTE (son till Emmanuel MUHIRWA)
- 2) Innocent GAKWAYA (far till Renata MUKANTWAZA)
- 3) Gaspard KANAMUGERE (bror till Renata MUKANTWAZA)
- 4) KAYISIRE (bror till Renata MUKANTWAZA)
- 5) KAYIRANGA (bror till Renata MUKANTWAZA)
- 6) Victor NTAGARA (far till Victoire MUKANTAGARA)
- 7) Viateur NTAGARA (bror till Victoire MUKANTAGARA)
- 8) Philipo TWAHIRWA (bror till Annonciata MUKANKURUNZIZA och Verena KAMANAYIRE)
- 9) MUGARURA (farbror till Annonciata MUKANKURUNZIZA och Verena KAMANAYIRE)
- 10) Petit (bror till Valentine MUKAHIRWA)

B.2 Försök till mord:

- 11) Annonciata MUKANKURUNZIZA
- 12) Renata MUKANTWAZA

2. Målsägandenas justeringar av gärningsbeskrivningen

Målsägandena i målet har biträtt åtalet och flera av dem har gjort justeringar av gärningsbeskrivningen, framförallt genom att uppta fler namn på exemplifieringarna under rubrikerna **A: Winteko** och **B: Skolan i Nyakanyinya**. Justeringarna presenteras i detta avsnitt. I bilaga 1 till domen upptas hela gärningsbeskrivningen inklusive målsägandenas justeringar. De justeringar som målsägandena har gjort är i bilaga 1 markerade med kursiv text.

2.1 Justeringar hänförliga till gärningsbeskrivningens rubrik "Sektorn Winteko" och underrubriken "A: Winteko"

Målsäganden Séraphine Nyiransababera har som tillägg till ovan angivna gärningsbeskrivning under rubriken **Sektorn Winteko** lagt till en ny punkt 5 enligt följande.

5. Därutöver har Theodore Tabaro tillsammans och i samförstånd med annan, båda beväpnade, bemäktigat och bortfört Séraphine Nyiransababera, som var tutsi, till den så kallade Brigaden med uppsåt att utöva utpressning och/eller skada henne till liv och hälsa.

Målsäganden Evelyne Uwimana har lagt till sin fars namn, Theobar Kamahanda, som ny punkt 5) a. under rubriken **A: Winteko** vid underrubriken A.2.

Målsäganden Wellars Nzasabimfura har också gjort ett tillägg till gärningsbeskrivningen genom att lägga till sitt namn som ny punkt 11) a. under rubriken **A: Winteko** vid underrubriken A.4 enligt följande.

- 11) a. Wellars NZASABINFURA utsatt för flera hugg med svärd mot kroppen varvid hans finger skadats. Fara för att han skulle ha avlidit har förelegat och/eller varit utesluten på grund av tillfälliga omständigheter.

Målsägandena Jean Gasarabwe, Peter Uwindekve, Emmanuel Nsabimana och Pascal Kampayana gjorde inledningsvis ett tillägg till gärningsbeskrivningen under rubriken **A: Winteko** och gjorde gällande att de utsatts för mordförsök i samband med attackerna den 9 april. Sedan åklagarna justerade gärningsbeskrivningen i enlighet med vad målsägandena gjort gällande saknas behov att redovisa målsägandenas tillägg.

Målsägandena Annonciata Mukankurunziza och Verena Kamanayire har justerat gärningsbeskrivningen under rubriken **A: Winteko** genom att lägga till deras brors namn, Vincent Tugirimana, som ny punkt 23) a. under rubriken A.6.

Målsäganden Hassan Sengomungu har justerat gärningsbeskrivningen under rubriken **A: Winteko** genom att lägga till hans mors namn, Faina Nyirandege, och hans brors namn, Sibomana, som nya punkter 27) a. och b. under rubriken A.8.

Målsäganden Pascifique Kabalisa har gjort ett tillägg till gärningsbeskrivningen under rubriken **A: Winteko** genom att lägga till en ny underrubrik A.9 a. och hans namn som ny punkt 31) a. under den nya underrubriken enligt följande.

A.9 a. Mordförsök i samband med mordet på Rwabihunda

31) a. Pacifique KABALISA utsatt för kraftiga slag med tillhygge mot bakhuvudet varvid fara för att han skulle avlida har förelegat och/eller varit utesluten enbart på grund av tillfälliga omständigheter.

Målsäganden Francoise Mukagasana har justerat gärningsbeskrivningen under rubriken **A: Winteko** genom att lägga till sitt namn som ny punkt 32) a. vid underrubriken A.10.

2.2 Justeringar hänförliga till gärningsbeskrivningens rubrik "Skolan i Nyakanyinya" och underrubriken "B: Skolan i Nyakanyinya"

Målsägandena Francoise Mukagasana, Victoire Mukantagara,

Renata Mukantwaza, Annonciata Mukankurunziza och Verena Kamanayire har gjort justeringar i gärningsbeskrivningens andra stycke under rubriken **2. Skolan i Nyakanyinya** så att stycket får följande lydelse. (Justeringarna är markerade med kursiverad stil.)

Theodore Tabaro har *under tiden 13 april–20 april* 1994 eller någon/några dagar dessförinnan eller därefter tillsammans och i samförstånd/samråd med andra, deltagit i *attacker* mot de tutsier/civilpersoner som befunnit sig i eller vid skolan *eller vid det närbelägna "Kapellet"* och därvid uppsåtligen berövat eller försökt beröva dem livet genom att bland annat kasta handgranater, skjuta/slå/hugga/skära dem med tillhyggen och sätta byggnaden i brand.

Vidare har Verena Kamanayire och Francoise Mukagasana lagt till tre nya stycken under rubriken **2. Skolan i Nyakanyinya** efter det femte stycket enligt följande.

Theodore Tabaro har själv eller gemensamt med andra under nämnda tid uppsåtligen genom hot och/eller våld tilltvingat sig samlag med de i bilaga B uppräknade personerna som spärrats in i byggnad ("Kapellet") som låg i anslutning till skolan.

Våldtakterna är att anse som grova med hänsyn till att hotet varit av särskilt allvarligt slag, att kvinnorna varit inspärrade, att våldtakterna

skett regelmässigt och systematiskt, att flera gärningsmän deltagit samt den hänsynslöshet och råhet som vistas.

Beträffande våldtakterna görs i andra hand gällande att Theodore Tabaro är att betrakta som medhjälpare genom att han tillsammans och i samförstånd/samråd med andra lokala ledare organiserat, uppmanat samt beordrat andra gärningsmän/medhjälpare att föra kvinnor till ”Kapellet” och där spärra in dem. Härigenom har Theodore Tabaro främjat våldtakterna med råd eller dåd.

Slutligen har de gjort ett tillägg till gärningsbeskrivningen under rubriken

B: Skolan i Nyakanyinya genom att lägga till en ny underrubrik B.3, och deras namn som nya punkter 13 och 14 enligt följande.

B.3 Våldtakter av kvinnor och flickor som spärrats in i ”kapellet” under perioden 13 april till och med slutet av april månad i sektorn Nyakanyinya:

- 13) Verena Kamanayire
- 14) Francoise Mukagasana

Målsägandena Annonciata Mukankurunziza, Verena Kamanayire, Francoise Mukagasana, Faina Mukantagara, Victoire Mukantagara, Renata Mukantwaza och Hassan Sengomungu har under rubriken **B: Skolan i Nyakanyinya** lagt till familjemedlemmars namn som nya punkter 10)a-r vid underrubriken B.1 enligt följande.

B.1 Mord

- 10)a Valens Uwitije (bror till Annonciata Mukankurunziza och Verena Kamanayire)
- 10)b Vedaste Mugarora (far till Francoise Mukagasana)
- 10)c Ancille Mukamuvunyi (mor till Francoise Mukagasana)
- 10)d Xavetine Mukakarenzi (syster till Francoise Mukagasana)
- 10)e Francine Uwimana (syster till Francoise Mukagasana)
- 10)f Jean Damascene Twahirwa (bror till Francoise Mukagasana)
- 10)g Venuste Kayitare (bror till Francoise Mukagasana)
- 10)h Callixte Gasane (bror till Francoise Mukagasana)
- 10)i Xavier Karenzi (bror till Francoise Mukagasana)

- 10)j Jean Bosco Ndekezi (make till Faina Mukantagara)
- 10)k Consolée Mukarwema (mor till Victoire Mukantagara)
- 10)l Marie-Claire Murekatete (syster till Victoire Mukantagara)
- 10)m Anastasie Nzirerea (mor till Renata Mukantwaza)
- 10)n Jeanne Kayitese (syster till Renata Mukantwaza)
- 10)o Alice Murakatete (syster till Renata Mukantwaza)
- 10)p Zacharie Ntangohafi (far till Hassan Sengomungu)
- 10)q Concorde (bror till Hassan Sengomungu)
- 10)r Janvier (bror till Hassan Sengomungu)

Hassan Sengomungu har dessutom, under samma rubrik, **B: Skolan i Nyakanyinya**, lagt till sitt namn som ny punkt 12)a vid underrubriken B.2.

2.3 Justeringar hänförliga till gärningsbeskrivningens rubrik ”Klostret i Mibilizi”

Målsäganden Faina Mukantagara har gjort ett tillägg till gärningsbeskrivningen genom att lägga till en ny rubrik **C: Klostret i Mibilizi** och under denna rubrik lägga till sin fars namn, Christophe Shakaje och sina två bröder namn, Jean Baptiste Twagiumukiza och Paul Dusabayezun, som nya punkter 1–3 .

3. Skadestånd

Merparten av målsägandena i målet har begärt att Theodore Tabaro ska betala skadestånd till dem enligt artikel 258 i den gällande rwandiska civillagen Livre Troisieme-des Contracts Ou Des Obligations Conventionelles från den 30 juli 1[9]88 för smärta och lidande som drabbat dem (sveda och värk). Som grund för yrkandena har målsägandena angett att Theodore Tabaro har gjort sig skyldig till folkmord i enlighet med gärningsbeskrivningen och de underliggande gärningar som beskrivs under respektive yrkande nedan. Målsägandena Pacifique Kabalisa och Wellars Nzasabimfura har som andrahandsgrund angett att Theodore Tabaro gjort sig skyldig till folkrättsbrott, grovt brott, i enlighet med åtalet. På begärda skadeståndsbelopp har målsägandena yrkat ränta enligt 6 § räntelagen (1975:635)

från den 1 juni 1994 tills betalning sker. Samtliga målsäganden har begärt skadestånd i svenska kronor motsvarande värdet av redovisade belopp.

Målsägandenas skadeståndskrav redovisas nedan. Redovisningen är uppdelad utifrån de i gärningsbeskrivningen angivna brottsplatserna med underliggande rubriker.

3.1 Winteko

Försök till mord i samband med en av attackerna den 9 april i Gahinga

Jean Gasarabwe, Pascal Kampayana, Emmanuel Nsabimana och Peter Uwindekwe har begärt skadestånd med 4 000 000 rwandiska franc (fortsättningsvis RWF) vardera, avseende ersättning för mordförsök. Som grund har angetts att Theodore Tabaro utsatt dem för mordförsök genom att den 9 april 1994 i Winteko kasta en handgranat mot dem.

Mord i samband med attackerna den 9 april 1994 i Gahinga

Pelagie Kabera och Fortuna Mucabucondo har begärt skadestånd med 2 000 000 RWF vardera avseende ersättning för förlust av make respektive far. Som grund har angetts att Theodore Tabaro själv eller gemensamt och i samförstånd med andra berövat livet på Laurent Semakamba (Pelagie Kaberas make och Fortuna Mucabucondos far) någon gång mellan den 9 och 11 april i närheten av bostaden i Gahinga.

Modeste Kabagamba har begärt skadestånd med 2 000 000 RWF avseende ersättning för förlust av far och som grund anfört följande. Theodore Tabaro har gemensamt och i samförstånd med andra gjort sig skyldig till mord på hans far Evariste Mudeyi den 9 april 1994 på gården tillhörande grannen Madushi.

Evelyne Uwimana har begärt skadestånd med 2 000 000 RWF avseende ersättning för förlust av far och som grund anfört följande. Theodore Tabaro har själv eller

gemensamt med andra berövat livet på hennes far Theobar Kamahanda den 9 eller 10 april 1994 i Winteko.

Mord och försök till mord den 10 april eller någon/några dagar därefter i samband med eftersökande av tutsier

Patricie Mukabatsinda har begärt skadestånd med 2 000 000 RWF avseende ersättning för förlust av make. Som grund för anspråket har hon anfört att Theodore Tabaro själv eller gemensamt med andra berövat livet på hennes make Launduard Kampanyana den 10 april på gården tillhörande en granne i Gahinga.

Faina Mukantagara har begärt skadestånd med 5 500 000 RWF. Av beloppet avser 4 000 000 RWF ersättning för mordförsök och 1 500 000 RWF ersättning för förlust av en son. Som grund för yrkandena har angetts följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt med andra försökt beröva hennes liv den 10 april 1994 genom att hugga henne i huvudet vid hennes bostad i Gahinga. Han har vidare själv eller gemensamt med andra den 10–11 april 1994 tillfogat hennes son Jean Damascéne Bariho skador vid bostaden i Gahinga, vilket lett till att Jean Damascéne Bariho omkommit en eller ett par dagar senare.

Evelyne Uwimana har begärt skadestånd med 4 000 000 RWF avseende ersättning för mordförsök. Som grund för yrkandet har hon anfört att Theodore Tabaro själv eller gemensamt med andra försökt beröva hennes liv den 10 april 1994 i Winteko genom att hugga henne i huvudet vilket bland annat lett till att hon fått nedsatt hörsel.

Wellars Nzasabimfura har begärt skadestånd med 4 000 000 RWF avseende ersättning för mordförsök. Som grund för yrkandet har han angett att Theodore Tabaro den 10 april 1994 i Winteko försökt beröva honom livet genom att flera gånger hugga med svärd mot kroppen varvid hans ena finger skadats.

Mord någon gång efter den 13 april/i slutet av april till och med maj månad i samband med eftersökande av tutsier

Pelagie Kabera har begärt skadestånd med 6 000 000 RWF avseende ersättning för förlust av fyra söner. Fortuna Mucabucondo har begärt skadestånd med 4 000 000 RWF avseende ersättning för förlust av fyra bröder. Som grund för sina yrkanden har Pelagie Kabera och Fortuna Mucabucondo angett följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt med andra berövat livet på Claudienne Kayishema, Gakimani, Gasana och Sibomana (Pelagie Kaberas söner och Fortuna Mucabucondos bröder) i Gahinga någon gång från och med den 13 april 1994 till slutet av maj 1994.

Annonciata Mukankurunziza och Verena Kamanayire har begärt skadestånd med 1 000 000 RWF vardera avseende ersättning för förlust av en bror och som grund angett följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt med andra berövat livet på deras bror Vincent Tugirimana i Winteko någon gång efter den 13 april till och med maj månad 1994.

Mord i Gahinga/Bugayi under en dag någon gång i slutet av april till och med maj månad av personer som spärrats in i ett bländehus

Dorotheé Nyampundu har begärt skadestånd med 2 000 000 RWF avseende ersättning för förlust av make och som grund därför anført följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt och i samförstånd med andra berövat livet på hennes make Theoneste Ruzigamanzi vid Leotaires hus nära Brigaden i april 1994.

Pascal Kampayana har begärt skadestånd med 3 000 000 RWF avseende ersättning för förlust av två söner. Leonile Mukashema har begärt skadestånd med 2 000 000 RWF avseende ersättning för förlust av två bröder. Som grund för sina yrkanden har Pascal Kampayana och Leonile Mukashema anført följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt och i samförstånd med andra berövat livet på Oscar

Ndayishime och Gaspard Hegenimana (Pascal Kampayanas söner och Leonile Mukashemas bröder) i närheten av Brigaden i Winteko i april 1994.

Jeanne Mukamunazi har begärt skadestånd med 1 500 000 RWF avseende ersättning för förlust av son och som grund anfört följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt och i samförstånd med andra berövat livet på hennes son Mbarushimana i närheten av/omkring Brigaden omkring den 15 april 1994.

Mord i Gahinga/Bugayi någon gång under tiden april–maj månad av personer som spärrats in i ett blendehus

Hassan Sengomungu har begärt skadestånd med 3 000 000 RWF. Av beloppet avser 2 000 000 RWF ersättning för förlust av mor och 1 000 000 ersättning för förlust av bror. Som grund för yrkandena har han angett följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt och i samförstånd med andra berövat livet dels på hans mor Faina Nyirandegé i april–maj 1994 nära cellkontoret i Winteko, dels på hans bror Sibomana på okänd plats.

Mordförsök i samband med mordet på Rwabihunda

Pacifique Kabalisa har begärt skadestånd med 4 000 000 RWF avseende ersättning för mordförsök och anfört följande grund. Theodore Tabaro har i Winteko någon gång i slutet av april till och med maj månad 1994 försökt beröva honom livet genom att utdela kraftiga slag med tillhygge mot hans huvud.

Våldtäkter och människorov av kvinnor och flickor som spärrats in i s.k. blendehus under perioden 12 april till och med maj månad

Daphrose Kandama har begärt skadestånd med 16 000 000 RWF. Av beloppet avser 12 000 000 ersättning för upprepade grova våldtäkter och 4 000 000 RWF ersättning för människorov. Som grund för yrkandena har Daphrose Kandama anfört följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt och i samförstånd med andra i Winteko utsatt henne för människorov genom att under perioden 19 april–6

maj 1994 spärra in henne i blendehus samt under samma period utsatt henne för upprepade grova våldtäkter vilket lett till att hon smittats med hiv.

Evelyne Uwimana har begärt skadestånd med 4 000 000 RWF avseende ersättning för grov våldtäkt och som grund anfört följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt med andra utsatt henne för grov våldtäkt vid ett blendehus under perioden april–maj 1994.

Verena Kamanayire har begärt skadestånd med 16 000 000 RWF. Av beloppet avser 12 000 000 RWF ersättning för upprepade grova våldtäkter och 4 000 000 RWF ersättning för människorov. Som grund för sina yrkanden har hon anfört följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt med andra i Winteko utsatt henne för människorov genom att under en tvåveckorsperiod i april–maj 1994 spärra in henne i blendehus samt under samma period vid ett flertal tillfällen utsatt henne för grov våldtäkt. Därutöver har Theodore Tabaro själv eller gemensamt med andra den 13 april 1994 utsatt henne för grov våldtäkt i Nyakanyinya där hon spärrats in i byggnaden kapellet. Våldtäkterna har lett till att hon smittats med hiv.

Dorotheé Nyampundu har begärt skadestånd med 12 000 000 RWF. Av beloppet avser 8 000 000 RWF ersättning för upprepade grova våldtäkter och 4 000 000 RWF ersättning för människorov. Som grund för sina yrkanden har hon anfört följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt med andra i Winteko utsatt henne för människorov genom att spärra in henne i blendehus från den 12 april till slutet av april/början av maj 1994 samt under samma period utsatt henne för grov våldtäkt vid ca fem tillfällen.

Jeanne Mukamunazi har begärt skadestånd med 12 000 000 RWF. Av beloppet avser 8 000 000 RWF ersättning för upprepade grova våldtäkter och 4 000 000 RWF ersättning för människorov. Som grund för sina yrkanden har hon anfört följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt med andra i Winteko utsatt

henne för människorov genom att spärra in henne i bländehus i en månad någon gång från den 10 april till någon vecka in i maj 1994 samt under samma period utsatt henne för grov våldtäkt vid upprepade/oräkneliga tillfällen varvid hon blivit slagen med klubba vid ett tillfälle.

Patricie Mukabatsinda har begärt skadestånd med 16 000 000 RWF. Av beloppet avser 12 000 000 ersättning för upprepade grova våldtäkter och 4 000 000 RWF ersättning för människorov. Som grund för sina yrkanden har hon anfört följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt med andra utsatt henne för människorov genom att spärra in henne i tre olika bländehus i Winteko i drygt fem veckor fram till någon vecka in i maj 1994. Vidare har Theodore Tabaro själv eller gemensamt med andra utsatt henne för grov våldtäkt vid upprepade tillfällen från den 13 april till någon/några veckor in i maj 1994 i två bländehus i Winteko, vilket lett till att hon smittats med hiv.

Francoise Mukagasana har begärt skadestånd med 12 000 000 RWF. Av beloppet avser 8 000 000 ersättning för upprepade grova våldtäkter och 4 000 000 RWF ersättning för människorov. Som grund för sina yrkanden har hon anfört följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt med andra utsatt henne för människorov genom att spärra in henne i ett bländehus i Winteko i ett par dagar i april 1994. Vidare har Theodore Tabaro själv eller gemensamt med andra utsatt henne för grov våldtäkt dels någon gång under perioden 12 april till och med maj månad 1994 i Winteko, dels den 13 april 1994 i Nyakanyinya där hon spärrats in i byggnaden kapellet, dels någon gång under perioden 14–30 april 1994 på vägen mellan Nyakanyinya och Winteko.

Våldtäkt av kvinna som bemäktigats och förts till Theodore Tabaro

Laetitia Mukabwajana har begärt skadestånd med 8 000 000 RWF avseende ersättning för upprepade grova våldtäkter och som grund anfört följande. Theodore

Tabaro har vid två tillfällen omkring den 19–21 april 1994 utsatt henne för grov våldtäkt i Winteko.

Övriga gärningar i Winteko

Jeanne Mukamunazi har begärt skadestånd med 2 000 000 RWF avseende ersättning för förlust av make och som grund anfört följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt med andra berövat livet på hennes make Stephane Ndagijimana nära makarnas bostad i Gahinga i april 1994.

Séraphine Nyiransababera har begärt skadestånd med 4 000 000 RWF avseende ersättning för människorov och som grund anfört följande. Theodore Tabaro har någon gång den 9–10 april 1994 tillsammans och i samförstånd med annan, båda beväpnade, utsatt henne för människorov genom att bemäktiga och bortföra henne till Brigaden med uppsåt att utöva utpressning och/eller skada henne till liv och hälsa.

Laetitia Mukabwajana har begärt skadestånd med 2 000 000 RWF avseende ersättning för förlust av far. Hon har som grund för yrkandet angett följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt med andra berövat livet på hennes far Romwalidi Nsenguremyi i Kabahinda i Winteko den 11 april 1994.

3.2 Nyakanyinya

Emmanuel Muhirwa har begärt skadestånd med 2 500 000 RWF. Av beloppet avser 1 500 000 RWF ersättning för förlust av en son och 1 000 000 RWF ersättning för förlust av en bror. Han har som grund för anspråket anfört följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt och i samförstånd med andra berövat livet på hans son Jean Baptiste och hans bror Vedaste Munyerhya i attacken mot skolan i Nyakanyinya den 13 april 1994.

Renata Mukantwaza har begärt skadestånd med 13 000 000 RWF. Av beloppet avser 4 000 000 RWF ersättning för mordförsök, 4 000 000 RWF ersättning för förlust av två föräldrar och 5 000 000 RWF ersättning för förlust av fem syskon. Hon har som grund för anspråken anfört följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt med andra utsatt henne för mordförsök genom att kasta en granat mot bl.a. henne då hon befann sig i den s.k. ateljén i samband med attacken mot skolan i Nyakanyinya den 13 april 1994. Vidare har Theodore Tabaro i Nyakanyinya själv eller gemensamt med andra berövat livet dels på hennes far Innocent Gakwaya och hennes bröder Gaspard Kanamugere, Kayisere och Kayiranga någon gång mellan 9–13 april 1994, dels på hennes mor Anastasie Nzirerera samt hennes sysstrar Jeanne Kayitese och Alice Murakatete vid kapellet någon gång mellan den 13–20 april 1994.

Victoire Mukantagara har begärt skadestånd med 6 000 000 RWF. Av beloppet avser 4 000 000 RWF ersättning för förlust av två föräldrar och 2 000 000 RWF ersättning för förlust av två syskon. Hon har som grund för anspråken anfört följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt med andra berövat livet dels på hennes far Victor Ntagara och hennes bror Viateur Ntagara i samband med attacken den 13 april 1994 eller några dagar därefter, dels på hennes mor Consolée Mukarwema och hennes syster Marie-Claire Mukarwema vid kapellet någon gång den 13–20 april 1994.

Annonciata Mukankurunziza har begärt skadestånd med 6 000 000 RWF, varav 4 000 000 RWF avser ersättning för mordförsök och 2 000 000 RWF avser ersättning för förlust av två bröder. Verena Kamanayire har begärt skadestånd med 2 000 000 RWF avseende ersättning för förlust av två bröder. Som grund för sina yrkanden har de anfört följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt med andra berövat livet dels på deras bror Philipo Twahirwa i samband med attacken mot skolan, dels på deras bror Valens Uwitije i eller i närheten av skolan någon gång den 13–20 april eller någon/några dagar dessförinnan eller därefter. Som

grund för anspråket avseende mordförsök har Annonciata Mukankurunziza anfört följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt med andra utsatt henne för mordförsök genom att kasta en granat mot bl.a. henne då hon befann sig i den s.k. ateljén i samband med attacken mot skolan i Nyakanyinya den 13 april 1994.

Francoise Mukagasana har begärt skadestånd med 10 000 000 RWF. Av beloppet avser 4 000 000 RWF ersättning för förlust av två föräldrar och 6 000 000 RWF ersättning för förlust av sex syskon. Hon har som grund för yrkandena anfört följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt med andra berövat livet dels på hennes far Vedaste Mugarura i attacken mot skolan den 13 april 1994 eller några därefter, dels på hennes bröder Jean Damascene Twahirwa, Venuste Kayitare, Callixte Gasane och Xavier Karenzi i attacken mot skolan den 13 april 1994, dels på hennes mor Ancille Mukamuvunyi samt hennes systrar Xaverine Mukakarenzi och Francine Uwimana vid kapellet någon gång den 13–20 april 1994.

Faina Mukantagara har begärt skadestånd med 2 000 000 RWF avseende ersättning för förlust av make. Hon har som grund för sitt yrkande anfört följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt med andra berövat livet på hennes make Jean Bosco Ndekezi vid attacken mot skolan den 13 april 1994.

Hassan Sengomungu har begärt skadestånd med 8 000 000 RWF. Av beloppet avser 4 000 000 RWF ersättning för mordförsök, 2 000 000 RWF ersättning för förlust av far och 2 000 000 RWF ersättning för förlust av två bröder. Han har som grund för anspråket anfört följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt med andra utsatt honom för mordförsök genom att bland annat kasta granater, skjuta/slå/hugga/skära med tillhyggen och sätta byggnaden i brand i samband med attacken mot skolan den 13 april 1994. Vidare har Theodore Tabaro själv eller gemensamt med andra berövat livet dels på hans far Zacharie Ntango hafi och hans bror Janvier vid skolan den 13 april 1994, dels på hans bror Concorde i/vid skolan.

Modeste Kabagamba har begärt skadestånd med 3 000 000 RWF avseende ersättning för förlust av tre syskon och som grund anfört följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt med andra berövat livet på hans bröder Daniel Nzimurinda, Eric Munyemana och Simone Sibomana i eller vid skolan den 13 april 1994 eller någon/några dagar dessförinnan eller därefter.

Jean Gasarabwe har begärt skadestånd med 1 000 000 RWF avseende ersättning för förlust av en syster och som grund anfört följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt med andra berövat livet på hans syster Annonciata Kantarama i eller vid skolan den 13 april 1994 eller någon/några dagar dessförinnan eller därefter.

3.3 Mibilizi

Annonciata Mukankurunziza och Verena Kamanayire har begärt skadestånd med 2 000 000 RWF vardera avseende ersättning för förlust av far. Som grund för yrkandet har de anfört följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt med andra berövat livet på deras far Albert Senuma i samband med attacken i Mibilizi den 20 april 1994 eller någon/några dagar dessförinnan eller därefter.

Faina Mukantagara har begärt skadestånd med 4 000 000 RWF avseende ersättning för förlust av en far och två bröder. Som grund för sitt anspråk har hon anfört följande. Theodore Tabaro har själv eller gemensamt med andra berövat livet dels på hennes far Christophe Shakaje och hennes bror Jean Baptiste Twagirumukiza någon gång mellan den 9 april–15 juni 1994 i Mibilizi, dels på hennes bror Paul Dusabayezu den 30 april 1994 i Mibilizi.

4. Särskilda yrkanden och kvarstad

Åklagarna har yrkat att beslagen av en mobiltelefon, en bärbar dator, dokument och ett USB-minne ska bestå till dess domen i ansvarsdelen vinner laga kraft.

Tingsrätten har i beslut den 14 september 2017 beslutat om kvarstad på så mycket av Theodore Tabaros egendom att målsägandenas (förutom Emmanuel

Nsabimanas) skadeståndskrav om ett belopp i svenska kronor motsvarande 231 miljoner (231 000 000) RWF jämte ränta enligt 6 § räntelagen från och med den 1 juni 1994 kan antas bli täckt vid utmätning.

5. Theodore Tabaros inställning till yrkandena

5.1 Straffansvar

Theodore Tabaro har förnekat att han tillsammans och i samförstånd med andra gjort sig skyldig till folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, genom påstådda gärningar som utgör mord, försök till mord, människorov och grov våldtäkt samt, beträffande folkrättsbrottet, plundringar. Han har inte ifrågasatt att det pågick ett folkmord i Rwanda 1994 eller att det under samma tid pågick en icke-internationell väpnad konflikt i landet. Inte heller har han ifrågasatt att de i gärningsbeskrivningen påstådda händelserna har ägt rum. Han har dock förnekat att han har varit på brottsplatserna och att han på något sätt medverkat i, anstiftat eller stämplat till dessa påstådda gärningar. Slutligen har han förnekat att han haft någon ledande roll i sektorn Winteko.

5.2 Skadestånd

Theodore Tabaro har motsatt sig att betala skadestånd till målsägandena eftersom han anser sig oskyldig till de gärningar som målsägandena har grundat sina krav på. Han har inte godtagit några av de begärda beloppen som skäliga. Däremot har han godtagit deras sätt att beräkna ränta.

5.3 Särskilda yrkanden och kvarstad

Theodore Tabaro har inte haft något emot att mobiltelefon, dator, dokument och USB-minne blir kvar i beslag så länge domen inte vunnit laga kraft.

Theodore Tabaro har motsatt sig kvarstad på grunden att det inte är en proportionerlig åtgärd och att han saknar egendom av värde.

IV. UTREDNINGEN I MÅLET

Theodore Tabaro har hörts i målet. Sammanfattande referat av vad han har berättat finns i bilaga 2.

I målet har 63 personer därutöver hörts i målet. Sammanfattande referat av vad dessa hörda har berättat framgår också av bilaga 2.

1. Åklagarnas bevisning

Av de hörda i målet har merparten hörts på åklagarnas begäran. Några av dessa förhörspersoner har tingsrätten hört under bevisupptagning i Kigali, Rwanda. Andra har hörts på plats i Stockholm. De allra flesta har dock hörts via videolänk, huvudsakligen från Kigali. De vittnen som hörts om påstådda gärningar på begäran av åklagarna har varit anklagade och fängslade för inblandning i folkmordet på olika sätt eller dömts av gacaca-domstolar för inblandning i folkmordet. Dessa vittnen har därför inte hörts under ed.

Vilka de målsäganden och vittnen är som har hörts på åklagarnas begäran framgår av bilaga 2. Där har också angetts på vilket sätt förhörspersonen har hörts.

På åklagarnas begäran har tingsrätten också hållit syn på flera platser i Winteko, i skolan i Nyakanyinya och i klostret i Mibilizi.

Åklagarna har slutligen åberopat en del skriftlig bevisning, bland annat ett flertal domar från Rwandatribunalen, redovisningar av fynd från Theodore Tabaros belagta mobiltelefon och dator, samt fotografier av skador på några av målsägandena.

2. Theodore Tabaros bevisning

På Theodore Tabaros begäran har åtta personer hörts som vittnen. Samtliga har hörts via videolänk från olika länder. Vilka vittnen som har hörts på hans begäran och varifrån de har hörts framgår av bilaga 2. Därutöver har förundersökningsutsagan som vittnet Marara Noble har lämnat lästs upp liksom vittnet Emmanuel Bagambikis skriftliga uppgifter.

Theodore Tabaro har även åberopat skriftlig bevisning, bland annat ett flertal rapporter från Human Rights Watch och Amnesty International, nyhetsartiklar angående det politiska läget i Rwanda, handlingar från FN, UNHCR och Statens Invandrarverk angående hans flyktingstatus, brev som vittnet Alexandre Twagiramungu har överlämnat till den svenska förundersökningen och Örebro tingsrätts dom.

3. Målsägandenas bevisning

Målsägandena har åberopat samma bevisning som åklagarna. På deras begäran har därutöver Florida Kabasinga hörts som sakkunnigt vittne. Hon är advokat i Rwanda. Målsägandena har också åberopat ett utlåtande som hon har skrivit. Sammanfattande referat av vad hon har berättat finns i bilaga 2.

V. DOMSKÄL

1. Bevisvärderingen i målet

Bevisningen i målet består nästan uteslutande av muntlig bevisning. Många av förhörspersonerna har berättat om händelser som inträffade för över 20 år sedan. Händelserna har i de flesta fall innefattat dramatiska, kaotiska och emotionellt svåra händelser. Under åren som gått sedan år 1994 kan förhörspersonerna ha hört andra berätta om sina upplevelser från samma händelse. Det är därför viktigt att bedöma dels om förhörspersonernas berättelser stödjer sig på självupplevda händelser, dels

om berättelserna med tiden har blivit påverkade och förändrade, medvetet eller omedvetet.

Högsta domstolen har uttryckt att det vid bedömningen av en berättelse ofta finns anledning att lägga vikt främst vid sådana faktorer som avser innehållet i berättelsen som sådan, exempelvis i vad mån den är klar, lång, levande, logisk, rik på detaljer, påvisat sanningsenlig i viktiga enskildheter samt fri från felaktigheter, motsägelser, överdrifter, svårförklarliga moment, konstansbrister, dåligt sammanhang eller tvekan i avgörande delar. Däremot ställer det sig många gånger svårt att bedöma utsagan med ledning av det allmänna intryck som målsäganden ger eller av icke-verbala faktorer i övrigt (se NJA 2010 s. 671).

Även om en berättelse uppfattas som trovärdig behöver det inte innebära att det går att lita på berättelsen fullt ut. Det kan vara så att förhörspersonen själv tror att lämnade uppgifter är sanna och korrekta men i själva verket har minnesbilden påverkats av information utifrån.

Människans minne påverkas av olika förutsättningar dels vid minnets uppkomst, dels under tiden som minnet lagras, dels när minnet plockas fram och återges. Torun Lindholm, som är professor i socialpsykologi med minnespsykologisk inriktning, har hörts som sakkunnigt vittne och förklarat att människan kan minnas traumatiska händelser trots att lång tid passerat sedan händelsen. Forskningen har enligt henne visat att ju mer traumatisk en händelse har varit och ju starkare känslor den har väckt desto starkare är minnesbilden. Hon har vidare förklarat att det som väcker starka känslor är central information som människan har förmåga att minnas bättre medan perifera detaljer som tid och rum är svårare att minnas. Annat än starka känslor som kan påverka inkodningen är enligt vittnet tiden för att uppleva och ta in informationen, ljusförhållanden och, när det gäller igenkänning av ansikte, om personen är känd sedan tidigare. Hon har också bekräftat att under lagringsfasen kan minnet påverkas av andra människors minnen eller annan information utifrån

men ju bättre det egna minnet är desto mindre är risken för andras påverkan. Det är också så att minnen bleknar med tiden men den mesta glömskan sker inom de första tio timmarna.

Torun Lindholm har också förklarat att minnet utsätts för påverkan varje gång en person plockar fram det och talar om det. Det kan vara ansträngande att plocka fram minnet och eftersökningen kan bli ineffektiv om situationen vid framlockningen är oklar eller stressig. Hon har också förklarat att en fri berättelse är mest tillförlitlig och att ledande frågor kan påverka minnet.

När Theodore Tabaro greps i Sverige misstänkt för folkmord rapporterades det i rwandisk media. Några av förhörspersonerna kände alltså till hans gripande innan de förhördes av svensk polis. Merparten av förhörspersonerna i målet tillhör någon av fyra alternativa släkter, nämligen Abahire, Abasate, Abakurankota och Abakongeza. Många av dem bor ännu kvar i den sektor som tidigare hette Winteko. Det måste därför beaktas att flera förhörspersoner har berättat eller hört andra berätta om de attacker som är aktuella i målet, liksom om Theodore Tabaro. Polis, åklagare och sedermera även domstol har besökt brottsplatserna i sektorn. Dessa besök har varit förenade med visst uppseende. Vita människor och flera bilar i karavan är sannolikt inte vanligt förekommande på landsbygden utanför det bebyggda vägnätet. Att det har pågått en utredning kan därför ha varit väl känt, liksom att utredningen avsett Theodore Tabaro.

Många förhörspersoner har inte kunnat eller velat lämna en helt fri berättelse. Åklagarna har därför ställt mer konkreta och möjligen ledande frågor än vad som normalt är brukligt. Som Torun Lindholm har beskrivit kan det var jobbigt för förhörspersonerna att plocka fram sina minnesbilder utan ledning från frågeställaren, särskilt när det har varit fråga om flera olika händelser från den aktuella tiden som har lagrats i minnet.

Att det kan vara jobbigt och ansträngande att plocka fram sina minnesbilder kan också vara en förklaring till att det finns en del avvikelser mellan uppgifterna lämnade inför tingsrätten och förundersökningsutsagorna. Att korrigeringar sker vid det senare förhöret vid tingsrätten kan alltså bero på att förhörspersonen då vet vilken händelse som ska sökas ur minnet. Det bör också beaktas att förhörspersonerna inte fått förhørsanteckningarna upplästa för godkännande efter polisförhören. Anteckningarna beskriver kanske inte därför vad förhörspersonen ha menat eller tänkt. Hur tolkningen har utförts är naturligtvis också en omständighet som påverkar uppgifterna i förhørsutsagorna. Under alla förhållanden ska uppgifter från förundersökningsförhör enligt Högsta domstolen bedömas med försiktighet (se NJA 2015 s. 702). Att avvikelser förekommer kan, men behöver inte generellt sett, påverka förhörspersonens trovärdighet eller tillförlitlighet.

Flera av förhörspersonerna har själva dömts för delaktighet i folkmordet och har inte hörts under ed. Dessa har dömts av gacaca-domstolar sedan tidigare och har i de flesta fall också avtjänat sina straff. Något egenintresse att peka ut Theodore Tabaro som gärningsman för att minska sitt eget ansvar i brottet, som allmänt sett är skälet till att medtilltalade inte hörs under ed och att deras uppgifter ska bedömas med extra försiktighet, finns inte att beakta hos dessa. Det utesluter inte att det i något eller några situationer kan finnas anledning att beakta att uppgifter om Theodore Tabaros eventuella inblandning också har betydelse för förhörspersonens egen inblandning. Grundvalen för tingsrättens bedömning av dessa förhörspersoner är att de saknar anledning att falskeligen beskylla Theodore Tabaro för brott om inget annat har framkommit.

Värderingen av enskilda förhörspersoners trovärdighet och tillförlitlighet kommer att göras vid genomgången av varje brottsplats.

2. Medverkan i brott

Åtalet mot Theodore Tabaro är utformat på sätt att hans medverkan i påstådd brottslighet kan bestå i allt från att själv ha utfört det brottsliga handlandet till att vara en slags anstiftare på grund av hans ledarroll i förhållande till andra.

Av 23 kap. 4 § brottsbalken framgår att ansvar för viss gärning ska ådömas inte endast den som utfört gärningen utan även annan som främjat denna med råd eller dåd. En person som däremot inte är att anse som gärningsman döms för anstiftan om han eller hon förmått annan till utförandet och annars för medhjälp till det.

Flera personer som var för sig utfört vissa – men inte alla – nödvändiga gärningsmoment kan ändå dömas för att de tillsammans och i samförstånd har begått brottet. Vem som utfört vilken uppgift i den brottsliga gärningen har i och för sig inte någon avgörande betydelse. Att någon deltagare har intagit en mindre central roll och varit mindre aktiv än andra utesluter alltså inte att även denne anses som gärningsman så länge kravet på att ha deltagit i brottets utförande uppfyllts. Varje medverkande ska dock bedömas efter det uppsåt som ligger honom till last. För att anses ha begått en gärning tillsammans och i samförstånd krävs alltså att uppsåtet täcker även de gärningsmoment som utförts av andra medgärningsmän.

Det kan även vara fråga om s.k. utvidgat medgärningsmannaskap vilket är situationen när någon eller några av personerna inte kan sägas ha deltagit i brottets utförande, utan snarare har främjat det brott som andra medgärningsmän utfört. En förutsättning för att utvidgat gärningsmannaskap ska komma i fråga är att personen har medverkat i sådan mån och haft en så central och betydelsefull roll vid genomförandet av gärningen, att det ter sig naturligt att anse honom eller henne som gärningsman. En person vars främjande endast utförts i tiden innan den brottsliga gärningen påbörjats är i allmänhet inte att anse som gärningsman. I dessa fall kan det istället bli aktuellt med ansvar för anstiftan till brottet. Även en sådan person

kan dock anses som gärningsman om han eller hon intagit en särskild position i förhållande till – och kan sägas ha utfört brottet genom – den som genomfört själva gärningen. En sådan situation kan föreligga om personen som utfört gärningen närmast varit ett viljelöst redskap, haft en underordnad eller liknande ställning eller åtminstone varit helt beroende av den egentlige gärningsmannens instruktioner (jfr NJA 2006 s. 535 och NJA 2017 s. 531).

3. Theodore Tabaros inställning till åtalet

Theodore Tabaro har förnekat samtliga gärningar och förklarat att han inte har deltagit i några attacker eller i några folkmordsaktiviteter överhuvudtaget. Han har också gjort gällande att han inte ens har varit i närheten av några brottsplatser. Theodore Tabaro menar att han tidigt varje morgon lämnade sin bostad i Bugayi för att till fots ta sig till sitt lager i Kamembe. Han återvände inte hem förrän sent varje kväll. Då har han varit trött och gått och lagt sig för att orka upp tidigt nästa morgon igen. Den här rutinen hade han under hela folkmordstiden. I Kamembe fick han viss information om vad som pågick och han har där sett döda kroppar. Han har inte sett några döda kroppar eller haft närmare kännedom om vad som pågick i Winteko. Däremot såg han att husen i närområdet var nerrivna. Theodore Tabaro har dock inte ifrågasatt att attacker har förekommit eller att människor har dödats under attackerna.

Theodore Tabaro har endast åberopat bevisning som utesluter att han har varit på brottsplatserna i enlighet med sin redovisade inställning avseende brottsplatsen Mibilizi. Han saknar alltså alibi för övriga påstådda attacker. Däremot har han riktat invändningar mot åklagarnas utredning till stöd för att han ska dömas. Han har hävdats att den inte är robust för att den är politiskt påverkad, kontaminerad av den rwandiska regimen. Theodore Tabaros invändningar prövas under avsnitt V.8.

Theodore Tabaro har i övrigt uppgett att han tidigare inte haft någon konflikt med någon av förhörspersonerna som av det skälet skulle kunna ha motiv att påverka utredningen på ett otillbörligt sätt.

Tingsrätten avser att inledningsvis pröva åklagarnas bevisning till stöd för att Theodore Tabaro ska fällas. Därefter ska hans invändning om en politiskt påverkad utredning granskas innan det ska göras en slutlig sammanvägning av bevisningen.

4. Åklagarnas bakgrundsfakta m.m.

Åklagarna har i gärningsbeskrivningen som ligger till grund för åtalet inledningsvis gjort gällande att det pågick ett folkmord i Rwanda mellan den 6 april och 18 juli 1994, att omkring 800 000 civilpersoner då blev systematiskt berövade livet medan andra civilpersoner tillfogades skador, svåra lidanden samt utsattes för omänsklig behandling genom våld, våldtäkter och frihetsberövanden; allt med syfte att folkgruppen tutsi helt eller delvis skulle förgöras.

Åklagarna har vidare hävdat att det under samma period pågick en icke-internationell väpnad konflikt i Rwanda mellan regeringsstyrkor och *Rwandan Patriotic Front, (RPF)*, som i huvudsak bestod av soldater som var rwandiska flyktingar tillhörande folkgruppen tutsi.

RPF brukar ibland även förkortas *FPR* från franskans *Front patriotique rwandais*. Ett annat ord för RPF/ FPR som ibland används är *Inkotanyi*.

Dessa av åklagarna nämnda beskrivningar om folkmord och väpnad konflikt har Theodore Tabaro inte på något sätt ifrågasatt. Rapporter och domar som har åberopats i målet bekräftar även det åklagarna har påstått. Beskrivningarna accepteras av tingsrätten och utgör grundval för den fortsatta bedömningen av åtalet.

Folkmordet i Rwanda inleddes den 6 april 1994 då den dåvarande presidenten, Juvénal Habyarimanas, plan sköts ner. Presidentens död kom att bli starten på ett förberett folkmord mot folkgruppen tutsi. Av *African Rights* publikation *Rwanda, Death, Despair and Defiance* (fortsättningsvis kallad *Death, Despair and Defiance*) från 1995 framgår att det vid presidentens död redan var väldigt spánt mellan folkgrupperna i den dåvarande prefekturen Cyangugu, inte minst sedan presidenten för ultra-extremistpartiet CDR hade dödats i februari. Denne president var från Cyimbogo i prefekturen.

Av utredningen har det framkommit att folkmordsaktiviteterna i Winteko inte började långt efter presidentens död. På morgonen den 9 april 1994 gick flera hutuer till attack mot tutsierna i sektorn. Inledningsvis stred folkgrupperna mot varandra genom stenkastning men redan samma dag började det systematiska dödandet av tutsier. Attackerna den 9 april kan betraktas som folkmordets början i sektorn. Det var då det för vanliga medborgare som var hutuer blev tydligt att tutsier var fienden och skulle dödas och för vanliga medborgare som var tutsier stod det klart att de skulle jagas och dödas. Många i utredningen har uttryckt att det var då kriget kom till sektorn.

Åklagarna har i gärningsbeskrivningen härefter angett att Theodore Tabaro i de dåvarande sektorerna Winteko, Nyakanyinya och Mibilizi medverkat i folkmord och grovt folkrättsbrott, i en ledande roll på lokal nivå, genom ett antal gärningar. Tingsrätten kommer nu att i tur och ordning pröva dessa av åklagarna påstådda underliggande gärningar med början i sektorn Winteko.

5. Sektorn Winteko

När det gäller brottsplatsen Winteko har åklagarna gjort gällande att Theodore Tabaro medverkat i att

- beröva, eller försökt beröva livet på ett stort antal tutsier (*mord och försök till mord*) – punkten 1,

- bemäktiga och föra bort samt spärra in tutsier/civilpersoner företrädesvis tutsier av kvinnligt kön i s.k. blenndehus (*människorov*) –*punkten 2*,
- tilltvinga sig samlag med ett flertal frihetsberövade kvinnor (*grov våldtäkt*) – *punkten 3*, samt
- plundra civila personers hem på tillgångar – *punkten 4*.

Därutöver har flera målsäganden gjort tillägg och justeringar till åklagarnas gärningsbeskrivning.

Gärningarna kommer att prövas i den ordning som åklagarna har angett, det vill säga med påstådda mord och försök därtill först. Allra först kommer dock tingsrätten att pröva åklagarnas påstående att Theodore Tabaro har haft en ledande roll på lokal nivå efter en kortare beskrivning av honom.

5.1 Något om Theodore Tabaro

Som en bakgrund till åtalet har genom utredningen följande framkommit om Theodore Tabaro. Vid tiden för folkmordet bodde Theodore Tabaro i cellen Bugayi i sektorn Winteko. Han är son till Jean Binenwa, som idag bor och lever i Sverige, samt Euphrasie Mukeramera, som inte är i livet längre. Theodore Tabaro har flera syskon, bland annat brodern Theophile Kayigamba, som avled när familjen var på flykt, brodern Daniel Bigirimana, som är bosatt i Frankrike, brodern Albert Habineza, som är bosatt i Sverige och systemen Theodosie Murekatete, som bor i *Kamembe* i Rwanda. Kamembe är en stad invid Kivusjön, vid gränsen mot Kongo-Kinshasa, inte långt från sektorn Winteko. Theodore Tabaro har en farbror som ännu bor i Winteko.

Theodore Tabaro gick först ett par år i grundskolan i Winteko. När den skolan lades ner fortsatte han grundskolan i grannsektorn Nyakanyinya. Efter grundskolan gick han en yrkesskola och utbildade sig till snickare och murare. Han var färdig med utbildningen 1986 och började då med olika byggnadsjobb. Han anslöt sig till

gendarmeriet strax efter det att RPF i oktober 1990 gick in över gränsen till Rwanda till det som blev början på inbördeskriget i landet. Hans uppgift var att som gendarm kriga mot RPF vid fronten. Så småningom minskades regeringsstyrkan på grund av fredsförhandlingar och han lämnade fronten och fortsatte att arbeta som gendarm men nu med uppgift att vara trafikpolis och även som livvakt i Butare. Det här var år 1993. Samma år lämnade han gendarmeriet.

I slutet av 1980-talet byggde Theodore Tabaros familj en butik på deras mark i Bugayi. Där såldes drycker och dagligvaror. Bakom butiken låg faderns, Jean Binenwas, hus och familjens åkermark. Theodore Tabaro bodde på faderns mark i ett egenhändigt byggt hus som satt ihop med faderns. Huset byggdes runt 1988. Butiken låg invid en vägkorsning.

Bild 5.1. Den aktuella butiken finns inte längre kvar men pilen visar platsen där butiken/baren fanns vid tidpunkten för folkmordet 1994.

I riktning söderut förbi butiken låg byn Bugayi medan vägen till vänster i bild 5.1 ledde till Karambo. Vägen åt motsatt håll ledde till byn Gahinga.

Genom utredningen har det inte klarlagts vem som faktiskt ägde butiken. Theodore Tabaro har hävdad att det var hans yngre bror Theophile Kayigambas butik. Han menar att det var brodern som både ägde och drev den. Theodore Tabaro själv öppnade och drev en lagerverksamhet i Kamembe sedan han hade lämnat sitt arbete som gendarm. Fortsättningsvis kallas butiken på familjens mark för *Butiken*.

5.2 Theodore Tabaros påstådda lokala ledarroll och Brigaden

Det är åklagarnas påstående i gärningsbeskrivningen att Theodore Tabaro under perioden den 9 april till och med maj månad 1994, i egenskap av lokal ledare i sektorn Winteko, tillsammans och i samförstånd/samråd med andra lokala ledare, har organiserat, rekryterat, uppmanat/beordrat andra gärningsmän/medhjälpare att begå de närmare påstådda gärningarna.

Den första frågan som tingsrätten ska pröva är alltså om Theodore Tabaro hade en lokal ledarroll i Winteko under folkmordet. Åklagarna har inte gjort gällande annat än det var fråga om en informell ledarroll. Även om den påstådda ledarrollen ska ha utövats först från den 9 april 1994, det vill säga från den dag som kan betraktas som startskottet för folkmordet i Winteko, så finns det anledning för tingsrätten att även granska vad som framkommit i utredningen om hans roll i Winteko före folkmordet, alltså före den 9 april 1994. Närmare överväganden om han i en ledarroll har varit med och organiserat, rekryterat eller uppmanat/beordrat andra gärningsmän/medhjälpare att begå de närmare påstådda gärningarna under den angivna tidsperioden prövas inom ramen för prövningen av varje brottsplats.

5.2.1 Något om Theodore Tabaros roll i lokalsamhället före folkmordet

Vittnet Timothy Longman har utfört forskning avseende Rwanda. Bland annat arbetade han ett år i Rwanda mellan åren 1995 och 1996 på organisationen *Human Rights Watch*. Hans arbete och forskning där handlade främst om folkmordet och tillsammans med övriga forskare ledde detta arbete till boken *Leave None to Tell the Story*. Han har i sitt vittnesmål förklarat att makten i Rwanda var centraliserad

vid tiden för folkmordet. Han har kring maktstrukturer därutöver berättat bland annat följande. Folkmordet var den officiella regeringspolitiken. På varje nivå, prefektur, kommun, sektor och cell fanns en statlig tjänsteman utsedd av regeringen. Fram till år 1992 var utsedda tjänstemän enbart hämtade från regeringspartiet *MRND*. Den viktigaste personen var borgmästaren. Nära borgmästaren arbetade sektorledaren för att implementera regeringspolitiken. Cellerna var mindre viktiga. Folkmordet organiserades främst på kommunnivå och framställdes som en försvarsaktion för att skydda samhället mot RPF. Kommunledare som vägrade stödja folkmordet ersattes ofta av andra. De tjänstemän som organiserade folkmordet fick ofta hjälp från framstående personer i lokalsamhället. Varje kommun inrättade ett säkerhetsråd som organiserade kommunen i vad som uppgavs vara självförsvarssyfte. Det innefattade vägspärrar och nattliga patruller i området. Patrullerna organiserades vanligtvis av cellen genom säkerhetskommittén som bestod av de framstående personer i lokalsamhället och som också hade det huvudsakliga ansvaret för att organisera folkmordet.

I målet har det också framkommit att *MRND*-partiet var det ledande politiska partiet i Rwanda fram till år 1994 och även det enda lagliga partiet. *Interahamwe* var en milisgrupp knuten till partiet.

Merparten av de hörda i målet, som vid tiden för folkmordet bodde i Winteko, har beskrivit att de kände till Theodore Tabaro. Många kände honom från grundskolan. I allmänhet har han dock beskrivits som gendarm eller tidigare gendarm och att han hade en butik. Många har berättat att de sett honom, klädd i uniform, när han var hemma på permissioner. Målsäganden Peter Uwindekwe, som var 20 år vid tiden för folkmordet, har beskrivit att när en person återvände till byn som gendarm med skjutvapen så blev man en lokal kändis. Flera av de hörda har berättat att Theodore Tabaros erfarenhet som gendarm medförde att han bemöttes med respekt. Målsäganden Wellars Nzasabimfura har förklarat att någon som jobbar som gendarm eller militär betraktas som en viktig person när denne kommer till byn.

Uniformen och uppgiften att skydda landets säkerhet gör att andra följer det som gendarmer eller militären säger.

Uppgifterna som förhörspersonerna har lämnat stämmer väl överens med vittnet Timothy Longmans beskrivning av Rwanda som ett hierarkiskt samhälle där människor måste visa respekt mot människor högre upp i hierarkin. Han har vidare berättat att såväl affärsmän som före detta gendarmer ofta fick ledande roller i de lokala säkerhetsråden eller milisen. Affärsmän kunde erbjuda pengar, alkohol eller droger till de som deltog i folkmordet. Han har också beskrivit att före detta gendarmer hade en viktig roll eftersom de kunde använda eldvapen. Staten kunde besluta och tillhandahålla eldvapen till vissa utvalda och veteranerna blev ofta utvalda och fick därför ofta ledande roller i säkerhetsråden och miliserna. Gendarmeriet var en del av militären i Rwanda och svarade för inhemsk säkerhet.

När det gäller Butiken så har det av utredningen framkommit att det inte var den enda butiken i sektorn. Det har inte heller framkommit att Butiken var mer känd eller välbesökt än någon annan butik/bar i sektorn. Butiken blev dock lite av en samlingspunkt för på kvällarna brukade, företrädesvis de yngre, männen samlas där och dricka te. Det har exempelvis Emmanuel Murwanashaka, Pacifique Kabalisa och Jean Marie Vianny Mbarushimana berättat om. Som tingsrätten kommer att redovisa mer om senare kom Butiken under folkmordet att bli en ökad samlingspunkt som började kallas för *Brigaden*.

Målsäganden Jean Gasarabwe har berättat att det redan före folkmordet förekom möten i Butiken, vilket han menar inte var någon hemlighet. Under mötena var Butiken stängd. Vad som avhandlades eller bestämdes var däremot inte känt.

Jean Gasarabwe har också berättat att det år 1992 bildades en lokal förening i cellerna Bugayi, Gahinga och Karambo som kallades för *Ubemfi*. Han har vidare berättat att föreningen bildades av familjemedlemmar från *Abakurankota*, som var

en stark grupp med inflytelserika personer, hutuer. Enligt honom var Modeste Karemera ordförande och Jean Nsengumuremyi var vice ordförande men även Theodore Tabaro, som tillhandahöll möteslokalen var med i föreningen. Jean Gasarbwe har tillagt att han och Albert Senuma som båda var registrerade som tutsier, försökte bli medlemmar men nekades medlemskap av Modeste Karemera. Efteråt har målsäganden förstått att föreningen hade en extremistisk ideologi.

Av utredningen framgår att Modeste Karemera då arbetade som domare och att Jean Nsengumuremyi var en före detta polis.

Jean Marie Vianny Mbarushimana, fortsättningsvis benämnd Jean d'Amour efter hans smeknamn, har även han bekräftat att det fanns en förening, Ubemfi, vars medlemmar härrörde från släkten Abakurankota.

Pacifique Kabalisa har också berättat om föreningen Ubemfi, som han inte var medlem i. Han har beskrivit föreningen som en förening av hutuextremister från Abakurankota där såväl Theodore Tabaro som Modeste Karemera var medlemmar. Den sistnämnde har han pekat ut som den han tror var ordförande. Föreningsmötena före folkmordet ägde enligt Pacifique Kabalisa inte rum i Butiken utan på en bar i Karambo men under folkmordet skedde alla möten vid Butiken. Pacifique Kabalisa har även beskrivit att han under 1992 började misstänka att hans vän Theodore Tabaro hade hutuextrema sympatier.

Utredningen visar alltså att Ubemfi var reserverat för Abakurankota-familjen. Denna släkt bestod enligt de flesta hörda av blandad etnicitet men i allt väsentligt av hutuer. En som har redovisat annorlunda uppfattning om släktens etnicitet är Pancrace Kampanyana. Han synes ha grundat sin avvikande uppfattning på att han själv, liksom hans far, är tutsi och ändå tillhörande Abakurankota. Enligt Pancrace Kampanyana var hans far och Jean Binenwa halvbröder. Bröderna hade inte samma far. Etnicitet i Rwanda ärvs från faderns sida vilket förklarar att två bröder kan

tillhöra olika folkgrupper. Pancrace Kampanyanas uppgift förminskar inte värdet av övrigas samstämmiga uppgift att släkten i huvudsak bestod av hutuer. Att tutsier inte var välkomna i Ubemfi visar Jean Gasarabwes erfarenhet när han försökte gå med i föreningen. Han har också tillagt att Ubemfi skulle vara en förening för hutuextremister. Hans slutsats om detta härrör från vad han har hört under gacacarättegångar och inte från vad han sett eller hört före folkmordet. Målsäganden Séraphine Nyiransababera, som var änka men tidigare gift med en hutu men själv registrerad som tutsi, har i och för sig berättat att bland annat Theodore Tabaro knackade på hos henne tidigt en morgon under folkmordet och under otillbörliga former krävde henne på medlemsavgift till Ubemfi. Av detta går det inte att dra slutsatsen att föreningen hade en hutuextrem agenda eller ett sådant syfte.

Jean d'Amour har förklarat att det förutom Ubemfi fanns *Styrelsen*, som hade samma ordförande som Ubemfi – Modeste Karemera. Enligt Jean d'Amour var *Styrelsen* något annat än Ubemfi och det var *Styrelsen* som bestämde vad som skulle hända under folkmordet. Han har pekat ut ytterligare några styrelseledamöter, bland annat Theodore Tabaro och Jean Nsengumuremyi, samt påtalat att de flesta i *Styrelsen* var medlemmar i MRND-partiet och tillhörande Interahamwe.

Uppgifterna om en styrelse eller kommitté stämmer också överens med det Pacifique Kabalisa har berättat. *Styrelsen* har även Alexandre Twagiramungu, även kallad Rwagasore, redogjort för. Tingsrätten kommer fortsättningsvis att använda namnet Rwagasore. Enligt honom fanns det en slags lokal styrelse och även han har uttalat att det var denna styrelse som såg till att dödandet blev av. Han har bland annat namngett Modeste Karemera, Jean Katarwa, Jean Nsengumuremyi och Theodore Tabaro som ledamöter i denna styrelse. Rwagasore har också bekräftat att Ubemfi-föreningen fanns.

Den av Rwagasore utpekade styrelseledamoten Jean Katarwa har också hörts i målet. Jean Katarwa var före folkmordet celledare för Bugayi. Strax efter

folkmordets inledning blev han rådgivare på sektornivå. Han har inte själv beskrivit sig som ledamot i Styrelsen eller ens bekräftat att den fanns. Däremot har han beskrivit Modeste Karemera, Jean Nsengumuremyi och Theodore Tabaro som de viktiga personerna där de två förstnämnda var de som startade kriget genom att uppmana folk att gå samman och attackera tutsier.

Jean Katarwa har beskyllts som en av de lokala ledarna för folkmordet, inte bara av Rwagasore. Jean Katarwas uppgifter får därför värderas försiktigt mot den bakgrunden. Gacaca-domstolar har bedömt hans medverkan i folkmordet på olika sätt. Han dömdes till slut av en appellationsdomstol till 17 års fängelse. Det kan därför inte uteslutas att hans uppgifter här har präglats av att han önskar förringa sin egen roll i folkmordet. Att han inte har bekräftat att det fanns en styrelse eller att han var en av ledamöterna har därför inte fått tingsrätten att betvivla att det fanns en styrelse eller kommitté som flera förhörspersoner har beskrivit.

Jean Katarwa och övriga som har uttalat sig om Ubemfi och en styrelse är personer som alla kände till Theodore Tabaro mycket väl. Det saknas anledning att ifrågasätta deras uttalanden om att han umgicks med vad som kan beskrivas som eliten i lokalsamhället genom sitt medlemskap i Ubemfi, där inflytelserika personer från Abakurankota, som Modeste Karemera och Jean Nsengumuremyi, också var medlemmar, och utöver det, genom sin roll i en styrelse eller kommitté där motsvarande personer också ingick.

Det är tydligt att folkmordet krävde förberedelser och planering även på lokal nivå, vilket även Timothy Longman har berättat om. Om Ubemfi hade någon roll för planeringen av folkmordet i Winteko, och i så fall vilken, har inte blivit belyst i målet. Om Ubemfi verkligen var något annat än Styrelsen har inte heller fått ett tydligt svar i utredningen. Det finns däremot uppgifter i målet som tyder på att Styrelsen hade en roll i planeringen av folkmordet, exempelvis Rwagasores uppgift att det var Styrelsen som såg till att dödandet blev av. Mycket talar alltså för att

Styrelsen hade motsvarande roll som Timothy Longman beskriver som säkerhetsråd. Rwagasore eller någon annan av de hörda i frågan har emellertid inte närvarat vid något möte som Styrelsen har hållit och har därför inte närmare kännedom vad som har avhandlats eller bestämts. Uppgifterna i målet om Styrelsens ansvar för planeringen av folkmordet är alltså endast grundat på iakttagelser som gjorts under folkmordet.

Tingsrättens överväganden hittills har lett fram till följande slutsatser. Före den 9 april 1994 var Theodore Tabaro, som före detta gendarm, en känd och respekterad person som umgicks med andra respekterade och inflytelserika personer i lokalsamhället. Förhållandet att han var en känd person i ett hierarkiskt samhälle har betydelse vid bedömningen av förhörspersonernas iakttagelser av honom.

5.2.2 Theodore Tabaros roll i lokalsamhället under folkmordet

Timothy Longman har, som tingsrätten tidigare har redogjort för, förklarat att det var vanligt att en cell organiserade vägspärrar och även nattliga patruller; allt i ett uppgivet självförsvarssyfte.

Denna uppgift överensstämmer med vad flera förhörspersoner har uppgett. Pancrace Kampanyana har berättat att ronderingar skedde varje dag under folkmordstiden och behovet förklarades med att det skulle skydda säkerheten. Han har också berättat att dessa patrulleringar utgick från Butiken och att Theodore Tabaro och Modeste Karemera var ledarna som bestämde om ronderingarna. Även Emmanuel Murwanashaka har berättat om ronderingar i grupper för att upprätthålla säkerheten. Ingen kunde vägra ronderingstjänst. En som säger sig varit tvungen att delta i ronderingarna var Emmanuel Bicakungeri. Han har uppgett att de turades om att rondera olika dagar och att det var cheferna, som Modeste Karemera och Theodore Tabaro, som bestämde ronderingen. Syftet var enligt Emmanuel Bicakungeri att jaga fienden, det vill säga tutsier och döda dem. Berchmas Muganga har också deltagit i ronderingar och han har dessutom, enligt egen uppgift, spenderat mycket

tid vid Butiken. Den var belägen endast tre meter från hans hem. Han såg vad som pågick där och såg att tutsier fördes dit. Han menar att det var de fyra ledarna Jean Nsengumuremyi, Theodore Tabaro, Jean Katarwa och Theobard Makaka som ledde rondningarna och talade om vilka tutsier som skulle eftersökas under de nattliga patrullerna, som utgick från Butiken, själva sätet för ledningen. Berchmas Muganga har också förklarat att Theodore Tabaro hade makten att bestämma om en tutsi som togs dit skulle dö eller inte. Vénuste Mbananabo har först uppgett att han inte har deltagit i några rondningar men ställd inför en uppgift under förundersökningen om motsatsen har han bekräftat att han också har varit med och ronderat. Han har då berättat att de bybor som skulle rondera brukade kallas till Butiken, där även ledarna fanns, bland annat Modeste Karemera, Nshogoza och Jean Nsengumuremyi. Han uppfattade att Butiken var en träffpunkt för sektorns tre celler. De som bestämde att byborna skulle rondera var, enligt Vénuste Mbananabo, Jean Nsengumuremyi, Modeste Karemera och Theodore Tabaro. Det var ingen som kunde säga emot dessa personer. Vénuste Mbananabos uppfattning var att dessa tre hade varsitt ansvarsområde. När Vénuste Mbananabo ronderade blev han tillsagd att specifikt leta efter Albert Senumas son John som skulle jagas, hittas eller dödas.

De hittills anförda förhörspersonerna, utom Pancrace Kampanyana, var samtliga registrerade som hutu, de flesta i samma ålder som Theodore Tabaro samt, liksom honom, boende i Winteko. Alla kände honom väl. Samtliga har dömts för delaktighet i folkmordet. Även om några av dem har försökt tona ner sin egen roll i rondningarna står det klart att alla utom Pancrace Kampanyana faktiskt har deltagit i dessa patrulleringar. Deras uppgifter är i allt väsentligt överensstämmande och med hänsyn till deras goda relation till Theodore Tabaro har tingsrätten inte funnit anledning att ifrågasätta deras uppgifter om hans ansvar för rondningarna.

En förhörsperson som var registrerad som tutsi och som också har redogjort för rondningar är Jean Kajibwani. Enligt egen uppgift fick han inte jagas, i vart fall inte inledningsvis, på grund av sitt släktskap med Modeste Karemera och Evariste

Ntagara, men för att överleva kom han inte undan ronderingstjänst. Hans uppgifter om ronderingarna stämmer väl överens med vad de andra har berättat. Enligt Jean Kajibwani brukade det vara möten på kvällarna vid Butiken där cheferna bestämde vem som skulle rondera och var det skulle ronderas. Byborna fick i uppdrag att leta efter personer och rapportera tillbaka till ledarna som var Theodore Tabaro, Jean Nsengumuremyi och Jean Katarwa. Det sades att syftet var att skydda sektorn. Han har också berättat att han vid ett tillfälle var med och fångade en person som var tutsi och förde honom till Theodore Tabaro, som vid detta tillfälle inte var på plats.

Laetitia Mukabwajana, då en ung flicka från folkgruppen tutsi, som under en period medan folkmordet pågick tvingades bo hos en man vid namn Seba som var hutu, har lämnat information om ronderingar och Butiken. Hon har berättat att Seba informerade henne om att det utgick ronderingar från Brigaden, som Butiken kallades. Inte bara ronderingar utgick från Brigaden enligt Seba utan även order om att utföra dödande och återrapporteringar om utfört dödande. Den som beordrade och tog emot rapporterna var, enligt Sebas uppgifter till henne, Theodore Tabaro. Han var befälhavare. Laetitia Mukabwajana har beskrivit att Seba kände Theodore Tabaro väl. Han var Sebas så kallade lillebror och dessutom låg Sebas hem i närheten av Theodore Tabaros bar.

Jean Kajibwani har namngett sin granne Innocent Mazimpaka som en person som han patrullerade med. Innocent Mazimpaka har vid tingsrätten förnekat sådan medverkan men av handlingar i hans gacaca-akt verkar han då ha uppgett att han lett ronderingar.

En annan i patrulleringen som Jean Kajibwani har namngett är Rwagasore. Rwagasore har beskrivit att det serverades bananvin och öl vid Butiken. Han har också beskrivit platsen som en samlingspunkt där allt planerades och alla aktiviteter inleddes, inklusive ronderingarna. Det var styrelsen, alltså Jean Katarwa,

Theodore Tabaro, Modeste Karemera, Jean Nsengumuremyi och Theobard Makaka, som bestämde vilka som skulle rondera och var. Han har också beskrivit att dessa patrulleringar började på kvällen, runt kl. 19.30–20.00 och pågick till tidig morgon. När det gäller syftet med patrulleringarna har han förklarat att hela kriget gick ut på att döda tutsier.

Flera av de nu redovisade förhörspersonerna har beskrivit att Butiken började kallas Brigaden. De flesta menar att detta namn började användas redan under folkmordstiden medan någon har menat att namnet uppstod först efter folkmordet. Flera av hörda överlevare har berättat att namnet Brigaden användes av angrifarna själva under folkmordet, bland annat några av de kvinnor som hade samlats i ett så kallat blendehus i sektorn har berättat det. Andra namn på butiken/baren har också nämnts under utredningen, bland annat ”högkvarteret” och ”presidentens hus”. Tingsrättens slutsats av det anförda är att namnet Brigaden uppstod redan under folkmordstiden.

Av redovisade uppgifter framgår även att ett antal personer som har beskrivits som ledare samlades vid Butiken och att det inte bara var patrulleringar som organiserades eller bestämdes där. Ledarna som har utpekats är bland annat Modeste Karemera, Jean Nsengumuremyi och Jean Katarwa, det vill säga i allt väsentligt samma inflytelserika personer som Theodore Tabaro hade setts umgås med redan före folkmordet. Theodore Tabaro är också utpekad som en av dessa ledare som samlades vid Butiken.

Som tidigare redogjorts var Theodore Tabaro respekterad i lokalsamhället på grund av sin bakgrund som gendarm. Denna respekt har också gett honom makt. Emmanuel Bicakungeri har uttryckt det som att Theodore Tabaro uppmanade människor att göra olika saker under folkmordet, vilket byborna lydte eftersom det var militärer som hade makten då. Emmanuel Murwanashaka har beskrivit att Theodore Tabaro var mycket respekterad för sin militära bakgrund och byborna var

rädda för honom eftersom de insåg att han hade makt och vapen. Jean Kaijbwani har uttryckt att Theodore Tabaro var den starkaste av ledarna eftersom han hade varit gendarm före folkmordet. Rwagasore menar att Theodore Tabaro var respekterad för sin militära bakgrund och han hade någon slags makt och kunde ge andra order. Han har även beskrivit att de andra ledarna kunde bli överkörda av honom. Pacifique Kabalisa har redogjort för vad han fick höra av Biseseme under folkmordet. Biseseme var Pacifique Kabalisas gudson. Han var hutu och deltog i folkmordsaktiviteter. Enligt Biseseme hade Theodore Tabaro makt över alla tillgångar som tillhörde tutsier och bestämde vilka odlingar som skulle skördas och säljas. Att Theodore Tabaro kunde bestämma över en odling som tillhörde en tutsi överensstämmer med det som Séraphine Nyiransababera har berättat. Hon har redogjort för ett tillfälle då hon fördes till Butiken och fick vänta utanför. Hon såg då hur angripare kallades till platsen med visselpipor och att de sedan delades upp i två grupper. Den ena gruppen fick i uppdrag att begrava döda kroppar och den andra skulle skörda bananodlingar tillhörande tutsier. Det var Theodore Tabaro, Jean Nsengumuremyi och Mbembe som delade upp grupperna och bestämde vad som skulle göras.

I utredningen finns det också uppgifter om att kor som plundrats hos olika tutsier samlades på Theodore Tabaros familjs mark, bakom Butiken. Emmanuel Murwanashaka har sagt att han såg hur kor plundrades och togs till Theodore Tabaro, som var chefen och hade makten att bestämma vad som hände. Jean Katarwa har också bekräftat att plundrade kor lämnades hos Theodore Tabaro, men även Jean Nsengumuremyi och Modeste Karemera eftersom de var de viktigaste personerna. En annan som uppgett att plundrade kor samlades vid Butiken är Innocent Mazimpaka. Pacifique Kabalisa har också beskrivit ett tillfälle då han vid Butiken såg plundrad egendom.

Pacifique Kabalisa, Séraphine Nyiransababera, Laetitia Mukabwajana och Wellars Nzasabimfura har berättat om händelser då de av olika skäl har förts till Butiken. De

har alla beskrivit hur Theodore Tabaro då har agerat som en ledare. Pacifique Kabalisa har berättat att han på Theodore Tabaros uppdrag hämtades från sitt hem och fördes till Butiken där han uppmanades av Theodore Tabaro att döda en tillfångatagen tutsi vid namn Rwabihunda (se nedan under rubrik V.5.13). Enligt honom såg han vid samma tillfälle en mängd olika plundrade föremål, bland annat metalldörrar och fönster vid Butiken. Han såg också kor som rätteligen tillhörde Albert Senuma. Séraphine Nyiransababera har också berättat att hon hämtades från sitt hem och fördes till Butiken där Theodore Tabaro, Jean Nsengumuremyi och Modeste Karemera gav henne möjlighet att betala för sitt liv i stället för att dödas. Laetitia Mukabwajana har berättat att hon flera gånger hämtades hos Seba och fördes till Brigaden på Theodore Tabaros uppdrag (se bland annat nedan under rubriken V.5.17). Vid ett av tillfällena som hon fördes till Butiken misshandlades hon av angripare för att hon skulle tala om var hennes far, som ansågs vara en viktig man, befann sig. Hon har pekat ut Theodore Tabaro som ansvarig för denna utfrågning. Wellars Nzasabimfura har berättat att han hämtades och fördes till Butiken där han fick vänta i avvaktan på vad som skulle hända honom.

I utredningen i målet har det även framkommit att tillfångatagna tutsier fördes till Butiken där det bestämdes vad som skulle hända dem. Exempel på tutsier som förts dit är Jean Marie Vianny Mudasumbwa, Aloys Nzamwita, Matayo Kabwana samt bröderna Oscar Ndayishime och Gaspard Hegenimana. Dessa händelser behandlas närmare längre fram i domen.

Det saknas anledning att inte sätta tilltro till de väl överensstämmande uppgifterna från de redovisade förhörspersonerna om Butikens och Theodore Tabaros roll under folkmordet.

Zacharie Kagabe har berättat om ett tillfälle under folkmordet då han fick följa med Theodore Tabaro till Mibilizi för att hämta en ung kvinna som var tutsi. Samma berättelse har vittnet Theobard Rutihunza återgett. Även Theodore Tabaro har

berättat om händelsen. Enligt honom var det en granne som bad honom hämta en släkting, en nyförlöst kvinna från BB i Mibilizi. Den omständigheten att kvinnan var tutsi ger vid handen att hon sannolikt aldrig hade klarat att på egen hand ta sig igenom alla vägspärrar från Mibilizi till Winteko, en sträcka på cirka sju km, med livet i behåll. Vénuste Mbananabo har beskrivit att alla som passerade en vägspärr fick visa sina id-handlingar. Endast om handlingarna visade att du var hutu kunde man överleva. Med Theodore Tabaro vid sin sida tog sig kvinnan hem. Händelsen visar att Theodore Tabaro hade befogenhet att undanta tutsier från angrepp.

En annan händelse som visar att Theodore Tabaro hade viss makt och befogenhet utspelade sig vid skolan i Nyakanyinya dagen efter attacken där. Vénuste Mbananabo har berättat att han var vid skolan för att hämta sin halvsyster Pelagie Kabera men blev nekad att göra det. När Theodore Tabaro kom förbi Vénuste Mbananabo och den vakt han diskuterade med beordrade han vakten mer eller mindre att släppa henne eftersom hon var hutu.

Sammantaget ger de anförda uppgifterna en entydig bild av att Butiken var central för händelserna i Winteko. Inte minst förhållandet att den kallades för Brigaden visar det. Redovisade berättelser ger också en entydig bild av att det organiserades nattliga patruller därifrån med syfte att leta efter tutsier. Genom berättelserna står det vidare klart att Theodore Tabaro hade en central roll i organisationen av dessa patruller. Det står vidare klart att Theodore Tabaro var en av dem som uppfattades som en operativ ledare under folkmordet. På grund av erfarenheten som gendarm fick han en sådan roll under folkmordet i Winteko. Han var dessutom en av ledamöterna i det som kallades för Styrelsen. Det är alltså visat att han intagit en ledande roll på lokal nivå på sätt åklagarna påstått.

5.2.3 Morgonmöte den 9 april m.m.

Flera förhörspersoner har berättat om ett möte tidigt på morgonen den 9 april 1994 utanför Butiken. När Emmanuel Nsabimana, som är tutsi, skulle handla i butiken

den aktuella morgonen såg han flera i Interahamwe, beväpnade och klädda i uniformer, som tränade. Han har beskrivit hur de genom att kasta spjut och slå med klubbor på marken skulle visa hur en orm skulle dödas i huvudet – tutsier liknades vid ormar. Han har också berättat att Theodore Tabaro och Modeste Karemera, som stod cirka 20 meter från övriga, vägrade att hälsa på Emmanuel Nsabimana när han passerade.

Berchmas Muganga såg från sitt hem att Theodore Tabaro, Jean Katarwa, Jean Nsengumuremyi och Theobard Makaka satt vid Butiken och diskuterade. Vittnet satte sig med dem och hörde hur Theodore Tabaro berättade att tutsier skulle döda dem om de inte hann före. Enligt vittnet var Theodore Tabaro en viktig person som uppmuntrade människor att utföra attacker. Berchmas Muganga var med i attacker mot tutsier samma dag.

Rwagasore, som också var en av angriparna i attackerna den aktuella dagen har bekräftat att flera från Bugayi och Karambo men endast ett fåtal från Gahinga hade samlats tidigt på morgonen den 9 april 1994 vid Butiken. Enligt Rwagasore uttryckte sig Modeste Karemera på mötet på ett sådant sätt att de kände sig uppmanade att gå och döda. Enligt Rwagasore var Theodore Tabaro med vid detta möte. Jean Katarwa har också uppgett att många samlades på vägen den aktuella dagen för att ledningen i kommunen hade sagt att tutsier skulle dödas. Bland dem som samlats fanns bland annat Theodore Tabaro.

Emmanuel Murwanashaka var också med på mötet vid Butiken sedan han hörde att Rwagasore ropade och kallade på medborgarna. Theodore Tabaro var också där. Emmanuel Bicakungeri har berättat att han stötte ihop med Theodore Tabaro och Modeste Karemera tidigt på morgonen. Theodore Tabaro uppmanade honom och andra att börja arbeta, vilket under denna tid betydde att döda tutsier. Han följde sedan med i en attack mot tutsier samma dag. Innocent Mazimpaka uppmanades

också att hjälpa till i attacker och vid vägen hade redan många samlats, bland dem Theodore Tabaro.

Nu redovisade förhörsuppgifter överensstämmer med Timothy Longmans beskrivning av hur lokala ledare i allmänhet gjorde för att rekrytera folk och påverka vanliga medborgare att gå med i miliser. Enligt honom hölls det ofta ett lokalt möte där lokala ledare samlade folket ett par dagar innan mordandet och pratade om hoten och uppmanade folk att delta.

Några förhörspersoner, Jean d'Amour, Laetitia Mukabwajana och Wellars Nzasabimfura har återgett några händelser som inträffade före den 9 april. Jean d'Amour har till att börja med berättat om vad han hörde och iakttog vid Butiken någon gång i februari 1994. Han tyckte det såg ut som ett möte där bland annat Theodore Tabaro och Jean Nsengumuremyi deltog. Han fick då höra att flera av mötesdeltagarna ville attackera tutsier.

Laetitia Mukabwajana har återgett vad hennes far berättade för henne. Han berättade att han den 7 april hade träffat Theodore Tabaro, Modeste Karemera med flera vid vägen där de brukade träffas för ronderingarna. De sa denna gång till fadern att de skulle rondera utan honom.

Wellars Nzasabimfura blev på kvällen den 8 april tillsammans med flera andra uppmanade att gå ut och rondera. Enligt Wellars Nzasabimfura fanns det bland dessa, förutom han själv, endast ett fåtal tutsier av totalt 25–30 personer. Alla delades in i grupper. Han har vidare berättat att det var Theodore Tabaro som gav order till grupperna om vad de skulle göra. En grupp skulle bränna vissa hus som tillhörde tutsier. Wellars Nzasabimfura vågade inte lämna ronderingen. Han var rädd att han skulle avslöja sig som tutsi och dödas. Han har berättat att när grupperna återsamlades hos Theodore Tabaro och övriga ledare slaktades en ko som hade tagits i Nyakarenzo som en belöning till alla deltagare. Enligt Wellars

Nzasabimfura uppmanade Theodore Tabaro alla att gå upp tidigt dagen efter för att attackera i Gahinga.

Den nu presenterade utredningen ger ytterligare stöd åt bedömningen att Theodore Tabaro redan från den 9 april uppfattades och agerade som en av ledarna i sektorn Winteko. Det kan redan här konstateras att som sådan ledare har han, tillsammans och i samförstånd med andra lokala ledare, organiserat och rekryterat andra gärningsmän att delta i attacker den 9 april.

5.3 Är Winteko att betrakta som en enda långvarig attack?

Åklagarna har hävdade att Theodore Tabaro är ansvarig för alla folkmordsgärningar som begås i Winteko från den 9 april till och med maj 1994. Gärningarna i Winteko ser de som en enda långvarig attack som resulterade i att nästan inga tutsier fanns kvar i sektorn. De påstådda brott som finns upptagna i gärningsbeskrivningen under *A: Winteko* är enligt deras synsätt exemplifieringar och alltså bara en del av det som läggs honom till last. Enligt åklagarna gör Theodore Tabaros ledande position honom till medgärningsman till samtliga folkmordsgärningar i sektorn under perioden, även när han inte har varit på brottsplatsen i fråga.

Gärningsbeskrivningen för sektorn Winteko är utsträckt i tid och rum. Den innefattar också ett flertal målsäganden, både kända och okända. Den omfattar även med åklagarnas synsätt ett obestämt antal gärningar. Theodore Tabaro ska enligt åklagarna hållas ansvarig som medverkande i alla gärningar. Hans medverkande kan, enligt gärningsbeskrivningen, bestå i allt från att själv ha deltagit i det brottsliga handlandet till att vara en slags anstiftare på grund av hans ledarroll.

Åklagarnas påstående att alla gärningar i Winteko ska betraktas som en enda attack är fullt begriplig mot bakgrund av de åtalade brottens karaktär. De brott som Theodore Tabaro påstås ha medverkat i är folkmord och folkrättsbrott. Båda brottstyperna bygger på att det är fråga om brottslighet av viss omfattning som flera

personer deltar i. När det särskilt gäller folkmord krävs i regel också någon form av planering eller strategi för att förinta folkgruppen. Brottslighetens karaktär gör också att allt brottsligt handlande kan ses som ett enda folkmordsbrott trots att brottet består av flera underliggande gärningar.

Folkmord och folkrättsbrott anknyter alltså till underliggande straffbara gärningar som ingår som ett led i brotten. Bevisningen i målet ska prövas mot gärningsbeskrivningen. Det krävs höga krav på bevisföringen för fällande dom när åtalet som i detta fall ska anses omfatta ett obestämt antal gärningar som inte har individualiserats i gärningsbeskrivningen (se NJA 2010 s. 671). Bevisföringen i målet tar emellertid sikte på de gärningar som närmare är beskrivna i gärningsbeskrivningen.

När det gäller Theodore Tabaros påstådda ansvar som medgärningsman i brottsligheten så följer det av Högsta domstolens avgörande, NJA 2006 s. 535, att det krävs sådan bevisning på individnivå att man beträffande var och en av de inblandade kan konstatera att de medverkat i brottets utförande på ett sådant sätt att de är att betrakta som medgärningsmän.

När det gäller gärningar som inte är närmare exemplifierade i gärningsbeskrivningen så får det förstås av gärningsbeskrivningen som att åklagarna gör gällande att Theodore Tabaro är att betrakta som medgärningsman för att han redan från början haft en ledarposition i förhållande till andra gärningsmän och främjat all brottslighet i sektorn genom att organisera, rekrytera eller uppmana andra gärningsmän att begå brott. Av den presenterade utredningen avseende Theodore Tabaros ledarroll går det emellertid inte att dra slutsatsen att det är bevisat att han har främjat all brottslighet i sektorn. Av utredningen framgår att det fanns andra personer med ledande roller under folkmordet i Winteko, bland annat Modeste Karemera och Jean Nsengumuremyi. Närmare hur planeringen av folkmordet i Winteko har gått till har inte blivit belyst i målet utan bevisningen

kring Theodore Tabaros ledarroll tar i allt väsentligt sikte på en informell, operativ ledarroll. Om ledarna gemensamt var ansvariga för alla operativa beslut eller om det fanns en given ansvarsfördelning utifrån en tidigare uppgjord plan är inte känt. Det finns därför rimligt tvivel om Theodore Tabaros ledarroll har varit sådan att han övergripande kan hållas straffrättsligt ansvarig för ett obestämt antal folkmordsgärningar i sektorn. Tingsrättens utgångspunkt för den fortsatta bedömningen är därför att han endast kan hållas ansvarig om det har presenterats sådan bevisning rörande hans medverkan i utförandet av varje underliggande gärning att han kan betraktas som medgärningsman.

Tingsrättens överväganden innebär att domstolen inte delar åklagarnas synsätt att betrakta gärningarna i Winteko som en enda långvarig attack då bevisföringen i målet inte medger det. Med hänsyn till det och utifrån utformningen av gärningsbeskrivningen avseende punkten 1 avser tingsrätten att endast pröva exemplifierade gärningar som finns upptagna under A.1–A.9 under rubriken A: *Winteko*. Gärningarna kommer att prövas utifrån att det är flera olika attacker.

5.4 Allmänt om Winteko

År 1994 var Winteko en sektor bestående av de tre cellerna eller byarna Karambo, Bugayi och Gahinga. Utredningen har visat att det då bodde en större andel tutsier i Gahinga medan det i de två övriga två cellerna bodde mestadels hutuer. Någon tydlig beskriven gräns mellan cellerna har inte framkommit av utredningen. I dag finns namnet Winteko kvar på en by i distriktet Rusizi. Byn består av enkla traditionella hus uppförda av lera, betong eller trä med tak av korrigerad plåt. Dagens Winteko motsvarar i princip det dåvarande området för Gahinga.

Brottsplatsen Winteko består rätteligen av flera olika brottsplatser i sektorn. Tingsrätten ska närmast pröva åtalpunkterna A.1–9, mord och försök till mord, som finns upptagna under rubriken A: *Winteko* i gärningsbeskrivningen.

5.5 A.1. Försök till mord i samband med en av attackerna den 9 april i Gahinga, sektorn Winteko, genom att kasta en granat mot tutsier/civilpersoner

Tingsrätten ska under denna del av åtalet pröva om Theodore Tabaro har medverkat i att uppsåtligen ha försökt att beröva livet på Pascal Kampayana, Jean Gasarabwe, Emmanuel Nsabimana och Peter Uwindekwe genom att kasta en granat mot dem.

Enligt den tidigare nämnda boken *Death, Despair and Defiance* har en ung tutsikvinna från cellen Gahinga beskrivit två attacker i byn lördagen den 9 april 1994. I den första av dessa attacker kastade angriparna sten och sedan en granat innan de drog sig tillbaka. På eftermiddagen kom angriparna tillbaka med två gendarmer som började skjuta mot de tutsier som patrullerade området. I denna senare attack dödades Evariste Mudeyi.

Uppgifterna i boken om dessa två attacker stämmer överens med vad merparten av förhörspersonerna har uppgett i målet. Det finns i utredningen viss oförenlighet kring vilken tid på dygnet som attackerna ägde rum. Det finns även uppgifter om ytterligare attacker samma dag. I någon utsaga har också ordningsföljden av attackerna kastats om. Klädsel på angriparna är en annan uppgift som är divergerande. Som redan har konstaterats är uppgifter om tid och rum ofta av perifer art som människans minne klarar sämre att lagra. Dessa oförenligheter medför därför inte att det råder tveksamheter om att det i vart fall ägde rum två attacker mot tutsier den 9 april, först en granatattack och senare en attack med två gendarmer som medverkade.

Målsägandena Emmanuel Nsabimama, Pascal Kampayana, Peter Uwindekwe och Jean Gasarabwe har hörts om granatattacken. Det har även Emmanuel Muhirwa och Modeste Kabagamba gjort, som även de är målsäganden i målet. Angripare som deltagit i attacken har också hörts, nämligen Rwagasore och Emmanuel Bicakungeri. Även andra förhörspersoner har berättat om attacken. De kan

exempelvis ha sett eller hört explosionen eller hört av andra att en granat har exploderat i grannskapet.

Av utredningen i denna del av målet framgår i huvudsak följande. Angriparna, väsentligen hutuer från byarna Bugayi och Karambo, samlades, som framgår ovan under rubriken V.5.2.3, vid Butiken den 9 april 1994 där de uppmanades att börja döda tutsier, och gick sedan mot Abakongeza-folket i Gahinga. De var beväpnade med traditionella vapen som machetes, pilbågar, klubbor och spjut. Angriparna blåste i visselpipor och sjöng att de skulle ”hugga i dem”. De kom från en högre höjd vid åkrarna nära Semakamabas hem och tutsierna, som befann sig längre ner, försvarade sig med stenkastning. En äldre man bland angriparna, Ludoviko Haragakiza, dödades. En granat kastades mot tutsierna. Bland dessa fanns Pascal Kampayana, Jean Gasarabwe, Emmanuel Nsabimana och Peter Uwindekwe. Vid explosionen uppstod oväsen, rök, dammutveckling och bananblad flög upp men inget splitter spreds. Sedan granaten exploderat blev alla rädda och de skingrades åt varsitt håll. Ingen dödades av granaten.

Merparten av förhörspersonerna har förlagt attacken till morgon eller förmiddag.

Det finns inte heller enhetliga uppgifter i utredningen om det förekom ytterligare en attack i Gahinga, mot Abahire-folket, där det stannade vid stenkastning mellan folkgrupperna. Om en sådan attack har ägt rum eller inte saknar avgörande betydelse för prövningen av åtalet varför tingsrätten inte avser att göra några överväganden kring denna attack.

Som tidigare konstaterats kan det inte uteslutas att Jean Katarwas uppgifter har präglats av att han önskar förringa sin egen roll i folkmordet. Han var med angriparna under attacken men till skillnad från övriga hörda har han uppgett att angriparna inte var beväpnade med traditionella vapen alls. Hans uppgift är sådan

att den inte har påverkat det samlade värdet av övrigas samstämmiga uppgifter om motsatsen.

Enligt Rwagasore var Theodore Tabaro en av deltagarna i attacken och han var den som kastade granaten. Emmanuel Bicakungeri har också uppgett att det var Theodore Tabaro som kastade granaten. Det har också Peter Uwindekwe, Jean Gasarabwe och Emmanuel Muhirwa gjort. Även Jean Katarwa har berättat det. Av Laetitia Mukabwajanas uppgifter framgår dessutom att Peter Uwindekwe samma dag berättade för henne att Theodore Tabaro hade kastat en granat. De förhörspersoner som har pekat ut Theodore Tabaro som granatkastaren känner till honom sedan tidigare. På vilket avstånd förhörspersonerna har gjort sina iakttagelser av Theodore Tabaro har inte blivit helt klarlagt. Det finns uppgifter att det var omkring 30–50 eller 50–100 meters avstånd mellan angriparna och tutsierna. Det vill säga för målsägandena ett längre avstånd med ändå tillräckligt kort för att möjliggöra för dem att göra sina iakttagelser av en för dem känd person. Det finns också uppgifter att han befann sig längst fram bland angriparna.

Att det var Theodore Tabaro som kastade en granat stämmer också väl överens med Timothy Longmans uppgifter att attackerna, i vart fall de största massakrerna, ofta inleddes med att en polis, gendarm eller någon annan beväpnad öppnade eld och använde granater.

Enligt tingsrättens bedömning är det tillförlitligt bevisat att det var Theodore Tabaro som kastade granaten. Granaten kastades enligt utredningen i riktning mot tutsierna som befann sig nedanför angriparna. Den exploderade i en odling. För ansvar för försök till mord krävs att det har förelegat en konkret fara för döden för målsägandena eller att sådan fara har varit utesluten endast på grund av tillfälliga omständigheter. Det betyder att om åklagarna inte kan bevisa att sådan konkret fara har förelegat, eller att faran har varit utesluten på grund av tillfälliga omständigheter, kan Theodore Tabaro på objektiv grund inte hållas straffrättsligt

ansvarig för de påstådda försöksbrotten. Utgångspunkten för tingsrättens bedömning av den konkreta faran är till att börja med att det har varit en farlig och allvarlig gärning att slänga en granat i riktning mot andra människor. Avgörande för bedömningen om målsägandena ska anses ha varit utsatt för konkret fara för döden måste dock vara avståndet mellan explosionsplatsen och målsägandena.

Jean Katarwa har uppgett att Theodore Tabaro kastade granaten vid sidan om tutsierna, för att skrämmas och för att möjliggöra för angriparna att springa därifrån. Han har uppskattat att granaten exploderade cirka tio meter från tutsierna. Emmanuel Bicakungeri uppfattade också att Theodore Tabaro kastade granaten för att skrämma. Fortuna Mucabucondo var 10 år vid tiden för folkmordet. Hon har uppgett att granaten kastades på hennes familjs åkermark och efter explosionen gick hon dit och såg ett cirka tre meter stort hål i åkermarken. Peter Uwindekwe har uppskattat att tutsierna endast var tre meter från explosionen. Jean Gasarabwe har uppskattat att den exploderade omkring 15 meter från honom och Pascal Kampayana säger sig ha varit i närheten av granatexplosionen, vilket Emmanuel Nsabimana har bekräftat. Var Emmanuel Nsabimana däremot befann sig när granaten exploderade har inte blivit närmare klarlagt. Utredningen ger alltså utrymme för tvivel om han har varit utsatt för sådan konkret fara som krävs för att Theodore Tabaro objektivt ska kunna hållas ansvarig för försök till mord gällande Emmanuel Nsabimana. När det gäller övriga tre målsäganden så måste deras uppskattningar av avståndet till explosionen värderas med försiktighet. Pascal Kampayanas uppgift att han varit i närheten av explosionen är oprecis och lämnar därför utrymme för tvivel om han var utsatt för sådan konkret fara för döden som krävs. Peter Uwindekwe har berättat att han la sig på marken och ropade till de andra attackerade att göra detsamma. Jean Gasarabwe har bekräftat detta. En rimlig utgångspunkt är därför att de har befunnit sig i närheten av varandra när granaten exploderade. Deras uppskattningar av avståndet skiljer sig dock åt. Modeste Kabagamba som också stred på tutsierna sida har uppskattat att granaten landade 50–100 meter från dem. Enligt tingsrättens bedömning är uppgifterna inte

tillräckligt tillförlitliga för att det ska vara möjligt att bedöma avståndet mellan explosionsplatsen och målsägandena.

Tingsrättens överväganden i denna del har sammanfattningsvis lett fram till bedömningen att åklagarna inte har lyckats bevisa att någon av målsägandena har varit utsatt för sådan konkret fara för döden som krävs. Åtalet avseende försök till mord genom granatkastning får därför ingen betydelse i den fortsatta straffrättsliga bedömningen.

5.6 A.2. Mord i samband med attackerna den 9 april i Gahinga, sektorn Winteko

Tingsrätten ska i denna del av åtalet pröva om Theodore Tabaro har medverkat i att ha berövat livet på

- Laurent Semakamba, genom kraftigt våld med tillhygge mot huvudet och/eller kroppen. I vart fall har fara förelegat att han skulle ha avlidit av ovan nämnda våld,
- Elisabeth Nyirambwa genom kraftigt våld med tillhygge mot huvudet och skär/huggskador i hals/nacke,
- Sekuvumba genom kraftigt våld mot huvudet med tillhygge och skär/huggskador i hals/nacke, och
- Evariste Mudeyi genom skottskador i huvudet/kroppen och kraftigt våld med tillhygge mot huvudet.

De tre första morderna ska enligt åklagarna ha ägt rum i samband med granatattacken medan det fjärde, mordet på Evariste Mudeyi, ska ha ägt rum under den senare attacken samma dag där två gendarmer ska ha medverkat.

5.6.1 Laurent Semakamba

Laurent Semakambas bostad låg inte långt från den plats där granatattacken ägde rum. Enligt hans hustru Pelagie Kabera var han skadad när hon återvände hem efter attackerna den 9 april. Av utredningen framgår vidare att han ska ha attackerats på nytt när familjen senare var på väg till Nyakanyinya. Den 10 april lämnade familjen

honom gömd och svårt skadad i en odling i närheten av bostaden. Emmanuel Nsabimana, Innocent Mazimpaka och Laurent Semakambas dotter, Fortuna Mucabucondo, har berättat att de efter detta datum har sett Laurent Semakambas döda kropp. När han har dödats eller av vem framgår inte av utredningen. Någon bevisning att Theodore Tabaro har varit inblandad i Laurent Semakambas död finns inte och han kan därför inte hållas straffrättsligt ansvarig för att ha berövat Laurent Semakambas liv. Påstått mord på Laurent Semakamba ska alltså inte ingå i underlaget för den fortsatta straffrättsliga bedömningen.

5.6.2 Elisabeth Nyirambwa och Sekuvumba

Inte heller Elisabeth Nyirambwa och Modeste Sekuvumba bodde långt från platsen för granatattacken. Elisabeth Nyirambwa var Emmanuel Muhirwas farmor och Modeste Sekuvumba var hans farbror. Emmanuel Muhirwa har berättat att när granaten exploderade så sprang alla åt olika håll. När han vände sig om såg han hur hans farmor och farbror blev tillfångatagna av angriparna. De båda var äldre och lyckades inte fly. Enligt Emmanuel Muhirwa leddes de till Theodore Tabaro som ifrågasatte varför de inte hade dödats. Theodore Tabaro beordrade därefter Kamire och Muzindutsi att döda dem, vilket de också gjorde. Emmanuel Muhirwa har beskrivit att de blev slagna i huvudet med klubbor och att deras huvuden skars av sedan de hamnat på marken.

Emmanuel Muhirwas uppgifter är förhållandevis detaljerade och bedöms som trovärdiga. Han har gjort sina iakttagelser från nära håll. Enligt egen uppgift låg han gömd i en bananodling omkring 12 meter därifrån. Det måste ha varit en traumatisk en händelse för honom förenat med starka känslor att se två nära anhöriga bli brutalt dödade på beskrivet sätt. Tingsrätten utgår därför från att det är en stark och tillförlitlig minnesbild.

En trovärdig utsaga från en målsägande kan i förening med vad som i övrigt har framkommit i målet vara tillräcklig för en fällande dom. Av utredningen är det

klarlagt att Theodore Tabaro var delaktig i granatattacken. I övrigt får Emmanuel Muhirwas uppgifter inte något stöd av utredningen. Innocent Mazimpaka, som säger sig ha sett Elisabeth Nyirambwas döda kropp, har inte nämnt att hennes huvud var avskuret. Han har dessutom uppgett att han såg när Modeste Sekuvumba dödades och att det var Rwagasore som klubbade ihjäl Modeste Sekuvumba. Enligt Innocent Mazimpaka har detta skett senare än i direkt anslutning till attacken. Det är i och för sig en uppgift som inte överensstämmer med Rwagasores uppgifter men eftersom han inte är dömd av en gacaca-domstol för att ha berövat livet på Sekuvumba kan det inte uteslutas att han har intresse av att inte berätta om det vid tingsrätten.

Sammantaget är det tingsrättens bedömning att Emmanuel Muhirwas uppgifter inte räcker för att läggas till grund för bedömningen. Det är därmed inte klarlagt att Elisabeth Nyirambwa och Modeste Sekuvumba har dödats i attacken och följaktligen inte bevisat att Theodore Tabaro har varit inblandad i deras död. Påstådda mord ska, i likhet med påstått mord på Laurent Semakamba, inte ingå i underlaget för den fortsatta straffrättsliga bedömningen.

5.6.3 Evariste Mudeyi

Rwagasore har berättat att han efter granatattacken fick följa med Theodore Tabaro till kommunen i Cyimbogo där Theodore Tabaro bad vice borgmästaren om hjälp i form av vapen eller granater. De fick gå tomhänta tillbaka men åter i hemorten hade två gendarmer anlant till Jean Katarwa. Det har Jean Katarwa bekräftat.

Målsägandena Emmanuel Nsabimama, Pascal Kampayana, Emmanuel Murwanashaka och Modeste Kabagamba har hörts om attacken där två gendarmer medverkade. Även Rwagasore, Emmanuel Bicakungeri och Innocent Mazimpaka har hörts. Även andra förhörspersoner har berättat om attacken. Av utredningen framgår i huvudsak följande. Med ledning av gendarmerna gick angriparna på nytt till attack mot tutsierna i Gahinga. Ett fåtal angripare började kasta sten mot

tutsierna för att lura fram dem. När tutsierna kom emot angriparna för att försvara sig backade angriparna undan och gendarmerna trädde fram och började skjuta mot dem. Tutsierna flydde men angriparna följde efter dem. Evariste Mudeyi dödades i samband med attacken.

Emmanuel Murwanashaka, Modeste Kabagamba, Vénuste Mbananabo, Jean Katarwa har samtliga uppgett att Theodore Tabaro deltog i attacken. Enligt Modeste Kabagamba var det Theodore Tabaro och Emmanuel Mbonibaga som gick före angriparna och ledde attacken.

Emmanuel Nsabimama har uppgett att Evariste Mudeyi sköts i samband med att de attackerade tutsierna flydde. Han såg honom ramla. Enligt Pascal Kampayana såg han att det var Theodore Tabaro som sköt Evariste Mudeyi. Pascal Kampayana har även uppgett att Theodore Tabaro var tillsammans med gendarmerna och att alla tre var beväpnade med skjutvapen. Uppgifterna stämmer överens med Innocent Mazimpakas utsaga. Han har nämligen också uppgett att det var Theodore Tabaro som sköt Evariste Mudeyi. Enligt Innocent Mazimpaka hade Theodore Tabaro emellertid inte ett eget skjutvapen utan han tog ett skjutvapen från en av gendarmerna. Emmanuel Murwanashaka har uppgett att han såg att det var en gendarm som sköt Evariste Mudeyi. Uppgiften stämmer överens med Rwagasores utsaga. Han har berättat att Evariste Mudeyi sköts av en gendarm men det var han själv som med hjälp av en yxa dödade Evariste Mudeyi. Modeste Kabagamba, som är Evariste Mudeyis son, har berättat att han efteråt fick höra att hans skottskadade far slogs ihjäl med en yxa.

Uppgifterna är inte samstämmiga och slutsatsen kan därför inte dras att Theodore Tabaro var den som sköt Evariste Mudeyi. Däremot är det genom utredningen om attacken bevisat att han hade en viktig roll i genomförandet av den. Hans agerande har varit aktivt och centralt både före, under och efter attacken då de flyende tutsierna jagades. Det ter sig naturligt att betrakta honom som medgärningsman.

Hans agerande efter attacken redovisas under följande rubrik i domen. Theodore Tabaro har tillsammans och i samförstånd med övriga angripare haft uppsåt att beröva livet på de attackerade tutsierna, inklusive Evariste Mudeyi.

Sammanfattningsvis är det följaktligen bevisat att Theodore Tabaro tillsammans och i samförstånd/samråd med andra gärningsmän uppsåtligt har berövat livet på Evariste Mudeyi i attackerna den 9 april 1994. Gärningen är att bedöma som mord.

5.7 A.3. Mord av tillfångatagna tutsier efter attackerna den 9 april i sektorn Winteko

Tingsrätten ska i denna del av åtalet pröva om Theodore Tabaro har medverkat i att ha berövat livet på **Aloys Nzamwita** genom kraftigt, trubbigt våld med tillhygge och skär/huggskador mot kropp och huvud och på **Jean Marie Vianny Mudasumbwa** genom skär/huggskador och kraftigt, trubbigt våld med tillhygge mot kropp och huvud.

Om händelseförloppet när Aloys Nzamwita och Jean Marie Vianny Mudasumbwa dödades har många förhörspersoner lämnat upplysningar. Bakgrunden till åtalet är att efter attacken med gendarmar och skjutvapen sprang tutsierna iväg flyende. Innocent Mazimpaka, som alltså var en av angriparna, har uppgett att Theodore Tabaro, Jean Nsengumuremyi och Modeste Karemera delade upp angriparna i tre grupper. Innocent Mazimpaka hamnade i Jean Nsengumuremyis grupp som gick nerför, medan Modeste Karemeras grupp gick uppför slutningen och Theodore Tabaros grupp gick rakt fram på vägen.

Av utredningen framgår i huvudsak följande om det fortsatta händelseförloppet. Angriparna tog upp jakten på de flyende. Jean Marie Vianny Mudasumbwa, allmänt kallad för Madushi (fortsättningsvis även av tingsrätten), tillfångatogs och fördes till Butiken. Aloys Nzamwita påträffades när han vallade kor. Även han fördes till Butiken. Vid butiken bjöds angriparna på bananvin. Där försökte också Jean d'Amour förhandla med gendarmerna och erbjöd betalning för Madushis liv. Aloys

Nzamwita passade på att rymma från Butiken under förhandlingen och diskussionen som uppstod i samband därmed. Angripare sprang efter honom och han dödades. Inte heller förhandlingen av Madushis liv ledde till framgång för Madushi utan han dödades senare samma kväll.

När det gäller Theodore Tabaros delaktighet i händelseförloppet så har till att börja med Modeste Kabagamba uppgett att Madushi greps av en gendarm i samband med flykten från attacken med gendarmer och skjutvapen inblandade. Samma iakttagelse gjorde Pascal Kampayana. Enligt Pascal Kampayana var Theodore Tabaro tillsammans med gendarmen i jakten. Theodore Tabaro ville veta vem som hade dödat Ludoviko och Madushi bad om nåd. Gömd i en buske såg Josephine Mukamuzima hur Theodore Tabaro och en annan angripare stoppade Madushi. Hon kunde också se att Aloys Nzamwita som vallade kor nedanför också tillfångatogs. Bland annat Theodore Tabaro gick enligt henne bakom de båda fångarna. Séraphine Nyiransababera såg Aloys Nzamwita tillfångatas av flera angripare när han vallade kor. Hon såg även att han fördes i riktning mot Butiken. Laetitia Mukabwajana kunde gömd i en teodling se hur Madushi och Aloys Nzamwita gick med flera angripare, bland annat Theodore Tabaro. Angriparna slog sina fångar och Madushi bad om nåd men släpades fram när han vägrade att gå.

De nu redovisade uppgifterna skiljer sig åt i vissa detaljer men samtliga, utom Modeste Kabagamba, har pekat ut Theodore Tabaro. Modeste Kabagamba har gjort sin iakttagelse under sin egen flykt för att undkomma gendarmerna, vilket inte utesluter att Theodore Tabaro därefter anslutit till platsen. Övriga redovisade förhörspersoner kände alla till Theodore Tabaro sedan tidigare. Från vilket avstånd de har gjort sina iakttagelser av honom saknas det närmare upplysning om men det har rätt dagsljus. Förhörspersonernas utpekande är samstämmigt och oberoende från varandra. Det finns således ingen anledning att ifrågasätta redovisade uppgifter.

När det gäller det fortsatta händelseförloppet har Jean d'Amour berättat att han såg hur hans vän Madushi ledsagades mot Butiken. Bland dem som ledsagade vännen fanns Theodore Tabaro, Modeste Karemera, Jean Nsengumuremyi och två gendarmer. Theodore Tabaro hade ett svärd. Eftersom Madushi var tutsi förstod vittnet att dennes liv var i fara och han började därför förhandla med gendarmerna, som var beredda att ta emot pengar för Madushis liv. Av Jean d'Amours och Jean Katarwas uppgifter framgår att förhandlingen inte accepterades av de lokala ledarna eftersom Madushi hade en bror i Inkotanyi. Bland annat opponerade sig Theodore Tabaro mot att Madushi skulle benådas menar såväl Emmanuel Murwanashaka som Rwagasore och Emmanuel Bicakungeri.

När det gäller utredningen kring hur Aloys Nzamwita dödades var det enligt Rwagasore han och en till som kom ifatt och dödade honom efter rymningen. Emmanuel Bicakungeri menar dock att det var han, Rwagasore och Jean Nsengumuremyi som sprang efter Aloys Nzamwita och det var de två sistnämnda som med klubbor slog ihjäl Aloys Nzamwita sedan han hade ramlat. Jean Katarwa har uppgett att han kunde iaktta hur Jean Nsengumuremyi slog Aloys Nzamwita med klubba men denne dog inte utan Emmanuel Bicakungeri avslutade jobbet.

Avseende utredningen kring Madushis död så har Rwagasore uppgett att han återvände till Butiken när Aloys Nzamwita var död. Han har vidare uppgett att en grupp, med bland annat Theodore Tabaro, förde iväg Madushi i riktning mot Karambo och där dödade Theodore Tabaro Madushi med ett svärd. Emmanuel Bicakungeri följde med i gruppen kring Madushi och från cirka 20 meters håll, vid ingången till en släktings gård, såg han hur Theodore Tabaro högg ett svärd i Madushis bröstorg. Madushi dog dock inte. Mbonigaba upptäckte att Madushi levde och använde en klubba för att döda Madushi.

Jean Katarwa har vid tingsrätten uppgett att Theodore Tabaro inte följde med Madushi i riktning mot Karambo utan det var gendarmerna som gjorde det. Hans uppgift utesluter alltså att det var Theodore Tabaro som högg ett svärd i Madushi. Enligt en uppgift i Jean Katarwas gacaca-dom ska han dock då ha uppgett att det var Theodore Tabaro och Mbonigaba som dödade Madushi. Ställd inför denna uppgift har han förklarat att han i så fall har sagt en lögn under gacaca.

Jean Katarwas förklaring framstår som en efterhandskonstruktion. Hans uppgifter i denna del har präglats av en vilja att förringa sin egen roll. Eftersom han av andra har anklagats som en ledare finns det även en anledning för honom att tona ner Theodore Tabaros ledarroll. Det kan dessutom konstateras att Jean Katarwas uppgifter inte alls utesluter Theodore Tabaros inblandning. Jean Katarwa har nämligen förklarat att han gick hem när militären gick iväg med Madushi och han hörde endast efteråt att det var Mbonigaba som hade dödat honom. Sammanfattningsvis har alltså Jean Katarwas uppgifter i denna del ett lågt bevisvärde.

Av Rwagasores och Emmanuel Bicakungeris förenliga uppgifter har Theodore Tabaro stuckit ett svärd i Madushi. Jean d'Amours uppgift att han såg Theodore Tabaro bära ett svärd den aktuella kvällen ger dessutom uppgifterna stöd och trovärdighet. Utgångspunkten för tingsrättens bedömning av hans delaktighet under händelseförloppet är alltså att det är bevisat att han självständigt gjort sig skyldig till försök till mord av Madushi. När det gäller Aloys Nzamwita har han dödat av andra gärningsmän som deltagit i attacken.

Närmare utredning kring Madushis och Aloys Nzambitas skadebild saknas. Av de uppgivna direkta iakttagelserna av dödandet kan slutsatsen ändå dras att Aloys Nzamwita berövats livet genom kraftigt, trubbigt våld med klubba medan Madushi berövats livet med skär/huggskador och kraftigt, trubbigt våld med tillhygge mot kropp och huvud.

Sammantagen bevisning talar med styrka för att Theodore Tabaro har haft en central och aktiv roll under hela händelseförloppet, från det att Madushi och Aloys Nzamwita tillfångatogs och fördes till Butiken, till förhandlingen om Madushis liv och fram till att han själv handgripligen utövade våld mot en av fångarna. En betydelsefull och aktiv roll stämmer väl överens med de uppgifter som framkommit om attackerna mot tutsier tidigare under dagen, liksom av det som framkommit om hans ledarroll. Sammanfattningsvis har han genom sitt agerande varit aktiv och central i vad som kan beskrivas som en samordnad attack som resulterade i att de tillfångatagna Madushi och Aloys Nzamwita, båda tutsier, dödades. Han är därför att anse som medgärningsman. I ett gemensamt uppsåt med övriga angripare har han tillsammans och i samförstånd med dem deltagit i dödandet av såväl Aloys Nzamwita som Madushi. Därmed har han gjort sig skyldig till två mord.

5.8 A.4. Mord och försök till mord den 10 april eller någon/några dagar därefter i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig eller inte kunnat/hunnit fly från sektorn Winteko alternativt passerat sektorn under sin flykt:

Tingsrätten ska i denna del av åtalet pröva om Theodore Tabaro har medverkat i att beröva livet på

- Launduard Kampayana genom kraftigt, trubbigt våld med tillhygge och skär/huggskador mot kropp och huvud,
- Jean Damascéne Bariho genom kraftigt våld med tillhygge,
- Matayo/Matteo Kabwana genom kraftigt våld med tillhygge mot huvudet och skär/huggskador mot kroppen,
- Zayasi Rugereka, hans hustru Verdiane och i vart fall ett barn till Verdiane och Zayasi Rugereka, berövade livet genom kraftigt våld med tillhygge mot huvudet och kroppen

Dessutom ska tingsrätten pröva om Theodore Tabaro har medverkat i att uppsåtligen ha försökt beröva livet på

- Faina Mukantagara genom kraftigt våld mot huvudet med tillhygge, varvid fara förelegat för att hon skulle ha avlidit, och
- Evelyne Uwimana genom kraftigt våld mot huvudet med tillhygge, varvid fara förelegat för att hon skulle ha avlidit.

5.8.1 Inledning till attackerna mot bl.a. Launduard Kampayana

De påstådda morderna på Launduard Kampayana och Jean Damascéne Bariho samt mordförsöken på Faina Mukantagara och Evelyne Uwimana har skett i ett sammanhang och kan betraktas som en attack. Åklagarnas allmänna beskrivning av attacken har fått stöd av utredningen i målet, främst genom Faina Mukantagaras, Evelyne Uwimanas, Patricie Mukabatsindas och Dorothée Nyampundus uppgifter. Följande bakgrund har härvid framkommit. På morgonen eller förmiddagen den 10 april hade kvinnorna och deras barn samt Launduard Kampayana tagit sig till Faina Mukantagaras svärmor. Svärmodern var en hutu vid namn Vénérande Kayabu, även kallad Kaka. Hennes hus var ett av få hus som ännu fanns kvar i området. Kaka var rädd och de fick inte stanna där så kvinnorna och barnen gömde sig i buskarna på en annan kulle. Launduard Kampayana, som var svårt sjuk, lämnades på en plats utanför Kakas hus. Launduard Kampayana var gift med Patricie Mukabatsinda och var ordförande på sektornivå för ett politiskt parti som hade sympatier bland tutsier. Han var Kakas son och farbror till Evelyne Uwimana.

Angripare letade nu efter tutsier. Från gömstället hörde kvinnorna att några angripare hade hittat Launduard Kampayana som är tutsi. En mindre grupp angripare, bland annat Ernest och Kagemana från Winteko, hittade även kvinnornas gömställe. Någon av angriparna kände igen Faina Mukantagara, som var lärare, och ville att hon skulle betala pengar till dem. Då skulle hon och hennes barn inte behöva dödas. Hon svarade att hon hade pengar hemma. Evelyne Uwimana sa också att hon hade pengar, fastän hon inte hade några, men de andra kvinnorna förklarade att de inte hade någon möjlighet att betala. En grupp angripare förde bort Faina Mukantagara och hennes barn och en annan grupp förde bort Evelyne

Uwimana i riktning mot Kakas hus där Launduard Kampayana låg. Launduard Kampayana dödades. Han begravdes inte långt därefter. Evelyne Uwimana kunde som väntat inte lämna några pengar till angriparna men Faina Mukantagara hittade lite pengar som hon gav till dem. De kvinnor och barn som blev kvar vid gömstället dödades inte. Sedermera samma dag återsamlades dessa kvinnor, bland dem Dorotheé Nyampundu och Patricie Mukabatsinda, med de bortförda kvinnorna och barn i Kakas hus. Faina Mukantagara och hennes son Jean Damascéne samt Evelyne Uwimana var då svårt skadade.

5.8.2 *Launduard Kampayana*

Både Faina Mukantagara och Evelyne Uwimana har uppgett att Theodore Tabaro var på plats när Launduard Kampayana dödades och att han dessutom var delaktig i dödandet. Faina Mukantagara var då inte bekant med Theodore Tabaros ansikte men hon kände till att Jean Binenwas son vid namn Theodore Tabaro var militär. Hon har uppgett att hon förstod att Theodore Tabaro var en av angriparna eftersom det endast var militärer som kunde ha skjutvapen. Dessutom ropade någon av angriparna på "Theodore" och hon visste att ingen annan i byn än Theodore Tabaro, förutom Evelyne Uwimanas bror, hade det namnet. Theodore Tabaro bar bland annat ett skjutvapen. Faina Mukantagara har vid en ansiktskonfrontation vid domstolen bekräftat att hon känner igen Theodore Tabaro från händelsen. Evelyne Uwimana har också uppgett att Theodore Tabaro bar ett skjutvapen vid tillfället. Hon har beskrivit att hon kände till honom sedan tidigare men vid en ansiktskonfrontation vid domstolen har hon inte känt igen honom. Dorotheé Nyampundu har berättat att när hon och bland annat Evelyne Uwimana senare befann sig i ett bländehus så uppgav Evelyne Uwimana för henne att det var Theodore Tabaro som hade gjort slut på Launduard Kampayana.

Faina Mukantagaras och Evelyne Uwimanas uppgifter har varit förhållandevis detaljerade och ger intryck av att härröra från något självupplevt. Evelyne Uwimana har dessutom redan under folkmordstiden pekat ut Theodore Tabaro som

gärningsman för Dorothée Nyampundu. Theodore Tabaro har inte varit väl känd för någon av kvinnorna men de har båda känt till honom och hans bakgrund. Evelyne Uwimana, Dorothée Nyampundu och Patricie Mukabatsinda bor fortfarande kvar i samma område. De har pratat om händelserna under folkmordet många gånger. Förhörspersonerna kan alltså ha påverkat varandras minnesbilder. Det finns emellertid omständigheter som talar för att utpekandet av Theodore Tabaro härrör från starka minnesbilder. Både Faina Mukantagara och Evelyne Uwimana levde i tron att de skulle dödas och fick i den situationen se hur en för dem väl bekant person dödas. Dessutom var Theodore Tabaro inte perifer i händelsen utan han hade en central roll, vilket måste vara en omständighet som inverkar på minnet. Sammantaget är det tingsrättens uppfattning att deras utpekande av Theodore Tabaro vid brottsplatsen har ett högt bevisvärde.

Både Faina Mukantagara och Evelyne Uwimana har iakttagit när Launduard Kampayana dödades. Det saknas anledning att ifrågasätta deras uppgifter om detta. Båda har alltså uppgett att Theodore Tabaro har deltagit i dödandet av Launduard Kampayana. I detaljerna kring hur detta har gått till skiljer sig emellertid kvinnornas uppgifter åt något. Enligt Evelyne Uwimana upptäckte angriparna Launduard Kampayana på marken när han skadad sprattlade till med benen. Theodore Tabaro skulle då ha sagt ”ta bort ormen” men innan de övriga i Interahamwe hann göra något ska Theodore Tabaro ha bett dem flytta på sig och så trampade han på Launduard Kampayanas panna. Därefter bad han om namnet på den döde och skrev upp det i ett anteckningsblock. Faina Mukantagara har berättat att angriparna som förde henne till bostaden för att få pengar upptäckte Launduard Kampayana och kallade på bland annat Theodore Tabaro som sa att han skulle dödas. Angriparna slog Launduard Kampayana med klubbor. Theodore Tabaro stoppade dessutom ett svärd i Launduard Kampayana.

Samma kväll såg Patricie Mukabatsinda sin makes döda kropp. Hon har uppgett att han bland annat var slagen med något i pannan, där han hade ett sår. Han hade

också skador på bland annat bröstkorg. Hon tror att skadorna uppkommit genom slag med spikförsedda klubbor. I ett ben såg det ut som om han huggits med spjut.

Skadebilden som Patricie Mukabatsinda har berättat om är förenlig med både Faina Mukantagaras och Evelyne Uwimanas uppgifter. Någon säker slutsats hur Launduard Kampayana har dödats och vilket agerande som Theodore Tabaro handgripligen har utfört mot mannen har alltså inte blivit helt klarlagt genom utredningen. Däremot står det av kvinnornas direkta iakttagelser klart att Theodore Tabaro har varit närvarande när Launduard Kampayanas dödades och han har dessutom uppmanat närvarande angripare att döda eller ta bort Launduard Kampayana. Sammantaget ter det sig helt naturligt att betrakta hans agerande som avgörande för brottets tillkomst och han ska följaktligen anses som en medgärningsman som tillsammans och i samförstånd/samråd med andra gärningsmän uppsåtligen har berövat livet på Launduard Kampayana på sätt åklagarna gjort gällande. Gärningen är att bedöma som mord.

5.8.3 Evelyne Uwimana

Av utredningen har framkommit att sedan Launduard Kampayana hade dödats följde en grupp angripare med Faina Mukantagara till hennes hus. En annan grupp av angripare, med bland annat Theodore Tabaro, vaktade Evelyne Uwimana, som även hon fördes mot Faina Mukantagaras hus sedan det stod klart att hon inte hade något att betala angriparna med.

Evelyne Uwimana har berättat, både levande och detaljerat, om hur en angripare, Jean Marie, därefter försökte signalera till henne att fly men att det i stället slutade med att Jean Marie blev slagen och Evelyne Uwimana blev beordrad ner på marken. Därefter ska Theodore Tabaro ha lämnat ett svärd till Jean Marie med uppmaningen att börja. Det sista Evelyne Uwimana säger sig minnas är att Jean Marie hade svärdet i luften. Hon har beskrivit att när hon vaknade till igen hade hon mycket ont och blodet rann från huvudet. Ett finger var skadat och hängde löst.

Faina Mukantagara har berättat att hon såg att en angripare slog Evelyne Uwimana mot kinden. Enligt hennes beskrivning har denna händelse ägt rum i närheten av Kakas hus medan Evelyne Uwimana har förlagt brottsplatsen högre upp på samma kulle, i närheten av Faina Mukantagaras gård. Det är oklart om det är samma händelse som Faina Mukantagara har beskrivit.

Evelyne Uwimanas uppgifter ger intryck av att härröra från något självupplevt. Hennes berättelse är sammanhängande och följdriktig och vinner stöd av skadebilden. Det kan inte finnas så många andra versioner av samma händelse som hon kan ha hört från andra eftersom det var få inblandade. Däremot kan det inte uteslutas att hennes minnesbild har påverkats av att hon talat om händelsen tidigare. Minnesbilden är dock av sådan art att hon mycket väl kan ha kvar ett starkt och opåverkat minne av händelseförloppet i centrala delar. Det sagda talar för att det är ett starkt och opåverkat minne som hon har återgett. Evelyne Uwimanas uppgifter vinner dessutom stöd och trovärdighet av den skadebild hon efteråt uppvisade enligt såväl Patricie Mukabatsinda som Dorotheé Nyampundu. Fotografier av målsäganden visar att hon ännu i dag har ärr i bakhuvudet och på vänster sida av huvudet samt ett ärr på ett finger. De sistnämnda kvinnorna har även uppgett att ett av Faina Mukantagaras barn berättade för dem att Faina Mukantagara och Evelyne Uwimana hade blivit huggna.

Sammantaget är det tingsrättens bedömning att Evelyne Uwimanas uppgifter ska läggas till grund för bedömningen av åtalet i denna del. Genom hennes uppgifter är det bevisat att Theodore Tabaro varit på brottsplatsen tillsammans med andra gärningsmän, bland annat Jean Marie, som har utdelat kraftigt våld mot hennes huvud med tillhygge. Att det har varit kraftigt våld framgår av skadebilden och även av det förhållande att hon tycks ha förlorat medvetandet. Slutsatsen kan dras att fara förelåg för hennes död. Theodore Tabaro har själv inte deltagit i våldet mot henne men hans agerande att först bestraffa Jean Marie och sedan överlämna tillhygge till

honom och uppmana honom att börja slå henne visar att han har spelat en så aktiv och central roll att han är att anse som medgärningsman som tillsammans och i samförstånd/samråd med andra gärningsmän försökt beröva livet på Evelyne Uwimana, som är tutsi. Det är tydligt att han har haft uppsåt att döda. Gärningen är att bedöma som försök till mord.

5.8.4 Faina Mukantagara

Faina Mukantagara har berättat att när hon och en grupp angripare gick mot hennes hem för att hämta pengar sa Theodore Tabaro att hon skulle ge dem pengar annars skulle hon dödas. Allt i hemmet visade sig dock vara plundrat men det fanns enligt henne ett skåp kvar där hon hittade lite pengar som hon överlämnade. Angriparna ville ha mer pengar än vad hon hade och en av dem slog henne i ryggen och tog upp ett svärd. Den andra angriparen sa att hon skulle dödas utanför huset och gick mot hennes två lekande söner, Pascal, 8 år och Jean Damascéne, 7 år, som var utanför huset, och slog den förstnämnda sonen. Det är den sista minnebilderna innan hon blev medvetslös. Hon har själv beskrivit att hon var medvetslös i två dagar. Både Dorotheé Nyampundu och Patricie Mukabatsinda har beskrivit att Faina Mukakantagara efteråt var svårt skadad i huvudet. Skadorna har av Patricie Mukabatsinda beskrivits som skador av machete. Fotografier av målsäganden visar att hon ännu i dag har ärr i huvudet.

Faina Mukantagaras berättelse ger också intryck av att härröra från något självupplevt. Den vinner stöd av skadebilden. Den får även visst stöd av en uppgift som Evelyne Uwimana har lämnat. Strax innan hon blev nerlagen ska angriparna som hade följt med Faina Mukantagara till huset kommit ut på gården och rapporterat för Evelyne Uwimanas sällskap att Faina Mukantagara hade betalat pengar men att de hade dödat henne. Som bekant dog hon emellertid inte.

Faina Mukantagaras minnesbild torde vara av sådan art att hon mycket väl kan ha kvar ett gott minne av händelseförloppet. Det är tingsrättens bedömning att Faina

Mukantagaras uppgifter är både trovärdiga och tillförliga och de vinner stöd av utredningen i övrigt. Hennes uppgifter ska därför läggas till grund för bedömningen av åtalet i denna del. Genom hennes uppgifter är det bevisat att en eller två okända angripare har utdelat kraftigt våld mot hennes huvud med tillhygge. Att det har varit kraftigt våld med något tillhygge framgår av skadebilden och av det förhållandet att hon förlorade medvetandet. Slutsatsen kan dras att fara förelåg för hennes död. Theodore Tabaro har själv inte handgripligen deltagit i våldet mot henne. Det framgår av Evelyne Uwimanas uppgifter att Faina Mukantagara måste ha skadats före henne. Av utredningen framgår att båda kvinnorna skadades på Faina Mukantagaras gård. Theodore Tabaro befann sig i gruppen av angripare kring Evelyne Uwimana och därmed även till Faina Mukantagara. Hans närvaro i anslutning till brottsplatsen och hans tydliga uppmaning till angriparna som följde henne till huset att döda om hon inte kunde ge dem pengar, i förening med det som framkommit om hans ledarroll, visar att Theodore Tabaros inflytande över brottets tillkomst har varit så betydelsefullt att han är att betrakta som medgärningsman. Han hade gemensamt med övriga gärningsmän uppsåt att döda Faina Mukantagara, som är tutsi. Det innebär att det är bevisat att han tillsammans och i samförstånd/samråd med andra gärningsmän försökt beröva livet på henne. Gärningen ska bedömas som försök till mord.

5.8.5 *Jean Damascéne Bariho*

I utredningen finns det uppgifter om att Jean Damascéne Bariho, Faina Mukantagaras 7-årige son, skadades svårt i samband med det aktuella händelseförloppet. Det har beskrivits att han påträffades med hjärnsubstans rinnande ut från näsan och att han skrek av smärta, men han levde. Han fick enligt Faina Mukantagara följa med henne och Kaka till en man vid namn Gasake men när hon fick lov att lämna Gasakes hem, orkade hon inte ta med sig sonen på grund av sina egna skador. Hon fick senare veta att han hade dödats.

Det har inte klarlagts hur Jean Damascéne Bariho skadades eller av vem. Dorothée Nyampundu har uppgett att han skadades på Faina Mukantagaras gård men det är oklart hur hon känner till det. Det kan dock på goda grunder antas att hans skador orsakades av de angripare som försökte döda hans mor och att Theodore Tabaro som var med i attacken, även måste ha varit i närheten när våldet utfördes mot pojken. Jean Damascéne Bariho berövades emellertid inte livet. Pojken levde ytterligare någon eller några dagar och om han senare dödats eller om han dött av sina skador har inte blivit klarlagt. Det kan alltså inte bli aktuellt att hålla Theodore Tabaro ansvarig för fullbordat brott. Visserligen har åklagarna i sin gärningsbeskrivning påstått att Jean Damascéne Bariho berövats livet men den kan även tolkas som att den omfattar försök att beröva pojkens liv. Av skadebilden kan slutsatsen dras att Jean Damascéne Bariho utsatts för kraftigt våld mot huvudet. Fara för hans liv har förelegat.

Sammantagen bevisning talar för att Theodore Tabaro har haft en central och aktiv roll under hela händelseförloppet, från det att kvinnornas gömställe hittades, Launduard Kampayana dödades, Faina Mukantagara och Evelyne Uwimana krävdes på pengar för sina liv, till att samma kvinnor och Fainas Mukantagaras söner blev allvarligt skadade. En central och aktiv roll stämmer väl överens med de uppgifter som framkommit om attackerna mot tutsier dagen före, liksom av det som framkommit om hans ledarroll. Sammanfattningsvis har han genom sitt agerande varit aktiv och central i vad som kan beskrivas som en samordnad attack som resulterade i att Launduard Kampayana dödades och Faina Mukantagara och hennes son Jean Damascéne Bariho samt Evelyne Uwimana utsattes för allvarligt våld. Samtliga brottsoffer är tutsier. Enligt tingsrättens bedömning är Theodore Tabaro därför att anse som medgärningsman även avseende Jean Damascéne Bariho. I ett gemensamt uppsåt med övriga angripare har han tillsammans och i samförstånd med dem deltagit i ett försök att beröva hans liv. Gärningen är att bedöma som försök till mord.

5.8.6 Inledning till attackerna mot familjen Rugereka och Matayo

De påstådda morderna på den tillfångatagna Matayo/Matteo Kabwana och familjen Rugereka har ägt rum i ett nära sammanhang. Åklagarnas allmänna beskrivning av händelsen har fått stöd av utredningen i målet, främst genom målsäganden Wellars Nzasabimfuras utsaga samt berättelser från angriparsidan genom Berchmas Muganga, Emmanuel Bicakungeri och Jean Katararwa. Följande huvudsakliga bakgrund har framkommit genom utredningen. Händelseförloppet inleddes på kvällen den 10 april genom att Wellars Nzasabimfura, som är tutsi, hämtades från sin bostad och fördes till Butiken. Matayo/Matteo Kabwana, fortsättningsvis Matayo, påträffades samma kväll under en rondering och fördes även han till Butiken. Matayo var en tutsi på flykt genom sektorn. Wellars Nzasabimfura och Matayo fick vänta vid baren ett tag. Ett gäng angripare samt Wellars Nzasabimfura och Matayo lämnade sedan baren i grupp. Gruppen, cirka 25–30 personer, stannade vid familjen Rugerekas hem. Familjemedlemmarna, som var svaga på grund av sjukdom, togs ut på gårdsplanen och dödades. Gruppen fortsatte mot Gahinga där de stannade till vid en bar. Wellars Nzasabimfura fick där en klubba och blev ombedd att döda Matayo, annars så skulle han själv bli dödad. Det fanns en oklarhet rörande vilken folkgrupp Wellars Nzasabimfura tillhörde. Misstanken var att han var tutsi. Wellars Nzasabimfura förklarade att han inte klarade att döda Matayo dödades men inte av Wellars Nzasabimfura. Wellars Nzasabimfura fördes tillbaka till Butiken och fick sedan gå hem med livet i behåll.

Förhörspersonerna har inte lämnat helt enhetliga uppgifter om i vilken följd dödandet har ägt rum. Wellars Nzasabimfura och Emmanuel Bicakungeri har beskrivit händelseförloppet som framgår ovan. Berchmas Muganga och Jean Katararwa har förlagt Matayos död före morderna på familjen Rugereka. Det kan på goda grunder antas att Wellars Nzasabimfura, som har lämnat en levande och i allt väsentligt detaljerad utsaga torde ha en starkare och tillförlitligare minnesbild än övriga. För honom var händelsen förknippad med mycket starka känslor. Hans uppgifter om händelseförloppet stämmer i övrigt ganska väl överens med både

Berchmas Mugangas och Jean Katarbarwas uppgifter. Jean Katarbarwa har dock utpekat Ferdinand Sebadaha och inte Wellars Nzasabimfura som den person som vägrade att döda Matayo. Ferdinand Sebadaha är bror till Wellars Nzasabimfura. Det är tydligt att Jean Katarbarwa har förväxlat bröderna även om han inte ville kännas vid detta under förhöret.

Av det anförda följer att utgångspunkten för tingsrättens fortsatta överväganden är den beskrivning av händelseförloppet som finns upptaget ovan och som, när det gäller ordningsföljden, bygger på framför allt Wellars Nzasabimfuras uppgifter.

5.8.7 Familjen Rugereka

Wellars Nzasabimfura har berättat att två personer hämtade honom och förde honom till Butiken. Männerna sa att det var befälhavaren som hade skickat dem att hämta honom och när de hade anlänt till Butiken frågade även männen efter Theodore Tabaro. Wellars Nzasabimfura har förklarat att det redan då var känt att Theodore Tabaro kallades för befälhavaren. Enligt Wellars Nzasabimfura anlände Theodore Tabaro till Brigaden först mer än två timmar senare, och han var då i sällskap med styrelsen, det vill säga med Modeste Karemera, Jean Nsengumuremyi, Theobar Makaka och även Nshogoza. Medan styrelsen var i ett rum i baren tillfångatogs Matayo. Wellars Nzasabimfura har berättat att angriparna sa till Matayo att sätta sig bredvid honom, kackerlackan.

När det gäller händelserna vid familjen Rugerekas hus så har såväl Wellars Nzasabimfura som Emmanuel Bicakungeri och Berchmas Muganga berättat att det var Theodore Tabaro som beordrade att familjen skulle hämtas ut från huset. Jean Katarbarwa har först uppgett att Theodore Tabaro inte var närvarande men han har senare förklarat att han inte minns om han var på plats. Hans uppgifter utesluter alltså inte att Theodore Tabaro var närvarande. Förhörspersonerna har lämnat lite olika uppgifter om vem som hämtat ut familjen från huset och vem eller vilka som dödade dem. Alla fyra har dock nämnt Bayingana som delaktig i detta. Familjen

slogs ihjäl med tillhygge men vilket tillhygge som användes finns det också olika uppgifter om. Wellars Nzasabimfura har även berättat att Theodore Tabaro slog Bayingana med en batong för att tvinga honom att döda den sjukliga familjen.

Vid händelsen var det mörkt ute och flera angripare trängdes på gårdsplanen och även utanför gårdsplanen. Var förhörspersonerna har befunnit sig och iakttagit händelseförloppet är inte helt klarlagt. Sikten kan därför vara en faktor som har påverkat förhörspersonernas minnesbilder av en del detaljer negativt. Dessa oförenligheter i detaljer förtar inte det höga bevisvärdet som Wellars Nzasabimfuras, Emmanuel Bicakungeris och Berchmas Mugangas samstämmiga utpekande av att det var Theodore Tabaro som var den som beordrade att familjen skulle hämtas ut till gården. De två förstnämnda har också lämnat uppgifter om att det var bland annat Theodore Tabaro som uppmanade angriparna att döda familjen. Wellars Nzasabimfura har även beskrivit hur Theodore Tabaro har demonstrerat sin makt över honom under hela händelseförloppet genom att på lite olika sätt använda sitt svärd mot Wellars Nzasabimfura. Han har även beskrivit att Theodore Tabaro tog täten över gruppen och när gruppen sedermera återvände till Butiken var det Theodore Tabaro som tackade alla angripare som arbetat. De uppgifter som sammantaget framkommit talar för att Theodore Tabaro intagit en central och aktiv roll för händelseförloppet vilket även vinner stöd av det som framkommit tidigare om hans ledarroll. Hans agerande är därför att betrakta som en medgärningsmans agerande. Theodore Tabaro har gemensamt med övriga gärningsmän haft uppsåt att döda familjen, som var tutsier. Av utredningen framgår att familjen bestod av man och hustru och i vart fall ett barn. Utredningen visar att alla tre dödades. Det finns andra uppgifter om att ytterligare ett barn dödades men åklagarna har valt att begränsa gärningspåståendet till att i vart fall ett barn dödades med hänsyn till att uppgifterna inte är samstämmiga på denna punkt.

Tingsrättens överväganden har lett fram till att domstolen anser det bevisat att Theodore Tabaro tillsammans och i samförstånd/samråd med andra gärningsmän

har berövat livet på Zayasi Rugereka, hans hustru Verdiane och i vart fall ett barn till makarna, genom kraftigt våld med tillhygge mot huvud och kropp. Gärningarna är att bedöma som mord.

5.8.8 *Matayo*

Wellars Nzasabimfura har omvittnat att vid Karangwas bar i Gahinga var det Theodore Tabaro som uppmanade honom att komma fram och det var han som gav honom valet mellan att döda Matayo eller att bli dödad själv. Det var enligt Wellars Nzasabimfura även Theodore Tabaro som överlämnade en klubba till honom att använda som tillhygge med ett krav att klubban skulle återlämnas om han inte klarade att döda. När Wellars Nzasabimfura avböjde har Theodore Tabaro, enligt Wellars Nzasabimfura, höjt sitt svärd mot Wellars Nzasabimfura, men han dödades inte. Han har vidare berättat att Theodore Tabaro i stället fällde en kommentar om att det skulle finnas kackerlackor bland dem. Enligt Wellars Nzasabimfura var det därefter Emmanuel Bicakungeri som slog Matayo i huvudet med en spikförsedd klubba. Emmanuel Bicakungeri har dock uppgett att det var Jean Nsengumuremyi som slog Matayo med en klubba. Berchmas Muganga och Jean Katararwa har uppgett att det var Jean Nsengumuremyi och även Emmanuel Bicakungeri som slog Matayo med klubba. Enligt Emmanuel Bicakungeri kunde Matayo inte förflytta sig på grund av slagen och han dog först några dagar senare. Uppgifterna är till viss del överensstämmande med det som Wellars Nzasabimfura har berättat. Han har nämligen uppgett att Theodore Tabaro skar av hälsenorna på Matayo med sitt svärd och lade bananblad över honom, vilket tyder på att Matayo levde men lämnades att dö. Av både Berchmas Mugangas och Jean Katararwas uppgifter framgår att Matayo dödades på plats. Av Emmanuel Bicakungeris gacaca-handlingar framgår att han då uppgett att han med klubba slog Matayo så att han ramlade omkull och att bland annat Jean Nsengumuremyi avslutade honom.

I detaljer är förhörsuppgifterna alltså inte helt förenliga. Av utredningen kan slutsatsen dras att ingen har pekat ut att Theodore Tabaro varit handgripligt delaktig

i utförandet av våldet mot Matayo. Wellars Nzasabimfuras uppgift att Theodore Tabaro skulle ha skurit av hälsenorna på Matayo vinner inte stöd av utredningen i övrigt. Det påståendet lägger således inte tingsrätten till grund för sin bedömning av Theodore Tabaros delaktighet. Att Matayo skulle ha avlidit av sina skador först senare finns det också svag bevisning för. Emmanuel Bicakungeris har uppenbarligen ändrat sina uppgifter här i förhållande till vad han sagt vid gacaca varför bevisvärdet av hans nu ändrade uppgift måste bedömas försiktigt. Även Wellars Nzasabimfuras uppgifter vid tingsrätten är inte helt tydliga. Tingsrättens utgångspunkt för bedömningen är följaktligen att Matayo dog av sina skador på plats och inte senare.

Även om utredningen visar att Theodore Tabaro inte handgripligen har deltagit i dödandet av Matayo så visar hans uppmaning till Wellars Nzasabimfura att döda Matayo, hans tidigare förehavanden under kvällen vid familjen Rugerekas hem, i förening med det som allmänt framkommit om hans ledarroll, att han har haft en central och avgörande roll för brottets tillkomst. Hans roll i brottets utförande ter sig naturligt att betrakta som medgärningsmannaskap. Det är vidare tydligt att han haft uppsåt att döda Matayo, som var tutsier. Det är alltså bevisat, som åklagarna påstått, att Theodore Tabaro tillsammans och samförstånd med andra gärningsmän berövat livet på Matayo, dvs. mord.

5.9 A.5. Mord under en kväll/natt någon gång under perioden 12 april till och med maj månad i sektorn Winteko

Tingsrätten ska i denna del av åtalet pröva om Theodore Tabaro har medverkat i att uppsåtligen ha berövat livet på

- Jean Muhundi genom kraftigt våld med tillhygge mot huvudet och/eller kroppen,
- Två barnbarn till Revokati, genom kraftigt, trubbigt våld med tillhygge mot huvudet och/eller kroppen samt skär/huggskador i hals/nacke,
- Pascasia Nyirabagwiza, genom kraftigt, trubbigt våld med tillhygge och/eller skär/huggskador, och

- Wellars Rukeraho, genom kraftigt våld med tillhygge.

5.9.1 Jean Muhundi

Beträffande Jean Muhundis död har Rwagasore och Berchmas Muganga hörts. Enligt Rwagasore blev han och Berchmas Muganga vid Butiken uppmanad av Theodore Tabaro att döda Jean Muhundi, som var tutsi, och han skickade dem därför till Jean Muhundis fru. Rwagasore har förklarat att de två gick till Jean Muhundis fru, som hotades med svärd för att de skulle få information om var hennes make gömde sig. De fick sådan information och enligt Rwagasore var det han som gick in i huset och dödade Jean Muhundi med svärd vid ingången till huset, där han hade gömt sig. Enligt Rwagasore återvände han efter slutfört uppdrag till Butiken för att rapportera till Theodore Tabaro att Jean Muhundi var död, att ordern var utförd. Berchmas Muganga har i huvudsak bekräftat uppgifterna men enligt honom kom Rwagasore och hämtade honom i bostaden och sa att han hade skickats av Theodore Tabaro. Både Rwagasore och Berchmas Muganga har dömts av gacaca-domstol för deras inblandning i mordet på Jean Muhundi.

När aktuellt mord ska ha ägt rum tidsmässigt finns det från Rwagasore en uppskattning om att dödandet kan ha ägt rum under senare delen av folkmordet, möjligen i maj 1994. Han är däremot säker på att Jean Muhundis död ägde rum samma natt som dödandet av Revokatis barnbarn samt Jean Kajibwanis mor och syskon. Jean Kajibwani har uppgett att hans mor och bror dödades den 25 maj 1994. Han har tillagt att några angripare endast några dagar senare uppgav för honom att Jean Muhundi hade dödats samma dag som hans mor och bror. Berchmas Muganga placerar händelsen däremot närmare attackerna den 9 april och har uppskattat att det inte gått mer än tre dagar sedan dessa attacker. Åklagarnas ganska långa tidsspänn för gärningen får därför accepteras. I övrigt är tingsrättens utgångspunkt för bedömningen att samtliga påstådda händelser under gärningsbeskrivningens A.5 ägde rum samma kväll/natt.

Rwagasore har beskrivit Theodore Tabaro som en person som han vuxit upp med och som han umgicks med både före och under folkmordet. Han har vidare berättat att han arbetade med Theodore Tabaro under folkmordet. Enligt Rwagasore var det Theodore Tabaro som påverkade honom att arbeta med honom men han kan inte förklara varför Theodore Tabaro valde honom, kanske för att han bedömdes som ondast eller starkast. Rwagasore har vidare uttryckt att Theodore Tabaro kunde säga att en person levde men måste dö och att han var respekterad med makt och kunde ge en sådan order.

Något skäl för Rwagasore att beljuga Theodore Tabaro har inte framkommit. Han har erkänt brottslighet under folkmordet och han har till fullo verkställt sitt fängelsestraff. Hans uppgifter är så detaljerade som kan krävas efter drygt 20 år. Uppgifterna är inte överdrivna och han har svarat eftertänksam. Hans uppgifter i denna del av åtalet synes inte heller ha förändrats nämnvärt med tiden. Sammanfattningsvis framstår hans uppgifter som i allt väsentligt både trovärdiga och tillförlitliga. Dessutom vinner hans uppgifter om att det var Theodore Tabaro som bett honom döda Jean Muhundi stöd av Berchmas Mugangas uppgifter. Det sagda innebär att Rwagasores uppgifter ska läggas till grund för bedömningen av åtalet i denna del.

Det har alltså inte utretts att Theodore Tabaro har varit närvarande när Jean Muhundi dödades. Hans förehavande består enligt utredningen i att han har uppmanat i vart fall Rwagasore att döda Jean Muhundi och att han därför bett honom uppsöka Jean Muhundis fru för att eftersöka maken.

Som tidigare har konstaterats kan en person i allmänhet inte anses som gärningsman om dennes deltagande är begränsat till ett främjande som äger rum innan ett brott påbörjas. Det kan i dessa fall istället bli aktuellt med ansvar för anstiftan till brottet eller medhjälp. Det kan bli fråga om att betrakta främjaren som gärningsman om han eller hon har intagit en särskild ställning i förhållande till andra medverkande.

Det kan vara fråga om fall då någon beordrat en underordnad att utföra brottet eller då en underordnad varit helt beroende av den egentlige gärningsmannens instruktioner samt fall då man använder någon annan närmast som ett verktyg (jfr NJA 2006 s. 535). Ett underläge hos den egentlige gärningsmannen kan bero på bland annat beroendeställning eller att denne förmåddes till gärningen genom hot eller tvång (se Asp m.fl., Kriminalrättens grunder, 2 uppl. s. 435).

Rwagasore kan inte beskrivas som ett viljelöst redskap till Theodore Tabaro och det finns inte heller några uppgifter att han direkt tvingats att utföra mordet på Jean Muhundi. Hans ställning till Theodore Tabaro och andra ledare måste dock ses och bedömas i ljuset av den speciella kontext som rådde i Rwanda under folkmordet. Av Timothy Longmans uppgifter, som även bekräftats i målet, förekom det påtryckningar och hot för att få medborgarna att gå med och delta i dödandet. Det var mycket svårt för medborgarna att undkomma. Samhället är hierarkiskt och medborgare måste visa respekt mot de som står över i hierarkin. Med erfarenhet som gendarm och kunskap om eldvapen hade Theodore Tabaro fått en naturlig överordnad ställning. Rwagasore var en vanlig medborgare som i förhållande till honom och andra ledare hade en underordnad ställning. Rwagasore var i allt väsentligt beroende av instruktioner från Theodore Tabaro. Visserligen visar utredningen att det hände att han agerade på egen hand men han synes då ha rapporterat detta och varit beroende av Theodore Tabaros gillande eller accept.

Högsta domstolen har konstaterat att skrivningen i 23 kap. 4 § andra stycket brottsbalken att "[d]en som inte är att anse som gärningsman..." indikerar att domstolarna har en viss frihet när det kommer till att bedöma medverkansgärningar (se NJA 2017 s. 531 p. 44). Den gärning som Theodore Tabaro har utfört, dvs. att som överordnad i förhållande till Rwagasore, uppmana honom att döda Jean Muhundi, som var tutsi, under ett pågående folkmord, måste anses vara sådant medverkande som motiverar att han ska betraktas som gärningsman. Det är därför

tingsrättens bedömning att Theodore Tabaro har, tillsammans och i samförstånd med andra gärningmän, uppsåtligen begått mord på Jean Muhundi.

5.9.2 *Revokatis barnbarn*

Genom utredningen i denna del har det inledningsvis framkommit följande. Revokati Rwambi, fortsättningsvis kallad Revokati, var hutu men han hade i vart fall en dotter som gift med en man som var tutsi. Eftersom det inom rwandisk kultur anses att barn får faderns etnicitet tillhörde dotterns, eller möjligen döttrarnas, barn, det vill säga Revokatis barnbarn, folkgruppen tutsi. Vid aktuellt tillfälle hade två barnbarn till Revokati tagit skydd hos honom. Det var två barn som var 12 år respektive 7–8 år. Barnen dödades en natt under folkmordet. Revokati hade också en son vid namn Emmanuel Hategekimana som aktuell kväll ronderade i Gahinga. Rwagasore har i gacaca dömts för mordet på barnbarnen.

I övrigt i denna del har Rwagasore och Pancrace Kampanyana hörts. Rwagasore har berättat att han dödade Revokatis två barnbarn med klubba samma natt som Jean Muhundi dödades. Han har uppgett att han gjorde det på Theodore Tabaros order. Theodore Tabaro ska, enligt Rwagasore, ha bett honom uppsöka de som ronderade i Gahinga för att Emmanuel Hategekimana var bland dem. Rwagasore gjorde som han var tillsagd och Emmanuel Hategekimana följde med honom och knackade på dörren till faderns hus. Rwagasore har förklarat att han härefter bad Revokati ta ut barnen till gårdsplanen, vilket han gjorde, och barnen dödades, den äldsta först.

Barnbarnens närmare skadebild är inte känd, men Rwagasore har uppgett att han använde klubba mot huvud och/eller kropp.

Rwagasore har inte nämnt något om Pancrace Kampanyana när han berättade om dödandet av barnbarnen. Pancrace Kampanyana blev i gacaca-domstol frikänd för mordet sedan Rwagasore hade erkänt. Pancrace Kampanyana har emellertid uppgett att Rwagasore och Emmanuel Hategekimana hämtade honom hemma hos

sig och att de gick till Revokatis hus. Han har vidare berättat att han förstod att Revokatis barnbarn skulle dödas varför han gick iväg för att kontakta Theodore Tabaro och Modeste Karemera, som skulle gå och stoppa Rwagasore. Enligt honom kan alltså inte Theodore Tabarao vara den som beordrade mordet. Pancrace Kampanyana har dock lagt till Theodore Tabaros namn först här vid tingsrätten. I sin förundersökningsutsaga nämnde han endast Modeste Karemera. I samma förundersökningsutsaga har han uttryckt att Rwagasore i och för sig ledde nattvandringen den aktuella dagen men att han i sin tur hade de som gav honom order och som sådana namngett både Modeste Karemera och Theodore Tabaro.

Pancrace Kampanyana har beskrivit att Theodore Tabaro är som en lillebror för honom. Han har i sitt vittnesmål tonat ner uppgifterna om honom liksom syftena med nattronderingarna, i förhållande till vad han berättat under polisförhöret. Vid tingsrätten har han beskrivit att nattronderingarnas syfte var att bevaka säkerheten och ville inte kännas vid att han under förundersökningen förkastade det syftet och i stället beskrev de som deltog i ronderingarna som mördare. Ställd inför förundersökningsuppgifterna har han inte lyckats lämna någon godtagbar förklaring till sina ändrade uppgifter. Det är därför tingsrättens uppfattning att Pancrace Kampanyanas uppgift att Theodore Tabarao inte kan vara den som beordrade mordet på Revokatis barnbarn har ett lågt bevisvärde och utesluter inte motsatsen som Rwagasore har uppgett.

Att det var Theodore Tabaro som bad Rwagasore att döda Revokatis barnbarn ligger helt i linje med utredningen hur det gick till när Rwagasore samma kväll dödade Jean Muhundi och även senare samma kväll gällande Jean Kajibwani. Som tidigare har konstaterat framstår Rwagasores uppgifter som trovärdiga och tillförlitliga. Det gäller enligt tingsrättens bedömning även i denna del. Hans uppgifter ska alltså läggas till grund för bedömningen.

Theodore Tabaros förehavande som tingsrätten därmed har ansett bevisat är att han har uppmanat Rwagasore att döda Revokatis barnbarn och att han i det syftet bad Rwagasore att uppsöka Emmanuel Hategekimana som ronderade i Gahinga.

I enlighet med tingsrättens överväganden rörande mordet på Jean Muhundi så måste den gärning som Theodore Tabaro har utfört, dvs. att som överordnad i förhållande till Rwagasore, uppmana honom att döda Revokatis barnbarn, under ett pågående folkmord, anses vara sådant medverkande som motiverar att han ska betraktas som gärningsman. Det är därför tingsrättens bedömning att Theodore Tabaro har, tillsammans och i samförstånd med andra gärningmän, uppsåtligen gjort sig skyldig till mord på Revokatis båda barnbarn.

5.9.3 Pascasia Nyirabagwiza och Wellars Rukeraho

I denna del av åtalet har Jean Kajibwani, Rwagasore och Innocent Mazimpaka hörts. Deras utsagor är i stora drag överensstämmande. Av utredningen har i huvudsak följande framkommit. Sedan Rwagasore hade fullgjort uppdraget att döda Revokatis barnbarn fortsatte han med nästa uppdrag han hade fått av Theodore Tabaro. Det var att döda Jean Kajibwani. Rwagasore och flera andra angripare knackade på hos Jean Kajibwani mitt i natten. Angriparna bekräftade för Jean Kajibwani att det var Theodore Tabaro som skickat dem. Jean Kajibwani lyckades emellertid fly och gömde sig i närheten. Hans mor Pascasia Nyirabagwiza dödades av Rwagasore med svärd. Enligt Rwagasore dödades därutöver Jean Kajibwanis syster ”Subago”, medan det enligt Jean Kajibwani var hans lillebror Wellars Rukeraho, även kallad ”Suus-gabo” som dödades. Jean Kajibwani gick samma natt till sin granne Innocent Mazimpaka och berättade vad som hänt.

Rwagasore har förklarat att hans uppdrag var att döda Jean Kajibwani och att han själv tog beslutet att döda dennes familjemedlemmar. Uppgiften får visst stöd av det som Jean Kajibwani har berättat. Han har nämligen berättat att han från sitt gömställe hörde hur Rwagasore uttryckte att ingen skulle komma att ifrågasätta att

han dödade kackerlackor men de andra angriparna sa att det inte var bra och det inte var detta de skickats för att göra.

Innocent Mazimpaka har berättat att han efter att han sett de döda kropparna gick till Butiken för att rapportera vad som hänt och att det där fanns många personer, bland annat Theodore Tabaro, Jean Nsengumuremyi och Modeste Karemera. Rwagasore har också uppgett att han återvände till Butiken och rapporterade att Jean Kajibwani inte hade dödats men däremot hans mor och syskon. Enligt Rwagasore verkade Theodore Tabaro ändå nöjd och bjöd honom på dryck.

För att det ska anses vara fråga om gärningsmannans ansvar för Theodore Tabaro så krävs att han själv deltagit i det brottsliga tilltaget eller haft sådan ställning i förhållande till andra att han ändå kan betraktas som gärningsman. Theodore Tabaro har inte varit närvarande på brottsplatsen och även om han har haft en särskild ställning i förhållande till Rwagasore, eller någon annan av de angripare som medverkade, saknas utredning som visar att Theodore Tabaro utnyttjat sin ställning eller på annat sätt främjat den otillåtna gärningen. Att Theodore Tabaro efteråt var nöjd med Rwagasores otillåtna gärning och bjudit honom på dryck saknar betydelse för denna bedömning. Vid sådant förhållande kan han inte hållas straffrättsligt ansvarig för Pascasia Nyirabagwizas och Wellars Rukerahos död. Gärningarna har därför ingen betydelse i den fortsatta straffrättsliga bedömningen.

5.10 A.6 Mord någon gång efter den 13 april till och med maj månad i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig i sektorn Winteko

Tingsrätten ska under denna rubrik pröva åklagarnas påstående att Theodore Tabaro har medverkat i att beröva livet på Pelagie Kaberas son och Fortuna Mucabucondos bror **Kayishema**.

Genom Pelagie Kaberas och hennes dotter, Fortuna Mucabucondos, uppgifter har framkommit att de såg när Pelagie Kaberas bror Nicolas Nkomeyombi hittade

Kayishema och förde bort honom. Kayishema blev enligt Pelagie Kabera dödad i Gahinga tillsammans med en kamrat till sonen. Det finns uppgifter att Rwagasore var inblandad när Kayishema blev dödad. Närmare hur det i så fall gick till eller på vilket sätt Theodore Tabaro ska ha främjat hans död har inte blivit belyst. Vid sådant förhållande kan han inte hållas straffrättsligt ansvarig för Kayishemas död och den har följaktligen ingen betydelse i den fortsatta straffrättsliga bedömningen.

5.11 A.7 Mord någon gång i slutet av april till och med maj månad i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig i sektorn Winteko

Under den här rubriken ska tingsrätten pröva åklagarnas gärningspåstående att Theodore Tabaro har medverkat i att beröva livet på Pelagie Kaberas tre söner **Gashimani/Gakimani, Gasana och Sibomana** genom kraftigt våld med tillhygge.

Bakgrunden till åtalet var bland annat följande. Pelagie Kabera hade efter attacken i Nyakanyinya (mer om den attacken nedan under avsnitt V.6), flyttat med barnen till hennes mor, som var hutu, i Gahinga. Pelagie Kaberas far var tutsi medan hennes halvbröder, bland annat Vénuste Mbananabo och Celestine Shombo var registrerade som hutuer på grund av att deras far var hutu. Celestine Shombo bodde vid tillfället i samma hus som Pelagie Kabera. Han blev en kväll under slutet av folkmordet beordrad att ta ut sina systersöner Gakimani, Gasana och Sibomana från huset. Pojkarna blev därefter ihjälslagna utanför huset av Celestine Shombo. En av pojkarna dog inte omedelbart men Celestine Shombo ska ha dödat honom dagen efter. När pojkarna dödades var Kayishema redan död.

Rwagasore har uppgett att han och Emmanuel Kayumba gick tillsammans till huset där barnen befann sig och beordrade Celestine Shombo, barnens morbror, att ta ut dem och döda dem. Han har också uppgett att det var Theodore Tabaro som informerade honom var barnen fanns och som skickade honom och Emmanuel Kayumba att döda dem. Den sistnämnda uppgiften bekräftade Rwagasore först sedan han ställts inför och påmints om vad han sagt i frågan under polisförhöret.

Både Fortuna Mucabucondo och Vénuste Mbananabo har uppgett att det var Rwagasore och Emmanuel Kariyongeza, som beordrade Celestine Shombo att ta ut och döda barnen. Vénuste Mbananabo fick höra det av Celestine Shombo. Av uppgifter i utredningen kan slutsatsen dras att Emmanuel Kayumba är samma person som Emmanuel Kariyongeza. Pelagie Kabera har uppgett att Celestine Shombo var tvungen att döda hennes barn eftersom han hade blivit beordrad av ledarna. En av ledarna var, menar hon, Theodore Tabaro. Hon har inte närmare utvecklat detta påstående.

Som tidigare har konstaterats har Rwagasores uppgifter i allt väsentligt ansetts trovärdiga och tillförlitliga. I denna del har hans uppgifter angående antalet barn som han beordrade Celestine Shombo att döda varit oklara och han har inte spontant uppgett att dödandet skedde på Theodore Tabaros order utan först sedan han påmints om vad han sagt under förundersökningen. Det kan finnas en risk att han har blandat ihop händelsen med det som hände Pelagie Kaberas son Kayishema. Sammantaget framstår inte Rwagasores uppgifter om att dödandet var beordrat av Theodore Tabaro som tillförliga. De räcker således inte som bevisning för att hålla Theodore Tabaro straffrättsligt ansvarig för de tre brödernas död. Den ganska svaga koppling till Theodore Tabaro som Pelagie Kaberas har framfört förändrar inte bevisläget. Dödandet av bröderna saknar följaktligen betydelse även för tingsrättens fortsatta överväganden i straffrättsligt avseende.

5.12 A.8 Mord i Gahinga/Bugayi, sektorn Winteko, under en dag någon gång i slutet av april till och med maj månad av personer som spärrats in i ett blendehus

Tingsrätten ska övergå till att pröva om Theodore Tabaro medverkat i att beröva livet på Dorothée Nyampundus make **Theoneste Ruzigamanzi**, Pascal Kampanyans söner **Oscar Ndayishime** och **Gaspard Hegenimana** samt Jeanne Mukamunazis son **Mbarushimana** genom kraftigt våld med tillhygge.

5.12.1 Inledning

Som tingsrätten kommer att redovisa längre fram i domen (se under rubriken V.5.15) hade ett antal kvinnor och barn samlats i s.k. blendehus. Några av de kvinnor och barn som hade samlats där var Patricie Mukabatsinda, Jeanne Mukamunazi och hennes son Mbarushimana, Pascal Kampayanas barn Leonile Mukashema, Oscar Ndayishime, 11 år och Gaspard Hegenimana, 9 år, Faina Mukantagara, samt Daphrose Kandama. I huset fanns även Dorothée Nyampundu och hennes man Theoneste Ruzigamanzi, som även kallades för Kadoma, vilket även är det namn tingsrättens fortsättningsvis kommer att använda.

Av utredningen har det inledningsvis framkommit i huvudsak följande. Eftersom Kadoma var dövstum hade han hittills varit fredad från angrepp. Rwagasore hämtade Kadoma från blendehuset en morgon. Senare samma dag hämtade en angripare vid namn Kidende syskonen Oscar och Gaspard samt deras syster Leonile Mukashema och ytterligare en syster. Systrarna återfördes samma dag till blendehuset av Kidende. Jeanne Mukamunazis son Mbarushimana, även kallad Kibwa, vilket även är det namn tingsrätten använder fortsättningsvis, hämtades också från blendehuset samma dag. Jeanne Mukamunazi och Patrice Mukabatsinda såg dagen efter bortförandet de tre pojkarnas döda kroppar. Oscar visade i och för sig svaga livstecken men var döende. Framförallt pojkarnas huvuden hade skador efter klubbor. Det finns även uppgifter om att ytterligare barn skulle hämtas från blendehuset av angripare samma dag men så kom aldrig att ske.

Frågetecken kvarstår om och hur Kadoma dödades, hur de tre pojkarna dödades och i vilken ordning samt om Theodore Tabaro hade någon inblandning i detta. Fråga kvarstår även när i tiden gärningarna ägde rum. När det gäller den sistnämnda frågan så ger utredningen inget helt säkert svar men det mesta talar för att påstådda gärningar ska ha ägt rum när blendehuset var ett runt hus som tidigare tillhörde Leotaire, sannolikt efter attacken i Nyakanyinya. Oklarheten om tidpunkten för händelsen saknar betydelse vid prövningen av åtalet.

5.12.2 *Kadoma*

När det gäller den första frågan om Kadoma har bragts om livet så har Rwagasore uppgett att det var han som hämtade Kadoma från blendehuset och att det var han som dödade honom med svärd i buskarna vid Abasate-folket i Gahinga. I polisförhören har han uppgett att tillhygget var en klubba. Han har förklarat att det kan stämma och att det är svårt att minnas allt utan att förbereda sig och läsa igenom tidigare lämnade uppgifter. Det saknas anledning att ifrågasätta Rwagasores erkännande att han berövat Kadomas liv. Hans uppgifter om detta framstår som trovärdiga och tillförlitliga. Jean Kajibwani har uppgett att han såg Kadomas döda kropp och begravde honom. Att Rwagasore har lämnat olika uppgifter om vilket tillhygge han använde påverkar inte tingsättens slutsats att det är bevisat att det var Rwagasore som utförde den brottsliga handlingen.

Enligt Rwagasore var det Theodore Tabaro som hade bestämt att Kadoma inte längre skulle få leva. Beslutet fattades när Kadoma och kvinnorna i blendehuset hade förts till Stadion men hade fått återvända till Winteko. Rwagasore har berättat att när de båda befann sig nedanför blendehuset så bad han Rwagasore göra jobbet. Rwagasore har vidare berättat att han efter utfört arbete rapporterade till Theodore Tabaro att problemet var avklarat. Rwagasore har även under gacaca sagt att det var Theodore Tabaro som gav honom order att mörda Kadoma. Det framgår av Theodore Tabaros gacaca-handlingar. Att det var Theodore Tabaro som uppmanade/beordrade Rwagasore att döda är också förenligt med det som framkommit av utredningen i övrigt om liknande uppdrag till Rwagasore samt vad som framkommit om Theodore Tabaros ledarroll.

Dorotheé Nyampundu har berättat att Rwagasore kom på morgonen till blendehuset och upp gav att de på Brigaden skickat honom varefter han tog med sig hennes man. Hon har förklarat att det var väl känt att Theodore Tabaro, tillsammans med andra personer, bestämde vid Brigaden. Om detta förhållande var väl känt för henne redan då eller om det är något hon insett senare under exempelvis gacaca-tiden är oklart.

Dorotheé Nyampundus upplysning att hennes make hämtades för att det hade bestämts vid Brigaden ger ändå visst stöd åt att det var Theodore Tabaro som låg bakom beslutet. Rwagasores sätt att uttrycka sig – att han skickats av Brigaden – måste för honom varit en självklar koppling till Theodore Tabaro och helt enkelt ett annat sätt att uttrycka att han skickats av Theodore Tabaro. Faina Mukantagara har uttryckt det som att Rwagasore hade skickats av Theodore Tabaro och andra för att hämta alla pojkar som fanns i blenدهuset och att Kadoma var den som hämtades först. Hon har också uppgett att alla kände till att Theodore Tabaro var chef över dödandet. Faina Mukantagara kände visserligen till Theodore Tabaro sedan händelserna den 10 april då hon själv skadades men det är inte klarlagt hur hon visste att Theodore Tabaro hade skickat Rwagasore. Hennes uppgifter har därför svagt bevisvärde.

Rwagasores uppgift om Theodore Tabaros inblandning får dock visst stöd av något som Peter Uwindekwe fick höra när han hade tagit skydd hos en präst. Kadoma är Peter Uwindekwes morbror. Enligt Peter Uwindekwe berättade då en annan morbror för honom att Theodore Tabaro hade sagt att Kadoma skulle dödas. Han vet dock inte hur morbrodern hade fått denna information.

Sammanfattningsvis leder tingsrättens överväganden till slutsatsen att det genom utredningen är bevisat att det var Theodore Tabaro som uppmanade eller beordrade Rwagasore att beröva Kadomas liv.

I enlighet med tingsrättens överväganden rörande mordet på Jean Muhundi så måste den gärning som Theodore Tabaro har utfört, dvs. att som överordnad i förhållande till Rwagasore, uppmana honom att döda Kadoma, som var tutsi, under ett pågående folkmord, anses vara sådant medverkande som motiverar att han ska betraktas som gärningsman. Det är därför tingsrättens bedömning att Theodore Tabaro har, tillsammans och i samförstånd med andra gärningmän, uppsåtligt begått mord på Kadoma.

5.12.3 Oscar, Gaspard och Kibwa

Nästa fråga att pröva är hur de tre pojkarna dödades och om och i så fall vilken inblandning Theodore Tabaro hade i detta. Av viss betydelse för frågan om Theodore Tabaros inblandning är i vilken följd de tre pojkarna dödades. Enligt Rwagasore upptäckte han Pascal Kampayanas två söner sittande på marken vid Butiken. Enligt honom var det vidare Theodore Tabaro som sa till honom att de måste döda dessa barn och att det skulle utföras hos Abakongeza-folket. Rwagasore har angett platsen för dödandet till ett stort träd och han har beskrivit att han själv dödade ett av barnen genom att slå flera slag med en träklubba i pojkens huvud varefter Theodore Tabaro med samma klubba slog ihjäl det andra barnet.

Leonile Mukashema var vid tiden för folkmordet endast 7 år. Hon har omvittnat att Kidende kom och hämtade henne, hennes lillasyster och hennes två bröder och förde dem till Butiken, där det fanns flera personer, bland annat Rwagasore. Hon har beskrivit att hon särskilt minns Theodore Tabaro bland personerna vid Butiken för han var den som tog hennes bröder och satte dem vid ett bananträd i närheten och slog dem med handflatan. Hon har också berättat att en pojke som tillhörde Jeanne Mukamunazi satt vid trädet.

Rwagasore har uppgett att han dödade Jeanne Mukamunazis son Kibwa med klubba men det var ingen som bad honom göra det. Han har beskrivit att han visste var barnet fanns och han bara tog pojken från hans mor.

Hörd över sonen Kibwas bortförande har Jeanne Mukamunazi inte bekräftat att det var Rwagasore som hämtade sonen. Hennes minnesbild är att det var Kidende och Sebusururu som ville ta med sig Stefanos barn, det vill säga hennes egna söner i samband med att de tog tillbaka Pascal Kampayanas döttrar, Leonile och Odetta, till blendehuset. Enligt hennes minnesbild förklarade Kidende och Sebusururu att de på Brigaden hade bett dem ta Stefanos barn. Sebusururu är Rwagasores bror.

Enligt Patricie Mukabatsinda var det Rwagasore som tog Kibwa. Enligt henne kom också Rwagasore senare till blendeuset med ett blodigt svärd och klubba och berättade att han hade dödat pojkarna och var han hade gjort det. Rwagasore skulle då också ha talat om att det var Theodore Tabaro som beordrat honom att göra det. Dorothée Nyampundu har uppgett att Rwagasore kom tillbaka med ett blodigt svärd i samband med att fler barn skulle hämtas och berättade att de gjort slut på hennes make Kadoma. Rwagasore har i samband därmed hämtat Kibwa. Först därefter uppger hon att Kidende kom för att hämta Pascal Kampayanas söner och döttrar.

Som framgår av de hördas förhørsutsagor så skiljer de sig åt i detaljer. Utredningen är svagast när det gäller Kibwas död. Tingsrätten kan i och för sig godta Rwagasores erkännande av mordet på pojken men uppgifterna om Theodore Tabaros inblandning i den brottsliga gärningen framstår inte som tillförlitliga. Jeanne Mukamunazis och Patrice Mukabatsindas minnebilder att pojkarnas död skulle ha bestämts av Brigaden eller Theodore Tabaro framstår som påverkad av andras berättelser. Den som borde ha bäst minnesbild är naturligtvis Jeanne Mukamunazi men just informationen om vem som skulle ha bestämt att hennes son skulle dö kan hon ha tolkat in i ett senare skede. Theodore Tabaro var vid tiden för folkordet inte en så känd person för henne. Många kvinnor i blendeuset ska ha pratat om honom och hon har även sagt att hon hörde mycket om honom under gacaca. Rwagasore själv har sagt att han agerade på eget bevåg. Ingen har påstått att Theodore Tabaro har varit närvarande när pojken dödades av Rwagasore och utredningen som visar att Theodore Tabaro beordrat eller uppmanat Kibwas död är inte tillförlitlig. Vid sådant förhållande kan han inte hållas straffrättsligt ansvarig för Kibwas död.

Rwagasores uppgifter kring Oscar och Gaspards död framstår som trovärdiga och tillförlitliga. Underlag för denna bedömning är främst hans detaljuppgifter om händelsen, att den framstår som följdriktig men även med visst beaktande av Leonile Mukashemas iakttagelse av att Theodore Tabaro utövade våld mot hennes

bröder. Hennes låga ålder vid iakttagelsen gör att viss försiktighet är påkallad när hennes uppgifter ska bedömas, särskilt mot bakgrund av att Theodore Tabaro inte var så bekant för henne tidigare. Samtidigt måste det ha varit traumatisk för henne att separeras från sina äldre bröder samtidigt som de utsattes för våld. Identiteten på våldsverkaren kan därför mycket väl vara en korrekt minnesbild.

Ytterligare underlag för att bedöma Rwagasores utsaga är Pascal Kampayanas uppgifter. Han har återgett vad han efteråt fick höra om sina söners död från bland annat sin dotter och blenدهus-kvinnorna. Han har då fått information att det var Theodore Tabaro som bestämde att de två flickorna skulle skickas tillbaka till blenدهuset och att de två pojkarna skulle dödas. Det har även Leonile Mukashema berättat för honom när de återförenades. Enligt den information han fick var det Rwagasore och Kidende som av Theodore Tabaro fick i uppdrag att döda barnen och att det verkställdes på en plats där tutsier bor.

Mot bakgrund av det som framkommit av Pascal Kampayanas utsaga finns det utrymme för tvivel om Theodore Tabaro själv deltagit i utförandet av den brottsliga gärningen på sätt Rwagasore har beskrivit. Däremot är det tingsrättens slutsats att det är bevisat att Theodore Tabaro har beordrat/uppmanat Rwagasore att beröva livet på Oscar och Gaspard, som båda tillhörde folkgruppen tutsi.

I enlighet med tingsrättens överväganden rörande mordet på Jean Muhundi så måste den gärning som Theodore Tabaro har utfört, dvs. att som överordnad i förhållande till Rwagasore, uppmana honom att döda bröderna Oscar och Gaspard under ett pågående folkmord, anses vara sådant medverkande som motiverar att han ska betraktas som gärningsman. Det är därför tingsrättens slutsats att Theodore Tabaro, tillsammans och i samförstånd med andra gärningmän, uppsåtligen har begått mord på Oscar och Gaspard, som båda tillhörde folkgruppen tutsi.

Sammanfattningsvis har morderna på Oscar och Gaspard betydelse för tingsrättens fortsatta överväganden i straffrättsligt avseende men inte mordet på Kibwa.

5.13 A.9 Mord någon gång i slutet av april till och med maj månad i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig i sektorn Winteko

Tingsrätten ska här pröva åklagarnas gärningspåstående att Theodore Tabaro medverkade i att Rwabihunda berövades livet genom kraftigt våld med tillhygge.

Av utredningen har inledningsvis följande framkommit. Rwabihunda hade lyckats hålla sig undan angrepp en längre tid men hittades till slut av angripare när han var gömd i ett träd. Han fördes till Butiken. Pacifique Kabalisa hade hittills också varit fredad från större angrepp, delvis för att hans hemvist i någon av de båda folkgrupperna inte uppfattades som självklar. Nu blev han anmodad att ta sig till Butiken. Pacifique Kabalisa blev därefter uppmanad att döda Rwabihunda men vägrade. Pacifique Kabalisa och Rwabihunda fördes iväg av bland annat Theodore Tabaro från Butiken mot Madushis tidigare hem. Det beslutades att Pacifique Kabalisa inte längre behövde stanna utan han fick gå hem. Rwabihunda blev kvar tillsammans med bland annat Theodore Tabaro, Jean Katarwa och Emmanuel Murwanashaka. Rwabihunda dödades med klubba.

Pacifique Kabalisa, Jean Katarwa och Emmanuel Murwanashaka har hörts om Rwabihundas öde. Samtliga tre hörda har förlagt händelsen till slutet av kriget, det vill säga slutet av maj. Pacifique Kabalisa har hävdat att händelsen ägde rum den 26 maj 1994.

Pacifique Kabalisa har berättat om ett längre händelseförlopp som började vid Butiken där Theodore Tabaro först ska ha uppmanat Pacifique Kabalisa att döda Rwabihunda och därefter försökte han slå honom i bakhuvudet med en träbatong. Han har också berättat om en borrhög som Rwabihunda fick möjlighet att använda mot Pacifique Kabalisa. Enligt Pacifique Kabalisa lyckades han hålla sig undan borrhögen

och Theodore Tabaro bestämde att de skulle lämna Butiken. Vid vägen till Madushi sa Jean Katarwa till Pacifique Kabalisa att gå hem. Pacifique Kabalisa har berättat att när han var på väg hemåt vände han sig om och såg att Theodore Tabaro stod bredvid Sebusururu och Emmanuel Murwanashaka i åkermarken och att de två sistnämnda slog Rwabihunda med klubbor.

Jean Katarwa menar att Pascifique Kabalisa vände sig till honom för hjälp för att slippa döda Rwabihunda. Enligt Jean Katarwa gick han då gick till Gahinga där Emmanuel Murwanashaka, Theodore Tabaro och flera andra fanns tillsammans med Rwabihunda. Jean Katarwa bad att Pacifique Kabalisa skulle få slippa döda, vilket vägrades. Sedan kom Emmanuel Murwanashaka och slog Rwabihunda.

Enligt Emmanuel Murwanashakas version av händelseförloppet såg han Jean Katarwa, Theodore Tabaro, Pacifique Kabalisa och Rwabihunda på vägen och att Pacifique Kabalisa beordrades att döda Rwabihunda. Emmanuel Murwanashaka har berättat att Pacifique Kabalisa grät och vägrade. Han har vidare uppgett att Jean Katarwa, Theodore Tabaro och Pacifique Kabalisa gick åt sidan och diskuterade. Därefter anklagade Theodore Tabaro Emmanuel Murwanashaka för att vara spion och beordrade honom och Felix Sibomana att döda Rwabihunda, vilket de gjorde.

I detaljer är förhørsutsagorna inte helt samstämmiga. Däremot är uppgifterna helt samstämmiga i utpekandet av Theodore Tabaros som aktiv och central för händelseförloppet. Förhörspersonerna kände till Theodore Tabaro före folkmordet mycket väl, alla tre. Emmanuel Murwanashaka, Pacifique Kabalisa och Theodore Tabaro är ungefär lika gamla och de förstnämnda har beskrivit sig som vänner till Theodore Tabaro. Det saknas anledning att ifrågasätta förhörspersonernas utpekande av honom. Theodore Tabaro har haft en central och avgörande roll för brottets tillkomst och utförande. Hans roll ska därför anses som en gärningsman.

Sammantaget är det enligt tingsrättens bedömning bevisat att Theodore Tabaro tillsammans och i samförstånd/samråd med andra gärningsmän uppsåtligen har berövat livet på Rwabihunda, som tillhörde folkgruppen tutsi. Gärningen är att bedöma som mord.

5.14 Sammanfattning (punkten 1)

Om Theodore Tabaros bevisning som talar emot åtalet inte föranleder annat har tingsrättens överväganden av åtalet under rubriken *Sektorn Winteko, punkten 1* och de dit hörande punkterna A.1–A.9 i bilagan A: *Winteko* lett fram till att det är bevisat att Theodore Tabaro som medgärningsman har gjort sig skyldig mord på Evariste Mudeyi, Aloys Nzamwita, Madushi, Launduard Kampayana, Matayo Kabwana, Zayasi Rugereka, ett barn till Zayasi Rugereka och hans hustru Verdiane, Jean Muhundi, två barnbarn till Revokati, Kadoma, Oscar Ndayisheme, Gaspard Hegenimana och Rwabihunda samt försök till mord på Faina Mukantagara, Evelyne Uwimana och Jean Damascéne Bariho. Det är däremot inte bevisat att Theodore Tabaro hade med morderna på Laurent Semakamba, Elisabeth Nyirambwa, Sekuvumba, Pascasia Nyirabagwiza, Wellars Rukeraho, Kayishema, Gashimani/Gakimani, Gasana, Sibomana och Kibwa (Mbarushimana) att göra. Inte heller är det visat att Pascal Kampayana, Jean Gasarabwe, Emmanuel Nsabimana eller Peter Uwindekwe utsatts för försök till mord.

5.15 Människorov i blendehus under perioden den 9 april till och med maj i sektorn Winteko (punkten 2)

Tingsrätten övergår nu till att pröva åklagarnas åtal under rubriken *Sektorn Winteko, punkten 2*. Här ska tingsrätten pröva om Theodore Tabaro har medverkat i att ha bemäktigat och fört bort samt spärrat in tutsier/civilpersoner i så kallade blendehus, företrädesvis kvinnor och flickor, med uppsåt att skada dem till liv eller hälsa samt utsatt dem för svårt lidande och påtvingat dem mycket svåra levnadsvillkor.

Angående blendehusen har flera förhörspersoner hörts. Bland annat Faina Mukantagara, Patricie Mukabatsinda, Jeanne Mukamunazi, Daphrose Kandama,

Dorotheé Nyampundu, Evelyne Uwimana, Leonile Mukashema, Annonciata Mukankurunziza och Verena Kamanayire, som alla har vistats i blendehus. Närmare redogörelse för målsägandenas vistelse i blendehus redovisas i skadeståndsdelen. Bland angriparna har Rwagasore, Jean Katarwa och Emmanuel Murwanashaka lämnat upplysningar om blendehuset.

Utredningen har inledningsvis visat följande. Företrädesvis kvinnor och barn samlades i hus som kallades för blendehus. När det gäller syftet med blendehus så synes det ursprungligen ha varit att samla ihop kvinnor som var gifta med män ur folkgruppen tutsi för att förhindra dem att ge mat till fienden. I blendehus levde bland annat ovan nämnda kvinnor. Huvudsakligen två olika hus användes som blendehus i Winteko. Det ena var Zayasi Rugerekas hus. Som framgår under rubriken V.5.8 dödades han och hans familj på natten mellan den 10 och den 11 april. De första kvinnorna torde ha samlats i detta hus med början runt den 12 april. Sedermera fick kvinnorna flytta in i ett litet runt hus bestående av ett rum med tak av bananblad eller gräs som hade tillhört Leotaire, som inte längre levde. Dit fördes kvinnorna omkring en vecka senare, någon gång efter attacken i Nyakanyinya. Daphrose Kandama har uppgett att det var den 20 april men det är oklart hur hon har kommit fram till att det var just detta datum. Leotaires hus låg mittemot det nuvarande cellkontoret. Hur många människor som mest fanns i respektive hus eller vilken yta de hade har inte blivit klarlagt. Hus på den rwandiska landsbygden är dock generellt sett mycket små.

Bild 5.2 Bilden visar platsen där blendehuset fanns 1994. Huset på bilden är uppfört senare men står på den plats där blendehuset låg.

Utredningen när olika kvinnor har anlänt till ett blendehus eller vilket av husen de anlänt till liksom vilka händelser som har inträffat i respektive hus är inte helt samstämmig. Av förhørsutsagorna kan emellertid i allt väsentligt följande händelseförlopp tecknas. Efter händelsen den 10 april, som behandlats ovan under rubriken V.5.8, sannolikt dagen därpå, kom angripare till Kakas hus och förde Dorotheé Nyampundu hennes man Kadoma, Patricie Mukabatsinda, Evelyne Uwimana, Jeanne Mukamunazi samt flera barn till Joseph Zigirumugabes hus där de fick stanna en natt. Faina Mukantagara fördes med barn och svärmor Kaka till en person vid namn Gasake men hon fick kort därefter ansluta till övriga kvinnor i blendehuset. Efter en natt hos Joseph Zigirumugabe kom angripare och förde kvinnorna till Zayasi Rugerekas hus. Ett par kvinnor kan redan då redan ha befunnit sig där. Husen fylldes sedermera med fler kvinnor och barn. Daphrose Kandama anlände till Zayasi Rugerekas hus strax före flytten till Leotaires hus. Även Annonciata Mukankurunziza, hennes syster Verena Kamanayire och deras mor Candide Mukantagara anlände till Zayasi Rugerekas hus strax före flytten till Leotaires hus. Francoise Mukagasana och Victoire Mukantagare vistades också i blende men kortvarigt. I samband med flytten från Zayasi Rugerekas hus fördes

människorna i huset först till Stadion men fick av något skäl vända om. De fördes i stället till Leotaires hus. Hur länge kvinnorna blev kvar i Leotaires hus är inte helt klarlagt. Uppgifter har lämnats om att det var en vecka, två veckor efter flytten, 5 maj eller mitten av maj. Av andra förhörsuppgifter, bland annat från Pacificque Kabalisa, synes kvinnorna ha varit kvar i huset i vart fall den 26 maj 1994. Sista natten i Leotaires hus födde en kvinna en dotter. Uppgifter finns att blendehuset med alla kvinnor egentligen skulle sättas i brand under samma natt som kvinnan födde en dotter. Så kom dock inte att ske. På morgonen efter fick kvinnorna i stället möjlighet att ta sig till Stadion medan andra tog sig till Nyarusizi.

Som kommer att redovisas under nästa rubrik, V.5.16, kom kvinnor och flickor i blendehuset att systematiskt utsättas för våldtäkter. Medan Zayasi Rugerekas hus ännu nyttjades som blendehus blev en kvinna vid namn Faina dödad när hon försökte förhindra att hennes dotter Claudetta skulle bli våldtagen. Faina och Claudetta är målsäganden Hassan Sengomungus mor och syster. Händelserna gällande Kadoma, Oscar, Gaspard och Kibwa som behandlas under rubriken V.5.12, ägde av allt att döma rum när Leotaires hus var blendehus.

För att brottet människorov ska anses föreligga krävs ett frihetsberövande som har bestått i ett bemäktigande jämte ett bortförande eller inspärrande. Subjektivt krävs att gärningsmannen, förutom uppsåt att bemäktiga sig, bortföra eller spärra in offret, har uppsåt att (relevant i detta fall) skada offret till liv eller hälsa. Bemäktigande innebär att gärningsmannen ska ha skaffat sig en tillsvidare bestående maktposition över offret. Normalt krävs ett visst tvång. Bemäktigandet ska vidare ha skett före eller samtidigt med bortförandet eller inspärrningen.

När det till att börja med gäller de objektiva rekvisiten så kan det konstateras att merparten av förhörspersonerna som fanns i blendehuset fördes dit av angripare. Det finns uppgifter att några personer i huset kom dit självmant. Om Zayasi Rugerekas hus är inte mycket känt men om Leotaires hus, har framkommit att det

var runt och bestod endast av en dörr och saknade fönster. Leotaires hus har därför varit lätt att bevaka och kontrollera och flyktvägarna varit få. Patricie Mukabatsinda har uppgett att det inte var tillåtet att lämna husen och att olika angripare bevakade dem dygnet runt. Dorothée Nyampundu har beskrivit att det inte gick att ta sig ut och att de fick hämta vatten i smyg. Annonciata Mukankurunziza har berättat att några av dem fick gå ut på morgonen och hämta något att äta, men de kunde inte gå som de ville. På nätterna kunde de ibland smyga ut för då var männen trötta, men det hände att personer som smet ut upptäcktes och dödades. Hon har tillagt att ingen ändå hade någonstans att ta vägen för att Interahamwe patrullerade i området och inga hus i området fanns kvar. Verena Kamanayire har i sin berättelse också hänvisat till att om någon lyckades rymma fanns det ingenstans för rymlingen att ta vägen eftersom de hela tiden var jagade. Daphrose Kandama har pekat på att de blev ledsagade när de skulle hämta vatten eller potatis och på morgonen räknades alla in. Jeanne Mukamunazi har berättat att de bevakades av angripare som turades om och de kunde endast lämna blendeuset för att hämta vatten och mat om de hade ledsagare. Den som lämnade blendeusen utan ledsagare kunde bli dödad. Däremot kunde de, enligt Jeanne Mukamunazi, sitta utanför huset under dagtid. Även Rwagasore har bekräftat att kvinnorna i blendeuset var bevakade hela tiden och hade inte rätt att gå ut och hämta mat eller vatten om de inte blev ledsagade. Han har beskrivit dem som fångar.

Utredningen ger sammanfattningsvis starkt stöd för att det är fråga om ett straffbart frihetsberövande som människorna i blendeuset var utsatta för.

Både Verena Kamanayire och Evelyne Uwimana har emellertid berättat att de har kunnat lämna blendeuset. Evelyne Uwimana har berättat att hon varje kväll, sedan en angripare våldtagit henne, smög sig ut och övernattade hos en äldre kvinna för att undkomma våldtäkterna, men i gryningen smög hon tillbaka till blendeuset för att angriparna inte skulle upptäcka att hon var borta. Hon har tillagt att hon visste att hon skulle dödas om någon angripare hade upptäckt henne. Verena Kamanayire har

också berättat att hon smög ut på nätterna och gömde sig för att slippa bli våldtagen. Hon har också berättat att hon någon gång sov hos Modeste Karemera när han inte var där men när han kom hem skickade han tillbaka henne till blendehuset.

Det förhållandet att det var möjligt att smyga ut på kvällarna, i skydd av mörkret, förändrar inte att det är fråga om ett straffbart frihetsberövande. Evelyne Uwimana och Verena Kamanayire var tvungna att komma tillbaka till blendehuset och de riskerade sina liv varje gång de smög ut. Objektivt är alltså förutsättningarna för människorov uppfyllda.

Åklagarna har även gjort gällande att människorna i blendehuset var utsatta för svårt lidande och att de var påtvingade svåra levnadsvillkor genom att vara inspärrade på liten yta med mycket begränsad tillgång på mat, vatten och sjukvård. Angående detta har flera av de förhörspersoner som vistats i blendehuset hörts. De har samstämmigt beskrivit den begränsade tillgången till mat och vatten men även trängseln och svårigheterna att sköta hygien. Dorothée Nyampundu har beskrivit att förhållandena var mycket svåra och att de hade svultit ihjäl om det inte hade blivit aktuellt att lämna blendehuset för Stadion. Många var skadade och kunde inte sköta sina sår på grund av den begränsade vattentillgången. Jeanne Mukamunazi har bland annat berättat om en kvinna med sår som de fick plocka kryp från. Evelyne Uwimana har berättat att hennes sår blev infekterade. Även Rwagasore, Jean Katarwa och Emmanuel Murwanashaka har bekräftat att förhållandena i blendehuset var dåliga med knapp tillgång till mat och vatten. Enligt tingsrättens bedömning har åklagarna bevisat att förhållandena i blendehuset var så illa att det kan konstateras att människorna i huset var utsatta för svårt lidande och att de var påtvingade mycket svåra levnadsvillkor på sätt som gjorts gällande.

Har Theodore Tabaro gjort sig skyldig till människorov?

Tingsrätten har vidare att pröva om Theodore Tabaro, själv eller som medgärningsman, har gjort sig skyldig till människorov. Några förhörspersoner har berättat om tillfällena då Theodore Tabaro har befunnit sig i blendehuset. Patricie Mukabatsinda har berättat om ett tillfälle då Theodore Tabaro kom till blendehuset i sällskap med Rwagasore och Mbembe någon gång innan Kadoma och barnen togs från huset och dödades. Hon hörde att de samtalade och att Theodore Tabaro sa att han trodde att det inte fanns några kvar i huset och undrade varför det var så många kvar. Vid ett annat tillfälle såg hon Theodore Tabaro vid Zayasi Rugerekas hus, någon gång i mitten av hennes vistelse där, då han delade in kvinnorna i grupper efter folkgrupp. Hutu-kvinnor fick ett papper med sig och fick lämna huset. Även om en kvinna var tutsi kunde hon få ett papper och lämna huset under förutsättning att hon hade någonstans att ta vägen. Hon har tillagt att alla kvinnor som var tutsier kom tillbaka till huset igen för ingen ville ta emot dem. Patrice Mukabatsinda har berättat att hon sett honom vid flera tillfällen då han passerat huset. Theodore Tabaro var en person som Patricie Mukabatsinda kände till innan han anslöt sig till gendarmeriet. Därefter hade hon inte sett honom på plats i sektorn förrän under folkmordet.

Faina Mukantagara har berättat om ett tillfälle när Theodore Tabaro skulle ha kommit dit iklädd i hennes avlidne mans skjorta närmast för att provocera henne. Flera kvinnor har berättat om att Theodore Tabaro besökt blendehuset på väg till och från Mibilizi och då stannat och talat med Albert Senumas fru, Candide. Händelsen behandlas senare i domen under rubriken V.7. Det finns också uppgifter från i målet hörda kvinnor som varit i blendehuset att de sett Theodore Tabaro passera huset, bland annat mot Nyakanyinya. Leotaires hus låg nära vägen. Daphrose Kandama, som var ganska nyinflyttad i sektorn vid folkmordet, kände inte till Theodore Tabaro sedan tidigare. Hon har ändå uppgett att han kom till blendehuset en gång och lyste på henne med ficklampa, tog ett halsgrepp och

frågade vem hon var och om man skulle slakta henne för att se om hon hade barn i magen. Enligt Daphrose Kandama skulle det ha varit Patricie Mukabatsinda som förklarat för henne att det var Theodore Tabaro som hade gjort så mot henne men denna upplysning lämnades först efter Daphrose Kandamas polisförhör. Daphrose Kandama säger sig dock ha vetat redan tidigare att mannen som tog halsgrepp var en av Binenwas söner. Även med hänsyn till att viss kännedom om Theodore Tabaro fanns redan tidigare kan Daphrose Kandamas utpekande av Theodore Tabaro inte anses som pålitligt och har därför lågt bevisvärde.

Den presenterade utredningen ger vid handen att Theodore Tabaro både kände till blendehuset och besökt det. Han har alltså sett förhållandena i huset och måste naturligtvis ha insett att kvinnorna kunde betraktas som fångar. Theodore Tabaro hade under folkmordet också en viktig roll i organisationen av bevakningen av sektorn, inklusive blendehusen, genom nattpatrullerna. Jean Kajibwani har bekräftat att det i ronderingstjänst kunde ingå att skydda de kvinnor som samlats i ett hus.

Rwagasore har berättat att det var Styrelsen, inbegripet Theodore Tabaro, som bestämde att kvinnor som var gifta med en tutsi skulle samlas i blendehus för att förhindra att de skulle ge sina gömda män mat. Enligt Rwagasore gick de från Butiken för att hämta kvinnorna och Theodore Tabaro var med. Rwagasore har vidare uppgett att det var Styrelsen som bestämde att kvinnorna skulle flyttas till Stadion men där vägrade man ta emot dem varför ett annat hus ordnades för kvinnorna att föras till. Emmanuel Murwanashaka har också uppgett att det var Styrelsen som beslutade att kvinnorna skulle flyttas till Stadion. Som tingsrätten har konstaterat så framgår det av Rwagasores uppgifter att det var Theodore Tabaro som hade bestämt att Kadoma inte längre skulle få leva och vara kvar i blendehuset sedan lösningen med Stadion inte fungerade. Även denna uppgift ger stöd åt att Theodore Tabaro var delaktig i organisationen kring blendehusen. Det finns även uppgifter i Rwagasores gacaca-handlingar att det var bland annat Modeste Karemera, Theodore Tabaro och Jean Nsengumuremyi som hade bestämt att

kvinnor skulle bevaras i blendehus. Uppgiften synes Rwagasore ha lämnat i samband med hans erkännande av gärningar som hade med blendehuset att göra. Annonciata Mukankurunziza har också lämnat en uppgift som visar att Theodore Tabaro var delaktig i blendehusens organisation. Hon har berättat att Rwagasore kom till blendehuset och berättade att det varit möte hos Theodore Tabaro och att det bestämts att alla i huset skulle brännas ihjäl under kommande natt. Så skedde dock inte enligt henne för angriparna hade på något sätt spillt ut bensinen. Morgonen därpå togs kvinnorna i stället till Stadion.

Enligt Timothy Longmans uppfattning kan han inte tänka sig att det förekom att kvinnor samlades och spärrades in utan att de lokala ledarna hade kännedom om det.

Sammanfattningsvis finns det enligt tingsrättens bedömning ingen anledning att ifrågasätta Rwagasores uppgift att bland annat Theodore Tabaro hade beslutat att samla kvinnor i blendehus. Uppgiften är följdriktig och ligger i linje med den ledarroll som tingsrätten har konstaterat att Theodore Tabaro hade under folkmordet, bland annat med en viktig roll i bevakningen av sektorn genom nattpatrullerna. Även om det finns en uppgift från Rwagasore att Theodore Tabaro var med när några kvinnor hämtades till blendehuset har den uppgiften inte fått stöd av de kvinnor som hörts i målet och den är inte tillräckligt underbyggd för att Theodore Tabaro ska anses ha deltagit i bortförandet av kvinnor. Enligt tingsrättens bedömning är det dock bevisat att han har haft en central roll för tillkomsten av blendehuset genom att han tillsammans och i samförstånd/samråd med andra lokala ledare har organiserat kvinnornas fångenskap i blendehus och löpande ordnat med bevakningen. Han har varit central och betydelsefull för att genomföra frihetsberövandet av kvinnorna, som såvitt framkommit varit tutsier, i blendehus och för att se till att kvarhålla dem där. Han ska därför betraktas som gärningsman. Subjektivt har han haft uppsåt att såväl bemäktiga, bortföra som spärra in kvinnorna

i blendehus. Det är också tydligt att han haft nödvändigt uppsåt att skada kvinnorna till liv eller hälsa och att han insett de svåra förhållanden som kvinnorna utsatts för.

Om bevisning som talar emot åtalet inte föranleder annat har tingsrättens överväganden sammanfattningsvis lett fram till att åklagarna har lyckats bevisa att Theodore Tabaro tillsammans och i samförstånd/samråd med andra lokala ledare gjort sig skyldig till människorov, i vart fall från den 12 april till och med maj månad, på sätt åklagarna påstått.

5.16 A.10 Våldtäkter av kvinnor och flickor som spärrats in i s.k. blendehus under perioden 12 april till och med maj månad i sektorn Winteko (punkten 3)

Tingsrätten övergår nu till att pröva åklagarnas åtal under rubriken Sektorn Winteko, *punkten 3*. Frågan är nu om Theodore Tabaro har medverkat, antingen som medgärningsman eller som medhjälpare, i att genom hot och/eller våld tilltvinga sig samlag med ett flertal av de kvinnor och flickor som spärrats in i blendehus. Enligt åklagarna har Dorothee Nyampundu, Patricie Mukabatsinda, Jeanne Mukamunazi, Evelyne Uwimana, Daphrose Kandama och Verena Kamanayire utsatt för sådana våldtäkter.

I denna del av åtalet har nämnda kvinnor hörts. Samtliga har varit återhållsamma med detaljer angående påstådda övergrepp och de har varit uppenbart obekväma att prata om dem. Även de angripare som har fått frågor kring påstådda våldtäkter har lämnat väldigt försiktiga uttalanden. Florida Kabasinga, som arbetar som advokat i Rwanda, har lämnat vittnesuppgifter som kan förklara detta. Hon har uppgett att våldtäkt är förknippat med skam i rwandisk kultur, inte bara för offret utan även för vittnen och offrets familj. Enligt hennes erfarenhet kan våldtäktsoffer prata om andra övergrepp de utsatts för men väljer ofta bort att berätta att de också blivit utsatta för våldtäkter, och om de ändå berättar om sådana övergrepp väljer de ofta andra uttryck, exempelvis att man sovit tillsammans eller gift sig. Enligt Florida Kabasinga är våldtäkt även förknippat med skam för förövarna. Våldtäktsmän

betraktas som odjur och straffas hårt. De tenderar därför att förneka sådana övergrepp även om de erkänt många andra brott, inklusive mord.

Av kvinnornas berättelser i målet har det sammantaget framkommit en tydlig bild att de kvinnor och flickor som hade samlats i blendehuset systematiskt och regelbundet utsattes för våldtäkter. En del kvinnor utsattes någon eller några gånger medan andra våldtogs om och om igen, inte sällan av flera olika angripare varje kväll.

Utredningen ger vid handen att det varje kväll, efter mörkrets inbrott, kom angripare till blendehuset med en lista med namn. När en kvinnas namn blev uppläst från listan fick de lämna huset. Utanför huset möttes de upp av en eller flera män som ibland våldtog kvinnorna i buskarna utanför och ibland tog med sig kvinnorna till en annan plats. Senast vid gryningen fick kvinnorna återvända till huset. Daphrose Kandama har beskrivit hur hon togs ut för att våldtas varje natt, till olika platser, av olika män, ibland av tio personer under en enda natt. När angriparna var klara fick hon återvända till huset. Hon har vidare berättat att hon tänkte att hon måste härda ut för att inte orsaka andras död. Annonciata Mukankurunziza har berättat att männen bytte kvinnor fram och tillbaka tills de tröttnade och började byta kvinnor med angripare från andra celler. Jeanne Mukamunazi har berättat att kvinnor som vägrade att följa med männen blev slagna.

Ingen av kvinnorna har påstått att Theodore Tabaro har våldtagit dem och ingen, förutom Daphrose Kandama, har uppgett att han överhuvudtaget skulle ha varit på plats vid blendehuset när listan lästes upp. Daphrose Kandama har sagt att det var Theodore Tabaro som varje kväll läste namnen på listan. Som tidigare konstaterats kände hon inte alls till Theodore Tabaro före folkmordet och att hon nu har namngett honom beror på att hon efter sitt polisförhör frågade Patricie Mukabatsinda vem personen med listan var och då fått namnet Theodore Tabaro. Patricie Mukabatsinda har vid tingsrätten emellertid inte pekat ut Theodore Tabaro.

Daphrose Kandama synes alltså ha dragit slutsatser om honom som inte kan betraktas som tillförlitliga.

Utgångspunkten för tingsrättens bedömning av Theodore Tabaros delaktighet är alltså att han inte har varit närvarande när våldtäkterna har utförts. Frågan är därför om han ändå ska anses som medgärningsman för att han tillsammans och i samförstånd/samråd med andra lokala ledare organiserat, rekryterat eller uppmanat/beordrat andra gärningsmän att begå våldtäkterna. Alternativt är frågan om han främjat våldtäkterna genom att samla kvinnor/flickor i blendeus. Åklagarna har nämligen i andra hand gjort gällande att Theodore Tabaro är att betrakta som medhjälpare för att han främjat våldtäkterna genom att han tillsammans och i samförstånd/samråd med andra lokala ledare organiserat, uppmanat samt beordrat andra gärningsmän/medhjälpare att föra kvinnor till blendeusen och där spärra in och bevaka dem.

Om förekomsten av kvinnor som sexslavar var organiserat eller inte varierade, enligt Timothy Longman, från samhälle till samhälle. Att det förekom att milisgrupper inrättade hus där vem som helst kunde komma och våldta kvinnor har han bekräftat. Hans uppfattning är att det inte kunde förekomma att kvinnor spärrades in i hus utan de lokala ledarnas kännedom. Förekomsten av listor med namn tyder dessutom på att våldtäkterna var organiserade. Exempelvis Annonciata Mukankurunziza har uppgett att de i blendeuset uppfattade det som om listan bestämdes vid högkvarteret. Mot den angivna bakgrunden kan det synas naturligt att Theodore Tabaro som en av de lokala ledarna för folkmordet också deltog i organisationen kring listorna och därmed uppmanade andra gärningsmän att begå våldtäkterna. Någon bevisning som ger stöd för detta finns dock inte.

För att Theodore Tabaro ska anses ha främjat våldtäkterna genom att samla kvinnorna i blendeus så krävs att hans uppsåt omfattade både de sexuella övergreppen på kvinnorna/flickorna och att han främjat dessa brott genom att

frihetsberöva kvinnorna i blendehus. Det kan tyckas nödvändigt att Theodore Tabaro måste ha känt till de omfattande sexuella övergrepp som förekom i blendehuset men bevisning som klargör det har inte förebringats. Jean Katarwa har omvitnat att han inte vet om Theodore Tabaro eller Modeste Karemera kände till att våldtäkter förekom i blendehuset. Emmanuel Murwanashaka har enligt en gacaca-dom dömts för bland annat ha våldtagit Daphrose Kandama. Även om det inte tydligt framgår av domen kan det antas att det har skett vid blendehuset. Han har uppgett att angriparna tog sig till Leotaires hus i smyg för att de annars riskerade att bli straffade av bland annat Theodore Tabaro. Enligt Emmanuel Murwanashaka gillade inte Theodore Tabaro att de sprang efter kvinnor. Emmanuel Murwanashakas uppgifter får i och för sig värderas med försiktighet och det måste ifrågasättas om angriparna verkligen behövde smyga med anledning av omfattningen av övergrepp.

Med hänsyn till det anförda anser tingsrätten sammanfattningsvis att det inte finns tillräcklig bevisning för att Theodore Tabaro insett, eller uppfyllt ett likgiltighetsuppsåt, att det förekom våldtäkter i blendehuset. Han har därmed inte insett att han främjat övergreppen genom att hålla kvinnorna samlade. Det kvarstår alltså rimligt tvivel om Theodore Tabaro haft nödvändigt uppsåt. Vid sådant förhållande kan han inte betraktas som varken medgärningsman eller som medhjälpare. Åtalet i den del det grundar sig på våldtäkter får alltså ingen betydelse i den fortsatta straffrättsliga bedömningen.

5.17 A.11 Våldtäkt av kvinna som bemäktigats och förts till Theodore Tabaro någon gång under perioden 12 april till och med maj månad i sektorn Winteko (punkten 3)

Tingsrätten fortsätter att pröva åklagarnas gärningsbeskrivning under rubriken Sektorn Winteko och *punkten 3*. Frågan är nu om Theodore Tabaro tilltvingat sig samlag med kvinnor som på annat sätt än i blendehuset har frihetsberövats. Enligt A.11 under rubriken A: *Winteko* är det våldtäkt på Laetitia Mukabwajana, som bemäktigats och förts till Theodore Tabaro, som åklagarna har åsyftat.

Laetitia Mukabwajana var vid tiden för folkmordet endast 15 år. Hon har detaljerat, levande och sammanhängande berättat att Theodore Tabaro såg till att hon fick stanna hos Seba, under hans bevakning, och vid två tillfällen anmodade Theodore Tabaro angripare att föra henne till Butiken där han hämtade upp och förde henne till sin bostad där han våldtog henne. Hon har också lämnat en beskrivning av hans bostad. Laetitia Mukabwajana har berättat att det var Jean d'Amour som hämtade henne hos Seba och förde henne till Butiken. Hennes uppgifter bedöms sammantaget som trovärdiga och tillförlitliga. En trovärdig berättelse från en målsägande kan i förening med vad som i övrigt har framkommit i målet vara tillräcklig för en fällande dom. Vad som i övrigt har framkommit i målet ger emellertid inte hennes uppgifter nödvändigt stöd. Jean d'Amour har visserligen bekräftat att Laetitia Mukabwajana hade tagit sin tillflykt till Seba men han minns inte att han skulle ha hämtat och fört henne till Butiken. Måhända beror hans förnekelse på att han inte vill riskera att bli förknippad med våldtäkt. Under alla förhållanden innebär detta att utredningen lämnar rimligt tvivel om Theodore Tabaro har våldtagit Laetitia Mukabwajana på sätt som påstås.

Tingsrätten har med dessa överväganden kommit fram till att åklagarnas ansvarsyrkande i den del det grundar sig på våldtäkt på Laetitia Mukabwajana, som påstås varit bemäktigad, inte har bevisats och får därmed ingen betydelse i den fortsatta straffrättsliga bedömningen.

5.18 Plundring (*punkten 4*)

Tingsrätten ska pröva om Theodore Tabaro under perioden den 9 april till och med maj 1994 medverkade i plundring av civila personers hem på tillgångar.

Att det förekommit omfattande plundring i sektorn under folkmordet har flera förhörspersoner omvittnat. Flera förhörspersoner har också beskrivit att plundrade kor fördes till Theodore Tabaros familjs gård. Pacifique Kabalisa har även noterat

andra plundrade föremål vid Butiken, som fönster och dörrar. Enligt Rwagasore var det Styrelsen som bestämde fördelningen av kor. Innocent Mazimpaka har uppgett att han sett Theodore Tabaro ledsaga kor och han har också sagt att alla kor samlades vid Butiken för att det var Theodore Tabaro som ledde och beordrade. Emmanuel Murwanashaka har också uttryckt att korna togs till Butiken för att Theodore Tabaro bestämde. Séraphine Nyiransababera har uppgett att hon såg att de kor Aloys Nzamwita vallade när han tillfångatogs fördes till Butiken.

All plundring synes dock inte ha varit organiserad. Rwagasore har exempelvis beskrivit att var och en plundrade lite till mans, utan föregående order. Ofta skedde det i smyg så inte Styrelsen skulle upptäcka det. Han har även konstaterat att det var omöjligt att plundra kor i smyg.

Vénuste Mbananabo har berättat att efter attackerna den 9 april plundrade ett flertal angripare, bland annat Modeste Karemera, Albert Senumas hem på tillgångar och därefter brändes huset ner. De gendarmer som hade medverkat i attackerna samma dag fick kor som belöning. Han iakttog detta gömd från buskarna ungefär 50 steg bort. Annonciata Mukankurunziza har också gömd i buskarna sett hur flera angripare, bland annat Theodore Tabaro och Modeste Karemera plundrat hennes hem på bland annat kläder, madrasser och kycklingar. Annonciata Mukankurunzizas syster, Verena Kamanayire, har även hon pekat ut Theodore Tabaro och Modeste Karemera när de var på väg in i deras hem. Att Theodore Tabaro var delaktig i plundringen av Albert Senumas hem har även Jean Katarwa uppgett.

Wellars Nzasabimfura har berättat att en kalv plundrades från Zayasi Rugerekas hem och att Theodore Tabaro uttryckte sig på ett sätt som kan förstås som om han godkände att kalven togs.

Svensk polis har beslagtagit Theodore Tabaros dator och mobiltelefon och därvid påträffat ett meddelande via Whatsapp från september 2015 där två olika dokument bifogats. Det var brodern Albert som skickade dokumenten. Det ena var en skriftlig överenskommelse om att bland annat Annonciata Mukankurunziza ska kompenseras för att Theodore Tabaro har förstört ägor under folkmordet. Kompensationen gjordes enligt avtalet genom att Theodore Tabaros syster Murekatete betalade pengar. I samma meddelande fanns även ett köpeavtal bifogat enligt vilket en teodling, tillhörande Theodore Tabaro, såldes för att kompensera för förstörda ägor under folkmordet.

Pascal Kampayana har berättat att när angriparna gick mot Gahinga den 9 april för att attackera tutsier så brändes hus ner på vägen mot attacken. Detsamma har Modeste Kabagamba uppgett. Han har uppgett att bland annat Evariste Muhizis hus brändes ner. Evariste Muhizi är tutsi. Uppgifterna stämmer också överens med vad Vénuste Mbananabo uppgett.

Enligt tingsrätten är det sammantaget bevisat att Theodore Tabaro tillsammans och i samförstånd med andra gärningsmän plundrade Albert Senumas och Zayasi Rugerekas hem på tillgångar den 9 respektive den 10 april eller någon dag senare samt förstörde hus under attacken den 9 april. Vidare är det bevisat att han i egenskap av lokal ledare tillsammans och i samförstånd med andra lokala ledare har organiserat plundringar i sektorn, företrädesvis av kor.

5.19 Målsägandenas tillägg och justeringar till gärningsbeskrivningen i sektorn Winteko

Tingsrätten övergår till att pröva de justeringar och tillägg till gärningsbeskrivningen som målsägandena har gjort.

Séraphine Nyiransababera har påstått att Theodore Tabaro har medverkat i att bemäktiga och bortföra henne till Butiken med uppsåt att utöva utpressning och eller skada henne till liv och hälsa.

Séraphine Nyiransababera har berättat hur hon bortfördes till Butiken av Theodore Tabaro och ytterligare en angripare och blev kvarhållen där, och även pressad på pengar, bland annat av Theodore Tabaro. Hon lyckades rymma men blev återigen f rd till Butiken och fick nu möjlighet att betala för sitt liv. Hennes uppgifter ger ett trovärdigt intryck men någon bevisning som ger hennes uppgifter stöd finns inte i målet. Tillräcklig bevisning för att hålla Theodore Tabaro ansvarig för påstått brott finns därmed inte och det kan följaktligen inte heller få någon betydelse i den fortsatta straffrättsliga bedömningen.

Evelyne Uwimana har påstått att Theodore Tabaro har medverkat i att hennes far, Theobar Kamahanda, berövades livet i samband med attackerna den 9 april i Gahinga, sektorn Winteko. Någon bevisning som styrker målsägandens påstående att fadern dog i attackerna har dock inte åberopats. Påstått brott kan därmed inte få någon betydelse i den fortsatta straffrättsliga bedömningen.

Enligt Wellars Nzasabimfura har Theodore Tabaro medverkat i ett försök att beröva hans liv genom flera hugg med svärd mot kroppen varvid hans finger skadades i samband med eftersökande av tutsier den 10 april eller någon/några dagar därefter. Händelsen har enligt Wellars Nzasabimfura utspelat sig när Theodore Tabaro och en grupp angripare förde iväg Wellars Nzasabimfura och Matayo från butiken mot familjen Rugirekas hus. Wellars Nzasabimfura har berättat att han var rädd och bad om kisspaus. Efter pausen frågade Theodore Tabaro om han ville leka med honom och han försökte sedan stoppa sitt svärd i magen på honom två gånger. Wellars Nzasabimfura har beskrivit att han försökte gå undan men svärdet träffades ändå hans finger. Uppgifterna som målsäganden har lämnat  r inte tillräckligt detaljrika för att möjliggöra en straffrättslig bedömning av handlandet. Med hänsyn till det

och i avsaknad av annan utredning är det inte bevisat att Theodore Tabaro har gjort sig skyldig till försök till mord på sätt som påståtts.

Annonciata Mukankurunziza och Verena Kamanayire har påstått att Theodore Tabaro har medverkat i att deras bror, Vincent Tugirimana, berövades livet någon gång efter den 13 april till och med maj månad i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig i sektorn. Bevisning som styrker att Theodore Tabaro var inblandad i påstått mord finns inte. Påstått brott får därmed inte någon betydelse i den fortsatta straffrättsliga bedömningen.

Hassan Sengomungu har gjort gällande att Theodore Tabaro har medverkat i att hans mor, Faina Nyirandege, och bror, Sibomana, berövades livet i blendehuset. Bevisning som styrker att Theodore Tabaro var inblandad i påstådda mord finns inte. Påstådda brott får därmed inte någon betydelse i den fortsatta straffrättsliga bedömningen.

Pacifique Kabalisa har påstått att Theodore Tabaro har medverkat i att försöka beröva honom livet genom att utsätta honom för kraftiga slag med tillhygge mot bakhuvudet i samband med mordet på Rwabihunda. Enligt Pacifique Kabalisa använde Theodore Tabaro en batong och slog honom i bakhuvudet med batongen. Pacifique Kabalisa har uppgett att han skyddade sig med händerna men om han hade träffats ordentligt kunde han ha dött. Uppgifterna som Pacifique Kabalisa lämnat är för vaga för att en straffrättslig bedömning av handlandet ska vara möjlig. Med hänsyn till det och i avsaknad av annan utredning är det inte bevisat att Theodore Tabaro har gjort sig skyldig till försök till mord på sätt som påståtts.

Francoise Mukagasana har gjort gällande att Theodore Tabaro har medverkat, som medgärningsman eller medhjälpare i våldtäkt mot henne i blendehus. Som framgår av tingsrättens slutsatser i rubriken V.5.16 ovan har tingsrätten inte ansett att det fanns tillräcklig bevisning för att Theodore Tabaro medverkat som gärningsman

eller medhjälpare i de våldtäkter som förekom i blendehuset. Det saknas anledning att göra annan bedömning avseende Francoise Mukagasana. Påstått brott får därmed inte någon betydelse i den fortsatta straffrättsliga bedömningen.

6. Skolan i Nyakanyinya

6.1 Allmänt om Nyakanyinya

Sektorn Nyakanyinya låg, som tingsrätten redogjort för ovan i avsnitt II, i dåvarande prefekturen Cyanguu i den sydvästra delen av Rwanda. Avståndet till grannsektorn Winteko är cirka 1,5 km. I Nyakanyinya ligger en grundskola som även fanns vid tidpunkten för folkmordet 1994. Theodore Tabaro och många av förhörspersonerna i målet har gått i skolan.

Skolan består av fem byggnader som är uppförda utefter en rektangulär innergård som fungerar som skolgård. Skolgårdens yta är uppmätt till 1 200 m².

Bild 6.1 Satellitbild som i mitten visar skolan i Nyakanyinya. Pilarna markerar de två byggnader som fanns 1994.

Byggnaderna är uppförda med tegelväggar och har plåttak. Vid tidpunkten för folkmordet fanns endast två skolbyggnader på platsen, de byggnaderna ingår nu i den södra och sydvästra delen av den nuvarande skolan. Byggnaderna är enkla till sin konstruktion samt saknar isolering och innertak. Den sydvästra byggnaden benämndes 1994 som ”ateljén”.

Bild 6.2, exponerad åt sydväst från skolgården, som visar de två skolbyggnader som fanns vid tidpunkten för folkmordet. Pilen visar den byggnad som benämndes ”ateljén”.

Cirka 20 meter söder om skolbyggnaderna fanns 1994 även en byggnad som användes som bönehus; ”kapellet”. Den byggnaden finns inte längre kvar.

Öster om skolan cirka 20 meter från nuvarande gallergrindar som utgör entré till skolgården finns en massgrav. Den uppgår till en yta om cirka 100 m² och enligt uppgift, se ICTR-01-63-T Åklagaren ./. Siméon Nchamihigo och rapporten *Death, Despair and Defiance*, är 800–1 000 människor som dog under folkmordet begravda där.

Bild 6.3 Bilden visar massgrav utanför skolan i Nyakanyinya.

6.2 Skolan

6.2.1 Inledning

Det förhållandet att en attack i och för sig har inträffat vid skolan i Nyakanyinya och att den resulterat i att flera hundra människor dödats eller allvarligt skadats har inte ifrågasatts av Theodore Tabaro.

Åklagarnas allmänna beskrivning av attacken och av de händelser som föregick den stöds av utredningen i målet och ger följande bakgrund.

Efter det att folkmordet inletts i prefekturen Cyangugu tog många civilpersoner, tutsier, sin flykt till Nyakanyinya där dödandet av tutsier ännu inte hade inletts. Tutsier från Winteko hade släkt och vänner i Nyakanyinya och där fanns skolan som samlingsplats. Flera av målsägandena i målet har berättat om hur de tog sin tillflykt till Nyakanyinya. Bland annat har Françoise Mukagasana berättat att hon, hennes föräldrar och syskon samt kusinerna Verena Kamanayire och Annonciata Mukankurunziza sökte skydd hos Dancille, syster till Verena och Annonciata, som

bodde i närheten och var gift med Casimir Kagenza som var hutu. Casimir Kagenza har också berättat om att hans hustrus släktingar brukade komma till dem under tiden efter det att presidentens plan sköts ned och fram till den 12 april 1994 samt att de ofta kom i samband med måltider för att sedan åter gömma sig i buskagen. Han har vidare uppgett att det hölls ett möte i Cyimbogo den 12 april 1994 där flera sektor- och celledare deltog och att det beslutades att alla gömda tutsier skulle ta sig till skolan där de utlovades säkerhet.

Även celledaren Straton Manigabe och rådgivaren i Nyakanyinya Jean-Bosco Harerimana, som har hörts utan att avlägga ed eftersom de själva är dömda för delaktighet i folkmordet, har berättat om mötet i Cyimbogo. Straton Manigabe är, efter erkännande, dömd för brott som begicks bland annat vid attacken i och vid skolan i Nyakanyinya och har avtjänat sitt straff sedan en längre tid tillbaka. Theodore Tabaro har uppgett att han känner till Straton Manigabe från det att de var små och att de inte har något otalt med varandra. Inget annat har heller framkommit som ger någon anledning att tro att Straton Manigabe har lämnat osanna uppgifter. Enligt tingsrättens uppfattning har han berättat återhållsamt och utan överdrifter samt gett ett trovärdigt intryck. Av hans uppgifter har framkommit att bakgrunden till mötet i Cyimbogo var att många tutsier hade tagit skydd i Nyakanyinya och att rådgivaren i sektorn då blev tillsagd från kommunen att han skulle döda tutsierna, annars skulle han bli ersatt som ledare. Det har vidare framkommit att rådgivaren uppgav att han inte kunde döda alla eftersom tutsierna var så många och att han därför behövde förstärkning från andra områden samt att förstärkning begärdes från Interahamwe i närliggande sektorer, däribland Winteko. Jean-Bosco Harerimana, som avtjänar livstids fängelse för delaktighet i folkmordet, har varit återhållsam när det gäller den egna inblandningen i attacken i Nyakanyinya men har berättat att han var på mötet i Cyimbogo och fick besked om att folk skulle skickas för att "ta bort" människorna som sökt skydd i skolan samt att han själv skulle dödas om han stod i vägen. Han har vidare uppgett att det dagen efter mötet i Cyimbogo, den 13 april

1994, som utlovats anlände folk till skolan utrustade med bland annat handgranater, skjutvapen och klubbor i bilar från andra sektorer.

Anledningen till att så många människor sökte sig till skolan i Nyakanyinya har flera förhörspersoner uppgett var att de utlovades säkerhet där. Casimir Kagenza har berättat att det uppgavs att tutsierna skulle skyddas av gendarmer i skolan och flera målsäganden, däribland Françoise Mukagasana, har berättat att rådgivaren sa till dem att när man är på flykt får man skydd av polis och att det inte var tillåtet att ha med sig vapen vid skolan samt att tutsiernas traditionella vapen samlades in och låstes in i ett klassrum. Det har också framkommit att människor anvisades att söka sig till Nyakanyinya. Renata Mukantwaza har berättat om hur rådgivaren i Winteko talade i en högtalare och uppmanade dem att bege sig till Nyakanyinya. Av dessa uppgifter drar tingsrätten slutsatsen att tutsierna/civilpersonerna ingavs falska förhoppningar om att de skulle vara säkra i skolan men att det egentligen var fråga om att samla dem på en plats och frånta dem vapen för att lättare kunna döda dem.

Beträffande tidpunkten för händelserna talar förhörsuppgifterna i målet för att tutsiernas flykt till Nyakanyinya inleddes dagarna efter att president Habyarimanas plan sköts ned och att den första attacken vid skolan ägde rum den 13 april 1994. I *Death, Despair and Defiance* anges också datumet den 13 april 1994. Även om det i domen ICTR-01-63-T Åklagaren ./ Siméon Nchamihigo anges att attacken skedde den 12 april 1994 så anser tingsrätten att utredningen i målet ger starkt stöd för att den ägde rum den 13 april 1994.

Många av de personer som hörts i målet har berättat att det var ett stort antal människor som befann sig i och vid skolan i Nyakanyinya. Victoire Mukantagara har exempelvis berättat att det var ”jättemycket folk” och preciserat att det var kvinnor, män och barn som var vid skolan när hon kom dit samma dag som attacken ägde rum. Även Pelagie Kabera, Fortuna Mucabucondo och Valentine Mukahirwa har berättat att det var många människor som befann sig i och vid skolan. Även om

det inte har gått att säkerställa ett precist antal ger utredningen starkt stöd för att det varit fråga om hundratals människor.

När det gäller själva attacken så framgår av förhörsuppgifterna att tutsierna fördes in i skolbyggnaden, de flesta av dem i den del av byggnaden som kallades ateljén, och att angriparna samlades på skolgården. Straton Manigabe har berättat att de bad några äldre, starka och utbildade tutsimän att komma ut under förevändning att de skulle förhandla. Någon förhandling skedde emellertid inte utan de ställdes upp på rad och sköts ihjäl. Kort därefter började angriparna att skjuta och kasta granater in i skolbyggnaden. Många människor dödades och skadades, även ett flertal barn fanns i skolbyggnaden. Enligt Straton Manigabe pågick dödandet under cirka en timmes tid, därefter togs kvinnor och flickor ut ur skolbyggnaden. Han har vidare berättat att de hämtade gräs och torra grenar samt hällde bensin in i byggnaden från taket för att de som fanns där skulle brinna inne. Annonciata Mukankurunziza har berättat att situationen var sådan att de som befann sig i skolbyggnaden bad att få komma ut för att bli dödade samt att de försökte att rädda unga pojkar genom att klä dem som flickor och att de män som fortfarande levde dödades bland annat genom stenkastning och av machetes. Även Francoise Mukagasana, Renata Mukantwaza och Verena Kamanayire har berättat om dödandet i skolan och att kvinnor som överlevt fördes ut från skolbyggnaden efter ett tag samt hur angriparna fortsatte att döda män och pojkar. Ateljén var ett stort klassrum, men det var ändå mycket trångt eftersom så många människor befann sig där. Att det förekom skottlossning och granatkastning har även framkommit genom Fortuna Mucabucondos berättelse. Hon har vidare uppgett att angripare kom in i ateljén och högg människor och att många dog samt att kvinnor och barn slutligen fördes därifrån och männen fick stanna kvar för att dödas. Valentine Mukahirwa befann sig också i ateljén under attacken och har berättat att det var trångt, att angriparna brände och slog på taket samt att stenar kastades och granater exploderade. Beträffande attacken så har Straton Manigabe uppgett att de män som försökte ta sig ut från skolan dödades med skjutvapen, klubbor eller spjut och att angriparna gick in i skolan och dödade

de män som fanns kvar samt att de lämnade platsen först när de hade kontrollerat att alla hade dödats.

Tingsrätten anser således inledningsvis att det är utrett att under perioden 7–13 april 1994 flydde ett stort antal tutsier/civilpersoner till sektorn Nyakanyinya samt att de hundratals människor som sökte skydd, män, kvinnor och barn, även blev anvisade till att bege sig till skolan i Nyakanyinya. Det är vidare styrkt att en attack mot de tutsier/civilpersoner som befann sig i eller vid skolan ägde rum den 13 april 1994 där gärningsmännen uppsåtligen berövade eller försökte beröva dem livet genom att kasta handgranater, skjuta, slå, skära och hugga med tillhyggen samt genom att byggnaden sattes i brand. Tingsrätten anser också att det är bevisat att attacken resulterat i att flera hundra tutsier/civilpersoner, varav många barn, berövats livet eller allvarligt skadats.

Frågan om de enskilda personer som omfattas av åklagarnas respektive målsägandenas gärningspåstående *B: Skolan i Nyakanyinya* har berövats livet vid attacken behandlas i avsnitt V.11.4.2 angående skadestånd.

6.2.2 Theodore Tabaros påstådda roll

Det som har påståtts av åklagarna beträffande Theodore Tabaros roll är att han tillsammans och i samförstånd/samråd med andra, deltagit i attacken mot de tutsier/civilpersoner som befunnit sig i eller vid skolan i Nyakanyinya och därvid uppsåtligen berövat eller försökt beröva dem livet genom att bland annat kasta handgranater, skjuta/slå/hugga/skära dem med tillhyggen och sätta byggnaden i brand.

Åklagarna har även gjort gällande att Theodore Tabaro i egenskap av lokal ledare tillsammans och i samförstånd/samråd med andra lokala ledare har organiserat, rekryterat, uppmanat samt beordrat andra gärningsmän/medhjälpare från sektorn Winteko att begå attacken den 13 april i Nyakanyinya. Det har enligt åklagarna

resulterat i att flera hundra tutsier/civilpersoner, varav många barn, (däribland de under gärningsbeskrivningens rubrik *B: Skolan i Nyakanyinya* uppräknade personerna) har berövats livet eller allvarligt skadats.

6.2.3 Har åklagarna styrkt påståendet om Theodore Tabaros roll?

Theodore Tabaro har uppgett att han inte har deltagit i eller ens sett någon attack eller något mord under folkmordstiden samt att han saknar kännedom om vilka som utförde attacken i Nyakanyinya. Han har vidare uppgett att han den 13 april 1994 och dagen därpå, som vanligt vid den här tiden, gick till sitt lager i Kamembe för att bevaka att det inte plundrades.

Som redovisats ovan har det framgått av utredningen att förstärkning från andra sektorer, däribland Winteko, begärdes till Nyakanyinya och att angripare anlände och samlades på skolgården. Den fråga som tingsrätten börjar med att ta ställning till är om åklagarna har bevisat med tillräcklig styrka påståendet om att Theodore Tabaro deltog i attacken.

Har Theodore deltagit i attacken mot skolan?

Flera av de målsäganden som överlevde attacken mot skolan i Nyakanyinya och har hörts i målet har uppgett att de sett angripare från Winteko och att Theodore Tabaro fanns bland dem. En av dem är Emmanuel Muhirwa som har uppgett att han kände Theodore Tabaro väl sedan denne var liten, att de är uppväxta i samma by och att han umgicks mycket med Theodore Tabaros familj, bland annat brukade han vara hemma hos dem och dricka bananvin. Emmanuel Muhirwa har när det gäller attacken mot skolan berättat att Interhamwe från Winteko kom till Nyakanyinya på morgonen den 13 april och att de leddes av bland andra Theodore Tabaro. Han har vidare uppgett att medan de väntade på förstärkning från en annan sektor så tränade de genom att bland annat kasta spjut samt att Theodore Tabaro hindrade de

angripare som ville inleda attacken och som skäl för det angav att de kunde försvagas om de började redan då.

Även Pelagie Kabera har angett att Theodore Tabaro var en av angriparna. Hon har berättat att hon genom fönstret från ateljén såg hur angriparna tränade på skolgården och att flera av dem kom från Winteko, däribland Theodore Tabaro, samt att hon såg hur han och Interahamwe kastade granater som skadade och dödade människor. Hon har vidare berättat att dödandet vid skolan fortsatte hela dagen och kvällen och att angriparna från Winteko återkom dagen efter samt att Theodore Tabaro även då var bland dem. Pelagie Kabera har också uppgett att angriparna dagen efter attacken fortsatte döda dem som hade överlevt och att hon såg att Theodore Tabaro sparkade på döda kroppar. Pelagie Kabera har även sagt att hon kände till Theodore Tabaro från det att han var ung och att han brukade gå förbi hennes hus på väg till skolan i Nyakanyinya samt att hon kände till hans föräldrar och brukade handla i butiken när Theodore Tabaro var där.

Francoise Mukagasana har också uppgett att Theodore Tabaro var en av angriparna vid attacken i Nyakanyinya och att han gick före de andra och hade skjutvapen. Hon har vidare berättat att hon kommer ihåg att hennes bröder sa ”titta Theodore Tabaro har skjutvapen” samt att hon minns att angriparna la sina vapen på marken och började träna inför attacken. Även Francoise Mukagasana har haft kännedom om Theodore Tabaro före folkmordet, hon har uppgett att de bodde grannar och att hon kände till hans far samt att hon gick i skolan med Theodore Tabaros yngre syster.

Annonciata Mukankurunziza har identifierat ett flertal angripare från den egna sektorn Winteko, däribland Theodore Tabaro. Hon har uppgett att Theodore Tabaro hade skjutvapen och ledde angripare tillsammans med en polis vid namn Silas samt att de sköt och kastade granater. Annonciata Mukankurunziza har även sagt att hon såg Theodore Tabaro efter attacken i skolbyggnaden. Hon har bland annat berättat att hon befann sig i ateljén under attacken, att hon blev skadad av en granat och att

hon och hennes äldre systers barn var bland de första att lämna byggnaden samt att hon då på nytt såg Theodore Tabaro på skolgården med ett skjutvapen som han använde. Liksom övriga målsäganden som pekade ut Theodore Tabaro som en av angripna har Annonciata Mukankurunziza haft kännedom om honom före folkmordet. Hon har i det sammanhanget berättat att hon är äldre än Theodore Tabaro men att de gick i samma skola och att det hände att de talade med varandra.

De nu redovisade förhörsuppgifterna talar för att Theodore Tabaro var närvarande vid attacken mot skolan i Nyakanyinya och att han deltog aktivt vid tillfället. Samtliga målsäganden som har pekade ut Theodore Tabaro har haft kännedom om honom sedan tidigare och flertalet har även identifierat honom under rättegången. Det är vidare fråga om direkta iakttagelser som målsägandena gjort i dagsljus och i samband med oerhört traumatiska händelser. Det senare talar för att det handlar om att målsägandena har återgett central information – som exempelvis ansiktet av en för dem sedan tidigare känd person – vilket ger starka minnesbilder som kan finnas kvar under lång tid.

Målsägandenas utsagor förstärker även varandra, bland annat har både Emmanuel Muhirwa och Francoise Mukagasana berättat att Annonciata Mukankurunziza befann sig i ateljén under attacken mot skolan och att hon skadades av granatsplitter. Även andra förhörspersoner – som inte har identifierat Theodore Tabaro som en av angripna – har lämnat uppgifter som indirekt ger stöd för målsägandenas utsagor. Renata Mukantwaza har exempelvis berättat att hennes kusiner Annonciata Mukankurunziza och Verena Kamanayire samt deras bröder var i skolan under attacken, vilket stämmer med vad systererna själva har sagt. Vidare har Fortuna Mucabucondo berättat om ett händelseförlopp i skolan som ger stöd åt vad hennes mor Pelagie Kabera uppgett. Annonciata Mukankurunzizas uppgift om att polisen Silas var på plats som en av ledarna får stöd av vad Straton Manigabe, som är Silas yngre bror, har uppgett.

Theodore Tabaro har pekat på att flera av förhörspersonerna är släkt med varandra och att detta skulle förta värdet av deras uppgifter. Även om det förhåller sig på det sättet anser tingsrätten att deras berättelser inte är sådana att det framstår som att de har anpassat utsagorna till varandras. Tvärtom så är berättelserna i sina detaljer på många sätt unika och vissa målsäganden har inte identifierat Theodore Tabaro som förövare trots att en nära släkting har gjort det. Tingsrättens intryck av Emmanuel Muhirwa, Pelagie Kabera, Francoise Mukagasana, Annonciata Mukankurunziza, Renata Mukantwaza och Verena Kamanayire är att de alla har ansträngt sig för att på ett så korrekt sätt som möjligt återge vad de varit med om och minns.

Det har inte heller framkommit något som tyder på att det finns någon ovänskap mellan de nämnda förhörspersonerna och Theodore Tabaro eller dennes familj. Snarare har visats att målsägandena har varit skolkamrater med Theodore Tabaro eller något av hans syskon och att familjerna i vissa fall har umgåtts med varandra.

Sammantaget anser tingsrätten att de uppgifter som ovan nämnda personer lämnat avseende Theodore Tabaros deltagande i attacken är trovärdiga och tillförlitliga. Deras uppgifter ska därför ligga till grund för bedömningen. Det sammanvägda värdet av bevisningen medför – om inte bevisningen som talar mot åtalet leder till någon annan slutsats – att det saknas rimligt tvivel om att Theodore Tabaro var på plats vid attacken i Nyakanyinya den 13 april 1994 och tillsammans och i samförstånd/samråd med övriga angripare deltog i dödandet och försöken därtill i och vid skolan.

Har Theodore haft en ledarroll vid attacken?

Åklagarna har även påstått att Theodore Tabaro hade en ledarroll i förhållande till en grupp angripare från Winteko vid attacken i Nyakanyinya. Att Theodore Tabaro haft en roll som lokal ledare i Winteko har tingsrätten ansett visat, se ovan avsnitt

V.5.2. Det som talar för åklagarnas påstående om att han också intog en ledarroll vid attacken i Nyakanyinya är följande uppgifter.

Joseph Ingabire har berättat om ett möte som hölls samma kväll som attacken mot skolan i Nyakanyinya. Vid det mötet skulle enligt honom Theodore Tabaro ha sagt att tutsier från Winteko hade flytt till Nyakanyinya och att de skulle återvända dit för att ”avsluta arbetet” samt att de kunde ta hjälp av däck för att tända eld i skolan. Han har vidare namngett andra lokala ledare från Winteko som befann sig där och sagt att förutom Theodore Tabaro så var det Jean Nsengumuremyi som talade på mötet. När det gäller Joseph Ingabires kännedom om Theodore Tabaro så har han sagt att han kände honom och hans yngre bror Theophile före folkmordet och att relationen mellan deras familjer var god.

Även Emmanuel Bicakungeri har uppgett att det hölls ett möte den kvällen där det bestämdes att de skulle hjälpa till i Nyakanyinya. Han har vidare sagt att mötet hölls av bland andra Theodore Tabaro samt att denne ledde gruppen som han själv var indelad i och att Theodore Tabaro beordrade dem att hämta däck. Som framgått tidigare betraktar Emmanuel Bicakungeri Theodore Tabaro som sin vän.

Någon anledning för Joseph Ingabire eller Emmanuel Bicakungeri att lämna osanna uppgifter om Theodore Tabaro har inte framkommit. Båda har, som nämnts, tvärt om uppgett att relationen till Theodore Tabaro och hans familj var god. Tingsrätten är vidare av uppfattningen att båda har gett ett trovärdigt intryck. Deras uppgifter om Theodore Tabaros ledande roll får också stöd av vad Rwagasore och Straton Manigabe har uppgett. Genom Rwagasores berättelse framkommer att styrelsen skickade en grupp angripare, i vilken han själv ingick, till Nyakanyinya för att döda människor och att Theodore Tabaro ledde gruppen. Han har vidare sagt att de tog med sig alla möjliga traditionella vapen såsom klubbor, svärd och spjut samt att de hade med sig fyra däck. I enlighet med vad tingsrätten redogjort för tidigare så har Rwagasore över lag gett intryck av att korrekt återge vad han minns och inget

konkret har framkommit som tyder på att han medvetet skulle ha lämnat felaktiga uppgifter angående Theodore Tabaro. Att Rwagasore var på platsen och att han kom med däck från Evariste Ntagaras bil i Winteko har också framkommit av Straton Manigabes berättelse. Uppgiften om hur däcken användes vid attacken i skolan och var de härrörde från får även stöd av vad Renata Mukantwaza har sagt att hon fick höra när hon befann sig hemma hos Jean-Bosco Harerimana. Uppgiften om att däck användes vid attacken får också stöd av Fortuna Mucabucondo som sagt att människor brändes med hjälp av däck som angriparna hade med sig. Ett visst bevisvärde i den här delen har även uppgifterna i *Death, Despair and Defiance* om att däck för att bränna i skolan vid attacken tillhandahölls av Theodore Tabaro och hans yngre bror Theophile Kayigamba vilka benämndes som ”två interahamwe från Winteko”.

Åklagarnas påstående om att Theodore Tabaro ledde en grupp från Winteko vid attacken mot skolan i Nyakanyinya får även stöd av iakttagelser som målsägandena har gjort i samband med attacken. I det sammanhanget har Emmanuel Muhirwa berättat om hur angriparna samlades på skolgården och att attacken inleddes av att bröderna Silas och Straton samt Theodore Tabaro kastade granater mot folkmassan varvid vissa skadades andra dödades. Även Annonciata Mukankurunziza har sagt att Theodore Tabaro hade skjutvapen och ledde attacken tillsammans med Silas samt att de sköt och kastade granater. Det beskrivna scenariot stämmer också väl överens med vad Timothy Longman uppgett om att det första mordet i de större massakrerna ofta skedde genom att en polis, gendarm eller annan person med vapen öppnade eld mot en folkmassa och att det ofta var en liten grupp angripare som var beväpnade.

De nu redovisade uppgifterna anser tingsrätten sammantaget talar med styrka för att Theodore Tabaro hade en ledande roll i förhållande till en grupp angripare från Winteko vid attacken den 13 april 1994 i Nyakanyinya. Åklagarna har således – om inte Theodore Tabaros motbevisning leder till annan slutsats – styrkt sitt påstående

om ledarrollen. Det är därmed bevisat att Theodore Tabaro i egenskap av lokal ledare tillsammans och i samförstånd/samråd med andra lokala ledare organiserat, rekryterat, uppmanat samt beordrat andra gärningsmän/medhjälpare från sektorn Winteko att begå mord och försök till mord vid den nämnda attacken.

6.3 Kapellet

6.3.1 Inledning

De kvinnor och barn som överlevde attacken i skolan fördes till kapellet. Att det förhöll sig på det sättet har inte ifrågasatts av Theodore Tabaro. Flera målsäganden däribland Francoise Mukagasana, Victoire Mukantagara, Pelagie Kabera, Fortuna Mucabucondo, Annonciata Mukankurunziza och Verena Kamanayire har berättat om det händelseförlopp som följde den inledande attacken i skolan. Även Straton Manigabe har berättat om händelserna. Av deras berättelser framgår inledningsvis följande. Det var uppskattningsvis 40–60 personer som togs till kapellet.

Angriparna fortsatte att döda män och pojkar och skrik och oväsen hördes till kapellet. Efter dödandet kom angriparna till kapellet för att hämta kvinnor och flickor som de våldtog. Dagen efter attacken kom angripare tillbaka till skolområdet, de avlägsnade döda kroppar som de slängde i skolans latriner. Efter några dagar ägde ännu en attack rum i Nyakanyinya, den riktade sig mot kvinnorna och barnen i kapellet. Samtliga personer som befann sig i kapellet dödades och kroppar slängdes i latrinerna.

6.3.2 Theodore Tabaros påstådda roll

Som framgår ovan, avsnitt III.2.2, har målsägandena Francoise Mukagasana, Victoire Mukantagara, Renata Mukantwaza, Annonciata Mukankurunziza och Verena Kamanayire justerat åklagarnas gärningsbeskrivning på så sätt att de gör gällande att Theodore Tabaro även har deltagit i attacken mot kapellet. Därutöver har Verena Kamanayire och Francoise Mukagasana gjort gällande att Theodore Tabaro, i första hand själv eller gemensamt med andra gärningsmän, i andra hand

som medhjälpare, under tiden de befann sig i kapellet har gjort sig skyldig till grova våldtäkter gentemot dem.

6.3.3 *Har målsägandena styrkt påståendet om Theodore Tabaros roll?*

Theodore Tabaro har som tidigare angetts förnekat att han deltagit i någon attack eller ens befunnit sig i Nyakanyinya vid den aktuella tidpunkten.

Tingsrätten prövar nedan om målsägandena har styrkt sitt påstående när det gäller Theodore Tabaros roll vid attacken mot kapellet.

Har Theodore Tabaro straffrättsligt ansvar för attacken mot kapellet?

Francoise Mukagasana och Pelagie Kabera har uppgett att Theodore Tabaro kom till kapellet dagen efter attacken mot skolan i Nyakanyinya. Av deras berättelser framgår i huvudsak följande angående händelserna vid kapellet. Angripare, bland annat från Winteko, återvände till Nyakanyinya på morgonen efter attacken mot skolan. Det fanns många kroppar från döda människor där och Theodore Tabaro sparkade på flera av dem. Theodore Tabaro kom till kapellet och de hörde att han frågade varför alla inte hade dödats och han ansåg att de skulle lämna Nyakanyinya och ta sig till sin hemort. De frågade honom vart de skulle ta vägen i Winteko då deras män var döda och deras hus nedbrända. Innan Theodore Tabaro gick därifrån visade han dem en granat som han hotade att kasta mot dem. Det var första gången de såg en granat och Theodore Tabaro skämtade om att den liknade en avokado. Han gick därefter sin väg och kom senare tillbaka med Pelagie Kaberas halvbror Vénuste Mbananabo. Theodore Tabaro lämnade över Pelagie Kabera och hennes barn till halvbrodern, som var hutu, och de fick lämna kapellet.

Vénuste Mbananabo har bekräftat att han hämtade Pelagie Kabera från kapellet dagen efter attacken mot skolan och har uppgett följande. Hans mor bad honom ta sig till Nyakanyinya för att se om systemen Pelagie Kabera hade överlevt attacken.

Han gick till Nyakanyinya på morgonen den 14 april 1994. När han kom dit såg han döda kroppar på skolgården. Han talade med den vakt som ansvarade för att bevaka kvinnorna som var inlåsta, men denne vägrade att lämna över systemen till honom. Först när Theodore Tabaro talade med vakten och sa att systemen var hutu, vilket Theodore Tabaro felaktigt trodde, fick han ta med systemen och barnen därifrån. Han vet inte varför Theodore Tabaro befann sig vid skolan.

Som angetts tidigare anser tingsrätten att Francoise Mukagasana och Pelagie Kabera är trovärdiga och att deras uppgifter är tillförlitliga. Inget har heller framkommit som tyder på att Vénuste Mbananbo medvetet skulle lämna felaktiga uppgifter om Theodore Tabaro. Tingsrätten finner därför att det genom deras utsagor är utrett att Theodore Tabaro befann sig i Nyakanyinya dagen efter attacken och att han var vid kapellet. Den efterföljande attacken som ledde till att kvarvarande kvinnor och barn dödades ägde dock rum någon eller några dagar senare. Francoise Mukagasana har sagt att de var tre dagar i kapellet innan attacken och Straton Manigabe har uppgett att kvinnorna i kapellet dödades den 19 april 1994. Även Victoire Mukantagaras uppgifter tyder på att attacken mot kapellet kan ha ägt rum den 19 april 1994. Någon bevisning för att Theodore Tabaro deltagit i den attacken eller ens varit på plats vid den aktuella tidpunkten har inte presenterats i målet. Detsamma gäller bevisning för att Theodore Tabaro i egenskap av lokal ledare skulle ha haft något straffrättsligt ansvar för attacken mot kapellet. De påstådda brotten får därmed inte någon betydelse i den fortsatta straffrättsliga bedömningen.

Har Theodore Tabaro gjort sig skyldig till våldtäkt?

Utredningen i målet ger stöd för att det i samband med attacken mot skolan i Nyakanyinya förekom våldtäkter mot kvinnor och flickor. Bland andra så har Annonciata Mukankurunziza berättat att efter det att männen hade dödat kom angripare från olika sektorer, även Winteko, och ”tog kvinnor som sina fruar till skogen” samt att männen använde kvinnorna som de ville. Hon har vidare berättat

att vissa kvinnor var skadade när de återvände till kapellet och att hennes yngre syster Verena Kamanayire och kusin Francoise Mukagasana våldtogs. Uppgiften har bekräftats av Francoise Mukagasana som har berättat att hon våldtogs av en angripare från Nyakanyinya och att Verena Kamanayire våldtogs av många män. Verena Kamanayire har också berättat om våldtäkter som startade när angriparna var färdiga med dödandet. Hon har vidare uppgett att det var Theodore Tabaro som våldtog henne i Nyakanyinya och att övriga våldtäkter som hon utsattes för ägde rum i Winteko. Att det var Theodore Tabaro som våldtog henne i Nyakanyinya har hon emellertid inte berättat förrän vid förhöret vid tingsrätten. Ställd inför detta har hon förklarat att hon inte klarade att prata om det.

Tingsrätten saknar anledning att misstro de uppgifter som målsägandena lämnat om att våldtäkter skedde och att de utsattes för övergreppen. När det gäller Theodore Tabaros delaktighet i brottsligheten saknas det dock bevisning, förutom Verena Kamanayires direkta utpekande. Den omständigheten att hon inte i tidigare förhör har pekat ut honom men däremot namngett en annan angripare gör att hennes först vid tingsrätten lämnade utpekande inte kan betraktas som tillräckligt pålitligt när det inte heller finns stöd för hans delaktighet genom övrig bevisning.

Sammanfattningsvis är bevisningen inte tillräcklig för att det kan anses bevisat att Theodore Tabaro har varit gärningsman eller är att betrakta som medhjälpare till brotten. De påstådda brotten får därmed inte någon betydelse i den fortsatta straffrättsliga bedömningen.

7. Klostret i Mibilizi

7.1 Allmänt om Mibilizi

Även sektorn Mibilizi låg, som tingsrätten redogjort för i avsnitt II, i dåvarande prefekturen Cyangugu i sydvästra delen av Rwanda. Avståndet till Bugayi och Gahinga i Winteko är cirka 7 km. I Mibilizi ligger en kyrka och ett kloster som även fanns vid tidpunkten för folkmordet 1994. I området fanns även bostäder för präster,

nunnor och annan personal samt ett sjukhus. Många människor tog sin tillflykt till församlingen i Mibilizi under folkmordet.

Bild 7.1 Bilden visar kyrkan i Mibilizi och prästbostaden till höger i bild. Pilen markerar en port mellan byggnaderna.

7.2 Klostret

Det förhållandet att församlingen i Mibilizi utsattes för attacker och att massakrer ägde rum på platsen under folkmordet har inte ifrågasatts av Theodore Tabaro. Inyace Kabera som under folkmordstiden var präst i Mibiritzi församling och nunnan Maria Kabajundo (Mama Bernadetta) som arbetade i samma församling har båda hörts som vittnen i målet. Tingsrätten bedömer att deras berättelser kan läggas till grund för bedömningen. Genom deras uppgifter, som stöds av den av åklagarna åberopade domen ICTR-99-46-T Åklagaren ./. Ntagerura m.fl. och *Death, Despair and Defiance*, är inledningsvis följande utrett. Efter det att folkmordet inletts sökte många människor från närliggande sektorer skydd i Mibilizi. Flyktingarna, troligtvis tusentals personer, vistades i kyrkan, klostret, sjukhuset,

personalbostäderna och på gården. Flera attacker ägde rum. En attack, vilken inte var den första, skedde den 18 april 1994. Det var en stor attack med många angripare från olika områden, de hade traditionella vapen samt granater och skjutvapen. Uppskattningsvis 700–800 människor dödades. Efter attacken försökte prästerna, nunnorna och andra som överlevt att ta hand om skadade och begrava döda kroppar. Den 20 april 1994 organiserades en begravning där döda begravdes i ett stort hål. På eftermiddagen skedde ytterligare en attack. Denna gång dödade angriparna inte urskillningslöst utan de hade med sig en lista med namn på personer som de ville åt. Listan innehöll namn på ett 60-tal personer som de ropade upp. Angriparna tog sig även in i byggnaderna för att leta efter personerna. Alla flyktingar beordrades ut på gården, männen och kvinnorna fick sätta sig på var sin sida om gårdsplanen. Med på listan fanns flera i lokalsamhället betydelsefulla personer, bland dem Albert Senuma från Winteko som var chaufför till nunnorna. Angriparna tog med sig de personer från listan som de hittade och några personer till som var unga eller finklädda. De tvingade personerna att ta av sig kläderna och dödade dem vid sjukhuset, cirka 700 meter från församlingen. Kropparna lämnades nakna vid vägen.

7.2.1 Theodore Tabaros påstådda roll

Åklagarna har påstått att Theodore Tabaro tillsammans och i samförstånd/samråd med andra deltog i attacken den 20 april 1994 i Mibilizi och därvid uppsåtligen berövade livet av Albert Senuma och ytterligare ett 60-tal tutsier/civilpersoner genom att skjuta, slå samt hugga/skära dem med tillhyggen.

7.2.2 Har åklagarna styrkt påståendet om Theodore Tabaros roll?

I likhet med vad tingsrättens redovisat tidigare har Theodore Tabaro förnekat att han deltagit i attacken och att han var på platsen vid tillfället. Han har vidare uppgett att han under folkmordstiden endast var i Mibilizi vid ett tillfälle då han hjälpte till att hämta en kvinna och hennes son. När det gäller Albert Senuma har

Theodore Tabaro sagt att han kände till honom som en medborgare i Winteko men att han inte vet någonting om hans död och fick höra talas som attacken i Mibilizi när han var på flykt i Kongo.

Josephine Mukamuzima har uppgett att hon befann sig i Mibilizi dit hon hade flytt från Winteko när attacken den 20 april 1994 ägde rum. Hon har även uppgett att hon kände Theodore Tabaro och hans familj sedan tiden före folkmordet, hon brukade besöka deras hem och de brukade dela bananvin, och hon har identifierat honom under rättegången. Josephine Mukamuzima har sagt att hon såg Theodore Tabaro i Mibilizi samma dag som attacken ägde rum och om det berättat följande. Gendarmer förde ut dem från byggnaderna och hon satt på den sida av gården som kvinnorna placerades på. Hon såg då hur Theodore Tabaro och två andra män tog ut Albert Senuma och en annan man som var svärfar till Gakongi från prästernas bostad. Hon befann sig bredvid dem, nära utgången till gården. Theodore Tabaro frågade ”finns det ingen annan från Winteko här?” eftersom han ville ta med sig dem också. Hon och barnen vände sig bort. De tog med sig Albert Senuma och gick mot andra sidan av kyrkan. Hon såg inte Albert Senuma mer efter det och vet därför att han dödades. Förutom honom dödades Karuri Sezita och flera andra personer som hon inte kände. Hon såg inte när det hände, men drog den slutsatsen eftersom de inte kom tillbaka.

Josephine Mukamuzima har framstått som osäker när hon ombetts att på bilder peka ut exakta placeringar på gårdsplanen, vilket kan förklaras av att det har gått lång tid sedan händelsen och att det inte varit fråga om för henne centrala uppgifter.

Dessutom har det efter 1994 uppförts en mur runt gårdsplanen till prästernas bostad som försvårar orienteringen för vittnet. Hennes uppgifter avviker även till viss del från vad som antecknats att hon skulle ha sagt vid förhör under förundersökningen. Tingsrätten bedömer emellertid att hon på ett trovärdigt och eftertänksamt sätt har ansträngt sig för att berätta om vad hon själv sett och minns från det aktuella tillfället. Någon särskild omständighet som tyder på att Josephine Mukamuzima

haft anledning att lämna falska uppgifter om Theodore Tabaro har inte heller framkommit. Hennes uppgifter stöds vidare av vad Patricie Mukabatsinda har berättat angående att Theodore Tabaro kom till blendehuset där hon var och skröt om att han varit i Mibilizi och ”arbetat” och då dödat Albert Senuma. Även Patricie Mukabatsinda hade kännedom om Theodore Tabaro från tiden före folkmordet och har uppgett att de bodde i samma sektor och brukade passera varandras hem. Tingsrätten bedömer hennes uppgifter som trovärdiga.

Som framgår ovan av Maria Kabajundos och Inyace Kaberas uppgifter så fanns Albert Senumas namn med på den lista som angriparna hade med sig till Mibilizi den 20 april 1994. Det förhållandet att Josephine Mukamuzima inte har nämnt något om listan anser tingsrätten inte påverkar tillförlitligheten av hennes utsaga eftersom listan varit mer central för klostrets ledning, präster och nunnor, än för övriga personer på platsen. Maria Kabajundo har även uppgett att hon såg Albert Senumas döda kropp som hade kastats i en buske efter attacken och att han hade blivit slagen med klubbor samt att han saknade kläder.

Uppgiften om att Albert Senumas kropp saknade kläder överensstämmer med vad hans dotter Annonciata Mukankurunziza och Francoise Mukagasana har berättat. Av deras berättelser framgår följande. Interahamwe, som leddes av Theodore Tabaro, kom till blendehuset där de befann sig. De sa att de skulle till Mibilizi för att leta efter Albert Senuma. På kvällen kom de tillbaka till blendehuset med Albert Senumas kläder. Annonciata Mukankurunziza har uppgett att Theodore Tabaro ropade på hennes mor och visade faderns glasögon, jacka och skor. Francoise Mukagasana har sagt att hon minns att Theodore Tabaro sa till Albert Senumas fru att hon inte skulle vänta på sin man och att jackan var ett bevis för att de hade dödat honom. Även Verena Kamanayire har berättat att hon var där när Theodore Tabaro kom till blendehuset och uppgav för hennes mor att han hade dödat Albert Senuma. Rwagasore har vidare uppgett att han har hört av många människor att Theodore Tabaro sköt ihjäl Albert Senuma och att han vet att denne jagades särskilt eftersom

det var en välbeställd man. Emmanuel Bicakungeri har också sagt att han fått höra att Theodore Tabaro hade dödat Albert Senuma i Mibilizi. Om det har han uppgett att han hört det från bland andra Theobard Makaka som sagt att han gick dit tillsammans med Theodore Tabaro som dödade Albert Senuma med skjutvapen och att de berättade det för honom samma dag som det ägde rum samt att det var någon dag i april men han minns inte datumet.

Sammanfattningsvis leder tingsrättens överväganden till slutsatsen att det genom utredningen är bevisat – om inte Theodore Tabaros bevisning leder till annan slutsats – att Theodore Tabaro tillsammans och i samförstånd/samråd med andra uppsåtliga har berövat livet av Albert Senuma, som var tutsi. Gärningen är att bedöma som mord.

När det gäller Theodore Tabaros delaktighet i de övriga 60-tal personernas död så finns uppgifter om att han skulle ha begett sig till Mibilizi tillsammans med en grupp angripare. Både Pacifique Kabalisa och hans bror Joseph Ingabire har gjort sådana iakttagelser och dragit slutsatsen att Theodore Tabaro deltagit i attacken. Tingsrätten har i och för sig redan konstaterat att han har befunnit sig på brottsplatsen den 20 april 1994, men bevisningen kring hans delaktighet i övriga personens död är bristfällig. Det har inte varit fråga om en urskillningslös attack utan en attack mot särskilt utvalda personer på en lista. Av bevisningen går det inte att dra någon annan slutsats än att Theodore Tabaro varit inriktad på ett namn på listan, nämligen Albert Senumas. Tingsrätten anser således inte att utredningen ger tillräckligt stöd för att hålla Theodore Tabaro ansvarig för medverkan i att beröva livet på det ytterligare 60-tal personer som dödades i Mibilizi den 20 april 1994. Påstådd brottslighet i den delen ska följaktligen inte ligga till grund för den fortsatta straffrättsliga bedömningen.

8. Politiskt styrd utredning?

8.1 Inledning och invändning om Mibilizi

Genom tingsättens överväganden i avsnitt V.5–7 har åklagarnas bevisning mot Theodore Tabaro i flera fall ansetts så stark att beviskravet för bifall till åtalet i och för sig är uppfyllt, under förutsättning att Theodore Tabaros bevisning som talar emot åtalet inte föranleder en annan bedömning. Tingsrätten övergår i detta avsnitt till att pröva Theodore Tabaros bevisning och invändningar.

Theodore Tabaro har som framgår av avsnitt V.3 förklarat att han inte har deltagit i några attacker eller i några folkmordsaktiviteter överhuvudtaget samt att han inte ens har varit i närheten av några brottsplatser. Beträffande brottsplatsen Mibilizi har han som bevisning åberopat en skriftlig redogörelse som vittnet Emmanuel Bagambiki har lämnat i målet. Emmanuel Bagambiki var år 1994 prefekt i Cyangugu. Han har i en skriftlig redogörelse förklarat att han som prefekt fick kontinuerliga rapporter över attackerna i Mibilizi. Han har klargjort att namnen Theodore Tabaro eller Theodore Rukeratabaro aldrig förekom i dessa rapporter som en av ledarna vid attackerna där.

Det har i och för sig inte påståtts att Theodore Tabaro var en av ledarna vid attacken i Mibilizi den 20 april. Bortsett från det utesluter inte vittnets uppgifter att Theodore Tabaro var på plats i Mibilizi den 20 april. Vittnets uppgifter försvagar därför inte åklagarnas bevisning till stöd för Theodore Tabaros delaktighet i Albert Senumas död.

Theodore Tabaro har vidare gjort gällande att han har blivit falskeligen anklagad för aktuella brott och att det är den rwandiska regimen som har styrt utredningen för att få honom dömd. Enligt honom kan rwandiska myndigheter ha instruerat och uppmuntrat förhörspersoner att vittna falskt. Han menar att rwandiska myndigheter också kan ha planterat falska minnen genom att felaktigt koppla Theodore Tabaro

till en verklig händelse och sedan uppmuntra förhörspersonen att själv föreställa sig honom som gärningsman, allt för att få honom dömd för delaktighet i folkmordet. Var och en av förhörspersonerna kan potentiellt ha blivit duperade av regimen och därmed inte berättat sanna uppgifter. Regimen har på sådant sätt medvetet påverkat utredningen, menar Theodore Tabaro, för att han är oppositionell mot den rwandiska diktaturregimen men framförallt för att han har vittnat mot regimen i flyktingspionagemålet vid Örebro tingsrätt. Genom vittnesmålet har han vittnat mot och medverkat till att visa att regimen bedrivs syssla med flyktingspionage.

Theodore Tabaros uppfattning är att den bevisning som åklagarna har presenterat mot honom är inte tillräckligt robust för en fällande dom. Han menar att under utredningen har polis och åklagare konsekvent förlitat sig på myndigheterna i Rwanda och inte beaktat att landet inte är ett fritt land utan en diktatur. Vidare är det hans uppfattning att utredningen konsekvent har bedrivits för att söka stöd för att deras hypotes om hans skuld var riktig, utan att beakta att det var diktatorlandet Rwanda som initierade ärendet och levererade bevisning till den svenska utredningen (*confirmation bias*).

I detta avsnitt behandlar tingsrätten Theodore Tabaros invändning om att utredningen är politiskt styrd och om det på ett övergripande plan finns tvivel om att regimen medvetet har påverkat förhörspersonerna på ett sätt som försvagar robustheten av utredningen. En närmare bedömning om enskilda förhörspersoners trovärdighet och tillförlitlighet har behandlats vid genomgången av varje brottsplats. Tingsrätten kommer i följande avsnitt att pröva om Rwanda är att betrakta som en diktatur och om det kan förekomma falska anklagelser om folkmord, iscensatt av den rwandiska regimen. Därefter kommer tingsrätten att pröva om det finns något motiv för regimen att agera mot Theodore Tabaro och om det finns någon koppling mellan anklagelserna mot honom och hans vittnesmål i flyktingspionagemålet varvid hans gacacadom ska behandlas särskilt. Slutligen avser tingsrätten att

överväga om de rwandiska myndigheter som har varit involverade i målet kan ha påverkat utredningen otillbörligt.

8.2 Politiska situationen m.m. i Rwanda

Theodore Tabaros invändning om en politiskt styrd utredning bygger på uppfattningen att Rwanda är en diktatur som inte tillåter någon opposition och att regimen förföljer de som är oppositionella.

Någon djupare analys av påståendet har inte gjorts inom ramen för detta mål. Av framförallt Utrikesdepartementets rapport om mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Rwanda 2015–2016 samt Säkerhetspolisens kunskapspromemoria, daterad den 11 september 2011, kan tingsrätten ändå dra några slutsatser som kan tjäna som utgångspunkter för den fortsatta bedömningen.

Av den nämnda utredningen framgår i huvudsak följande. Ekonomiskt och socialt har utvecklingen i Rwanda sedan folkmordet på många sätt varit positiv med en minskande andel av befolkningen under fattigdomsnivån, bättre tillgång till hälso- och sjukvård och stärkt ställning för kvinnor i samhället. Politiskt är president Paul Kagame och regeringspartiet Rwandan Patriotic Front (RPF) dominerande. Yttrandefriheten för civila är begränsad. Utrymmet för att driva opposition eller att kritisera regeringen och dess beslut är mycket litet. Landet har utvecklat en effektiv säkerhets- och underrättelsetjänst. Hårdför repression mot oppositionella förekommer. I Säkerhetspolisens kunskapspromemoria omnämns som exempel ett mordförsök i Sydafrika mot en tidigare general, mord på dels en journalist i Kigali, dels på en oppositionsledare i södra Rwanda, liksom fängslandet av den oppositionella hutu-politikern Victoire Ingabire.

Utöver de fall som beskrivs i nämnda kunskapspromemoria har det i målet framkommit uppgifter om att regimen misstänks ligga bakom ytterligare ett mord. Det gäller ett mord i Sydafrika nyårsafton 2013 på en före detta underrättelsechef i

Rwanda vid namn Patrick Karegeya. Han var även en av grundarna av partiet Rwanda National Congress, RNC.

Flera av de vittnen som har hörts i målet och som idag lever i exil har uppgett att de i Rwanda, innan de flydde, hade anklagats för framförallt ekonomisk brottslighet, som de anser sig oskyldiga till och som de menar att regimen ligger bakom.

Genom det nämnda avgörandet från Örebro tingsrätt framgår också att Rwanda bedriver flyktingspionage på exilrwandier.

Det framgår vidare av den ovan nämnda rapporten och promemorian att Rwanda fortfarande är starkt präglad av folkmordet år 1994 och av behovet att säkerställa att ett nytt folkmord aldrig får äga rum. Det framkommer också att det ur ett sådant behov har tillkommit lagar som ganska svepande kriminaliserar folkmordsideologi och uppdelning i folkgrupper, i bland annat hutuer och tutsier, s.k. divisionism.

Av bland annat en rapport från Amnesty International år 2010 (*Safer to stay silent*) framgår att det förekommer att dessa nämnda lagar missbrukas för att tysta opposition och regeringskritiker och att civila rwandier väljer tystnad framför att uttrycka sig fel och riskera att straffas för att sprida folkmordsideologi.

Enligt Säkerhetspolisens kunskapspromemoria uppstod en spricka i maktens centrum i samband med presidentvalet 2010 då flera tidigare maktpersoner gick i exil där de utsattes för förföljelser av Rwandas säkerhetstjänst. Oppositionella fängslades i Rwanda, bland annat anklagade för brott mot förbudet mot folkmordsideologi. Orsaken till maktsprickan har Säkerhetspolisen bedömt vara antingen politisk, det vill säga en konflikt kring hur politiken ska bedrivas för att förhindra ett uppror mot regimen och nytt folkmord, eller motiverad av en ren maktkamp med ekonomiska intressen.

Sammanfattningsvis framgår av nämnd rapport och promemoria att Rwanda inte kan beskrivas som en demokrati även om landet har en demokratisk kostymering. Rwanda har utifrån rädslan för ett nytt folkmord utvecklats till en tutsi-etnisk diktatur under president Paul Kagames ledning.

8.3 Förekommer repression genom anklagelser om folkmord?

Frågan behöver ställas om falska folkmordsanklagelser som repression, på sätt som Theodore Tabaro menar att han har drabbats av, förekommer i Rwanda. I Säkerhetspolisens ovan nämnda promemoria från 2011 upptas inte något sådant exempel. Säkerhetspolisens chefsanalytiker Wilhelm Unge har dock uppgett att Säkerhetspolisen under arbetet med promemorian fick information från hemliga källor att regimen kunde använda folkmordsanklagelser för att bli av med oppositionella. Han har tillagt att han tror att det i första hand var fråga om oppositionella i Rwanda och inte oppositionella utomlands som kunde drabbas av detta. Han har också uppgett att de som i första hand kunde drabbas var människorättsföreträdare med högre profil, eller möjligen politiker.

Martin Witteveen har fått en unik insyn hur rättsväsendet i Rwanda fungerar när det gäller folkmordsfall genom hans erfarenheter från två olika förundersökningar i folkmordsfall och från det år han arbetade med folkmordsfall i Rwanda på *GFTU (Genocide Fugitive Tracking Unit)*. Han har uppgett att han har läst i böcker och artiklar om fenomenet med otillbörlig påverkan från rwandiska myndigheter men har själv aldrig sett tecken på otillbörlig påverkan varken i egna eller i andra folkmordsfall han har haft insyn i, trots att han har varit vaksam på frågan. Enligt vittnet måste en åtskillnad göras mellan folkmordsmål och politiska fall.

Flera vittnen i målet som har åberopats av försvararsidan har uttalat att de vet att regimen utnyttjar folkmordet för att oskyldigt anklaga regimkritiker, särskilt om regimkritikern är av hutu-etnicitet. Uttalandena har dock varit svepande och ingen av dessa vittnen har kunnat peka på ett konkret fall där regimen faktiskt har utnyttjat

folkmordsanklagelser otillbörligt. Några exempel på enstaka vittnesmål vid bland annat ICTR som skulle ha varit falska har några vittnen pekat på som exempel. Om det var regimen som låg bakom det falska vittnesmålet är dock oklart. Falska vittnesmål förekommer även vid svenska domstolar och är inget unikt fenomen för Rwanda. Ingen av de vittnen som har uttalat sig i frågan är jurister eller har större erfarenhet från det rwandiska rättsväsendet. Några säkra slutsatser går därför inte att dra från dessa vittnesmål.

Mot bakgrund av det hittills anförda kan tingsrätten göra några sammanfattande antaganden kring falska folkmordsanklagelser som grund för den fortsatta bedömningen. Med beaktande av att Rwanda har utvecklats till en diktatur kan förekomst av falska folkmordsanklagelser för att få någon oskyldig dömd för delaktighet i folkmordet inte uteslutas. Utan att ha några konkreta exempel att utgå från då falska folkmordsanklagelser, iscensatt av regimen, faktiskt har använts, saknar tingsrätten grund för att göra något annat antagande än det som framkommit av förhöret med Wilhelm Unge, nämligen att den kategori av människor som i första hand skulle kunna drabbas av falska folkmordsanklagelser torde vara profilerade regimkritiker, oppositionella eller människorättsföreträdare, under förutsättning att de befinner sig i Rwanda. Därutöver kan det tilläggas att det ligger i sakens natur att främst personer av hutu-etnicitet torde vara i fokus för sådana anklagelser.

8.4 Regimens motiv för att påverka utredningen

Theodore Tabaro har gjort gällande att det finns skäl för regimen att få honom felaktigt fälld för delaktighet i folkmordet eftersom han har vittnat i flyktingspionagemålet, i förlängningen ett vittnesmål mot regimen i Rwanda, och genom att vara regimkritisk.

Målet vid Örebro tingsrätt utmynnade i att en man, av tutsi-etnicitet, boende i Örebro, dömdes för olovlig underrättelseverksamhet, grovt brott, till fängelse åtta

månader. Domen meddelades den 23 oktober 2013. Den olovliga verksamheten bestod bland annat av att den dömda hade anskaffat uppgifter om åsikter, vistelseort, kontaktuppgifter och allmän bakgrund avseende personer som journalister, författare och aktiva i rwandiska intresseföreningar i Sverige, som på olika sätt gett uttryck för en kritisk inställning mot staten Rwanda, på uppdrag från högt uppsatta militärer i Rwanda. Theodore Tabaro var av åklagaren i målet åberopat som vittne för att höras om sina kontakter med den dömda och hans kännedom om honom samt om den rwandiska säkerhetstjänsten. Theodore Tabaro var ett av sju vittnen som åklagaren hade åberopat. Av domen framgår att den dömda kände till Theodore Tabaro som en nära vän till hans barns mamma och som nära vän med Benoit Rugumaho samt att han tillhörde oppositionen. Av referatet från Theodore Tabaros vittnesmål framgår att han berättat att han är kritisk mot regimen i Rwanda och därför kan olika saker hända honom. Han berättade också att han på grund av detta haft mycket problem, bland annat hotelser per telefon.

Av en skrivelse från Säkerhetspolisen framgår att myndigheten gjorde en hotbilsbedömning avseende Theodore Tabaro den 15 juli 2013, dvs. cirka tre månader innan Örebro tingsrätt meddelade sitt avgörande. Bedömningen uppdaterades, enligt samma skrivelse, ett år senare. Enligt bedömningen ansågs det föreligga ett potentiellt hot avseende fysiskt våld mot honom och en risk för att hot och våldshandlingar kunde riktas mot kvarvarande familjemedlemmar i Rwanda.

Wilhelm Unge har beskrivit att bedömningen ”potentiellt hot” innebär att det inte finns någon konkret information utan bedömningen har gjorts mot bakgrund av den rwandiska regimens karaktär och att den bedriver flyktingspionage.

Det har inte framkommit att Theodore Tabaros familjemedlemmar i Rwanda skulle ha drabbats av hot eller våld på grund av vittnesmålet vid Örebro tingsrätt. Benoit Rugumaho, som har hörts som vittne i målet på Theodore Tabaros begäran, var i likhet med Theodore Tabaro ett av åklagarens vittnen i målet om flyktingspionage

vid Örebro tingsrätt. Det har inte framkommit att den rwandiska regimen skulle ha agerat mot Benoit Rugumaho med anledning av hans vittnesmål. Varför regimen skulle intressera sig för just Theodore Tabaro framstår som svårförklarligt.

När det gäller Theodore Tabaros politiska aktiviteter har han berättat att han har följt den politiska utvecklingen i Rwanda alltsedan han kom till Sverige år 1998. Enligt honom anslöt han sig inledningsvis till det parti som leddes av Victoire Ingabire men sedan hon fängslades i Rwanda anslöt han sig i stället till Rwanda National Congress, RNC, och representerade dessutom föreningen i Sverige. Han har också berättat att han har varit delaktig i att författa en artikel när ett projekt initierades för ett museum i Sverige rörande folkmordet i Rwanda. Han har också beskrivit att han deltagit i två olika manifestationer där han visat sin opposition mot Paul Kagame, en gång utanför Sveriges riksdag och en gång i Oslo. Den senare ägde rum i samband med att Paul Kagame var på besök i staden.

Av utredningen framgår att Victoire Ingabire var ordförande för ett politiskt parti. När hon återvände från sin exil till Rwanda i samband med presidentvalet 2010 anklagades hon för bland annat brott mot förbudet mot folkmordsideologi och hon dömdes år 2012 till fängelse.

I utredningen finns uppgifter att Patrick Karegeya, som misstänks ha blivit mördad i Sydafrika 2013, var en av grundarna av RNC.

Av Säkerhetspolisens promemoria framgår att underrättelse- och säkerhetstjänsten i Rwanda har ett särskilt intresse av medlemmar i RNC och sympatisörer av denna organisation.

Vittnet Eugene Munyangoga har förklarat att han representerar RNC i Danmark, att RNC har medlemmar i hela världen samt att föreningen arbetar för att ändra makten i Rwanda och för att införa demokrati. Han har beskrivit att han känner Theodore

Tabaro sedan tiden på flykt i Centralafrikanska republiken. Eugene Munyangoga har berättat att han under år 2015 frågade Theodore Tabaro om han var intresserad av att gå med i RNC och i så fall om han ville representera föreningen i Sverige, som varken då eller nu har en egen representant. Theodore Tabaro gick med i RNC och ett möte hölls i Sverige för att förbereda implementeringen av föreningen i landet, som Theodore Tabaro var med och anordnade, men han blev aldrig vald som representant av medlemmarna eftersom han greps av svensk polis dessförinnan.

Den artikel Theodore Tabaro har hänvisat till är en artikel i Nerikes Allehanda från den 15 september 2013 med anledning av ett planerat folkmordsarkiv i Grythyttan. Artikeln är skriven av Benoit Rugumaho. Artikeln fokuserar i allt väsentligt på behovet av att det planerade arkivet visar att både tutsier och hutuer dog i attacker. Enligt Benoit Rugumahos vittnesmål var Theodore Tabaro honom behjälplig med texten till artikeln.

Det som framkommit om Theodore Tabaros politiska aktiviteter visar på en mycket begränsad aktivitet. RNC synes han ha anslutit sig till först under 2015 när utredningen om hans delaktighet i folkmordet redan hade inletts. Det har i målet inte heller framkommit att regimen har agerat mot honom av annan anledning än hans delaktighet i folkmordet. Det har inte heller framkommit att regimen har agerat mot Eugene Munyangoga, som verkar ha haft en betydligt mer politiskt framskjuten roll än vad Theodore Tabaro har haft.

Sammantaget framstår det inte som sannolikt att Theodore Tabaros vittnesmål vid Örebro tingsrätt och hans begränsade politiska aktiviteter har motiverat regimen i Rwanda att styra och påverka utredningen för att få honom dömd för delaktighet i folkmordet.

Andra än politiska motiv för regimen intresse i Theodore Tabaro skulle teoretiskt sett kunna vara ekonomiska motiv. Dock har det i målet inte framkommit något som

talar för att Theodore Tabaro skulle ha sådana tillgångar kvar i Rwanda som kan motivera regimen att falskeligen anklaga honom för delaktighet i folkmordet för att kunna komma över tillgångarna.

Även om det inte framstår som sannolikt att Theodore Tabaros vittnesmål i flyktingspionagemålet, politiska aktiviteter i Sverige eller i tillgångar i Rwanda har motiverat den rwandiska regimen att skapa anklagelser mot honom för delaktighet i folkmord och påverka utredningen får denna teori stå kvar till den samlade värderingen.

8.5 Har misstankarna mot Theodore Tabaro skapats först efter flyktingspionagemålet?

Tingsrätten övergår till att pröva om det finns någon koppling mellan misstankarna mot Theodore Tabaro och hans vittnesmål i flyktingspionagemålet. Theodore Tabaro har nämligen uppgett att han har levt helt öppet här i Sverige sedan han kom hit 1998. Han har följaktligen ifrågasatt varför anklagelserna om folkmord har riktats mot honom först efter hans vittnesmål vid Örebro tingsrätt i målet om flyktingspionage.

Av utredningen i målet framgår följande. Den svenska förundersökningen inleddes efter att GFTU i mars 2015 hade överlämnat en utredning avseende Theodore Tabaro till svenska polisutredare. GFTU:s utredning innehöll bland annat Theodore Tabaros gacaca-dom samt protokoll från förhör med 21 personer i Rwanda.

GFTU:s utredning är från 2014, dvs. den inleddes först efter Theodore Tabaros vittnesmål vid Örebro tingsrätt. John Bosco Siboyintore, som är chef vid GFTU, har omvittnat bland annat följande. Theodore Tabaro omnämndes 2006 i en utredning angående en annan misstänkt från Winteko, nämligen Modeste Karemera. År 2012 blev det känt var Modeste Karemera fanns. Eftersom det då inte var bekant var Theodore Tabaro befann sig inleddes samtidigt ingen utredning rörande honom. År

2014 fick enheten reda på att Theodore Tabaro fanns i Sverige. Det var en person boende i Belgien vid namn Théodore Nyilinkwaya som uppgav för GFTU var Theodore Tabaro fanns. Enheten inledde då, i juni 2014, en utredning och i september samma år var utredningen klar.

Målsäganden Pacifique Kabalisa, som också bor i Belgien, har uppgett att han blev uppringd av Theodore Tabaros yngre bror Albert och sedermera av Theodore Tabaro själv sedan Pacifique Kabalisa deltog i en radiointervju år 2011. Pacifique Kabalisa fick på detta sätt kännedom om var Theodore Tabaro fanns. Enligt Pacifique Kabalisa kunde han själv inte kontakta GFTU och lämna den information han hade. Som regimkritiker fanns det risk att myndigheten inte skulle lita på hans uppgifter. Han har uppgett att han samma år i stället bad en bekant från uppväxten i Winteko, Théodore Nyilinkwaya, att kontakta GFTU och lämna informationen. Av ett e-postmeddelande i utredningen framgår att denne tog kontakt med GFTU och lämnade information var Theodore Tabaro fanns först under 2014.

John Bosco Siboyintore har berättat att i samband med att utredningen om Theodore Tabaro blev färdigställd fördes hans namn upp på en lista av efterlysta för folkmord. Denna lista upptar enligt John Bosco Siboyintore endast personer som GFTU har utrett.

Utöver listan som innehåller Theodore Tabaros namn så har det i målet framkommit att det funnits ett flertal olika listor under årens lopp innehållande namn på misstänkta för delaktighet i folkmordet. Det har i utredningen inte presenterats någon annan, tidigare, lista som innehåller Theodore Tabaros namn.

Av det som hittills framkommit talar det mesta för att Theodore Tabaro har blivit anklagad för delaktighet i folkmordet först efter hans vittnesmål i flyktingspionagemålet.

Det finns emellertid uppgifter om att det fanns misstankar om Theodore Tabaros delaktighet i folkmordet redan före hans vittnesmål i flyktingspionagemålet.

Under informationsinsamlingen, som föregick gacaca-rättegångarna i Rwanda, och under gacaca-rättegångarna har Theodore Tabaro namn nämnts många gånger. Pascal Kampayana har uppgett att det framkom mycket information om Theodore Tabaro under informationsinsamlingen. Han namn förekom även under informationsinsamlingen på fängelset enligt vad Vénuste Mbananabo har uppgett. Modeste Kabagamba, som var ordförande i en gacacadomstol i sektorn, har uppgett att det ända från början pratades om Theodore Tabaro under gacaca, mest från andra gärningsmän. Jean Kajibwani har också beskrivit att det pratades om Theodore Tabaro.

Theodore Tabaro är dömd den 13 december 2007 i sin utevaro av en gacacadomstol i sektorn Winteko till 30 års fängelse för delaktighet i folkmordet bestående i medverkan i dödandet och deltagande i attacker. Domen sägs grunda sig på vad åtta förhörs personer har berättat. Fyra av dessa, bland annat Rwagasore, har hörts här vid tingsrätten. Förutom utevarodomen finns andra handlingar från gacacadomstolen från 2006 som visar att det fanns misstankar mot Theodore Tabaro för delaktighet i folkmordet. Mer om vilka handlingar det var behandlas under nästa rubrik.

I boken *Death, Despair and Defiance* från 1995 omnämns Theodore Tabaro. Enligt boken har en ung kvinna från Gahinga berättat om attacken mot skolan i Nykanyinya och i det sammanhanget berättat att två interahamwe från Winteko, Théodore Rukeratabaro och hans yngre bror Théophile Kayigamba, bar däck till skolan som användes för att elda. I samma bok upptas bland personer misstänkta för delaktighet i folkmordet i prefekturen Cyangugu bland annat Modeste Karemera, domare i Cyimbogo kommun, samt Théodore Rukeratabaro och hans yngre bror Théophile Kayigamba, för delaktighet i attacken vid skolan i Nyakanyinya. Att

boken inte upptar annan misstänkt delaktighet i folkmordet än att Theodore Tabaro ska ha burit däck går det inte att dra några slutsatser av. Det utesluter inte att hans delaktighet var mer omfattande än vad som anges i boken.

I utredningen finns brev ställda till bland annat riksåklagaren i Rwanda som innehåller erkännanden av delaktighet i folkmordet samt förlåtelsebrev till brottsoffer som Rwagasore har skrivit. Ett brev som han har undertecknat är ställt till ordföranden för gacacadomstolen i Gahinga. Dateringen på brevet är otydlig men skulle kunna utläsas som den 19 mars 2005. Brevet bör under alla förhållanden vara författat före Rwagasores gacacadom. Han är dömd av en gacacadomstol i december 2008 och enligt domen hade han då erkänt brottsligheten han var anklagad för. I brevet berättade han att flera angripare hade träffats tidigt på morgonen den 9 april vid Theodore Rukeratabaros butik. Theodore Rukeratabaro var en av dem som samlats, liksom hans bror Theophile Kayigamba. Vidare berättade han att Modeste Karemera, Theodore Rukeratabaro och han själv gick till cellen Karambo för att hämta mer folk. När alla hade återsamlats igen gick de, enligt brevet, tillsammans för att attackera tutsier i Gahinga men fick ordna förstärkning av gendarmer då de mötte hårt motstånd från tutsierna. När det gäller det fortsatta händelseförloppet hänvisade han till tidigare handlingar enligt vilka han hade erkänt sina brott.

I utredningen finns slutligen ett brev som Theodore Tabaros far, Jean Binenwa, har skrivit till ordföranden i gacacadomstolen i cellen Gahinga, daterat den 23 maj 2006. Brevet är skrivet när fadern satt i fängelse och syftet sägs vara att erkänna brott och be om förlåtelse. I brevet berättade Jean Binenwa att han hade två söner, Theodore Rukeratabaro och Theophile Kayigamba, som han själv inte hade sett döda någon i cellen där de bodde, däremot bekräftade han att plundrade kor togs till platsen för sönerns bostad. Han tillade att han bad om ursäkt för att inte ha kunnat förhindra att barnen deltog i de smutsiga gärningarna. Vad Jean Binenwa menade med uttrycket ”smutsiga gärningarna” är inte klart men innehållet i brevet ger

intryck av att han var medveten om att sönerna anklagades för att ha varit delaktiga i dödandet i cellen.

Sammantaget finns det alltså utredning som visar att misstankarna mot Theodore Tabaro för delaktighet i folkmordet inte bara härrör från tiden efter hans vittnesmål i flyktingspionagemålet vid Örebro tingsrätt. Misstankarna fanns redan tidigare.

8.6 Särskilt om Theodore Tabaros gacaca-dom

Theodore Tabaro är som framgått dömd år 2007 i sin utevaro för delaktighet i folkmordet till 30 års fängelse av en gacaca-domstol i sektorn Winteko. Theodore Tabaro har hävdat att gacaca-systemet har förstörts av regimen och blivit ett rättsosäkert och korrupt system. Han har också pekat på felaktigheter i domen och dragit slutsatsen att den inte kan läggas till grund för bedömningen av åtalet mot honom.

Till att börja med kan det konstateras att det i sig inte är konstigt att Theodore Tabaro överhuvudtaget kan förekomma i en rättsprocess först drygt 13 år efter folkmordet. Phil Clark har förklarat att mängden misstänkta för delaktighet i folkmordet gjorde att de vanliga domstolarna inte klarade att hantera alla rättsprocesser. Det beslutades i stället att införa gacaca-system med lokala domstolar med lokalt tillsatta domare. Genom gacaca-domstolarnas arbete under åren 2002–2012 prövades merparten av alla folkmordsmål. Under denna period hade Theodore Tabaro redan kommit till Sverige.

Phil Clark har bedrivit forskning om gacaca-systemet sedan år 2001. Han har även efter sin doktorsavhandling fortsatt sin forskning om gacaca-systemet med bland annat fältarbete fram till slutet av år 2012 när systemet upphörde i Rwanda. Under fältresorna har han observerat gacaca-rättegångar. Han har även intervjuat förövare, överlevare, gacaca-domare och myndighetspersoner, som haft översyn över gacaca,

om deras erfarenheter av gacaca-rättegångar. En stor del av hans forskning har bestått i att titta på och analysera utskrifter från lokala gacaca-rättegångar.

Enligt vad som har framkommit i förhöret med Phil Clark hade en gacaca-domstol inte jurisdiktion för brott i kategori 1. Med brott i kategori 1 menades enligt Phil Clark de allvarligaste brotten, bland annat att planera och leda folkmord men även våldtäkter hörde hit. Brott inom denna kategori kunde ge livstids fängelse. Han har därför dragit slutsatsen att Theodore Tabaros dom endast omfattade brott som klassades tillhöra kategori 2, som maximalt kunde ge 30 års fängelse. Till kategori 2 hörde exempelvis att döda och planera mord och delta i attacker. Det fanns även brott i en tredje kategori. Hit hörde enligt Phil Clark egendomsbrott som plundring och skadegörelse.

Av domstolshandlingar från gacaca-systemet som är daterade den 2 februari 2006 synes Theodore Tabaro ha varit misstänkt för brott inom samtliga kategorier, även för brott inom kategori 1, nämligen att planera, anstifta och förbereda folkmord, att vara ledare och begå folkmord samt att vara berömd i dödandet.

Phil Clark har uppgett att en gacaca-domstol på sektornivå bestod av nio ledamöter. År 2008 kom en ny bestämmelse enligt vilken domstolen undantagsvis kunde bestå av fem ledamöter. Den aktuella domen mot Theodore Tabaro uppstår dock endast fem ledamöter.

I domen står det inledningsvis att Theodore Tabaro är dömd i sin utevaro men det finns längre fram i handlingen ett felaktigt kryss i en ruta som innebär att han skulle ha varit på plats under rättegången. Strax ovanför detta kryss har hans namn skrivits in i en ruta där den tilltalade själv ska skriva sin namnteckning om han är närvarande. Enligt Phil Clark byggde gacaca-lagen på att den åtalade skulle vara närvarande vid rättegången men det fanns en tvetydighet i lagen som gjorde att utevarodomar ändå förekom. Enligt honom var det alltid känt på lokal nivå om

någon var åtalad, även om den åtalade befann sig utomlands. Det fanns därför ofta släkt eller vänner på plats för att företräda den frånvarande. Om så har varit fallet vid Theodore Tabaros rättegång framgår inte av domstolshandlingarna.

Phil Clark har kommit fram till att gacaca-systemet var ett effektivt sätt att få ett stort antal åtal prövade på ett transparent och rättvist sätt. Som skäl för sin bedömning har han berättat bland annat följande. Det fanns typiskt sätt två former av kritik mot gacaca-systemet. Till att börja med riktades kritik av rättsligt slag mot systemet. Gacaca-processerna blev dock inte någon ”mob justice” och inte heller kränktes de åtalades rättigheter som denna kritik hade förutspått. Domstolarna hade en hög grad av frikännande domar och det fanns också en benägenhet att döma till korta straff. Rättegångarna var offentliga och erbjöd möjlighet att skapa en offentlig dialog kring orsakerna till folkmordet vilket bidrog till försoning. Den andra formen av kritik var av politiskt slag. Den här kritiken gick ut på att rättegångarna var ett sätt för regimen att utöva kontroll på lokal nivå och kollektivera skulden. De lokala samhällena hade dock mer självständighet i att skipa rättvisa än vad kritikerna ansåg och dessutom var det en mycket individualiserad process som var inriktad på att åtala identifierade misstänkta och pröva om dessa individer var skyldiga. Stor vikt lades vid att identifiera personer som blivit falskt åtalade. Han har närvarat vid rättegångar där flera vittnen talade osanning men sammansvärjningen upptäcktes av andra inom generalförsamlingen. Det var mycket svårt för någon att ljuga utan att det avslöjades av någon i generalförsamlingen. Rättens ledamöter skulle vara eniga vilket var försvårande för den som ville påverka utgången.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att det finns en hel del brister liksom motsägelser i Theodore Tabaros gacaca-dom och övriga gacaca-handlingar. Phil Clark har också bekräftat att kvaliteten i olika gacaca-handlingar varierade stort eftersom rättegångar ägde rum på 11 000 olika platser i landet med stor spridning i kvaliteten. Theodore Tabaro har inte gjort gällande att hans dom är falsk, rätteligen

framställd efter flyktingspionagemålet, men han har, förutom att påstå att systemet är rättsosäkert och korrupt, bland annat ifrågasatt varför det inte finns något spår i handlingarna av att domen har föregåtts av den första fasen i gacaca-systemet, informationsinsamlingen.

Kvalitetsbristerna i materialet kan enligt tingsrättens uppfattning inte tas till intäkt för att domen är falsk. Tvärtom borde rimligen en falsk dom vara så invändningsfri som möjligt. Visserligen är det en brist att det i materialet inte går att följa alla faser av systemet, exempelvis den första, men handlingarna ger intryck av att domen har föregåtts av den andra fasen, den fas då målen uppdelades i olika kategorier eller klasser. Flera muntliga uppgifter i målet talar för att Theodore Tabaro var omtalad under gacaca-processen. Sammantaget finns det inget i utredningen som talar för att Theodore Tabaros gacaca-dom skulle vara falsk.

Gacaca-handlingarna tillåter inte någon slutsats om Theodore Tabaro är skyldig eller inte skyldig till delaktighet i folkmordet. Det finns dock inget i utredningen kring domen som har fått tingsrätten att ändra ställningstagandet under föregående rubrik, det vill säga att gacaca-handlingarna bevisar att det fanns misstankar riktade mot Theodore Tabaro redan före flyktingspionagemålet vid Örebro tingsrätt.

8.7 Medveten påverkan på utredningen från rwandiska myndigheter?

Grundlagen i Rwanda sägs bygga på maktdelningsprincipen, det vill säga med bland annat en oberoende dömande makt. Det kan konstateras att det i målet har framförts uppgifter om att oberoendet inte upprättshålls och att regimen kan påverka och styra domarna. Om dessa uppgifter stämmer eller inte har ingen större relevans för frågan om Theodore Tabaros påstådda brottslighet kan vara politiskt styrd eller inte. I målet har det också framförts i allmänna ordalag att Rwandas rättsväsende är bristfälligt. Inte heller denna fråga kommer att analyseras närmare av tingsrätten. Det har bedrivits en svensk förundersökning och hållits en svensk rättegång. Mer relevant är frågan under vilka förutsättningar som utredningen om

Theodore Tabaros påstådda brottslighet har bedrivits mot bakgrund av den rwandiska regimens karaktär och det förhållande att övergrepp mot civila förekommer i landet. Finns det på ett övergripande plan rimligt tvivel om att rwandiska myndigheter medvetet har utövat påverkan på förhörspersoner i Rwanda för att få Theodore Tabaro fälld för delaktighet i folkmordet. Motivet skulle enligt Theodore Tabaro vara att civila inte vågar gå emot regimen. Han har dessutom pekat på att ryktet har gått i lokalsamhället att ersättningen för att inställa sig till den svenska domstolen är hög och frestande.

Av utredningen i målet framgår följande. GFTU är en enhet under den nationella åklagarmyndigheten i Rwanda. Enheten har i uppdrag att eftersöka misstänkta på flykt och utreda folkmordsanklagelser mot dessa och överlämna utredningarna till andra länder för att landet ifråga antingen ska utlämna den misstänkte till Rwanda för lagföring eller inleda egna utredningar för eventuellt åtal.

Den svenska förundersökningen inleddes efter att GFTU överlämnade en utredning avseende Theodore Tabaro till svenska polisutredare. GFTU:s utredning innehöll bland annat Theodore Tabaros gacaca-dom samt protokoll från förhör med 21 personer i Rwanda. Under den svenska förundersökningen förhördes dessa 21 personer även av svenska utredare. Svenska utredare förhörde ytterligare ett stort antal personer, totalt hölls 100 förhör i Rwanda och i flera andra länder. Merparten av polisförhören i Rwanda har ägt rum på åklagarkontoret i Rusizi där också lokala domstolar har sina kontor och rättegångslokaler. Rusizi är ett distrikt i den nuvarande västra provinsen i Rwanda. Distriktet ingår i den tidigare prefekturen Cyangugu, enligt den administrativa indelning som gällde vid tiden för folkmordet. De polisförhör som har hållits i Kigali har hållits på hotell eller på svenska ambassaden. Under förundersökningen gjordes sex utredningsresor till Rwanda varav försvararna medverkade vid tre av dessa resor.

En rwandisk polisutredare, anställd vid GFTU, ansvarade för den rwandiska utredningen. Sedan den svenska förundersökningen hade inletts biträdades svenskarna av *Victims & Witnesses Protection & Assistance Unit*, fortsättningsvis kallad för Enheten för vittnesskydd, som bland annat har kontor i Kigali och i Rusizi, vid det lokala åklagarkontoret där. Enheten för vittnesskydd har i uppdrag att se till att vittnen kan vara trygga och inte hotas samt att hela processen går rätt till. Enheten är en egen enhet, i likhet med GFTU, under den nationella åklagarmyndigheten. Utredarna fick hjälp av enheten att kontakta förhörspersonerna och kalla dem till de planerade polisförhören. Enheten i Rusizi hjälpte även till med att vid behov transportera förhörspersonerna till förhören och bistod även med lokaler för de svenska förhören. Samma enhet har varit tingsrätten behjälplig med att kalla förhörspersonerna till Högsta domstolens lokaler i Kigali för att höras inför tingsrätten.

John Bosco Siboyintore, som är chef över GFTU, och Jean Baptiste Nshimiyimana, som är anställd vid Enheten för vittnesskydd, vid enhetens kontor i Rusizi, har hörts som vittnen i målet. John Bosco Siboyintore har berättat att GFTU:s uppdrag också är att bistå utländska utredare, åklagare och domare när de bedriver egna utredningar i Rwanda. Han har tillagt att utländska myndigheter får arbeta självständigt i Rwanda och göra de utredningsåtgärder som myndigheterna behöver. Enheten deltar inte eller blandar sig i rättegångarna och vill inte veta vilka förhörspersoner som de utländska myndigheterna väljer att kalla.

Jean Baptiste Nshimiyimana har berättat att det ingår i hans arbete att söka upp vittnen och att han fick listor via sin enhetschef i Kigali över personer som de svenska utredarna ville höra. Han har berättat att han från början inte visste vad svenskarna ville utreda men på en lista som han fick kunde han läsa att undersökningen gällde Theodore Tabaro. Han har tillagt att det inte ingår i hans uppgifter att informera förhörspersonerna om vem förhöret ska handla om. Enligt honom har han endast lämnat den informationen till förhörspersonerna att det finns

personer som vill ha information om folkmordet och att de ska träffa dessa personer på åklagarkontoret.

John Bosco Siboyintores och Jean Baptiste Nshimiyimanas uppgifter stämmer väl överens med vad den svenska polisutredaren Cecilia Hector har berättat. Hon har uppgett att förundersökningsresorna till Rwanda har föregåtts av en begäran till rwandiska myndigheter om rättslig hjälp innehållande listor på personer som utredarna ville höra med önskemål om tidpunkter för varje förhör. Hon har också tillagt att Jean Baptiste Nshimiyimana var hennes kontaktperson i Rwanda sedan hon blev ansvarig för utredningsresorna. Under de två första resorna var det en polis, anställd vid GFTU, som var kontaktperson. Hon har bekräftat att ingen rwandisk myndighetsperson närvarade eller ens önskade vara med under polisförhören.

Theodore Tabaro har haft någon av sina försvarare närvarande under flera av polisförhören i Rwanda. En av försvararna har uppgett att en telefonlampa lyste vid ett tillfälle under ett polisförhör på åklagarkontoret i Rusizi och att hon inte fick närvara under diskussionen som följde sedan hon upptäckt lampan. Hon har också påtalat att Jean Baptiste Nshimiyimana har kommit in i förhørsrummet under pågående förhör.

Cecilia Hector har angående detta förklarat att hon var förhørsledare vid det aktuella förhöret, som hölls i ett av kontorsrummen i Rusizi, när försvararen under förhöret uppmärksammade att en blå lampa, en högtalarsymbol, lyste på en telefon som fanns bredvid försvararen. Vittnet uppfattade inte att det var någon i andra änden av telefonen när hon kontrollerade och lampan var inget som oroadde henne, trots att någon orsak till att den lyste inte klarades ut. Det föranledde inte heller att de bytte förhørsrum. Hon har också berättat att hon frågade Jean Baptiste Nshimiyimana om lampan och han förklarade att det var en intern telefon inom åklagarmyndigheten. Enligt vittnet finns det andra mindre uppenbara sätt att avlyssna förhöret om något

sådant motiv fanns hos rwandiska myndigheter. Hon har också bekräftat att Jean Baptiste Nshimiyimana kommit in i förhörsrummet för att hämta eller lämna något vilket hon inte funnit anmärkningsvärt eftersom de bland annat har hållit förhör i hans tjänsterum.

Jean Baptiste Nshimiyimana har bekräftat att han har knackat på och välkomnats in men han minns inte idag syftet med att han knackade på. Han har förnekat att han har knackat på för att avlyssna.

Enligt tingsrättens bedömning finns det andra och mer rimliga förklaringar till dessa händelser än att rwandiska myndigheter avlyssnar de svenska polisförhören. Det går alltså inte att ta den lysande lampan på telefonen eller det förhållande att Jean Baptiste Nshimiyimana hämtat eller lämnat något från sitt tjänsterum under pågående förhör till intäkt för att rwandiska myndigheter ägnar sig åt otillbörlig påverkan av den svenska utredningen.

Martin Witteveen har uppgett att han aldrig sett har tecken på att GFTU instruerats från högre nivå i maktordningen att utreda en viss person eller att prioritera någon misstänkt. Han erfarenhet är att utredningar bedrivs mot de personer som åklagarna tror är skyldiga för folkmord. Det finns enligt vittnet flera listor med namn och annan information om misstänkta, bland annat en lista över personer som har dömts i sin utevaro av gacaca-domstolen, som ligger till grund för att enheten inleder en utredning. Han har också berättat att det tidigare, innan GFTU inrättades, fanns listor med namn på misstänkta som upptogs på listan trots att det inte fanns någon utredning som gav misstankarna stöd.

Vittnet Martin Witteveen har arbetat ett år mellan år 2014 och 2015 som rådgivare åt GFTU i Rwanda på uppdrag av utrikesministeriet i Nederländerna. Han har under arbetet fått unik möjlighet att granska hur enheten arbetar. Han har under detta arbete sökt information om enheten, talat med ett flertal personer om enhetens

arbete, både med personal och externa, samt tagit del av olika dokument då han har haft tillgång till enhetens fysiska akter. Martin Witteveen har lång och bred erfarenhet av att arbeta med egna utredningar i andra länder. Det saknas enligt tingsrätten anledning att ifrågasätta hans bedömning. Att John Bosco Siboyintore eller hans enhet skulle ha organiserat åtalet utan att anta att Theodore Tabaro har begått folkmord, som Theodore Tabaro påstått, finns det inte fog för enligt tingsrättens uppfattning.

Martin Witteveen har som tidigare beskrivits arbetat med två olika utredningar från sitt eget hemland rörande folkmordet i Rwanda. Han har upplevt, i likhet med Cecilia Hector, att rwandiska myndigheter inte lägger sig i utländska utredningar, utan utredningarna kan bedrivas helt självständigt. I det ena av de fall han arbetade med återopades och hördes även flera personer i Rwanda till den tilltalades försvar. Enligt hans bedömning kan gedigna utredningar göras om den bedrivs med professionell metodik. Han har tillagt att han aldrig har sett indikationer på påverkan från rwandiska myndigheter under alla de förhör han hållit i Rwanda.

Sammantaget har det enligt tingsrätten inte framkommit något som tyder på att John Bosco Siboyintore eller GFTU har påverkat utredningen otillbörligt sedan den svenska förundersökningen inletts.

Samtliga förhörspersoner har vid förhören i tingsrätten tillfrågats vilken information de har fått inför polis- och domstolsförhör och hur de har kallats till förhören. Frågorna har ställts för att kontrollera vilka kontakter de har haft med myndighetspersoner i Rwanda. Förhörspersonerna har i de flesta fall bekräftat att de inför polisförhören inte fått annan information än den som Jean Baptiste Nshimiyimana har berättat om. Några har förstått att utredningen har avsett Theodore Tabaro ändå, antingen för att de läst eller hört i media att han gripits i Sverige eller för att någon granne eller bekant tidigare har hörts av svenskarna. Ingen har sagt sig vara utsatt för påtryckning att säga något som inte stämmer. Det

har också framkommit att många förhörspersoner har kallats till polis- och domstolsförhören endast några dagar före förhöret. Utrymmet för att utöva påverkan har alltså i många fall varit begränsat. Falska uppgifter måste i så fall ha planterats tidigare. Enligt Theodore Tabaro har det varit en lätt sak eftersom sektorn i princip endast består av fyra släkter; det räcker med att påverka en i släkten så har alla inom kort samma falska historia.

Det är i och för sig riktigt att civila i Rwanda inte kan gå emot regimen eller myndigheterna. Det behöver i sig inte betyda att förhörspersonerna i målet har medvetet påverkats att lämna de utsagor som regimen önskar. Alla förhörspersoner har inte pekat ut Theodore Tabaro som gärningsman. De olika berättelser som förhörspersonerna har lämnat är inte samstämmiga. De ter sig alltså inte identiska och inlärd. Det finns inget synbart spår av regimen i något förhör. Någon av Theodore Tabaros försvarare har närvarat vid ett stort antal förhör. Trots det har några konkreta exempel på omständigheter som kan väcka tvivel om påverkan, förutom förekomsten av telefonlampan och att Jean Baptiste Nshimiyimana knackat på under pågående förhör, inte presenterats av Theodore Tabaro. Att många förhörspersoner fått förhållandevis höga ersättningar för sin inställelse till förhören och i några fall dessutom försökt förhandla sig till alltför höga ersättningar ger inte tingsrätten anledning att misstänka att regimen medvetet har påverkat deras utsagor. Sammanfattningsvis finns det alltså inga tecken på att regimen på ett övergripande plan har påverkat utredningen.

8.8 Medveten påverkan på utredningen från Pacifique Kabalisa?

Theodore Tabaro har särskilt pekat på John Bosco Siboyintore och Pacifique Kabalisa som tänkbara organisatörer bakom anklagelserna mot honom. Tingsrätten har under föregående rubrik kommit fram till att det inte finns något som tyder på att John Bosco Siboyintore påverkat utredningen otillbörligt. Tingsrätten övergår till att överväga om målsäganden Pacifique Kabalisa kan ligga bakom de falska anklagelserna mot Theodore Tabaro. Pacifique Kabalisa har, som även Theodore

Tabaro har påpekat, angett Theodore Tabaro som gärningsman i alla delar av åtalet och han har dessutom medverkat i boken *Death, Despair and Defiance* där Theodore Tabaros namn förekommer. Theodore Tabaro har antytt att motivet för att anklaga honom som delaktig i folkmordet skulle vara att Pacifique Kabalisa är spion åt den rwandiska regimen.

Pacifique Kabalisa och Theodore Tabaro är nästan jämngamla. Av utredningen i målet framgår att de är vänner sedan barndomen och de umgicks under uppväxtåren och även som vuxna, fram till folkmordet. Pacifique Kabalisa bodde före folkmordet i cellen Gahinga. Theodore Tabaros uppfattning är att Pacifique Kabalisa tillhör Abakurankota-släkten, som han själv, och att han är av hutu-etnicitet. Pacifique Kabalisa har uppgett sig vara av tutsi-etnicitet. Han har berättat att det i och för sig stod hutu i hans ID-kort vid tiden för folkmordet men det har han förklarat med att hans mamma lyckades få etniciteten ändrad till hutu när han var liten för att han skulle få möjlighet att studera. Att byte av folkgrupp rent administrativt i och för sig var möjligt, till exempel genom att muta en tjänsteman, har vittnet Timothy Longman bekräftat.

Theodore Tabaros och Pacifique Kabalisas oenighet kring den senares etnicitet kan knappast vara skäl för Pacifique Kabalisa att anklaga eller organisera anklagelser mot hans tidigare vän. Tänkbart motiv för honom måste i så fall vara att han går regimens ärenden, exempelvis som spion.

Pacifique Kabalisa har berättat att han började arbeta på människorättsorganisationen African Rights strax efter folkmordets slut och att hans arbete där bland annat bestod i att samla vittnemål från överlevare. Han har också berättat att arbetet även bedrevs i Cyangugu. Några överlevare från Winteko har han enligt uppgift intervjuat men merparten överlevare därifrån har intervjuats av kollegor eftersom han kommer från regionen. Arbetet resulterade bland annat i boken *Death, Despair and Defiance* som publicerades år 1995.

Om Pacifique Kabalisa ligger bakom anklagelserna mot Theodore Tabaro är det svårförklarligt varför han redan år 1995 genom den nämnda boken skulle se till att anklaga Theodore Tabaro för delaktighet i folkmordet. Vid den här tiden hade Theodore Tabaro inte vittnat i flyktingspionagemålet och det fanns ingen anledning för regimen och därmed Pacifique Kabalisa att falskeligen ge sken av att Theodore Tabaro var en av folkmordsbrottslingarna.

Dessutom har Pacifique Kabalisa själv beskrivit sig som öppet regimkritisk. Enligt egna uppgifter lämnade han Rwanda år 2003 sedan han blivit kontaktad av den militära underrättelsetjänstens direktör och han bor idag i Belgien. Vidare har han uppgett att han alltsedan sin flykt inte har haft någon kontakt med myndigheterna i Rwanda och att han skulle fängslas för sina uttalanden om regimen om han skulle återvända till Rwanda. Det har inte framkommit någon uppgift i utredningen som ger tingsrätten anledning att ifrågasätta dessa hans uppgifter.

Sammanfattningsvis saknas det anledning att misstänka att han skulle vara spion eller på annat sätt gå ärenden åt regimen och något annat motiv för honom att konspirera mot Theodore Tabaro har inte framkommit. Det har inte framkommit något som tyder på att Pacifique Kabalisa har påverkat utredningen otillbörligt.

8.9 Medveten påverkan på utredningen från Rwagasore?

En annan person som det finns anledning att särskilt granska är Rwagasore. Rwagasore bodde granne med Theodore Tabaro som han växte upp med, och de umgicks både före och under folkmordet. Rwagasore var aktiv under folkmordet och dödade många. Trots det har han fått ett förhållandevis kort fängelsestraff; han synes i appellationsdomstolen ha fått sitt fängelsestraff sänkt från 28 till 20 år med hänsyn till sina tidiga erkännanden. Detta stämmer väl överens med de uppgifter Phil Clark lämnat om att gacacalagen föreskrev att strafftiden kunde halveras om man erkände i ett tidigt skede. När Rwagasore frisläpptes från fängelset i juni 2017

hade han varit frihetsberövad sedan juni 1997. Han hade alltså avtjänat hela sitt fängelsestraff. Någon grund för att påstå att han skulle ha blivit frisläppt som en belöning för att han ställt upp och vittnat mot Theodore Tabaro finns alltså inte.

Sammanfattningsvis har det inte framkommit något som tyder på att Rwagasore har motiv att påverka utredningen otillbörligt. Något spår av otillbörlig påverkan saknas dessutom i hans uppgifter.

8.10 Sammanfattning avseende invändningen om politisk styrd utredning

Tingsrättens överväganden har lett fram till följande. Theodore Tabaro tillhör inte den kategori av oppositionella som kan drabbas av repression i form av falska folkmordsanklagelser av den rwandiska diktaturregimen. Hans vittnesmål vid flyktingspionagemålet i Örebro förändrar inte den bedömningen. Misstankarna mot Theodore Tabaro för delaktighet i folkmordet fanns redan innan hans vittnesmål i flyktingspionagemålet och några spår av otillbörlig påverkan finns inte i utredningen, som har bedrivits självständigt, utan inblandning av rwandiska myndigheter. Sammanfattningsvis är utredningen robust.

Den bevisning som Theodore Tabaros har åberopat försvagar alltså inte värdet av åklagarnas bevisning.

9. Slutlig sammanvägning av bevisningen samt samlad straffrättslig bedömning

I detta avsnitt gör tingsrätten dels en övergripande och slutlig sammanvägning av bevisningen i målet, dels en samlad straffrättslig bedömning.

9.1 Sammanvägning av bevisningen

Vid en övergripande och slutlig sammanvägning av bevisningen i målet finns det anledning att även beakta sådan bevisning som tingsrätten hittills lagt åt sidan. Det gäller bland annat en del uppgifter som förhörspersonerna har lämnat om att

Theodore Tabaro agerat eller använt uttryck som kan förknippas med hutuextremism samt vissa fynd som gjorts i Theodore Tabaros beslagtagna dator och mobiltelefon.

När det gäller uppgifter från förhörspersoner om hur Theodore Tabaro kan ha uttryckt sig under folkmordstiden kan nämnas vad Pacifique Kabalisa har uppgett. Han har berättat att Theodore Tabaro sagt ”ta ut kackerlackan” och härvid syftat på Rwabihunda, som var tutsi. Att tutsier som i ett led i propagandan redan före folkmordet började kallas för kackerlackor, *inyenzi* på kinyarwanda, är vedertaget och allmänt känt. Uttrycket användes för att likställa tutsier med djur som förtjänade att dö. Även ordet ”orm” användes för att beskriva en tutsi av samma skäl. Inte desto mindre har exempelvis vittnet Joseph Matata inte alls velat bekräfta detta utan snarast antytt att ordet kackerlacka går bra att använda eftersom tutsierna själva hade gett sig det namnet redan på 1960-talet.

Wellars Nzasabimfura har berättat om ett tillfälle när Theodore Tabaro använde ordet kackerlacka. Det var när Matayo berövades livet. Theodore Tabaro sa ”ni ser att det finns kackerlackor bland oss” och syftade sannolikt på Matayo men även på Wellars Nzasabimfura, som misstänktes för att vara av tutsi-etnicitet. Joseph Ingabire har berättat att han hört Theodore Tabaro kalla Albert Senuma för ”den lilla kackerlackan Senuma”. Faina Mukantagara har uppgett att hon svårt skadad togs till ett hus som tillhörde en man vid namn Gasake medan andra kvinnor togs till ett bländehus. Gasake var granne med Jean Binenwa. Hon har berättat att hon hörde att Modeste Karemera och Theodore Tabaro besökte Gasake och klargjorde att man inte ville ha kackerlackor i ett hutu-hus. Strax efter blev hon hämtad och förd till bländehus. Evelyne Uwimana har berättat att Theodore Tabaro använde ordet ”orm” när han syftade på Launduard Kampayana. Pelagie Kabera har berättat att hon sett att Theodore Tabaro har sparkat på döda kroppar vid skolan i Nyakanyinya dagen efter attacken mot skolan. Han sparkade bland annat på Philipo Twahirwas (Albert Senumas sons) döda kropp.

När det gäller fynd från Theodore Tabaros dator och telefon så har det påträffats ett meddelande som Theodore Tabaro skickade den 30 september 2016 strax efter kl. 23.00 via appen WhatsApp till sin bror Albert. I meddelandet säger han att det om en timme blir 26 år sedan Rwanda attackerades av kackerlackor. RPF gick in över gränsen till Rwanda den 1 oktober 1990. Den 29 maj 2016 fick Theodore Tabaro ett meddelande via WhatsApp från Abdulkarim Xavier om att det fanns poliser från Sverige som bland annat besökt fängelser och talat med personer, exempelvis Rwagasore. Theodore Tabaro uppmanades i samma meddelande att ta kontakt med PetitCharles i Tanzania. Av ett svarsmeddelande senare samma dag framgår att Theodore Tabaro haft kontakt med PetitCharles. Theodore säger i svarsmeddelandet följande. ”Vi har pratat med varandra det finns inget som är överraskande. Det är som vanligt! Det är bara att be”. Theodore Tabaro har i februari 2016 via WhatsApp skickat en film till någon med en dansande och sjungande man. Mannen sjunger på kirundi bland annat att tutsi-hundarna som är emot hutu-kungariket ska skjutas. På Theodore Tabaros dator fanns också ett meddelande sparad som skickats till honom via WhatsApp från hans bror Albert. Det är svårt att uppfatta vad meddelandet rätteligen handlar om men ordet kackerlackor förekommer i texten. Slutligen har det på Theodore Tabaros mobiltelefon hittats en karikatyrbild på en kackerlacka på rygg med ett ansikte som föreställer Paul Kagame. Ovanför bilden står det ”Wake up Rwanda, It Is Time To Clean Up Our Nation”.

Det nu anförda ger stöd åt det som redan framkommit av utredningen, nämligen att Theodore Tabaro delade de värderingar som låg bakom regeringens politik vid tiden för folkmordet. Av det anförda framgår även att det alltså finns spår av dessa värderingar hos Theodore Tabaro.

Det finns också anledning att nämna den omständigheten att Theodore Tabaro, som rätteligen heter Theodore Rukeratabaro, under UNHCR:s utredning får det nya kortare namnet Tabaro. Enligt Theodore Tabaro är det UNHCR som har förkortat

hans namn. Enligt tingsrättens bedömning är det en efterhandskonstruktion som inte kan förtjäna tilltro. Sett i ljuset av övrig utredning är det tingsrättens bedömning att namnändringen har gjorts av Theodore Tabaro själv för att om möjligt sopa igen spåren efter honom. Att han i ett meddelande har varnats från någon som sett svensk polis på plats i Rwanda ger också visst stöd för att Theodore Tabaro har något att dölja.

Vid en slutlig sammanvägning av bevisningen i målet är det tingsrättens uppfattning att det som nu redovisats förstärker den övriga utredningen i målet till stöd för åtalet.

Slutsatsen blir att det är ställt utom rimligt tvivel att Theodore Tabaro har dödat, försökt döda och frihetsberövat många människor i enlighet med vad tingsrätten redovisat.

9.2 Samlad straffrättslig bedömning

Tingsrätten har i domen funnit bevisat att Theodore Tabaro i egenskap av medgärningsman har gjort sig skyldig till följande gärningar.

- Mord på Evariste Mudeyi, Aloys Nzamwita, Madushi, Launduard Kampayana, Matayo Kabwana, Zayasi Rugereka, Zayasi Rugerekas hustru Verdiane, i vart fall ett barn till Zayasi Rugereka och hans hustru Verdiane, Jean Muhundi, två barnbarn till Revokati, Kadoma, Oscar Ndayisheme, Gaspard Hegenimana och Rwabihunda, i sektorn Winteko.
- Försök till mord på Faina Mukantagara, Evelyne Uwimana och Jean Damascéne Bariho, i sektorn Winteko.
- Människorov i blendehus, i sektorn Winteko.
- Plundring i sektorn Winteko.
- Mord och mordförsök som resulterat i att flera hundra människor dödats vid skolan i Nyakanyinya, och
- Mord på Albert Senuma i Mibilizi.

9.2.1 *Folkmord*

Tillämplig folkmordsbestämmelse när det gäller aktuella gärningar är 1 § lagen (1964:169) om straff för folkmord, i bestämmelsens lydelse före den 1 juli 2009. Enligt denna straffbestämmelse kan ett brott för vilket är föreskrivet fängelse fyra år eller däröver utgöra folkmord om avsikten med gärningen har varit att helt eller delvis förgöra en nationell, etnisk, rasmässigt bestämd eller religiös folkgrupp. Bestämmelsen har numera ersatts av 1 § lagen (2014:406) om straff för folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser. Denna bestämmelse trädde i kraft först den 1 juli 2014 och är i princip endast tillämplig på gärningar som begåtts efter ikraftträdandet.

För mord, försök till mord och människorov finns sådant straff föreskrivet att folkmordsbestämmelsen kan vara tillämplig.

Det som särskiljer folkmord från ovan nämnda brott och som också ger brottet en särställning som det mest allvarliga brottet är att det begås i ett särskilt förintelsesyfte. Folkmordskonventionen som ligger till grund för 1964 års lag om straff för folkmord beskriver att en folkgrupp bland annat kan förintas genom att medlemmar av gruppen dödas, genom att dess medlemmar tillfogas svår kroppslig eller själslig skada eller påtvingas levnadsvillkor som är avsedda att medföra dess fysiska undergång helt eller delvis.

Tutsi är att bedöma som en etnisk folkgrupp. Etniciteten fanns angiven i id-handlingar och såväl tutsierna själva som angriparna ansåg att tutsi var en etnisk bestämd folkgrupp. Se även ICTR-95-1-T Kayishema p. 523–526.

När det gäller frågan om de brott som tingsrätten har funnit att Theodore Tabaro har gjort sig skyldig till har begåtts med nödvändigt förintelsesyfte kan följande konstateras. Folkmordet i Rwanda syftade till att förgöra folkgruppen tutsi (se bl.a.

ICTR-96-4-T, Akayesu, p.112-128). Theodore Tabaro har tillsammans med andra personer som på lokal nivå haft ledande roller verkställt regeringens politik genom att döda medlemmar av folkgruppen tutsi och genom att frihetsberöva tutsier, företrädesvis kvinnor och flickor, på liten yta i bländehus och utsätta dem för svårt lidande och påtvinga dem svåra umbäranden genom att begränsa tillgången på mat, vatten och sjukvård som de behövt för att överleva. Attackerna i Winteko och i närområdena genomfördes kontinuerligt och systematiskt och ledde till att stort antal tutsier dödades. Enligt tingsrättens bedömning har Theodore Tabaro förövat gärningarna med avsikt att förgöra folkgruppen tutsi helt eller delvis.

Sammantaget anser tingsrätten att de mord, försök till mord och det människorov som Theodore Tabaro har gjort sig skyldig till, enligt vad tingsrätten kommit fram till vid de enskilda brottsplatserna, ska bedömas som folkmord. Hovrätten har i tidigare mål angående folkmordet i Rwanda ansett att brottsligheten ska ses som ett folkmordsbrott (se Svea hovrätts avgörande den 15 februari 2017 i mål B 4951-16 och RH 2014:34). Tingsrätten gör samma bedömning i detta mål.

9.2.2 Folkrättsbrott, grovt brott

I 22 kap. 6 § brottsbalken fanns tidigare en bestämmelse rörande straffansvar för folkrättsbrott. Bestämmelsen har idag ersatts av straffbud avseende krigsförbrytelser i lagen (2014:406) om straff för folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser. Den nya lagen gäller inte retroaktivt varför straffbudet i brottsbalken, i lydelsen före 1 juli 1995, alltjämt är tillämpligt på gärningar begångna år 1994. Enligt denna straffbestämmelse kan en person dömas för folkrättsbrott om den gjort sig skyldig till en svår överträdelse av något sådant avtal med främmande makt eller någon sådan allmänt erkänd grundsats, som rör den internationella humanitära rätten i väpnade konflikter. Som exempel på svår överträdelse är, enligt punkten 6 i bestämmelsen, att tillfoga av folkrätten särskilt skyddande personer allvarligt lidande eller att i strid mot folkrätten beröva civilpersoner friheten. Åklagarna har i målet gjort gällande att det är fråga om

överträdelser av den gemensamma artikeln 3 Genèvekonventionerna (1949), (fortsättningsvis GK), av artikel 4 i tilläggsprotokoll II till GK (1977) och allmänt erkända grundsatser, dvs. internationell sedvanerätt.

Enligt den gemensamma artikeln 3 i GK ska de personer som skyddas av bestämmelserna behandlas med humanitet. Artikeln förbjuder uttryckligen bland annat, a) våld mot liv och person, i synnerhet mord i alla dess former, stympning, grym behandling och tortyr, samt c) kränkning av den personliga värdigheten, särskilt förödmjukande och nedsättande behandling.

I tilläggsprotokoll II artikel 4 framgår att de skyddade personerna under alla omständigheter ska behandlas humant och inte utsättas för ogynnsam åtskillnad. Bland annat förbjuds uttryckligen följande handlingar, a) våld mot personers liv, hälsa och fysiska eller mentala välbefinnande, särskilt mord och grym behandling såsom tortyr, stympning eller varje form av kroppslig bestraffning och e) kränkande av personlig värdighet, i synnerhet förödmjukande och nedsättande behandling, våldtäkt, påtvingad prostitution och varje form av otillbörligt närmande, och g) plundring.

Som tingsrätten redan har konstaterat (se avsnitt V.4) pågick sedan 1990 en icke-internationell väpnad konflikt i Rwanda mellan regeringsstyrkor på ena sidan och RPF på andra sidan. (Se även ICTR-96-4-T, Akayesu p. 619–627). Brott som begås under tid och plats för en pågående väpnad konflikt och som har ett samband med konflikten aktualiserar tillämpning av artikel 3 i GK och artikel 4 i tilläggsprotokoll II.

När det gäller sambandet mellan det brottsliga handlandet och den väpnade konflikten krävs inte att konflikten i sig är orsaken till att en gärning begås men konflikten ska ha spelat en betydelsefull roll för möjligheterna eller beslutet att

utföra den, det sätt varpå gärningen genomförs eller skälen och motiven för den (se prop. 2013/14:146 s. 123).

Genom utredningen kan konstateras att Theodore Tabaro inte skulle ha utfört de brottsliga handlingarna om det inte hade varit för den väpnade konflikten. Något privat motiv har inte funnits. Offren var civila tutsier som tillhörde den motsatta sidan och omfattades av folkrättsligt skydd. Han var som tidigare gendarm väl medveten om den rådande väpnade konflikten och hans agerande har syftat till att döda folkgruppen tutsi. Det finns alltså ett samband mellan konflikten och de åtalade gärningarna.

Theodore Tabaro har under den väpnade konflikten gjort sig skyldig till grava överträdelser av den humanitära rätten genom mord på många människor samt, vad gäller sektorn Winteko, plundring. Vad gäller blendehuset utgör det en allvarlig kränkning av den personliga värdigheten att frihetsberöva civila människor och påtvinga dem svåra levnadsvillkor. Han har gjort sig skyldig till grav överträdelse av den humanitära rätten även i detta hänseende. De gärningar som tingsrätten anser att han har gjort sig skyldig till är alltså att bedöma som svåra överträdelser av den internationella humanitära rätten och Theodore Tabaro ska därför dömas för folkrättsbrott, i konkurrens med folkmord. Brottsligheten utgör, i likhet med folkmordet, ett och samma brott (jfr Svea hovrätts avgörande den 15 februari 2017 i mål B 4951-16 och RH 2014:34).

Brottet är att bedöma som grovt med hänsyn till att det är fråga om överträdelser genom ett stort antal skilda handlingar där många människor dödats eller skadats.

10. Påföljd

Straffet för folkmord var 1994 fängelse på viss tid, lägst fyra och högst tio år, eller på livstid. Vid samma tid var straffet för folkrättsbrott, grovt brott, fängelse högst tio år eller på livstid.

Det är fråga om allvarlig brottslighet i stor omfattning där Theodore Tabaro på lokal nivå spelat en betydande roll. Straffvärdet är mycket högt. Även med beaktande av att lång tid gått sedan folkmordet saknas det skäl att bestämma straffet till annat än fängelse på livstid.

11. Skadestånd

11.1 Tillämplig lag

Det är ostridigt i målet att rwandisk rätt ska tillämpas i skadeståndsdelen samt att svensk rätt ska tillämpas vad avser yrkad ränta.

11.2 Innehållet i rwandisk rätt

I de följande avsnitten redovisas för målet relevant rwandisk rätt i enlighet med vad som framkommit genom den utredning som presenterats av målsägandena.

11.2.1 Allmänt

Målsägandena har grundat sina skadeståndsanspråk på artikel 258 i den rwandiska lagen *Livre Troisieme-des Contracts Ou Des Obligations Conventionelles of 30 July 1[9]88* (den rwandiska civillagen), enligt vilken ”alla gärningar som begås av en person och som orsakar en annan en skada förpliktigar den som orsakat skadan att ersätta den”.

Artikel 258 i den rwandiska civillagen har tidigare tillämpats avseende folkmordsgärningar i den belgiska domstolen Cour D’assises de L’arrondissement Administratif De Bruxelles-Capitales dom av den 19 juli 2005 och Svea hovrätts dom den 15 februari 2017 i mål B 4951-16. Av rättsfallen framgår bland annat att

skadestånd tilldelats *ex aequo et bono*, dvs. fritt utifrån vad som ansetts skäligt och rättvist i det enskilda fallet, när målsägande som blivit utsatta för mordförsök inte tillräckligt kunnat precisera sina skador och sitt lidande. Med utgångspunkt i detta övergår tingsrätten i följande avsnitt till de beloppsnivåer som aktualiseras i förevarande mål.

11.2.2 Särskilt om de olika beloppsnivåerna

Såväl Svea hovrätt som den belgiska domstolen har i ovan nämnda rättsfall funnit ett belopp om fyra miljoner RWF som skälig ersättning för mordförsök. Det saknas anledning att frångå detta belopp i förevarande mål och en målsägande som utsatts för mordförsök ska därför tilldelas ett belopp om fyra miljoner RWF *ex aequo et bono*.

Vad avser skadestånd pga. förlust av nära anhörig har följande belopp dömts ut av Svea hovrätt:

- Förälder: två miljoner RWF
- Barn: en och en halv miljon RWF
- Syskon: en miljon RWF

Tingsrätten finner inga skäl att frångå nu nämnda belopp. I det nu aktuella målet har vissa målsäganden även begärt skadestånd för förlust av make. Med beaktande av det belgiska rättsfallet och Florida Kabasingas uppgifter finner tingsrätten att det yrkade beloppet om två miljoner RWF är skäligt och överensstämmer med rwandisk praxis.

När det gäller skadestånd för människorov saknas vägledning i det belgiska rättsfallet. Frågan har dock prövats av Svea hovrätt som bestämt ersättningen till två miljoner RWF. Hovrätten fäste särskild vikt vid att då aktuella frihetsberövanden endast pågått i några timmar, medan Florida Kabasinga i det målet uppgett att det

yrkade beloppet om fyra miljoner RWF är skälig ersättning för ett frihetsberövande som varat i några dygn. Därutöver beaktade hovrätten att det allvarigare brottet mordförsök ersatts med fyra miljoner RWF. Florida Kabasinga har i tingsrätten uppgett att beloppsnivån bland annat beror på frihetsberövandets längd och under vilka förhållanden det skett. Såsom tingsrätten konstaterat i ansvarsdelen har förhållandena i de s.k. blendhusen varit mycket svåra. Många personer har spärrats in på liten yta med starkt begränsad tillgång till mat och under svåra hygienförhållanden. Därtill kommer att vissa målsäganden i samband med frihetsberövandet förlorat anhöriga. Med beaktande av de mycket svåra förhållandena i blendhusen finner tingsrätten att det yrkade beloppet om fyra miljoner RWF får ses som skäligt och i överensstämmande med rwandisk praxis även om frihetsberövandet i något fall varit mer kortvarigt. Med denna utgångspunkt avser tingsrätten pröva skäligheten i respektive ersättningsyrkande för människorov nedan.

Tingsrätten har inte hållit Theodore Tabaro ansvarig för våldtäkt. Det saknas därför skäl att i skadeståndsdelen beröra yrkade ersättningsbelopp avseende våldtäkt.

11.3 Beviskrav

Avseende skadestånd för förlust av anhörig framgår av det belgiska rättsfallet att målsäganden måste bevisa släktskapet med den anhörige samt plats och datum för den anhöriges död. Med beaktande av de svårigheter som föreligger för målsägandena att föra bevisning om detta har Svea hovrätt i mål B 4651-16 satt beviskravet för dessa uppgifter särskilt lågt. Vad avser släktskap har hovrätten ansett det tillräckligt att en i övrigt trovärdig målsägande lämnat uppgifter om sina anhöriga och deras släktskap, om det inte framkommit något som talar emot vad som påståtts. I fråga om vilka beviskrav som ska ställas i övrigt när skadestånd yrkas för förlust av anhörig har hovrätten funnit att det måste finnas en koppling mellan den anhörige och brottsplatsen antingen genom en tillräckligt trovärdig

uppgift från målsäganden eller ett vittne om att personen i fråga befunnit sig eller haft sin bostad där samt inte återfunnits eller på annat sätt avhörts efter den attack som skett på platsen.

Svårigheterna för målsägandena att föra bevisning är desamma i förevarande mål som i hovrättens mål B 4651-16. Tingsrätten utgår därför i sin prövning från de av hovrätten fastställda beviskraven.

11.4 Theodore Tabaros skadeståndsskyldighet

Theodore Tabaro är i och för sig skadeståndsskyldig enligt rwandisk rätt för de skador han orsakat genom de gärningar som ansetts styrkta i ansvarsdelen. Tingsrätten prövar i de följande avsnitten målsägandenas respektive skadeståndsyrkanden. Avsnitten är uppdelade utifrån de tre sektorerna Winteko, Nyakanyinya och Mibilizi. Målsäganden som yrkat skadestånd kopplat till händelser i fler än en sektor förekommer således under fler än en rubrik.

11.4.1 Winteko

Försök till mord i samband med en av attackerna den 9 april i Gahinga

Tingsrätten har i ansvarsdelen kommit till slutsatsen att Theodore Tabaro inte kan hållas ansvarig för försök till mord avseende granatkastningen den 9 april 1994.

Jean Gasarabwes, Pascal Kampayanas, Emmanuel Nsabimanas och Peter

Uwindekwe skadeståndsyrkanden avseende försök till mord ska därför ogillas.

Mord i samband med attackerna den 9 april 1994 i Gahinga

Med hänsyn till att tingsrätten i ansvarsdelen funnit att Theodore Tabaro inte kan hållas straffrättsligt ansvarig för Laurent Semakambas död ska Pelagie Kaberas och Fortuna Mucabucondos skadeståndsyrkanden i denna del ogillas.

Modeste Kabagamba har berättat om sitt släktskap till fadern Evariste Mudeyi. Det saknas skäl att ifrågasätta släktskapet. Med hänsyn därtill och till utgången i

ansvarsdelen är Modeste Kabagamba berättigad till skadestånd om två miljoner RWF.

Evelyne Uwimanas ersättningsanspråk med avseende på förlust av fadern Theobar Kamahanda ska, med hänsyn till utgången i ansvarsdelen, ogillas.

Mord och försök till mord den 10 april eller någon/några dagar därefter i samband med eftersökande av tutsier

Det saknas anledning att ifrågasätta Patricie Mukabatsindas släktskap till maken Launduard Kampanyana. Tingsrätten har funnit Theodore Tabaro ansvarig för mordet på Launduard Kampanyana. Patricie Mukabatsinda är därför berättigad till skadestånd med två miljoner RWF.

Faina Mukantagara har, enligt tingsrättens bedömning i ansvarsdelen, utsatts för försök till mord av bland annat Theodore Tabaro. Hon är därmed berättigad till skadestånd med fyra miljoner RWF. Vidare har tingsrätten funnit Theodore Tabaro ansvarig för *försök till mord* på hennes son Jean Damascéne Bariho. Eftersom Theodore Tabaro inte funnits ansvarig för sonens död är han inte heller skadeståndsskyldig avseende den smärta och lidande som drabbat Faina Mukantagara till följd av sonens bortgång. Hennes yrkande i denna del ska därför ogillas.

Evelyne Uwimana är, med hänsyn till tingsrättens bedömning i ansvarsdelen att Theodore Tabaro utsatt henne för försök till mord, berättigad till skadestånd med fyra miljoner RWF.

Med hänsyn till tingsrättens bedömning i ansvarsdelen ska Wellars Nzasambimfuras ersättningsanspråk avseende försök till mord ogillas.

Mord någon gång efter den 13 april/i slutet av april till och med maj månad i samband med eftersökande av tutsier

Tingsrätten har i ansvarsdelen funnit att Theodore Tabaro inte kan hållas straffrättsligt ansvarig för Kayishemas, Gakimanis, Gasanas och Sibomanas död. Pelagie Kaberas och Fortuna Mucabucondos anspråk avseende sönerna/bröderna ska därför ogillas. Av samma anledning ska Annonciata Mukankurunzizas och Verena Kamanayires ersättningsanspråk avseende deras bror Vincent Tugirimana ogillas.

Mord i Gahinga/Bugayi under en dag någon gång i slutet av april till och med maj månad av personer som spärrats in i ett blendehus

Det saknas skäl att ifrågasätta Dorothee Nyampundus släktskap till maken Theoneste Ruzigamanzi. Tingsrätten har funnit Theodore Tabaro straffrättsligt ansvarig för mordet på maken. Dorothee Nyampundu är därför berättigad till skadestånd med två miljoner RWF.

Pascal Kampayana och Leonile Mukashema har båda berättat om släktskapen mellan dem och Oscar Ndayishime samt Gaspard Hegenimana. Det saknas skäl att ifrågasätta dessa släktskap. Med hänsyn därtill och till utgången i ansvarsdelen ska Theodore Tabaro utge skadestånd till Pascal Kampayana med tre miljoner RWF och till Leonile Mukashema med två miljoner RWF.

Tingsrätten har inte hållit Theodore Tabaro straffrättsligt ansvarig för Jeanne Mukamunazis son Kibwas (Mbarushimanas) död. Jeanne Mukamunazis ersättningsanspråk avseende förlust av sonen ska därför ogillas.

Mord i Gahinga/Bugayi någon gång under tiden april–maj månad av personer som spärrats in i ett bländehus

Med hänvisning till tingsrättens bedömning i ansvarsdelen ska Hassan Sengomungus ersättningsanspråk avseende förlust av hans mor Faina Nyirandege och bror Sibomana ogillas.

Mordförsök i samband med mordet på Rwabihunda

Pacifique Kabalisas skadestånd anspråk avseende försök till mord ska ogillas med hänsyn till utgången i ansvarsdelen.

Våldtäkter och människorov av kvinnor och flickor som spärrats in i s.k. bländehus under perioden 12 april till och med maj månad

Tingsrätten har i ansvarsdelen konstaterat att Theodore Tabaro inte kan hållas straffrättsligt ansvarig för de våldtäkter som förekommit i anslutning till de s.k. bländehusen. Det kan även här konstateras att tingsrätten inte heller funnit Theodore Tabaro straffrättsligt ansvarig vad avser våldtäkt av Verena Kamanayires och Francoise Mukagasanas i Nyakanyinya. Vad gäller Francoise Mukagasanas anspråk avseende våldtäkt på vägen mellan Nyakanyinya och Winteko konstaterar tingsrätten att det inte faller inom någon av de delar av åtalet som vunnit bifall. Mot denna bakgrund ska Daphrose Kandamas, Evelyne Uwimanas, Verena Kamanayires, Dorothée Nyampundus, Jeanne Mukamunazis, Patricie Mukabatsindas och Francoise Mukagasanas anspråk om ersättning för grov våldtäkt ogillas.

Tingsrätten har i ansvarsdelen funnit att Theodore Tabaro gjort sig skyldig till människorov i vart fall från den 12 april till och med maj. Han är därmed skyldig att betala skadestånd till de målsäganden som berövats friheten i bländehusen. Frågan tingsrätten har att ta ställning till i skadeståndsdelen är om de målsäganden som begärt skadestånd för människorov visat att de befunnit sig i bländehuset. Om så är

fallet är det även av betydelse för ersättningens storlek att bedöma under hur lång tidsperiod respektive målsäganden frihetsberövats.

Daphrose Kandama har berättat att hon kommit till det första blendehuset den 19 april och lämnat det andra blendehuset den 5 maj. Hon har detaljerat berättat om tiden i husen. Att hon befunnit sig i huset har bekräftats av bland annat Jeanne Mukamunazi och Patricie Mukabatsinda. Det är därigenom i tillräcklig grad visat att Daphrose Kandama är en av de personer som utsatts för människorov. Hon är därmed berättigad till skadestånd. Med hänvisning till tingsrättens överväganden i avsnitt V.11.2.2 ovan och med beaktande av den långa tidsperiod hon varit berövad friheten samt förhållandena under frihetsberövandet är det yrkade beloppet skäligt enligt rwandisk rätt.

Verena Kamanayire har berättat att hon befunnit sig i Leotaires hus i två veckor efter att ha varit i Nyakanyinya. Flera andra förhörspersoner ger stöd åt hennes berättelse och bekräftar att hon befunnit sig i huset, bland annat Rwagasore, Daphrose Kandama och Francoise Mukagasana. Att hon under vissa nätter lyckats ta sig ut ur huset i syfte att undvika att bli våldtagen påverkar inte tingsrätten bedömning att det är visat att hon utsatts för ett i tiden långt utsträckt människorov under särskilt svåra förhållanden. Hon är därför berättigad till skadestånd. Av samma anledningar som redovisats ovan avseende Daphrose Kandama är det yrkade beloppet skäligt.

Tingsrätten har i ansvarsdelen funnit att Dorotheé Nyampundus make Kadoma förts från blendehuset och dödats. Dorotheé Nyampundus berättelse, genom vilken framkommit att hon själv befunnit sig i blendehuset i drygt två veckor, får stöd av bland annat Jeanne Mukamunazi, Leonile Mukashema och Rwagasore. Det är därmed visat att hon utsatts för människorov och hon är berättigad till skadestånd. Det yrkade beloppet om fyra miljoner RWF är skäligt av samma skäl som tidigare anförts.

Jeanne Mukamunazi har uppgett att hon befunnit sig i blenدهuset i ca tre veckor. Hennes berättelse stöds av ett flertal andra förhörspersoner, bland annat Patricie Mukabatsinda, Annonciata Mukankurunziza och Rwagasore. Det får därigenom anses visat att Jeanne Mukamunazi utsatts för människorov. Hon är därmed berättigad till skadestånd. Beloppet om fyra miljoner RWF är skäligt med hänvisning till vad som anförts ovan.

Patricie Mukabatsinda har påstått att hon berövats friheten i tre olika blenدهus under en längre period. Hennes berättelse stämmer väl överens med andra förhörspersoners utsagor. Att hon befunnit sig i husen har bekräftats av bland annat Jeanne Mukamunazi, Annonciata Mukankurunziza och Zacharie Kagabe. Det är därigenom visat att Patricie Mukabatsinda utsatts för människorov på sätt som påståtts. Hon är därför berättigad till skadestånd. Det yrkade beloppet är skäligt på ovan anförda grunder.

Francoise Mukagasana har uppgett att hon övernattat i vart fall en natt i Zayasis hus och en natt i ett annat blenدهus innan hon fått lämna huset tack vare hennes pappas vän. Hennes berättelse stöds av Victoire Mukantagara som berättat att de gick tillsammans till Leotaires hus. Även Dorothée Nyampundu och Patricie Mukabatsinda har bekräftat att Francoise Mukagasana befunnit sig i Leotaires hus. Verena Kamanayire har visserligen uppgett att Francoise Mukagasana, eftersom hon tagits till en granne, inte bott hos Leotaire. Verena Kamanayire har dock berättat att det förekommit att hon själv under nätterna smugit ut för att undvika att bli våldtagen. Det kan således inte uteslutas att hon inte befunnit sig i Leotaires hus den natt Francoise Mukagasana varit där. Tingsrätten anser därför inte att Verena Kamanayires uppgift förtar bevisvärdet av de av Francoise Mukagasana, Victoire Mukanatagara, Dorothée Nyampundu och Patricie Mukabatsinda lämnade uppgifterna. Det är genom dessa i tillräcklig grad visat att Francoise Mukagasana utsatts för människorov och att frihetsberövandet i vart fall varat över två nätter.

Francoise Mukagasana är därför berättigad till skadestånd. Med hänvisning till vad som tidigare anförts om förhållandena i blendehuset anser tingsrätten att ett frihetsberövande som varat över två nätter innebär att det yrkade beloppet om fyra miljoner RWF är skäligt.

Våldtäkt av kvinna som bemäktigats och förts till Theodore Tabaro

Laetitia Mukabwajanas skadeståndsanspråk ska med hänsyn till utgången i ansvarsdelen ogillas.

Övriga gärningar i Winteko

Jeanne Mukamunazi begäran om skadestånd avseende förlust av maken Stephane Ndagijimana och Laetitia Mukabwajanas begäran om skadestånd avseende förlust av fadern Romwalidi Nsenguremyi bygger på händelser som inte är specificerade i gärningsbeskrivningen. Grunden för dessa yrkanden måste förstås som att Theodore Tabaro ska hållas ansvarig såsom ledare för samtliga folkmordsgärningar i Winteko i enlighet med åklagarnas synsätt. Med hänsyn till tingsrättens slutsats i ansvarsdelen – att gärningarna inte kan ses som en attack för vilken Theodore Tabaro är ansvarig – ska Jeanne Mukamunazis och Laetitia Mukabwajanas yrkanden i denna del ogillas.

Tingsrätten har i ansvarsdelen inte funnit Séraphine Nyiransababeras tillägg till gärningsbeskrivningen, avseende människorov, styrkt. Hennes begäran om skadestånd med anledning därav ska därför ogillas.

11.4.2 Nyakanyinya

Inledningsvis kan konstateras att tingsrätten inte hållit Theodore Tabaro ansvarig avseende den av vissa målsäganden gjorda justeringen som utökar gärningsbeskrivningen att innefatta händelserna ”vid det närbelägna kapellet”. Således kan skadestånd avseende Nyakanyinya endast tilldelas avseende händelser

hänförliga till den attack mot skolan som skedde – enligt tingsrättens bedömning – den 13 april 1994.

Emmanuel Muhirwa har begärt skadestånd avseende förlust av brodern Vedaste Munyerhya och sonen Jean Baptiste. Det saknas skäl att ifrågasätta släktskapen. Han har själv berättat att han när attacken inleddes var i skolan tillsammans med bland annat Vedaste Munyerhya och det av hans barn som dog under folkmordet. Efter att han flyttat till Genève under attacken har han aldrig återsett Vedaste Munyerhya och Jean Baptiste. Som redovisats i ansvarsdelen har Emmanuel Muhirwas uppgifter bedömts som trovärdiga och tillförlitliga. Emmanuel Muhirwas uppgifter i denna del får även stöd av Pelagie Kabera som uppgett att hon var i skolan tillsammans med Muhirwa och dennes bror Vedaste Munyerhya. Vénuste Mbananabo har berättat att Vedaste Munyerhya och Jean Baptiste omkommit i skolan. Mot denna bakgrund är det i tillräcklig grad visat att Emmanuel Muhirwas bror Vedaste Munyerhya och son Jean Baptiste omkommit i attacken mot skolan. Emmanuel Muhirwa är därför berättigad till skadestånd med sammanlagt två och en halv miljon RWF.

Av Renata Mukantwazas uppgifter har framkommit att hon befunnit sig i skolan och där träffats av granatsplitter under den pågående attacken. Hennes uppgifter i denna del vinner stöd av Annonciata Mukankurunziza som uppgett att Renata Mukantwaza under attacken i skolan skadats i armen och av Jean-Bosco Harerimana som berättat att hans fru hjälpt Renata Mukantwaza att tvätta ett sår efter attacken. Vidare stöds hennes uppgifter av det fotografi av skadorna som åberopats. Med hänsyn till detta och bedömningen ovan i nu aktuell ansvarsdel är det visat att Renata Mukantwaza utsatts för försök till mord.

Det saknas skäl att ifrågasätta släktskapet till de två föräldrar och fem syskon Renata Mukantwaza begärt ersättning för. När det gäller bedömningen om Renata Mukantwazas anhöriga dödats vid brottsplatsen beaktas följande. Hon har själv

berättat om hur hon såg sin far Innocent Gakwaya bli skjuten och dödad inne i skolan, vilket stöds bland annat av Annonciata Mukankurunzizas och Francoise Mukagasanas uppgifter om att de sett Innocent Gakwayas döda kropp i skolan. Vidare har Renata Mukantwaza berättat att hennes syskon togs åt sidan och dödades i skolan. Att bröderna Gaspard Kanamugere och Kayisere dödats i skolan stöds även av Francoise Mukagasanas uppgifter. Vad avser brodern Kayiranga har Renata Mukantwaza dock uppgett att han hörselskadades i skolan men lyckades ta sig ut och dödades först senare – dock inte mer än två dagar efter skolattacken – i närheten av någon som hette Rafael. Mot den bakgrunden anser tingsrätten inte att det visats att Kayiranga dödades i attacken mot skolan den 13 april. För förlusten av fadern och bröderna Gaspard Kanamugere och Kayisere ska ersättning dock utgå.

Mot bakgrund av tingsrättens bedömning i ansvarsdelen vad gäller kapellet ska Renata Mukantwazas skadeståndsanspråk avseende hennes mor och två systrar ogillas.

Sammanfattningsvis anser tingsrätten det i tillräcklig grad visat att Renata Mukantwaza utsatts för försök till mord och att hennes far Innocent Gakwaya och bröder Gaspard Kanamugere samt Kayisere dödats i attacken mot skolan. Renata Mukantwaza är därmed berättigad till skadestånd med sammanlagt åtta miljoner RWF.

Victoire Mukantagara har begärt skadestånd för förlust av hennes båda föräldrar och två syskon. Tingsrätten finner inga skäl att ifrågasätta släktskapet. Victoire Mukantagara har berättat att hon under attacken mot skolan sett sin bror Viateur Ntagara hamna på marken i samband med en granatexplosion och att hon senare under kvällen sett såväl broderns som fadern Victor Ntagaras döda kroppar. Hennes uppgifter får stöd av vad andra förhörspersoner berättat. Annonciata Mukankurunziza och Verena Kamanayire har uppgett att de sett Viateur Ntagara träffas av en granat i ateljén. Victoire Mukantagaras uppgift om att hon sett sin fars

döda kropp på skolgården i närheten av ingången till ateljén stöds av Straton Manigabe som uppgett att Victor Ntagara tagits ut på skolgården för att förhandla men i stället skjutits ihjäl. Mot denna bakgrund anser tingsrätten det visat att Victor Ntagara och Viateur Ntagara omkommit i attacken mot skolan och skadestånd ska utgå i enlighet med yrkade belopp.

Mot bakgrund av tingsrättens bedömning i ansvarsdelen vad gäller kapellet ska Victoire Mukantagaras skadeståndsanspråk avseende hennes mor och syster ogillas.

Sammanfattningsvis är Victoire Mukantagara berättigad till skadestånd för förlust av far och bror med sammanlagt tre miljoner RWF.

Annonciata Mukankurunziza har berättat att hon under attacken mot skolan träffats av granatsplitter och skadats i benet. Denna uppgift vinner stöd av ett flertal andra förhörspersoner. Bland annat Emmanuel Muhirwa och Fortuna Mucabucondo har uppgett att de sett Annonciata Mukankurunziza i skolan under attacken. Vidare har bland annat Casimir Kagenza, Daphrose Kandama och Dorothée Nyampundu berättat att de träffat Annonciata Mukankurunziza i tiden efter attacken och att hon då varit skadad i benet. Därtill kommer den skriftliga bevisningen i form av bilder som visar ärrbildning på Annonciata Mukankurunzizas ben. Tingsrätten finner det härigenom visat att Annonciata Mukankurunziza utsatts för försök till mord under attacken mot skolan.

Vidare har Annonciata Mukankurunziza och hennes syster Verena Kamanayire begärt skadestånd för förlust av sina bröder Philipo Twahirwa och Valens Uwitijje. Tingsrätten finner inga skäl att ifrågasätta släktskapen. Flera förhörspersoner har berättat att Valens Uwitijje befunnit sig i skolan, bland annat Casimir Kagenza och Renata Mukantwaza. Annonciata Mukankurunziza har dock berättat att Valens Uwitijje undkommit attacken och tagit sig till svågern Casimir Kagenza för att senare fly till ett annat hus. Vidare har hon berättat att Valens Uwitijje fördes från

detta hus och dödades av en gärningsman från Winteko. Tingsrätten noterar även att andra förhörspersoner berättat att Valens Uwitijie dödats först i tiden efter attacken mot skolan. Bland annat har Vénuste Mbananabo berättat att Valens Uwitijie dödades efter att ha förts ut från ett hus i Gahinga. Sammantaget anser tingsrätten att det inte visats att Valens Uwitijies omkommit under attacken mot skolan i Nyakanyinya i den del som vunnit bifall i ansvarsdelen. Annonciata Mukankurunzizas och Verena Kamanayires skadeståndsanspråk ska därför ogillas i den delen.

Såväl Annonciata Mukankurunziza som Verena Kamanayire har uppgett att de befunnit sig i skolan tillsammans med Philipo Twahirwa, vilket stöds av bland annat Renata Mukantwaza. Annonciata Mukankurunziza har vidare berättat att Philipo Twahirwa togs ut från skolan och dödades i stenkastningen. Uppgiften vinner stöd av att Casimir Kagenza uppgett att Annonciata Mukankurunziza redan samma kväll hon kom till honom efter attacken berättade att Philipo Twahirwa dödats i skolan. Vidare har Fortuna Mucabucondo berättat att hon dagen efter attacken mot skolan sett Philipo Twahirwas döda kropp på skolgården. Mot denna bakgrund är det i tillräcklig grad visat att Philipo Twahirwa omkommit under attacken mot skolan.

Sammanfattningsvis är Annonciata Mukankurunziza, i denna del, berättigad till skadestånd med sammanlagt fem miljoner RWF avseende försök till mord och förlust av brodern Philipo Twahirwa. Verena Kamanayire är i denna del berättigad till skadestånd med en miljon RWF avseende förlust av brodern Philipo Twahirwa.

Francoise Mukagasana har berättat att hon sett sin far Vedaste Mugarura på gårdsplanen utanför ateljén när kvinnorna fördes till kapellet. Hon har också berättat att hon sett sina bröder Jean Damascene Twahirwa, Venuste Kayitare, Callixte Gasane och Xavier Karenzi i ateljén och därefter inte återsett dem. Tingsrätten finner ingen anledning att ifrågasätta släktskapen. Francoise Mukagasana har såsom

konstaterats i ansvarsdelen bedömts som trovärdig och hennes uppgifter i nu aktuell del vinner även visst stöd av Modeste Kabagamba och Renata Mukantwaza som berättat att Francoise Mukagasanas syskon dödats i skolan. Därtill har Victoire Mukantagara uppgett att hon såg Francoise Mukagasanas far och syskon i ateljén och att de dödades där. Tingsrätten anser därför att det i tillräckligt hög grad visats att Francoise Mukagasanas far och fyra bröder omkommit under attacken mot skolan.

Vidare har Francoise Mukagasana berättat att hon efter attacken mot skolan befunnit sig i kapellet med sin mor Ancille Mukamuvunyi samt sina systrar Xaverine Mukakarenzi och Francine Uwimana. Hon har berättat att hon ca tre dagar senare fick kännedom om att modern och systrarna dödats vid kapellet. Det är därmed inte visat att modern och systrarna omkommit under attacken mot skolan den 13 april 1994. Med hänvisning till utgången i ansvarsdelen avseende kapellet ska Francoise Mukagasanas anspråk i denna del ogillas.

Sammanfattningsvis är Francoise Mukagasana i denna del berättigad till skadestånd avseende förlust av hennes far och fyra bröder med sammanlagt sex miljoner RWF.

Faina Mukantagara har berättat att hon i efterhand fått information om att hennes make Jean Bosco Ndekezi dödats i attacken mot skolan den 13 april 1994. Det saknas anledning att ifrågasätta släktskapet till maken. I frågan om Jean Bosco Ndekezi omkommit i skolan beaktar tingsrätten följande. Straton Manigabe har uppgett att Jean Bosco Ndekezi varit en av de män som tagits ut på skolgården och där skjutits ihjäl av Manigabes bror Silas. Uppgiften får stöd av bland annat Emmanuel Muhirwa som uppgett att Jean Bosco Ndekezi varit i skolan och inte undkommit. Tingsrätten anser det härigenom i tillräcklig grad visat att Jean Bosco Ndekezi omkommit i attacken mot skolan. Faina Mukantagara är därför berättigad till skadestånd om två miljoner RWF i denna del.

Hassan Sengomungu har begärt skadestånd för mordförsök i samband med attacken i skolan. Hans egna uppgifter vinner i denna del stöd av ett flertal andra förhörspersoner. Därvid har Fortuna Mucabucondo berättat att Hassan Sengomungu varit mycket skadad i skolan. Emmanuel Muhirwa har uppgett att Hassan Sengomungu lyckats fly från skolan och därefter berättat för honom att han skadats i skolan. Vidare har Modeste Kabagamba berättat att han i Stadion i Rusizi träffat Hassan Sengomungu som blivit huggen i Nyakanyinya men överlevt. Modeste Kabagamba har beskrivit hur han hjälpt Hassan Sengomungu med toalettbesök och liknande. Tingsrätten noterar att Annonciata Mukankurunziza uppgett att Hassan Sengomungu hittats i skolan dagen efter attacken när man skulle flytta döda kroppar, medan Hassan Sengomungu själv uppgett att han flytt skolan under attacken och därefter tagit sig från Nyakanyinya. Annonciata Mukankurunziza har dock förklarat att hon inte var på plats vid denna tidpunkt och uppgiften baseras således på hörsägen. Uppgiftens bevisvärde är därmed så pass lågt att den inte förtar värdet av övrig bevisning i denna del. Vid en sammantagen bedömning – och med hänvisning till bedömningen i ansvarsdelen – finner tingsrätten det i tillräcklig grad visat att Hassan Sengomungu utsatts för försök till mord under attacken i skolan. Han är därför skadeståndsberättigad i enlighet med yrkandet i denna del.

Hassan Sengomungu har vidare i denna del yrkat skadestånd för förlust av sin far Zacharie Ntangothafi och sina bröder Concorde och Janvier. Han har berättat att Theodore Tabaro dödat hans pappa och alla hans syskon. Han har uppgett att han sett när hans anhöriga i skolan hamnat på marken efter att Theodore Tabaro kastat en granat mot dem. Inledningsvis kan tingsrätten konstatera att det finns vissa otydligheter i Hassan Sengomungus uppgifter i denna del. Han har begärt skadestånd för förlust av bröderna Concorde och Janvier i Nyakanyinya samt för förlust av brodern Sibomana i Winteko. Vid förhöret i tingsrätten har Hassan Sengomungu dock uppgett att han varit med alla tre bröderna i ateljén samt att alla hans syskon dödat där. Han har inte namngett eller specificerat vilka bröder som dödat i skolan. Vad avser fadern Zacharie Ntangothafi förekommer uppgifter som

talar emot att han omkommit i skolan; Vénuste Mbananabo har berättat att Zacharie Ntangohafi inte dödats i skolan utan tagit skydd hos en svärson och därefter inte återsetts. Vénuste Mbananabo, som är Hassan Sengomungus granne, har vidare uppgett att även Hassan Sengomungu säger att så var fallet. Visserligen har Modeste Kabagamba uppgett att Hassan Sengomungus bröder dödats i skolan. Tingsrätten konstaterar dock att Modeste Kabagamba inte själv varit i skolan under attacken, att han inte specificerat vilka av Hassan Sengomungus bröder som omkommit i skolan och inte med tydlighet uppgett på vilket sätt han fått informationen. På ett liknande sätt saknas information om hur Vénuste Mbananabo, som inte heller varit i skolan under attacken, erhållit information om att Hassan Sengomungus bror Janvier dödats i skolan. Sammanfattningsvis kan konstateras att det finns vissa otydligheter i Hassan Sengomungus uppgifter om vilka av hans anhöriga som omkommit i skolan, att det förekommit uppgifter som talar emot att fadern dödats i skolan samt att det saknas direkta iakttagelser från andra förhörs personer som stödjer uppgifterna om att hans anhöriga omkommit i skolan. Vid en sammantagen bedömning finner tingsrätten det inte i tillräcklig grad visat att Hassan Sengomungus far Zacharie Ntangohafi och bröder Concorde samt Janvier omkommit i skolan. Hans skadeståndsyrkande ska därför ogillas i denna del.

Sammanfattningsvis är Hassan Sengomungu i denna del berättigad till skadestånd avseende mordförsök med fyra miljoner RWF.

Modeste Kabagamba har berättat att han efter attackerna i Gahinga inte sett sina tre bröder (Daniel Nzimurinda, Eric Munyemana och Simone Sibomana) och påstått att de omkommit i Nyakanyinya eftersom alla sökt skydd där och eftersom ingen bevittnat att de dödats på annat håll. Inledningsvis kan konstateras att det saknas skäl att ifrågasätta släktskapet mellan Modeste Kabagamba och hans tre bröder. När det gäller var bröderna dödades beaktas följande. Straton Manigabe har berättat att han den 14 april sett Daniel Nzimurindas döda kropp vid skolan och att han dessförinnan sett Daniel Nzimurinda levande. Genom denna uppgift får det anses

visat i tillräcklig grad att Daniel Nzimurinda omkommit i attacken mot skolan. Vénuste Mbananabo har berättat att han under informationsinsamlingen fått veta att Eric Munyemana och Simone Sibomana omkommit i Nyakanyinya. Varken Vénuste Mbananabo eller någon annan förhörsperson har dock berättat om direkta iakttagelser av Munyemana och Sibomana i skolan. Vidare saknas uppgifter som närmare preciserar vid vilken tidpunkt Munyemana och Sibomana befunnit sig vid skolan och omkommit. Mot denna bakgrund kan det inte anses visat att Eric Munyemana och Simone Sibomana omkommit i attacken mot skolan den 13 april. Modeste Kabagambas ersättningsanspråk ska därför ogillas i den delen. Sammanfattningsvis är Modeste Kabagamba berättigad till skadestånd avseende förlust av brodern Daniel Nzimurinda med en miljon RWF.

Jean Gasarabwe har berättat att han träffat sin syster Annonciata Kantarama i skolan den 11 april 1994. Han har uppgett att han därefter inte återsett sin syster och att andra berättat för honom att hon sedan omkommit i skolan. Även Modeste Kabagamba har uppgett att han sett Annonciata Kantarama i skolan under tiden han befunnit sig där den 9–10 april 1994. Annonciata Mukankurunziza och Vénuste Mbananabo har uppgett att de senare hört av andra att Annonciata Kantarama omkommit i Nyakanyinya. Även om uppgifterna tyder på att Annonciata Kantarama befunnit sig i Nyakanyinya i dagarna före attacken konstaterar tingsrätten att det saknas uppgifter som pekar på att Annonciata Kantarama omkom i attacken den 13 april 1994 och inte under någon av de senare händelserna i Nyakanyinya vilka inte omfattas av den del av åtalet som vunnit bifall. Mot denna bakgrund kan det inte anses visat att Annonciata Kantarama omkom i attacken mot skolan den 13 april 1994. Jean Gasarabwes skadeståndsanspråk ska därför ogillas.

11.4.3 Mibilizi

Annonciata Mukankurunziza och Verena Kamanayire har begärt skadestånd avseende förlust av fadern Albert Senuma. Det saknas skäl att ifrågasätta släktskapet. Tingsrätten har funnit Theodore Tabaro straffrättsligt ansvarig för

mordet på Albert Senuma i samband med attacken mot klostret i Mibilizi den 20 april 1994. Annonciata Mukankurunziza och Verena Kamanayire är därför skadeståndsberättigade i denna del med två miljoner RWF vardera.

Faina Mukantagara har uppgett att Theodore Tabaro kommit till blenدهuset och berättat att hennes far och bröder var döda. Hon har nämnt att hon tror att hennes anhöriga dödades i attacken som skedde den 30 april 1994 i Mibilizi. Faina Mukantagaras uppgifter får visst stöd av Dorothée Nyampundu som uppgett att Theodore Tabaro kom till blenدهuset och berättat att han dödat bland annat Fainas bror Pascal (som dock inte var en av bröderna som dödates). Tingsrätten har i ansvarsdelen konstaterat att attacken som ingår i åtalet i målet skedde den 20 april 1994. Med hänsyn därtill och till att Theodore Tabaro endast hållits ansvarig för Albert Senumas död ska Faina Mukantagaras skadeståndsanspråk i denna del ogillas.

11.5 Räkta

Målsägandenas ränteyrkanden har vitsordats av Theodore Tabaro. På utdömda skadeståndsbelopp ska därför utgå ränta från den 1 juni 1994 till dess betalning sker.

12. Kvarstad

Det kan enligt tingsrätten alltjämt skäligen befaras att Theodore Tabaro undandrar sig att betala målsägandenas skadestånd. Tidigare beslutad kvarstad på så mycket av Theodore Tabaros egendom att fordringar om sammanlagt i svenska kronor motsvarande värdet av 231 miljoner RWF kan antas bli täckta vid utmätning ska begränsas så att den motsvarar det nu utdömda skadeståndet i svenska kronor motsvarande 79,5 miljoner RWF. Kvarstaden ska bestå till dess verkställighet av skadeståndsbesluten kan ske, dock längst en månad efter det att domen i skadeståndsdelen vunnit laga kraft.

13. Ersättning till försvararna och målsägandebiträden

Offentliga försvarare och målsägandebiträden har rätt till skälig ersättning för det arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Ersättningen ska bestämmas med utgångspunkt i den tidsåtgång som är rimlig med hänsyn till uppdragets art och omfattning (se 21 kap. 10 § rättegångsbalken samt 5 § lagen [1988:609] om målsägandebiträde jämförd med 27 § rättshjälpslagen [1996:1619]).

Domstolen ska göra en noggrann prövning av kostnadsanspråken, vilket ställer höga krav på de arbetsredogörelser som ska komplettera kostnadsräkningarna. Brister i underlaget som innebär att skäligheten av begärd ersättning inte kan bedömas går ut över den som begär ersättning. Kravet på tydlighet i underlaget är särskilt högt i de delar där domstolen inte själv kan bedöma omfattningen av arbetsinsatsen.

Målet har varit mycket omfattande med en total förhandlingstid om ca 280 timmar fördelat på 76 dagar. Försvararna och målsägandebiträdena förordnades i oktober–november 2016 och har sedan dess genomfört flera resor till Rwanda och även närvarat vid många förhör under förundersökningen. Förundersökningsprotokollet i målet har bestått av över 7 000 sidor. Sammantaget har målet varit mycket arbetskrävande för såväl försvarare som målsägandebiträden. Mot bland annat denna bakgrund finner tingsrätten det skäligt att förhöjd taxa utgår enligt respektive advokats begäran.

Med dessa utgångspunkter övergår tingsrätten till att pröva de enskilda ersättningsanspråken.

13.1 Försvararna

Thomas Bodström har begärt ersättning för 1 847,75 timmars arbete, varav 1 612 timmar med förhöjd taxa, och för 187 timmars tidsspillan. Därutöver har han begärt ersättning för utlägg med 128 187 kr exklusive moms.

Anna Wahlström har begärt ersättning för 1 732,25 timmars arbete, varav 1 467,75 timmar med förhöjd taxa, och för 178,5 timmars tidspillan. Därutöver har hon begärt ersättning för utlägg med 187 368 kr exklusive moms.

Åklagarna har yttrat sig över kostnadsräkningarna.

Tingsrätten framhåller inledningsvis att de båda försvararnas arbetsredogörelser överlag är föredömligt preciserade med specifikationer för utfört arbete dag för dag allt sedan förordnandena under hösten 2016. Av arbetsredogörelserna framgår att försvararna delat upp arbetet sinsemellan bland annat genom att inte delta på samma förhör eller besöka klienten tillsammans och att dela upp kontakterna med t.ex. försvarets vittnen. Att visst dubbelarbete förekommit får i allmänhet anses påkallat med tanke på målets omfattning och karaktär.

Vid en granskning av arbetsredogörelserna framgår att Thomas Bodström och Anna Wahlström begärt ersättning för förhandlingstid samt för- och efterarbete i samband därmed med sammanlagt ca 630 respektive 680 timmar. Därtill kommer särskilda poster hänförliga till huvudförhandlingen såsom arbete med sakframställning och slutanförenden samt analys av förhören uppgående till 100 timmar för Thomas Bodström och 110 timmar för Anna Wahlström. Ersättning för arbete hänförligt till förhandlingen har därmed begärts med 730 timmar av Thomas Bodström och 790 timmar av Anna Wahlström. Som konstaterats ovan har den faktiska förhandlingstiden i tingsrätten uppgått till ca 280 timmar, vilket innebär att försvaret begärt ersättning för arbete hänförligt till förhandlingen – utöver faktisk förhandlingstid – med sammanlagt ca 450 respektive 510 timmar. Även med beaktande av det stora antalet omfattande förhör som genomförts anser tingsrätten att diskrepansen mellan faktisk förhandlingstid och arbete hänförligt till för- och efterarbete är alltför stor. Härvid beaktas även att de bägge försvararna i allmänhet lagt ned lika mycket tid på för- och efterarbete inför varje förhör. Tingsrätten anser

det rimligt att båda försvararna genomfört visst förarbete inför varje förhör. Det får dock anses skäligt att den försvarare som inte har varit huvudansvarig för ett förhör begränsar sitt för- och efterarbete. Avseende arbete hänförligt till förhandlingen (inklusive faktisk förhandlingstid) finner tingsrätten vid en sammantagen bedömning att Thomas Bodström får anses skäligen tillgodosedd med ersättning för 580 timmars arbete. Anna Wahlström får anses skäligen tillgodosedd med ersättning för 640 timmars arbete. Arbetet är hänförligt till tiden när förhöjd taxa begärts och nedsättningen ska därför göras mot denna taxa.

Försvarens har – utöver förhandlingstid jämte för- och efterarbete – begärt ersättning för genomgång och inläsning av förundersökningsprotokollet (inklusive tillägs- och sidoprotokoll) med ca 430 timmar (Thomas Bodström) respektive 406 timmar (Anna Wahlström). Förundersökningsmaterialet har tveklöst varit omfattande. Det har dock till en betydande del bestått av utskrifter från förhör där försvaret – till skillnad från vad som är brukligt – närvarat. Genomgång av dessa förhørsutskrifter bör rimligtvis till stor del ingå i det förarbete inför förhandlingstillfällena som behandlats ovan. Mot den bakgrunden anser tingsrätten att tidsåtgången för inläsning av förundersökningsprotokollet framstår som hög. Försvarens får i denna del anses skäligen tillgodosedda med 350 timmars arbete vardera. Arbetet är hänförligt till tiden när förhöjd taxa begärts och nedsättningen ska därför göras mot denna taxa.

Försvaret har deltagit vid totalt tre förundersökningsresor till Rwanda, varav Anna Wahlström deltagit vid samtliga. Thomas Bodström har medverkat under de två inledande dagarna vid den andra resan medan han under återstoden av den resan satt biträdande jurist Fabian Hägglund Wennergren i sitt ställe. Inför den tredje resan avsåg tingsrätten Thomas Bodströms begäran om att sätta Fabian Hägglund Wennergren i sitt ställe, vilket ändock skedde. Syftet med försvarets medverkan under förundersökningsresorna har i första hand varit att ge dem möjligheten att närvara vid målsägande- och vittnesförhör. Att försvaret medverkar vid sådana

förundersökningsförhör får i allmänhet ses som en undantagsföreteelse. Därtill kommer de kostnader som är förenade med resa och uppehälle under de genomförda resorna. Mot denna bakgrund anser tingsrätten inte att det varit påkallat för tillvaratagandet av Theodore Tabaros rätt att två försvarare närvarat vid samma förundersökningsresa, även med beaktande av att det förekommit parallella förhör. Ersättning ska därför utgå endast för den ena försvararens kostnader i samband med dessa resor. Som redan noterats har Anna Wahlström deltagit under samtliga av försvaret vidtagna förundersökningsresor. Thomas Bodströms närvaro har varit begränsad till två dagar vid en resa. Tingsrätten finner därför att ersättning skäligen bör utgå till Anna Wahlström. Thomas Bodström har avseende de två resorna (företagna av honom och Fabian Hägglund Wennergren) sammanlagt begärt ersättning för 144 timmars arbete och 94 007 kr för utlägg. Thomas Bodströms ersättning ska sättas ned i enlighet därmed. Nedsättningen avseende arbetstid ska ske mot normal taxa. Därutöver har Thomas Bodström begärt ersättning för tidsspillan med sammanlagt 78 timmar avseende resorna till Rwanda. Det framgår inte av arbetsredogörelsen hur många timmar som är hänförliga till de två förundersökningsresorna respektive resan vid tingsrättens bevisupptagning. I avsaknad av närmare underlag får Thomas Bodström vad avser tidsspillan i samband med resan till Rwanda (bevisupptagningsresan) anses skäligen tillgodosedd med 20 timmars tidsspillan, varav 10 timmar vardera med 815 kr respektive 1 245 kr per timme.

Thomas Bodström har såsom ett utlägg tagit upp vittnesersättning till Sixbert Musangamfura. Sådan vittnesersättning är inte att anse som ett utlägg som en försvarare kan ta upp som en kostnad inom ramen för försvararuppdraget utan i stället en kostnad för den tilltalade som kan ersättas vid frikännande dom. Med beaktande därav och då Theodore Tabaro inte har frikänts kan utbetalningen till Sixbert Musangamfura inte ersättas.

Försvarets ersättningsanspråk i övrigt får anses skäliga och ska bifallas.

Sammanfattningsvis ska Thomas Bodström tillerkännas ersättning för 1 473,75 timmars arbete, varav 1 382 timmar med förhöjd taxa, och 129 timmars tidspillan samt för utlägg med 33 174 kr exklusive moms. Anna Wahlström ska tillerkännas ersättning för 1 526,25 timmars arbete, varav 1 261,75 timmar med förhöjd taxa, och 178,5 timmars tidspillan samt för utlägg med 187 368 kr exklusive moms. Kostnaden för försvaret ska stanna på staten.

13.2 Målsägandebiträderna

Ghita Hadding Wiberg har begärt ersättning för 1 451,5 timmars arbete, varav 1 230,5 timmar med förhöjd taxa, och för 215 timmars tidspillan. Därutöver har hon begärt ersättning för utlägg med 368 992 kr exklusive moms.

Bengt Hesselberg har begärt ersättning för 1 407 timmars arbete, varav 1 243 timmar med förhöjd taxa, och för 153,5 timmars tidspillan. Därutöver har han begärt ersättning för utlägg med 276 876 kr exklusive moms.

Åklagarna har yttrat sig över kostnadsräkningarna.

Målsägandebiträdernas arbetsredogörelser innehåller uppräknings av vidtagna åtgärder månadsvis med en sammanlagd tidsåtgång för varje månad. Därutöver finns särskilda redogörelser för resorna till Rwanda, förhandlingstid i Stockholm och vissa större poster såsom inläsning av förundersökningsprotokollet och arbete inför slutanförenden. Att en stor del av arbetet endast redovisats månadsvis försvårar tingsrättens möjligheter att bedöma skäligheten i tidsåtgången för dessa åtgärder.

Vid en sammanräkning av begärd ersättning för arbete vid förhandling samt för- och efterarbete framgår att tidsåtgången för Ghita Hadding Wiberg varit ca 525 timmar och för Bengt Hesselberg ca 520 timmar. Detta inkluderar arbetstiden de

förhandlingsdagar målsägandebiträderna närvarat i Rwanda. Med beaktande av den faktiska förhandlingstiden om 280 timmar finner tingsrätten inte den sammanlagda tidsåtgången uppseendeväckande i och för sig. Tingsrätten konstaterar dock att målsägandebiträderna schablonmässigt begärt ersättning för två timmars för- och efterarbete per förhandlingsdag. Såsom åklagarna påpekat ska ersättning utgå endast för faktiskt arbetad tid. Att ange för- och efterarbete med schablontid försvårar tingsrättens möjligheter att bedöma vilken tid som faktiskt arbetats. Det kan också ifrågasättas om för- och efterarbete tagit lika lång tid inför de förhandlingsdagar där egna klienter hörts som när det andra biträdets klienter eller vittnen hörts. Vidare har målsägandebiträderna begärt ersättning för en och en halv timmes arbete för gemensamma arbetsrelaterade luncher för samtliga förhandlingsdagar de båda närvarat i Stockholm. Det framgår inte närmare vad som avhandlats på dessa luncher vilket innebär betydande svårigheter att bedöma i vilken utsträckning de varit nödvändiga.

Tingsrätten ifrågasätter inte att målsägandebiträdernas uppdrag tagit stor tid i anspråk. De har varit förordnade som målsägandebiträden sedan oktober 2016 och företrätt 14 klienter vardera vid huvudförhandlingen. Utöver arbetet i Stockholm har de företagit fem respektive sju resor till Rwanda. Det står därmed klart att arbetet varit mycket tidskrävande. Mot bakgrund av det ovan anförda finner tingsrätten dock att det saknas tillräckligt underlag för att tillerkänna Ghita Hadding Wiberg ersättning för mer än 1 351,5 timmars arbete och Bengt Hesselberg ersättning för mer än 1 307 timmars arbete. Målsägandebiträderna har yrkat ersättning med förhöjd taxa för drygt åtta tiondelar av arbetstiden. Mot bakgrund av att nedsättningen är hänförlig till hela den arbetade tidsperioden ska nedsättningen därför ske till åtta tiondelar mot den förhöjda taxan och två tiondelar mot normal taxa. Därutöver ska målsägandebiträderna tillerkännas yrkad ersättning för utlägg och tidspillan.

Målsägandebiträdenas ersättningsyrkanden ska alltså bifallas med nämnda justeringar och kostnaden ska stanna på staten.

14. Häktning och övriga frågor

Det är inte uppenbart att skäl till häktning saknas. Det finns även risk att Theodore Tabaro på fri fot avviker eller på annat sätt undandrar sig straffverkställigheten. Han ska därför kvarbli i häkte i avvaktan på att domen i ansvarsdelen vinner laga kraft.

Förutsättningar finns för beslut om att beslagtagna mobiltelefon, bärbar dator, USB-minne samt vissa dokument ska bestå i bevisbeslag tills domen vinner laga kraft.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga 3 (Dv 400)

Överklagande senast den 18 juli 2018 ställs till Svea hovrätt.

Anne Wartin

Anna Liljenberg Gulesjö

I avgörandet har rådmännen Anne Wartin och Anna Liljenberg Gulesjö samt nämndemännen Gert Abelt, Margaretha Lundqvist, Björn Pålsson och Lisbeth Rieser deltagit. Domen är enhällig.

Avräkningsunderlag bifogas.

Domslut avseende Theodore Tabaro

1. Jean Gasarabwe
Rwanda

Målsägandebitråde:
Advokat Bengt Hesselberg
Sju Advokater KB
Box 22016
104 22 Stockholm

2. Joseph Ingabire
Kanada

Målsägandebitråde:
Advokat Bengt Hesselberg
Sju Advokater KB
Box 22016
104 22 Stockholm

3. Modeste Kabagamba
Rwanda

Målsägandebitråde:
Advokat Bengt Hesselberg
Sju Advokater KB
Box 22016
104 22 Stockholm

4. Pacifique Kabalisa
Belgien

Målsägandebitråde:
Advokat Bengt Hesselberg
Sju Advokater KB
Box 22016
104 22 Stockholm

5. Pelagie Kabera
Rwanda

Målsägandebiträde:
Advokat Ghita Hadding Wiberg
KRIM advokater HB
Box 377
101 27 Stockholm

6. Verena Kamanayire
Rwanda

Målsägandebiträde:
Advokat Ghita Hadding Wiberg
KRIM advokater HB
Box 377
101 27 Stockholm

7. Pascal Kampanyana
Rwanda

Målsägandebiträde:
Advokat Ghita Hadding Wiberg
KRIM advokater HB
Box 377
101 27 Stockholm

8. Daphrose Kandama
Rwanda

Målsägandebiträde:
Advokat Ghita Hadding Wiberg
KRIM advokater HB
Box 377
101 27 Stockholm

9. Emmanuel Muhirwa
Rwanda

Målsägandebiträde:
Advokat Bengt Hesselberg
Sju Advokater KB
Box 22016
104 22 Stockholm

10. Patricie Mukabatsinda
Rwanda

Målsägandebiträde:
Advokat Bengt Hesselberg
Sju Advokater KB
Box 22016
104 22 Stockholm

11. Fortuna Mukabucondo
Rwanda

Målsägandebiträde:
Advokat Ghita Hadding Wiberg
KRIM advokater HB
Box 377
101 27 Stockholm

12. Francoise Mukagasana
Rwanda

Målsägandebiträde:
Advokat Ghita Hadding Wiberg
KRIM advokater HB
Box 377
101 27 Stockholm

13. Valentine Mukahirwa
Rwanda

Målsägandebiträde:
Advokat Ghita Hadding Wiberg
KRIM advokater HB
Box 377
101 27 Stockholm

14. Jeanne Mukamunazi
Rwanda

Målsägandebiträde:
Advokat Bengt Hesselberg
Sju Advokater KB
Box 22016
104 22 Stockholm

15. Josephine Mukamuzima
Rwanda

Målsägandebiträde:
Advokat Bengt Hesselberg
Sju Advokater KB
Box 22016
104 22 Stockholm

16. Annonciata Mukankurunziza
Rwanda

Målsägandebiträde:
Advokat Ghita Hadding Wiberg
KRIM advokater HB
Box 377
101 27 Stockholm

17. Faina Mukantagara
Rwanda

Målsägandebiträde:
Advokat Ghita Hadding Wiberg
KRIM advokater HB
Box 377
101 27 Stockholm

18. Victoire Mukantagara
Rwanda

Målsägandebiträde:
Advokat Ghita Hadding Wiberg
KRIM advokater HB
Box 377
101 27 Stockholm

19. Renata Mukantwaza
Rwanda

Målsägandebiträde:
Advokat Ghita Hadding Wiberg
KRIM advokater HB
Box 377
101 27 Stockholm

20. Leonile Mukashema
Rwanda

Målsägandebiträde:
Advokat Ghita Hadding Wiberg
KRIM advokater HB
Box 377
101 27 Stockholm

21. Laetitia Mukobwajana
Rwanda

Målsägandebiträde:
Advokat Bengt Hesselberg
Sju Advokater KB
Box 22016
104 22 Stockholm

22. Emmanuel Nsabimana
Rwanda

Målsägandebiträde:
Advokat Bengt Hesselberg
Sju Advokater KB
Box 22016
104 22 Stockholm

23. Dorothee Nyanpundu
Rwanda

Målsägandebiträde:
Advokat Bengt Hesselberg
Sju Advokater KB
Box 22016
104 22 Stockholm

24. Séraphine Nyiransababera
Rwanda

Målsägandebiträde:
Advokat Bengt Hesselberg
Sju Advokater KB
Box 22016
104 22 Stockholm

25. Wellars Nzasabimfura
Rwanda

Målsägandebiträde:
Advokat Bengt Hesselberg
Sju Advokater KB
Box 22016
104 22 Stockholm

26. Hassan Sengamungu
Rwanda

Målsägandebiträde:
Advokat Ghita Hadding Wiberg
KRIM advokater HB
Box 377
101 27 Stockholm

27. Evelyne Uwimana
Rwanda

Målsägandebiträde:
Advokat Ghita Hadding Wiberg
KRIM advokater HB
Box 377
101 27 Stockholm

28. Peter (Jean) Uwindekwe
Rwanda

Målsägandebiträde:
Advokat Bengt Hesselberg
Sju Advokater KB
Box 22016
104 22 Stockholm

Underlaget avser

Person-/samordningsnummer/födelseid 19680710-9670	Datum för dom/beslut 2018-06-27
Efternamn Tabaro	Förnamn Theodore

Ovan angiven person har under en sammanhängande tid av minst 24 timmar varit frihetsberövad som anhållen, häktad eller på något annat sådant sätt som avses i 19 a § lagen (1974:202) om beräkning av strafftid m.m. eller 10 a § lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård under nedan angivna tider.

Frihetsberövad

Frihetsberövandet hävt/upphört/avbrutet

2016-10-25	
------------	--

Särskild anteckning

- Kriminalvården har lämnat domstolen en underrättelse om att det finns uppgifter hos Kriminalvården som är av betydelse för avräkning (8 § förordningen (1974:286) om beräkning av strafftid m.m.).

Särskild upplysning till Kriminalvården m.fl. myndigheter

- Det finns tidigare meddelad dom, beslut eller avräkningsunderlag enligt 12 a § strafföreläggandekungörelsen (1970:60) som innehåller uppgift om frihetsberövande som har betydelse för avräkning (3 § 4 förordningen (1990:893) om underrättelse om dom i vissa brottmål, m.m.).

Underskrift

Postadress

Box 8307
104 20 Stockholm

Besöksadress

Scheelegatan 7

Telefon

08-561 654 10

Telefax

08-561 650 04

Expeditionstid

måndag - fredag

E-post: stockholm.tingsratt.avdelning4@dom.se
www.stockholmstingsratt.se

08:00-16:00

Bilaga 1 – gärningsbeskrivning

Nedan följer gärningsbeskrivningen i sin helhet, med målsägandenas tillägg i kursiv stil.

GÄRNINGSBESKRIVNING

Mellan den 6 april och 18 juli 1994 pågick ett folkmord i Republiken Rwanda. Omkring 800 000 civilpersoner – män, kvinnor och barn – berövades livet i ett omfattande och systematiskt angrepp. Därutöver tillfogades många svåra lidanden, svåra skador och utsattes för omänsklig behandling genom våldtäkter, annat våld och olovliga frihetsberövanden. Syftet var att förgöra en folkgrupp som kallades tutsi helt eller delvis.

De konkreta brottsliga handlingar som omfattas av detta gärningspåstående inträffade i prefekturen Cyangugu i sydvästra Rwanda. De följde samma mönster som i andra delar av Rwanda och ingick som ett led i folkmordet.

Under samma tid pågick sedan 1990 en icke-internationell väpnad konflikt i Rwanda mellan regeringsstyrkor på ena sidan och på andra sidan Rwandan Patriotic Front (RPF), som till stor del bestod av soldater från folkgruppen tutsi i exil.

Theodore Tabaro har i de dåvarande sektorerna Winteko, Nyakanyinya och Mibirizi i prefekturen Cyangugu, i en ledande roll på lokal nivå, från den 9 april till och med maj 1994, tillsammans och i samförstånd/samråd med andra, begått folkmord genom gärningar som utgör mord, försök till mord, människorov och grov våldtäkt eller i vart fall anstiftan/stämpling därtill mot en etnisk folkgrupp – tutsi – med avsikt att förgöra gruppen helt eller delvis.

Theodore Tabaro har vidare som ett led i den icke-internationella väpnade konflikten genom förövandet av ovan nämnda gärningar och även genom plundring, riktade mot av folkrätten särskilt skyddade civilpersoner, gjort sig skyldig till svåra överträdelser av den gemensamma artikeln 3 i 1949 års Genèvekonventioner och artikel 4 tilläggsprotokoll II samt av allmänt erkända grundsatser, som rör den internationella humanitära rätten i väpnade konflikter.

Folkrättsbrottet är grovt eftersom det förövats genom ett stort antal skilda handlingar, eftersom många människor dödats på grund av brottet och det har utförts under särskilt förnedrande förhållanden.

Theodore Tabaro har sålunda medverkat till dessa brott genom följande gärningar:

1. Sektorn Winteko

Theodore Tabaro har i egenskap av lokal ledare under perioden den 9 april till och med maj 1994 i sektorn Winteko tillsammans och i samförstånd/samråd med andra lokala ledare organiserat, rekryterat, uppmanat/beordrat andra gärningsmän/medhjälpare samt även själv

tillsammans och i samförstånd/samråd med andra gärningsmän/medhjälpare begått nedan nämnda gärningar.

1. Uppsåtligen berövat eller försökt beröva ett stort antal tutsiers/civilpersoners liv, varav många var barn, genom att skjuta dem eller slå/hugga/skära dem med tillhyggen samt kasta en granat. Detta har begåtts genom samordnade attacker samt i samband med eftersökningar av tutsier som gömt sig eller inte kunnat/hunnit fly från sektorn alternativt passerat sektorn under sin flykt.
2. Uppsåtligen bemäktigat och fört bort samt spärrat in tutsier/civilpersoner i s.k. blendehus, företrädesvis kvinnor och flickor, med uppsåt att skada dem till liv eller hälsa samt utsatt dem för svårt lidande och påtvingat dem mycket svåra levnadsvillkor genom att hålla dem inspärrade på liten yta med mycket begränsad tillgång till mat och vatten samt ingen sjukvård. Detta har utgjort en allvarlig kränkning av den personliga värdigheten.
3. Uppsåtligen genom hot och/eller våld tilltvingat sig samlag med ett flertal av de kvinnor och flickor som bemäktigats och spärrats in enligt punkten 2 eller som på annat sätt frihetsberövats.
4. Plundrat civila personers hem på tillgångar.
5. *Därutöver har Theodore Tabaro tillsammans och i samförstånd med annan, båda beväpnade, bemäktigat och bortfört Séraphine Nyiransababera, som var tutsi, till den så kallade Brigaden med uppsåt att utöva utpressning och/eller skada henne till liv och hälsa.*

Ovan nämnda gärningar har resulterat i att ett stort antal tutsier/civilpersoner berövats livet eller utsatts för försök därtill eller allvarligt skadats/utsatts för fysiska övergrepp (däribland de i bilaga A uppräknade personerna) samt att ett stort antal civila personers hem plundrats.

Våldtakterna är att anse som grova med hänsyn till att hotet varit av särskilt allvarligt slag, att kvinnorna varit inspärrade, att våldtakterna har skett regelmässigt och systematiskt, att flera gärningsmän deltagit samt den hänsynslöshet och råhet som visats.

Vad avser försök till mord har fara för brottets fullbordan förelegat.

Beträffande våldtakterna görs i andra hand gällande att Theodore Tabaro är att betrakta som medhjälpare genom att han tillsammans och i samförstånd/samråd med andra lokala ledare organiserat, uppmanat samt beordrat andra gärningsmän/medhjälpare att föra kvinnor till s.k. blendehus och där spärra in och bevaka dem. Härigenom har Theodore Tabaro främjat våldtakterna med råd eller dåd.

2. Skolan i Nyakanyinya

Under perioden 7-13 april 1994 flydde ett stort antal tutsier/civilpersoner till sektorn Nyakanyinya. De som sökte skydd, ca 800 män, kvinnor och barn, blev anvisade eller beordrade att bege sig till skolan i Nyakanyinya.

Theodore Tabaro har den 13 april/under tiden 13 april–20 april 1994 eller någon/några dagar dessförinnan eller därefter tillsammans och i samförstånd/samråd med andra, deltagit i en attack/attacker mot de tutsier/civilpersoner som befunnit sig i eller vid skolan *eller vid det närbelägna "Kapellet"* och därvid uppsåtligen berövat eller försökt beröva dem livet genom att bland annat kasta handgranater, skjuta/slå/hugga/skära dem med tillhyggen och sätta byggnaden i brand.

Theodore Tabaro har härvid även i egenskap av lokal ledare tillsammans och i samförstånd/samråd med andra lokala ledare organiserat, rekryterat, uppmanat samt beordrat andra gärningsmän/medhjälpare från sektorn Winteko att begå ovan nämnda gärningar.

Detta har resulterat i att flera hundra tutsier/civilpersoner, varav många barn, (däribland de i bilaga B uppräknade personerna) berövats livet eller allvarligt skadats.

Vad avser försök till mord har fara för brottets fullbordan förelegat.

Theodore Tabaro har själv eller gemensamt med andra under nämnda tid uppsåtligen genom hot och/eller våld tilltvingat sig samlag med de i bilaga B uppräknade personerna som spärrats in i byggnad ("Kapellet") som låg i anslutning till skolan.

Våldtakterna är att anse som grova med hänsyn till att hotet varit av särskilt allvarligt slag, att kvinnorna varit inspärrade, att våldtakterna skett regelmässigt och systematiskt, att flera gärningsmän deltagit samt den hänsynslöshet och råhet som visats.

Beträffande våldtakterna görs i andra hand gällande att Theodore Tabaro är att betrakta som medhjälpare genom att han tillsammans och i samförstånd/samråd med andra lokala ledare organiserat, uppmanat samt beordrat andra gärningsmän/medhjälpare att föra kvinnor till "Kapellet" och där spärra in dem. Härigenom har Theodore Tabaro främjat våldtakterna med råd eller dåd.

3. Klostret i Mibirizi

Theodore Tabaro har tillsammans och i samförstånd/samråd med andra den 20 april 1994 eller någon/några dagar dessförinnan eller därefter deltagit i en attack mot ett kloster i sektorn Mibirizi och därvid uppsåtligen berövat livet på Albert Senuma samt ytterligare ett 60-tal tutsier/civilpersoner genom att bland annat skjuta, slå samt hugga/skära dem med tillhyggen.

Bilaga A

Försök till mord i samband med en av attackerna den 9 april i Gahinga, sektorn Winteko, genom att kasta en granat mot tutsier/civilpersoner

- Pascal KAMPAYANA
- Jean GASARABWE
- Emmanuel NSABIMANA
- Peter UWINDEKWE

Mord i samband med attackerna den 9 april i Gahinga, sektorn Winteko:

- Laurent SEMAKAMBA (Pelagie KABERAs make och Fortuna MUCABUCONDOS far) berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge mot huvudet och/eller kroppen. I vart fall har fara förelegat att han skulle ha avlidit av ovan nämnda våld.
- Elisabeth NYIRAMBWA (far/morförälder till Emmanuel MUHIRWA) berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge mot huvudet och skär/huggskador i hals/nacke.
- SEKUVUMBA (far/morförälder till Emmanuel MUHIRWA) berövad livet genom kraftigt våld mot huvudet med tillhygge och skär/huggskador i hals/nacke.
- Evariste MUDEYI (far till Modeste KABAGAMBA) berövad livet genom skottskador i huvudet/kroppen och kraftigt våld med tillhygge mot huvudet.
- *Theobar KAMAHANDA (far till Evelyne Uwimana)*

Mord av tillfångatagna tutsier efter attackerna den 9 april i sektorn Winteko:

- Aloys NZAMWITA berövad livet genom kraftigt, trubbigt våld med tillhygge och skär/huggskador mot kropp och huvud.
- Jean Marie Vianny MUDASUMBWA berövad livet genom skär/huggskador och kraftigt, trubbigt våld med tillhygge mot kropp och huvud.

Mord och försök till mord den 10 april eller någon/några dagar därefter i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig eller inte kunnat/hunnit fly från sektorn Winteko alternativt passerat sektorn under sin flykt:

- Launduard KAMPAYANA (Patricie MUKABATSINDAs make) berövad livet genom kraftigt, trubbigt våld med tillhygge och skär/huggskador mot kropp och huvud.
- Jean Damascéne BARIHO (Fainas MUKANTAGARAs son) berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge.
- Faina MUKANTAGARA utsatt för kraftigt våld mot huvudet med tillhygge, varvid fara förelegat för att hon skulle ha avlidit.
- Evelyne UWIMANA utsatt för kraftigt våld mot huvudet med tillhygge, varvid fara förelegat för att hon skulle ha avlidit.
- Matayo/Matteo KABWANA berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge mot huvudet och skär/huggskador mot kroppen.
- *Wellars NZASABINFURA utsatt för flera hugg med svärd mot kroppen varvid hans finger skadats. Fara för att han skulle ha avlidit har förelegat och/eller varit utesluten på grund av tillfälliga omständigheter.*
- Zayasi RUGEREKA berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge mot huvudet och kroppen.
- Verdiane (Zayasi RUGEREKAs hustru) berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge mot huvudet och kroppen.
- I vart fall ett barn till Verdiane och Zayasi RUGEREKA berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge mot huvud och kropp.

Mord under en kväll/natt någon gång under perioden 12 april till och med maj månad i sektorn Winteko:

- Jean MUHUNDI berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge mot huvudet och/eller kroppen.
- Två barnbarn till REVOKATI berövade livet genom kraftigt, trubbigt våld med tillhygge mot huvudet och/eller kroppen samt skär/huggskador i hals/nacke.
- Pascasia NYIRABAGWIZA berövad livet genom kraftigt, trubbigt våld med tillhygge och/eller skär/huggskador.
- Wellars RUKERAHO berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge.

Mord någon gång efter den 13 april till och med maj månad i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig i sektorn Winteko:

- Kayishema (Pelagie KABERAs son och Fortuna MUKABUCONDOs bror) berövad livet på okänt sätt.
- *Vincent Tugirimana (bror till Annonciata MUKANKURUNZIZA och Verena KAMANAYIRE)*

Mord någon gång i slutet av april till och med maj månad i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig i sektorn Winteko:

- Gashimani/Gakimani (Pelagie KABERAs son och Fortuna MUKABUCONDOs bror) berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge.
- Gasana (Pelagie KABERAs son och Fortuna MUKABUCONDOs bror) berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge.
- Sibomana (Pelagie KABERAs son och Fortuna MUKABUCONDOs bror) berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge.

Mord i Gahinga/Bugayi, sektorn Winteko, under en dag någon gång i slutet av april till och med maj månad av personer som spärrats in i ett bländehus:

- Theoneste RUZIGAMANZI (Dorotheé NYAMPUNDUs make) berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge.
- Oscar NDAYISHIME (Pascal KAMPAYANAs son och Leonile MUKASHEMAs bror) berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge.
- Gaspard HEGENIMANA (Pascal KAMPAYANAs son och Leonile MUKASHEMAs bror) berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge.
- MBARUSHIMANA (Jeanne MUKAMUNAZIs son) berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge.
- *Faina NYIRANDEGE (mor till Hassan Sengamungo)*
- *Sibomana (bror till Hassan Sengamungo)*

Mord någon gång i slutet av april till och med maj månad i samband med eftersökande av tutsier som gömt sig i sektorn Winteko:

- RWABIHUNDA berövad livet genom kraftigt våld med tillhygge.

Mordförsök i samband med mordet på Rwabihunda

- *Pacifique KABALISA utsatt för kraftiga slag med tillhygge mot bakhuvudet varvid fara för att han skulle avlida har förelegat och/eller varit utesluten enbart på grund av tillfälliga omständigheter.*

Våldtäkter av kvinnor och flickor som spärrats in i s.k. bländehus under perioden 12 april till och med maj månad i sektorn Winteko:

- Dorothée NYANPUNDU
- Patricie MUKABATSINDA
- Jeanne MUKAMUNAZI
- Evelyne UWIMANA
- Daphrose KANDAMA
- Verena KAMANAYIRE
- *Francoise MUKAGASANA*

Våldtäkt av kvinna som bemäktigats och förts till Theodore Tabaro någon gång under perioden 12 april till och med maj månad i sektorn Winteko

- Laetitia MUKABWAJANA

Bilaga B

Mord:

- Jean BAPTISTE (son till Emmanuel MUHIRWA)
- Innocent GAKWAYA (far till Renata MUKANTWAZA)
- Gaspard KANAMUGERE (bror till Renata MUKANTWAZA)
- KAYISIRE (bror till Renata MUKANTWAZA)
- KAYIRANGA (bror till Renata MUKANTWAZA)
- Victor NTAGARA (far till Victoire MUKANTAGARA)
- Viateur NTAGARA (bror till Victoire MUKANTAGARA)
- Philipo TWAHIRWA (bror till Annonciata MUKANKURUNZIZA och Verena KAMANAYIRE)
- MUGARURA (farbror till Annonciata MUKANKURUNZIZA och Verena KAMANAYIRE)
- Petit (bror till Valentine MUKAHIRWA)
- *Valens UWITIJE (bror till Annonciata MUKANKURUNZIZA och Verena KAMANAYIRE)*
- *Vedaste MUGARORA (far till Francoise MUKAGASANA)*
- *Ancille MUKAMUVUNYI (mor till Francoise MUKAGASANA)*
- *Xavetine MUKAKARENZI (syster till Francoise MUKAGASANA)*
- *Francine UWIMANA (syster till Francoise MUKAGASANA)*

- *Jean Damascene TWAHIRWA (bror till Françoise MUKAGASANA)*
- *Venuste KAYITARE (bror till Françoise MUKAGASANA)*
- *Callixte GASANE (bror till Françoise MUKAGASANA)*
- *Xavier KARENZI (bror till Françoise MUKAGASANA)*
- *Jean Bosco NDEKEZI (make till Faina MUKANTAGARA)*
- *Consolée MUKARWEMA (mor till Victoire MUKANTAGARA)*
- *Marie-Claire MUREKATETE (syster till Victoire MUKANTAGARA)*
- *Anastasie NZIREREA (mor till Renata MUKANTWAZA)*
- *Jeanne KAYITASE (syster till Renata MUKANTWAZA)*
- *Alice MURAKATETE (syster till Renata MUKANTWAZA)*
- *Zacharie NTANGOHAFI (far till Hassan SENGAMUNGO)*
- *Concorde (bror till Hassan SENGAMUNGO)*
- *Janvier (bror till Hassan SENGAMUNGO)*

Försök till mord:

- *Annonciata MUKANKURUNZIZA*
- *Renata MUKANTWAZA*
- *Hassan SENGAMUNGO*

Våldtäkter av kvinnor och flickor som spärrats in i "kapellet" under perioden 13 april till och med slutet av april månad i sektorn Nyakanyinya.

- *Verena KAMANAYIRE*
- *Françoise MUKAGASANA*

Bilaga C

Mord

- *Christophe Shakaje (far till Faina Mukantagara)*
- *Jean Baptiste Twagiumukiza (bror till Faina Mukantagara)*
- *Paul Dusabayezu (bror till Faina Mukantagara)*

Bilaga 2 – Sammanfattande referat av förhör

1. Theodore Tabaro

Allmänt om Theodore Tabaro

Han är född den 10 juni 1968 i Winteko i Cyangugu. Han började grundskolan i Winteko. Hela skolan flyttade efter två år till Nyakanyinya där han slutförde grundskolan. Han fick inte fortsätta till gymnasiet men läste yrkesutbildning till snickare/murare. Han avslutade studierna 1986 och började arbetade som byggare i Cyangugu. När kriget i Rwanda började anslöt han sig till gendarmeriet för att ta ansvar för sitt land. I slutet av 1993 lämnade han gendarmeriet. När kriget började den 6 april var han i Kamembe. Han var på samma plats tills han flydde till Kongo-Kinshasa i juli 1994. Efter två år tog han sig till Kongo-Brazzaville. Han kunde inte stanna där utan fick fortsätta till Centralafrikanska republiken (CAR) och sedan Kamerun. År 1998 lämnade han Kamerun för Sverige.

Det stämmer att hans far är Jean Binenwa och att hans mor hette Euphrasie Mukeramera och att han har sju syskon varav fem är i livet. Hans familj tillhörde folkgruppen Abakurankota. De flesta som bodde i Bugayi tillhörde Abakurankota, men han vet inte om alla hutuer gjorde det eftersom han inte känner alla. Folkgrupperna Abakongeza, Abahire och Abasate bodde i Gahinga.

Vid tiden för folkmordet hade han ett ID-kort som det stod hutu på. Hans pappa var hutu. Hans mamma var tutsi men han är osäker. Han är osäker eftersom vissa i familjen, t.ex. Abakurankota, hade ID-kort som det stod tutsi på. Anledningen till att han inte ville uppge sin etnicitet under polisförhören är att den svenska polisen svikit honom från början; han ville därför inte samarbeta med polisen.

Han träffade sin fru Pelagie år 1993. Han och Pelagie gifte sig i Örebro 2002. De var gifta sedan år 1993, men det var i Sverige de gifte sig i kyrkan. Föräldrarna fick kännedom om bröllopet under flykten år 1994.

Vid tiden för folkmordet var hans vänner Albert Gakwandi, Valens och Theogene. Han kommer inte ihåg efternamnen; man använde ofta smeknamn. Personerna var också en del av Abakurankota. Det är de tre han kan komma på.

Allmänt om anklagelserna mot honom

Från början jobbade han med den svenska polisen. När det blev rättegång mot flyktingspionen från Rwanda bad polisen honom att vara behjälplig. Han lämnade vittnesmål vid rättegången i Örebro. Ett tag därefter kom hans namn upp som efterlyst av Rwanda. Anledningen till anklagelserna är att han deltagit i Örebro-rättegången. Det som oroar honom är att polisen han hjälpte är de som nu samarbetar med rwandiska myndigheter. De som kommer utifrån Rwanda kan inte förstå hur man skriver ner saker och hittar på. En hutu är alltid oskyldigt anklagad för att vara folkmördare, tjuv och annat. Om någon tutsi inte är överens med rwandiska regeringen kallas den en brottsling. Rwanda har en diktaturregim; regimen är som kriminella. Många rwandier mördas utomlands och har aldrig haft frihet. Nu är det hans tur; det är därför han sitter i rätten.

Tiden i gendarmeriet

När kriget började den 1 oktober 1990 kallades nästan alla ungdomar i hela landet in. Han fick åka för att försvara sitt hemland mot invasionen från militären i Uganda (på den tiden trodde de att det var Uganda som attackerade). Han minns inte exakt men det var ca en vecka efter krigets utbrott.

Han åkte till Ruhengeri där han snabbt utbildade sig till militär. Han var inte gendarm till yrket; hans yrke var fortfarande byggnadsarbetare. Han åkte sedan till fronten vid Mutara i slutet av år 1990. Han krigade i över ett år vid fronten. Hans uppgift var att kriga som militär. Han arbetade även som livvakt åt en major under en kortare tid. Han hade militärkläder, vapen och granater som andra militärer. Han hade tur som överlevde eftersom flera av hans kolleger dog under kriget. Även på andra sidan dog många under kriget. De krigade mot FPR som var rwandier och de dödade varandra. Det var hemskt. Från början visste de inte att det var rwandier som angrep rwandier. Han minns inte exakt hur lång tid han var vid fronten – uppskattningsvis år 1993 lämnade han fronten och fick arbeta som trafikpolis i Butare. Antalet militärer vid fronten minskades pga. fredsavtal i Arusha. Han var i gendarmeriet, inte i riktiga militären. Efter att han arbetat som trafikpolis fick han lämna gendarmeriet. Han tror att det var år 1993.

När han var gendarm hade han militärkläder som andra gendarmer, bl.a. en röd basker. Det var olika kläder med olika färger. Det kan vara kamouflage, det kan vara grönt. Man kan inte veta om man tar kamouflage eller gröna, man tar militära kläder. Man kan blanda över- och underdel.

Under tiden i gendarmeriet hälsade han på i sin hemby några gånger när han hade permission. Han hade gendarmkläder när han kom hem på permission. Han hade också sitt vapen med sig. Hans vapen var ett vanligt enkelt automatvapen av typen R4. Det är samma modell som en Kalasjnikov.

Om man krigar vet man inte om man kommer tillbaka eller om man ska dödas i kriget. Efter att han lämnade tänkte han ofta på sina arbetskamrater som han förlorade vid fronten. Han undrade varför rwandier krigade och dödade varandra. När han lämnade kriget tänkte han på båda sidor – FPR och regimen – alla var rwandier som krigade mot varandra. Man krigar för fred, inget annat. Han kände inget hat mot dem han krigade mot.

Att vara gendarm påverkade honom ingenting. Det var ett jobb som alla andra jobb. Det skulle inte påverka hur folk i byn såg honom; de kände honom bara som en person som arbetade som gendarm. Folk i byn var inte rädda för honom. På den tiden var det bara han från byn som var gendarm.

När han slutade som gendarm lämnade han tillbaka vapen, kläder, tjänstekort till gendarmeriet och tog på sig civila kläder och åkte hem. När han kom hem öppnade han ett lager i Kamembe och började med försäljning. Han hade alltså inget vapen när han lämnade gendarmeriet. Han hade inte heller något traditionellt vapen på sig under folkmordstiden.

Om bostaden i Bugayi

Han kan inte veta om det är samma plats som när han var där senast år 1994. På karta ser han att det är samma plats. Det stämmer att hans pappa och även han hade sin bostad bakom butiken. Han bodde på sin pappas gård i ett annex-hus han byggde runt år 1988. Annexet bestod av ett sovrum och ett annat rum man kunde sitta i. Han hade en säng, stolar och en

soffa att sitta i. Han hade även planer på att bygga ytterligare ett hus för att flytta från föräldrarnas gård. Det var vid en plats där de hade teplantage närmare vägen, mot mot Gahinga/Kamembe om man går från butiken. Det var på gång, men han hade inte börjat bygga. Han vet inte vem som bor på marken i dag.

Om butiken i Bugayi och lagret i Kamembe

Han hjälpte till att bygga butiken runt år 1987–1989, men den tillhörde hans bror Theophile Kayigamba. Han hade ingen del i skötseln av butiken. Butiken bestod av ett vanligt hus med tre rum: ett litet rum som man kunde sitta i; ett rum med hyllor och varor och Theophiles sovrum. Det stämmer att man kunde se deras hus från butiken.

Det var Theophile som arbetade i butiken. Theophile hade också en vaktmästare som kunde bevaka butiken nattetid. Han kommer ihåg att deras granne Berchmas Muganga gjorde det. Han själv var inte involverad med vakterna.

Han arbetade vid lagret Kamembe. I andra hand kanske någon bror kom eller hans pappa kanske var där någon gång. De handlade varor från Kigali som de sedan sålde i Kamembe. Det var inte detaljhandel utan storhandel. De flesta av deras kunder kom från Kongo. Försäljningen gick inte bra under folkmordet. Han gick bara till lagret för att bevaka sina tillgångar.

Han känner inte till att butiken/baren skulle ha varit en central plats. Theophile har inte sagt något om politiska möten i butiken/baren. Ordet brigaden fick han reda på i förundersökningen. Han har inte sett människor samlas i huset. Han tror att Theophile höll butiken öppen under folkmordsperioden. Theophile har inte berättat någonting för honom om baren. Theophiles bar och butik kunde hålla öppet som vanligt även efter den 7 april 1994.

Om Ubemfi och styrelsen

Han har hört talas om Ubemfi. Det var en förening av människor som kom från Abakurankota-stammen. Han var inte medlem och han vet inte om någon i hans familj var medlem. Han vet inte när den startade, vad som avhandlades eller vilka som var medlemmar.

Han har inte varit med i styrelsen.

Han var en normal enkel person som alla andra. Han såg sig själv som alla andra på den tiden. Han vet inte hur andra såg honom.

Om synen på tutsier innan folkmordet

De bodde i samma sektor som tutsier och man ser ingen skillnad mellan folkgrupperna. De kunde träffa varandra och gå tillsammans med tutsier. De hade inga problem med varandra.

I samband med folkmordet skedde stora ändringar. Under år 1994 dödade hutuer flera tutsier. Både hutuer och tutsier har ansvar för kriget i Rwanda. De flesta tutsier mördades under folkmordet år 1994. När hutuer lämnade landet mörades flera hundra tusen av dem i Kongo, man vet inte hur många.

I april 1994, innan flygplanet, såg han inga problem mellan hutu och tutsi. När flygplanet blev nedskjutet började tutsier fly från sina hem. Det är svårt att svara på om han såg tutsier som fiender eller bra människor. När han var på fronten var det militär mot militär. När det civila kriget började visste han inte hur människorna krigade mot varandra. Han hade inga problem

med någon tutsi i april 1994. Det ändrades ganska mycket på den tiden. Tutsiers hus brändes ned och tutsier fick fly. Tutsier var grannar; han hade inget emot tutsier. På den tiden flydde de flesta tutsier och många hade blivit dödade i maj månad. Han blev ledsen över att tutsier dödades. Det var fruktansvärt jobbigt att höra talas om. Tutsier var inte hans fiender. Han hade flera tutsier i sin familj, t.ex. en faster som var gift med en tutsi och flera kusiner som var tutsier. Han umgicks också med tutsier som vänner, bl.a. flera i Gahinga. T.ex. Madushi var hans kompis och han kunde hälsa på Gasarabwe. Evariste Muhizi var deras skräddare och hans vän. Han kallade dessa tre för vänner.

Om folkmordstiden i Winteko

Han bodde i Winteko under folkmordsperioden. På dagarna var han i Kamembe vid sitt lager. Han har inte sett någon död person på gatorna i Winteko, men han har hört att människor dödades. När han var i Kamembe har han sett döda kroppar i vattnet.

Folkmordet i hans sektor var hemskt. Det är hemskt att civila människor krigade mot och dödade varandra. Han såg människor fly. Han kunde höra att människor förlorade sina liv. Han hörde att grannar, tutsier, var borta och dog på den tiden. Han sov hemma på nätterna och spenderade dagarna i Kamembe. Han var i Kamembe varje dag förutom den 7 april, då var han hemma hela dagen. Från den 8 april till dess han flydde var han i Kamembe dagtid. Han gick till Kamembe nästan varje dag vid kl. sex på morgonen och återkom ca kl. 21. På sina lediga dagar var han med familjen eller i kyrkan på söndagar. Han tänkte att man skulle plundra lagret om han inte öppnade det och satt där på dagarna. Han såg inga döda kroppar i Winteko när han gick till och från Kamembe. Han såg att tutsiers hus brunnit ned men han såg inte när husen brann. På kvällarna träffade han människor på väg hem. Han hörde skrik i andra sektorer men inte nära hemmet. Han hörde inga explosioner eller någon skottlossning i Winteko.

På kvällarna kom han hem och åt. Han kunde komma sent på kvällen från Kamembe och var ganska trött och kunde gå hem direkt.

På vägen till Kamembe, i Gihundwe, fanns en kontrollplats. Mellan Bugayi och Gahinga har han inte sett någon vägspärr eller kontroll av personer. Han gick inte den vägen varje dag, men många dagar. Vissa dagar kunde han åka bil.

Han hörde en kommuniké från militären på radion efter att Habyarimanas plan skjutits ned. Man sa att människor ska vara hemma, inte gå till jobbet och inte vara i grupp. Radio pratade hela tiden men han hade inte tid att sitta och lyssna på radion hela tiden. De hade en radio i Kamembe som han lyssnade på. På radion pratade de hela tiden om att det var krig och om tutsier. Han hörde dock inte att man på radio sa att man skulle arbeta/döda tutsier.

Han var rädd under april 1994 eftersom hela landet var i krig. När tutsier lämnade sina hem var inte heller han i säkerhet. Tutsier eller hutuer skulle kunna döda honom också. Han var rädd att tutsier skulle döda honom. Hutuer dödade tutsier och hutuer, och tutsier dödade hutuer. Han hade det gott ställt och han var rädd för att han skulle dödas pga. pengar. Han hade lagret i Kamembe och hade haft ett jobb i flera år. Han var också rädd att han skulle dödas av tutsier som fick gömma sig i buskar. Rädslan började vid krigsstarten den 1 oktober 1990. Han var rädd hela tiden. Efter den 7 april 1994 blev rädslan starkare.

Det stämmer att han kunde gå till Kamembe, sova hemma och att Theophiles butik och bar kunde vara öppen under folkmordstiden. Theophile var vid sin butik i Winteko under

folk mordet. Theophiles butik sålde alkohol, speciellt öl. Det stämmer att många förhörspersoner kommit till butiken och druckit öl. På den tiden var det tutsi som hade stort problem. Men han kände ändå rädsla.

Han visste att tutsier flydde till stadion, men han har inte varit där. Han visste inte att tutsier flytt till skolan i Nyakanyinya.

Under folkmorstiden undvek människor varandra och litade inte på varandra. Det gällde inte bara Winteko utan hela landet. Människor hälsade inte på varandra. Han gick bara hem och stannade hemma.

Närmare om tiden efter att presidentens plan sköts ned

7 april 1994

Han hörde på radion på morgonen den 7 april att president Habyarimanas plan skjutits ned. Landet var då i sorg. Han visste inte vem som skjutit ned planet. Det stämmer att radion meddelade att tutsier var ansvariga men det hörde inte han. Han stannade hemma hela dagen den 7 april. De väntade för att se vad som skulle hända eftersom landet befann sig i krig mellan regeringsstyrkor och Kagame med FPR. Baren låg nära hemmet men det var inget möte där. Han samlade ingen för att prata om vad som hänt.

8 april 1994

Den 8 april fick man fortsätta med sina vardagssysslor. På morgonen den 8 april gick han till Kamembe för att se till sitt lager. Han brukade gå vid kl. sex på morgonen. Han kom tillbaka på kvällen. Det märktes då att det började bli oroligt; människor var inte ute på samma sätt.

9 april 1994

Den 9 april 1994 vaknade han och gick till Kamembe som vanligt. I Kamembe var folk skadade. När han kom tillbaka till Winteko såg han att många hus brunnit ned. Han gick hem och fick på kvällen reda på att det varit problem och att människor krigat mot varandra. Det var hans familj som berättade det. De sa ingenting om att människor dödats. Han fick veta att Ludoviko var avliden. Han fick veta att en granat kastats men inte vem som kastade den. Det var inte han som kastade granaten. Han frågade inte sin familj vem som kastat granaten eftersom han visste att de inte kände till det. Han fick inte reda på vilka som var aktiva i attackerna. Det var ingenting nytt att det var krig och att människor tvingades fly, det visste han om redan när han var vid fronten. Människor i Winteko pratade om vad som pågick, men han gick inte runt och frågade vad olika människor varit med om. Han kunde inte göra någonting åt det. Efteråt fick han höra att människor tvingats fly undan angrepp. Han kanske fick reda på det dagen efter.

Han känner inte till om personer samlats vid butiken på morgonen den 9 april. Om den rwandiska regimen vill komma åt honom är det inte konstigt att människor säger att man samlades vid butiken. Han har inte sett människor samlas vid butiken och inte heller hört någon prata om det. Det kom upp först nu när svenska polisen började åka till Rwanda.

Han känner inte till, och har inte varit delaktig i, att kalla alla vuxna till butiken inför attackerna. Det kan ha hänt att personer kallats av ledarna för prefekturen eller sektorn men han var inte där och känner inte till det. Ingen berättade något för honom och när han kom hem var han trött och orkade inte fråga i byn vad som hänt.

Han känner inte till Laurent Semakamba. Han fick ingen information om att Semakamba dödades under folkmordet. Det kan vara så att Semakamba blev huggen under attacken men han var inte där.

Han känner inte till Elisabeth Nyirambwa och Sekuvumba. Emmanuel Muhirwas påstående att det var han som beordrade morderna på dem är endast en följd av vad regeringen sagt till Muhirwa att säga.

Han har inte gått till kommunhuset i Cyimbogo tillsammans med Rwagasore.

Han känner till Evariste Mudeyi som var chaufför till ärkebiskopen i Cyangugu. Han fick höra om Mudeyis död. Människor på marknaden i Kamembe berättade för honom att Mudeyi blivit skjuten. Han vet inte vilket datum han fick reda på det.

Han och Madushi brukade gå tillsammans till Kamembe. Han kände till Aloys Nzamwita i Winteko men de umgicks inte. Under tiden han var kvar i Rwanda fick han höra att Madushi och Nzamwita dödats i Winteko. Han fick reda på det mesta när han var i Kamembe. Han fick inte höra några detaljer utan endast att folk dödades. Under kriget frågade man inte hur det gick till när en viss person dödades. Rwagasore kanske har dödat Madushi men han var inte där. Han har inte hört något om att Jean d'Amour och Emmanuel Mbonigaba försökt köpa Madushi fri. D'Amour och Mbonigaba satt i fängelse och anklagade honom i syfte att bli frisläppta. För att undvika tortyr och annat kunde fängslade ange andra medborgare. Pascal Kampayanas har inget annat val än att berätta om att han tillfångatagit Madushi. Kampanyana gör det för att rädda sig själv och sin familj.

Han kände Mugemana som bodde i Karambo. Det stämmer inte att han gått med Mugemana och Madushi innan Mugemana dödade Madushi.

Han kände till Evelyne Uwimanas far Theobar Kamahunda som en medborgare i Winteko. De umgicks inte och han vet inte vad som hände honom under folkmordet.

10 april 1994

Han gick till Kamembe även den 10 april. Han var i Kamembe många dagar i rad men han vet inte exakt hur många dagar. Han gick till Kamembe nästan varje dag, oavsett om det var lördag eller söndag. Han gick inte ensam; det var andra från Winteko som gick till Kamembe.

Han kände Launduard Kampayana i Winteko. De stötte på varandra ibland och hälsade på varandra. Han kände inte till om Kampayana var betydelsefull eller att han var ordförande i ett parti. Ingen har sagt till honom att Kampayana dödats. Han har inte haft något ansvar för Kampayanas död.

Han känner inte till någonting om Jean Damascebe Bariho.

Han vet ingenting annat om mordförsöken på Faina Mukantagara och Evelyne Uwimana än det han hört i det här målet. Han ifrågasätter inte att de skadats men han har inte haft någonting med det att göra. Han känner inte till Vénérande Kayabu. Han känner till Gasake som bodde i Winteko och tillhör Abakurankota. Det är inte sant att han var med.

Han känner inte till Matayo/Matteo Kabwana. Han hörde namnet första gången när han blev förhörd av polisen. Bicakungeri har inte berättat för honom att han dödat Matayo. Han har

inte beordrat Wellars att döda Matayo eller huggit hälsenorna av Matayo. Det stämmer inte att han var med och tillsammans med sin bror förde Wellars och Matayo till familjens hus.

Han kände till Zayasi Rugereka i Winteko men de träffades aldrig. Han såg Rugereka när han var liten. Han kände inte till Rugerekas fru men kände till några av Rugerekas äldsta barn. Rugereka bodde ovanför vägen mot Karambo eller Gahinga. Man kunde inte se huset från vägen; det fanns andra hus i vägen. Han kände inte till att Rugerekas familj dödades. Många tutsier dödades och han känner inte till detaljer. Han vet att Bayingana var en person som var psykiskt sjuk som bodde i Winteko. Han var inte med och beordrade Bayingana att döda Rugereka-familjen. Wellars ljuger när han säger det.

Han känner till Jean Muhundi som en äldre man i Winteko. Han har hört att Muhundi mördades under folkmordet. Han tror att det var i Kamembe han fick reda på det, men minns inte när. Rwagasore ljuger om hans inbladning i mordet på Muhundi.

Han kände till Revokati, som tillhörde Abakurankota. Han hade ingenting att göra med Revokati personligen. Han kände inte till att Revokatis dotter fick barn med en tutsi. Han kände till att Revokati hade vuxna barn men inte barnbarn. Det var först när han blev förhörd av polisen han fick höra talas om att Revokatis två barnbarn mördats.

Han kände inte till Pascasia Nyirabagwiza och Wellars Rukeraho eller att de mördades. Han tvivlar inte på att de dödades eftersom människor påstår det. Det stämmer inte att han beordrat Rwagasore att döda Jean Kajibwani och att Rwagasore berättat att han dödat Pascasia och Wellars istället. Rwagasore har suttit länge i fängelse och blivit tvungen att berätta saker.

Han kände inte till Pelagie Kaberas söner Kayishema, Gakimani, Sibomana och Gasana. Han hörde talas om att de dödades i polisförhör. Han kände inte till Celestine Shombo utan endast dennes storerbror Venuste Mbananabo. Ingen har berättat om att Shombo skulle ha dödat sina syskonbarn.

Han fick inte någon gång under april veta vem som låg bakom folkmordsgärningarna. Men han misstänkte att Rwagasore var medlem i Interahamwe och han misstänkte därför att Rwagasore kunde vara delaktig. Han hörde ingenting om att Jean Nsengumuremyi, Modeste Karemera eller Jean Katarwa var lokala ledare för folkmordet. Han visste att Katarwa var lokal celledare och tillhörde ett politiskt parti. Han kan dock inte påstå att Katarwa varit eller inte varit ledare i folkmordet.

Han kan inte uppskatta hur många dagar han var i Winteko under april månad. Detsamma gäller maj. Det var nästan varje dag han var tvungen att gå till Kamembe. Han var tvungen att visa sig på lagret för att det inte skulle plundras. Anledningen till att han inte gick dit vissa dagar var att han kände sig osäker. Det var ingen annan som gick till lagret. Detsamma gäller juni månad fram tills att han flyr.

Plundringar

Han har hört talas om plundringarna när han blev förhörd av svensk polis. Han såg ingenting av plundringen i Winteko. Medan han befann sig i Kamembe hörde han dock talas om att plundring förekommit och att människor tvingats fly. Han hörde inte vad som plundrades eller vem som utsatts. Kagames regim vill tysta oppositionen. Detsamma gäller plundringen. Diktaturregimen vill komma åt honom. Han såg inte att plundrade föremål samlats någonstans i byn. Det stämmer inte att han varit med och plundrat Alberts Senumas hem.

Överenskommelsen mellan hans systrar och Albert Senumas anhöriga är ett bevis på att regimen vill komma åt honom och hans familj. Det är sorgligt att hans familj i Rwanda efter 20 år tvingas ha sådana problem.

Ronderingar

Han har inte deltagit i ronderingar och känner inte till någonting om det. Han har hört att ronderingar förekom. Han tror att sektorns rådgivare tog hand om ronderingarna. Han känner heller inte till någonting om ronderingar i Winteko innan folkmordet. De ronderingar han deltog i var som gendarm. Han såg ingen rondering i Winteko och har inte hört någonting om det. Han såg ingenting när han gick förbi butiken på väg hem. Om det var diskussioner kring huruvida en person skulle rondera pratade man med dennes far. Han var 25 år och bodde på pappans gård; på den tiden bestämde pappan över honom. I deras kultur lyder ungdomar sina föräldrar. Han kunde inte bestämma någonting när han hade en förälder hemma. Det är därför han säger att pappan kunde komma överens med ledarna över ronderingen så att han kunde bevaka butiken. Han vet inte om folk tvingades delta. Ingen har tvingat honom. Ingen har heller sagt till honom att delta i någon attack.

Blendehusen

Han känner inte till någonting om hus som kallades blende. Det har han hört först i förundersökningen. Han vet ingenting om hur kvinnorna hamnade i husen. När målsägandena berättade om husen insåg han att han vet vilka hus det handlar om. Han såg husen när han passerade på väg till Kamembe. Han kan inte säga vem som befann sig i husen. Han gick inte förbi Zayasis hus eftersom det låg ovanför vägen. Han har aldrig varit utanför Zayasis hus. Men Leotaires hus låg nära vägen och det passerade han två gånger om dagen när han gick till Kamembe. Han gick inte in i huset och kan inte säga att det var någonting konstigt. Det fanns människor som han inte kände igen.

Han upptäckte ingenting av våldtäkterna när han gick förbi på kvällarna. Ingen har heller berättat om det för honom. Han hörde inget oväsen när han gick förbi. Han gick tillsammans med andra eftersom ingen vågade gå ensam på kvällen. Han minns att han brukade gå med Albert och Theogene men minns inte deras efternamn. Han har inte varit med och beslutat att kvinnorna ska föras till husen eller beordrat andra att ta kvinnorna till husen. Han har inte hört talas om att kvinnor i blendehusen våldtogs. Han betvivlar dock inte att det kan ha hänt men han hade inget ansvar.

Faina Mukantagara ljuger angående att han kommit med hennes makes kläder. Han hade ett lager fullt av kläder och hade ingen anledning att ta andras kläder. Alla som säger att han varit inne i Leotaires eller Zayasis hus ljuger.

Det är sorgligt och synd att kvinnor levde under sådana förhållanden. Han har inte haft något ansvar för det men det gör ont i hjärtat att människor kommer och ljuger och säger att han var där.

Om Laetitia Mukobwajana

Han känner inte till Laetitia Mukabwajana men hennes far och farbror. Han fick veta vem Seba var när han läste förhören. Seba bodde i Bugayi och var Abakurankota. Han känner inte till att Laetitia Mukobwajana bodde hos Seba. Han känner till Nshogoza men vet inte vad han gjort under folkmordet. Det stämmer inte att Nshogoza skulle hämta Laetitia till honom, att d'Amour hämtade henne och att han därefter våldtog henne. Laetitia ljuger om honom och d'Amour eftersom Kagames diktatur vill åt honom. Att Laetitia kan berätta hur han bodde

beror på att någon berättat det för henne. Regimen planterar information hos personer som sedan får berätta.

Theoneste Ruzigamanzi

Han hade hört namnet Kadoma men kände inte till honom. Han har inte träffat Kadoma. Han fick höra om mordet först i början av rättegången.

Pascal Kampayanas söner Oscar och Gaspard

Han fick höra om mordet på Pascal Kampayanas söner Oscar och Gaspard i början av rättegången. Han visste ingenting om det innan. Rwagasore ljuger när han säger att han och Rwagasore dödade barnen. Han kan inte förneka att sönerna dödades. Det kan vara så att sönerna dödades men han har i alla fall inget medansvar för det. Han har inte heller någon vetskap om det som Leonile berättat om att pojarna fördes till baren.

Jeanne Mukamunazis son Mbarushimana

Han känner inte till mordet på Jeanne Mukamunazis son Mbarushimana.

Rwabihunda

Rwabihunda var en person som bodde i Winteko. Han hörde ingenting om mordet under sin tid i Winteko. Han fick höra om mordet först när han läste Pacifique Kabalisas förhör. Pacifique ljuger; det har aldrig hänt och han har inte gjort det som Pacifique säger.

Om stadion i Rusizi

Han var aldrig på stadion i Rusizi. Han var inte där och hämtade sin faster. Gasarabwe berättade det som regimen sagt, ingenting annat. Om han hade hjälpt någon hade han kunnat berätta det själv, men det är inte Gasarabwe som ska komma och säga det. Gasarabwes anklagelser kommer pga. rättegången i Örebro.

Kännedom om Interahamwe i byn

Han kände Rwagasore som var deras granne. Rwagasore var gatupojke under sin uppväxt. Rwagasore nyttjade knark från ung ålder. De umgicks aldrig. Rwagasore tillhörde Interahamwe. Han känner också till Mbembe. När Mbembe kom tillbaka från Kigali fick han höra att denne var Interahamwe. Han har sett Rwagasore och Mbembe med Interahamwe-kläder. Han tror att det var flera som var med i Interahamwe men han var inte med i deras parti. Han var inte med i något parti. Han var inte heller supporter till något parti.

Kännedom om gärningsmän i Winteko

Folk dödades men han var inte där. Det är svårt att veta att t.ex. Makaka dödat en viss person. Det sades att Rwagasore dödade många människor. Hela landet var i krig. Han kan inte säga vem som dödat vem eftersom han inte sett det. Han fick ingen information om vem som dödat en viss person. Han fick ta reda på att angripare gick och attackerade andra, ingenting annat. De andra som sitter i fängelse och har erkänt har säkert gjort det också. Han fick information men kan inte peka på någon.

Kännedom om förhörspersoner, deras anhöriga och andra

Han känner inte till Pelagie Kabera. När han hörde namnet på hennes barn kände han igen namnen från när de gick i skolan i Nyakanyinya, bl.a. Fortuna Mucabucondo som hade ett handikappat ben.

Han känner Venuste Mbananabo; de gick i samma klass i grundskolan och spelade fotboll som barn.

Han känner till Verena Kamanayire. Hon är dotter till Albert Senuma. När de var små gick de i samma skola i Nyakanyinya. De sågs bara i skolan. Han har inte varit hemma hos Verena.

Han känner till Annonciata Mukankurunziza. Han tror att hon gick i samma klass som hans storasyster.

Han känner Victoire Mukantagara väl. Hon gick i samma klass som Theophile. Han umgicks inte med Victoire Mukantagara men gick förbi deras hem på väg till skolan.

Han visste inte vem Evelyne Uwimana var men såg hennes fars namn när han läste förundersökningsprotokollet. När hon hördes kände han inte igen henne eftersom människor blivit vuxna. Men Evelyne gick två klasser under honom i skolan. Han vet att hon hade nedsatt hörsel på ena örat. Han förnekar inte att hon blivit misshandlad, men hon hade redan nedsatt hörsel sedan tidigare.

Han känner till Pascal Kampayana som bodde i Gahinga nära vägen. Han känner inte till mycket om Pascal. De hälsade på varandra när han gick förbi Pascals hus. Han drack inte alkohol men Pascal sålde alkohol. Han kände inte till Pascals familj.

Han känner Jean Gasarabwe som hade en frisörsalong i Kamembe. Han gick ofta med Gasarabwe till och från Kamembe. Gasarabwes fru var från hans familj; han kan betrakta henne som en faster men de var inte direkt släkt. Han vet inte om Gasarabwe umgås med hans farbror Antoine. Han pratar inte med sin farbrors familj.

Han känner till Joseph Ingabire. Han kunde inte Ingabires namn utan kände honom vid smeknamnet Jouyeux. Ingabire var granne till dem och gick i samma skola. Men Ingabire är yngre än honom. Han kan ha hälsat på Ingabire när de träffats men han har inte haft kontakt med honom. Han har inte stött på Ingabire efter att han kom till Sverige.

Han känner till Pacifique Kabalisa. De är uppväxta tillsammans. Pacifique är ett år äldre än honom och de bodde grannar. Pacifiques far var som hans farbror. Han känner till Pacifique och dennes far, mor, farfar och syskon i stammen Abakurankota. Han har inte haft något problem med Pacifique. När Pacifique studerade i Butare var även han i Butare och arbetade. Då umgicks de mycket. De träffades på kvällar och var vänner. Han har inte sett Pacifiques far eftersom denne dog när han var liten, men han känner till namnet. Han känner till att farfadern lämnat landet. Om Abakurankota är hutu och Pacifique är Abakurankota har Pacifique aldrig varit tutsi. Han känner till farfaderns historia. Farfadern flydde inte pga. att han var tutsi; de har många i familjen som bor utomlands. Pacifiques farfar och farfars far var hutu.

Han har ringt upp Pacifique sedan han kom till Sverige. Han ville hälsa på Pacifique som en vän. De pratade med varandra och han berättade hur han hade det i Sverige. De pratade om sin flykt och vilka länder de varit i. Han berättade också för Pacifique att han blivit frälst. Det var ett vanligt trevligt samtal. Han minns att de sa att de skulle träffas i Belgien om han skulle åka dit. Människor i Danmark berättade att Pacifique var på ett möte i Danmark där personer som arbetade för regimen var. När svenska polisen grep honom och han fick reda på att

Pacifique anklagat honom förstod han att Pacifique jobbar för diktaturen som infiltratör och lämnar ut uppgifter om flyktingar.

Han drog slutsatsen att Pacifique arbetade för regimen eftersom Pacifique varit i Rwanda och då arbetat för regimen. Pacifique åkte många gånger fram och tillbaka till Rwanda. Om diktaturregimen i Rwanda beordrar Pacifique att hitta någon kan Pacifique inte låta bli, även om det är en kompis. När man får uppdrag åt regimen har man ett val; antingen väljer man att arbeta åt dem eller så blir ens familj drabbad. Pacifique kan inte välja bort sin familj och sitt liv för honom. När man åker fram och tillbaka mellan Rwanda och utlandet innebär det att man arbetar för regimen. Om man istället som han har varit ifrån Rwanda i 23 år har man ingenting med regimen att göra.

När han blev gripen förstod han att Pacifique arbetade för regimen som spion. Ordföranden i Pacifiques parti PDP-Imanzi arbetade med Pacifique. Ordföranden åkte på semester till Burundi och blev gripen i Bujumbura av rwandiska säkerhetstjänsten. Pacifique såg till att ordföranden fick livstid fängelse eftersom denne var emot Kagame. Pacifique lämnade då partiet. Istället borde Pacifique ha stannat i partiet och frågat varför ordföranden greps. Det är därför han säger att Pacifique arbetar för regimen. Pacifique vill också skydda sin familj så de inte drabbas.

Han känner till Emmanuel Nsabimana som var veterinär. Han brukade se Nsabimana gå runt i sektorn. Det stämmer inte att de druckit tillsammans.

Han känner till Wellars Nzasabimfura. De tillhör samma familj, samma som Pacifique Kabalisa. De var inte vänner men familjerna brukade besöka varandra. Wellars Nzasabimfura far dog tidigt. Han vet att Wellars Nzasabimfuras far var Abakurankota. Wellars Nzasabimfura har aldrig varit tutsi. Laetitia har bekräftat att Wellars hjälpte henne, och det var eftersom han var tutsi. Det står i protokoll C3 att Wellars storebror är hutu.

Han känner till Peter Uwindekwe som gick i skolan i Nyakanyinya. Peter Uwindekwe kallades Fiffi. De pratades inte vid och hade ingen relation.

Han kände till namnet Séraphine (Nyiransababera) och hennes make Augustine Twagiramungu som är farbror till Pacifique Kabalisa. Han betraktade Augustine Twagiramungu, som dog innan kriget, som sin farbror. Familjerna kände till varandra och kunde träffas vid högtider som bröllop eller dop. Han känner till Alphonse Havugimana som tillhör Abakurankota-familjen och var hans granne i Winteko. De umgicks dock inte. Han kan ha träffat på Havugimana i Kamembe under folkmordet men inte i Winteko. Han har aldrig varit hemma hos Séraphine Nyiransababera. Nyiransababera säger som diktaturregimen säger. Han känner inte till Munyemanzu som Séraphine pratat om. Han känner till Theodomir Kamana som Séraphine pratat om, men vet inte vad som hände honom. Han kan inte förneka att det hänt, men hörde ingenting om det när han var kvar i Rwanda.

Han känner till Jean Katarwa som är från Abakurankota-familjen. Jean Katarwa var rådgivare i sektorn på den tiden. Han hade ingen relation med Jean Katarwa. Hans pappa träffade säkert Jean Katarwa eftersom de var i samma ålder, men han vet inte. Han vet inte varför hans bror Albert skickat whatsapp-meddelande med namnet Katarwa; han läste bara meddelandet.

Han känner till Berchmas Muganga som arbetade i butiken i Bugayi. Berchmas Muganga är äldre än honom och var deras granne. Berchmas Muganga brukade komma hem till dem eftersom de var grannar. Han vet inte om Berchmas Muganga var delaktig i folkmordet.

Det räcker med vad han sagt om att Rwagasore var Interahamwe. Ordet är inte fritt i landet. Det är regimen som dikterat vad de ska säga. De brukade undvika Rwagasore som hade dåligt beteende och betraktades som en tjuv.

Han känner till Emmanuel Bicakungeri; de var grannar. Bicakungeri tillhör också Abakurankota-familjen. De brukade hälsa på varandra bara som bekanta. Han vet inte om Bicakungeri deltog i folkmordet; han vet bara att Bicakungeri suttit i fängelse.

Han känner till Zacharie Kagabe som är från Abakurankota-familjen. Zacharie Kagabes mamma är hans moster. De var inte vänner men brukade hälsa. Han vet inte om Kagabe deltog i folkmordet; han vet bara att Kagabe suttit i fängelse.

Han känner till Emmanuel Murwanashaka som är lika gammal som honom. Emmanuel Murwanashaka bodde hos sin farfar Athanase. Emmanuel Murwanashakas far hette Nzamwita. Emmanuel Murwanashaka bodde i Murenge och hade flytt till Kongo. I Murenge bodde många tutsier som flytt Rwanda. Emmanuel Murwanashaka hade många kossor som tillhörde familjen. Emmanuel Murwanashakas far är bror till Modeste Karemera. De hälsade på varandra men umgicks inte. De var inte i samma flyktingläger.

Han känner Jean Marie Vianny Mbarushimana ("d'Amour") som gick i samma klass som hans storsyster.

Han känner till Innocent Mazipaka som kallades Gapenguri men de umgicks inte.

Han känner till Panrace Kampanyana som var hans granne. Det fanns ingen vänskap mellan dem men de brukade hälsa på varandra. Deras åkermark låg nära varandra.

Han känner till Evariste Ntakare, de var grannar. De hade ingen närmare överenskommelse under folkmordet. Ntakare skulle inte hjälpa honom med finansiering eller byggande av hus.

Han och Theodore Nyilinkwaya gick på samma grundskola. Nyilinkwaya är yngre än honom och de umgicks inte. Han har aldrig haft kontakt med Nyilinkwaya varken i Rwanda eller sedan han lämnade Rwanda.

Han känner inte till Francoise Mukagasana, Celestine Shombo, Valentine Mukahirwa, Patricie Mukabatsinda, Modeste Kabagamba, Josephine Mukamuzima, Inyace Kabera, Maryia Kabayundo, Jean Kajibwani, Jeanne Mukamunazi eller den sistnämndes make Stefan/Etienne. Han känner inte heller till Dorothee Nyanpundu men hörde om en person som kallades Kadoma men han visste inte vem det var. Han känner inte till Daphrose Kandama men känner till hennes make Patricie när han gick i skolan i Nyakanyinya. De umgicks dock inte. Han känner inte till Faina Mukantagara men dock att hennes make är Jean Bosco Ndekezi efter att ha läst förhören. Ndekezi har varit hans lärare. Han känner inte till Leonile Mukashema och kan inte påstå att han sett Pascals barn. Han känner inte till Hassan Sengomungu men kände till Hassans pappas namn. Han känner inte till Hassans mor Faina Nyirandege eller bror Sibomana. Hassan bara ljög under sitt förhör. Hassan sa att de gick i samma skola i ett år. Men han är fem år äldre; de kunde inte gå i samma klass. Det är ett exempel. Det som är sant i

Hassans berättelse är att han blev skadad under folkmordet. Han har inte sett det och det är inte han som skadat honom. Han känner inte till Emmanuel Muhirwa. Efter att ha läst förhör har han förstått att Muhirwa var syskon till Muhizi som han kände väl. Det stämmer inte att han och Muhirwas familjer hade en relation. Om det är sant är det hans föräldrar; han har inte sett Muhirwa. Han vet inte om Muhirwa umgås med hans familj.

Han eller hans familj har inte tidigare varit ovän med eller haft något otalt med någon av ovanstående personer.

Jean Nsengumuremyi, Modeste Karemera, Emmanuel Mbonigaba, Felix Sibomana och Kidende

Han känner till Jean Nsengumuremyi. Nsengumuremyi är lika gammal som hans pappa; de umgicks inte. Det kan ha hänt att Nsengumuremyi var hemma hos dem och hälsade på hans pappa; han kan inte komma ihåg. Nsengumuremyi var Abakurankota.

Han känner till Modeste Karemera som var hans granne och domare. Karemeras fru var hans lärarinna.

Han känner till Emmanuel Mbonigaba som gick på skolan i Nyakanyinya. Han tillhör Abakurankota-familjen. De umgicks aldrig; han har inte ens varit hemma hos Emmanuel Mbonigaba.

Han känner till Felix Sibomana, men kände inte till namnet utan smeknamnet Sebusururu. Sebusururu var lillebror till Rwagasore.

Han kom på Kidende efter att han hört Kidendes fars namn. Han jobbade med Kidendes far när han arbetade som byggarbetare. Kidendes far har varit i militärtjänsten i tjugo år, sedan år 1960.

Han var inte med ovan personer under folkmordet; han kan inte veta om de var aktiva i folkmordet. Mbonigaba och Sebusururu har suttit länge i fängelse. Det han fick höra och det han kan bekräfta är att folk dödades i byn och att personerna ovan var delaktiga. Han kände igen personerna ovan förutom Kidende. Han fick höra om deras gärningar men han var inte med. Efter att det hänt år 1994 fick han veta; den mesta informationen fick han när han satt i Kamembe. Ingen kom till hemmet och berättade det. Men det pratades om att problem inträffat och han visste att det var krig. Hans bror pratade inte om vad som hände i sektorn.

Mbembe, Sarapio, Kariyongeza, Fidele Kagemana, Jacob (Nzaramba), Emile Nshonhoza och Theobard Makaka

Han känner Mbembe. Det var ingen han umgicks med; Mbembe bodde i Kigali.

Sarapio var hans granne men de umgicks inte.

Han känner till Kariyongeza men de umgicks inte; de var i skolan samtidigt. Kariyongeza är kanske något eller ett par år äldre än honom.

Han känner till Kagemana som var ett litet barn. Han kan berätta mycket om Kagemana eftersom han gick i skolan tillsammans med Kagemanas storebror. Han umgicks inte med Kagemana. Kagemanas storebror hette Felix och tillhörde Abakurankota. Kagemanas familj är

närmare Pacifiques familj eftersom deras farfäder är syskon. Kagemana tillhörde FPR-militären.

Han känner till Jacob Nzaramba och Emile Nshonhoza men umgicks inte med dem.

Han och Theobard Makaka umgicks inte med tillhörde samma familj. Det stämmer att hans bror skickat en bild på Makaka till honom på whatsapp. Det stämmer att han då frågade om Makaka var frisläppt.

Han vet inte om ovan personer var delaktiga i folkmordet. Det han vet är att vissa hutuer dödade tutsier. Det stämmer att personerna ovan tillhör samma familj. De säger samma familj men de är inte så nära varandra.

Allmänt om Nyakanyinya

Han började skolan i skolan i Nyakanyinya när han var sju år gammal och gick där i åtta år. Han har inte återvänt till Nyakanyinya efter sin skolgång. Han har inte varit i Nyakanyinya och deltagit i attacken.

Kännedom om attacken i Nyakanyinya

Han visste ingenting om att attacken i Nyakanyinya planerades. Han har inte hört talas om ett möte i Cyangugu den 11–12 april där tutsier i skolan diskuterades. Det kanske ägde rum men han har inte fått kännedom om det eller deltagit i något möte. Han känner inte till att rådgivaren Harerimana skulle ha kommit till Winteko för att be om hjälp på morgonen den 13 april.

Han vet inte hur det gick till när attackerna utfördes och om man behövde tillstånd från ledare om en sektor för att attackera där.

På morgonen den 13 april tog han sig som vanligt till Kamembe för att bevaka sitt lager så att det inte skulle plundras. Han gick hem sent, runt kl. nio på kvällen. Han märkte inte något annorlunda när han kom hem. När han kom hem var han trött, åt och gick och lade sig. Han tror att familjen var hemma. Han tror inte att han pratade med dem; det är 24 år sedan och han minns inte. Han fick inte den kvällen reda på att det varit en attack i skolan.

Morgonen efter gick han tidigt, innan kl. sju, till Kamembe. Han kom tillbaka sent på kvällen; de brukade lämna Kamembe ungefär när det blev mörkt. Han brukade komma hem efter kl. nio på kvällen.

Han fick senare veta att människor flytt till Nyakanyinya. Han fick i Kamembe veta att det skett attacker i Nyakanyinya. Han kommer inte ihåg vilket datum det var men det var efter attacken. Det pratades om att människor dödats i Nyakanyinya. Han minns inte från vem han fick informationen. Det var någonting sorgligt men ingenting han kunde göra något åt. Han minns inte om han pratat med någon i byn om attacken. Det mesta fick han veta när han var i flyttingläger i Kongo. Han fick inte veta vilka som attackerat skolan i Nyakanyinya. Han träffade ingen som varit i skolan. Det var ingen från Winteko som berättade för honom att den var i Nyakanyinya. Han har inte heller hört andra i Winteko prata om attacken i Nyakanyinya. Det var bara i Kamembe som han hörde talas om attacken.

Han har inte deltagit i attacken och inte fått mer information om den. Det var krig och utfördes attacker i hela landet.

Det han vet är att det var tutsier som dog. Han vet inte vilken antal som dog men ifrågasätter inte siffran 800 som förekommer i förundersökningen.

Pacifique Kabalisa ljuger när han säger sig ha sett honom gå förbi med vapen innan attacken i Nyakanyinya. Det är möjligt att Pacifique hört granaterna och att de exploderade i Nyakanyinya, men han var inte där. Pacifique berättar det som regeringen vill att han ska säga, inte det som kommer från hjärtat. Även Pascal Kampayana ljuger. Det stämmer inte att Jeanne Mukamunazi sett honom gå förbi blendehuset mot Nyakanyinya; alla säger vad regeringen vill höra. Annonciata Mukankuranziza ljuger när hon säger sig ha sett honom på skolgården. Alla dessa personer vill ha pengar genom skadestånd. Alla som säger sig ha sett honom på skolgården ljuger och säger vad regimen vill.

Om förhörspersoner sett människor från Winteko i Nyakanyinya så var han inte en av dem. Det som händer i rättegången ser ut som skådespeleri. Renata Mukantwaza har pratat med polisen innan. När hon hördes i Rwanda berättade hon att hon var hemma hos honom och att han tog henne till Nyakanyinya. När hon var i rätten sa hon att hon inte sett honom.

Han har inte skickat någon till Nyakanyinya. Han har inte varit i Nyakanyinya med Rwagasore. Om Rwagasore varit i Nyakanyinya var det av egen vilja. Rwagasore har suttit i fängelse i ungefär 20 år. Alla rwandier har tillfångatagits i sitt eget land.

Om det s.k. kapellet

Han känner inte till byggnaden som kallats kapellet/bönehuset; den kanske byggdes efter att han slutat i skolan. Han fick information om att kvinnor förts till bönehuset först när han läste förundersökningen. Han hade ingen kännedom om att kvinnor i bönehuset dödades ca 5–6 dagar efter attacken i skolan. Verena Kamanayire ljuger när hon säger att han tog ut henne ur huset och våldtog henne. Det som hände henne kan ha hänt men det är inte han som är ansvarig, det är inte han som har gjort det.

Han vet inte vad som hände de döda kropparna. Pelagie Kabera ljuger när hon påstår sig ha sett honom sparka på kroppar och visa en granat. Det stämmer inte heller Vénuste Mbananabo frågat honom om tillåtelse att ta med kvinnor ur huset. Venuste Mbananabo och Francoise Mukagasana ljuger.

De som berättar att han varit med och bestämt att föra kvinnor från Casimir Kagenza till blendehuset ljuger.

Kännedom om personer med koppling till Nyakanyinya

Han gick med Jean Bosco Harerimana några år i grundskolan i Nyakanyinya. Sedan gick Bosco om en årskurs medan han själv gick vidare. Bosco började efter honom i hantverksskolan. Efter studierna har han inte träffat eller sett Bosco något mer. Han kände inte till att Jean Bosco Harerimana var rådgivare i Nyakanyinya.

Efter att ha läst förundersökningen kom han ihåg att Straton Manigabe gick i skolan med hans syster. Han har inte haft någon kontakt med Straton Manigabe. Han har hört att Straton bror Silas var polis men inte träffat honom.

Han känner till Casimir Kagenza som är från Nyakanyinya och ägde en butik i Winteko. Casimir Kagenza var gift med Senumas dotter. Han kände Casimir Kagenza men de umgicks inte. Han skulle känna igen Casimir Kagenza.

Han känner till Evariste Ntagara; de var grannar och tillhörde samma familj. Evariste Ntagara var som hans farbror. Det stämmer att Evariste Ntagara var en förmögen köpman och hade en bil. Han vet ingenting om att Ntagaras däck skulle ha tagits; det han känner till är det han läst i förundersökningsmaterialet. Han minns inte om hans stötte på Evariste Ntagara under folkmordstiden. Det var ingen som ägde en bil i Bugayi; Evariste Ntagara bodde i Gahinga. Han vet inte hur många som ägde en bil i Gahinga.

Han kände till Rucyaha som bodde i Nyakanyinya. Det var en rik man som hade ett hus och många bilar. Ingen annan hade ett likadant hus. Han vet inte hur det gick till att Rucyahas hus plundrades. Han fick höra efter kriget att det plundrades, ingenting annat. Han såg inga saker från det huset i sin cell. Pacifique Kabalisa ljuger när han påstår sig ha sett honom med ett fönster från Rucyahas hus.

Albert Senumas son Valens Uwitije

Han har hört namnet Valens Uwitije redan innan kriget men kände inte till honom.

Om Mibilizi

Han känner inte till Mibilizi; det är långt från hans hem. Medborgare från hans område brukade gå till Mibilizi för att söka vård. Innan man kom till klostret kom man till sjukhuset; avståndet mellan sjukhuset och klostret var ganska långt. Man ser inte klostret från sjukhuset. Innan kriget brukade han besöka sjukhuset, t.ex. om de hade anhöriga som var inlagda. Han har aldrig varit på någon mässa i Mibilizi. Han gick inte till Mibilizi den 18 april för att leta efter och döda Albert Senuma.

Under folkmordet besökte han sjukhuset i Mibilizi när han hjälpte en kvinna att ta sig hem från BB. Vid det tillfället var han inte i närheten av kyrkan eller klostret. Kvinnans mormor, som var hans granne, bad honom gå och hämta kvinnan och barnet, vilket han gjorde. Både kvinnan och hennes make var tutsi. Han gjorde det för att hjälpa till. Han vet inte varför han tillfrågades, men mormodern var nära vän till familjen. Anledningen var inte att han kunde få ut människor ur Mibilizi. Han gick med någon annan men han minns inte vem. Det kan ha varit Kagabe. En kvinna som fött barn brukade få hjälp att ta sig hem; det var därför han hjälpte till. Dessutom var även kvinnor rädda på den tiden. Han kommer inte ihåg vilket datum det var, men det var under dagtid i april månad 1994. Han besökte dock inte kyrkan under folkmordet.

Han visste inte att det var många som tog sin tillflykt till Mibilizi under folkmordstiden. Det var inte många människor vid sjukhuset när han kom dit.

Han tror att det tar ungefär 1,5 timme att gå till Mibilizi.

Han kände till Albert Senuma som bodde i Winteko. Han gick i samma skola som Albert Senumas barn. Han kände till att Albert Senuma var nunnornas chaufför. Han har aldrig varit hemma hos Albert Senuma. Det var ca 2–3 kilometer mellan hans och Albert Senumas hem. Albert Senumas barn har aldrig varit hemma hos honom. Albert Senuma var känd som alla andra i sektorn. Han uppfattade Albert Senuma som en vanlig medborgare. Han visste inte att

Albert Senuma var, eller blev mördad, i Mibilizi under folkmordet. Det pratas mycket om mordet på Albert Senuma i det här målet för att anklaga honom. Men egentligen dog många människor från Winteko, Karangwa och andra; man kan inte säga att det bara var Albert Senuma som dog. Om det påstås att Albert Senuma dödades i Mibilizi kanske det var så, men han var inte där.

Han fick höra mycket om attacker när han var i Kamembe, men han vet inte hur det gick till. Folk berättade om mycket och det pratades om att människor dog överallt. När han var på flykt i Kongo fick han reda på attackerna i Mibilizi. Han fick inte veta någonting om attackerna i Mibilizi när han var i Winteko. Men i Kamembe pratades det om att det dödades överallt.

Han känner inte till att någon från Winteko gått till Mibilizi för att delta i en attack den 20 april. Han har ingen kommentar till listan eller mordet i Mibilizi eftersom han inte var där.

Innan han flydde landet visste han inte att vissa personer eftersöktes. Han fick ingen information om det, men folk dödades överallt. Rwagasore ljuger när han beskriver att de sökte efter Albert Senuma för att döda honom. Problemet med landet är att ingen kan säga sanningen utan bara vad regeringen vill. Om man har begått brott och deltagit i attacker ber regeringen en att anklaga Theodore Tabaro. För att bli benådad och frisläppt måste man anklaga andra. Regeringen har släppt Rwagasore eftersom han samarbetade med regeringen.

Det Pacifique Kabalisa och Joseph Ingabire berättat om hans roll i Mibilizi är lögn. Han känner till Pacifique Kabalisas lillebror Joseph Ingabire; Joseph Ingabire är inte lillebror till Pacifique Kabalisa. Pacifique Kabalisa och Joseph Ingabire har samma mamma men inte samma pappa. Han visste att Josephs far var tutsi och bodde i Burundi. Han visste väl vem Joseph var så varför har han inte dödat honom? Det Pacifique Kabalisa och Joseph Ingabire säger är bara lögn. Han skulle aldrig fråga Joseph vem hans far var eftersom han visste det. Det var viktigt för den rwandiska regimen att hitta någon som kände till honom och få denna person att anklaga honom. Pacifique Kabalisa skulle aldrig utsätta sin familj för risker och valde därför att samarbeta och anklaga honom. Om Pacifique Kabalisa inte samarbetar med regimen kan han dödas precis som alla andra som inte samarbetar med den rwandiska regimen.

Annonciata Mukankurunziza, Françoise Mukagasana, Josephine Mukamuzima och Berhmas Muganga ljuger eftersom de är tvingade och eftersom de vill ha pengar. Även de som säger att han kommit till bländehuset med Senumas tillhörigheter ljuger. Alla som beskriver hans inbländning ljuger.

Han kan inte kommentera mycket om rapporten *Death, Despair and Defiance*. De kan hitta på namn att lägga till. Om rapporten kommit ut år 1995 – varför har det dröjt så länge innan han hamnat i rättegång; var rapporten inte känd tidigare? Alla böcker talar inte om sanningen. Han vet inte varför hans namn nämns.

Om flykten från Rwanda

Hela familjen – föräldrarna och syskonen – flydde tillsammans för sina liv. FPR hade tagit makten i Rwanda och därefter skedde en stor massaker och han fick lämna landet. Han kunde inte fly tidigare. Innan han flydde kollade han situationen i landet. De hade flera miljoner interna flyktingar i Rwanda. Flyktingarna tog vägen via Cyangugu till Kongo och senare

flydde han med andra. Han flydde inte tidigare eftersom han inte hade något stort bekymmer att lämna landet. Det är inte samma sak att vara rädd och behöva fly.

När de varit i Kongo i två år, runt år 1996, attackerade Rwandas styrkor flyktingläger i Kongo. Hans familj flydde då in i bushen och splittrades. Under flykten fick han reda på att Theophile dödats. Hans mamma, syster och syskonbarn försvann också. Fem personer i deras familj dog. Han fortsatte till fots och livet var väldigt svårt. Det var Kagames styrkor som förföljde dem.

De hade tur och lyckades korsa floden till Kongo-Brazzaville. Under tiden i landet genomfördes en statskupp med efterföljande krig. Många rwandier dog. Han och frun fick sitt första barn i en skog i Kongo-Kinshasa. Hans syskon Albert och Theodette var inte myndiga och han lämnade dem i ett barnhem. När de kom till CAR blev det krig även där. Rwandiska flyktingar blev misstänkta för att hjälpa rebeller. De lämnade flyktinglägret och flyttades till ett tillfälligt flyktingläger. Det var då de fick göra en första intervju med en FN-organisation.

Om kontakt med UNHCR

Han fick kontakt med UNHCR i CAR och utreddes för att få flyktingstatus. Det var krig även där och inte tryggt. Det var krig i alla länder de passerade under flykten. De fick problem när centralafrikaner attackerade flyktingläger med många rwandier. Då kom FN-arbetare och förhörde dem. När FN-arbetarna senare kom tillbaka flyttades en del av flyktingarna till ett annat läger. Sedan blev det krig igen och många rwandiska flyktingar dödades. De togs till Kamerun. Själva utredningen skedde i CAR. Många flyktingar intervjuades. De tillfrågades om sin bakgrund, varifrån de kom, skolbakgrund osv. Han var ärlig i samband med intervjun. Anledningen till att hans namn skrevs ned som "Tabaro" och inte "Rukeratabaro" var att den som antecknade förkortade hans namn. Han protesterade inte mot förkortningen. Han räddade sitt liv och inte sitt namn. Folk ändrar namn hela tiden. Han har inte haft avsikt att dölja sitt namn. Han hade levt länge i bushen och tänkte inte på det. Han berättade om hela sin skolbakgrund, sitt yrke, sina föräldrar och syskon, sin skola, vilken cell och sektor han kom ifrån. Namnet som användes ofta var Theodore så han bad dem inte ändra efternamnet. De uppgifter han lämnade var riktiga. När han kom till Sverige fortsatte han använda namnet "Theodore Tabaro". Han har aldrig försökt byta namn under sin tid i Sverige. Hans namn och telefonnummer finns i telefonkatalogen och på internet.

Han uppgav att han arbetade som snickare eftersom han gjorde det. Han ljög inte. De frågade inte om arbetet som gendarm eller i butik. De frågade om hans yrke och han svarade om sitt yrke och ingenting annat. Han kommer inte ihåg vem som fyllde i formuläret om att han avstått från arbete. När kriget startade kunde han inte arbeta och gick bara till lagret för att bevaka det. Intervjun lästes inte upp så att han kunde påtala fel.

Ställd inför uppgiften att han i UNHCR-förhör uppgett att han till juli 1994 stannade i hemmet och inte gick till jobbet uppgav han följande. Det finns ett problem med det här. Han överlevde kriget i Rwanda, kriget i Kongo, stannade drygt ett år i buskarna i Kongo, gick dygnet runt, fick ingen hjälp eller mat av FN eller någon annan organisation. De åt gräs. På den tiden såg de hur FPR-armén dödade rwandiska flyktingar och han var med flyktingarna. Under den tiden såg han många som dödades i strider och andra som blev uppätta av djur. De här händelserna har inte intresserat FN eller andra länder. Ingen brydde sig om flyktingar som dödades i Kongo. Under den här långa resan var det svårt att minnas t.o.m. sitt namn. De frågade om hans yrke och han kom på att han hade byggare som yrke och att han hade studerat det.

Angående att han i UNCHR förhör sagt att brodern dödats i Rwanda uppger han följande. Under kriget som startades av s.k. kackerlackor var det svårt att veta var en person dog. Svaret är att brodern är avliden och dödades av FPR/Inkotanyi.

Om fadern och bröderna Theophile och Karekezi

Hans pappa greps och satt 12 år i fängelse innan han blev frisläppt. Det stod i pappret att pappan frikändes, och pappan skulle inte blivit släppt om han inte frikänts.

Han kan inte svara på frågor om brödernas eventuella delaktighet i folkmordet. Han kan inte förneka eller bekräfta om Theophile var delaktig i folkmordet. Han vet att Theophile arbetade i en butik. Han var inte tillsammans med Theophile och kan inte svara på om Theophile gjort något annat. Han har inget svar på om han hört någon säga att Theophile gjort något. Theophile finns inte längre för att svara på de här frågorna. Det är ingen som har berättat om Theophile för honom.

Om sitt politiska engagemang

Han var inte politiskt aktiv i Rwanda. Han var dock tvungen att följa den politiska utvecklingen när han kom till Sverige eftersom det var den som gjorde att han flydde. Politiska partier som befann sig utanför Rwanda bildades och han anslöt sig först till partiet FDI, som leddes av Victoire Ingabire. Hon åkte till Rwanda från Holland för att genomföra en kampanj. När hon kom till Rwanda hittade man på en lögn som man gjort om honom. Hon anklagades för att ha förminskat dödandet som ägt rum i Rwanda. Hon blev dömd till fängelse och sitter alltjämt fängslad. Enligt vad han hört på radio hittade man människor som skulle anklaga henne i buskar i Kongo. Människorna hävdade att de samarbetade med henne för att stöta bort Kagame. När man talar illa om Kagame råkar man illa ut; det är ingenting nytt.

Han förstod att partiet inte skulle vara fortsatt starkt. Han anslöt sig då till RNC (Rwanda National Congress). Det var fem politiska oppositionspartier som samarbetade innan han greps. I RNC representeras både hutuer, tutsier och människor som arbetat nära Kagame. Alla är välkomna. Innan han greps representerade han partiet i Sverige. De hade ett möte i södra Sverige innan han greps. Han blev då omvald att representera partiet i Sverige. Medlemmar från Danmark, Norge, Belgien och Sverige valde honom som i en demokrati. Han var ordförande för RNC i Sverige.

När en idé att bygga ett museum om folkmordet i Sverige blev känd skrev han en artikel om det. Han signerade med sitt namn och telefonnummer. Han var neutral i frågan; han anklagade inte hutuer eller tutsier för att ha gjort fel. Om han minns rätt skrev han att båda sidor gjort fel och att det viktiga är att alla får veta vad som hänt i Rwanda utan att göra skillnad mellan hutu och tutsi. Han ville upplysa Sverige och svenska medborgare om att tutsier dödades i Rwanda men att även hutuer dödades. Det är korrekt att han inte anser det vore en rättvis bild att bara beskriva det som att hutuer dödade tutsier. Det är sorgligt att så många tutsier dödades under de 100 dagarna efter den 6 april. Men många hutuer dödades också. Det var civila som dödade varandra. Kagame och hans soldater som kallades kackerlackor invaderade landet och kriget har inte slutat. När hutuer flydde till Kongo var det många som dödades. Även under de 100 dagarna var det många hutuer som dödades. Vissa hutuer dödades av hutuer, andra av Kagames soldater och FPR. Under den tiden kunde människor som tyckte illa om varandra döda varandra. Han kan inte siffrorna men kan påstå att det totalt sett, i Rwanda och Kongo, var fler tutsier som dödades.

Närmare om Örebro rättegången

I början av 2012 kallades han till polisförhör. Polisen frågade honom om flyktingspionen Emmanuel Habiyambere. Han berättade att Emmanuel Habiyambere kommit hem till honom. Han kastade då ut Emmanuel Habiyambere som ställde frågor om sin fru och sin före detta fru. Han sa att han inte hade någonting med det att göra och skickade därför ut Emmanuel Habiyambere. Han vittnade sedan i rättegången. Han hade pratat med polisen innan han lämnade sitt vittnesmål och förklarat sin oro. Polisen sa då att han kunde kontakta dem om något händer honom. Han fick skjuts till och från rättegången av polisen. Regimen i Rwanda vill ljuga och visa omvärlden att det är ett demokratiskt land. I själva verket är det inte en demokrati alls. När flyktingspionen dömdes var det inte bra för Rwanda. Det var jättestort och allvarligt för Rwanda.

Om hans gacacadom

Hans gacacadom är en lögn. Det är påhitt som man använder för att anklaga personer, främst de som lämnat landet. Han är hutu och lämnade landet. Det som är sorgligt är att allt startade när han vittnade i Örebro tingsrätt. Det finns inga vittnen i Rwanda. Landet leds av en diktator. Regeringen har sagt till vittnen vad de ska säga.

Det kanske finns några gacacarättegångar som är riktiga, men hans dom var fel. Angående datumen har han inte mycket att säga, men man kan hitta på datum också. Han vet inte om någon gacacarättegång mot honom ägt rum eller inte.

Han minns inte när han fick reda på att gacacadomen fanns. Han kommer inte ihåg eftersom han inte var på plats. Man hade skrivit att han var närvarande men det var han inte. Han minns inte om han fick reda på gacacadomen först efter att han greps. Han fick när han greps höra att han anklagats för att vara ledare i folkmordet. Fram tills att han greps hade han ingen kännedom om att det fanns en gacacadom mot honom. Han hade sagt till polisen att det kunde komma problem efter vittnesmålet. Han var orolig trots att han var oskyldig pga. att diktaturregimen i Rwanda inte vill att man vittnar mot den.

Om man i Rwanda inte vittnar när regimen vill det kan man bli dödad, fängslad eller hela familjen kan få problem. Regimen kontrollerar. Det kan finnas kontroll av tio hem och allt som händer i de tio hemmen rapporteras.

Om efterlysning

Han fick veta att han var med på listan över efterlysta personer och såg därefter sitt namn på pappret strax innan han greps. Det var några månader efter rättegången om flyktingspionage i Örebro år 2013. Han tror att det var år 2015. Det var Benoit Rugemaho som visade honom listan. De kom samtidigt till Sverige och var båda medlemmar i FDI-partiet. De brukade träffas när det var möte men bodde inte nära varandra. Han känner Rugemaho också från flyktingläger i CAR. Rugemaho är en bekant och de brukade ha kontakt eftersom de delade samma uppfattning. Rugemaho skickade listan till honom och frågade om hans namn var Rukeratabaro. Han svarade inte Rugemaho eftersom han inte var i rättegång. Han gav ingen förklaring om namnet och Rugemaho gav sig.

När han fick se listan kontaktade han polisen. Två poliser kom hem till honom och hämtade listan. Innan poliserna gick satt de och pratade en stund. I väntan på att han skulle få polisens skydd kom polisen och grep honom. Det var några månader eller ett år senare. Han trodde att polisen skulle skydda honom som andra svenska medborgare. När han lämnade vittnesmål i rättegången sa polisen att han fick kontakta dem om något skulle hända honom från Rwanda.

Om rwandiska regimens förföljelse av honom

Han påstår att en av anledningarna till den rwandiska regimens förföljelse av honom är att han är oppositionell. Han vet inte när förföljelsen började. Han fick reda på det när listan över efterlysta personer kom ut. Han tror att det var någon gång 2015. Han kände inte till gacacadomen från 2007. Det stod att han var närvarande men det var han inte. Personer som nämns som vittnen i domen har endast sagt vad de blivit tillsagda att säga. Alla vittnar mot honom pga. regeringen. Förhörspersoner säger det som de blivit tillsagda att säga av regimen. Han känner till det; inga utlänningar har bättre kännedom om Rwanda. Han erkänner att de personer som påstås ha dött faktiskt har dött, men det som är lögn är att han deltagit.

Lögnerna har sårat honom i hjärtat. Det är många som kommer och ljuger och pratar om honom. Han har inte haft problem med någon av dem. Hans problem har samband med president Kagame.

Angående avtalet om hans mark (protokoll B, s. 87) uppger han följande. Det stämmer att Théodosie och Jeanette är hans systrar. Det är regeringen som ligger bakom avtalet och stjälar deras tillgångar. Det är påhittat efter 20 år att han plundrat.

Om innehållet på hans telefon och dator

Det är hans telefon som polisen beslagtagit, och hans whatsapp-konto som finns kopplat till telefonen.

Han minns inte när han fick veta att en svensk förundersökning pågick. Han såg en skrivelse från Francois Xaveri Kayigire ("Gapyisi"), en vän i Sydafrika som kommer från Winteko. Det är personen som benämns Abdulkarim på whatsapp. Gapyisi och han var bekanta i Winteko. Om det står på whatsapp att han fick reda på utredningen den 29 maj 2016 så stämmer det. När han läste det Gapyisi skrev gjorde det ont men han kontaktade inte polisen. Han tänkte att polisen kanske gör sin utredning och redovisar för honom.

Han läste vad Gapyisi skrev om personer som erkänt sina gärningar men tänkte inte mer. Han tycker att det är bra att personer erkänner vad de gjort. Problemet är att de kan hitta på och anklaga någon annan som de gör nu. Efter konversationen ringde han Gapyisis lillebror Petit Charles som bekräftade att polisen utför en förundersökning om honom.

Han skrev att han inte blev överraskad eftersom han som rwandier och flykting vet att man brukar hitta saker om de som flytt landet. Som rwandier i opposition brukar det vara så att saker hittas på. Det första exemplet är att han publicerat något i tidningen och vittnat i domstol; de vet att Kagames regering vill tysta ned all opposition och alla vittnen. En medlem i hans parti dödades i Sydafrika. En annan blev skadad men lever fortfarande. Andra mördades i Kenya fastän de arbetat med Kagame. Hans fall är ett exempel på någon som felaktigt anklagas av den rwandiska regimen. Det var inte överraskande att en förundersökning inletts eftersom han lämnat sitt vittnesmål om en person som tjänstgjorde för rwandiska regimen.

Det stämmer att han skickat en film till "Charles UK", som är en person han haft kontakt med utan att träffas. De var medlemmar i samma telefonbaserade bönegrupp. Han skickade filmen eftersom det är en känd sång som alla känner till. Han kan inte säga att sången är hutuextremistiskt eftersom han inte lyssnat på texten i sången när han skickade den. Originallet sjungs av Masamba och texten handlar om seger för rwandiska barn. Han lyssnade

inte på texten i den versionen som personen på filmen sjöng. Han såg att mannen på filmen var glad och dansade och han tänkte inte på texten, han tänkte bara på melodin. Han ville visa den glada mannen för Charles. Det som står i texten är inte bra alls. Det är oroligt att se sådana ord. Han ångrar att han skickade videon utan att ta hänsyn till texten.

Meddelandet från brodern Albert (protokoll B, s. 96) läste han bara som det är utan att reagera. Man får fråga Albert vilken kamp som avses, vad meddelandet betyder, vilken gräns som avses och ordvalet kackerlackor. Ordet kackerlacka är inte ett bra ord, men när Kagame och hans soldater attackerade landet kallades de för kackerlackor. Det är därför han använder ordet kackerlackor. Han känner inte till att tutsier i allmänhet kallades kackerlackor utan bara att Kagame och hans soldater kallades det. Han tillhör inte dem som använde ordet kackerlackor generellt för tutsier. Ordet användes för soldater som attackerade landet, inte i andra sammanhang.

Det stämmer att han skickade ett meddelande om att det var 26 år sedan Inkotanyi attackerade Rwanda. Han var sur och arg över att Kagame hade satt honom på listan. Det var också det datumet som var avgörande för hans beslut att anmäla sig och kriga för landet. Han skrev ordet kackerlackor eftersom det användes för Kagames soldater. Det är ett fult ord.

Han känner igen karikatyrbilden av Kagame. Han vet inte hur bilden hamnade i telefonen; ibland hinner man inte radera. Det är en karikatyrbild men den är inte bra. Bilden brukar finnas i sociala medier där det kommer mycket saker; man har inte hela tiden koll.

Han minns inte att han sparat Leon Mugeseras tal. Det var inget speciellt med Mugeseras tal och han ville bara få kännedom om vad Mugesera sagt. Mugeseras tal är inte bra.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknas i förhör

När han uppmärksammas på att han i förhör uppgett att han ibland arbetat i butiken i Winteko uppger han följande. Han ville då inte samarbeta med polisen på något sätt. Han sa så till polisen för att han ville komma hem så fort som möjligt.

Angående att han i förhör uppgett att han betalade två personer för att vakta butiken i Bugayi nattetid uppger han att han inte ville samarbeta med polisen.

Ställd inför uppgiften att han i förhör uppgett att Jean De Dieu Karekezi arbetade vid lagret i Kamembe uppger han följande. Karekezi skulle arbeta lite där men han hade lagret. Det var han som hade lagret, inte Karekezi.

Angående att han i förhör uppgett att han var en person som känd och att man hade respekt för honom pga. hans bakgrund uppger han följande. När polisen förhörde honom frågade de väldigt mycket. Från början samarbetade han med polisen sedan år 2012. Han vet att förekommer många fel i förhören. Han vet att han sagt så. Polisen frågade t.ex. om hans vän och granne och han svarade att han inte kände till personen. Anledningen till detta är att när han samarbetade med polisen sa polisen att om han får problem som kan hota hans liv, speciellt från Rwanda, kunde han vända sig till dem. Svenska polisen har ljugit för honom. Polisen har inte gjort som de kommit överens. När han fick veta att polisen sökte efter honom pratade han med polisen i telefon och via mail. Han trodde att han skulle få den hjälpen han behövde likadant som andra svenskar. När han förväntade sig att få hjälp greps han. Han blev jätteledsen, arg. Han har suttit i tretton månader i häktet. Varför skulle polisen ställa sådana

frågor, varför hjälpte polisen inte honom innan? Han sa som han sa eftersom han inte litade på polisen. Det är fel i de flesta svaren. Det är inte fel att han hämtade kvinnan i Mibilizi.

Ställd inför att han i förhör uppgett dels att det var han som startade butiken i Winteko, dels att han arbetade i butiken uppger han följande. Som han berättat är det många fel i polisförhören. Det kommer att vara många fel. Han ville inte att förhören skulle gå bra.

Angående att han i förhör uppgett att hans far och bror arbetat på lagret i Kamembe men inte han uppger han att det inte stämmer.

Ställd inför att han i förhör uppgett att han jobbat i både butiken i Winteko och i Kamembe, samt att han endast ibland tog sig till Kamembe, uppger han följande. Vissa uppgifter stämmer och vissa stämmer inte. På den tiden var han inte bekväm med att samarbeta med förhørsledaren.

Angående att han i förhör uppgett att det var hans pappa som hade lagret i Kamembe uppger han följande. Det som står i förhör stämmer inte överens med hur det är. Det är som han sagt tidigare. Han sa det han sa pga. att han inte ville samarbeta med förhørsledarna eftersom de inte ville hjälpa honom trots att de kände till hans problem.

2. Alexandre Twagiramungu ("Rwagasore")

Alexandre Twagiramungu har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett med personlig närvaro under bevisupptagning i Rwanda.

Allmänt om Alexandre Twagiramungu

Hans smeknamn är Rwagasore. Han är född år 1964 och har gått fyra år i grundskolan. Vid tiden för folkmordet bodde han i Gahinga i Winteko tillsammans med sina föräldrar och sina syskon, bl.a. brodern Felix Sibomana. Han var inte politiskt aktiv innan folkmordet men gick runt åren 1992/1993 på sammanträffanden där folket träffades för att diskutera MRND. Han hade ett ID-kort som angav hans etnicitet som hutu.

Om synen på tutsier

År 1994 – någon gång från den 7 april tills kriget inleddes – började han förstå att tutsier ska betraktas som fienden. Innan ronderingarna kunde man uppfatta att fienden var tutsi. Det var ett krav att alla medborgare skulle rondera. När man dödade presidenten blev det mycket allvarigare och den 9 april började dödandet i deras område.

Den 9 april 1994

Morgonmöte vid Theodore Tabaros butik och bar

Den 9 april 1994 var de samlade vid Theodore Tabaros butik ungefär vid kl. 8 på morgonen. De tittade på brinnande hus på andra sidan. Modeste Karemera sa att andra har börjat arbeta och "tror ni att folket från andra sidan kommer arbeta för oss? Kommer de inte då börja döda oss tillsammans med tutsier?". Det kändes som en uppmaning att gå för att döda. Alla i styrelsen var med på mötet. Theodore Tabaro var med men sa ingenting.

Första attacken på morgonen

Därefter gick de för att attackera tutsier. De hade massvis med traditionella vapen med sig: machetes, pilbågar, klubbor och spjut. De brukade ha med sig vapen när de ronderade. Det var

många från Bugayi som deltog i attacken. Även människor från Karambo deltog. Från Gahinga var de endast några få. Theodore Tabaro hade makt i attacken. Många av dem som bodde i Gahinga var överlevare och det var dessa man ville åt. De attackerade och kämpade mot de andra genom att kasta stenar vid Abakongeza-folket, nedanför platsen där Pascal Kampayanas barn dödades. De kom uppifrån och tutsierna nedifrån. De kunde inte vinna över de andra. En hutu vid namn Ludoviko träffades av ett spjut och dog i attacken. När Ludoviko dog kastade Theodore Tabaro en granat mot tutsierna, den träffade dock ingen. De blev alla rädda eftersom ingen medborgare hade kännedom om granater. De sprang bakåt där de kom ifrån. Tutsierna sprang mot hållet de kom ifrån.

Förstärkning från gendarmer

Därefter sa Theodore Tabaro att han skulle ledsaga honom någonstans. De gick till kommunen i Cyimbogo där Theodore Tabaro bad vice borgmästaren om hjälp i form av vapen eller granater. De fick höra att det inte fanns några granater eller skjutvapen. Om vapen skulle inkomma skulle de dock skickas till dem.

När de gick sa Theodore Tabaro att de skulle ta en annan väg än den de kommit på. När de kom fram till platsen Cité sa man att gendarmer gått därifrån mot platsen de kom ifrån. Jean Katarwa, som var rådgivare på den tiden, och Theobar Makaka hade gått för att se om gendarmerna var där. När de kom till hemorten fann de gendarmerna hemma hos Katarwa. De gick och visade Ludovikos kropp.

Andra attacken

Därefter gick de för att attackera tutsier. Det var gendarmerna som ledde attacken. När de kom till Gahinga, ca 150 steg från hans hus, berättade gendarmerna för dem hur de skulle attackera tutsier. Gendarmerna sa att några få personer ska gå först och kasta stenar. De var ca 10 Interahamwe. De tog så många stenar de orkade bära och lastade i tyg. När de kom till Gahinga där de kunde se varandra hade gendarmerna sagt att de skulle börja kasta stenar. När tutsierna såg att de bara var några få skulle tutsierna komma mot dem. Då skulle de backa och gendarmerna kunde börja skjuta mot tutsierna. Det var så det gick till. Tutsierna var många och när de kom närmare slängde de sig åt vänster varefter gendarmerna som låg på marken började skjuta. Det var tre gendarmer. Från Interahamwe var det bl.a. han, Theodore Tabaro, Nshogoza, Theobar Makaka, Rwabihunda, Kivivi och Jean Marie Munyurangabo. Tutsierna började springa för sina liv. De delade in sig i ungefär fyra grupper. Hans grupp bestod av bl.a. Rwabihunda, Jean Marie Munyurangabo, Kivivi och flera andra.

Evariste Mudeyi

Hans grupp gick till Madushis hus och letade efter någon. Några av dem ville plundra men en av gendarmerna sa att de skulle leta efter fienden och plundra senare. De hittade och dödade en äldre man vid namn Evariste Mudeyi bredvid huset. Han såg när en av dem slog Mudeyi två gånger med en kort yxa varefter en gendarm sköt Mudeyi i huvudet. Därefter lämnade de kroppen och fortsatte att leta i samtliga hus tillhörande tutsier. De tutsier som hittades skulle förstås dödas.

Nzamwita och Madushi

När de kom tillbaka till platsen för andra attacken mötte de andra angripare, bl.a. de som hade Madushi och Nzamwita. Det var bl.a. Theodore Tabaro, Kamire och Nshogoza som gick med Madushi och Nzamwita. De hade också tagit med sig Albert Senumas kor.

En stor grupp angripare gick sedan till Theodore Tabaros bar där de fick en hink bananvin utan att betala. Gendarmerna togs emot inomhus men de andra satt utanför.

Jean d'Amour Mbarushimana och Emmanuel Mbonigaba gick och pratade med gendarmerna om att släppa Madushi eftersom de var vänner till Madushi. Han satt utanför men hörde förhandlingen som pågick inomhus i baren. Men Theodore Tabaro vägrade och sa att de inte kan släppa någon som har två syskon som anslutit sig till Inkotanyi. Nzamwita försökte då springa därifrån på baksidan av Theodore Tabaros hus. Han och en annan person sprang efter och hann ikapp Nzamwita efter ungefär 150 steg. Han dödade Nzamwita eftersom det varit klart sedan morgonen att tutsier var fienden. Han slog ihjäl Nzamwita med en klubba.

När han kom tillbaka till baren anslöt han till gruppen som hade Madushi. De fortsatte och Madushi togs ner mot Karambo. På vägen dödade Theodore Tabaro Madushi med ett svärd. Theodore Tabaro skar Madushi med ett svärd över halsen. Han var ungefär två meter från Theodore Tabaro och Madushi när det skedde. Därefter gick de därifrån och fortsatte var och en med sina sysselsättningar. Han och Theodore Tabaro gick till baren. Madushis kropp låg kvar på platsen i två dagar.

Pascal Kampayanas två söner

Han hittade Pascal Kampayanas två söner vid Theodore Tabaros bar. Barnen satt på marken. Theodore Tabaro berättade att de måste döda dessa barn och att det skulle ske vid Abakongeza-folket. De tog pojkarna dit. Det finns ett stort träd på platsen. Han dödade ett av barnen genom att slå flera slag med en träklubba i huvudet. Han gav sedan klubban till Theodore Tabaro som dödade den andra pojken.

Jean Muhundi, Revokatis barnbarn samt Pascasie och Sugabo

Han och Berchmas Muganga blev beordrade av Theodore Tabaro att döda Jean Muhundi, Jean Kajibwani och två barnbarn till Revokati. Dessa fyra personer dödades samma natt. Det var en kväll eller natt men han kommer inte ihåg vilket datum. Det var efter attacken i Nyakanyinya den 13 april. Det var på Theodore Tabaros bar han fick ordern.

Theodore Tabaro skickade dem till Muhundis fru som de hotade med ett svärd för att hon skulle tala om var Muhundi befann sig. Hon bad dem ta med sig Gatera som kunde visa var Muhundi fanns. De tog sig sedan till Martin Rukebesha där Muhundi hade gömt sig. Rukebesha förnekade först att Muhundi fanns där. Han gick då in i huset och hämtade ut Muhundi. Han dödade sedan Muhundi med ett svärd vid ingången till huset. Berchmas Muganga stod bredvid och tittade på. Därefter gick han och rapporterade till Theodore Tabaro att Muhundi var död, att de följt ordern de fått.

Eftersom Revokatis två barnbarn var i Gahinga bad Theodore Tabaro honom därefter att gå till dem som ronderade i Gahinga. Revokati var hutu och hans dotter var gift med en tutsi som var far till barnbarnen. Revokatis son Emmanuel Hategekimana, morbrodern till barnbarnen, var med och ronderade i Gahinga. Han bad Emmanuel Hategekimana att följa med till Revokati eftersom han tänkte att fadern skulle öppna för sin son. Emmanuel Hategekimana knackade och Revokati öppnade. Han bad Revokati ta ut barnbarnen till gårdsplanen vilket också skedde. Han dödade sedan de två barnbarnen med klubbor. Barnen var ungefär 12 respektive 7–8 år. Han dödade det äldsta barnet först. Det var ingen som höll i det yngre barnet medan den äldre brodern dödades.

Därefter gick han vidare för att leta efter Jean Kajibwani. Han tog med sig bl.a. Innocent Gapenguri, Philippo Habiyaremye, Ngendabanyika och Mugambira. När de knackade på dörren hos Kajibwani öppnade denne och sprang i väg. När han skulle springa efter kom Kajibwanis mor Pascasie och syster ”Sugabo” som vaknat och höll fast honom så att han inte kunde springa efter Kajibwani. Han stack svärdet i Pascasies bröstorg så att hon dog. Ngendabanyika dödade ”Subago”, som var ungefär 12 – 13 år, genom att slå två gånger med en klubba.

Efter mordet gick han tillbaka till Theodore Tabaro. Han berättade att arbetet var klart och att Kajibwani inte dödats men att dennes mor och syskon dödats. Theodore verkade nöjd och bjöd honom på dryck. I vanliga fall fick han köpa dryck själv.

Anledningen till att Muhundi dödades var att Muhundis kor tagits av Theodore Tabaros far. När Muhundi dödats kunde korna inte krävas tillbaka. Muhundi dog pga. korna och att han var tutsi. Det fanns ingen annan anledning att Mudeyi, Madushi, Nzamwita, Revokatis barnbarn, Pascasie och Sugabo dödades än att de var tutsi.

Blendehuset

Det var styrelsen, inklusive Theodore Tabaro, som beslutade att ta kvinnorna till blendehuset. Syftet var att de skulle förhindra kvinnorna från att ge sina gömda män mat. Det var bl.a. han, Theobar Makaka och Theodore Tabaro som var med när kvinnorna skulle hämtas. De var jättemånga som skulle hämta kvinnorna. De gick från Theodore Tabaros bar och hittade kvinnorna i hemmen. Han minns att han hämtade bl.a. Faina, Verena, en äldre dam som hade en man vid namn Pancras, Patricie Mukabatsinda, Senumas fru och flera andra. Alla kvinnor som var gifta med en tutsi togs till huset. Han uppskattar att det fanns 15 – 20 kvinnor i huset, eller fler. Vissa gick i smyg för att plundra den dagen. Om de hade känt till det hade de skadat plundrarna eftersom syftet var att hämta kvinnor den dagen.

Förhållandena för kvinnorna i blendehuset var dåliga. Ingen hade rätt att gå ut för att hämta mat eller vatten. Det var styrelsen som planerade allt. Det fanns personer som ledsagade kvinnorna om de skulle skörda potatis eller hämta vatten. Kvinnorna levde som fångar. De bevakade kvinnorna; en person var där hela dagarna.

Det första blendehuset tillhörde Leotaire Nimugire. Styrelsen tog sedan beslut om att flytta kvinnorna till stadion. De gick därför till stadion och träffade en gendarm som stod vid ingången till stadion. Gendarmen vägrade ta emot kvinnorna. När kvinnorna togs tillbaka togs de till ett annat hus tillhörande Nkusi.

Vad avser våldtäkter i blendehuset känner bara offer och förövare till det. Han våldtog Patricie Mukabatsinda i ett stort buskage utanför blendehuset. Han var berusad och gick in i blendehuset och ropade på henne. Hon kunde inte göra motstånd. Sedan fick hon gå tillbaka till huset. Han kan inte säga om andra personer också våldtagit utan kan bara prata om vad han gjort. Han har bara våldtagit Patricia. I hans gacaca-rättegång anklagade rättens ordförande honom för våldtäkt av flera personer, men de påstådda brottsoffren förnekade att så skett. Han tror inte heller att någon kan säga att han hämtat kvinnor och lämnat till andra män.

Förutom vid våldtäkten av Patricie Mukabatsinda har han varit i blendehuset vid flera tillfällen, bl.a. för att eskortera kvinnorna som skulle hämta mat och vatten. Han gick dit under dagtid.

Ruzigamanzi

Hans minns dödandet av Ruzigamanzi, en man som var dövstum och hade benådats. Ruzigamanzi bodde med tutsikvinnor som tagits till (Leotaires) blendehus. När de fick nej vid stadion sa Theodore Tabaro att Ruzigamanzi, som kallades Kadoma, inte fick komma tillbaka till huset utan måste dödas. Han beordrades av Theodore Tabaro att döda Ruzigamanzi. De var då nedanför blendehuset. Ruzigamanzi var inne i blendehuset tillsammans med sin fru. Han gick in och hämtade Ruzigamanzi och dödade därefter Ruzigamanzi genom att hugga honom med ett svärd i buskagen vid Abasate-folket i cellen Gahinga. Sedan gick han till Theodore och berättade att han var klar med det problemet.

Pelagie Kaberas barn

Theodore Tabaro hade ingenting att göra med mordet på Pelagie Kaberas barn. Emmanuel Kayumba berättade för honom att barnen fanns hos Pelagie. De gick dit tillsammans. Han sa till Celestine Shombo, som var morbror till barnen, att ta ut dem. Han sa åt Shombo att denne skulle döda barnen. Shombo dödade då barnen med en klubba.

Mabarushimana

Han dödade Mabarushimana i Gahinga under folkmordet. Det var nära blendehuset. Det var ingen som sa till honom att döda Mabarushimana. Han visste att Mabarushimana befann sig i blendehuset. Han tog Mabarushimana från modern Jeanne. Mabarushimana dödades med klubba. Modern till barnet såg mordet. Mabarushimana dödades för att han var tutsi. Han minns inte när det var.

Tidsmässigt förhållande mellan mord

Det kan vara svårt att placera händelserna i tiden efter att så lång tid gått. Mordet på Ruzigamanzi skedde först. Därefter mordet på Pascal Kampayanas barn. Jean Muhundi, Revokatis barnbarn, Pascasie och Sugabo dog senare under samma natt någon gång mot slutet av folkmordet, möjligen i maj månad.

Plundringar

Varje person plundrade för sin del; de blev inte beordrade att plundra. Om man hade plundrat något värdefullt kunde någon komma och ta det ifrån dig. Om man plundrade någonting ville man ta det fort hem till sig för att inte träffa styrelsen som kunde ta det plundrade föremålet från en. Till exempel kunde ingen plundra en ko och fortsätta äga den utan att styrelsen skulle ta den. När styrelsen hämtade något togs föremålen till Theodore Tabaros familj. Därefter bestämde styrelsen vilket område som skulle få t.ex. en specifik ko och slakta den. Han vet att vissa kor delades ut och vissa såldes.

Om Interahamwe

Han var med i Interahamwe. Det var också Jean Marie Munyurangabo (ordförande), Theobar Makaka (vice ordförande), Mbembe, Kivivi, Rwabihunda och flera andra.

Om styrelsen

Det fanns en slags styrelse som såg till att dödandet blev av. Modeste Karemera, en domare, satt i styrelsen. De andra han minns är Aloys Ntahonsigaye, Jean Gatabarwa, Jean Binenwa och Jean Nsengumuremyi. De som var starkast i styrelsen var Modeste Karemera och Theodore Tabaro. Han har inte varit närvarande på något styrelsemöte men som underordnad på fältet kunde man uppfatta att Theodore Tabaro var med på allt som styrelsen gjorde.

Ubemfi

Han känner till att det fanns en förening men han vet inte vad den hade för syfte eller ideologi. Det är inte samma sak som styrelsen. Det kan vara möjligt att personer ur styrelsen också var medlemmar i föreningen.

Om Theodore Tabaros butik och bar samt roll under folkmordet

Han känner Theodore Tabaro som var hans granne. Han såg Theodore Tabaro födas och växa upp. Han kände och umgicks med Theodore Tabaro innan och under folkmordet. De gick i samma skola i Nyakanyinya. Han känner till Theodore Tabaros föräldrar och syskon. Brodern Theophile Kayigamba var också delaktig i folkmordet, men ingen annan av syskonen. Det fanns ingen konflikt mellan hans och Theodore Tabaros familj innan folkmordet.

Theodore Tabaro hade en butik där det också fanns en bar. Man sålde bananvin och öl. Han brukade handla i butiken och dricka i baren. Det var vid gränsen mellan Gahinga och Bugayi. Det var där de träffades och därifrån ronderade man. Därifrån planerades och började alla aktiviteter. Varje person kände att den platsen tillhörde det folket. Folk från Gahinga, Karambo eller Bugayi brukade träffas i baren. De flesta kom dit självmant. Andra blev tagna dit. Det var bl.a. Modeste Karemera som gick till bl.a. Bugayi och Karambo och hämtade medborgarna därifrån. Syftet var att få hjälp att attackera tutsier. Även han gick iväg för att hämta folket. Han minns att han gick till Karambo på eget bevåg för att hämta människor.

Utifrån vad han kunde se planerades allt – bl.a. attacken den 9 april – från baren, men han var inte med på alla möten. För hans del arbetade han tillsammans med Theodore Tabaro. Det var där allt som gjorts mot tutsier började. Det han och Theodore Tabaro arbetade med har han bett om ursäkt för. Allt som hände som har med tutsier att göra. Bland detta finns dödande, det var många som dog. De var oskyldiga och hade inte gjort något mot dem.

Theodore Tabaro dödade Madushi den 9 april med sina egna armar. Det var Theodore Tabaro som påverkade honom att göra allt han gjort mot andra. Theodore Tabaro sa att den här personen lever fortfarande, han måste dö. Theodore Tabaro kanske såg honom som den mest onda eller den starkaste av dem som var på plats. Det var det som gjorde att Theodore kunde använda honom.

Theodore Tabaro var respekterad som en person som varit militär. Theodore Tabaro hade någon slags makt och gav order. De andra, t.ex. Modeste Karemera, kunde inte fatta beslut. En av dessa personer kunde säga ”vi ska göra så här” och då kunde Theodore Tabaro säga ”nej, vi ska göra på det här sättet”.

Styrelsen och Theodore Tabaro hade samma makt. Styrelsen fattade alla beslut och Theodore var med i styrelsen. Det som gjorde att han uppfattade att Theodore var med i styrelsen var att det var Theodore Tabaros hus. Och Theodore Tabaro hade makt att säga att han inte ville att vissa händelser skulle äga rum hos honom. Han vet inte hur maktfördelningen var eftersom han inte var med på mötena, men det Karemera sa gjorde man och det Theodore Tabaro sa gjorde man.

Om ronderingar

De började rondera någon gång år 1993 eller 1994 för att skydda sig mot attacker. Man skulle skydda sig innan attackerna kom. Kriget gick ut på att döda tutsier. Alla tutsier hade tagit skydd och var tvungna att komma tillbaka för att få mat. När tutsierna kom tillbaka för att få mat stötte de på angripare som ronderade.

Ronderingarna skedde under nätterna. De träffades hos Theodore Tabaro. Man bestämde var olika grupper skulle rondera. Det var styrelsen, alltså Jean Katarwa, Theodore Tabaro, Modeste Karemera, Jean Nsengumuremyi och Theobar Makaka, som bestämde vilka som skulle rondera och var. Ronderingarna började vid kl. 19.30 – 20 och pågick till tidig morgon.

Skolan i Nyakanyinya

Attacken i skolan i Nyakanyinya ägde rum den 13 april 1994. Han känner till hur det gick till. Många människor dog på olika sätt.

Rådgivaren i Nyakanyinya, Jean Bosco Harerimana, kom till dem kl. 8 på morgonen och bad om förstärkning för att döda tutsier i Nyakanyinya. De svarade att de inte kunde eftersom de inte hade makt att göra det och saknade granater och skjutvapen. Harerimana gick vidare till Mururu och kom tillbaka med personer från Kete och Mutongu. Mururu-folket trodde att det inte fanns hutu-folk i Winteko och planerade därför att döda alla i Winteko. Han fick därför i uppdrag av Modeste Karemera att meddela Mururu-folket att de dödat alla tutsier i Winteko. Mururu-folket fortsatte vidare till Nyakanyinya och han har hört att de dödade hela dagen. Ingen från Winteko var med då eftersom Mururu-folket hade en plan mot dem.

På kvällen runt kl. 18.30 – 19 var de i Theodore Tabaros bar innan rondering. Styrelsen skickade dem till Nyakanyinya för att döda människor. Theodore Tabaro ledde deras attack. Det var bl.a. han, Theodore Tabaro, Mbembe, Theobar Makaka, Emmanuel Bicakungeri som gick till Nyakanyinya. De tog med sig alla möjliga traditionella vapen som klubbor, svärd och spjut. De hade också ca fyra däck med sig. Han minns inte vem som gav orden om däcken. När de kom till Nyakanyinya fanns inga levande tutsier i skolan, alla var redan döda. De såg döda kroppar på skolplan och i salen. Män och kvinnor hade separerats. Överlevande kvinnor fanns i en annan skolsal bakom skolan. Han såg kvinnorna men ingen gjorde någonting. Han tror att de dödades sedan men tror inte att det är någon från Winteko som är ansvarig för deras död.

De bestämde sig för att gå hem. Det hände ingenting när de var i skolan. Han tror att tanken var att klippa sönder däcken och tända eld på dem men det hände aldrig. Om någon i dag berättar att folk från Winteko dödat i Nyakanyinya skulle det vara lögn. De skulle ha berättat om det och inte gjort det i hemlighet. Ingen från Winteko skulle ta sig till Nyakanyinya utan att blivit ditskickad av styrelsen och utan vapen.

Albert Senuma

Han har hört av många människor att Theodore Tabaro sköt ihjäl Albert Senuma men inte sett det själv. Han fick information om det den dagen det skedde. Han vet att Albert Senuma jagades specifikt eftersom det var en välställd person.

Om alkohol- och drogpåverkan under folkmordet

För hans del har alkohol och det han rökte svikit honom. Man tappar medvetandet av droger. Av alkoholen tappar man viss intelligens. Det påverkar inte hans minne men har en stor påverkan på det han gjorde under folkmordet. Om han var drogpåverkad kunde han inte tänka varför han skulle göra en viss sak om han blev tillsagd, då gjorde han det bara. Det han har sagt och berättat är vad han minns väl. Det han inte minns har han inte tagit upp.

Kännedom om andra personer

Han såg när Valentine Mukahirwas bror Valens Mutekeri dödades. Han var då tillsammans med Emmanuel Kayumba. Theodore Tabaro hade beordrat dem utföra det.

Han har i fängelset fått information om att Laetitia Mukobwajanas far Romwalidi Nsenguruemyi dog eftersom personer erkände mordet.

På fråga om varför han i förlåtelsebrev bett om ursäkt för Hassan Sengomungus släktingar Fainas och Zacharies död uppger han följande. Han ansvarade för Fainas död men inte Zacharies då den senare inte syntes till eller omkommit i Winteko. Faina dog i blenndehuset och han bad om ursäkt till hennes överlevande familj.

Gacaca och fängelse

Gacacadomstolen på sektornivå dömde honom till 28 års fängelse. Efter överklagande fick han 20 år. Hans ärende kom från åklagarmyndigheterna till gacacadomstolen i sektorn. Men när ärendet kommit dit försvann det. På grund av detta hade han inget förtroende för domstolen när det var dags för rättegång. Han gömde därför sina erkännanden och låtsades att han erkände i domstolen. Ordföranden anklagade honom för vissa våldtäkter – bl.a. mot Daphrose Kandama – trots att en ordförande inte fick göra det. Han valde att erkänna i gacaca trots att han inte begått de brotten och sedan lämna ordet till brottsoffren. Han tänkte att de ändå skulle vittna mot honom. Men han ville inte riskera livstids fängelse; det hade han fått om han förnekat. Det finns personer som inte våldtagit någon men som avtjänar livstids fängelse. Det finns även personer som anklagats för att ha smittat brottsoffer med hiv trots att de själva inte varit smittade med hiv. Under gacacarättegångarna blev vissa felaktigt dömda.

När han överklagade fick domstolen reda på att han erkänt redan tidigare och han fick då kortare straff. Han blev dömd av gacacadomstolen i Winteko. Han har också blivit dömd i gacacadomstolen i Gihundwe till 12 års fängelse. Man avtjänar det längsta straffet, alltså 20 år.

Han greps den 10 maj 1997 och släpptes den 1 juni 2017. Rättegången i Gihundwe ägde rum 2007 och rättegången i Winteko ägde rum 2009. Hans straff blev förkortat med 100 dagar enligt en ny lag. Han skulle släppas i februari 2017 men släpptes först i juni 2017 pga. myndigheternas hantering av ärendet.

Han var i fängelset i Rusizi under hela sitt straff. Vissa blir flyttade eller isolerade som pga. disciplin men det hände inte honom eftersom han skötte sig. När han kom till fängelset år 1997 var fängelset överfullt och fångar fick övernatta utanför. Fängelseledningen brukade lämna information om vilka som skulle matas en viss dag. Man fick information om hur många gram mat varje person skulle få. År 2003 benådades kategori 2-fångar av Kagame. Då började det bli färre och färre och i dag finns endast ett fåtal personer dömda för folkmord kvar i fängelserna.

Fängelset hade en egen informationsinsamling som han deltog i.

De förlåtelsebrev han skrev i fängelset har han fått hjälp att skriva av bl.a. andra fångar. Brevet gick till åklagarmyndigheten. Om man ska skicka brevet till åklagarmyndigheten ska det vara validerat och godkänt. Fängelseledningen tittar på brevet innan det skickas.

Om den svenska utredningen

Han visste inte vad han skulle höras om när han kallades till svensk polis. Först fick de kallelser av åklagarmyndigheten. Han åkte till förhöret i samma transport som en annan fånge. Kl. 8 var de vid åklagarmyndigheten och det var då de fick reda på att de skulle höras av svensk polis. Eftersom han pratat med åklagaren en gång kunde han ana att de skulle prata om Theodore Tabaro. Han visste att Theodore Tabaro kunde bo i Sverige eftersom han hört det under fängelsetiden. Han satt i fängelse med Theodore Tabaros far. Han vittnade om Theodore Tabaros far som anklagades för Muhundis död. Han vittnade om att det var Theodore Tabaro och inte dennes far han känner till angående Muhundis död. Det var på så sätt som Theodore Tabaros far blev frikänd.

Han vittnade först om Theodore Tabaro den 4 juni 1999. Det var då han skrev det första brevet och förklarade hur dödandet gick till i hans sektor. Han berättade då om samtliga personer. Han har vittnat angående Theodore Tabaro från den 4 juni 1999 fram tills nu.

Ingen kunde berätta för honom vad han skulle säga innan förhören. Han träffade åklagaren men han vet inte vilken dag. Han hade redan tidigare lämnat vittnesmål om Theodore Tabaro och han kunde inte förändra något om det. Han känner sig inte tvingad att hålla fast vid vad han tidigare sagt. Han känner att han kan berätta. Det han inte minns tar han inte upp.

Om en person inte är dömd för folkmordsgärning skulle den personen inte berätta sanningen för den svenska polisen. Det går inte. Bara den som varit föremål för rättegång och erkänt kan tala sanning.

Det brev han skrev till svenska polisen skrev han för att be om hjälp. Han tänkte att de kanske skulle kunna ge honom klädsel eller något annat som vatten; han syftade inte på pengar. Man kan inte få något i utbyte för att hjälpa de rwandiska myndigheterna. Men det skulle kunna vara så att någon annan kan hjälpa och därför frågade han de svenska myndigheterna.

Inför förhöret i rätten fick han en kallelse av åklagarmyndigheten i Rusizi via cellkontoret. Cellkontoret skickade byledaren för att säga att han skulle gå till cellkontoret. Han fick information att han skulle komma till Kigali och trodde själv att det var de svenska åklagarna som ville träffa honom.

Han är nu lite orolig eftersom ingen tvingat honom erkänna något sedan folkmordet. Han har ingenting som han dolt. Han blir orolig när han i rätten hör att han ska ha sålt kvinnor. Varje kvinna har haft rätt att anklaga honom. Men ingen har anmält honom efter 23 år. Det betyder att han inte gjort sådana saker.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När han uppmärksammas på att han i förhör uppgett att han inte sett mordet på Madushi eftersom det skedde samtidigt som han sprang efter Nzamwita uppger han att det han berättar i dag är sanningen. Han var med om jättemycket och det är 23 år sedan. Det är därför svårt att komma ihåg allt.

När det noteras att han i förhör uppgett att det var Theodore Tabaro som informerade honom om var Pelagie Kaberas barn befann sig uppger han att det stämmer att Tabaro blev tillsagd att barnen befinner sig där. Tabaro skickade sedan honom och Emmanuel Kayumba för att döda barnen. Det var Theodore Tabaro som sa att hos Shombo finns två barn, det ena

tillhörande Pelagie och Semakamba, det andra tillhörande Verena som var gift med Bernard. Angående att han tidigare under förhöret sagt att Theodore Tabaro inte hade något med detta att göra uppger han att han hade glömt det. Han har tänkt jättemycket och då blandar man ihop saker. Han visste inte vad han skulle berätta om här; om han hade vetat det hade han gått till sitt ärende för att minnas. Som det står i hans ärende är det: det var Theodore Tabaro som berättade att barnen var hos Shombo.

Angående att han i förhör sagt att han dödade Ruzigamanzi med en klubba och inte ett svärd uppger han att den tidigare uppgiften om att det var en klubba stämmer. Om han skulle vetat att han skulle komma till rätten och berätta skulle han tittat i sitt ärende vad han erkänt men det har han inte gjort.

När han uppmärksammas att han i förhör nämnt att det var Theodore Tabaro som sagt till dem var de skulle hämta däck inför attacken i Nyakanyinya uppger han att han kan glömma vissa saker och att man ska ta hänsyn till vad som står i förhørsprotokollet.

När det noteras att han i förhör uppgett att kvinnorna varit i blendehuset i ca en månad uppger han att han inte kan svara på hur länge de fanns där. Det är en uppskattning.

3. Annonciata Mukankurunziza

Annonciata Mukankurunziza har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett med personlig närvaro under bevisupptagning i Rwanda.

Allmänt om Annonciata Mukankurunziza

Hon är född år 1964. Innan folkmordet bodde hon i Gahinga i Winteko tillsammans med sina föräldrar och sina syskon. Hennes båda föräldrar Albert Senuma och Candide Mukantagara har avlidit. Hon bodde med syskonen Verena Kamanayire, Vincent Tugirimana, Filipino Twahirwa och Antoine Uwumuremyi. Övriga syskon – Emmanuel Nkurunzia, Dancilla Mukankubito, Bernard Nkubito och Valens Uwitije – var gifta och bodde inte hemma. Hon hade ett ID-kort som angav hennes etnicitet som tutsi. Även hennes föräldrar var tutsier. Hon hade gått sex år i grundskolan. Hon bor i dag i Gihundwe.

Tiden efter den 6 april 1994

Hon fick reda på att presidentens plan skjutits ned när människor kom springande runt kl. 10 på morgonen. Människor sa att det är slut; presidenten är död. De övernattade inte hemma den kvällen utan gick och gömde sig, men de kunde inte förstå varför. Dagen efter kom de hem. Hennes bröder och farbröder sa att Abakurankota-folket var arga och skulle attackera Gahinga.

Runt kl. 13 den 9 april kom Abakurankota-folket för att attackera tutsier. Folket från Gahinga kämpade emot. Hon var hemma då men har fått information om detta. Abakurankota-folket sprang sedan mot kommunkontoret för att hämta vapen.

Eftersom hennes familjemedlemmar sagt att de måste ge sig av sprang de till Nyakanyinya. På vägen såg hon när angriparna var på väg att plundra hennes familjs hus. De såg många människor, bl.a. militärer, gå uppåt i buskarna för att plundra tutsiers hem. Hon såg på ca 50 meters avstånd att plundrarna hade klubbor och spjut med sig och hur hus plundrades och brändes ned. De kände igen många av plundrarna, bl.a. Theodore Tabaro, Modeste Karemera, Jean Katarwa, Theobar Makaka, Theophile Kayigamba, Etienne Barirwanda, Emmanuel

Kayumba, Emmanuel Bicakungeri, Mbembe, Rwagasore, Celestine Shombo, Nicolas Nkomayombi, Jean Nsengumuremyi, Innocent Kamire och Aloys Ntahonsigaye. Plundrarna tog allting och brände deras hus. Bland annat togs deras 400 kycklingar, två kor, 60 kaniner, två får, madrasser och lådor med kläder. Hon såg själv hur plundrarna gick till deras hem och sedan kom tillbaka med sakerna förpackade i korgar och kartonger. Hon vet inte vad som hände sedan men har fått veta i efterhand att man tog sakerna till Theodore Tabaro vars hem kallades för högkvarteret.

Nyakanyinya

De övernattade i Nyakanyinya den 9 april. När rådgivaren Bosco på kvällen den 12 april kom och sa att alla skulle samlas i skolan för att skyddas gick de dit. Hon kom till skolan med sin mamma och syskonen Filipo, Vincent och Valens. Hennes pappa var inte med; han var på jobbet i Mibilizi.

Vid skolan var det mycket folk. De stannade under natten. Dagen efter vid kl. 14 tvingades de in i skolan av två personer som bodde i Nyakanyinya. Personerna sa att de skulle skydda dem och att de inte ville se någon utanför skolan. De som hade vapen fråntogs dem. Hon hamnade i ateljén. Innan de tvingade in dem i klassrummen var det inga problem. De var dock rädda att bli dödade eftersom hus brändes i intilliggande områden. Den enda mat de fick var den som hennes systers man ordnade.

Därefter såg de många människor från Nyakanyinya, Mururu och Winteko komma. De såg att Muganga försökte ta sig in i klassrummet och de stängde då dörren. Det fanns fönster i trä som var stängda men när stridigheterna började slogs de sönder.

Attacken började en kort stund efter det att de tvingades in i ateljén. Bland angriparna kände hon igen Theodore Tabaro, Modeste Karemera, Theophile Kayigamba, Jean Gatarwa, Emmanuel Kayumba, Deo Twanzegushira, Callixte och Jean Nsengumuremyi. De som hon kunde identifiera är de som kommer från hennes sektor och från sektorn Nyakanyinya. Theodore Tabaro hade ett skjutvapen och ledde angriparna tillsammans med polisen Silas. Angriparna började skjuta och kasta granater. Hon hörde bara en granatexplosion. Vissa kastade stenar. Människor började dö och man såg rökutveckling. De skrek men fick ingen hjälp. Människor dog och flyende trampade på döda kroppar. Filipo Twahirwa och Damasiene dog av stenkastningen. Hon såg Piyo Nzamwita bli huggen av en machete. Viateur träffades av en granat så att allt innehåll i magen ramlade ut. När hon skulle hjälpa Viateur träffades hon av granatsplitter på benet. Hon såg Innocent Gakwayas och Alices döda kroppar i skolan. Det fanns många barn i skolan och vissa av dem dödades i salen. Ca 800 personer dog. När man började döda var Verena vid skolan.

Till slut bad de angriparna att få komma ut och dödas utanför. Då sa angriparna att endast kvinnor ska komma ut. Hon och hennes storsysters barn gick ut först. Även när hon gick ut såg hon Theodore Tabaro framför övriga angripare. Han stod på skolplanen med ett skjutvapen som hon såg honom använda. Hon var rädd att dö för hon insåg att det var omöjligt att överleva.

När hon kom ut stötte hon på Callixte, Emmanuel Bibarabanbi och hembiträdet Theoneste. De frågade henne om andra som överlevt. Hon började berätta namnen och trodde att de skulle räddas. I samband med det kom de andra kvinnorna ut. Angriparna tog ut de män som fortfarande var vid liv och satte dem på rad. Unga pojkar kläddes som flickor i ett försök att

rädda dem. Hon gick därifrån och lade sig i rummet eftersom hon var skadad och blödde. De andra berättade för henne hur männen senare attackerades med stenar tills de dog.

Efter att männen dödats blev det lite lugnare. Angriparna kom sedan och tog kvinnor som sina fruar till skogen. Det var angriparna från olika håll, bl.a. Nyakanyinya, Winteko, Mururu och Mibilizi. Männen använde kvinnorna som de ville. När tjejerna kom tillbaka kunde vissa knappt gå och vissa blödde. Tjejerna togs under ganska lång tid innan de kom tillbaka. Hennes lillasyster Verena och Francoise Mukagasana togs på det sättet och lever än i dag. Hon själv blev skadad av granaten och det var ingen som tog henne. En femårig flicka våldtogs. Hon vet inte om de trodde att flickan var äldre. I syfte att förnedra sa angriparna att de skulle våldta flickan för att känna hur tutsi känns.

Det var ingen som kunde fly från skolan eftersom de var omringade.

På kvällen fick hon dock lämna skolan. Callixte, som var en av angriparna men också hennes svågerns kusin, hjälpte henne att fly till systemen Dancilla och svågern Casimir Kagenza. De gick via bananplantage och hon var rädd att Callixte skulle lura och döda henne. Det var under natten, uppskattningsvis runt kl. 20. Det var oväsen på skolan. Angriparna letade efter överlevare och hade hållt ut bensin. När hon gick från skolan höll angriparna på att slå sönder taket och bränna.

När man skulle flytta på döda kroppar vid skolan dagen efter attacken hittades Hassan som hade överlevt. Hon var inte där men han är hennes kusin. Bland kvinnorna överlevde bl.a. Verena, Justine och Victoria attacken.

Hon stannade hos Dancilla över natten. Angriparna kom dit för att komma åt människor och Casimir Kagenza mötte dem. Casimir Kagenza sa till Modeste Karemera att titta på dem; det var Modestes syster och svägerska. Angriparna tittade på dem, skrattade och fortsatte vidare. Modeste Karemera och Theodore Tabaro ledde en grupp Interahamwe.

Dagen efter kom Interahamwe, bl.a. Theophile Kayigamba, Mbembe och Rwagasore, och sa att Theodore Tabaro och Modeste Karemera hade bestämt att de skulle hämtas. Theophile Kayigamba sa till Casimir Kagenza att eftersom denne inte dödat någon skulle de lämna över ett svärd så att Casimir Kagenza kunde döda sin svärmor. Casimir Kagenza sa att han inte kunde döda någon utan att angriparna fick döda honom först. Angriparna höll på att förbereda en granat när Casimir Kagenzas far kom och till Kayigamba påtalade vänskapen med Kayegamabas far. De skonades men togs med eftersom Theodore Tabaro ville ha dem.

Hennes bror Valens Uwitije gömde sig i taket i skolan i Nyakanyinya. När det började brinna ramlade han ner. När angripare dagen efter kom till svågern flydde Valens till ett annat hus till vilket angriparna kom en dag senare. Man tog ut Valens och fyra barn. Angriparen Johan Nyaburya från Winteko dödade Valens.

Brodern Vincent Tugirimana flydde från skolan när de skulle bli inlåsta. Han lyckades till slut ta sig till stadion. En grupp angripare bestående av bl.a. Theodore Tabaro och Modeste Karemera fortsatte jaga Vincent. Vincent sa till slut att han kände sig trött och skulle överlämna sig för att dödas. Människor från Winteko påstod att Theodore Tabaro och Modeste Karemera hämtade Vincent. Sedan såg hon inte Vincent mer.

Brodern Filipo Twahirwa togs ut från skolan och dödades med stenar utanför.

Blendehusen

Zayasis hus

Hon fick en käpp och de gick till Zayasis hus i Gahinga. Zayasi var tutsi och hade dödats. Hon var med sin mamma, svägerska och syster Verena. I huset hade kvinnor som inte dödats samlats. Theodore Tabaro och Modeste Karemera hade föreberett huset. I huset fanns Nazariya, Patricie, Jeanne, Buteras mor, Kadomas fru, Jeanne Kampire och Faina som redan var död när hon kom dit. Hon hade mycket ont efter sin skada. De stannade i huset en natt.

Leotaires hus

Dagen efter togs de till ett annat hus i Gahinga som tillhörde Leotaire. Huset finns inte kvar i dag. De var i huset i ungefär två veckor och lämnade i mitten av maj. Förhållanden i huset var dåliga. De hade inte mycket mat och det var svårt att tvätta sig. Kvinnor blev offer för män som tog dem. Männerna kom varje dag med listor med namn på kvinnor som skulle tas. De uppfattade det som att listan med namn bestämdes vid högkvarteret. Emmanuel Mbonigaba brukade komma med listan. De andra männen, bl.a. Emmanuel Kayumba och Yacobo, brukade stanna på gården. När kvinnorna kom tillbaka grät de och berättade vad som hänt. Kvinnorna berättade att de hade föredragit att dödas framför att leva så. Exempelvis blev hennes brors fru våldtagen 15 dagar efter att hon fött ett barn. Bl.a. Verena, Mukagasana, Patricie, Jeanne Mukamunazi, Mukobwajana, Virginie, hennes mor, och många andra blev uppropade och våldtagna. Männerna kom på förmiddagen och kvällen och bytte fram och tillbaka tills de tröttnade och började byta kvinnorna med män från andra celler. Det var Theodore Tabaro, Modeste Karemera, Jean Gatabarwa, Jean Binenwa och Jean Nsengumuremyi som gav tillstånd. Det var de som bestämde. Det såg ut som att dessa hade planerat allt. Hos Theodore Tabaro planerades allting; det kallades högkvarteret vilket hon hörde redan den 9 april. När hon var i blendehuset pratade bl.a. Rwagasore mycket om högkvarteret och att de blev kallade dit.

På morgonen fick några av dem gå ut och hämta livsmedel. De kunde inte gå som de ville, men ibland på nätterna när männen var trötta kunde de smita ut. Några upptäcktes och dödades. De hade ingenstans att ta vägen; Interahamwe gick i området och alla hus var nedbrända. Hon kunde själv inte lämna huset pga. skadan i benet.

Pascal Kampayanas två barn

Rwagasore kom till blendehuset och hämtade Pascal Kampayanas två söner och dödade dem ovanför huset. Pascal Kampayanas fru var i blendehuset. Rwagasore kom tillbaka efteråt med en blodig machete och berättade att han dödat pojkarna. Hon fick samma dag höra av andra kvinnor att de sett Rwagasore döda pojkarna med en machete.

Rwabihunda

En man som hette Rwabihunda brukade komma och gömma sig i blendehuset. En dag gick han ut och upptäcktes varpå han togs till Theodore Tabaro. Pacifique Kabalisa beordrades döda Rwabihunda men vägrade. Angriparna blev arga och bad då Rwabihunda döda Pacifique Kabalisa. När Rwabihunda skulle hugga med macheten sa Pacifique Kabalisa att de skulle fly. De sprang men Rwabihunda blev upphunnen och dödad. Rwagasore som varit på plats berättade det för henne.

Lämnar blendehuset

Rwagasore kom och sa att det hade varit möte hos Theodore Tabaro och att de alla skulle brännas ihjäl i blendehuset under natten. De väntade på att angriparna skulle komma och döda

dem men var inte rädda. På något sätt spillde angriparna ut bensinen och kom inte. Rwagasore kom tidigt på morgonen och sa att gud fortfarande älskade dem. Rwagasore skulle ledsaga dem till släktingarna i stadion. Rwagasore kom tillbaka kl. 9 och tog dem till stadion. På vägen till stadion, i Murangi, togs två flickor, Renata och Victoria. De andra tog sig vidare till stadion. De tackade Rwagasore som gick. Det var sista gången hon såg Rwagasore. Rwagasore har dödat många människor men på något sätt hade han någon slags empati.

Personal från Röda korset gav henne vård för skadan i benet i stadion. Hon kan fortfarande inte gå längre sträckor till fots utan att bli svullen och få smärta. Hon har haft de problemen ända sedan folkmordet.

Fadern Albert Senumas död

Angriparna hade ett möte innan de skulle döda hennes far Albert Senuma. Angriparna skickade Theodore Tabaro, dennes lillebror Theophile Kayigamba, Emmanuel Kayumba, Mbembe och flera andra som hon inte kommer ihåg. Dessa kom med Jean Katarwa, Jean Binenwa och Jean Nsengumuremyi till bländehuset och sa att de skulle döda folk i Mibilizi men att de huvudsakligen ville åt Albert Senuma för att kriget inte skulle ta slut förrän Senuma var död. Jean Katarwa sa ”gå ni och ta med bevis på att Senuma dött”. Angriparna kom tillbaka på kvällen och ropade på hennes mor och berättade att de dödat Senuma. Theodore Tabaro visade hennes pappas glasögon, jacka och skor av märket Safari. Hennes mor sa att angriparna kan döda henne också. Angriparna sa att Vincent, Phillippe, Uwitige och Emmanuel var döda. Hon minns inte vilket datum det var men det var efter att Rwabihunda dödades.

Ansvar för folkmordet i hemkommunen

Theodore Tabaro och dennes lillebror, Modeste Karemera, rådgivaren Jean Katarwa, Jean Nsengumuremyi, Theobar Makaka, Aloys Ntahonsigaye, Innocent Kamire, Mbembe, Rwagasore och Emmanuel Kayumba hade störst ansvar för det som hände i hennes hemkommun under folkmordet. Av dessa är Theodore Tabaro, Modeste Karemera och Jean Katarwa är mest ansvariga.

Kännedom om Theodore Tabaro och medverkan i gacaca

Hon kände till Theodore Tabaro innan folkmordet eftersom de gick i samma skola. De kunde prata med varandra innan folkmordet. Theodore Tabaro var gendarm innan folkmordet. Hans hem kallades högkvarteret eftersom det var han som hade ordet och ledde.

Hon vittnade i Theodore Tabaros gacacarättegång. I domen bestämdes att hon skulle få skadestånd från Theodore Tabaro och dennes lillebror avseende förstörda tillhörigheter. Eftersom Theodore Tabaros lillebror var avliden fick Theodore Tabaros syster betala. Hon kom överens med systemen om att denne skulle betala 500 000 rwandiska franc någon gång efter år 2010. Hon har även pratat om Theodore Tabaro under informationsinsamlingen.

Hon har erhållit skadestånd även från andra personer och håller på att kräva ytterligare skadestånd.

När bilden på Theodore Tabaro zoomas in uppger hon att han förändrats mycket men att det är den Theodore hon pratat om i rätten.

Om den svenska utredningen

Åklagarmyndigheten i Rusizi kallade henne. Hon blev informerad om att hon skulle träffa svenskar men inte vad de skulle prata om. Det var ingen som sa vad hon skulle säga. Hon har träffat den svenska polisen tre gånger och bl.a. visat skolan i Nyakanyinya, sitt hem och bländehuset.

Inför förhöret i rätten fick hon information om att hon skulle träffa personer från Sverige.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från uppgifter i förhör

Angående att hon i förhör sagt att hon inte sett Theodore Tabaro använda skjutvapnet i skolan i Nyakanyinya uppger hon följande. Det har feltolkats. Han har använt vapnet i skolan. Hon har pekat ut var han stod. Hon berättade även i förhöret att han sköt.

När det uppmärksammas att hon i förhör uppgett att hennes familj hade 100 kycklingar uppger hon att hon inte minns vilken siffra hon talade om men att de hade 400 kycklingar.

4. Benoit Rugumaho

Benoit Rugumaho har hörts på begäran av åklagaren och Theodore Tabaro. Förhöret har skett via videolänk från Sundsvalls tingsrätt.

Allmänt om Benoit Rugumaho

Han är född år 1966 i en hutu-familj i sydöstra Rwanda. Han studerade afrikanska språk och skönlitteratur vid universitet. Han lämnade landet i juli 1994 och tog sig till Kongo där han bodde i ett av UNHCR:s flyktingläger.

Om flykten från Rwanda och kontakter med Theodore Tabaro

Han mötte Theodore Tabaro i ett flyktingläger i Centralafrikanska republiken år 1998, samma år som de kom till Sverige. Det var ett stort läger med 1 500 flyktingar. UNHCR kom till lägret för att intervjua flyktingar i tre faser. Den första intervjun avsåg identifiera flyktingen. Därefter gjordes en stor allmän intervju. Därefter valdes 65 personer ut, bl.a. han och Theodore Tabaro. Det var där han träffade Theodore Tabaro i en transitanläggning tillhörande UNHCR. De placerades i transitlägret och skulle vänta 1 – 3 månader på beslut. Theodore Tabaro kom till Sverige vilket även han gjorde något senare.

De 65 personerna som valdes ut kände inte varandra sedan tidigare. De hade inga regelbundna kontakter. De diskuterade bara sin överlevnad i lägret. De var inte trygga eftersom förläggningen låg nära flygplatsen.

Han och Theodore Tabaro var även i Kamerun med en grupp rwandiska flyktingar som skulle ta sig till Norge och Sverige. De var i Kamerun i en månad.

De flyktingar som kom till Sverige bodde i olika regioner. Theodore Tabaro levde i Sundsvall medan han själv bodde i Vimmerby. Det tog några månader innan de kom i kontakt och började besöka varandra. De hade en regelbunden kontakt via telefon och genom besök. De började även ha kontakt genom den förening de startade. Han skulle säga att de var vänner. Theodore Tabaro har inte berättat någonting om sina erfarenheter eller upplevelser från folkmordet. De kom inte från samma region och då ska man inte prata om sådana saker. Theodore Tabaro berättade ingenting om vad han arbetat med i Rwanda. Han frågade inte Theodore Tabaro om dennes upplevelser under folkmordet. Han har ingen aning om Theodore

Tabaro var gendarm. Det var inte av intresse för honom. Sådana saker frågar man inte i Rwanda, speciellt inte om man inte är från samma kommun eller prefektur. Frågor om folkmordet var inte av intresse för honom. Det var förbjudet om man inte kom från samma prefektur. Om man kände varandra sedan tidigare kunde man fråga, då var man mer jämnbördiga. Om Theodore Tabaro hade kommit från samma kommun eller prefektur hade diskuterat det.

Om arbete i Sverige

Efter studier har han arbetat som lärare i högstadiet och gymnasiet. Nu arbetar han som statsanställd. Han har skrivit en bok om sitt liv i Rwanda: om hans ungdom, flykt och bekymmer. Han har också skrivit en bok om sin långa väg till integration. Han har skrivit många tidningsartiklar om Rwanda som har med försoningen att göra. I deras förening fanns ett utskott för kultur och försoning som han arbetade i.

Om föreningsarbete och det rwandiska rättssystemet

Den första föreningen hette ”Förening för integration, enighet och kulturell utveckling”. Han minns att Theodore Tabaro var kassör i föreningen. Sedan hände något. Theodore Tabaro läste i tidningen om ett planerat folkmordsmuseum i Grythyttan och deras förening reagerade på det. De samarbetade med svenska missionärer som arbetat i Rwanda före folkmordet, bl.a. fader Axel. Detta museum skulle möjligen bidra till att skapa motsättningar mellan rwandier i Sverige eftersom det inte visade att både hutuer och tutsier hade ansvar. Det skulle inte bidra till försoning mellan rwandier. De ville därför skriva en artikel om museet tillsammans. Några medlemmar sa att de borde skriva för att uttrycka sitt missnöje. Men han försökte diplomatiskt att övertala dem att inte försöka stoppa det projekt som godkänts av regeringen.

En ny förening skapades ungefär år 2016 som samlade alla rwandier i Sverige. Den hette ”Rwandiska föreningen för mänskliga rättigheter”. Han är vice ordförande föreningen. Theodore Tabaro är inte medlem i föreningen. Theodore Tabaro kanske inte kände till organisationen och hur den skapades. Föreningens medlemmar är från Sverige, Norge, Danmark och Finland.

I föreningen finns människor som arbetat i Rwanda, bl.a. journalister och personer som arbetat nära regeringen. Dessa personer känner till alla medel som används för att tysta oppositionen. Om det gäller en hutu säger man att personen deltagit i folkmordet. Är personen tutsi anklagas den för att vara terrorist. Det gäller även om personen är oskyldig. Man tillverkar bevis och hittar vittnen. Det finns en risk att dessa misstänkta inte får en rättvis behandling. De vittnen som presenteras av polis i Rwanda är personer de letat efter och uppfostrat att komma med falska uppgifter. De kan få pengar, utpressas eller hotas.

Inom Rwanda förekommer falska vittnesmål. Även i fall utanför Rwanda tvingas vittnen ljuga, bl.a. i ICTR. När det gäller nationella domstolar kan Claver Berinkindis rättegång nämnas. Berinkindi greps men man visade en Hollywood-film. När svenska polisen var i Rwanda sa man till medborgarna att de skulle låtsas bruka jorden. Då säger rwandiska myndigheter att det var där Berinkindi befann sig. När man ser den filmen och vet att Rwanda kan manipulera förstår man att ingen i västvärlden kan förstå. Han kan inte säga att det var falska vittnesmål, men det sätt svenska myndigheter frågade en ung flicka som var 24 år, och knappt född vid tiden för folkmordet – hur kunde hon veta det man frågade henne?

Om vittnesmål i Örebromålet

Han har, liksom Theodore Tabaro, vittnat i Örebromålet om flyktingspionage. Efter rättegången sa Theodore Tabaro att de skulle få problem med den rwandiska regimen. Några veckor efter rättegången skickade Theodore Tabaro en tidningsartikel där det stod att den som varit misstänkt arbetat för Rwandas säkerhetstjänst. Han började då tro på det Theodore Tabaro sagt.

Om kontakt med Theodore Tabaro angående lista över efterlysta för folkmordsgärningar

Det stämmer att han varit i kontakt med Theodore Tabaro angående en lista över personer efterlysta för folkmordsgärningar. Det kom information från en medlem i Norge som frågade om de kände någon på listan. Så de diskuterade och såg namnen Tabaro och Theodore Rukeratabaro. Han ringde Theodore Tabaro och frågade. Theodore Tabaro småskrattade och sa att det inte var han. Han hade en tanke om att Theodore Tabaro skulle gå till polisen för att informera om att han var förföljd av den rwandiska regeringen. Detsamma gällde en person i Danmark som är medlem i föreningen. Om Theodore Tabaro skulle sagt att det var han på listan så skulle han sagt till Theodore Tabaro att gå till polisen. Men eftersom Theodore Tabaro sa att det inte var han på listan så sa han inte det till Theodore Tabaro. Han skickade inte listan till Theodore Tabaro. Han minns inte exakt när det var han pratade med Theodore Tabaro om listan. Varje år kommer en ny lista. Theodore Tabaros fars namn stod på listan men Theodore Tabaro sa att det inte var han så han gjorde ingenting mer. Han har träffat Theodore Tabaros far Jean Binenwa två gånger. Han kände till Jean Binenwas namn och att Theodore Tabaro kom från Cyangugu.

Eftersom han studerat afrikanska språk kan han uttala sig om namnen Tabaro och Rukeratabaro vars ursprung är desamma. Rukeratabaro betyder att förebereda sig inför striden. Tabaro är någon som deltar i striden. Namnen betyder samma sak. Han har aldrig hört talas om namnet Rukeratabaro. Theodore Tabaro använde hela tiden namnet Tabaro. Rukera och Tabaro är rwandiska namn. Rukera betyder utgöra/gottgöra och Tabaro betyder att delta i en verksamhet för att försvara sin eget land.

Om rwandiska spioner i Sverige

UD menar att det finns spioner från den rwandiska regeringen i Sverige. Den rwandiska ambassaden representerar Rwanda i Sverige. Det är på ambassaden som regimens spioner träffas.

Under ca ett år talade han och Theodore Tabaro inte med varandra. Theodore Tabaro och hans familj besökte honom i Vimmerby och sa att de inte kunde gå förbi människor de kände. När han hörde Theodore Tabaro hade besökt en person som umgicks med ambassaden slutade han umgås med Theodore Tabaro.

Om hot mot honom

För honom började hotelser efter att han publicerat sin bok och talade med media. Han började då komma i kontakt med Säkerhetspolisen. Efter rättegången i Örebro sa hans svåger i Rwanda att människor i fängelset frågat om honom. Fången från hans kommun blev frisläppt och sa att han tillfrågats om namnet Benoit. När hans släktingar informerade honom om detta informerade han Säkerhetspolisen som gav honom rådet att rapportera till dem. Det har verkligen varit besvärligt för hans familj. Hans adoptivdotter, som är tutsi, blev kvar i Centralafrikanska republiken eftersom de inte hade adoptionsbevis. De hittade släktingar till henne, bl.a. hennes biologiska far. Efter några år tog fadern dottern till Kigali. Väl i Rwanda

tvingade regeringen dottern att säga att hennes mor, som var tutsi, hade dödats under folkmordet. Säkerhetspolisen ringde honom och berättade att de visste allt om honom och att ingenting kunde hända i Sverige. Och att han måste veta att hans dotter manipuleras av regimen. Han har alltjämt kontakt med Säkerhetspolisen ibland, när det finns någonting som han kan berätta. När han reser utanför Sverige informerar han Säkerhetspolisen. Han kan inte drömma om att återvända till Rwanda.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som nedtecknats från förhör under förundersökningen

När det uppmärksammas att han i förhör uppgett att Theodore Tabaro umgicks med folk från ambassaden uppger han följande. Det är ett missförstånd. Han sa att Theodore Tabaro umgicks med personer som i sin tur umgicks med ambassaden.

5. Berchmas Muganga

Berchmas Muganga har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Berchmas Muganga

Han är född år 1954. Han har gått fyra år i grundskolan i sektorn Winteko. Vid tiden för folkmordet bodde han i cellen Bugayi i sektorn Winteko där han även växte upp och alltjämt bor. Han var jordbrukare och bodde med sin fru och deras fyra barn – ett femte barn föddes under kriget. På hans ID-kort stod att han var hutu medan hans fru var tutsi.

Tiden efter den 6 april 1994

Den 9 april började dödandet hos dem. Från sitt hem kunde han se personer som satt vid Theodore Tabaros butik. Han satte sig tillsammans med dem som planerade att utföra attackerna. Det var Jean Katarwa, Theodore Tabaro, Jean Nsengumuremyi och Theobard Makaka. Theodore Tabaro var en viktig person och uppmuntrade människor att utföra attacker mot tutsier. Det sades att de skulle strida mot tutsier. Theodore Tabaro var militär och sa att tutsier skulle döda dem, och att de skulle döda tutsier om de hann före. De tog klubbor och machetes och gick till vägen där flera personer anslöt. De mötte tutsier i en attack vid kl. 14 – 15. Det som hände efter var att tutsier attackerade dem och Theodore Tabaro osäkrade och kastade en granat. Han såg när Theodore Tabaro kastade granaten mot sidan där tutsierna befann sig. Det var i teodlingar i närheten av tutsiers bostäder, bl.a. Evariste Muhizis, Modeste Buteras och Laurent Semakambas.

Efter granatkastningen skingrades tutsierna och även hutuerna sprang. En hutu vid namn Ludoviko dödades.

Om ledarskap och ronderingar

Det var Modeste Karemera och Theodore Tabaro som var ledare i och förberedde attacken. Det var dessa som ledde dem dag efter dag. Modeste Karemera och Theodore Tabaro brukade kalla och samla medborgarna för att kriga mot tutsier. De fyra ledarna Jean Nsengumuremyi, Theodore Tabaro, Jean Katarwa och Theobard Makaka ledde också ronderingar och sa vilka man skulle leta efter. Ronderingar skedde i syfte att jaga tutsier på nätterna. De brukade samlas där Theodore Tabaro hade sin butik. Det var en vanlig butik som efter kriget, från år 1995 – 1996, fick namnet *Brigaden*. Under själva folkmordet kallades butiken inte *Brigaden*, det var en vanlig butik. Den gavs det namnet eftersom det var dit man tog alla tutsier. Han befann sig vid *Brigaden* när de flesta tutsier togs dit; han befann sig ofta där. Hans hem låg

ungefär tre meter från *Brigaden*; han kunde se allt som pågick där. *Brigaden* var sätet för ledningen. Theodore Tabaro skulle bestämma om tutsi som togs dit skulle dö eller inte.

Han har självt deltagit i ronderingarna och sökt efter tutsier.

Matayo Kabwana och Zayasi Rugereka

På kvällen den 9 april hittade de Matayo Kabwana vid vägen i Bugayi. Matayo var en tutsi från Nyakarenzo som var på flykt. De var många som hittade och grep Matayo; han minns Jean Katarwa och Jean Nsengumuremyi.

De förde Matayo till Theodore Tabaros butik. Utanför butiken beordrade Theodore Tabaro dem att döda Matayo i en annan by, i Gahinga. Han, Jean Nsengumuremyi, Emmanuel Bicakungeri och flera andra som han inte minns gick med Matayo till Gahinga. De lämnade Theodore Tabaro i butiken men stötte på honom när de var på väg tillbaka.

Han såg när Jean Nsengumuremyi och Emmanuel Bicakungeri dödade Matayo. Jean Nsengumuremyi slog Matayo med en klubba men han dog inte. Det var Emmanuel Bicakungeri som dödade Matayo. Wellars Nzabimfura var också där och blev beordrad av bl.a. Jean Nsengumuremyi att döda Matayo. Man misstänkte att Wellars var tutsi och man tvingade honom att döda ett av sina syskon. Wellars sa att han inte kunde döda någon men att han var hutu och en av dem. Sedan dödade Jean Nsengumuremyi Matayo själv. Det var Jean Nsengumuremyi och Emmanuel Bicakungeri som bägge två dödade Matayo, men Emmanuel Bicakungeris slag dödade Matayo. Theodore Tabaro bestämde hela tiden i egenskap av ledare att den personen ska dödas. Han vet inte vad som gjorde att Theodore Tabaro ändrade sig. Han har inte sett att Theodore Tabaro ska ha stuckit svärd i Wellars.

När Matayo dödats gick de vidare till Zayasi Rugerekas gård där de mötte Modeste Karemera och Theodore Tabaro. Modeste Karemera bad dem att gå till huset och menade att det fanns många människor som inte dött där. Modeste Karemera och Theodore Tabaro beordrade Bayingana att ta ut Zayasi Rugereka, hans fru Ferdianne, son Nkusi och ett barn till ur huset. Bayingana tog ut dem en och en och slog dem med en korphacka. Han såg när personerna blev ihjälslagna. Han såg även när Bayingana kastade kropparna i ett hål i marken.

Övriga ronderingar

Han har varit på några ytterligare ronderingar men då var det ingen som dödades. Hans uppgift var att leta efter människor som inte var döda än. Man visste vilka som dödats och vilka som inte dödats eftersom de gick till varje hem.

När de var inne i hus där det inte fanns några personer rev de ner husen och plundrade plåttak. De tog även kor om det fanns. Korna samlades hemma hos Theodore Tabaros föräldrar eftersom Jean Nsengumuremyi, Modeste Karemera och Jean Katarwa hade beordrat att så skulle ske. Theodore Tabaro var inte med och beordrade det. När de hade många kor kunde de dela upp dem och slakta dem.

Han minns att han tog en ko och en kalv från läraren Bosco, som var tutsi. Boscos fru Faina var också lärare. Det var Jean Nzabirinda som tog kon och kalven. Han tog en hink med bönor.

Om Jean Muhundi

Alexandre Rwagasore hämtade honom i hemmet och berättade att han skickats av Theodore Tabaro. De gick för att leta efter Jean Muhundi, bl.a. hos dennes svåger. När de kom dit var Jean Muhundis fru där med sin syster. Muhundis fru gav dem en pojke som skulle visa gården där Muhundi befann sig. När de kom till gården, som tillhörde Martin Rukebasha, gick Rwagasore in i huset och dödade Jean Muhundi med ett svärd. Han var då på några meters avstånd. De gick sedan därifrån. Det var runt kl. 18. Han minns inte riktigt när det var men tror inte att det hade gått mer än tre dagar sedan attackerna den 9 april.

Om Albert Senuma

Han har även sett Theodore Tabaro med skjutvapen, en Kalasjnikov, två gånger. Första gången var på vägen i början av kriget; Theodore Tabaro hade då skjutvapnet på ryggen.

Den andra gången var när Theodore Tabaro, Zacharie Kagabe och Nshogoza var på väg till Mibilizi för att leta efter Albert Senuma. Senare samma dag, när de kommit tillbaka, sa Nshogoza att Theodore Tabaro dödat Albert Senuma genom att skjuta honom. Theodore Tabaro var inte där när Nshogoza berättade det. Theodore Tabaro var militär och ingen annan i deras sektor kunde hantera skjutvapen. Theodore Tabaro brukade gå med Baptiste till Cyangugu där de hämtade utrustning. Han kunde se när de kom tillbaka med t.ex. handgranater. Den 9 april misstänkte man att Theodore Tabaro och Baptiste gick till prefekturen för att hämta utrustning.

Kännedom om Theodore Tabaro

Theodore Tabaro tillhör hans familj; Theodore Tabaros far är hans kusin. Han känner även Theodore Tabaros mor. Efter skolan var Theodore Tabaro hemma och vallade kor. Theodore Tabaro blev sedan byggare. När kriget började anslöt sig Theodore Tabaro till gendarmeriet. När Theodore Tabaro kom tillbaka från gendarmeriet var det fullt krig. Det var då Theodore Tabaro kom för att uppmuntra till folkmordet. Under folkmordet var Theodore Tabaro klädd i vanliga kläder.

Butiken

Det var Theodore Tabaro som byggt butiken men hela familjen arbetade där. Butiken tillhörde Theodore Tabaro. Han själv har arbetat i butiken som vakt i ca en månad någon gång år 1991 – 1992. Det var Theodore Tabaros lillebror som anställde honom. Det såg ut som att butiken ägdes av familjen, och att det var Theodore Tabaro och dennes lillebror som ansvarade för butiken. Det är möjligt att Theodore Tabaro byggde butiken till sin bror.

Han var i butiken många gånger under folkmordstiden. Theodore Tabaro brukade inte vara där. Theodore Tabaros lillebror brukade vara där.

Om gacaca

Han har blivit dömd till tio års fängelse i en gacacaréttgång. Han dömdes för folkmord för deltagande i attackerna hos Muhundi, Zayasi Rugereka och Matayo. Han kanske fick ett lägre straff eftersom han erkände och bad om förlåtelse. Han deltog inte i någon informationsinsamling. Han satt i fängelse mellan åren 1998 och 2006. Efter att han släpptes gjorde han samhällstjänst till år 2010.

Theodore Tabaro nämndes i hans gacacaréttgång; de pratade alla om Theodore Tabaro i alla ärenden.

Om den svenska förundersökningen

Innan förhöret med svensk polis visste han inte varför han skulle höras. Det gick ett rykte om att man letade efter Theodore Tabaro. Därefter fick de höras att Theodore Tabaro gripits. Det var andra medborgare i hans distrikt som pratade om att Theodore Tabaro gripits i Sverige. Han hörde också av andra att det nämnts på radio.

Sedan kom poliserna till byn och platsen där butiken funnits och tog bilder. Därefter började de kallas till förhör. Det kom en person vid namn Baptiste från domstolen i Rusizi och sa att han behövdes vid åklagarmyndigheten. Baptiste berättade inte varför han behövdes. Han tog en motorcykeltaxi till domstolen. När han kom dit pratade han med de vita människorna.

Han pratade inte med någon innan förhöret eftersom han inte visste vad han var kallad för.

Han var jätterädd när han hördes av svensk polis och han är rädd när han hörs nu i rätten. Theodore Tabaros syster har det gott ställt och bor kvar i Winteko. Det var hon som gav honom åkermark för att bruka. Han är rädd att bli av med den. Han är också rädd att man ska hämnas genom att döda honom eftersom han lämnar vittnesmål om hennes bror.

Han har hållit dagens förhör hemligt och inte berättat för någon. Det var Baptiste på åklagarmyndigheten i Rusizi som berättade när han skulle höras i rätten.

Han har inte pratat med någon förutom att han pratat med andra vittnen som varit i rätten som berättat hur man kommer hit, vilka typ av frågor som ställs, att man får ersättning för förlorad inkomst och hur man kommer härifrån. De sa att rätten lyssnar på frågor och att man ska svara på det man kan och inte svara på det man inte kan. Personerna berättade inte vad de fick för frågor eftersom varje person fick egna frågor. Han har pratat med Alexandre Twagiramungu och Jean Damascene Gasarabwe om det. Jean Katarwa berättade att frågorna handlar om gacaarättegångar och olika attacker. Han frågade då Katarwa vilka attacker de var tillsammans i. Katarwa berättade om attackerna och vad de gjorde. Det handlade mest om Matayos död. Han hade glömt bort händelsen med Wellars. Efter att han blev påmind tänkte han själv efter steg för steg hur det var och kom ihåg. Han kommer nu ihåg väl att han var där när Wellars beordrades döda Matayo Kabwana.

Det är möjligt att personer påverkas när man pratar med andra. Angående Matayos död var det så att när han träffade polisen hade han inte fått information om vad han skulle höras om. Inför dagens förhör har han försökt komma ihåg och pratat med människor om vad som hände. Det kan vara samma sak med Zayasi Rugerekas familj och händelsen med Wellars Nzabmfura – att han minns bättre efter att ha pratat med andra människor. Det han berättat i dag är det han minns. Han skulle inte ljuga.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

Angående att han i förhör uppgett att han stötte på Rwagasore när han skulle handla och att han blev hämtad i samband med attacken uppger han följande. Det minns han inte riktigt. Han minns alla handlingar han utfört, men minns inte riktigt vad han sagt till polisen.

Ställd inför uppgiften att han i förhör uppgett att han inte såg mordet på Matayo uppger han följande. Det stämmer inte. Kanske hade han glömt det då, men han var med. Det berodde på att han var lite stressad. Polisen frågade om saker han inte förväntat sig.

Angående att han i förhör uppgett att han, när Matayo greps, var hemma och hörde höga röster, och inte att han var med och ronderade, uppger han följande. Han var ute och ronderade när Matayo greps.

När det uppmärksammas att han i förhör uppgett att det var Modeste Karemera som berättade att Theodore Tabaro dödat Albert Senuma i Mibilizi uppger han följande. Modeste Karemera har inget ansvar för Senumas död. Det var inte Modeste Karemera som berättade att Theodore Tabaro varit i Mibilizi.

Ställd inför uppgiften att han i polisförhör uppgett att han haft kontakt med Jean Katarwa om den svenska utredningen uppger han följande. Jean Katarwa hade sagt att han varit där innan. Jean Katarwa har inte berättat om vad de pratat om på förhöret, men det var Katarwa som berättade för honom att Theodore Tabaro gripits i Sverige.

6. Casimir Kagenza

Casimir Kagenza har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Casimir Kagenza

Han är född år 1952. Han är uppvuxen i f.d. cellen Ruhimbi i sektorn Nyakanyinya. Vid tiden innan folkmordet bodde han med sin fru Dancilla Mukankubito som är tutsi. Hans frus föräldrar hette Albert Senuma och Candida Mukantagara. Han hade en butik i sektorn Winteko; det kan ha varit i cellen Gahinga. Som han minns det fanns det ca tre butiker i Gahinga. På hans ID-kort stod att han var hutu.

Tiden efter den 6 april 1994

Dagen efter att presidentens plan skjutits ned såg han från Nyakanyinya hur man började bränna hus i Winteko. Han blev tillsagd av Interahamwe från Winteko att han skulle stanna i Nyakanyinya med det han hade där och att det som fanns i Winteko tillhörde dem.

Efter att hus bränts började tutsier dödas. Han såg folk från Winteko springa och ta skydd i Nyakanyinya. Många tog skydd i skolan i Nyakanyinya och dödades där. Han såg ingenting av dödandet själv eftersom han inte var på plats.

Hans svärsyskon tog skydd hos honom. Det var bl.a. Annonciata Mukankurunziza, Verena Kamanayire och deras mor Candida Mukantagara. Även killarna Filippo och Valens Uwitije samt dennes fru Virginie och deras barn tog skydd. Valens tog sig till skolan men lyckades ta sig undan. Valens dog inte i skolan utan senare i Winteko. Dancillas bror Vincent var hemma hos honom och sedan i skolan. Men enligt vad han hört lämnade Vincent skolan innan attacken i skolan och dödades i Mururu. Det fanns också andra som kom och stannade och sedan gick till buskarna. Det var bl.a. hans svärfars syskon Gakwaya med familj, Vedaste Mugurura och Victoire Ntagara – alla passerade hos honom. De kom och stannade en stund medan dödandet fortsatte på andra sidan i Winteko. Personerna kom oftast i samband med måltiderna; hans fru lagade mat och sedan gick personerna tillbaka till buskarna och gömde sig. Det var från dess att presidentens plan sköts ned fram till den 12 april. Françoise Mukagasana burkade komma till honom men var inte gömd där under folkmordet utan hos Alphonse.

Efter att ledarna haft ett möte i Cyimbogo den 12 april kom de och sa att alla som är gömda hos honom skulle gå till skolan. Sektorledaren i Nyakanyinya gick tillsammans med celledaren – hans farbror Evariste Batemba – på mötet. Evariste Batemba och rådgivaren Jean-Bosco Harerimana gick förbi hans hem när de skulle gå på mötet. När de kom tillbaka sa de att alla skulle skyddas av gendarmer i skolan och att säkerheten skulle bevaras. Alla som var i buskarna tog sig till skolan när de fick höra detta. Annonciata Mukankurunziza och Verena Kamanayire tog sig till skolan eftersom de lovats säkerhet. Han gick tillsammans med dem till skolan. På kvällen den 12 april såg han att det var många tutsier som tagit skydd vid skolan. Det var tutsier från Winteko, Nyakanyinya och Miko.

Runt kl. 7 på morgonen den 13 april gick han tillbaka till skolan. Han såg att det var mycket folk på gårdsplanen och i klassrummen. Förutom de skyddsökande såg han bl.a. styrelsen i Nyakanyinya; han kände till rådgivaren Jean-Bosco Harerimana men inte celledarna. Han kände också igen Callixte och sin farbror. Personerna sa att de bevakade säkerheten. Han gick hem för att hämta te men när han kom tillbaka runt kl. åtta blev han förhindrad att överlämna teet. De skyddsökande hade börjat föras in i klassrum av Jean-Bosco Harerimana och alla andra i cellstyrelsen. Han såg hur de skyddsökande fördes in i olika klassrum som låstes. Han fick ingen förklaring till varför. Han anklagades av Jean-Bosco Harerimana för att skydda tutsier och jagades bort. Han insåg att de skyddsökande inte skulle överleva. Han gick sedan hem.

Runt kl. 16 var han hemma och hörde skottlossningar och granater. Han uppfattade det som en attack från kommunen och Winteko tillsammans med folk från Nyakanyinya. Han uppfattade det som en blandning av angripare eftersom angriparna passerade hans hem när de var på väg tillbaka till Winteko. Angriparna sa till och med att de dödat hans svärsyskon.

Han hörde att attacken var i skolan eftersom han bor nära skolan. Han såg dock ingenting av det om hände; skolan är ovanför hemmet. Attacken pågick under lång tid, ungefär mellan kl. 16 och 20. Därefter tog Callixte, en i styrelsen som var hans farbrors barn, Verena Kamanayire hem till honom. Callixte sa till honom att gå för att se efter Annonciata Mukankurunziza. Det var ungefär kl. halv nio. Han gick med Callixte för att hämta Annonciata Mukankurunziza. Han stannade ca 100 meter från skolan medan Callixte gick för att hämta Annonciata Mukankurunziza. Han hörde oväsen från mycket folk och uppfattade att man höll på att slå folk. Callixte sa till honom att man håller på att döda människor men att kvinnor tagits åt sidan. Man hörde människor skrika och angripare som var glada. Han bar Annonciata Mukankurunziza eftersom hon skadat fötterna.

Samma kväll som Annonciata Mukankurunziza kommit hem pratade man om att de dödat folk på skolan. Bl.a. Filippo hade dödats. Annonciata Mukankurunziza sa att angriparna höll på att döda och att angriparna kommer att kontrollera om det finns någon gömd hos honom.

Ungefär 20 angripare passerade vägen vid hans hus. Angriparna kom från skolan och gick på gränsen mellan Nyakanyinya och Winteko; han bor på gränsen och hans hus är det sista man passerar innan man kommer till Winteko. Det var folket från Winteko, eftersom de som ska till Mururu går via Nyakarenzo. Han hörde att angriparna pratade om att de dödat bl.a. Filippo på skolan. Han kände igen Mbembe, Modeste Karemera, Rwagasore, Emmanuel Bicakungeri, Kariyongeza och Theodore Tabaro på rösterna. Han kände igen Rwagasores röst. Han hörde många personer som pratade men kunde inte avskilja andra röster. När han gick in i huset och berättade för Annonciata Mukankurunziza vad Rwagasore sagt berättade Annonciata Mukankurunziza vilka Rwagasore varit tillsammans med. Och Annonciata

Mukankurunziza hade varit i skolan. Men han kände bara igen Rwagasore. Det var Annonciata Mukankurunziza som berättade att Rwagasore var tillsammans med de han tidigare namngett.

Därefter hände inget mer. Angriparna fortsatte hemåt och han stannade hemma. Annonciata Mukankurunziza och andra stannade kvar hos honom.

Han hörde att man flyttade på kroppar den 14 april. Men han gick inte till skolan själv.

Någon gång mellan den 13 och 18 april såg han angripare från Winteko som gick förbi hans hus på väg från skolan till Winteko. När angriparna såg honom stannade de vid ingången till hans hus. Han pratade med angripare som sa att de kunde bränna huset tillsammans med människorna som fanns i huset. Han pratade bl.a. med Modeste Karemera, Theodore Tabaro, Mbembe, Rwagasore, Bicakungeri, Kariyongeza och Kagemana; det var dessa som gick först som han kunde känna igen. De som han inte kände igen kom från Bugayi och Karambo. Theodore Tabaro sa till slut att angriparna skulle gå vidare.

Innan kl. sex på morgonen dagen efter kom Theodore Tabaros bror Theophile tillsammans med Mbembe och Sarapiyo. De hade skickats av gruppen som var där dagen innan, vilket han vet eftersom de tre hade samröre med de som kom dagen innan. Theophile, Mbembe och Sarapiyo kom med machetes och sa att han skulle döda människorna i huset. Han sa att han inte kunde döda någon. Medan de diskuterade kom hans pappa som bodde granne och frågade vad som pågick och sa att angriparna skulle gå därifrån. Angriparna sa att oavsett vad som händer kommer personerna att dödas. Angriparna sa att de skulle komma tillbaka och om personerna levde skulle de tvinga honom att döda dem.

Människor som gick bakom Theophile, Mbembe och Sarapiyo såg att de tre därefter gick till baren hos Binenwa, där alla möten brukade hållas, och rapporterade att de varit hos honom.

När det hade varit möte hos Binenwa brukade vissa som deltagit på mötet komma till honom och varna honom. Allt bestämdes där eftersom Theodore Tabaro och Mbembe var de som hade vapen. Han brukade se Theodore Tabaro med skjutvapen innan folkmordet när Theodore Tabaro var militär. Han såg inte Theodore Tabaro med skjutvapen under folkmordet men han såg Theodore Tabaro med skjutvapen strax innan skjutvapen. Och det fanns skjutvapen i sektorn som delades ut till de som kunde hantera skjutvapen. Annonciata Mukankurunziza berättade att Theodore Tabaro och Mbembe var före de andra angriparna med skjutvapen.

Theodore Tabaro kom också hem till honom tillsammans med Kagemana och en tredje person någon gång efter den 18 april. De tre hade fått information om att hans svärfars madrass fanns hos honom. De frågade om madrassen och andra tillgångar som de tagit från hans svärfar. Men madrassen var hos hans pappa. Angriparna fortsatte då till hans pappa. Han har därefter inte sett Theodore Tabaro någon mer gång under folkmordet.

Theodore Tabaro hade skjutvapen när han gick förbi med Modeste Karemera men använde det inte. När han såg Theodore Tabaro hade angriparna vapnen gömda eftersom de inte användes. Man kunde se att de hade något under jackan, vapen. Det var Theodore Tabaro som hade det och inte de andra.

När angriparna sa att de skulle bränna hans hus såg han Theodore Tabaro. Theodore Tabaro var bland de som han själv pratade med.

Ledarskap under folkmordet

I Nyakanyinya var det rådgivaren Jean-Bosco Harerimana och Callixte som var ledare. I Winteko var det Theodore Tabaro, Modeste Karemera, Jean Katarwa, Barirwanda och Bicakungeri. Han har sett dem många gånger. Han gömde många människor hos sig och det var dessa personer som brukade komma och ta ut personerna som var gömda hos honom.

Om gacaca

Han har inte deltagit i gacaca eller någon annan rättegång om folkmordet. Han har dock deltagit i informationsinsamlingen i sektorn.

Om den svenska förundersökningen

Det var Annonciata Mukankuruziza som träffade polisen först. Det var därför polisen ville prata med honom. Han blev kallad per telefon men personen berättade inte varför han skulle komma till åklagarkontoret. Det var ingen som sa till honom vad han skulle säga eller inte säga inför förhöret med polisen; han visste inte ens själv vad han skulle frågas. Det är ingen som sagt till honom vad han skulle säga inför förhöret i rätten.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När det uppmärksammas att han i polisförhör endast uppgett att han kände igen Rwagasores röst när angripare gick förbi hans hus efter attacken i Nyakanyinya uppger han följande. Poliserna frågade inte på ett detaljerat sätt. Han sa att gruppen bodde i Winteko. Annonciata Mukankuruziza sa också att det var en grupp av folk från Winteko och han kunde höra det också. Han har blandat ihop det. Det var två grupper som gick förbi hans hem. Den andra gruppen gick förbi hans hem efter dödandet i Nyakanyinya. En annan grupp gick förbi senare när dödandet blivit av.

Angående att han i polisförhör inte namngett Theodore Tabaro som en av dem som gick förbi hans hus dagtid någon dag efter attacken i Nyakanyinya uppger han följande. Han har namngett Theodore Tabaro; de kanske har missat att anteckna det. Han kunde inte missa Theodore Tabaros namn eftersom han pratade med Theodore Tabaro. Han sa namnet två gånger.

Ställd inför uppgiften att han i polisförhör uppgett att han inte sett, eller i vart fall inte är säker på att han sett, Theodore Tabaro under folkmordstiden uppger han följande. Den dagen de tog madrassen har han inte sett Theodore Tabaro personligen. Det var hans fru som var nedanför och såg Theodore Tabaro och sedan berättade för honom. Tredje gången kom de inte till honom utan till hans far och Theodore Tabaro var med. Han har personligen inte sett Theodore Tabaro. Det var hans fru som berättade för honom att Theodore Tabaro tagit madrassen från hans far.

Angående att han i förhör uppgett att det var Theophile, Rwagasore och Mbembe som kom hem till honom en morgon kl. 6, och inte Sarapiyo, uppger han följande. Det kan ha varit Rwagasore. Han kan ha glömt det eftersom det gått så lång tid. Det var en av Rwagasore och Sarapiyo eftersom de var bröder.

När det uppmärksammas att han i förhör uppgett att han inte sett Theodore utan brodern Theophile uppger han följande. Han har sagt att han sett Theodore i attacken vid skolan och Theophile kom dagen efter. Det var när Theophile lämnat den platsen. Han såg Theophile på kvällen. Han såg Theodore på kvällen och Theophile kom på morgonen. Han har sagt att han sett Theodore en gång. Han såg Theodore en gång och Theophile en gång. Han vet inte varför de inte antecknat det. Han har sagt det till polisen.

Angående att han i förhör uppgett att han inte kände igen någon annan röst än Rwagasores när angripare passerade hans hus uppger han följande. Det är inte bara Rwagasores röst han hörde; han hörde alla de andra han nämnt. Han hörde Rwagasore och flera andra personer som var med honom. Han har nämnt de andra personerna och lagt till de andra namnen eftersom de var tillsammans med Rwagasore. Han har lagt till Mbembe, Modeste Karemera, Kariyongeza och de andra. Han har lagt till dem eftersom han kunde känna att det var dessa som var tillsammans med Rwagasore. Han fick kännedom om det efteråt när Rwagasore blev frisläppt. Då fick han information om de andra som var med. Det var därför han tog upp det. Tidigare kände han inte till det. Det var efter polisförhöret men innan han kom till rätten. Det var Rwagasore som sa det när han blev frisläppt. Rwagasore berättade det inte för honom utan för Annonciata Mukankurunziza. Annonciata Mukankurunziza och Rwagasore träffades på vägen och pratade med varandra. Annonciata Mukankurunziza berättade det för honom, inte Rwagasore.

Tillfrågad om varför han i polisförhör inte mindes Theodore Tabaros efternamn uppger han följande. När han kom hem efter polisförhöret frågade han Annonciata Mukankurunziza och sin fru. Han sa att han sagt namnet på Theodore. Annonciata Mukankurunziza och hans fru berättade då för honom vad Theodore hette i efternamn. Han hade inte pratat med sin fru eller Annonciata Mukankurunziza innan sitt förhör eftersom han inte visste vad han skulle höras om. Han berättade dock för sin fru att han blivit kallad. Han bor i dag ca 300 meter från Annonciata Mukankurunziza. De träffas ca en gång i månaden. De delar då måltider eftersom Annonciata Mukankurunziza är syskon till hans fru Dancilla Mukankubito. Han minns inte om Annonciata Mukankurunziza redan varit på förhör innan honom.

7. Cecilia Hector

Cecilia Hector har hörts på begäran av åklagaren och Theodore Tabaro. Förhöret har skett med personlig närvaro i Stockholm.

Professionell bakgrund

Hon började på Polishögskolan år 1990. Hon har därefter arbetat bl.a. på Södermalmspolisen, Säkerhetspolisen och som gruppchef i Södertörn. Sedan år 2013 har hon arbetat på enheten för krigsbrott. Hon har erfarenhet av liknande förundersökningar som den i förevarande mål. Hon har gått PUG-utbildningen – polisens metodstöd för stora ärenden. Hon har också genomfört en utbildning om utredning av folkmord, krigsbrott och brott mot mänskligheten vid IICI i Haag.

Om förundersökningen i målet

I förundersökningen om Theodore Tabaro var hon till en början förhørsledare och utredare. Sedan blev hon handläggare, vilket innebär att man har kontakt med åklagare och samt tillser att åklagarens direktiv blir utförda. Handläggaren ansvarar för allt pappersarbete och upprättar protokoll i samverkan med åklagaren.

Förundersökningsresor till Rwanda

Inför förundersökningsresorna till Rwanda skickade åklagaren en begäran om rättslig hjälp till Rwanda med ett antal personer som skulle höras. Under de första resorna var hon inte handläggare och därför inte ansvarig för resorna. Senare var hon dock ansvarig som handläggare. Polisen sköter det praktiska efter att åklagaren lämnat in begäran om rättslig hjälp, t.ex. när, var och hur personer ska höras. Från början var polisen Methode deras kontaktperson i Rwanda. Han var med under de två första resorna. Därefter började Methode en annan tjänst och en annan polis hjälpte dem. Sedan hon blev ansvarig för resorna har kontakten gått över till Jean Baptiste, som var anställd på åklagarkontoret i Kamembe. I Kigali har de haft olika kontaktpersoner, bl.a. Agatha och Carine, som arbetade under GFTU.

I jämförelse med andra länder de samarbetar med har samarbetet med rwandiska myndigheter gått till på ett liknande sätt. Det har dock varit ett samarbete under längre tid och avseende fler förhörspersoner i det här ärendet.

Svensk polis lämnade önskemål om förhörsschema. Endast om en förhörsperson haft förhinder lämnade rwandiska myndigheter önskemål om ändringar. De hade en egen reservlista för andra förhör om någon inte kunde höras. Det har varit möjligt att väldigt sent begära att en annan person ska höras.

I schemat som kommunicerats till Rwanda angavs tidpunkter för varje förhör. Rwandiska myndigheter har då tillsett att förhörspersonen kommit till åklagarkontoret i Kamembe. Det har skett på olika sätt, ibland på mopedtaxi, ibland med polisens chaufförer och vid något enstaka tillfälle kom någon gående. De har blivit tilldelade rum på åklagarkontoret. De har använt sig av 3 – 4 rum. Ibland har vittnen och målsäganden varit där när polisen kommit, ibland har polisen kommit först. Jean Baptist var kontaktperson på plats och anvisade rum, öppnade på helger osv.

Åklagarmyndigheten och domstolsbyggnaden i Kamembe ligger på samma gård. Vid vissa tillfällen observerade de gripna personer med handfängsel eller andra rwandier som hade olika ärenden vid åklagarkontoret. Under förhören närvarade åklagarna, advokater och tolk. Ingen rwandisk myndighetsperson närvarade vid förhören. Rwandiska myndigheter lämnade aldrig önskemål om att närvara vid förhören. Vid vallningsförhören kan rwandiska myndighetspersoner ha varit med. Det var i så fall enligt svensk polis önskemål om bistånd vid vallning.

Jean Baptiste har någon gång kommit in under förhör. Det har varit för att hämta eller lämna någonting. Någon kvinna kom in någon gång; hon tror att förhöret avbröts och de fick hjälpa henne ut. Rummen som använts som förhörtrum var kontorsrum förutom ett rum som är en typ av bibliotek eller arkiv.

Förhören i Kigali hölls till en början i ett konferensrum på det hotell polisen bodde på. Sedan bestämde de sig för att övergå till att hålla förhören på den svenska ambassaden.

Hon var förhørsledare vid förhöret den 22 april med Dorothee Nyanpundu. De satt i ett av kontorsrummen. Advokat Wahlström uppmärksammade att en blå lampa lyste på en telefon. Hon tryckte på telefonen som då slutade lysa. Det var en högtalarsymbol. Hon vet inte när lampan tändes. Jean Baptiste tillfrågades och sa att det var en intern telefon som används inom åklagarmyndigheten. Hon minns inte att advokat Wahlström inte fick vara med vid diskussionen som följde. Jean Baptiste kunde inte ge någon förklaring till varför den var på.

Hon uppfattade inte att det var någon på andra änden. Telefonen var ingenting som oroade henne. Det föranledde inte att de ville byta rum. De stängde av knappen så att den slutade lysa. Hon blev inte så bekymrad; hon tror att advokat Wahlström var mer bekymrad. Om det skulle finnas avlyssningsmotiv för Rwanda skulle det finnas annan möjlighet än att sätta på en blå lampa som var lätt att upptäcka. Hon tror att det var Jean Baptistes rum eftersom han hade sin hjälm där. Rummet hade använts tidigare.

I de allra flesta fall frågade de hur förhörspersonerna fått information om förhöret och hur de kommit dit. Svaren varierade; en del hade fått information från grannar, en del hade fått informationen av Jean Baptiste. De frågade eftersom det var viktigt att veta hur och när förhörspersonerna fått information om att de skulle komma. Det är en liten by och många känner varandra. De ville veta hur informationsvägarna går. De ställde också frågor om huruvida förhörspersonerna visste varför de skulle komma och vad de skulle prata om. En del visste och en del visste inte. Hon uppfattade att förhörspersonerna som sa att de inte visste vad de skulle höras om lämnade riktiga uppgifter. Frågorna ställdes generellt men syftet var att utröna om förhörspersonerna visste vem som utreddes. Det var inte viktigt att förhörspersonerna inte kände till varför de skulle höras; det var viktigt för polisen att veta om förhörspersonerna visste. I vissa fall och ju längre förundersökningen pågick blev det såklart mer uppenbart. De frågar alltid om närmaste släkt men har inte gjort någon större kartläggning om förhörspersoners släktförhållanden.

Frågorna till vittnena är den enda kontrollen. Det är inte säkert att vittnena skulle berätta om de faktiskt utsatts för påverkan. Det är därför det är viktigt att få så bra förhör som möjligt för att ha ett underlag för att avgöra om saker är självupplevda. Polisen har inte fått instruktioner om att göra mer än att ställa frågor till förhörspersonerna om huruvida de kontaktas av myndigheter.

Polisen har alltid haft med sig att Sverige och Rwanda är helt olika länder och att otillbörlig vittnespåverkan förekommit i Rwanda. Frågor om vad vittnen kände till innan förhöret är ett sätt att utröna huruvida vittnen fått information innan. De försöker få förhörspersonerna att lämna en fri berättelse. Det som slagit henne avseende förhörspersonerna som satt i fängelse är att de fått information ganska sent om att de skulle höras. Dessa personer har också tillfrågats om de fått fördelar av att vittna.

Svensk polis har inte lämnat över någon dokumentation av förhören till rwandiska myndigheter.

I stora drag har polisen följt samma mönster som i de andra Rwanda-utredningarna. Det skiljer sig dock inte mot andra svenska utredningar utan de följer samma mönster. Det som skiljer sig är att försvararna varit med på målsägande- och vittnesförhör. Hon tror inte att det finns någon fara med att kalla förundersökningen "Rwanda III". Hon tror själv att fallen är ganska olika – varje ärende och varje ärende är unik. Vid större ärenden har polisen arbetsnamn för ärendet. Hon har aldrig varit med om att man kallar ärenden 1, 2 och 3.

Om rättslig hjälp från Kanada och Belgien

De har i förundersökningen haft förhör via videolänk med Belgien. Under dessa förhör satt belgiska kolleger med under förhöret. Vid förhör från Kanada har kanadensisk polis suttit med, i vart fall under delar av förhören.

Om ett land begär rättslig hjälp från Sverige

Svensk polis är alltid med vid förhören om utländsk polis förhör en person i Sverige. Om utländska myndigheter tillåts att själva ställa frågor tillser svensk polis alltid att de förstår vad förhörspersonen säger. Det arkiveras alltid förhöret i någon form.

Om rättssäkerheten i Rwanda

Förundersökningen är åklagarledd och som polis följer hon åklagarens direktiv. Att bedöma huruvida Sverige kan ha ett samarbete eller inte med ett visst land är lite ovanför hennes huvud. Däremot har de alltid haft med tanken på att vittnen kan påverkas. Man kan påverka vittnen på många sätt. Hur det skulle kunna ske i detta fall kan hon inte bli spekulera i. Polisen funderar alltid på om vittnen kan vara påverkade. De försöker undvika ledande frågor och få fram så mycket information som vanligt. Rent generellt kan vittnen påverkas av släktingar, grannar, kamrater, myndighetspersoner; vem som helst kan påverka vem som helst. Rwandas rättssäkerhet har naturligtvis funnits med men förundersökningen bedrivs på samma sätt som i andra fall. Hennes utgångspunkt har varit att försöka hålla så bra förhör som möjligt.

Det finns aldrig några garantier för att förhörspersoner inte påverkats – det finns inte i Sverige heller.

Om åklagarens direktiv under förundersökningen

Polisen har inte fått direktiv att undersöka andra länders folkmordsutredningar. Polisen har inte haft något samarbete med sådana tredje länder men dock fått praktiska råd.

Polisen har inte fått särskilda direktiv att vara vaksamma på särskilda mönster – såsom att utreda om det är vanligt att informella ledare anklagas – pga. att Rwanda är en diktatur. Inte heller har polisen fått särskilda direktiv att utreda närmare om förhörspersoner som avtjänar fängelsestraff fått fördelar av att vittna. Polisen har begärt och fått Theodore Tabaros gacacodom och därefter översatt den. Hon har inte fått några instruktioner om att utreda domen närmare. Polisen har inte fått instruktioner om att utreda varför det tog sju till åtta år innan utredningen om Theodore Tabaro startade. Inte heller har polisen fått instruktioner om att inhämta listor över efterlysta och när Theodore Tabaro togs upp på dessa listor.

Polisen får aldrig direktiv om hur förhören ska hållas. Huruvida vittnesmål är självupplevda blir en fråga för åklagaren och rätten att avgöra. Polisen försöker så gott som möjligt ställa frågor för att skapa ett underlag. Åklagaren ger inte specifika frågor att ställa. Det är hennes roll som förhørsledare.

Det som finns i utredningen är det som utretts. Det finns inga andra instruktioner.

8. Charlotte Mukankusi

Charlotte Mukankusi har hörts på begäran av Theodore Tabaro. Förhöret har skett via telefon från Kanada.

Allmänt om Charlotte Mukankusi

Hon är född och uppväxt i Uganda. Hennes föräldrar hade flytt från Rwanda. Under folkmordet pågick hennes utbildning i Uganda. Hon är tutsi. Första gången hon kom till Rwanda var år 1995. Hon hade då fått arbete som direktör inom arbetsmarknadsministeriet. De rekryterade tjänstemän och genomförde projekt för att få bistånd. Hon arbetade under

regeringen. Hon fortsatte arbetet fram till år 1998. År 1999 började hon arbeta vid statsminister Bernard Makuzas kontor. Hon sysslade med bl.a. ekonomi, ministeriets budget etc. Hon var högt uppsatt, tredje person, i statsministeriet. År 2001 stationerades hon i Indien för att arbeta på ambassaden. Hon ledde ambassaden. En del kallade henne ambassadör, en del charge d'affaires. Hon arbetade vid ambassaden i Indien tills år 2006. Hon kom då tillbaka till Rwanda och blev generalsekreterare för arbetsmarknadsministeriet. Hon arbetade där i tio månader innan hon lämnade ministeriet och arbetade som konsult i ett år. Därefter arbetade hon på ett tryckeri som generaldirektör fram till år 2015 då hon flydde.

Om mordet på maken

År 2012 dödades hennes man av den rwandiska regimen. Han har varit affärsman och arbetat som pastor. Hennes make hade aldrig arbetat för Rwandas regering. Men regeringen ville att han skulle arbeta för dem som informatör, bl.a. för att lämna information om personer inom religiösa samfund. Men han vägrade och förklarade att han inte kunna vara informatör och samtidigt arbeta som pastor. Det började med att regeringen skickade bud med hot om att om han inte samarbetar skulle det innebära problem. Men de förstod inte vad det innebar; de trodde att man får arbeta med vad man vill. Hon tror att regeringen var rädd att han skulle berätta om det hela. Det är så den rwandiska regimen arbetar.

Efter att maken inte kommit hem en dag fick hon höra att det skett en bilolycka. När hon gick för att titta på kroppen berättade militär att det var de som dödat maken. Polis förföljde henne och tog henne till poliskontoret. De sa att om hon inte syr ihop sin mun kommer även hon råka illa ut.

Hoten fortsatte därefter. Hon förhindrades att prata med utländska medier, vänner eller någon överhuvudtaget. De sa att hon inte skulle bjuda personer från utlandet på begravningen. Hoten sa att hon var ondare än maken. De tog hennes pass och mellan åren 2012 – 2015 hade hon inga resehandlingar.

Varje gång hon åkte hemifrån förföljdes hon av polisen. Även på jobbet kände hon att hon var eskorterad även om det inte var officiellt. Hon blev kallad till polisförhör varje vecka. Man sa att hon och maken ville göra presidenten illa. Hon anklagades för att stödja RNC. Hon tror att hennes telefon avlyssnades.

Hon lämnade Rwanda i smyg i oktober 2015. Därefter får hon information om situationen i Rwanda genom att prata med människor och läsa tidningar.

Om den politiska situationen i Rwanda

Det finns en stämning av rädsla i Rwanda. Regeringen fängslar många personer, dödar många och andra försvinner. Det är väldigt många, hon kan inte nämna alla. Ingen politisk opposition kan verka i Rwanda. Som exempel försökte Victoire Ingabire bilda ett politiskt parti år 2010, men hon förvägrades detta och fängslades.

Om rättsväsendet i Rwanda

Det finns inte ett självständigt rättsväsende i Rwanda. Rättsväsendet och regeringen är under Kagames hand. Det finns ingen nationell polis i Rwanda utan en personlig polis som arbetar åt en enda person. Polisen dödar folk istället för att skydda dem och kastar dem i diken och påstår att en bilolycka skett. Polisen och åklagarmyndigheten är instrument för att terrorisera folk. Åklagarmyndigheten samarbetar med polisen och sysslar bara med att hitta på saker för att anklaga någon. Vittnen är inte självständiga utan påverkas att ljuga. Lokala ledare används

för att påverka vittnen, t.ex. celledare, distrikledare eller tiohusledaren. Tortyr används. Någon kan sättas i fängelse i en månad och därefter ombes vittna och säga vad man vill. Det är order som kommer från de högsta ledarna. Lokala ledare används för att påverka eller förbereda vittnen. Om regeringen ser att de inte har påverkat vittnen kan de inte tillåta att folk går omkring i byn och gör undersökningar.

Gacaca var inte rättegångar. Det fanns ingen professionalism. Det bestämdes innan vem som skulle dömas till t.ex. 20 års fängelse utan grund.

Allmänna domstolar är inte självständiga utan arbetar för en person. Det finns inga självständiga rättegångar i Rwanda. Hon har blivit kallad till rättegång tre gånger. Hon anklagades, men efteråt kom ett meddelande om att hon skulle frikännas eftersom "his excellence" sagt att hon får gå. Hon har arbetat nära presidenten och talat med honom många gånger. Hon vet mycket om honom. Kanske tänkte han att hon kan avslöja saker hon känner till om honom vid en rättegång. När de visste att hon pratat med någon utomlands började de terrorisera henne.

Både skyldiga och oskyldiga kunde anklagas och dömas. Det finns personer som begick folkmord. Tutsier dödades. Men även hutuer dödades. De som begick folkmordet hade planerat att döda tutsier. Det fanns också oppositionella innan folkmordet som var emot Habyarimana-regimen. De var hutu och dödades också. Det finns andra hutuer som dödades av RPF.

ICTR och utländska rättegångar

Det fanns vittnen som förberetts av regeringen för att åka till Arusha och lämna falska vittnesmål, beroende på vem som var anklagad. Det fanns t.o.m. kvinnor som ljög om att de våldtagits trots att så inte skett. Arusha har påverkats av den rwandiska regimen. Det var inte alla kvinnor men det finns vissa som vittnat falskt. Det fanns vissa som återvände och berättade att de vittnat falskt. Vissa dömda blev då frikända. Hon kommer inte på vilka mål, men om hon undersöker saken kan hon säga namnen.

Utländska rättegångar är de enda självständiga rättegångarna, om de hittar opåverkade vittnen som regeringen inte påverkar.

Om en person man vill komma åt flytt till t.ex. Norge så skickas en arresteringsorder till Norge i tron att Norge kan lämna ut personen eller starta rättegång mot den misstänkte. Sedan går de till byn och säger att de vill anklaga en person utomlands. Och att personerna i byn gärna får hitta personer som är duktiga på att hitta på. De försöker hitta personer som är duktiga på att spela komedi vilka förbereds. När poliser och åklagare från Norge kommer spelar det kallade vittnet komedi och gråter och rör sig på marken och säger att "det är den som huggit mig". I Rwanda jobbar varannan person åt underrättelsetjänsten.

Om en utredning av exv. Norge istället bedrivs mot en person som är skyldig behöver vittnen inte påverkas, eftersom de vet vad de varit med om. De vittnena är inte ens rädda för att vittna. Regeringen behöver inte förbereda dessa vittnen eftersom de vet vad de varit med om.

Om tiohusledare

Tiohusledare är informatörer åt regeringen. De informerar regeringen t.o.m. om hur personer andas. Det kan hända att en person flyttas till ett annat ställe än det som personen kommer ifrån för att anklaga. Hon har själv varit byledare och blev då beordrad att hitta och förbereda

vittnen som skulle anklaga en person från Kanada. Hon vägrade och sa att hon inte kan göra det. Det var därför hon avsattes. Sådana händelser är inte offentliga händelser. Det finns inga dokument om det. De kommer och informerar en ledare om vad som ska göras. Det är inget skrivet. Efter att hon avsattes fick hon inte veta hur det gick till och vad som hände. Det var år 2008.

Om listor över misstänkta

Alla som är i opposition befinner sig på listan över misstänkta. De uppdaterar listor om man t.ex. befinner sig på en manifestation. Folkmord är en handelsvara i Rwanda. Om presidenten befinner sig i London eller i annat land och man där deltar i en manifestation och är hutu anklagas man för folkmord, om man är tutsi för annan brottslighet. Det finns rwandier utomlands som arbetar åt regeringen. Rwandier utomlands tillfrågas om de kan lämna information om andra utlandsrwandier. De som är mest anklagade är de som tillhör RNC. Speciellt om man flytt landet som vuxen och är hutu, eller varit militär i Habyarimana-regimen, eller varit lokal ledare, anklagas man för att vara delaktiga i folkmordet. Listorna uppdateras hela tiden. Vissa läggs till och andra tas bort. Det finns inget undersökningssystem för att visa att personerna på listorna begått brott. Det är inte hennes roll att veta om personen begått folkmord eller inte. Rollen tillhör åklagare och polis. Det stämmer att personer ibland läggs upp på listan pga. falska anklagelser. Hon får reda på det när personen ställs inför rätta och frikänns.

Kunskap om förevarande rättegång

Hon har pratat med försvarsadvokaten. Dessförinnan pratade hon med den tilltalades bror Albert som berättade att han hört hennes vittnesmål på Youtube. Albert frågade om hon kunde vittna i broderns mål. Hon har i sina vittnesmål pratat om den rwandiska regimen och det rwandiska rättssystemets brister; kanske var det vad Albert tyckte behövdes i broderns mål. Hon kan inte uttala sig om Theodore Tabaros skuld eftersom hon inte känner honom. Det hon känner till är hur Rwandas regim fungerar.

9. Daphrose Kandama

Daphrose Kandama har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Daphrose Kandama

Hon är född år 1965 i cellen Kabasigirira i sektorn Butazigurwa. Hon flyttade till cellen Gahinga i sektorn Winteko ett år innan folkmordet bröt ut. Hon har gått sex år i grundskolan. Vid tiden för folkmordet bodde hon med Patrice Nzeyimana och var jordbrukare. De båda hade ID-kort som angav deras etnicitet som tutsi.

Tiden efter den 6 april 1994

Efter att presidentens plan skjutits ned övernattade de utomhus i buskarna i två dagar. Tredje dagen kom Interahamwe till Winteko. Hennes man ledde henne till deras vän Kayigiri som var hutu där hon kunde gömma sig. Hon kom till Kayigiris hem i Kabahinga i Winteko den 9 april. Den 19 april kom två för henne okända män med svärd till Kayigiris hem. Männerna sa att de skickats för att hämta henne. Kayigiri sa att han inte skulle lämna kvinnan ensam utan följa med. Hon gick med de båda männen och Kayigiri. På vägen träffade de två andra män som hon kände sedan tidigare från Winteko. Den ena var cellchef och hette Serapiyo och den andra hette Emmanuel och kallades Mabuno. De sa att de skulle ta henne till blenدهuset där andra kvinnor befann sig. Kayigiri tog farväl och gick. Männerna började då slå henne och när

de gått en bit så de åt henne att ta av sig kläderna. Hon gjorde det varpå de fyra männen turades om att våldta henne. När de var klara tog två personer henne vidare.

Tiden i blendehuset

Hon kom in till blendehuset tillhörande Zayasi och stannade där en dag. Det fanns andra personer i huset men hon hade inte hunnit se vilka innan Emmanuel Kariyongeza kom. Han lyste med en ficklampa och frågade om Patrices fru kommit. Kariyongeza tog henne i handen och tog henne till buskarna. Han våldtog henne ungefär tre gånger under tre timmar. Angriparna hade makt och kunde göra vad de ville. Hon såg inte om Kariyongeza hade något vapen med sig. Hon kom tillbaka till blendehuset på morgonen.

På morgonen den 20 april togs de ut av flera Interahamwe som sa att kvinnorna skulle tas till stadion. När en man utanför blendehuset tillfrågades om varför han förberedde ett spjut hörde hon att mannen sa att de skulle jobba i Mibilizi. Det var många som var beväpnade. Bl.a. hon, Jeanne, Patricia, Dorothée, Senumas döttrar Annonciata (som var skadad) och Verena gick med Rwagasore och två andra Interahamwe. Det var både vuxna och barn. Innan de kom fram sa man att de skulle tas tillbaka till huset.

När de kom tillbaka hade någon rivit ner huset kvinnorna befunnit sig i. De togs till ett annat litet runt hus som hade tak av bananblad och tillhörde Leotaire. Huset hade inga fönster. Det var ca 30 – 35 kvinnor och barn i huset. De satt nästan på varandra och kunde inte lägga sig för att sova. Det fanns inga madrasser, endast barmark.

Andra gången tog Kariyongeza henne till bananodlingen nedanför hans gård. När de kom in i huset övernattade de och hon gick ut ungefär kl. fem på morgonen.

Närmare om när kvinnor ropades upp och fördes ut ur blendehuset

En man kom in i huset och ropade upp namn från ett block. Hon ropades alltid upp först: ”fru till Patrice, kom ut!”. Hon hörde också Patricie Mukabatsindas och Verenas namn ropas upp. När hon kom ut såg hon många människor. Hon togs ut, knuffades och blev tillsagd att skynda på. Det var flera kvinnor som togs ut. När angriparna var klara togs de tillbaka. Man tänkte då att man måste stanna kvar för att inte orsaka andras död. Våldtakterna pågick ända fram till den 6 maj. De togs till olika platser olika nätter och det var olika personer som våldtog henne olika nätter. Det kunde vara tio personer som våldtog henne en natt. Men hos exempelvis Kariyongeza var hon bara med honom hela natten. Hon våldtogs varje natt under lång tid. Man kunde inte räkna antalet gånger, utan tänkte att man var död. Hon togs ut för att våldtas varje natt. Hon kunde tas klockan åtta och komma tillbaka klockan fyra eller fem.

En gång hörde hon angriparna säga: ”vi har legat med den här kvinnan så många gånger och kan vi inte bara titta in och se hur det ser ut?”. Sen bad hon till gud att de skulle hugga henne med svärdet om de gjorde det.

Övrigt om förhållandena i blendehuset

Angriparna ledsagade dem när de skulle hämta vatten eller potatis. Man kunde äta bara en sötpotatis om dagen. De ledsagades för att de inte skulle rymma. Theodore Tabaro kom och räknade dem på morgonen. På kvällen var det han som kom med blocket. De kunde inte se honom, men han lyste på dem och personer som kände honom kunde känna igen honom. Hon har inte sett honom men personer som kände honom har berättat för henne att det var Theodore Tabaro som kom och läste upp namn. Det fick hon reda på senare, men fortfarande när hon var i blendehuset. Angriparna varnade dem att om någon tar sig därifrån kommer

samtliga som är kvar dödas. När hon frågade vem som gett order fick hon som svar att det var Theodore Tabaro.

En gång kom Theodore Tabaro med en ficklampa och frågade vem hon var. Någon sa att hon var Patrices fru. Theodore Tabaro sa att de kunde slakta henne och se om hon hade barn i magen. Han grep därefter tag i hennes hals. Rwagasore grep också tag i hennes hals och knuffade in henne i huset. Hon frågade Patricia några dagar senare vem personen som höll runt hennes hals var. Patricia svarade då att det var Theodore, son till Binenwa.

När hon såg Interahamwe vid blendehuset hade vissa klubbor, vissa batonger. När hon plockades ut på natten kunde hon inte se om angriparna var beväpnade eftersom det var mörkt.

Bortförande och dödande av Pascal Kampayanas två söner och Theoneste Ruzigamanzi (Kadoma)

Det fanns barn i huset, bl.a. Kadomas barn och Jeannes barn. Hon befann sig på innergården när hon hörde Jeanne säga att Kibwa togs. Jeanne såg Kibwa döende, men Kibwa var inte död än.

Två av Pascals barn, ett barn som tillhörde Kadoma och ett som tillhörde Jeanne dödades. Hon märkte inte när barnen och Kadoma togs från huset. Hennes man var bror till Kadoma. Kadoma dödades samma dag som pojkarna.

De stannade i huset fram till den 5 maj 1994. Det var Rwagasore som räddade henne från huset.

Tiden efter folkmordet

Efter folkmordet återvände hon till sina föräldrar där hon alltjämt bor. Hon minns vad hon varit med om men vill glömma det. Ibland kommer det upp i huvudet, då blir hon trött och snurrig. När de togs från blendehuset till stadion såg hennes man hur hon såg ut och ville därför inte ha henne. Hon blev smittad av hiv och vill inte leva med någon.

Hon träffar Patricia ofta än i dag. Jeanne träffar hon då och då.

Kännedom om Theodore Tabaro

När bilden på den tilltalade zoomas in uppger hon att hon inte känner igen honom.

Om gacaca och den svenska förundersökningen

Hon har i gacacaréttgångar i Winteko berättat vad hon varit med om under folkmordet.

Hon visste inte vad förhöret med svensk polis skulle handla om. Innan förhöret kallades hon av en anställd från åklagarmyndigheten. Personen sa att det var vita personer som ville träffa henne, men berättade inte varför.

Inför förhöret i rätten har ingen försökt påverka henne. Hon visste inför förhöret i dag att hon skulle prata om Theodore Tabaro. Hon kom till Kigali med vittnesskyddet som betalade resan. Hon har pratat med Carine från vittnesskyddet. De har inte pratat om vad hon skulle säga i dag.

Kommentarer angående uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När hon uppmärksammas på att hon i förhör inte berättat om händelsen när Theodore Tabaro och Rwagasore tagit tag i hennes hals uppger hon följande. Det har kommit många personer från utlandet och frågat om detta och varje gång hon berättat har det inte lett till något. Man berättar inte samma sak eftersom man skäms för vissa saker.

Angående att hon i förhör pratat om Jean Binenwas söner men inte nämnt att de var i blendehuset utan endast att de var Interahamwe uppger hon följande. Hon har berättat att bröderna var Interahamwe och att det var Theodore Tabaro hade anteckningsblocket, men i och med att hon inte kände igen honom har hon inte sagt hans namn ofta.

Ställd inför uppgiften att hon i förhör uppgett att hon inte känner till namnet på Binenwas söner uppger hon att hon inte kände till namnet. Hon kände till Theodores namn vid förhöret, men vågade inte säga namnet eftersom hon inte skulle känna igen och kunna peka ut honom. Hon ljög inte för polisen. De hon känner till är de som våldtagit henne så hon frågade personer vilka våldtäktsmännen var och har namngivit dem.

Angående att hon i förhör uttryckligen sagt att hon inte känner igen namnet Theodore Rukeratabaro uppger hon följande. Hon kände inte till dem men de brukade prata om honom. Sedan fick hon reda på att det var han som kom och läste upp namn och då berättade hon om det. Hon kan berätta om det i dag eftersom hon frågat om namnet. Hon frågade Patricie Mukabatsinda om personen som kom på morgonen och räknade upp namn och Patricia svarade att det var Theodore Tabaro. Hon frågade även Patricia om vem som tog greppet om halsen. Det är därför hon i dag kan säga att det var Theodore Tabaro. Det var efter förhöret med polisen. Innan hade hon bara hört att det var Binenwas söner. Hon har inte pratat med någon annan än Patricia om det.

10. David Himbara

David Himbara har hörts på begäran av Theodore Tabaro. Förhöret har skett via videolänk från Kanada.

Allmänt om David Himbara

Han är född i byn Gituamba i Rwanda. År 1994 flyttade han från USA till Sydafrika. Han var inte i Rwanda under folkmordstiden. I folkmordet förlorade han en syster och dennes fem barn samt en bror som var präst.

Professionell bakgrund

Han är filosofie doktor i ekonomi. Han var konsult med specialisering på ekonomiska reformer för olika regionala samt internationella organisationer. Det var på det viset Rwandas president hörde talas om honom och rekryterade honom för att leda ekonomiska reformer i Rwanda. Han arbetade för presidenten under två perioder, åren 2000 – 2002 och 2006 – 2010. Han har arbetat för FN:s utvecklingsprogram, med olika projekt för världsbanken, insatser för den afrikanska utvecklingsbanken, Sydafrikas utvecklingsbank och många andra organisationer. I dag är han professor inom humaniora och samhällsvetenskap med inriktning på internationell utveckling vid ett universitet i Toronto.

Han har skrivit tre böcker som relaterar till Rwanda. En om Rwandas ekonomiska politik under Kagame (*Kagames ekonomiska hägring*). Bokens slutsats är att Kagame hävdar mer än

han åstadkommit. En annan bok handlar om dödandet i Rwanda och Kongo under Kagames regim. Den tredje boken handlar om att Kagame kapat det rwandiska pensionssystemet och att det är ett exempel på massiv korruption.

Om arbetet under president Kagame

När han anlände till Rwanda år 2000 ändrade Kagame hans uppdrag. Istället för att leda ekonomiska reformer gjorde Kagame honom till chefssekreterare. Det var i huvudsak fråga om att sköta Kagames ämbete, vilket inkluderade schemaläggning av Kagames möten, föra noteringar vid möten, sköta personal, Kagames utlandsresor etc. Han spenderade i princip 24 timmar om dygnet med Kagame. Det var inte enkla år. Han hade aldrig tidigare utfört den typen av arbete. Kagame var inte den enklaste personen att komma överens med. Kagame är en man som styr allting och har svar på varje fråga. Kagame var väldigt grym mot personalen. Kagames närmaste medarbetare har inget liv; allt handlar om Kagame.

Under perioden 2006 – 2010 genomförde han ekonomiska reformer. Det handlade i huvudsak om att skapa goda relationer till utländska investerare. Han var chef för avdelningen för policy och strategi i presidentens ämbete. Han hade ett nära samarbete med Kagame. Kagame kunde inte ta ett steg utan att han följde efter. Han blev även Kagames talsskrivare.

De första tre åren 2006 – 2008 fungerade allt på ett storartat sätt. De genomförde vissa spektakulära reformer. Åren 2008 – 2009 såg han någonting chockerande som han inte tyckte om. Han såg Kagame prygla två män i hans närvaro pga. att männen inhandlat fel gardiner. Kagame sammankallade de seniora medarbetarna och därefter de två medarbetarna. Kagame frågade de två männen var de köpt gardinerna. När de nämnde var de köpt gardinerna sa Kagame att de ljög vilket de förnekade. Kagame sa sedan att han skulle få dem att säga sanningen. Kagame ringde ett telefonssamtal och på några minuter kom det in tre soldater med käppar. Kagame fick de två männen att lägga sig ner. Kagame började därefter slå männen och piska dem på ryggen. Det pågick under åtminstone en halvtimme. Hela tiden bad Kagame honom att säga åt männen att säga sanningen. Men männen ville inte ändra sin berättelse. Han ville ringa en ambulans. Då sa Kagame att han skulle sitta ned och annars blir han nästa man. Han började gråta och Kagame sa att han var för mjuk. De slagna männen sitter fortfarande i fängelse utan formella anklagelser. En av männen var finanschef i presidentämbetet. Den andra var kaptan i säkerhetsfunktionen. År 2012 gav han en intervju i New York Times där han nämnde pryglandet. Kagame förnekade inte händelsen när samma reporter senare intervjuade presidenten.

Den andra orsakden till att lämnade var att våldet kom närmare honom. Kagame anlände sent till ett ministermöte år 2009 och sa att han ville att Rwanda ska ha en årlig tillväxt på elva procent, vilket är extraordinärt. Ministrarna försökte övertyga Kagame om att tillväxten var tolv procent medan han själv inte kommenterade saken. När de var på väg att lämna rummet efter mötet sa Kagame åt dem att sätta sig ned igen. Kagame sa att han som är ansvarig för strategin inte sa någonting. Han svarade att han inte sa någonting. Kagame sa till honom att lämna sitt intryck av diskussionen. Han lämnade sin uppfattning och sa att det inte är möjligt att uppnå en tillväxt om elva procent. Han kan inte återge språkbruket som sedan användes. Kagame gav honom en utskällning och han blev därefter avskedad. Men Kagame klargjorde att avskedandet inte betydde att han fick bege sig någonstans. Kagame menade att han skulle åta sig uppdrag dag efter dag men utan personal. I själva verket blev han en daglönare och var tvungen att få nya uppdrag varje dag. Det var då han började planera hur han skulle ta sig därifrån på ett säkert sätt. Hans familj bodde i Sydafrika eftersom han aldrig kände sig tillräckligt trygg för att ta med sig familjen till Rwanda och hustrun ville inte flytta dit – och

han brukade återvända dit ungefär fyra gånger per år. Han åkte till Sydafrika i januari 2010. När han landade kysste han marken och ringde Kagame för att säga att det varit ett nöje att arbeta för honom men att han inte kommer tillbaka. Kagame sa att han var tvungen att återvända, annars skulle det bli allvarliga konsekvenser.

Om flykt från Sydafrika

De problem han stod inför fortsatte under tiden i Sydafrika. Hans konsultarbete inbegrep länder i Rwandas närhet. Det blev ytterst svårt när det gällde olika säkerhetsaspekter. Han tog exempelvis ett konsultuppdrag i Kenya på uppdrag av regeringen där han nästan blev kidnappad. Han blev frihetsberövad och fick veta att Rwanda begärt honom utlämnad, vilket dock inte skedde eftersom han hade ett kanadensiskt pass. Det är dock ingenting i jämförelse med vad som inträffade i Sydafrika. Till exempel har f.d. stabschefen Kayumba Nyamwasa överlevt fyra mordförsök. I en rättegång om mordförsöken sa domaren att fel personer skickades i fängelse; de som borde hamna i fängelse var de i Rwanda som beordrat de dömda. Domaren redovisade slutsatsen att det var mordförsök med politiskt motiv. Den före detta chefen för underrättelsetjänsten, Patrick Karegeya, lönmördades kort efter att han besökt honom. Han var tvungen att anlita egen säkerhetstjänst för dygnet runt-skydd. År 2013 beslutade han att situationen inte var möjlig att upprätthålla och lämnade Sydafrika för att flytta till Kanada.

Om hur den rwandiska regimen förhåller sig till oppositionella

Nu för tiden finns egentligen ingen opposition. Det finns en opposition som är godkänd av regimen. Den verkliga oppositionen befinner sig antingen i fängelse, i exil eller är dödad.

Det tycks finnas en aktiv kampanj för att eliminera oppositionella utanför landet. För att ta ett exempel som är endast två veckor gammalt: polisen i London varnade en ledande rwandier, Marara Noble, att dennes liv var i fara. Det är inte första gången det inträffat. För ungefär tre år sedan varnade brittisk polis en man vid namn Rene Mugenzi att dennes liv var i fara pga. rwandiska agenter. Den rwandiska regeringen använder aktivt personer i den rwandiska diasporan för att spionera på andra rwandier. Han känner till att Sverige för något år sedan utvisade en diplomat eftersom personen var engagerad i flyktingspionage. Det finns knappast något land där den rwandiska regimen inte trakasserat eller mördat folk.

Violette Uwamahoro åkte till Rwanda för att begrava sin far. Hon försvann sedan. Initialt förnekade den rwandiska regeringen någon som helst information om henne. Senare medgav regeringen att hon blivit gripen. Hennes brott var att hon är gift med den ledande oppositionsledaren Fauston Rukundo som bor i Storbritannien. Efter påtryckningar blev Violette frisläppt och återvände.

Om rättssystemet i Rwanda

I ett normalt demokratiskt system finns en uppdelning mellan lagstiftande, verkställande och dömande del. Men det är inte situationen i Rwanda. Den dömande statsmaktsfunktionen är en förlängning av den verkställande statsmaktsfunktionen. Det behöver man inte ta hans ord för. Det räcker att titta på den rwandiska författningen; presidenten utser och avskedar justitieråd. Hela juristkåren anställs och avskedas av statschefen. Att använda uttrycket Rwandas domstolssystem är en typ av sjuk humor.

Den rwandiska regeringen anklagar vem som helst som de inte gillar – inte bara oppositionella – för folkmord. Man klistrar etiketten folkmördare över alla. Genom att vittna i svensk domstol kommer han nu enligt den rwandiska regeringen att ”bli en folkmördare”.

Vem som helst som agerar på ett sätt som går emot den rwandiska regeringens önskemål kallas för folkmördare. Etiketten som folkmördare kan tas bort om man börjar samarbeta med regimen. De kallar det för ”folkmordskapital” – det är i grunden ett instrument som den rwandiska regimen använder för att anklaga och skrämja folk. Det har ingenting att göra med vem som egentligen begick folkmordsgärningar eller inte.

Personer som vittnar om folkmordet i Rwanda är absolut inte fria att lämna vittnesmål. För att lämna vittnesmål förutsätts att man är i en fri och rättvis miljö. Det förutsätter att man har ett land med lagar och styre. Rwanda är ingenting av detta. Sättet regeringen är arrangerad på omöjliggör för personer att tala fritt. Rwandas statsorganisation har minst fyra nivåer. På toppen har man den nationella regeringen. Sedan har man provinser, distrikt, celler och tio hus. De här nivåerna – nationell, provins och distrikt – leds av personer som utnämns av presidenten. Nivåerna därunder har befattningshavare som utses av de av presidenten utsedda personerna. I slutändan är det fråga om en kommandostruktur som står under presidentens befäl. Det som är allra farligast är tiohus-nivån. Vadhelst någon gör var som helst kommer inom någon minut vara känt på tiohus-nivån. Det är en organisation som känner till allting. Som exempel deltog han en gång inte vid den månatliga obligatoriska offentlighetsarbetsdagen. När han gick till arbetet på måndagen kallade presidenten in honom till sitt kontor och frågade var han befann sig på lördagen. Det är ett exempel på att allas hus bevakas och att information går vidare till cell, distrikt, provins, nationell regering. Information finns tillgänglig inom en minut. En person som avger vittnesmål beträffande folkmord måste tänka sig för ordentligt; vad man än säger har följderna för personens liv. Det stora ögat observerar och kan förstöra en. Personen kommer komma till slutsatsen att säga vad den rwandiska regeringen vill att den ska säga. Rwanda är ett land som aldrig haft demokratiskt utrymme och människor gör vad man blir tillsagda att göra. Därför var det inte överraskande att grannar blev tillsagda av regeringen att mörda grannar. Samma sak gäller än i dag; man vill helst göra det som är i linje med regeringens tänkande. Om man försöker vara hjälte och stå för sanningen – var kommer en människa som bor i en by kunna ta sig? De kan t.o.m. dödas. I en sådan typ av omgivning är det inte möjligt att avge genuina vittnesmål. Allt är snedvridet – det påverkar allt från enskilda personer till det rwandiska domstolsväsendet. Man måste samarbeta eller så hamnar man i fara. En granne överger en annan granne för att rädda sig själv – man tävlar för att tillfredsställa maktinnehavarna. Det är inte möjligt att berätta sanningen om folkmord i Rwanda.

En utländsk utredning på plats i Rwanda är en död övning innan den ens börjar. Man behöver tillstånd från regimen för att komma till Rwanda och utföra uppdrag. Hjälpen med att exempelvis hitta vittnen kommer att komma från regeringen. Tolkarna är givetvis rekryterade lokalt och rekommenderade av tjänstemän. Sedan åker gruppen runt för att utföra sin undersökning. De som intervjuas ser att statsregeringen stödjer gruppen. De pratar ett språk som utredningsgruppen inte ens talar. Utredningsgruppen har ingen som helst föreställning om vem de jobbar med. Samtliga skulle kunna vara regeringsagenter. Vittnen vet att det som sägs noteras av tiohus-nivån. Människorna som dras in har redan fått tillstånd från tiohus-nivån att delta i undersökningen. Hela verksamheten är dömd att misslyckas. Enligt hans uppgift slösas svenska skattepengar. Han skulle kunna ge råd om hur det kunde gått till.

Att hålla förhör utan närvaro av rwandiska myndigheter skulle inte alls hjälpa. Det enda sättet att utreda är att intervjua rwandier utanför Rwanda. Resultatet av alla utredningar som genomförs i Rwanda är noll.

Kunskapskällor sedan han lämnat Rwanda

Han följer utvecklingen i Rwanda genom media. Rapporter är hans bibel och han läser dem hela tiden. Han läser bl.a. det amerikanska utrikesdepartementets årliga rapport. Även brittiska utrikesministeriet har en liknande rapport som kommer ut med täta mellanrum. Han läser också Human Rights Watchs rapport. Human Rights Watch har nu blivit utsparkade från Rwanda. Deras rapport brukade vara mycket användbar. Sedan finns Amnesty.

Han känner till hur utländska myndigheter tas emot både genom kunskap från perioden han arbetade i systemet och när han varit utanför. Han har inga konkreta exempel på när rwandier som vittnat i utländska mål påverkats eftersom han inte varit med och deltagit i någon sådan rättegång eller vetenskapligt studerat rättegångarna.

Den senaste tidens utveckling i Rwanda

Det har hänt två viktiga saker de senaste tre månaderna. Kagames säkerhetsstyrkor sköt tolv personer som demonstrerade mot indragna livsmedelsransoner. För det andra har regimen stängt 1 500 kyrkor och fängslat biskop och fem präster. Den officiella förklaringen till stängningen var hygienskäl. Kyrkorna var de enda kvarvarande som inte kontrollerades av regimen och en del av predikanterna uppfattades som upprorsaktiga.

Kännedom om Theodore Tabaro

Han känner inte till Theodore Tabaro.

11. Didas Gasana

Didas Gasana har hörts på begäran av Theodore Tabaro. Förhöret har skett via videolänk från Örebro tingsrätt.

Allmänt om Didas Gasana

Han föddes i Uganda år 1980. Hans familj, som tidigare flytt till Uganda, återvände i september 1994 till Rwanda. Han bodde i Rwanda fram tills år 2010. I Rwanda arbetade han som journalist i nio år för en av de största tidningarna. Han är född som tutsi.

Om arbetet som journalist i Rwanda

Det var jättesvårt att arbeta som journalist. Tidningen var privatägd och de hade problem med regeringen. De politiska makthavarna ville inte att de skulle skriva om t.ex. orättvisor och korruption i landet. Problemen handlade om förföljelse eller olika rättegångar där de anklagades för olika brott.

Han lämnade landet eftersom han blev anklagad för mycket allvarliga brott, inklusive att ha uppmuntrat till myteri och att gå emot regeringen. Det var en av anledningarna till att han lämnade landet. När han flydde var han ansvarig utgivare. År 2009 hade hans chef tvingats fly. Han var den sista av kollegerna att fly; hans kolleger hade flytt från år 2003 och framåt. Han flydde till Uganda. Regeringen stängde av den kinyarwanda-språkiga tidningen och de fortsatte endast med den engelska. I sitt arbete bevakade han makten bl.a. genom att undersöka rättsväsendet och att prata med vittnen etc. Han följde rättegångar i Rwanda. Man kan säga att han hade koll på vad som hände i rättsväsendet, parlamentet etc. Han bevakade ca tre eller fyra folkmordsrättegångar i gacaca. Men även om han inte själv var på rättegångarna hade han medarbetare som var där och han tog del av deras arbete i egenskap av utgivare. Han uppskattar att tidningen bevakade ca 25 – 35 gacacarättegångar.

Rättssäkerhet i gacacaréttgångar och i Rwanda

På ett generellt plan fanns ingen rättssäkerhet i gacaca. Han bevakade själv de stora fallen avseende makthavare. Gacacadomarna var inte oberoende; regeringen kunde säga till domarna hur de skulle döma eller avsätta den som var positiv till den tilltalade. Det återspeglas i många gacacaréttgångar. Som exempel fanns det ett fall där ett av vittnena, Jean Mugaranesa, berättade för honom att han tvingats vittna mot en politiker. Det var år 2009. Vittnet berättade för honom i egenskap av journalist och de rapporterade om det. Vittnet flydde sedan landet.

Gacacaréttgångar speglar hela rättsväsendet. Kortfattat finns det ingen rättssäkerhet i landet. Till en början måste rättsväsendet vara oberoende den verkställande makten. Redan där är det problem i Rwanda; den verkställande makten har makt att påverka vad rättsväsendet gör.

Anklagelserna mot honom om myteri var så seriösa att han flydde landet. Det hände efter att regeringen stängt av hans tidning. Innan det hade han varit i rättegångar om bl.a. förtal. Om en makthavare åttalar någon för förtal i Rwanda har makthavaren möjlighet att påverka utgången i rättegången. Han har blivit dömd för förtal till sex månader fängelse. Det händer även andra journalister; hans chef dömdes i samma rättegång till ett års fängelse.

Det förekommer även mord. En av hans kolleger blev mördad två veckor efter att han flytt.

Utveckling för fria pressen efter att han flytt

Det finns nu ingen privat press i Rwanda. Hans tidning var den sista som försökte hålla kontroll över makten. Antalet medier har ökat sedan han lämnade, men alla medier gör vad regeringen vill att de ska göra. De har ingen rätt att uttrycka sig som man har i Sverige. Pressfriheten har blivit sämre och sämre.

Om svenska utredningar

Vittnen kan tyvärr inte prata fritt med svenska utredare. Om en svensk åker till Rwanda och frågar hur det går med utveckling och ekonomi kan folk berätta att de utvecklats. Men folk är inte fria att berätta om någonting som av regeringen kan uppfattas som mindre bra. Regeringen kan tvinga några personer att säga saker till de svenska utredarna. Folk är inte fria att berätta sanningen. Han kan inte säga att regeringen påverkar alla vittnen. Men han har sett gacacaréttgångar där regeringen påverkat vissa vittnen. Om regeringen får veta att svenska utredare ska ha förhör med någon är det 99 % säkert att personen söks övertalas att säga någonting till regeringens fördel. Regeringen har absolut kontroll över samhället. På lokalnivåer finns lokala ledare. För varje tio hushåll finns en lokal ledare. Strukturen går upp från den lokala ledaren till kommunen, provins och makttoppen. Genom den strukturen har regeringen kontroll. Underrättelsetjänsten har agenter i lokalsamhällen och därigenom total kontroll över folkets aktiviteter. En rwandier kan inte ens sova i ett annat hus utan att den lokala underrättelsetjänsten känner till det.

Om svenska utredare sitter med vittnen utan närvaro av rwandiska representanter kan förhörspersonen vara fri att säga sanningen. Men problemet är att om agenter får veta att förhör ska hållas ska regeringen försöka påverka vittnesmål eller tvinga vittnet att säga något till fördel för regeringen. Om regeringen inte har medverkat eller vet att förhör ska hållas kan personen vara lite fri att säga sanningen.

Regeringen kan inte veta de exakta frågorna som svenska utredare ska ställa. Men regeringen vet sammanhanget i vilket de svenska utredarna kommer. Regeringen kan därför på ett

generellt sätt tvinga vittnena att svara på ett visst sätt om vissa frågor dyker upp. Om regeringen t.ex. vill att den misstänkta ska frias är det lätt att säga till vittnena att säga att den misstänkta inte var med.

Han känner till de två tidigare folkmordsrättegångarna i Sverige men inte i detalj. I den senaste rättegången hämtade den rwandiska polisen vittnen inför förhör. Enligt hans mening var det fel. Problemet är att den rwandiska regeringen genom polisen eller andra statliga agenter kan vilseleda eller tvinga vittnen att berätta på ett visst sätt. Han menar inte att domen var fel eller att den dömde är oskyldig men de svenska myndigheterna litade på polisen och regeringen. Samarbete med åklagarmyndigheten och polisen i Rwanda kan resultera i att vittnena ljuger eller har fel. Utredningen kan då bli fel och om domstolarna tror på utredningen kan domen bli fel.

Om kontakter innan förhöret, förutom med polisen

Han har pratat med Albert, en bror till den tilltalade, vid ett tillfälle. De pratade om utredningen. Han fick veta att någon hade gripits i Örebro. Han frågade om Albert kände någon som gripits i Örebro. Albert sa att det var hans bror som gripits. Han och Albert känner till varandra men har inte mycket kontakt. De umgås inte privat.

Han har aldrig träffat Theodore Tabaro.

12. Dorothee Nyanpundu

Dorothee Nyanpundu har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Dorothee Nyanpundu

Hon föddes år 1958 i Nyakarenzo och har gått sex år i grundskolan. År 1982 flyttade hon till cellen Gahinga i Winteko tillsammans med sin man Theoneste Ruzigamanzi och deras fem barn. Maken kallades för Kiragi och Kadoma; han var dövstum vilket är smeknamnets innebörd. På hennes respektive makens ID-kort stod att de var tutsi.

Tiden efter den 6 april 1994

Efter att ha fått veta att presidentens plan skjutits ned gömde de sig i buskarna från den 7 april.

Den 10 april blev det riktigt krig. Hon var tillsammans med sin familj och Evelyne, Faina och dennes barn samt systerbarn, Verena, Patricia och dennes lillasyster. De såg från andra sidan hur Launduard Kampayana blev slagen vid Stefanos teodling. Det var många angripare som deltog i attacken där Launduard blev slagen. Hon trodde att Launduard dog på den platsen. Men Evelyne berättade senare, när de var i blenhuset, att hon sett Launduard på en annan plats där han dödades och träffat på Theodore Tabaro som hade gjort slut på Launduard.

Angriparna delade sedan upp sig och vissa tog sig upp för kullen till platsen där de gömde sig. Angriparna hade batonger och klubbor. Bland angriparna kände hon igen Ernest och Kagemana från Winteko. Evelyne och Faina samt dennes barn fördes bort av Ernest och en angripare från Bururu för att ge angriparna pengar. Hon och de andra stannade på platsen. Angriparna hade sagt att om de rör sig därifrån kommer de dödas.

Därefter gick de hem till någon som hette Vénérande som var svärmor till de andra kvinnorna. Alla andra hus var nedrivna. Fainas barn kom och berättade att Faina och Evelyne var skadade. Hon och Fainas lillasyster gick och hämtade Faina och Evelyne vid Boscos (Fainas make och Evelynes farbror) gård. Evelyne var nedanför gården och Faina var vid hemmet; de var båda utomhus. Faina var svårt skadad i huvudet. Fainas son Subuturi var jätteskadad och dog. Fainas son Jean Damascene hade blivit slagen hos Bosco men kunde ta sig till Kaka i Karambo där han dog inte långt senare. Fainas son Pascal hade slagits så att armen var bruten. Även Evelyne hade slagits i huvudet och knivskadats på kinden. De tog hand om de skadade, gav dem vård och tvättade bort blodet från deras kroppar. Dagen efter begravde de Launduard.

Joseph Zigirumugabes hus

Dagen därpå beordrades de till Joseph Zigirumugabes hus av Yakobu och Jean Marie som var från Winteko. De kunde inte fråga angriparna var de skulle; de trodde endast att angriparna skulle döda dem eftersom det var det man gjorde på den tiden. Vénérande, som var hutu, skickades till sin hemort Karambo. Även Faina tog sig senare till Karambo när angriparna kom till blendehuset och sa att den som har någonstans att ta vägen kan gå dit. Faina fick dock inte stanna utan kom tillbaka. De övernattade en natt hos Joseph Zigirumugabe innan de togs till Zayasi Rugerekas hus.

Zayasi Rugerekas hus

Hon minns inte vilka som tog henne till Zayasi Rugerekas hus, men det var bl.a. Yakobu och Anteli. Alla som tog dem till Zayasi Rugerekas hus kommer från hennes ort.

Angriparna, t.ex. Rwagasore, kom på kvällarna till Zayasis hus och ropade på kvinnor som togs ut och våldtogs. Det var hemskt och omänskligt och skedde varje kväll. Det var många som blev uppropade, t.ex. hon själv, Patricie, Anna Maria, Odetta, Senumas döttrar samt svärdotter. Hon blev uppropad mer än fem gånger. Vad som hände när hennes namn blev uppropat var ingenting trevligt som hon kan prata om. Angriparna var drogade och saknade respekt. Det var Pancras Ruvema, Emmanuel Kariyongeza och flera andra som hon inte känner till som våldförde sig på henne. Det var alltid olika män som våldförde sig på henne när hon fördes ut. Hon togs alltid ut i buskarna. Hon kunde höra och gå förbi andra kvinnor som tagits ut. I buskarna träffade man tokiga människor som var drogade och våldförde sig mot andra på ett omänskligt sätt. Det som hände var fråga om våldtäkter och ingenting annat.

De var mer än tio kvinnor i huset. Man kunde inte ta sig ut som man ville. Till och med om man skulle gå ut för att hämta vatten eller mat var man osäker på om man skulle komma tillbaka. De gick inte ut eftersom de var rädda för att dö.

När Rwagasore och Kariyongeza kom och ville ta Fainas dotter Claudetta vägrade Faina och slogs till döds. Claudetta hade tur; hon var också skadad. Faina begravdes i ett hål som grävts vid Zayasis hus.

De var i huset i kanske en vecka innan de kom till Leotaires hus.

Tiden i Leotaires hus

På morgonen runt kl. 9 kom Rwagasore och talade om att de på *Brigaden* skickat honom för att hämta hennes make Theoneste Ruzigamanzi. De kände väl till att den unge mannen Theodore Tabaro, tillsammans med andra personer, bestämde vid *Brigaden*, en butik och bar tillhörande Theodore Tabaro. Alla möten hölls vid *Brigaden*. Allt som plundrats togs dit och

där bestämdes vem som skulle dödas. Det vet hon för att människor pratat om det när kriget var slut. Hon såg Rwagasore ta med sig hennes make. Efter kriget fick hon veta av Johani Karibwani att Rwagasore tagit maken till *Brigaden* och sedan till en plats ovanför Johanis gård där maken initialt begravts. Sedan kom angrifarna tillbaka för att hämta flera barn. Rwagasore hade då ett blodigt svärd och berättade att de gjort slut på hennes make. Rwagasore tog med sig Stefano och Jeannes barn Kibwa. Sedan kom Kidende för att hämta Pascal Kampayanas två söner och två döttrar. Kort efteråt kom flickorna tillbaka och berättade att de varit vid Binenwas butik och bar. Flickorna sa att de skickats tillbaka och att pojkarna stannat kvar. Barnen var rädda. Det var ingenting annat än döden som hände med pojkarna eftersom de aldrig kom tillbaka.

Någon gång kom Kidende och hämtade Patricies respektive Fainas barn men de dödades inte. Barnen kom då undan tack vare att Veda kom dit och blev jagad av angrifarna.

Leotaires hus var runt med tak av torkat bananblad. Hon, hennes make och hennes barn var i huset. Så var även Francoise Mukagasana, Faina med två barn, Patricie med lillasyster och ett barn, Senumas fru Candide med två döttrar (Annonciata som var skadad efter granatattacken i Nyakanyinya och Verena) samt en svärdotter (Venginia) och Faina med syskon. Det var endast ett rum och jättetrångt; de var packade mot varandra. Ofta fanns ingen mat alls. Förhållandena var mycket svåra. Om de inte senare skickats till stadion hade de svultit ihjäl i huset. De hämtade vatten i smyg; man kunde ge sig i väg utan att veta om man fick komma tillbaka.

Våldtakterna fortsatte och unga män från andra sektorer fick komma och ta kvinnor. Hon vet det eftersom killar från Bugayi brukade komma och ansluta sig till de andra. Angrifarna kom varje kväll för att hämta kvinnor i Leotaires hus. Bl.a. hon, Patricie, Faina, Odetta Mukasina, Senumas döttrar och svärdotter ropades upp i Leotaires hus. Hon ropades upp ungefär tre gånger i Leotaires hus. Ingenting förändrades från Zayasis hus; det var buskarna som gällde.

De stannade uppskattningsvis en vecka i Leotaires hus. Hon har hört att angrifarna tog bensin och ville bränna dem inne i huset men att bensinen spilldes ut. Tidigt på morgonen kom angrifarna, bl.a. Rwagasore, Nshogoza och många andra Interahamwe, och sa till dem att ta sig stadion.

Om gacaca och hennes kännedom om Theodore Tabaro

Hon lyssnade på vittnesmål i gacacarättegångar och vittnade även själv. Hon berättade om vad hon kände till många gånger. Det är mest Rwagasore hon vittnat mot eftersom han försökte förneka vad han gjorde. Det var många namn som kom upp, bl.a. Nshogoza och Modeste Karemera. Theodore Tabaros namn kom upp även tidigare, men det är först nu man har gått in mer ingående om honom.

Hon känner inte Theodore Tabaro. Men det talades om att det var han som var chef för Interahamwe i Winteko och ledde angreppen. Det fick hon höra under gacaca. Under gacaca fick veta att Theodore var med och att han kastat granater. Det var där hon plockade mycket information. Hon känner till hans mor och far samt brodern Theophile. Hon har sett dessa personer men inte Theodore Tabaro. Anledningen till det är att Theodore Tabaro bodde på gendarmeriet innan folkmordet.

Hon känner till att Theodore Tabaro kom från dödandet i Mibilizi och visade Senumas glasögon för dennes fru Candide. Han sa även till Faina att han dödat hennes bror Pascal. Hon

hörde vad Theodore Tabaro sa och såg honom men visste inte vem han var då. Hon hade inte sett honom innan folkmordet. Hon fick veta vem han var när hon pratade med Patricie dagen efter. Hon har också hört att Evelyne berättade att Theodore Tabaro dödade Launduard. Hon vet även att Theodore Tabaro dödade hennes man.

När bilden på den tilltalade zoomas in uppger hon att hon känner igen honom men att han har blivit rundare. Han var liten när hon såg honom. De har inte setts så många dagar. Han är inte lika ung ut som då. Han ser snäll ut nu.

Tiden efter folkmordet

Det var svårt efter folkmordet. Hon var fattig, hade små barn och visste inte var hon skulle bo. Hon lever i dag som ensamstående men hennes barn är gifta. När hon tänker tillbaka på folkmordet blir hon jätterädd men hon tackar gud för att hon lever. Det var tungt psykiskt, men nu kan hon tänka klart. Hon har inte fått någon hjälp i det avseendet.

Om den svenska förundersökningen

Det var Damascene Gasarabwe respektive Evelyne som kom och berättade för henne att åklagarmyndigheten letade efter henne. Hon känner Evelyne väl sedan hon var liten. De har pratat om vad som hänt under folkmordet. Hon tog sig till förhöret utan att veta vad det handlade om. Hon pratade inte med någon från åklagarmyndigheten innan hon kom dit. Hon tog sig dit själv. Hon minns att hon i det första förhöret var trött och blandade ihop saker och därför fick komma tillbaka för ett andra förhör. Det är ingen som sagt till henne vad hon skulle säga inför förhören med svensk polis eller förhöret i rätten. Varje dag pratar de om folkmordet och det som hänt i Rwanda utan att nämna Theodore Tabaro.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När hon uppmärksammas på att hon i förhör uppgett att hon kan ha sett Theodore Tabaro under folkmordet utan att känna igen honom men att hon tror att hon inte träffat honom under folkmordet uppger hon följande. Hon såg honom personligen men hon kunde inte veta att det var han. De som var med henne i blendehuset berättade att det var han. Att säga något man inte känner till är dåligt; det är vad han har hört. Hon kände inte till honom.

13. Emmanuel Bicakungeri

Emmanuel Bicakungeri har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Emmanuel Bicakungeri

Han är född år 1968 i cellen Bugayi i sektorn Winteko. Han har gått två år i grundskolan i Winteko och Nyakanyinya. Vid tiden för folkmordet hade han ett ID-kort som angav hans etnicitet som hutu. Han hade en butik i Gahinga och en i Karambo. Han bodde i butiken i Karambo medan butiken i Gahinga sköttes av en anställd.

Om folkmordet inledning den 9 april 1994

Attacker i Gahinga den 9 april 1994

Folkmordet började i Winteko den 9 april 1994. På morgonen vid kl. 7 stötte han in i bl.a. Theodore Tabaro och Modeste Karemera. Theodore Tabaro frågade varför de fortfarande var där medan andra var på jobbet och arbetade. De undrade vad de ska arbeta med. Theodore Tabaro frågade om de inte hör vad som händer runt omkring och sa åt dem att gå upp. Med

arbete menade man döda tutsier. Vissa motsatte sig det hela men Theodore Tabaro uppmanade alla att gå. Om man vägrat kunde man ha dödats själv.

De gick upp mot Gahinga runt kl. 10. På vägen gick de och samtalande, de sjöng inte. Theodore Tabaro, som hade civila kläder, och Modeste Karemera ledde attacken. Även Jean Nsengumuremyi och de som hade Interahamwe-kläder hade makt och gick först. Det var bl.a. Kamire, Nshogoza, Alexandre Twagiramungu och Theobard Makaka. De mötte tutsierna och krigade mot dem genom att kasta stenar. De blev sedan rädda och vände. Han trodde då att problemet var över och att ingen skulle dö. I den första attacken hade de endast stenar.

Theodore Tabaro sa att han skulle berätta vad som kommer hända härnäst. Runt kl. 12 – 13 kallade Interahamwe på dem. De såg Theodore Tabaro utanför hans butik tillsammans med gendarmar som var beväpnade med skjutvapen och andra personer från en annan ort. Theodore Tabaro hade Interahamwe-kläder på sig. De passerade platsen där de krigade på morgonen. Vissa angripare hade machetes och klubbor. Gendarmerna sa till de Interahamwe-klädda att gå först. När de mötte tutsierna började stenkastningen igen innan gendarmerna klev in och började skjuta. Tutsierna sprang därifrån och han såg ingen träffas, men fick senare höra att en äldre man vid namn Mudeyi träffats och dödats. De delade på sig och ena gruppen sprang efter tutsier medan den andra gick åt ett annat håll. Hans grupp, som inkluderade Theodore Tabaro, gick en bit och i närheten av bl.a. Evariste Muhizis och Semakambas hem sa Theodore Tabaro att de skulle lägga sig på marken varefter de hörde en explosion. Det var första gången han hörde en granatexplosion. Theodore Tabaro var ca två meter från dem när granaten kastades. De såg dammutveckling när granaten kastades men ingen skadades. Theodore Tabaro siktade inte på några personer när han kastade granaten. Han tror att Theodore Tabaro bara ville skrämmas. Granaten kastades nedåt mot Pelagie Kaberas hem. Det var bara hutuer på plats; tutsierna hade redan sprungit därifrån. De låg kvar på marken i ca två minuter efter att granaten kastats.

Han fick efteråt reda på att Ludoviko, en äldre man som var hutu, dödades av tutsier i attacken.

Om Aloys Nzamwitas och Madushis död

De gick upp mot vägen igen och stötte på den andra gruppen som kom med Nzamwita och Madushi. De fortsatte till Theodore Tabaros butik. När de kom till butiken försökte Madushi och dennes vänner Mbonigaba och d'Amour be om nåd. Theodore Tabaro sa att Madushi ska dö, ingen ska benåda honom och den som gör det kommer att ersätta honom. I samband med det sprang Nzamwita iväg. Han, Rwagasore och Nsengumuremyi jagade Nzamwita nedanför butiken för att döda honom. När Nzamwita ramlade på marken slog Nsengumuremyi honom med klubbor. Han själv hade inget vapen när de jagade Nzamwita, men de andra hade klubbor som de slog Nzamwita med. Nzamwita dödades pga. att han var tutsi. De hade förstått att tutsier var fienden och att tutsier skjutit ned Habyarimanans plan.

När de kom tillbaka försökte D'Amour och Mbonigaba alltjämt förhandla om nåd för Madushi men Theodore Tabaro vägrade. Madushi fördes nedåt. De gick nedåt tillsammans med Theodore Tabaro. Han följde med eftersom han ville ha tillbaka sina kor som han blivit lovad. I närheten av hans hemgård, vid ingången till hans frus mormor, såg han Theodore Tabaro hugga ett svärd i bröstkorgen på Madushi som ramlade till marken. Han stod då på ca 20 meters avstånd. Men Madushi dog inte av svärddugget. Theodore Tabaro gick vidare efter att han huggit Madushi. Mbonigaba kom då och såg att Madushi rörde på sig och slog ihjäl honom med klubbor. Därefter kastades Madushis kropp bort.

Efter att Madushi dödats gick gendarmerna vidare och tog med sig kor och en symaskin. Han blev arg eftersom gendarmerna tog hans kor. Det fanns även kor som tillhörde tutsier. Vissa kor hade tagits till Theodore Tabaro, vissa till Gasake. Det var Theodore Tabaro, Modeste Karemera, Nsengumuremyi och Theodore Tabaros far som bestämde vart korna skulle tas. Många kor togs den dagen. Senare plundrades fler kor som fanns kvar i tutsiers hem.

Tiden efter den 9 april 1994

Ronderingar

På kvällarna ronderade de i syfte att jaga fienden, dvs. tutsier. Personer som hittades dödades. De turades om att rondera olika dagar. Det var cheferna, bl.a. Modeste Karemera och Theodore Tabaro, som bestämde att de skulle rondera. Han var tvungen att medverka i ronderingen.

De som bodde i Karambo träffades inför ronderingen i närheten av hans bar i Karambo. De som bodde i Bugayi organiserade sig också. Ronderingarna började kl. 18 och slutade i gryningen. Ronderingarna pågick ända tills de flydde i juli 1994.

Zayasi Rugereka

Han såg när Zayasi Rugereka och dennes hustru samt son dödades. Han gick från Bugayi med bl.a. Theodore Tabaro, Nsengumuremyi Modeste Karemera, Theophile Kayigamba, Bayingana, Ngirihonsanga, Aloys Nitegeka, Nshogoza, Theobard Makaka och Biseseme. De kom till Zayas familj som var sjuk. När de kom till huset sa Modeste Karemera och Theodore Tabaro att de skulle ta ut personerna som fanns i huset. När personerna tagits ut dödades Zayasi och dennes fru samt son. De slogs ihjäl med klubbor på gårdsplanen. Bayingana började slå och sedan anslöt Ngirihonsanga och Biseseme. Det var ledarna som sa att man skulle slå dem, bl.a. Theodore Tabaro och Modeste Karemera. Han och flera andra stod på innergården medan vissa stod vid ingången till gården. De var så många att alla inte fick plats på innergården. Zayasi och hans familj dödades eftersom de var tutsi.

Matayo Kabwana

Samma natt dödades Matayo Kabwana, en man som var på flykt från sin hemby. De hittade honom när de ronderade på natten vid Theodore Tabaros hem. De frågade var Matayo Kabwana var på väg och förstod att han var tutsi. De tog med honom och gick till Zayasi för att döda. Matayo Kabwana var med och hade ingen kraft att fly. Efter mordet hos Zayasi gick de vidare med Matayo Kabwana till Gahinga. Flera människor pratade i mun på varandra och beordrade Matayo Kabwana att sätta sig men han vägrade. Theodore Tabaro beordrade då Wellars Nzasabimfura att döda Matayo Kabwana. Han tvingade ner Matayo Kabwana. Därefter slog Nsengumuremyi Matayo Kabwana med en klubba. Matayo Kabwana kunde inte lämna platsen på pga. slagen och dog till följd av slagen några dagar senare. Matayo Kabwana dödades pga. att han var tutsi. Det var ingen som särskilt bestämde att Matayo Kabwana skulle dö; beslutet togs gemensamt av de som ronderade.

Plundringar

Han känner till och har sett viss plundring av kor. Vissa av korna togs till Theodore Tabaro, Nsengumuremyi, Modeste Karemera och Gasake. Han kunde också se människor här och där som tagit hemutrustning, delar av hus och liknande. De saker man plundrade fick man ta och göra vad man ville med.

Nyakanyinya

Det hölls ett möte i Karambo med Interahamwe där det bestämdes att de skulle gå till Nyakanyinya. Det var Modeste Karemera, Theodore Tabaro och en ledare som hette Katarwa som höll mötet och sa att de skulle hjälpa till i Nyakanyinya. Han var med i gruppen som skulle attackera i Nyakanyinya. Det var strax före kl. 19. De leddes av Modeste Karemera och Theodore Tabaro som beordrade dem att hämta däck.

Han gick tillsammans med Interahamwe och alla unga starka män till Nyakanyinya. Bland ledarna var bara Theodore Tabaro med.

När de kom till Nyakanyinya såg de att människor dödats och att det brann. De var vid skolgården nära ateljén. De hutuer som fanns där sa att de var klara med arbetet. Han såg döda kroppar inomhus och vid ingången till huset. Även på skolgården fanns döda kroppar men inte många; de flesta hade dödats inomhus. Han gick inte in men var vid ingången och tittade in. Han såg de kroppar som låg vid ingången. Det såg ut som att de som försökt ta sig ut dödats med klubbor eller tillhyggen. Det var inget oväsen eftersom dödandet upphört. Endast hutuer var kvar vid skolan.

Albert Senuma

Han hörde under folkmordet människor prata om att Theodore Tabaro tagit sig till Mibilizi och dödat Senuma. Det var bl.a. Theobard Makaka och Zacharie som pratade om det. De hade gått tillsammans med Theodore Tabaro till Mibilizi och den sistnämnda hade dödat Senuma med skjutvapen. Händelsen skedde i april men han minns inte vilket datum. Det var samma dag som de dödat Albert Senuma som de kom och berättade om det.

Blendehuset

Han vet att kvinnor befann sig i Leotaires hus och har hört att de våldtogs. En morgon kom Katarwa och bad honom och andra att ta kvinnorna till stadion. Han gick till blendehuset och släppte ut kvinnorna.

Träning i att använda vapen

Han fick ingen träning förrän någon gång i juni. De tränade militärträning, bl.a. i att ta isär och sätta ihop skjutvapen. Träningen skedde där kommunen fanns förut och leddes av Habyarimanas polis som tidigare varit militär. Han tränade aldrig på att använda traditionella vapen och såg inte andra som gjorde det.

Kännedom om Theodore Tabaro

Han och Theodore Tabaro känner varandra. De gick i första klass tillsammans. Även därefter träffade de varandra och brukade valla kor tillsammans. Han uppfattade Theodore Tabaro som en vän. De var jämnåriga och vallade kor tillsammans. Han och Theodore Tabaro tillhörde båda Abakurankota-familjen, vilket han fick reda på under folkmordet. Det kunde inte gå en vecka utan att han träffade Theodore Tabaro. Han hörde att Theodore Tabaro anslutit sig till gendarmeriet. Under den tiden brukade han se när Theodore Tabaro kom tillbaka. Han brukade gå till Theodore Tabaros hem för att träffa honom.

När folkmordet inleddes hade Theodore Tabaro varit hemma ett tag. Han vet inte om Theodore Tabaro slutat som gendarm eller om han bara hade ledigt.

Theodore Tabaro brukade vara i butiken ganska ofta. Han uppfattade därför att butiken tillhörde Theodore Tabaro. Theophile Kayigamba brukade arbeta i butiken men när han inte

var där brukade Theodore Tabaro eller något av syskonen arbeta i butiken. Det gällde både innan och under folkmordet.

Theodore Tabaro uppmanade människor att göra olika saker under folkmordet, vilket man lydde eftersom det var militärer som hade makt på den tiden. Katarwa, Modeste Karemera, Nsengumuremyi och Theodore Tabaro beordrade medborgarna; kanske hade de pratat ihop sig innan. Man lydde order eftersom man uppfattade det som att man kunde straffas annars. Den som hade mest makt var Theodore Tabaro eftersom han var den enda som kunde gå och hämta gendarmer. Han vet inte om Theodore Tabaro fortfarande var gendarm. Theodore Tabaro hade inga gendarmkläder på sig när han såg honom.

Om gacaca

Han dömdes i sin första gacacarättegång till 25 års fängelse för delaktighet i folkmordet. Han erkände sina brott och överklagade domen. Efter överklagandet dömdes han till 27 års fängelse. Han fick hjälp av jurister och i en tredje process år 2009 ändrades domen till 12 års fängelse, vilket är det korrekta straffet om man erkänt sina brott. Han släpptes då eftersom han redan avtjänat den tiden.

I och med att han deltog i attackerna sågs han som medbrottsling. Han dömdes bl.a. för mordet på Zayasi och dennes familj. Han berättade under gacacarättegången som han gjort i dag, bl.a. om Theodore Tabaro.

Det vittnesmål han lämnat under sin egen rättegång användes i gacacarättegången mot Theodore Tabaro. Han tror att Theodore Tabaro dömdes till 30 års fängelse. Han minns inte när rättegången mot Theodore Tabaro var men det var under tiden han satt i fängelse.

Om den svenska förundersökningen

Han var ute och cyklade när en man skickades för att kalla på honom. Han tillfrågades om han hade information om folkmordet och svarade att han hade det eftersom han suttit i fängelse. Efter mindre än två veckor kom en man hem till honom som sa att han måste gå till åklagarmyndigheten. Mannen berättade inte varför han skulle höras eller vem svensk polis var intresserade av.

Han blev kallad till dagens förhör av en person som kom hem till honom. Han tog sig till åklagarmyndigheten och sedan stationen och tog sig till Kigali.

Ingen har hotat, påverkat eller lovat honom någonting inför förhöret.

14. Emmanuel Muhirwa

Emmanuel Muhirwa har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett med personlig närvaro vid bevisupptagning i Rwanda.

Allmänt om Emmanuel Muhirwa

Han är född år 1958. Han har gått fyra år i skolan. Vid tiden för folkmordet arbetade han med jordbruk och försäljning. På hans ID-kort stod att han var tutsi. Han bodde i cellen Gahinga i sektorn Winteko med sin fru och sina sex barn. Ett av barnen dog i folkmordet. Hans barn var mellan två och tolv år gamla. Innan folkmordet bodde ca 3 000 tutsier i Gahinga. Det var tre folk: Abasate, Abahire och Abakongeza.

Tiden innan folkmordet

Under åren innan folkmordet märktes att någon typ av krig skulle bryta ut. År 1992 iakttog han vid ett tillfälle Theodore Tabaro träna Interahamwe genom att kasta spjut mot bananträd. Förutom Theodore Tabaro deltog bl.a. Rwagasore, Theobar Makaka, Kamire, Aloys Ntahonsigaye och Modeste Karemera.

Situationen mellan deras familjer och familjen Abakurankota var inte bra. Man brukade säga att tutsi ska vara på sin sida och hutu ska vara på sin sida.

När presidenten dog sa man att det var tutsier som dödat honom. Tre dagar senare den 9 april började angriparna attackera dem.

Attacker den 9 april 1994

Angriparna attackerade Abahire-folket på morgonen den 9 april 1994. Han såg dock inte den attacken personligen utan fick höra talas om den efteråt. Han fick höra att en angripare dödat i självförsvar. Han har hört att Theodore Tabaro var beväpnad med kniv och granat. Efter den attacken gick Theodore Tabaro och hämtade gendarmar som skulle delta i nästa attack.

Den första attacken som han bevittnade skedde någon gång mellan kl. 13 och 14 den 9 april 1994 på kullen mellan Nyakanyinya och Winteko. Det var vid Abakongeza-folket, nära bl.a. Modeste Sekuvumbas och Elisabeth Nyirambwas hem. Han såg hur Theodore Tabaro, som ledde attacken, kastade en granat mot dem. Han såg också att Tabaro hade skjutvapen och en militärkniv, en bajonett. Granaten exploderade mellan dem mitt i gruppen men skadade ingen. När granaten exploderade sprang de åt olika håll. Han vände sig då om och såg sin farmor Elisabeth Nyirambwa och farbror Modeste Sekuvumba tillfångatas av angriparna. De båda var äldre och lyckades inte fly. De leddes till Theodore Tabaro som frågade varför de inte dödat. Theodore Tabaro beordrade därefter Kamire och Muzindutsi att döda Elisabeth Nyirambwa och Modeste Sekuvumba, vilket de också gjorde. Elisabeth Nyirambwa och Modeste Sekuvumba blev slagna i huvudet med klubbor. Efter att de hamnat på marken skars deras huvuden av. Han befann sig i bananodlingarna när han såg morderna. Han var ca 12 meter från morderna när de skedde. Det var vid deras hem som morderna skedde. Theodore Tabaro visste hur morderna skulle gå till eftersom han lärt sig i militären.

Efter att han sett hur angriparna höll på att halshugga Elisabeth Nyirambwas och Modeste Sekuvumba sprang han vidare tills han kom till Abahire-folket.

Förutom Theodore Tabaro såg han bland angriparna bl.a. Theobar Makaka, Jean Nsengumuremyi, Modeste Karemera och Rwagasore. Angriparna hade spjut, machetes och klubbor med sig. Theodore Tabaro hade en handgranat och militärutrustning. Gendarmerna hade skjutvapen.

Mordet på Evariste Mudeyi

Efter den första attacken flydde han till Abahire-folket för att söka skydd. Abahire-folket berättade att angriparna attackerat dem tidigare och att angriparna skulle komma tillbaka. När angriparna kom tillbaka för att attackera Abahire-folket sköt en gendarm hans gudfar Evariste Mudeyi. Han befann sig då på ca fem meters avstånd. Angriparna hade hämtat gendarmen som arbetade för staten.

Evariste Mudeyi dog inte av skottet. De lämnade kvar honom för att söka skydd i Nyakanyinya. När de många dagar senare återvände såg de att man slagit sönder några av Mudeyis ben, bränt kroppen och lagt den i ett litet hål.

Ledarskap vid attackerna

Det var Theodore Tabaro som ledde attackerna eftersom det var han som hämtade gendarmer. Tillsammans med Modeste Karemera, som var domare, gav Theodore Tabaro order under attackerna. Han såg det och han har också sett Theodore Tabaro träna de personer som skulle utföra arbetet, dvs. döda.

Attacken vid skolan i Nyakanyinya

Han började gå mot Nyakanyinya den 9 april. Han övernattade och tillbringade nästkommande dag vid ett vattendrag mellan Winteko och Nyakanyinya. Den 11 april tog han sig till skolan i Nyakanyinya. Under de första dagarna kunde angriparna från Winteko inte attackera skolan i Nyakanyinya; de behövde tillstånd från ledarna i Nyakanyinya för att kunna fortsätta förföljelsen in i den sektorn.

I Nyakanyinya var han tillsammans med många andra från hans hemby, bl.a. sitt barn som senare dog. Hans fru och andra barn hade tagit sig till Ruganda.

De var inledningsvis inte instängda i skolan. Därför kunde han den 12 april promenera tillsammans med Pancras Rwibusira för att leta efter mat. De gick i närheten av det vattendrag som han spenderat dagarna innan tiden i skolan vid. Theodore Tabaro, som var på Winteko-sidan, fick syn på dem och ropade på Pancras Rwibusira. När Pancras Rwibusira kommit nära Theodore Tabaro frågade Theodore Tabaro om Pancras trodde att han skulle komma undan som han gjort tidigare. Pancras Rwibusira försvann från den stunden. Han vet inte var Pancras Rwibusira dog.

Det var ungefär 3 000 personer i Nyakanyinya. Det bodde trångt och fick endast den mat och dryck som boende i området kunde ge dem.

Hans lillebror Vedaste Munyeshya och svägerska Alisia Murukatete samt deras tre barn befann sig i skolan. Hans barn var också tillsammans med dem. De var i alla i samma sal i skolan.

På morgonen den 13 april kl. 7 kom Bosco, rådgivare i Nyakanyinya, och sa att alla skulle stanna i skolan och låsta in dem. Kvinnor och flickor låstes in för sig, och män och pojkar för sig. Det sägs att det hade hållits ett möte på kommunhuset där angriparna hade fått tillstånd att komma till skolan för att döda. Efter att Bosco låst in dem väntade han på att Interahamwe från Winteko och Mururu skulle komma.

Interahamwe från Winteko kom kl. 9 och leddes av Theodore Tabaro, Jean Nsengumuremyi och Modeste Karemera. Medan de väntade på Interahamwe från Mururu tränade de genom att kasta spjut och säga ”så här kommer jag göra när jag ser honom. Vi kommer att hugga ihjäl dem.” Han hörde vad de sa och han kände igen angriparna. Förutom ledarna såg han bl.a. Theobar Makaka, Rwagasore, Sebusururu och många andra.

Redan innan Interahamwe från Mururu kom försökte vissa av angriparna inleda attacken mot skolan men Theodore Tabaro stoppade dem. Theodore Tabaro sa att det fanns risk att de skulle kunna försvagas om de inledde attacken redan då.

Angriparna från Mururu kom kl. 10. Samtliga angripare samlades på skolgården. Attacken inleddes genom att bl.a. bröderna Silas och Straton från Nyakanyinya samt Theodore Tabaro, som alla tidigare varit militärer, kastade granater mot folkmassan. Vissa skadades, andra dödades. Vissa, bl.a. Annonciata Mukankurunziza, försvarade sig genom att kasta stenar mot angriparna. Annonciata Mukankurunziza skadades i benet av granatsplitter. Theodore Tabaro jagade människor från Winteko i skolan och var förutom granater beväpnad med ett skjutvapen.

Han befann sig inne i skolans stora sal. Det fanns fönster dels på sidan mot skolgården, dels två små fönster på baksidan. Angriparna kände inte till de små fönstren som därför inte bevakades. Ungefär kl. 10.30, medan granater kastades in i skolan, flydde han genom ett fönster på baksidan. Han tror att ytterligare tre personer flydde efter honom genom fönstren.

Han sprang till en äldre man vid namn Kanyarwanda som bodde nära skolan. Han kunde från huset se vad som hände *vid* skolan men han kunde inte se allt eftersom det var mycket folk. Han kunde från huset dock inte se vad som hände *i* skolan. Han hörde människor som skrek. Människor försökte fly och vissa gömde sig i skolans tak; angriparna försökte få ned dessa genom att elda däck. Han såg det själv men hade då tagit sig ut från skolan. Han har hört under informationsinsamlingen att folk från Winteko tagit däcken till skolan. Han såg att många människor dog.

Vid tvåtiden avtog skriken och det var inte många människor kvar. Men angriparna fortsatte att gå igenom för att kolla vilka som levde och vilka som var döda. Han såg angripare flytta kroppar till skolgården.

Runt kl. 22 lämnade han Kanyarwandas hus. Han tog inte vägen förbi skolan när han flydde vidare. Han hörde ingenting; hade han gjort det skulle han blivit rädd och inte vågat ta sig ut.

Han lämnade skolan utan sin lillebror och son och har därefter aldrig sett dem mer. Han vet därför att de dödades i skolan. Även hans svägerska dödades. Han har inte sett deras kroppar eller hört om någon som gjort det. Han har hört att man begravde alla som dödades i skolan i ett och samma hål.

Hassan Sengumungu lyckades ta sig från skolan i Nyakanyinya och berättade då att han blivit skadad i skolan. Renata Mukantwaza togs från skolan i Nyakanyinya av en man som tvingade henne att vara hans fru; de båda gick tillsammans till Kongo. Han vet inte om Renata Mukantwaza blev skadad i skolan. Faina Mukantagaras man Jean Bosco Ndekezi var i skolan i Nyakanyinya men kom inte ut.

Kännedom om Theodore Tabaro

Han kände Theodore Tabaro väl sedan denne var liten. De är uppväxta i samma by. Theodore Tabaros far, Jean Binenwa, och lillebror "Karekezi" deltog i mordandet. Han känner till att Theodore Tabaro efter skolan arbetade som gendarm innan han startade en bar. Under informationssamlingen i gacaca fick han höra att personer under folkmordet togs till Theodore Tabaros bar och där blev dömda till döden.

Han umgicks mycket med Theodore Tabaros familj innan folkmordet; de brukade gå dit och dricka bananvin. De kunde se Tabaro i byn när han var ledig från gendarmeriet. Han umgås alltjämt med Theodore Tabaros farbror som bor kvar i byn. Innan folkmordet var Theodore Tabaro inte gift.

Han känner till att Theobar Makaka är som en bror till Theodore Tabaro; de båda var släkt men på långt avstånd.

När bilden på den tilltalade zoomas in uppger han att han känner igen honom, det är han.

Tiden efterflykten från skolan i Nyakanyinya

När han tagit sig från skolan i Nyakanyinya fortsatte han vidare till Ruganda där han mötte sin fru och sina fem barn som fortfarande var vid liv. Dagen efter började man döda även i Ruganda. Han fortsatte sin flykt innan Bagambiki, prefekten i Cyangugu, kom och bad dem ta sig till stadion i Rusizi.

Theodore Tabaro, Rwagasore och Theobar Makaka brukade komma till stadion med en lista på personer som inte hade dött. Theodore Tabaro ville att man skulle leta efter dessa personer i stadion och lämnade pappren till gendarmer. Gendarmerna läste upp namn. De förstod att personerna vars namn lästes upp togs och dödades. Senare bestämde de att ingen skulle svara om de hörde ens namn. På stadion fanns ungefär 1 200 människor.

Om överlevare i byn Gahinga

De flesta överlevarna i Gahinga var kvinnor. Det var högst fem män från hans stam som överlevde. Av kvinnorna var det uppskattningsvis över 20 som överlevde. Det fanns även barn som överlevde.

Mående efter folkmordet

Just nu mår han någorlunda bra. När han ställs inför många frågor mår han dock inte bra. Han ser bilder framför sig och det händer att han ramlar. Han har inte bett om hjälp eftersom det brukar inte finnas.

Gacaca

Han har varit jurymedlem i gacacarättegångar på sektornivå i Winteko. Han började från början och var med tills slutet. Han har till och med fått en medalj som tack. Det fanns tre kategorier i gacaca. Han var med i andra kategorin som behandlade plundringsfall. Han deltog i ungefär 50 rättegångar.

Det började med informationsinsamling när alla medborgare kallades och fick berätta vad de visste. Han hörde ofta Theodore Tabaros namn under informationsinsamlingen. Man berättade att besluten angående människors liv togs i Theodore Tabaros bar. Han har själv vittnat under informationsinsamlingen och även vid åklagarmyndigheten.

Theodore Tabaro har blivit dömd i en gacaca-rättegång. Han känner till det eftersom ärendet inleddes i hans kategori. Men ärendet lämnades över till första kategorin och det var där Theodore Tabaro blev dömd.

Den svenska förundersökningen

Åklagarmyndigheten i Cyangugu skickade en kallelse via cellkontoret som meddelade att han skulle komma till åklagarmyndigheten. Rwandiska myndigheter sa ingenting om vad han skulle höras om. När han kom dit insåg han att det var vita personer som han skulle prata med. Det är ingen som kommit hem till honom. De som förhörde honom frågade honom om Theodore Tabaro och berättade att de ville gripa denne.

Inför förhöret i rätten fick han en kallelse av åklagarmyndigheten i Cyangugu som sa att han skulle ta sig till Kigali. Han tog en buss utan hjälp av åklagarmyndigheten. Ingen har försökt påverka honom innan mötet med svensk polis eller inför hans vittnesmål i rätten.

Han har märkt av den svenska utredningen i sin hemby, bl.a. nyligen när utredarna var tillsammans med en fånge som heter Rwagasore som visade var döda kroppar kastats.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När det uppmärksammas att han i polisförhör angett att han sett Interahamwe träna hemma hos Tabaro år 1994 uppger han följande. Han tog fel på tiden när han tidigare under förhöret angav att det var år 1992. Det har gått lång tid sedan det hände. Det som är korrekt är att han sett dem träna år 1994.

Ställd inför uppgiften att han i polisförhör inte nämnt något om att Theodore Tabaro kommit till stadion i Rusizi uppger han att man glömmer vissa saker när någon ställer frågor. Han hade glömt det i polisförhör men kom ihåg det nu.

När det noteras att han i polisförhör uppgett att en av personerna som var med i militären kastade granaten i skolan, och inte specifikt uppgett att Theodore Tabaro gjort så, uppger han att han har sagt allt han vet men att man kanske inte antecknat allt. Det har gått många år så ibland säger man vissa saker och ibland andra. Han har sagt allt i förhör som han sagt i dag. Det var tre personer som var/varit med i militären som kastade granater och ingen annan medborgare visste hur man använder en granat. Att de kastat granater är ingen slutsats han drar, han såg dem kasta granater.

Angående att han i förhör berättat att domare kommit hem till honom uppger han följande. Det är ingen svensk polis som kommit till honom. Det är felantecknat om det står att de kommit hem till honom. Ingen polis, vit man eller rwandisk domare har kommit hem till honom. Personer från cellkontoret kom dock hem till honom och berättade att det fanns en kallelse till åklagarkontoret.

15. Emmanuel Murwanashaka

Emmanuel Murwanashaka har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Emmanuel Murwanashaka

Han är född år 1967. Han bodde i Kongo när han var liten och flyttade till cellen Gahinga i Winteko när han var nio år. Han flyttade till sin morfar Alphonse Mbungu och mormor Vénérande. Hans farfar hette Athanase Ntabategera. Han gick tre års grundskola i Nyakanyinya. Han brukade kallas för Mabuno. Vid tiden för folkmordet hade han ett ID-kort som angav hans etnicitet som hutu. Han hade en bar och butik i Gahinga.

Tiden efter den 6 april 1994

9 april 1994

Den 9 april 1994 hörde han Rwakanyage ropa och kalla på medborgarna i byn. Man ville att de skulle komma och kriga med folk från Mururu. Medborgarna samlades hemma hos Theodore Tabaro runt kl. 9 – 10. Det var mycket folk från Karambo, Bugayi och Gahinga som samlades. Theodore Tabaro var med vid samlingen. Man sa att folk från Mururu förbereder

sig för att attackera dem. För att undvika att själva bli attackerade gick de och attackerade människor från samma by i Gahinga. Många i Mururu trodde att alla i Winteko var tutsier och de attackerade för att visa att så inte var fallet.

De gick upp mot Gahinga. Det blev sedan stridigheter mot tutsier från Gahinga och de kastade stenar mot varandra. Vissa sköt pilbågar. De hade inga vapen då.

Senare, vid kl. 11 – 12, var de vid en åkermark nära en teodling vid Abakongeza-folket. De var många angripare som stod på led och många tutsier stod på led framför dem. De kastade stenar mot varandra. En tutsiman vid namn Sadam träffades och därefter hörde de en explosion. De hamnade alla på marken. Han var på plats vid granatexplosionen men såg inte vem som kastade. Han såg att det exploderade och att bananträd flög upp i luften. Granaten hamnade i närheten av några personer och alla skingrades. Han trodde att de var tutsierna som kastat en bomb mot dem. Han fick senare samma dag höra att det var Theodore Tabaro som kastat en granat mot tutsierna. Det var tur att ingen dog den dagen. Han blev jätterädd när han hörde granatexplosionen och gick därifrån. Men Nshogoza kallade tillbaka dem som gick.

Strax efter granatattacken såg han att det kom gendarmer. De jagade tutsier, som var deras vänner, och vissa dödades.

En attack gick mot Gahinga och en mot Abakongeza-folket. I attacken mot Gahinga gick de efter gendarmerna. De var många angripare, bl.a. Nshogoza och Theodore Tabaro som gick med dem uppåt. Det som hände sedan var att Evariste Mudeyi sköts av en gendarm. När tutsierna såg dem försökte de fly och Mudeyi blev skjuten. Han var en bit, ca åtta meter, från Mudeyi och såg inte var skottet träffade. Mudeyi dog av skottet.

Efter att Mudeyi dödats jagades folk vid gömställen. Han har fått höra att Madushi och Aloys Nzamwita dödades men han var inte på plats. Han såg dock Madushi och Aloys Nzamwita när dessa ledsagades tillbaka mot Karambo av Theodore Tabaro, Kagemana och flera andra.

Vid Theodore Tabaros bar såg han hur d'Amour och Mbonigaba försökte förhandla för Madushi. Theodore Tabaro frågade varför de försökte få Madushi fri när dennes kompisar försökte fly. Theodore Tabaro sa att de var spioner.

Han gick till Karambo för att se till sin butik. När han kom tillbaka stötte han på Theodore Tabaro, Kagemana och Madushi. Den senare ledsagades nedåt. Han fick information om att man redan dödat Aloys Nzamwita. Madushi och Aloys Nzamwita hade tagits till Theodore Tabaros bar. När Aloys Nzamwita försökt rymma hade Nsengumuremyi sprungit efter och dödat honom.

Han fick i efterhand information om att även Madushi dödats av Mugemana.

Mordet på Rwabihunda

Han kände Rwabihunda, som var tutsi, och brukade skicka honom på ärenden. Mot slutet av folkmordet kom han från Gahinga och såg att Rwabihunda stoppades vid vägen i Gahinga. Bl.a. rådgivaren Jean Katarwa, Pacifique Kabalisa och Theodore Tabaro var där. Theodore Tabaro och rådgivaren beordrade Pacifique Kabalisa att döda Rwabihunda. Men Pacifique vägrade och grät. Rådgivaren, Theodore Tabaro och Pacifique Kabalisa gick då åt sidan och pratade. Sedan beordrade Theodore Tabaro honom och Felix Sibomana att döda Rwabihunda. Theodore Tabaros ord vägde tungt; ingen annan kunde beordra dem. Theodore Tabaro

anklagade honom för att vara spion och inte ha gjort någonting. Det var Theodore Tabaro de var rädda för eftersom de insåg att han hade makt. Alla var rädda för Theodore Tabaro eftersom han haft en granat. Theodore Tabaro hade varit militär och var mycket respekterad. Han och Sibomana dödade sedan Rwabihunda genom att slå ihjäl honom med klubbor nära Albert Senumas teodling i Gahinga. Det var deras egna klubbor som de brukade ha med sig under kriget. De kastade Rwabihundas kropp i ett dike. Om han inte dödat Rwabihunda skulle han själv ha dödats.

Efter att Rwabihunda dödat gick han hem. Den dagen gick bl.a. han och Felix Sibomana och drack i Kamembe. Pacifique Kabalisa betalade för ölen. Några dagar senare flydde Pacifique Kabalisa eftersom man ville döda honom.

Blendehuset

I Leotaires hus i Gahinga, det s.k. blendehuset, samlades kvinnorna. Han känner till att Senumas döttrar befann sig i blendehuset eftersom han ombads hämta varmt vatten till Annonciata som skadats i Nyakanyinya.

Förhållanden i blendehuset var dåliga. Tillgången till mat och vatten var låg. Huset vaktades av Yakubu för att ingen skulle komma för att döda kvinnorna. Styrelsen beslutade sedan att kvinnorna skulle flyttas till stadion.

De angripare som tog sig till Leotaires hus gjorde det i smyg. Om man hade gjort det öppet hade man dödat. Det var Theodore Tabaro och de andra som skulle straffa den som tog sig dit. Han visste att Theodore Tabaro inte tyckte om att man gick efter kvinnor. Han visste det eftersom de kände varandra; de växte upp med och pratade med varandra och han visste hur Theodore Tabaro tänkte.

Nyakanyinya

När människor från Mururu gick förbi hans hemort hörde han att dessa attackerat skolan i Nyakanyinya. Han såg att de hade plundrat. Han vet att människor från hans hemby dog i attacken men känner inte till om någon angripare från hans by deltog som angripare.

Ronderingar

Under folkmordet ronderade de för att upprätthålla säkerheten. De delade upp sig i grupper och turades om att rondera. Han vet inte hur det delades upp, men han hörde under folkmordet att allt planerades hos Binenwa. Han brukade vara där och dricka te och kunde höra vad som sades på mötena. De samlades hos en äldre dam vid namn Collette i Gahinga. Syftet med ronderingen var att hitta personer som de var emot. Om de hittade en tutsi skulle de döda den personen. Alla var tvungna att rondera, ingen kunde vägra.

Plundring

Han känner till att tutsiers hem plundrades och revs ned. Han deltog dock inte i detta eftersom han bodde hos sin farfar som sagt att han inte ville ha plundrade föremål.

Han såg hur kor plundrades och togs till Theodore Tabaro av bl.a. Nshogoza. Korna togs till Theodore Tabaro eftersom han var chef och hade makt att bestämma vad som hände. Han vet inte hur många kor som togs till Theodore Tabaro men såg många kor på gården. De plundrade korna delades ut i olika celler och åts. Han vet inte vem som delade ut korna.

Kännedom om Theodore Tabaro

Han trodde att han kom till rätten för att vittna mot sin kompis Theodore Tabaro. De kommer från samma by. De hade sina egna sysslor men de kunde träffas när han gick till baren för att dricka te. Theodore Tabaro hade inte byggt något eget hus utan bodde i eget rum hemma hos sina föräldrar. Theodore Tabaro hade dock förberett terräng vid en teodling för att bygga ett hus.

Man sa att butiken tillhörde Theodore Tabaros bror, men det framstod som ett familjeföretag eftersom fyra killar, bl.a. Theophile Kayigamba och Theodore Tabaro, turades om att arbeta i butiken. De hade också något slags lager i Kamembe där Theodore Tabaro brukade vara.

På kvällarna brukade de gå till Theodore Tabaros bar och dricka te, även under folkmordet. Det var många personer som kom till baren. Theodore Tabaros lillebror Theophile var hans vän och brukade befinna sig i baren. Theodore Tabaro fanns ofta i baren och hjälpte sin lillebror att sälja även under folkmordet.

Tiden före folkmordet hade Theodore Tabaro varit i gendarmeriet. Folk sa att Theodore Tabaro blev rädd och rymde när kriget blev allvarligt.

Efter folkmordet var han och Theodore Tabaro tillsammans på flyktingförläggningen i Kongo i ca ett år innan Theodore Tabaro flyttade till sina föräldrar i Bukavu. Sista gången han såg Theodore Tabaro var när de sprang i buskarna i Kongo år 1996. Han har inte haft någon kontakt med Theodore Tabaro eller någon ur hans familj sedan dess.

Om gacaca

Han fängslades år 1998 och dömdes i gacaca genom två domar som avkunnades samma dag år 2008. Han fick 12 års för deltagande i attacker och mord respektive 25 års fängelse för våldtäkter. Han avtjänar det längsta, dvs. det 25-åriga fängelsestraffet. Han har kvar fem år av sitt straff. Han erkände våldtäkten trots att han inte begått den för att undvika livstids fängelse. Det var Daphrose Kandama som anklagade honom för våldtäkt. Hon anklagade honom för att ha smittat henne med hiv trots att han inte är smittad själv. Efter kriget var människor arga på varandra och hittade på saker. Han vet inte varför kvinnan anklagade honom men det händer att man ljuger. Han vet inte om det hänt att andra lämnat falska vittnesmål men tror inte det. Han känner inte till att han dömts för delaktighet i attacken i Nyakanyinya och ytterligare våldtäkter i gacaca. Han har inte tagit del av sina gacacadomar.

Under informationsinsamlingen pratade han om sina brott och även om Theodore Tabaro. Han hörde också andra prata om Theodore Tabaro. Någon gång år 2008 hörde han att Theodore Tabaro blivit dömd i gacaca

Om den svenska förundersökningen

Han minns att han träffade svensk polis i Cyangugu efter att åklagarmyndigheten kallat honom. Han fick kallelsen dagen innan han hördes. Först vid förhöret fick han information om vad det skulle handla om. Han åkte till förhöret med Alexandre Twagiramungu. Ingen talade om vad han skulle säga eller inte säga. Det är ingen som försökt säga till honom vad han ska säga inför förhöret i rätten.

16. Emmanuel Nsabimana

Emmanuel Nsabimana har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Emmanuel Nsabimana

Han är född i Rusizi år 1955. Han växte upp i sektorn Winteko och bor i dag i sektorn Gihundwe. Han har gått sex år i grundskolan. Vid tiden för folkmordet bodde han i cellen Gahinga i sektorn Winteko tillsammans med sin fru och fem barn. Han var veterinär och arbetade åt staten i kommunerna Cyimbogo och Gishuma. Han hade ett ID-kort som angav hans etnicitet som tutsi.

Tiden efter den 6 april 1994

När presidentens plan sköts ned var han i Gahinga. Dagen efter hörde han att det var utgångsförbud och att man inte fick vistas i grupp. Därefter kom dödandet.

På morgonen den 9 april såg han Interahamwe vid Theodore Tabaros bostad. De var klädda i uniformer med MRND-tyg i olika färger och var beväpnade. Det var första gången han såg det och han blev rädd.

Han gick in i Theodore Tabaros butik, vilket han brukade göra efter jobbet för att köpa mat och dryck och samtala. Han bad om cigaretter. Theodore Tabaros lillebror Karekezi sa att de inte säljer på kredit i dag. Han hade dock pengar och köpte cigaretter och lämnade därefter butiken. De Interahamwe som tränade hos Theodore Tabaro tittade illa på honom och han gick därför fortare mot hemmet. Interahamwe hade machetes, spjut, klubbor och hackor. De tränade genom att kasta spjut, slå med klubbor på marken för att visa hur man dödar en orm – tutsier liknades vid ormar. Man skulle slå ormar i huvudet för att döda dem. Han blev rädd eftersom han förstod att de ville döda tutsier. Det var fler än 20 ungdomar som tränade, han minns bl.a. Mbembe, Makaka och Rwagasore. Den senare har dödat många människor.

Theodore Tabaro och Modeste Karemera var ca 20 meter från övriga Interahamwe. Theodore Tabaro var klädd i vanlig klädsel. Han hälsade på Tabaro och Karemera som vägrade hälsa tillbaka och tittade illa mot honom.

Efter att han lämnat Theodore Tabaros butik gick han hem och berättade att de skulle bli attackerade. Därefter kom angrifarna skrikande. Angrifarna var desamma han sett tidigare, dvs. bl.a. Makaka, Mbembe och Kaburimbo. Det var många fler som han kan komma på om han sitter och tänker. Alla angrifarna var från hutu-folkstammen Abakurankota. Modeste Karemera och Theodore Tabaro beordrade attacken och stannade sedan vid Theodore Tabaros hus som kallades högkvarteret.

Angrifarna, som kom från Bugayi och Karambo, kom emot dem sa att de skulle ”hugga i dem”. De krigade mot angrifarna på vägen i Gahinga. Det fanns bönodlingar och hus runt vägen. Angrifarna hade machetes och klubbor. De kastade stenar mot angrifarna som då sprang tillbaka.

Angrifarna kom sedan tillbaka i en andra attack. De skrek återigen ”vi ska hugga dem”. De fortsatte strida med stenkastningar men angrifarna hade nu granater och skjutvapen. De var vid vägen nära det nuvarande cellkontoret i Gahinga. Därefter kastade angrifarna en granat mot dem, men den träffade ingen. Han såg inte vem som kastade granaten. De fick skingra sig. Granaten landade inte på vägen utan i en odling. Det var svårt att se var den landade

eftersom den inte träffade någon. Han vet inte om personen som kastade granaten siktade på någon, men man ville ju döda de personer man krigade mot. Han såg bl.a. Pascal Kampayana i närheten av granatexplosionen.

Efter granatkastningen kom dödandet. De sköt mot honom och en man som hette Mudeyi. Han och Mudeyi sprang åt samma håll mot en gård som tillhörde man vid namn Yohani. Mudeyi sköts i närheten av gården; han såg Mudeyi ramla och hörde också ett skott. Han uppskattar att han var 20 meter från Mudeyi när denne sköts. Han såg inte vem som sköt Mudeyi, men de misstänkte att det kunde vara Theodore Tabaro eftersom han hade skjutvapen. Han hade sett Theodore Tabaro med skjutvapen i attacken när granaten kastades, inte vid övriga tillfällen. Efter granatkastningen såg han Theodore Tabaro, men det var innan skottlossningen så han vet inte om det var Theodore Tabaro som sköt Mudeyi. Theodore Tabaro hade vanliga kläder även vid detta tillfälle. Han såg ingen annan ha skjutvapen men det var många angripare så han vet inte om någon annan hade skjutvapen.

Därefter sprang han och berättade för sina bekanta att Mudeyi är död. Han såg inte Mudeyis kropp efter detta. De andra sprang därifrån. Några av dem möttes i buskar där de gömde sig.

Om mordet på Laurent Semakamba

Det var många som attackerade Laurent Semakamba. Han minns inte vilken dag men det var under april månad 1994. Han har hört att det hände hemma hos Semakamba i Gahinga. Dagen Semakamba dog sprang han förbi dennes hus där det var många personer samlade. Han vet inte vilka men det såg ut som Interahamwe eftersom han kände igen klädseln. Han uppfattade inte vad som hände, men har efteråt förstått att de höll på att döda Semakamba.

Han såg senare, ungefär tre till fem dagar efter Mudeyis död, Semakambas döda kropp på dennes mark ovanför huset. Han fick uppgiften om hur Semakamba dödats under gacaca, bl.a. från Rwagasore.

Om mordet på Albert Senuma

Albert Senuma var som hans far; eftersom hans biologiska far avlidit uppfostrades han av Senuma. Han känner till att Theodore Tabaro dödade Albert Senuma i Mibilizi. Han fick veta det genom Senumas fru. Theodore Tabaro hade kommit och visat Senumas skor av märket Safari, glasögon och möjligtvis körkort för Senumas fru Candida. Hon berättade det när de befann sig i stadion på flykt. Theodore Tabaro hade också sagt någonting till henne men han minns inte vad.

Om Ubemfi och att Theodore Tabaro beordrat attacker

Theodore Tabaro, Modeste Karemera och flera andra personer grundade Ubemfi. Modeste Karemera var ordförande. Man kan säga att Ubemfi startade folkmordet i området.

Han och andra ville vara med i kooperativet och ansluta sig till Ubemfi. För att bli medlem skulle man betala medlemsavgift. De fick svaret att inga tutsier fick vara med.

Han kan säga att det var Theodore Tabaro och Modeste Karemera som beordrat attacken i Gahinga eftersom den skedde efter att de tränat Interahamwe. Det var folk som sett att Theodore Tabaro tränat de övriga som berättat det. Eftersom Theodore Tabaro varit med i gendarmeriet kunde han träna Interahamwe; ingen annan kunde ha gjort det. Det är många som kände till vad Theodore Tabaro gjorde vid huset. Personer som avtjänat sitt straff har

berättat att Theodore Tabaro tränade Interahamwe. Rwagasore berättade det när han satt i fängelse och vittnade om det i gacaca. Det är information han fått efter folkmordet.

Ansvar för folkmordet i Winteko

Ingen utanför Winteko var ansvarig för vad som hände där under folkmordet. De som utmärkte sig mest var Rwagasore, Makaka, Mbembe och många andra. De som ledde angrifarna var Theodore Tabaro, Modeste Karemera, Jean Gatabarwa och många andra. Han fick under gacaca höra att dessa personer beordrat andra att döda tutsier.

Kännedom om ytterligare händelser

Han känner till av vissa av Pelagie Kaberas barn dödades av Pelagies bror Celestine Shombo.

Från överlevare i skolan i Nyakanyinya fick han veta att hans farbror Jean Bosco Mdekezi dödats i skolan.

Hassan Sengumungus syster Faina dödades när hon försökte stoppa Interahamwe från att våldta hennes dotter. Han fick den informationen i stadion från personer som varit i blendeuset.

Theobar Kamahanda dödades nedanför sitt hem av bl.a. Emmanuel Nsengiyumua och Laurent Mbiribindi. Han känner inte till om dessa personer har någon koppling till Theodore Tabaro

Tiden efter folkmordet

Det var fler än 260 personer som dödades i Winteko. Efter folkmordet bosatte han sig i Gihundwe pga. säkerhetsläget i Gahinga och att hans hus jämnats med marken.

Om gacaca och den svenska förundersökningen

Han har lämnat vittnesmål i gacaca och deltog i många gacacaréttgångar. Han har hört Theodore Tabaros namn nämnas under informationsinsamlingen. Han minns inte om Theodore Tabaro haft någon gacacaréttgång men han stack ut under folkmordet så han tror inte att man kan ha missat honom.

Åklagarmyndigheten i Rusizi kallade honom till förhöret med svensk polis. Han var inte rädd inför förhöret. Det är ingen som sagt åt honom vad han ska säga i rätten eller inför något av de förhör som hållits med honom om utredningen.

Kännedom om Theodore Tabaro

Han kände och har träffat Theodore Tabaro. De kände till att Theodore Tabaro anslutit sig till gendarmeriet. Under april månad 1994 kan det ha varit så att Theodore Tabaro inte längre var gendarm eftersom han såg Theodorfe Tabaro i byn i Winteko.

När bilden på Theodore Tabaro zoomas in uppger han att han känner honom; Theodore Tabaro brukade ha kakiskjortor och mindre skägg på den tiden.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När han uppmärksammas på att han i förhör uppgett att han sett Mudeyi bli skjuten och vem som sköt uppger han följande. Det är ingen som läst förhørsprotokollet för honom. Tolkningen kan ha blivit fel. Det var många människor där men eftersom det var Theodore

Tabaro som hade skjutvapen så drog han slutsatsen att Tabaro sköt Mudeyi. Han såg Tabaro med skjutvapen men kan inte påstå att han sett Tabaro skjuta Mudeyi.

Angående att han vid vallningsförhör uppgett att Theodore Tabaro varit gendarmklädd uppger han att han sett Tabaro med gendarmuniform tidigare, men inte under folkmordet.

Ställd inför uppgiften att han under vallningsförhör ska ha uppgett att han sett Laurent Semakamba bli angripen uppger han att det är fel. Han känner bara till att Semakamba attackerades av många människor, han har inte sett Semakamba bli attackerad.

När det noteras att han i förhör uppgett att han sett Fabien Rukirumarane med ett vapen den 9 april men inte att han sett Theodore Tabaro med vapen samma dag uppger han följande. Han har sett Fabien Rukirumarane med vapen men inte den 9 april. Det var i Kabahinga. Den 9 april har han sett Theodore med skjutvapen; han kan ha glömt att säga det till utredarna.

Ställd inför uppgiften att han i förhör uppgett att han var rädd när han kallades till förhör uppger han följande. Han är inte rädd nu, men han var rädd då eftersom han inte visste varför han kallades. Han visste att han inte gjort något fel och var rädd för åklagarmyndigheten och för att hamna i fängelse. Han kördes av en chaufför till förhöret. Med i bilen fanns även en för honom okänd kvinna. Han vet inte om kvinnan också besökte åklagarmyndigheten.

Angående att han i förhör sagt att han den 9 april sett många människor som hade vapen och granater uppger han man kan ha antecknat fel. Vapnet han sett är det skjutvapen som Theodore Tabaro hade och granaten som exploderade. Om förhørsprotokollet hade lästs upp för honom hade han rättat till det.

När han förevisas sin underskrift på förhørsprotokollet uppger han att han minns underskriften och själva handlingen.

17. Eugene Munyangoga

Eugene Munyangoga har hörts på begäran av Theodore Tabaro. Förhöret har skett via videolänk från Danmark.

Allmänt om Eugene Munyangoga

Han föddes år 1963 i Musange i dåvarande Gikongoro-prefekturen i södra Rwanda. Familjen flyttade till Kigali när han gick i årskurs tre i grundskolan. Han har en examen i psykologi och pedagogik från universitetet i Butare.

Vid tiden för folkmordet arbetade han som direktör på Migrationsverket i Kigali. Hans pappa mördades under folkmordet. Han har också förlorat sina två syskon efter att de flytt till Kongo där flyktingförläggningen attackerades. Han flydde till Kongo i juli 1994.

Om Rwanda National Congress

Rwanda National Congress (RNC) är en förening som bildades 2010 där alla rwandier ingår, från olika etnicitet och olika håll. Han är ledare för RNC i Danmark. Han är även ansvarig för medlemmar i Sverige. RNC finns över hela världen och har väldigt många medlemmar. Föreningens syfte är frihet, enhet och demokrati; de vill ändra makten i Rwanda. RNC anser att Rwanda är en diktaturregim; det finns ingen yttrandefrihet och rättsväsendet är dåligt. Om man inte har samma åsikter som regimen i Rwanda – det kan vara en rwandier i Rwanda eller

utomlands, hutu, tutsi eller twa – har man inte rättvisa i Rwanda. Ett exempel är Victoire Ingabire som åkte till Rwanda år 2010. Hon fängslades pga. att hon önskade rättsväsende för hutuer. Hon överklagade sin dom till East African Community-rätten som ansåg att hon inte blivit dömd på ett korrekt sätt, varefter Rwanda drog sig ur East African Community-rätten. Mushaidi som var ordförande för ett parti dömdes till livstid men har ingenstans att överklaga. Theoneste Niyitegeka som skulle ställa upp i presidentvalet sitter i fängelse. RNC bevakar dessa frågor och har även medlemmar i Rwanda som lämnar information. Men dessa personer kan inte visa öppet att de är medlemmar i RNC eftersom de riskerar att fängslas eller dödas. Han har två exempel på högt uppsatta militärer som sitter i fängelse pga. att de blev misstänkta för att tillhöra RNC, Frank Rusagara och Tom Njabagamba som var ledare för presidentens skydd.

Om rättsväsendet i Rwanda

I Frank Rusagaras och Tom Njabagambas rättegångar lämnade vittnen falska vittnesmål efter att ha blivit beordrade av regimen i Rwanda om vad de skulle säga. Ett vittne vid namn Kabuye hade tvingades komma trots att han vägrat. Rättegången var offentlig. En grupp FN-medarbetare upptäckte att Rusagara och Njabagamba dömdes på ett felaktigt sätt och krävde att regimen skulle släppa dem, men regimen vägrade. Rusagara och Njabagamba anklagades för att sympatisera med RNC och för att informera andra om att RNC hade ett bra ledarskap som kunde förbättra Rwanda. Domarna kom för ca två år sedan.

I Rwanda är det presidenten som bestämmer över domstolarna. Om någon inte har samma åsikt som regimen bestämmer domstolarna som presidenten vill. Den kvinnliga presidentkandidatens far dödade i vad som påstods vara en bilolycka. Alla vet att det var FPR som dödade honom. Familjen bad om en utredning om vad som orsakade mordet, men det har inte varit någon utredning och familjen har inte fått veta vad som hände i bilolyckan. Mannen som körde bilen lever fortfarande. Fadern hade haft problem med regeringen sedan en rättegång om hans hotell. Under dotterns kandidatur greps hon och andra familjemedlemmar och hemmet plundrades. Hon häktades och familjen anklagades för skattebrott och familjeföretaget har nyligen sålts på ett felaktigt sätt av regeringen.

Om Kagame säger någonting följer andra myndigheter – åklagare, domstolar etc. – vad Kagame säger. Det är i Rwanda omöjligt för ett vittne att i en rättegång säga sanningen. Det skulle inte göra någon skillnad om svenska myndigheter utreder på plats i Rwanda. Även om en utländsk myndighet besöker Rwanda i hemlighet är det omöjligt; folk är rädda för att försvinna eller bli dödade om de skulle säga sanningen och det skulle komma ut. Regimen har ett sätt att jobba t.ex. när svenskar kommer – de förbereder folk redan innan svenskarna kommer dit genom att säga vad de ska säga när folk kommer och ställer frågor. Eller säga att de ska spela spel och gråta, eller fly när de ser de som kommer. Eller som när det gäller Edovard Karemera i ICTR – ett åklagarvittne berättade efter rättegång att han blivit tillsagd att vittna som han gjorde. Han har läst om det i en tidning. Regimen känner inte till vilka frågor som ska ställas, men det finns en organisation som heter Ibuka som hotar folk och säger åt dem vad de ska säga. De får den informationen från människor som bor i landet och från människor som varit ledare och lämnat landet. RNC har medlemmar som varit högt uppsatta inom RPF.

Han känner till detta sedan tidigare, även innan Sverige började utreda. Det är välkänt att det är så sedan RPF tog makten. Man kan läsa rapporter.

Om påverkade vittnen och förföljelse utanför Rwanda

Utanför Rwanda förekommer förföljelse och mord. Patrick Karegeya, som var överste, mördades i Sydafrika. Regeringen i Rwanda spelade en stor roll i mordet. Efter en sydafrikansk utredning blev det diplomatiska problem mellan Rwanda och Sydafrika. Generalen Kayumba Nyarwasa som bildade RNC har utsatts för tre mordförsök i Sydafrika; rättegången pågår nu.

För- och nackdelar för fångar som vittnar

Det händer att fångar får fördelar och nackdelar av att vittna. En person satt i fängelse i 12 år och fick därefter rättegång i gacaca och vann målet. Sedan skickades personen tillbaka till fängelset. En person i familjen skulle anklaga personen. Man lovade att om personen anklagade skulle han släppas fri. Det blev en ny rättegång i gacaca och personen vittnade. Sedan reste medborgarna på sig och sa att det inte var sant. Personen skickades åter i fängelse och fick en ny rättegång. Då kom familjemedlemmen som tidigare vittnat och berättade att han tidigare ljugit. Den äldre mannen frigavs och lämnade landet. Efter att han flytt dömdes han igen i sin utevaro och man kallade familjemedlemmar att vittna. Då dömdes han i sin utevaro till livstids fängelse i gacaca. Den mannen bor nu nära där han bor. Ett annat exempel är Sylvene Ahorugeze som fängslades i Danmark anklagad för folkmord. Han fick en rättegång och det visade sig att det inte fanns några bevis varför han frigavs. Sedan kom han till ambassaden i Stockholm och ambassadpersonalen kontaktade svensk polis för att gripa honom. Han tror att Sylvene Ahorugeze satt i fängelse i tre år i Sverige och därefter frigavs. Han har inte följt upp ärendet.

Han bygger sina uppgifter på det han läst och från uppgifter från personer i Rwanda. De människor som lämnar uppgifter i Rwanda är av olika etnicitet och har olika utbildning.

Kännedom om Theodore Tabaro

Han känner till Theodore Tabaro. De träffades i en flyktingförläggning Centralafrikanska republiken. Det var ungefär 1 000 flyktigar i lägret. Han hade inte så mycket kontakt med Theodore Tabaro då. Sedan förflyttades ungefär 30 familjer, bl.a. hans och Theodore Tabaros, till en UNHCR-förläggning. Han hade då vanliga kontakter med Theodore Tabaro. UNHCR valde honom som chef på förläggningen eftersom han var högutbildad. På förläggningarna var man inte öppna mot varandra och berättade inte vad man varit med om. I undantagsfall kunde man berätta för någon man blivit mycket nära. Men generellt vågade man inte berätta. Theodore Tabaro var inte en nära vän som han öppnade sig inför. Han visste att Theodore Tabaro kom från Cyangugu. Han kände också till att Theodore Tabaro varit snickare eller haft en butik. Han har inte hört att Theodore Tabaro skulle ha arbetat som gendarm; när man tittade på hur Theodore Tabaro betedde sig kunde man inte tänka sig det. Theodore Tabaro var en lugn och troende person. Benoit Rugumaho pratade men det i övrigt var människor inte öppna mot varandra. Det stod Tabaro i pappren i flyktinglägren. Han har aldrig hört ett annat efternamn.

Sedan han kom till Danmark brukade han och Theodore Tabaro träffas vid dop och bröllop. Då pratade de om sina gemensamma minnen från flykten i Kongo. Han kände till att Theodore Tabaro var troende och de brukade prata om det. Theodore Tabaro berättade att han inte var mycket engagerad i politik men medlem i FDU-Inkingi. De fortsatte ha telefonkontakt och deltog tillsammans i en demonstration i Oslo när Kagame var på besök år 2015.

Theodore Tabaro har kopplingar till RNC. FDU fick problem och delades upp. Han kontaktade Theodore Tabaro och frågade om han kunde ansluta till RNC, vilket Theodore Tabaro gjorde. De bad Theodore Tabaro representera RNC i Sverige. Han tror att det var i Oslo år 2015 som de började prata om det. Theodore Tabaro medverkade för att hitta personer till ett möte, vilket hölls. För att bli ledare i RNC måste man väljas av medlemmarna. När han bad Theodore Tabaro vara representant var det inte riktigt färdigt. Men de betraktade honom i alla fall som RNC:s tillfälliga representant i Sverige fram tills gripandet. Det finns andra RNC-medlemmar i Sverige. Kordinator, representant, ordförande är olika termer som används. Han fortsatte att vara ordförande för Danmark och Sverige. I och med att han kände Theodore Tabaro väl hade han i åtanke att Theodore Tabaro skulle kandidera till ordförande i Sverige. Det blev dock inget val eftersom Theodore Tabaro blev gripen. Andra medlemmar blev rädda och trodde att det var pga. medlemskapet i partiet som Theodore Tabaro greps.

Användning av ordet kackerlacka

Ordet kackerlacka används inte av diasporan idag. Men ordet kackerlacka började inte användas 1990 eller 1994. Däremot började ordet användas när en grupp attackerade Rwanda, liksom när RPF kallades Inkotanyi.

Han har på senare år sett en karikatyr av president Kagame som kackerlacka i sociala medier. Han vet inte i vilka grupper det finns. Han tar avstånd från det eftersom det handlar om att dehumanisera en människa. Det är inte bara sådana karikatyrer förekommer.

18. Evelyne Uwimana

Evelyne Uwimana har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Evelyne Uwimana

Hon är född år 1970. Hon gick sex år i skolan i Nyakanyinya. Vid tiden för folkmordet bodde hon i cellen Gahinga tillsammans med sin pappa och sina åtta småsyskon. Bland syskonen fanns Theodore Nyilinkwaya som var lärare innan folkmordet. Renata Hasabwamariya var hennes yngsta syskon. Hela hennes familj var tutsi. Hennes pappa sysslade med försäljning. Hon bor alltså i Gahinga.

Tiden efter den 6 april 1994

Hon och andra kvinnor, bl.a. Dorothée Nyampundu, samt en döv man gömde sig inledningsvis i buskar. De kunde höra skottlossningar. Den 10 april blev folkmordet allvarligt. De såg en person som letade efter gömda personer. De såg även en attack på andra sidan.

Hennes bror Theodore Nyilinkwaya kämpade mot angrifarna och vann. Då tog angrifarna till skjutvapen och Evariste Mudeyi dödades. Hon fick höra det av bl.a. Gasarabwe efter folkmordet. När skottlossningen började kom hennes bror och berättade vad som hänt.

Kagemana, som också bodde i byn, hittade dem i buskarna. De bad att Kagemana inte skulle avslöja dem. Men Kagemana ropade på angrifarna på andra sidan som kom springande. Angrifarna var klädda i bananblad och beväpnade med svärd, spjut och klubbor. Angrifarna var från Gahango och Cyete, dvs. inte från hennes hemort. Hon kände dock igen Jean Marie, son till Nyirabugwiza, som bodde i samma cell som hon. Innan angrifarna kom hade hon lillasystern Renata Hasabwamariya på ryggen. Hon tog ner Renata från ryggen och gick mot angrifarna innan angrifarna hann fram. Hon bad om ursäkt till angrifarna. Trots att hon inte

hade några pengar så hon till angriparna att hon hade det eftersom det var ett sätt för henne att inte dödas. Angriparna frågade hur mycket pengar hon hade och hon svarade att hon hade 3 000 rwandiska franc. Angriparna frågade var pengarna var och sa att de inte gillar folk som skämtar med dem. Angriparna tog Faina Mukantagara. Angriparna delade upp sig i grupper; vissa stannade med kvinnorna i syfte att döda och andra gick med dem i syfte att få pengarna. Faina gick med en grupp och hon gick med en annan. Hon visste att de skulle dödas.

De gick hemåt och kom till platsen nedanför Kayiamo Vendiramas ("Kaka") gård där de hade lämnat sina saker. Kaka var hennes farmor och mor till Launduard och Bosco. När de kom till kullen stötte de på en man vid namn Theodore och andra Interahamwe som hon inte kände till. Theodore hade ett sådant skjutvapen som militärer brukar ha med ett bälte över axeln. Theodore frågade om det var några personer kvar på andra sidan. När angriparna såg hur det rörde sig i gräset frågade Theodore vem som var där. De gick dit för att titta och såg Launduard Kampanyana som sparkade med benen. Man hade skadat Launduard men han var inte död. Hon vet inte vilka som slagit Launduard tidigare. Theodore sa då "ta bort ormen". Innan de andra Interahamwe hunnit döda honom sa Theodore "flytta på er jag ska visa er". Theodore hade skor på sig och trampade på Launduards panna. När Theodore slog till i pannan dog Launduard. Hon vet att Launduard dog eftersom han inte sparkade mer. Han var nästan död. En annan person som hade ett anteckningsblock var med. Theodore sa "ge mig blocket" och tog blocket och frågade efter Launduard Kampanyanas namn och antecknade det därefter på blocket. Man skrev namnet för att man ville anteckna vilka som dödat. Launduard var ordförande för partiet PR och brukade vara emot vissa partier innan folkmordet. Launduard var hennes farbror och var tutsi.

De gick uppåt och angriparna frågade "har ni dödat alla, är det någon som är kvar?". När de kom till Kakas hem sa angriparna "ge oss pengarna". De letade i väskor efter pengar och hon sa att brodern Theodore Nyilinkwaya hade lagt pengarna här. Angriparna frågade var pengarna var och hon berättade att brodern dödat, men egentligen gömde brodern sig i bananodlingen. När hon insåg att det inte fanns några pengar tog hon ut avokado. Angriparna frågade om hon trodde att de ville ha avokado och ville döda henne. Angriparna sa att de skulle gå och titta om den andra kvinnan Faina gett några pengar.

De gick uppåt förbi Kakas hem. Angriparna gick före henne och hon gick sist. Framför henne fanns en man vid namn Jean Marie som bodde i samma cell som hon men de var inte grannar. När de kommit fram till Patricias gård, vid Launduard Kampanyana, hade de andra angriparna hamnat längre fram på den lilla stigen. Jean Marie signalerade med handen att hon skulle springa därifrån. Hon och Jean Marie stannade och de andra fortsatte gå. Hon tänkte att även om Jean Marie signalerade att hon skulle fly måste hon gå med eftersom de andra skulle skjuta henne om hon försökte rymma. Hon fortsatte gå. Jean Marie fortsatte signalera att hon skulle rymma. De andra tittade till slut bakåt och såg att hon och Jean Marie stannat. Bland de som gick före fanns Theodore. Angriparna stannade och kallade på Jean Marie. Angriparna tvingade henne att gå före dem och slog därefter Jean Marie med klubbor. Angriparna frågade henne vad hennes relation var till Jean Marie. Jean Marie själv sa att han inte var besläktad med henne.

De gick vidare till Faina Mukantagaras make Boscos gård. Angriparna som gått med Faina kom ut. Hon fick höra att Faina betalat pengar. Angriparna som gått med Faina berättade för angriparna som var med henne att de dödat Faina. Men Faina lever än i dag. Angriparna sa till henne att lägga sig på marken. Det var utanför Boscos gård. Theodore sa till Jean Marie att

börja. Jean Marie fick ett svärd. Hon låg med vänster sida på marken och hade handen på kinden. Hon hade en vit klänning. Det sista hon såg var att Jean Marie hade svärdet i luften.

Det tog lång tid innan hon vaknade. Hon kände smärta någonstans. Hon var vid kaffeodlingen framför hennes farbrors gård. Interahamwe var där. Hon tittade på klänningen hon hade på sig och den var röd. Hon undrade vad som hänt och var hon blivit skadad. Hon hade huggits i huvudet och ett spjut hade gjort ett hål. Hon såg också att man hade huggit av en bit av ett finger. Hon kommer ihåg att hon hade handen på kinden. En del av huden på fingret var hängande. Hon kunde bara se att hon var skadad på fingret, men kände någonting på huvudet. Hon försökte röra sig men kunde knappt och såg en batong framför sig. Det rann blod som från ett rör från huvudet. Hon kröp till batongen, tog den och reste sig. Hon kände att det var smärtsamt att gå. Hon kämpade sig steg för steg nedåt mot Kaka. Hennes hår var fullt av blod och låg mot huden. Hon kom fram till Kakas hus där även Dorotheé Nyampundu, Patricie Mukabatsinda och Faina Mukantagara samt Renata och hennes andra syskon var. När de såg henne skrek de. Men hon sa att hon inte hade något problem eftersom hon uppfattade att hon bara var skadad i fingret. Därefter tappade hon nästan medvetandet. Hon kan inte berätta något om vad som hände efter den dagen.

Det hon minns därefter är att Interahamwe kom för att hämta dem. Hon minns inte vilken dag det var. Interahamwe sa att Kaka, som var hutu, skulle gå till sin familj. De hade klätt småpojkar som tjejer eftersom angriparna oftast ville åt män och pojkar. Därefter tog angriparna kvinnorna, flickorna, pojkarna i flickkläder och den döve mannen till blendehuset som tillhörde Leotaire.

Tiden i blendehuset

De var i blendehuset ett tag men hon minns inte hur länge. Hon var liggande i huset. Hon minns att solen lyste in och att såret blev infekterat. I huset fanns bl.a. hennes syskon, Dorotheé Nyampundus barn och Faina Mukantagaras barn. En kvinna som hette Faina dödades i blendehuset.

Interahamwe brukade komma till blendehuset på nätterna och titta runt bland dem och hämta några tjejer. Angriparna gick bara förbi henne. Angriparna kom varje natt och tog med sig kvinnorna och sedan kom de tillbaka. Bland de Interahamwe som kom under nätterna kände hon igen bl.a. Emmanuel och Rwagasore. En gång kom Rwagasore med ett svärd och skulle döda henne men Emmanuel stoppade honom.

Angriparen Emmanuel, som bodde granne med blendehuset, tog henne en gång men det var under dagtid. Hon vägrade först men Emmanuel slog henne med sidan av en machete. De andra kvinnorna sa till henne att hon kunde gå med Emmanuel istället för att dö. Hon gick med Emmanuel som våldtog henne i ett närliggande hus. Efter ca en timme släppte Emmanuel henne i närheten av blendehuset. Utanför blendehuset såg hon angripare, bl.a. Johani, Innocent och Gratien. Angriparna bodde på samma kulle som hon. Hon började gråta och Interahamwe skrattade åt henne. Natten som följde stannade hon inte i huset utan gömde sig hos en äldre kvinna. I gryningen gick hon tillbaka till blendehuset. Det var så hon gjorde fortsättningsvis; hon övernattade inte i blendehuset. Hon var rädd och trodde att Emmanuel skulle komma tillbaka varje natt och hämta henne. Hon gick tillbaka till blendehuset varje morgon eftersom angriparna hade samlat alla dem i huset. Dessutom ville inte den äldre kvinnan att någon skulle upptäcka att hon var där. Om Interahamwe hade upptäckt henne hade hon dödats. Eftersom alla dödades förutom kvinnorna i blendehuset insåg hon att de samlats där för att våldtas.

Hon fick information i efterhand att männen brukade våldta kvinnorna som togs ut under nätterna.

Hon minns inte allt men de bodde också i ett hus tillhörande Zayasi. Hon minns att hon var i det huset och mådde jätteilla när de togs från Kakas hem. Angriparna brukade ta kvinnor även från Zayasis hus. Faina vägrade låta angriparna våldta dottern Claudetta och dödades därför. Faina var mor till NSengomungu ("Nsenga") som är henne granne.

I Zayasis hus fanns bl.a. Patricie Mukabatsinda, Faina Mukantagara, Consolatta, Dorothée Nyampundu och hennes syskon. Faina Mukantagara var skadad. Även Fainas barn blev skadat men hon vet inte hur. En äldre kvinna var skadad i huvudet och dog senare.

Interahamwe, bl.a. Rwagasore, sa till slut att de skulle gå till stadion och att de skulle dödas på vägen. De lämnade blendhuset utan att någon ledsagade dem och kom fram till stadion.

Om hennes far Theobar Kamuhanda

Hennes pappa Theobar Kamuhanda vägrade lämna hemmet och mördades där. Hon vet att hennes pappa dödades men han fick ingen begravning. År 1996 såg hon sin pappas huvud och ben vid ett avokadoträd. Hon vet att det resterna av hennes fars kropp eftersom han dödades på den platsen. Lucia Mujawamariya hade sett när han dog men berättade inte vilka som dödade fadern.

Tiden efter folkmordet

Efter folkmordet mådde hon inte alls bra. Hon kom ihåg vad som hänt och ville inte ens prata med någon. Hon funderade på hur hon skulle kunna leva med sitt handikapp. Hon betraktade varje människa hon mötte som en fiende och vågade inte prata med dem. Vid tidigare förhör orkade hon inte mer när hon var mitt i berättelsen. Inget ord kom ut. När hon nu berättar om det känner hon sig lugn och lättad pga. att det finns människor som fått höra hennes problem. Alltsedan hon blev slagen i huvudet hör hon dåligt.

Hennes bror Theodore Nyilinkwaya bor i Belgien. Hon har inte träffat honom på länge. Senast de träffades var länge sedan när en annan bror gifte sig. Brodern har försökt ringa men det har inte fungerat eftersom hon inte hört honom. Hon brukar däremot träffa sina andra syskon.

Det finns många andra hon träffar men de pratar inte om folkmordet. Hon träffar bl.a. Patricia, Consolatte och Dorothée men inte så ofta. Av dem som bor kvar i hennes by har hon daglig kontakt med Consolatte och Nazuriya.

Kännedom om Theodore som hon talat om

Theodore var en kille som bodde på samma kulle som dem. Theodore bodde hemma hos sina föräldrar i deras by i cellen Karambo. Hon minns pappans namn Binenwa. Hon brukade se Theodore vid vägen. Hon brukade se honom ungefär en gång per månad. Innan folkmordet hade hon inte sett honom på ett tag. Hon vet att Theodores familj sysslade med försäljning. De sålde bananvin och andra drycker. De hade sin försäljning hemma. Hon brukade gå förbi där ibland. Hon såg att de sysslade med försäljning och drycker. Hon var nästan jämnårig med Theodore.

När bilden på den tilltalade zoomas in uppger hon att det inte var han. Personen hade långt ansikte.

Gacaca

Hon har inte deltagit vid informationsinsamling, men det kunde hända att hon gick till gacaca. Hon minns inte vilka gacacarättegångar hon närvarade vid. Hon kunde inte höra vad som sas pga. sin hörselskada. Man sa att det var obligatoriskt att gå dit och man kunde straffas om man inte gick dit. Det var bara att man ville uppmuntra folk att gå dit; ingen straffades.

Svenska förundersökningen

Jean Baptiste från åklagarmyndigheten ringde henne och sa att hon fått en advokat och att de skulle träffas. Man frågade om hon kände Theodore från Winteko. Då kom hon på det namnet Theodore och den person som hade begått folkmordsbrott. Personerna berättade att man hittat honom. Hon svarade ja på frågan om hon visste något om honom. Hon träffade dem sedan vid åklagarmyndigheten. Hon träffade då sin advokat, tolken och Jean Baptiste. Hon svarade sanningsenligt på frågor om vad hon sett.

Inför förhöret i rätten har hon inte pratat med någon.

Hon har inte hjälpt åklagarmyndigheten med telefonnummer till andra personer.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som nedtecknats från förhör under förundersökningen

När hon uppmärksammas på att hon i förhör uppgett att ett svärd riktats mot Launduard Kampanyanas huvud uppger hon att hon inte vet vad man använt för tillhyggen när de fann Launduard liggande på marken. Det våld hon såg mot Launduard var Theodores spark mot pannan.

När hon uppmärksammas på att hon i förhör uppgett att åklagarmyndigheten frågat om telefonnummer uppger hon att det stämmer. De frågade om Odettas telefonnummer. Det var efter att hon varit på åklagarmyndigheten och lämnat vittnesmål.

19. Faina Mukantagara

Faina Mukantagara har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Faina Mukantagara

Hon är född år 1953 i Munyinya i närheten av Mibilizi. Hon gick sex år i grundskolan i Mibilizi och därefter fem år i gymnasiet. Hon flyttade till cellen Gahinga i Winteko år 1983. Under tiden för folkmordet bodde hon med sin make Jean Bosco Ndekezi och sönerna Pascal Habimana (8 år) samt Jean Damascéne Bariho (7 år). Hon arbetade som lärare i Nyakanyinya. På hennes ID-kort vid tiden för folkmordet stod att hon var tutsi. Efter folkmordet flyttade hon till Kigali där hon bor än i dag.

Tiden efter den 6 april 1994

När Habyarimana dog uppfattade de som tutsier att hutuer skulle döda dem eftersom de inte kom överens. Den 7 april hörde de skott men vet inte varifrån det sköts. De blev rädda och gömde sig i buskarna till den 10 april. Kvinnorna brukade vara i buskarna och männen brukade lämna buskarna för att se hur det såg ut.

De var hungriga och kom till hennes svärmor Vénérande Kayabu ("Kaka"), som var hutu, på morgonen den 10 april. Hon, Launduard Kampayana, Patricia, Dorothée, Evelyne Uwimana och deras barn var med i Kakas hus. Någon gång kl. 10 – 11 hörde de en attack. Angripare förde oväsen och letade efter dem. Kaka sa då att de skulle lämna huset. Hennes makes bror Launduard Kampayana var jättesjuk och bad att de skulle få stanna. Kaka sa "nej, ni måste gå ut annars kommer jag säga att ni är här. Jag vill inte att ni ska dödas i det här huset." De lyfte upp Launduard från huset och la honom vid platsen han senare dödades. Hon och de andra gick och gömde sig på en kulle.

De såg Ernest och två andra män komma. Ernest ledde männen som när de såg henne sa "där är Faina som är lärare, hon ska komma och ge oss pengar. Om vi får pengar av henne kommer vi låta henne vara. Om vi inte får pengar kommer vi döda henne och barnen." Männen tog henne, hennes barn och Evelyne och lät de andra vara. De gick nedåt i ungefär fem minuter och kom till hennes svärmor Kaka. När de kom fram till platsen Launduard Kampayana var på sa personerna som var med henne att "här är Launduard som vi inte kunde hitta". De tre männen ropade på Theodore, Modeste och andra ledare. Bland annat Theodore Tabaro kom då. Hon förstod vem Theodore Tabaro var eftersom ingen annan i byn, förutom Evelyne's bror som hon visste inte var militär, hette Theodore. Theodore Tabaro hade ett skjutvapen och ett svärd. Han sa att Launduard skulle dödas eftersom denne var PL-ordförande på sektornivå och därmed hindrat dem från att värva medlemmar. De såg på när Launduard slogs med klubbor. De gick en bit bort när Launduard dödades men de kunde inte rymma därifrån. Evelyne var kvar med henne när Launduard dödades. Theodore Tabaro stoppade ett svärd i Launduard. Det var många som dödade Launduard. Launduard skrek och angriparna fortsatte slå tills Launduard inte kunde skrika mer.

Theodore Tabaro sa till dem hon gick med att hon skulle ge dem pengar, annars skulle hon dödas. Hon gick med de två män som utöver Ernest hittade henne i buskarna. Hon kände inte till männen men de visste vem hon var eftersom hon varit lärare. När de kom fram till Kaka sa Evelyne att hon ville ha sin systers väska. Kaka sa då att hon inte hade någon sådan väska. Hon kunde se att en av angriparna slog Evelyne och stoppade ett svärd vid kinden. Hon vet inte vad som hände därefter. Hon såg att man skadade Evelyne på kinden och hennes barn såg det också.

De fortsatte mot hennes hem. När hon kom in i huset insåg hon att man plundrat allt; det fanns ingenting kvar förutom ett skåp. Angriparna tände ett ljus och sa att hon skulle visa var hon förvarade pengarna. Hon lämnade över pengar och sa att resten finns på banken. Angriparna tog hennes klocka och sa att de skulle döda henne om hon inte gav dem mer pengar. Hon sa att hon dagen efter, på måndagen, kunde gå till banken och ta ut pengar. Angriparna sa att hon måste betala i dag. Angriparna tog ut henne och knuffade henne. När de var i närheten av det stora huset slog angriparna henne med en klubba i ryggen och hon hamnade på marken. En av angriparna tog upp ett svärd. Då sa den andra angriparen att hon skulle dödas utanför huset så att fåglarna kunde äta av henne. Barnen var utanför och lekte. Den av angriparna som inte slagit henne gick till barnen och slog Pascal med en klubba, sedan såg hon ingenting mer. Jean Damascéne slogs så att han skrek och skrek och hjärnan kom ut. Men det hörde hon inte själv.

Efter att hon fick slaget med klubban i ryggen blev hon medvetslös och vaknade efter två dagar. Evelyne hade gömt sig i buskarna och berättade senare att angriparna efter slaget sagt att de skulle gå till chefen Theodore Tabaro och lämna en rapport om att hon var död.

När hon återfick medvetandet hade hon stora sår på ett finger och på tre olika ställen på huvudet. Hon såg att pojkarna blivit slagna; Pascals ben hade gått av medan hjärnan på Jean Damascéne hade kommit ut och han bara skrek. Evelyne gick tillbaka och hämtade andra kvinnor. Tillsammans hämtade de henne och tog henne till Kaka.

Angripare som skickas av Theodore Tabaro kom och tog ut henne, hennes barn, de andra kvinnorna och barnen. Hon kunde inte gå själv utan fick bäras av de andra kvinnorna. Theodore Tabaro samarbetade med Modeste Karemera och andra Interahamwe; de skickade andra Interahamwe som kom och tog ut henne från Kaka. Hon var mycket sjuk. Kaka, hon och hennes barn togs till Gasake medan andra kvinnor samlades i Leotaires hus. Efter en natt hörde hon ledarna Theodore Tabaro och Modeste Karemera säga till Gasake att man inte ville ha kackerlackor i ett hutuhus. Theodore Tabaros far Binenwa bodde granne med Gasake. Sedan kom Theodores bror Theophile och en annan man och bad dem komma ut och ansluta sig till Leotaires hus. Med hjälp av en pinne och stöd av en av männen tog hon sig till Leotaire. Kaka ville att hon skulle ta med sig Jean Damascéne men det kunde hon inte pga. sina skador. Personerna som fanns där sa att hon inte behövde bekymra sig; de skulle hitta en lösning för barnet. Hon fick senare veta att Jean Damascéne dödats.

Blendehuset hos Leotaire

Allmänt om tiden i blendehuset

Theodore Tabaro och andra angripare brukade komma till Leotaires hus på kvällarna för att kolla att alla var kvar. Angriparna hade samlat dem i huset för att senare döda dem. De kunde inte lämna huset. Men det var några som lyckades fly och ta sig till skolan i Nyakanyinya.

Leotaires hus var ett runt hus med torkade bananblad. Det fanns bara ett rum. De var många i blendehuset men hon kan inte säga antalet. Hon fick plats för att ligga och sova eftersom hon var sjuk. Men andra kunde inte ligga utan satt upp hela natten. Hon var i huset tillsammans med bl.a. Dorothee, Patricia, Verena och Faina som dödades där. Annonciata hade blivit skadad av en granat. Evelyne hade en kindskada och tänderna stack ut.

Maten räckte inte till. Vissa kunde äta, andra inte. Hon hade ingen tillgång till medicin. De andra kvinnorna tvättade hennes huvud och sedan fick hon knyta tyg runt såren för att undvika flugor.

En gång kom Theodore Tabaro nära henne och sa att hon tittade illa på honom. Han frågade om det var pga. att han hade hennes makes skjorta på sig. Hon svarade att hon inte tittade illa på honom och att kläder kan likna varandra; de kanske hade köpt skjortan på samma ställe.

Morden på Kadoma och barnen

Två dagar efter att hon kommit till Leotaire skickades Rwagasore av Theodore Tabaro och andra för att hämta alla pojkar som fanns i huset. Det var Pascals barn och Modestes barn. En dövstum man som kallades Kadoma hämtades och dödades först. Eftersom Kadoma inte hörde vad Rwagasore sa överlämnade han först sitt ID-kort, men Rwagasore sa att det var honom de ville ha. Kadoma togs och kom aldrig tillbaka.

Efteråt kom angriparna och hämtade pojkarna för att döda dem. Hon minns inte om de tog Modestes eller Pascals barn först. Hon var inomhus och såg inte själv när barnen togs. Rwagasore sa att han skulle döda hennes son Pascal Habimana sist. De stannade där och var mycket oroliga. Hon har hört att Rwagasore bjöds på dryck efter att ha dödat barnen. Hon vet

inte om han dödade barnen ensam. På kvällen dagen efter kom Rwagasore och sa att han försökt men inte lyckats döda Pascal Habimana dagen innan utan att Pascal Habimana får stanna kvar där och dödas av andra. De stannade kvar i blenndehuset.

Våldtäkter

Varje kväll brukade angriparna komma och ta med sig tjejer för att våldta dem. Kvinnorna berättade vad som hänt och man kunde dra slutsatsen att de blivit våldtagna eftersom de tagit ut i bananodlingar. Det var Rwagasore, Kariyongeza, och Kageme som brukade komma. Verena Kamanayire var bland kvinnorna som togs ut. Någon gång ville angriparna ta Fainas dotter men Faina kämpade emot. Hon såg då hur Faina dödades.

Fadern Christoph Shakaje samt bröderna Jean Baptiste Tagiramukize och Paul Samayese Theodore Tabaro kom till blenndehuset och berättade stolt för henne att hennes far och bröder var döda. Hon uppfattade det som att Theodore Tabaro berättade att det var han som dödat dem. Han frågade varför hon levde när hennes far och bröder var döda. Det var dagen efter attacken i Mibilizi. Hon tror att attacken som dödade fadern och bröderna var den 30 april.

Maken Jean Bosco Ndekezi

Hon fick i efterhand vid stadion höra att hennes make var i Nyakanyinya och att han dödades där den 13 april.

Kännedom om Theodore Tabaro

Innan folkmordet hade hon inte sett Theodore Tabaro men hade hört att en av Binenwas söner, Theodore Rukeratabaro, var militär. När Launduard Kampayana dödades visste hon vem Theodore var eftersom han hade skjutvapen vilket endast militärer kunde ha. Hon tror att det var han som sköt de skott de hörde under folkmordets inledande dagar. Andra brukade säga att det var Theodore som kastade granater, sköt och dödade Mudeyi. Alla kände till att Theodore var chef över dödandet i Winteko.

När bilden på den tilltalade zoomas in uppger hon att det är han, men att han inte hade skägg då.

Tiden efter folkmordet

Det var först när hon kom till Kigali som hon fick vård för sina skador. Hon har fortfarande ofta huvudvärk. I dag kämpar hon med livet; hon kunde haft en man att kämpa tillsammans med. Det som smärtat henne är det barn hon förlorat. De skador hon fick under folkmordet påverkade hennes minne men det som hände henne kommer hon ihåg.

Om gacaca och den svenska förundersökningen

Hon har inte deltagit i någon gacacaréttgång eftersom hon befann sig i Kigali och arbetade. Dessutom kände hon att hon inte hade någon ork.

Carine från åklagarmyndigheten sa att hon skulle lämna vittnesmål på svenska ambassaden. Carine sa att hon skulle infinna sig på svenska ambassaden och träffa personer som ville ha vittnesmål om Theodore Rukeratabaro men hon visste redan det eftersom haft kontakt med sin advokat och tolken. Ingen kunde tala om vad hon skulle säga eftersom det hon berättar är hennes historia.

Kommentar avseende uppgift som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När hon uppmärksammas på hennes uttalanden som de antecknas i förhör kan uppfattas som att det var Theophile och Theodore som tog henne till blenndehuset uppger hon följande. Det var Theophile och en annan person, inte Theodore. Men Theodore hade skickat dem. Hon vet det eftersom Theophile och den andra mannen sa att Theodore och Modeste sagt att de inte ville ha kackerlackor i en hutugård.

20. Faustin Twagiramungu

Faustin Twagiramungu har hörts på begäran av Theodore Tabaro. Förhöret har skett via videolänk från Belgien.

Allmänt om Faustin Twagiramungu och bakgrund till folkmordet

Han är född i sektorn Zahahe i Cyangugu i Rwanda.

Han är en rwandisk politiker. Han började sin politiska bana som ung. Från år 1990 var han mycket aktiv. Det skedde en stor förändring genom vilken Rwanda gick från att vara en diktatur till att bli en flerpartidemokrati. Han var med och startade MDR. Den 1 oktober 1990 attackerade RPF landet trots att förändringsprocessen pågick. Demokratiseringsprocessen fortsatte trots kriget. I fredssamtalen godtog president Habyarimana förslaget om att regeringen skulle bestå av ministrar från olika partier. Han var ordförande för MDR som skulle utse premiärministern. Fredssamtalen slutade med en överenskommelse om maktfördelning mellan regeringen och dess olika partier på ena sidan och RPF på andra sidan. Överenskommelsen var fördelaktig för RPF. Regeringen skulle få 50 % av de stora ministerposterna. RPF skulle få övriga 50 %, bl.a. inrikesministeriet och militären. Enligt överenskommelsen skulle en övergångsregering regera i 22 månader. Men så blev det inte, eftersom FN-soldaterna som skulle finnas på plats inte gjorde det vilket ledde till att RPF fortsatte att framställa krav. De accepterade RPF:s förslag om att inrätta en bataljon i Kigali i syfte att skydda medlemmarna av övergångsregeringen. Efter att bataljonen inplanterats i landet trodde de att övergångsregeringen skulle upprättas. Det var sagt att han skulle vara statsminister. Men regeringen upprättades inte. Det var bara Habyarimana som svurits in som president den 5 januari 1994. Därefter fortsatte Habyarimana regera och RPF kom med andra krav. I regeringen ingick de fem stora partierna. Anledningen till att det inte blev någon övergångsregering när Habyarimana svors in i januari 1994 var att de politiska partierna inte kunde komma överens om riksdagens ledamöter. Små partier hade möjlighet att ha ledamöter i riksdagen. Bland de små partierna fanns ett extremistparti som var motståndare till RPF. Det blev mycket tryck på RPF att acceptera partiet, även från utländskt håll, men det skedde inte. Samtalet fortsatte till den 6 april 1994 då Habyarimanas plan slutade.

Tiden efter den 6 april 1994

Det blev ingen snabb reaktion efter att presidentens plan skjutits ned. En ny president kunde inte utses snabbt. Många människor dog. Men man kan inte säga att det var tutsier som började dödas då; man började döda motståndare till Habyarimana. Han, som var ordförande i det största oppositionspartiet, hotades. Innan Agathe Uwilingiyimana dödades ringde hon honom och sa att hon kommer att dödas. Hon sa att militären kommit till henne och att hon var säker på att hon inte skulle överleva. Hon gav honom rådet att fly. Det var då han flydde till FN-styrkan UNAMIR. Han var bevakad av FN-styrkor som dock förklarade att de inte hade i uppgift att skydda honom. Han följde med till Dallaire. Mellan den 6 och 19 april dödades oppositionella till Habyarimana eftersom de misstänktes samarbeta med RPF. Han

fick också veta av RPF att tutsier dödades. Han lämnade Rwanda den 20 april 1994 och återvände 12 juli 1994 då de tillsatte den breda övergångsregeringen. Den 19 juli 1994 svors han in som statsminister.

Om tiden som statsminister

Under tiden upprättades en lista över misstänkta folkmördare. Men listan upprättades inte av åklagare utan av RPF:s underrättelsetjänst. Som statsminister upptäckte han att han inte hade någon makt. Det fanns en inrikesminister som skrev 762 brev om att dödandet fortsatte i landet, särskilt i östra delen. Men det hände ingenting.

Den 8 december 1994 anklagade han offentligt sin egen regering. Han anklagade presidenten och vice presidenten för att inte göra någonting när folk dödas. Han kunde inte acceptera att fortsätta i en sådan regering. I södra landet fanns en flyktingförläggning med ca 100 000 flyktingar som attackerades av RPF. Han var då i Danmark. När han var i Belgien fick han ett telefonsamtal från presidenten och två andra som sa att han inte fick göra någon deklARATION. De sa att de undersökte vad som hände i flyktinglägret och att det var rwandiska militärer från Kongo som attackerat, men det var inte sant. President Bizimungu skulle övertala honom att människor inte dödades. Men de fick gräva upp 331 döda kroppar. Läkare utan gränser påstod att 8 000 dödades. Australiska FN-arbetare påstod att 15 000 dödades och kroppar kastats i skogen.

Han anklagade regeringen och FPR. Till och med inrikesministern gjorde detsamma. De lämnade därefter in sina avskedsansökningar eftersom de inte kunde acceptera att arbeta i en regering som dödar folk. De anklagade också det internationella samfundet som sa att de sänt en FN-styrka för att skydda befolkningen men inte gjorde någonting där. Han lämnade Rwanda eftersom han skulle ha dödades om han stannat. Det infördes en diktaturregim/militärregim som dödade/räddade människor som den ville.

Det skedde en massaker av tutsi. Men det innebär inte att hutu inte dödades. Det kanske t.o.m. var fler hutuer som dödades; RPF dödade hundratusentals hutuer.

Återkomst till Rwanda år 2003

Han återvände till Rwanda 2003 som presidentkandidat i syfte att visa omvärlden att det inte finns någon demokrati i Rwanda. Han visste att han inte skulle vinna valet. Man kan inte vinna valet om man inte har kontroll över militären. Han har aldrig blivit anklagad för någonting. Men han anklagade president Kagame för fortsatt dödande.

Han fick ett brev hem. En ung kille kom och gav honom ett brev. I brevet fanns lappar där det stod antecknat att bl.a. FDLR, en kriminell organisation, önskade att han skulle stanna i landet. Men han förstod RPF-systemet för dagen efter kom de hem till honom och letade efter lapparna. Att plantera lapparna var ett sätt att komma åt honom genom att anklaga honom för förräderi och sätta honom 15 år i fängelse. De kunde inte anklaga honom för att vara mördare – han var ingen mördare. Han hade vunnit valet men de sa att han inte gjort det.

Han har därefter inte återvänt till Rwanda igen. År 2014 utsattes han för ett mordförsök i Belgien. Belgisk polis bevakade honom i en vecka. Han kan aldrig återvända till Rwanda. I egenskap av politiker får han dock kontinuerligt information från Rwanda. Han kan inte säga vilka personer det är.

Om det rwandiska rättssystemet i dag

Det finns inget rättssystem i Rwanda. I sådana fall skulle inte presidentkandidaten från Nederländerna vara i fängelse nu. Vittnen påverkas i Rwanda. I gacaca var vittnen påverkade men det blev ändå reklam i hela världen att gacaca gjort ett utmärkt jobb. Gacaca var ingen domstol utan en plats att lösa familjeproblem. Domarna i gacaca var felaktiga eftersom det förekom falska vittnesmål.

Ordet påverka får skrivas i stora bokstävar; det är självklart att vittnen i Rwanda påverkas även om rättegången sker i annat land. Om det rwandiska rättssystemet vet att utredare från Belgien kommer förbereder de vittnen. Även om han lämnat landet har han fortfarande kontakt med personer i Rwanda. Han vet att man förbereder vittnen. Personer som vittnat och deras grannar berättar om hur det går till. Det händer i varje fall. Man förbereder vittnen innan de utländska myndigheterna kommer till Rwanda. Han kan inte ge exempel. Men ett fall i Belgien såg han många som vittnade ljög. Han är rwandier och kan se när någon ljuger.

RPF vill att de som är dömda ska få långa straff. RPF tycker att man i Europa får korta straff och vill att de dömda ska dö i fängelse. Om regimen i Rwanda begär att svenska staten ska döma en person för folkmord och den svenska rättegången har möjlighet att döma enligt svenska lagar har han ingenting emot det. Det han har något emot är att en svensk domstol dömer enligt svenska lagar och sedan utlämnar personen för att avtjäna straff i Rwanda.

Regeringen vill förnedra människor. En person i USA greps i pyjamas och anlände i Rwanda i pyjamas. RPF vill göra reklam för att mördare blivit dömda och visa att de fortfarande hämnas för folkmordet. En oskyldig person kan inte bli dömd. Men om en person som är oskyldig i Europa kommer till Rwanda kan rwandiska myndigheter hitta på anklagelser.

Om ICTR

Hans bedömning är att ICTR inte gjort ett bra jobb alls. Förutsättning var att de skulle döma alla människor på samma nivå, men det blev inte så pga. trycket från RPF och amerikansk lobby, vilket gjorde att man endast dömde folk på ena sidan.

Hans bedömning är att ICTR var en förnedringsdomstol. Människor som suttit i fängelse i tio år kunde frikännas och därefter inte få någon ersättning alls. Han påstår även att oskyldiga har funnits skyldiga i ICTR.

Han har inte varit i Arusha men den information han fått bekräftar att det förekommit falska vittnesmål. Ntakirutimanas advokat bad honom vittna i Arusha. Ntakirutimana var en präst som fängslades. Det fanns vittnen som ljög för att Ntakirutimana skulle bli arresterad och dömd. Ntakirutimana blev felaktigt dömd. Han känner Ntakirutimana sedan ung ålder och vet att Ntakirutimana inte haft någon koppling till kriminella människor.

Kännedom om Theodore Tabaro

Han har nyligen fått mycket information om Theodore Tabaro. Han hade tidigare aldrig hört talas om Theodore Tabaro. Han har nu hört att Theodore Tabaro var gendarm. Theodore Tabaros grannar har berättat om honom. Det är i Rwanda vanligt att känna till en gendarm.

Han blev kallad till Stockholm. Han kunde inte svara på alla frågor eftersom det var känsliga frågor. Han fick inte höra namnet Theodore Tabaro under förhöret. Han blev kontaktad av belgiska myndigheter om att han skulle komma till ett förhör om Theodore Tabaro.

Han känner till Pacifique Kabalisa sedan år 2014. Kabalisas farfar skulle ha blivit chef i deras område. Kabalisa har aldrig berättat om Theodore Tabaro. Han har dock frågat minst sex personer som berättat om Theodore Tabaro.

21. Florida Kabasinga

Florida Kabasinga har hörts på begäran av målsägandena. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Professionell bakgrund

Hon har en juristexamen från Makerere University i Uganda och en masterexamen i internationella mänskliga rättigheter från University of Notre Dame i USA. Hon driver nu en advokatbyrå i Kigali. Innan dess arbetade hon i tre år som konsult åt åklagarmyndigheten avseende krigsbrott, folkmord och brott riktade mot personer. Hon har arbetat i nio år som åklagare vid ICTR. Hon är medlem i advokatsamfundet i Rwanda, i American Bar Association och i East African Law Society.

Tillämplig lag avseende skadestånd hänförliga till folkmordet år 1994

Det finns en lag från 1988 som hon redogör för i sin rapport från år 2016 i målet mellan åklagaren och Claver Berinkindi, vilken alltså är gällande. Lagen *Livre Troisieme* är från 1988 men det står i lagtexten att den är från 1888; det är en felskrivning. Enligt en artikel från år 2012 kommer det att komma en specifik lag som reglerar skadestånd avseende folkmordet men den har hittills inte kommit. En lag från 2013 (nr 30) tar upp alla skadestandsfrågor som gäller mänskliga rättigheter men inte specifikt om folkmord. Även om det inte finns någon lag som tar upp skadestånd efter folkmordsgärningar specifikt så har domare rätt att tilldela skadestånd. Om domstolen dömer ut skadestånd enligt *Livre Troisieme* åberopas 1988 års lag.

Typer av skadestånd enligt rwandisk rätt

Det finns två typer av skadestandsärenden i Rwanda: ärenden som avser förstörd egendom och ärenden som avser *moral damages*. *Moral damages* delas upp i två kategorier: fysiska skador (*body harm*) och sveda och värk (*pain and suffering*). Sammanfattningsvis finns tre kategorier av skadestånd: förstörd egendom, fysiska skador samt sveda och värk.

Allmänt om skadestånd enligt rwandisk rätt

Det är mycket möjligt i Rwanda att bli skadeståndskyldig genom t.ex. anstiftan av brott även om man inte med egna händer utfört en gärning. Speciellt om en person anses vara ledare. Både art. 258 och 260 i *Livre Troisieme* åberopas i sådana fall. Det måste vara bevisat att personen som var ledare hade makt över personen som begått brottet. Ledaren kan då bli skadeståndskyldig om ledaren känner till brottet eller om ledaren inte straffar den underordnade när ledaren senare fått kännedom om brottet.

Den som yrkar skadestånd ska ge en förklaring till varför skadestånd yrkas. Man ska förklara för rätten vilka konsekvenser som följde. Man kan inte bara säga att man var på plats och yrka skadestånd. Det räcker inte bara att säga att en anhörig har dött. Det måste finnas vittnesmål att den anhöriga dött på en viss plats och att dödsfallet kan kopplas ihop med de begångna brotten. Det finns inget krav på antalet vittnesmål; trovärdigheten av vittnesmålen avgör.

Om man har fått skadestånd av en person är det inte möjligt enligt rwandisk rätt att senare få skadestånd av en annan person, speciellt om skadestånd är kopplat till det brottet.

Hon vet inte vilken lag som är tillämplig enligt svensk rätt, men i ICTR tillämpade man rwandisk lag på skadestandsfrågor.

Om enskilda brott och skadeståndnivåer

Förlust av nära anhörig, mordförsök, människorov och våldtäkt är alla skadeståndgrundande enligt rwandisk rätt. Två miljoner rwandiska franc (RWF) är rimligt och inom det normalt yrkade beloppet för förlust av en förälder. Samma summa är även rimligt för förlust av make/maka. Det stämmer att förlust av barn ersätts med en och en halv miljon RWF och att förlust av ett syskon ersätts med en miljon RWF. Fyra miljoner RWF är inte överraskande för mordförsök. Den som yrkar skadestånd ska visa vilka konsekvenser brottet haft och yrka ersättning enligt de konsekvenserna. Straffvärdet för mordförsök är lika högt som för mord. Det kan vara försök till mord även om fysisk skada inte uppkommit om det funnit risk att skadas/dö.

Enligt rwandisk rätt beror fängelsestraffets längd när det kommer till människorov på hur lång tid frihetsberövandet varat; människorov som varat ca en månad bestraffas med två till fem års fängelse medan ett människorov som vara mer än 30 dagar bestraffas med sju års fängelse. Det innebär även att skadeståndsyorkandet ökas om frihetsberövandet varat mer än 30 dagar. Det är den som yrkar skadestånd som ska bevisa konsekvenserna. Skadeståndets storlek beror t.ex. på om en person blivit handikappad till följd av människorovet eller om frihetsberövandet skett under dåliga förhållanden. Fyra miljoner RWF som skadestånd för människorov är för hennes del inte så mycket. Hon kan inte uttala sig om summan eftersom hon inte vet vilka omständigheter som råder i det här fallet.

Våldtäkt förknippas med skam i rwandisk kultur och straffas hårt enligt rwandisk rätt. Våldtäktsoffer som yrkar ersättning med fyra miljoner RWF för en grov våldtäkt och 8 miljoner RWF för flera grova våldtäkter bör tillerkännas det. Om man får en obotlig sjukdom till följd av en våldtäkt dubbleras fängelsestraffet för gärningsmannen. Det påverkar även skadeståndet; om man för en ”vanlig” våldtäkt får 4 miljoner RWF skulle personen få 8 miljoner RWF om den fått en obotlig sjukdom.

Många våldtäktsoffer väljer att inte anmäla pga. skammen. Enligt hennes professionella erfarenheter anser alla att våldtäkt är skamligt, inklusive brottsoffer, vittnen och brottsoffrets familj. Våldtäktsoffer vågar inte vittna om det. Oftast brukar de prata om något annat men välja bort att de blev våldtagna. Våldtäktsoffren som ändå pratar om det använder ofta andra uttryck än våldtäkt, t.ex. att man sovit tillsammans eller gift sig. Ord som penetration eller analsex skulle ingen rwandier använda.

Man betraktar våldtäktsmän som odjur. Det är många som erkänner att de dödat men förnekar att de våldtagit.

22. Fortuna Mukabucondo

Fortuna Mukabucondo har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Fortuna Mukabucondo

Hon är född år 1974 i cellen Gahinga i sektorn Winteko. Hon gick i grundskolan i Nyakanyinya. Vid tiden för folkmordet bodde hon i Gahinga med sin mamma Pelagie Kabera, pappa Laurent Semakamba, bröderna Claudine, Kayishema, Gakemanyi, Gasana och

Sibomana samt tre yngre systrar. Familjen försörjde sig genom jordbruk och hade kor. Hon hade inget ID-kort, men hennes föräldrars ID-kort angav deras etnicitet som tutsi. Hon flyttade från Gahinga år 2010 och bor nu i Kigali.

Tiden efter den 6 april 1994

På kvällen sa man att Habyarimanans plan skjutits ned. På morgonen dagen efter delade folk upp sig i grupper av tutsier och hutuer. Hutuer tog utrustning som spjut och klubbor och kom sjungande till deras kvarter. Tutsier spred sig när hutuerna kom för att attackera.

En granat kastades på hennes familjs åkermark. Hon var i närheten tillsammans med sina yngre systrar. Hon såg inte när granaten kastades, men hörde något som exploderade. I den attacken hamnade Ludoviko, en av angrifarna, på marken och dog. Det var då de kunde gå för att titta och såg att granaten orsakat ett ca tre meter stort hål i marken. Hennes föräldrar var hemma när det hände.

Nyakanyinya

Vissa stannade och krigade men hon, hennes föräldrar och syskon samt deras grannar tog sin flykt till Nyakanyinya.

När fadern kom till ateljén i skolan i Nyakanyinya var han jätteskadad på huvudet och över axlarna, överallt. Hon fick reda på att det skett på väg mot Nyakanyinya den 9 april. Pappan orkade inte prata; han var svullen överallt. Det var personerna som kom med pappan som berättade att pappan blivit slagen.

Ledningen på platsen sa att det inte finns någon plats att gömma dem på vid skolan. Hon tog sig då hemåt med sin pappa. Dagen efter kom hennes mamma. Fadern lämnades på platsen och de insåg att de inte hade någon annanstans än Nyakanyinya att ta skydd så hon och modern tog sig tillbaka dit. Tvåmånadersbarnet var på mammans rygg; övriga syskon gick för sig. När de kom fram till skolan var där många tutsier från olika områden. Hon träffade sina fyra bröder i skolan. Hon såg också många av deras grannar. Vissa av dem lever i dag, bl.a. Verena, Annonciata, Mukagasana. Männerna som var på plats i skolan är nu döda med undantag för Hassan Sengumungu som var mycket skadad men överlevde. En annan man som hette Pascal dödades.

Någon gång vid kl. 14 kom en attack av angrifare beväpnade med spjut, svärd, klubbor, granater och skjutvapen. Hon var i ateljén vilket var ett stort rum men det var ändå trångt eftersom ca 200 personer befann sig där. Man sa att de skulle stänga fönster och i samband med det hörde de skottlossning och granatkastning. Vissa kom in i ateljén och högg människor. När fönstren gick sönder av granatexplosionerna förstod de att det var fullt krig. I ateljén såg hon Pascal som kallades Bisamintima blir skjuten och dö omedelbart. Hon såg även att Annonciata fick granatsplitter i rumpan. Många människor dog. Någon gång kl. 17.30 insåg angrifarna att alla i rummet inte kunde dödas. Kvinnor, flickor och småpojkar togs ut till ett bönehus där de låstes in medan männen fick stanna kvar för att dödas. Hon såg inga döda kroppar när hon flyttades till bönehuset. Från bönehuset kunde de höra hur man fortsatte attackera och bränna. De som var kvar dödades. Andra brändes med däck angrifarna hade med sig. De kunde höra hur något exploderade runt kl. halv sju. Runt kl. nio slutade hon höra oväsen.

De var inlåsta i bönehuset under natten. Vissa togs ut och våldtogs. Dagen efter kom hennes morbror Venuste Mbananbo och hämtade henne, hennes mor och hennes lillasyster och tog

dem till hennes mormor. De kunde inte bestämma något själva, men eftersom Venuste var hutu kunde han gå fritt som han ville. De gick genom skolgården och hon såg döda kroppar, bl.a. Philippe Twahirwas. Hon såg även att det brunnit och resterna av brända däck. Hon såg ungefär 50 kroppar på skolgården men tittade inte in i skolan när de lämnade.

När de gick fanns inga angripare kvar. Angriparna hade lämnat platsen på kvällen.

Hon kände inte igen någon av angriparna i Nyakanyinya eftersom de var inlåsta och rädda. Men när de kom till Venuste fick de reda på att angriparna var hutuer från Abakurankota och Mururu.

Tiden hos mormodern

Hennes andra syskon kom också till mormoder i Bahire i sektorn Winteko. När bröderna kom var de hungriga och smutsiga. Gakemanyi hade fått en skada på huvudet i ateljén i Nyakanyinya. De stannade hos mormodern tills ungefär sista maj.

När mormodern bad henne gå hem och hämta mat såg hon och mostern pappans döda kropp. Man hade huggit av huvudet och täckt kroppen med gräs.

Kayishemas död

Kayishema letade efter dem och kom till mormodern tillsammans med en annan pojke som var granne till dem. Mormodern sa till mostern att hon skulle ge mat till Kayishema som sedan skulle gå tillbaka till där han befann sig. Pojkarna fick mat och sedan gick de. Men mormodern gick till hennes morbror Nicolas Nkomeyombi och berättade att hon sett pojkarna. När Nicolas Nkomeyombi hört det ville han att pojkarna skulle hämtas vilket skedde. Nicolas Nkomeyombi tog då pojkarna någonstans och sedan kom de inte tillbaka; pojkarna hade dött. Det hände i april men hon minns inte när.

Gakemanyis, Gasanas och Sibomanas död

Någon kväll vid tolvtiden i maj kom ett angrepp av bl.a. Rwagasore och Kariyongeza som hon kände sedan tidigare som deras grannar. De båda slog på hennes bröder och skrek att man skulle ta ut de kackerlackor som fanns där. Angriparna gick in i huset och sa till morbrodern att ta ut dem. Hon var inomhus och sov eftersom det var mitt i natten. Hennes morbror Celestine Shombo öppnade dörren och angriparna tog sig in i huset. Hennes morbror tog ut pojkarna Gakemanyi, Gasana och Sibomana och tillsammans med Rwagasore slog och dödade han dem. Kariyongeza tog ut en tjej i huset som han skulle våldta. De satt i huset när det hände. De var rädda att även de skulle dödas. Pojkarna dödades ungefär tre meter från huset. De hörde slag och skrik. Gakemanyi dog inte och de hörde hur han ropade att de skulle öppna dörren åt honom. Hon har inte sett pojkarnas kroppar eftersom de stannade inne och grät. Tidigt på morgonen gick morbrodern ut och grävde gravar som han slängde kropparna i. Morbrodern slog då också Gakemanyi; hon vet inte om han dog också. Det förväntade sig inte att attacken skulle ske eftersom det var mot krigets slut.

Kännedom om Theodore Tabaro och dennes familj

Hon hade inte träffat Theodore Tabaro innan folkmordet och visste inte hur han såg ut. Hon såg inte heller personligen Theodore Tabaro göra någonting men hade hört att han varit militär. Man pratade om det före folkmordet. Och när man kastade granaten sa man att det var Theodore Tabaro som kunde militärteknik. Det hörde hon efter folkmordet. När hon var hos sin mormor fick hon information om att Theodore Tabaro var en av personerna som använde handgranat i skolan i Nyakanyinya.

Under tiden hos mormodern hörde hon också att det vid Binenwa-huset fanns en vägspärr där Binenwas söner, bl.a. Theodore, brukade stå. Hon fick höra talas om vägspärren första gången när de var hos hennes mormor. Man satte upp vägspärren i början av folkmordet. Hennes morbröder, flickan som togs och modern till denne kunde röra sig fritt hos hennes mormor. På så vis kunde dessa lämna huset och berätta för henne vad som hände i byn. Efter folkmordet hördes hon talas om slutna möten hos Binenwa.

Tiden efter folkmorder

Hon har inte fått någon hjälp att bearbeta det som hänt efter folkmordet. Hon har mycket problem och livet blev jättedåligt. Hon hade fått ett bättre liv om hennes pappa funnits vid liv. Allting blev mycket sämre.

Om gacaca och den svenska förundersökningen

Hon blev kallad när man ville ha information om hur hennes far dödades. Hon minns inte när det var men det var under gacaca. Hennes mamma blev kallad oftare.

Det stämmer att det var informationsinsamling varje torsdag men hon var endast med när hon blev kallad. Det var inte obligatoriskt.

Innan hon kom till förhöret vid svenska ambassaden visste hon inte varför hon skulle komma dit. Hon blev uppringd av Carina som sa att det fanns ett ärende och att de ville att hon skulle komma. Hon hämtades i hemmet och kördes till ambassaden. Hon åkte tillsammans med Leonile, som är hennes granne, i bilen. Under bilresan kunde hon och Leonile inte prata med varandra om ärendet eftersom de kände inte till någonting.

Hon har inte pratat med någon inför förhöret i rätten.

23. Françoise Mukagasana

Françoise Mukagasana har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Françoise Mukagasana

Hon är född år 1978. Hon har gått grundskolan till sjunde klass i Nyakanyinya. Vid tiden för folkmordet bodde hon i cellen Gahinga i sektorn Winteko tillsammans med sin far Vedaste Mugarora, mor Ancille Mukamuvunyi och nio syskon. Under folkmordet dödades hennes bröder Jean Damascene Rwahirwa, Venuste Kayitare, Callixte Gasana och Xavier Karenzi samt hennes systrar Francine Uwimana, Xaverine Mukakarenzi. På hennes föräldrars ID-kort stod att de var tutsi. Hon bor sedan år 1996 i cellen Nyagatare i sektorn Shagasha – en och en halv timme till fots från Winteko.

Tiden efter den 6 april 1994

Efter att president Habyarimanas plan skjutits ned förändrades situationen. Några dagar senare såg att hus började brännas. När angriparna tog sig till deras sida tog de skydd i Nyakanyinya i ett hus tillhörande hennes kusin som inte var jagad. Albert Senumas dotter var där. De skulle gå och hämta mat hemma. De hörde en granatexplosion och sprang med sina kusiner – Albert Senumas döttrar – tillbaka till Nyakanyinya. De gömde sig hos Albert Senumas dotter Danicille, vars man Casimir Kagenza inte var jagad.

Hennes bröder kom sedan till Dancille och berättade vad som hänt. De hade sett attacken i Winteko från ett träd. Attacken hade gått mot Senumas hem. Angriparna hade bränt hus och plundrat hos Albert Senuma, Gakwaya och Victor. Angriparna hade stött på barn som vallat kor och tagit korna till Binewa, Theodore Tabaros far. Bröderna hade sett Theodore Tabaro med skjutvapen och Modeste Karemera.

Från Nyakanyinya kunde hon själv se rökutvecklingen vid Senuma, Gakwaya och deras eget hem.

Hos Dancille och Casimir Kagenza tog hennes och Albert Senumas familjer skydd. Det var bl.a. alla hennes föräldrar och alla syskon, Verena Kamanayire, Annonciata Mukankurunziza och Albert Senumas fru.

När de varit där i ca tre dagar fick Casimir Kagenza ett meddelande om att Interhamwe inte ville ha dem i huset. Om de inte skulle lämna skulle de döda honom tillsammans med dem. Casimir sa att man hade sagt att de kunde skyddas i skolan i Nyakanyinya.

De kom till skolan i Nyakanyinya på kvällen. Det såg ut som vanligt på skolan men ca 800 skyddssökande människor var där. Det var folk från olika platser, bl.a. Nyakarenzo och Nyakanyinya.

Rådgivaren kom och sa att ingen har tillåtelse att ha vapen på flykt. Alla vapen samlades i ett klassrum som låstes. Rådgivaren sa att när man är på flykt får man skydd och att poliser kommer komma för att skydda dem.

Någon gång dagen efter kom en man från Nyakanyinya som sa att ingen flykting har tillåtelse att komma ut. Han sa att de alla skulle gå in i ateljén. De gick in och man låste. De vuxna som var tillsammans med dem sa att de kommer dö. De såg attacken komma vid skolan vid kl. 12 – 14. Det var flera personer. Först kom Theodore Tabaro med ett skjutvapen. Hennes bröder sa ”titta, Theodore Tabaro har skjutvapen”. Hon har glömt de flesta men även Rwagasore var med. Ibland kommer hon på namn och ibland försvinner dem. Men eftersom det var Theodore Tabaro som ledde attacken brukar hon inte glömma hans namn; Theodore Tabaro kom före de andra och hade skjutvapen. Hon tittade på angriparna innan de började skjuta. Angriparna hade någonting på huvudet, typ bananblad. Hon minns att angriparna la sina vapen på marken och började träna.

Folk började skrika ”vi dör” när de såg angriparna komma in. Ateljén hade olika rum som vissa tog skydd i. Hon minns två dörrar – en på varje sida – men minns inte hur många fönster som fanns. När angriparna kom gick hon och hennes mamma tillsammans med andra in i ett rum. Hennes pappa och bröder stannade och krigade mot angriparna. Hon märkte då bara oväsen, folk som skrek, skottlossningar och granatexplosioner. Inget kom in i deras rum. Angriparna kastade en granat och fönstren gick sönder. Det fanns tegel i ateljén som man kastade mot angriparna utanför; det såg hon inte själv eftersom hon var i det andra rummet. Bl.a. Annonciata Mukankurunziza berättade senare om det. Angriparna sköt. Många dog och andra blev skadade. De var i ett rum med många personer och det var syrebrist och varmt. Hon minns inte hur länge hon var kvar i rummet, men kanske ca 30 – 40 minuter.

När de lämnade det rummet och kom till den större salen i ateljén var de rädda. De gick över döda kroppar. Det fanns några som levde. Bland annat hennes farbror Gakwaya, som var skjuten, blev sparkad och dog. Hennes kusin Annonciata Mukankurunziza var skadad och

blödde. När de kom ut på gårdsplanen såg de andra – bl.a. hennes pappa – som sa att angriparna inte behövde slösa bort sin ammunition. Hon såg att hennes pappa och andra satt på gårdsplanen. När hon såg sin pappa sa hon ”oj, titta min pappa”. Hennes pappa sa då att hon skulle gråta för sig själv och inte för honom. Hon såg döda kroppar inne i ateljén. På gårdsplanen tänkte hon bara på att hon såg sin pappa. Angriparna skyndade på kvinnorna och tog dem till kapellet. Hon kunde inte uppfatta eller känna igen någon angripare pga. hur hon mädde. De såg döende människor liggandes utanför.

Kapellet

Kapellet bestod av ett rum med dörr och flera fönster. Det var kanske runt 40 – 60 människor i kapellet. Hennes mamma och syskonen Francine Uwimana och Xaverine Mukakarenzi var där. Så var även bl.a. Gakwayas fru och döttrar (däribland Alisa), Victors fru Consolata och dotter Victoria Mukantagara samt Marie Claire Murukatete. Även hennes kusiner Annonciata och Verena var i kapellet.

Angriparna fortsatte att döda män och pojkar. De hörde skrik och oväsen. När Interahamwe dödat alla fanns några killar kvar i de olika rummen. Hon vet inte hur men Interahamwe satte eld på ateljén och brände männen och pojkarna som var kvar i rummen. Dödandet pågick inte så länge. Det var fortfarande dagsljus när det slutade. Hon märkte inte av att det brann när hon var i kapellet. Dagen efter när de lämnade kapellet såg de döda kroppar. Hennes bror Jean Damascene Twahirwa dödades vid skolan. Hon såg det inte. Hon såg dem senast i ateljén. Dagen efter såg hon att Jean Damascene Twahirwa och hennes pappa slagits i huvudet. De gick för att titta men deras mamma sa att de inte fick. Alla killarna dödades samma dag, även Venuste Kayitare, Callixte Gasane och Xavier Karenzi. Även Renata Mukantwazas bröder Gaspard och Kayisere dog bland männen i skolan.

Efter dödandet kom angriparna till kapellet och tog ut kvinnor för att våldta dem. Hon togs ut tillsammans med sin kusin Verena Kamanayire. Det var Interahamwe som tog ut dem samtidigt. Hon minns inte när de andra togs ut. Det var Radislas från Nyakanyinya som tog ut och våldtog henne. Hon vet inte vilka de som tog ut Verena var; det var Interahamwe från Mururu. Det var bara den gången hon togs ut. Men Verena Kamanayire togs av många människor.

Verena och Annonciata hämtades sedan av deras svåger som är gift med Dancille. Hon var där när svågern hämtade Verena och Annonciata.

Hon minns att Interahamwe gick vidare till en man vid namn Rucyaha och plundrade. Hon såg när Interahamwe gick förbi skolan med skåp och stolar som de plundrat. Det var bara Rucyaha som hade det gott ställt i området och hade sådana möbler.

På morgonen dagen efter kom några – hon minns bl.a. Modeste Karemera, Theodore Tabaro och Alphonse – till huset och Theodore Tabaro hade något i handen. Theodore Tabaro sa att det var en granat. Det var första gången hon såg en granat. Theodore Tabaro tog granaten i handen och sa ”ska jag kasta den här mot er?”. Hennes mamma och andra bad Theodore Tabaro om förlåtelse. Sen sa Theodore Tabaro ”vad kan den här göra mot er; det är bara en avokado som jag tagit ner från avokadoträdet hos Senuma”. Theodore Tabaro skämtade om att det var en avokado som inte kunde skada dem. Efteråt gick Theodore Tabaro ut. Den dagen kom angriparna i syfte att hitta människor som kunde städa bort döda kroppar. Hon såg när kropparna flyttades; hon var utanför huset. Man tog kropparna med hjälp av pinnar och kastade dem i en latrin vid skolan. Hon minns bara de angripare som kom från hennes hemort,

bl.a. Theodore Tabaro. Hon såg inte Theodore Tabaro flytta kroppar. När det var klart gick angriparna iväg och de stannade kvar där.

Hon minns inte riktigt men tror att hon var kvar i tre dagar. Det var människor från Nyakanyinya och andra som sa till Theodore Tabaro att de kunde ta kvinnor från Winteko och sätta dem i ett hus där eftersom de tänkte förflytta kvinnor till deras respektive hemort. Men Theodore Tabaro och de andra brydde sig inte om det. Sedan togs kvinnor från Nyakanyinya och placerades i olika hus. Hon hörde när Interahamwe från Nyakanyinya bad angriparna från Winteko – Modeste Karemera, Theodore Tabaro och Alphonse – att ta kvinnorna från Winteko och sätta dem i ett hus i Winteko. Det skedde dagen efter att man dödat hennes far och andra.

Efter tre dagar blev de varnade för en attack som var ute efter kvinnor och flickor. Hon och hennes kusin Victoria Mukantagara gömde sig hos en man vid namn Flodis. Senare samma dag bestämde de sig för att gå upp och titta om attacken var över. På vägen dit fick de höra att alla kvinnor som var i kapellet hade dödats, bl.a. hennes mamma och systrar samt Renata Mukantwazas mamma och syster Alisa. När de kom tillbaka hade kvinnorna i kapellet redan dödats. Hon och Victoria sa att de lika gärna kunde dö eftersom deras familjer dödats.

Blendehus

De togs till ett hus i Nyakanyinya som inte var nedrivet där andra kvinnor samlats. Det var en man i Nyakanyinya som visade dem huset. I huset fanns ungefär åtta andra kvinnor. De övernattade där. På natten kom Interahamwe från Nyakanyinya och dödade en kvinna vid namn Kabodensia eftersom de anklagade henne för att ha en son ansluten till Inkotanyi.

Dagen efter kom Interahamwe från Nyakanyinya och Winteko och satte dem åt sidan och sa att de skulle dödas i Winteko. De fick senare höra att de andra kvinnorna i huset dödades. Interahamwe från Winteko, två eller tre personer, ledsagade dem. Hon kände igen personerna och minns namnet på Mategero. Angriparna sa att de skulle ta dem till Winteko. Angriparna våldtog dem hela vägen tillbaka. En annan angripare övergrep sig på Victoria.

De kom till ett hus i Winteko som kan ha tillhört Zayasi. De såg att Albert Senumas fru, Verena Kamanayire, och Annonciata Mukankurunziza var där. Interahamwe hade hotat Casimir Kagenza att han inte fick ha kvar dem utan skulle lämna dem.

Hon övernattade i huset. Dagen efter kom Interahamwe som leddes av Theodore Tabaro. Hon såg även Rwagasore. Theodore Tabaro sa att de var på väg till Mibilizi för att leta efter Albert Senuma och att de skulle berätta när de hittat Senuma. Därefter gick angriparna. Mot kvällen kom angriparna tillbaka. Hon var tillsammans med Senumas fru samt döttrar Verena och Annonciata. Hon minns att angriparna kom med Senumas kläder. Det hon minns mest är Senumas jacka. Theodore Tabaro kom med Senumas jacka och sa till Senumas fru att hon inte skulle vänta på sin man – att jackan var bevis för att de dödat Senuma. Senumas fru bad Theodore Tabaro att döda henne. Theodore Tabaro svarade att hon förlorat sin man och sina söner och att han inte kunde döda henne utan att hon skulle dö av sorg. Angriparna lämnade dem.

Senare flyttades de till ett litet hus med grästack tillhörande Leotaire. De övernattade i huset men Interahamwe kom och valde kvinnor och tjejer som våldtogs. Hon blev vald. Även Verena Kamanayire och Laetita Mukobwajana och andra kvinnor som hon inte minns namnet

på valdes. Det var Kagemana som tog henne. De tog ut kvinnorna för att våldta dem. Hon vet inte vem som tog de andra kvinnorna eftersom det var mörkt. Hon blev våldtagen den natten.

Dagen efter mot kvällen kom hennes pappas vän Alphonse och såg henne. Han frågade hur hon hamnat där och hon berättade. Alphonse lovade att skicka sin dotter att hämta henne på kvällen. Så skedde också. Alphonse sa att han skulle gå och anmäla till Binenwa att hon var hos honom. Alphonse gick och gjorde det och hon fick stanna där.

Hon tror att hon övernattade en natt i Zayasis hus men hon vet inte hur länge de andra kvinnorna varit där. I det andra huset var hon en natt. De andra kvinnorna stannade kvar och togs senare till stadion.

Hon hade inga problem under sin tid hos Alphonse. Hon såg inte Theodore Tabaro mer efter det.

Kännedom om Theodore Tabaro

Hon kände Theodore Tabaro som en ung man. Hon har gått i skolan tillsammans med Theodore Tabaros lillasyster. Hon känner även Theodore Tabaros far. De bodde grannar. Hon fick höra att Theodore Tabaro anslutit till gendarmeriet i Cyangu. Det var inga problem mellan familjerna. Allt förändrades efter Habyarimanas död; innan bodde man i harmoni med varandra.

Om gacaca

Hon har deltagit i gacaca och i informationsinsamlingen. Hon har vittnat mot personer som plundrat hos dem. Hon vittnade mot rådgivaren i Winteko. Hon närvarade endast på rådgivarens rättegång eftersom hon hört att han tagit deras kor. Alla kor som plundrades samlades hos Theodore Tabaro. Människor som var kvar i byn berättade för dem att man delade upp korna och att rådgivaren fått deras två kor.

Om den svenska förundersökningen

Hon fick veta att hon skulle höras av svensk polis genom att åklagarmyndigheten kallade henne. Svensk polis inledde med att förklara att hon skulle höras om folkmordet. Rwandiska myndigheter sa ingenting innan om vad hon skulle höras om. Efter förhöret berättade den svenska polisen att Theodore Tabaro gripits i Sverige.

När det uppmärksammas att Theodore Tabaro inte var gripen vid tiden för förhöret uppger hon att hon inte vet om han var gripen. Det var de vita människorna som berättade för henne att Theodore Tabaro bytt namn och gripits. Man får så många frågor så hon kanske kommer ihåg fel.

Det är ingen som kan säga vad hon ska säga inför förhören; man berättar det man kommer ihåg.

Hon har pratat med sina kusiner Annonciata Mukankuruziza och Verena Kamanayire som även de vittnat.

Hon minns inte riktigt att hon hördes av rwandier år 2014. Hon tror att precis hade fött och besöktes i hemmet. Hon tror att hon pratade om folkmordet i allmänhet och hur det gick till. Hon blev senare kallad till den svenska polisen. Hon visste inte vad hon skulle höras om och hon fick frågor om folkmordet och svarade på det hon kom ihåg.

Tiden efter folkmordet

Efter folkmordet bodde hon hos sin storsyster. Hon har inte fått någon hjälp, bortsett från mat.

Även om hon i dag inte bor nära sina kusiner Annonciata och Verena hälsar de på varandra och pratar i telefon. De kan inte låta bli att prata om sina erfarenheter. Det hon berättat i dag är det hon varit med om själv. Det hon berättar är en bråkdel av det hon varit med om.

Hon har anmält Radislav till rwandiska myndigheter och han sitter nu i fängelse. I övrigt har hon inte pratat om våldtäkterna eftersom det är skamligt. Hon har inte pratat om det eftersom hon inte vill att hennes man ska få reda på det.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När det uppmärksammas att hon i förhör uppgett att angriparna skrikit innan granatexplosionen uppger hon följande. Angriparna skrek och blåste i visselpipor. Hon minns inte vad de skrek eftersom hon var liten.

24. Hassan Sengomungu

Hassan Sengomungu har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Hassan Sengomungu

Han är född år 1973. Han gick grundskolan i Nyakanyinya och därefter hantverksskolan. Han bodde med sin far Zacharie Ntangohafi, mor Faïna Nyirandege, syster Claudette (som överlevde folkmordet) samt bröderna Concorde, Janvier och Sibomana. Hans familj var tutsier.

I dag arbetar han som verkstadschef i Uganda.

Tiden efter den 6 april 1994

När presidentens plan sköts ned började Theodore Tabaro med dödande den 9 april. Theodore Tabaro kom med skjutvapen och gendarmer. Theodore Tabaro dödade Evariste Mudeyi. De krigade mot varandra. Theodore Tabaro började sätta eld på hus och plundra. De tog skydd och kastade stenar. Husen som brann fanns hos Abakongeza-folket. Det är saker han såg; han var bland personerna som kastade stenar. De gömde sig i buskarna. Grannar i Nyakanyinya sa till dem att de kunde ta sig till skolan. Han var då med sin pappa och sina bröder. Alla tutsier i byn tog sig till skolan.

När de kom till Nyakanyinya tog Theodore Tabaro hjälp av flera Interahamwe och kom i en attack. När de samlats kom Theodore Tabaro med skjutvapen och andra angripare, bl.a. Rwagasore som hade handgranat, Emmanuel Kariyongeza, Mwami och Silas som var poliser och hade skjutvapen, Majoro, Balteremayo, Kagemana, Vianny, Venuste Gatemba, Nkomeyombi, Kagabe, Emmanuel Bicakungeri, Alphonse Buhendwa, Sebusururu, Nshogoza och Mabuno. Alla hade fått spjut och machetes för att döda dem. Det var Theodore Tabaro som gav utrustning till angriparna efter att ett möte hållits på gårdsplanen. Theodore Tabaro sa att han skulle döda alla tutsier och att det var en order som kommit ut från Cyimbogo-kommunen. Theodore Tabaro tvingade dem att gå in i ateljén. Det var då Theodore Tabaro

började skjuta och kasta granater mot dem. Theodore Tabaro dödade mer än 10 000 människor genom att skjuta och kasta granater in i skolan. De var flera tusen personer inne i ateljén. Theodore Tabaro tog sitt skjutvapen och gav det till en annan Interahamwe. Theodore Tabaro tog någon slags kniv och började sticka den i dem. De försökte kämpa för att komma ut och flydde genom taket. Theodore Tabaro och andra Interahamwe hade däck i skolan som tändes på. Theodore Tabaro hade tagit däcken från gendarmeriet. Theodore Tabaro kom med däcken och hällde i bensin för att alla i skolan skulle dö. Sedan kastade angriparna granater. Han har skador från granatsplitter. Personer som kom var utrustade med saker som de fått hos Theodore Tabaro som hade en brigad där det fanns machetes och annan utrustning.

Han var tillsammans med flera andra tutsier i skolan. Det var flera personer från hemorten som Theodore Tabaro dödade i ateljén. Det var ungefär en hel by. Från hans familj var bl.a. Concorde, Janvier, Zacharie och Sibomana där. Theodore Tabaro dödade hans syskon och pappa i skolan. Han stod tillsammans med alla sina syskon och sin pappa innan Theodore Tabaro kastade granaten. Hans pappa och alla syskon dödades av Theodore Tabaro; han såg när de hamnade på marken när de träffades av granaten.

Han känner till ungefär 200 personer som dog. Bl.a. Gakwaya, Vedaste Mugarura, Gasurira (Vedastes son), Bicoko, Theobar Kamahanda, Daniel Nzimurinda, Beata, Yohani samt Senumas söner Philippe och Vincent. Det var många rwandier i ateljén. Ungefär åtta miljoner människor.

När han försökte fly skadade Theodore Tabaro honom med en bajonett. Han flydde genom taket och sprang. Theodore Tabaro stannade kvar och försökte döda tillsammans med de andra angriparna.

Han gick hemåt. Senare kom Theodore Tabaro och plundrade bl.a. 16 kor som tillhörde hans far, 12 getter som han ägde själv och 100 kycklingar. Det var åtta personer som gick iväg med korna. Theodore Tabaro rev ned sex hus som tillhörde dem. Angriparna rev ned hus i tre dagar.

Han övernattade i en bananodling. Efter fyra dagar tänkte ta han sig till blendeuset där bl.a. hans mor fanns. Han tänkte be sin mamma om pengar och mat för att ta sig till Kongo tillsammans med mamman. Angripare brukade komma till blendeuset för att våldta kvinnor, vilket bl.a. hände hans syster Claudette.

När han kom till blendeuset kom flera personer och omringade huset. Han hade lindat armen med sin skjorta och haltade pga. skadan på foten. Theodore Tabaro kom med Rwagasore och Kariyongeza. Hans mamma gav Theodore Tabaro en korg full av pengar. När han sprang sköt Theodore Tabaro efter honom men träffade ett bananträd. Hans mamma bad om nåd. Theodore Tabaro tog korgen. Andra Interahamwe gick in i huset. Man dödade hans mamma direkt. Han var jättearg och ville gå tillbaka och slåss med Theodore Tabaro. Han övernattade i buskarna en natt. Dagen efter när han kom tillbaka såg han att hundar höll på att äta på moderns kropp.

Han gick därefter därifrån och kom aldrig tillbaka. Först tog han skydd i buskarna och levde som ett djur. Han gick sedan till stadion där han fick information om att Theodore Tabaro dödat Senuma i Mibilizi och att Modeste Kabagambas bror Sibomana Simone dödats i Cyangugu. Från stadion togs de till Nyarusizi. Därifrån kom han tillbaka till Winteko. När han kom tillbaka till Gahinga hade Theodore Tabaro rivit ned alla hus.

Om ledarskap under folkmordet

Ledarna under folkmordet var Theodore Tabaro, Nsengumuremyi, D'amour, Modeste Gakungi, Graiten Hategekimana och Mbonigaba. Han har sett det med egna ögon.

Kännedom om Theodore Tabaro

Han gick i hantverksskolan tillsammans med Theodore Tabaro. Därefter började Theodore Tabaro i gendarmeriet. Det var där Theodore Tabaro tränade ungdomar. Han kände också till Theodore Tabaros familj; de var grannar.

När bilden på den tilltalade zoomas in uppger han att det gått lång tid sedan han sett Theodore Tabaro, men att det är han.

Om gacaca

Han har lämnat information under gacaca. De vittnade i gacacarättegångar men visste inte att Theodore Tabaro flytt till Sverige.

Om den svenska förundersökningen

Under förundersökningen blev han uppringd av cellkontoret och ombedd att komma till åklagarmyndigheten. Man sa inte vad förhöret skulle handla om. Han blev överraskad eftersom han inte kände till svenskarna. Han fick veta att det handlade om folkmordet när han kom dit. Han visste ingenting innan förhöret. Han infann sig och lämnade sitt vittnesmål. Han blev kallad ca fyra dagar innan förhöret. När han kom till förhöret fick han veta att Theodore Tabaro blivit medborgare i Sverige. Han blev förvånad att Theodore Tabaro kunde komma till Sverige efter vad han gjort mot dem. Han fick reda på det när svensk polis kom till byn och tog bilder i på *Brigaden*. De som bevittnat händelser ville hjälpa den svenska polisen och berättade vad de sett. Han hade personligen inte sett den svenska polisen i byn innan han kom till förhöret. När han kom till förhöret kom han för att berätta om vad Theodore Tabaro utsatt dem för. Sverige kan hjälpa dem att straffa Theodore Tabaro eftersom han begått hemska saker mot dem.

Han har hört på radio att Theodore Tabaro blev gripen i Sverige. De blev glada och tacksamma. Alla överlevare var tacksamma mot Sverige; de har ingenting att ge Sverige som tack men annars hade de gjort det.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När det uppmärksammas att han i polisförhör inte uppgett att Theodore Tabaro skadat honom med en bajonett uppger han följande. Han har sagt det och det antecknades. Han kan ha sagt saker som inte antecknats.

Angående att han i polisförhör inte uppgett att bl.a. Theodore Tabaro höll ett möte innan attacken i skolan uppger han följande. Han har berättat det och det har antecknats. Han har sagt det. Det finns massvis med saker som han kommer på i dag; det är inte så att man hittar på.

FL1: Jag ska fråga dig så här: hur gick det till när du fick reda på att du skulle komma hit idag?

SH: Det var cellkontoret som har kallat mig, och jag har ju (ohörbart 03:38:40) och jag har fått ligga bland döda kroppar och det är jag som kan mycket, som har sett mycket.

FL1: När fick du reda på att du skulle komma hit?

SH: Igår, när ni var där, det är då de berättade att jag ska komma hit och berätta, jag har massvis med ärr på kroppen som jag kan visa.

FL1: Mm, och när du säger *de* sa att du skulle komma hit och berätta, vilka var det som sa det?

SH: Det var bychef som har sagt till mig att jag ska komma hit.

FL1: Och vad heter bychefen?

SH: Jag vet att han heter (ohörbart) Saverina.

FL1: Sa han vad du skulle prata om när du kom hit?

SH: Personen sa till mig att jag ska komma hit, berätta om vad som har hänt under folkmordet och troligtvis så kommer också, ni kommer berätta för andra medborgare som bor där ni bor, om vad som hänt här i byn. De har dödat mycket folk här.

FL1: Men är det någon som sagt till dig att du ska säga på ett visst sätt när du kommer hit, eller känner du att du får berätta vad du vill?

SH: Det var så att jag kom hit och skulle berätta vad som har hänt och att det var en person som heter RUKERATABARO Theodore som har dödat folk och dödat våra föräldrar, våra syskon och några andra, som vi var besläktade med.

FL1: Är det någon som sagt till dig att du ska prata just om RUKERATABARO Theodore?

SH: Det var, man sa att ni vill kanske veta om honom för att det var han som varit polis och som delade vapen till *Interahamwe* och klubbor och dom flesta som dödades i byn var det han som låg bakom dödandet.

...

SH: Igår när ni kom till byn, så har folket sagt att vi ska berätta om honom för att ni ska veta vad han har gjort.

...

FL1: För att förtydliga bara, jag förstår att det är svårt att svara på, men du säger "folket sa" att du skulle berätta om honom, vilka menar du när du säger *folket*?

SH: När ni kom till cellkontoret då kände vi också att vi måste ju lämna den information vi har, för att ni ska kunna berätta för andra vad som har hänt och det är ju på det sättet vi kan också få rättelse för våra som dog.

Kommentar: Det finns några missförstånd. Det stämmer inte att Saverina eller någon annan sagt vad han skulle säga. Han berättade bara vad Theodore Tabaro utsatt honom för.

25. Innocent Mazimpaka

Innocent Mazimpaka har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Innocent Mazimpaka

Han är född år 1954 och kallades som liten Gapenguri. Han har gått fyra år i grundskolan i Winteko. Innan folkmordet hade han ett ID-kort som angav hans etnicitet som hutu. Han bodde i cellen Gahinga i sektorn Winteko tillsammans med sin fru, som var tutsi, och sina tre barn.

Folkmordets inledning

Den 9 april runt kl. 11.30 kom Modeste Karemera och Jean Nsengumuremyi hem till honom och sa att han skulle gå upp till vägen för att hjälpa till där de andra befann sig. Han hade ingen aning om att det skulle bli stridigheter och förstod inte vilken typ av hjälp som avsågs. Vid vägen ovanför hans hem (som går till Kamembe åt ena hållet och kommunen och den asfalterade vägen mot Kongo åt andra hållet) fanns mycket folk, bl.a. Theodore Tabaro, Theobard Makaka och Rwagasore som, liksom två killar från Gihango, var klädda i Interahamwe-kläder. Övriga var civilt klädda. Rådgivaren Jean Katabarwa deltog också som en vanlig medborgare, inte som ledare. De hade stenar och vissa hade små batonger. Han hade själv en liten batong som han skulle valla kor med. Efter en stund kom tutsier från andra sidan mot dem. De gick mot tutsierna och grupperna började kasta stenar mot varandra. Tutsierna var starkare än dem och de flydde därför.

Theodore Tabaro gick och kom ca tre timmar senare tillbaka med tre gendarmer. Theodore Tabaro hade då en granat i handen och militärerna hade skjutvapen. Theodore Tabaro sa att de skulle fortsätta framåt mot tutsierna, vilket de gjorde. Tutsierna, som blev lurade och inte förstod att gendarmerna var med, kom mot dem. De backade då och släppte fram gendarmerna. Det var då han såg Theodore Tabaro ge granaten till gendarmerna och ta ett

skjutvapen från en gendarm. Theodore Tabaro sköt sedan Evariste Mudeyi framför dennes hem. Han själv befann sig ca 20 meter bakom Theodore Tabaro.

Tutsierna sprang därifrån. Theodore Tabaro, Jean Nsengumuremyi och Modeste Karemera delade upp angrifarna i tre grupper. Han gick i Nsengumuremyis grupp som gick nedåt. Modeste Karemeras grupp gick uppåt och Theodore Tabaros grupp gick rakt fram på vägen. De gick för att jaga tutsier som flydde.

Hans grupp stötte på en tutsi vid namn Theobard Kamahanda nära dennes bostad i Gahinga. Han såg när Yohani Nzabirinda dödade Kamahanda. Därefter sa Nsengumuremyi att de kunde gå hem eftersom det var kväll. Nsengumuremyi sa också att de skulle träffas hos Theodore Tabaro morgonen efter. Det var där möten hölls och där alla brukade träffas. Hans farbror Laurent berättade på kvällen den 9 april att angrifarna innan den första attacken samma morgon hade samlats och utgått från Theodore Tabaros butik.

När han runt kl. 18 kom tillbaka hem hade en tutsikvinna, Jeanne Mukamunazi, och hennes två barn, Maryomeza och ett spädbarn samt svärmodern Euphrasia, tagit skydd hos honom. Jeanne berättade vad som hänt innan hon kommit till honom; hennes son Kibwa hade dödats av Rwagasore. Jeanne hade gömt sig i buskarna och hört när sonen skrek.

Han stannade sedan hemma och skyddade sin fru och Jeanne. Han lämnade inte hemmet eftersom han var rädd att hans fru och den andra kvinnan skulle attackeras. Jeanne stannade hos honom länge, tills Inkotanyi tog över. Morgonen den 10 april gick han inte till Theodore Tabaro som Nsengumuremyi hade sagt att de skulle göra.

Iakttagelser efter den 9 april 1994

Om plundringar och Theodore Tabaros roll under folkmordet

Efter att människor dödats såg han hur byinvånare plundrade kor från tutsiers hem och tog dem till Theodore Tabaros föräldrahem. Vissa kor slaktades och vissa såldes. Han såg runt 100 kor hemma hos Theodore Tabaro; alla tutsiers kor samlades där. Anledningen till att korna togs dit var att Theodore Tabaro ledde och beordrade. Theodore Tabaro var en viktig person som man fick lyda. Han vet det eftersom Theodore Tabaro varit gendarm och kunde hämta andra gendarmer – det var ett sätt att lyfta upp honom och han blev chef. Han såg också Theodore Tabaro ledsaga kor tre dagar efter attacken i Gahinga.

Den 9 april hade Modeste Karemera och Jean Nsengumuremyi sagt att man endast får jaga och döda människor; ingen fick plundra. Även Theodore Tabaro sa att ingen fick plundra den 9 april och att den gör det kommer dödas.

Byborna började plundra först senare när de såg att Theodore Tabaro ledde kor; det var grönt ljus för att börja plundra.

Theodore Tabaro var annorlunda än de andra medborgarna; det han sa verkställdes. Det är känt i byn att det var så. Allt som hände i byn under folkmordet var pga. Theodore Tabaro. Om han kommit med gendarmer skulle det inte hänt något i byn eftersom tutsierna var starkare än dem utan gendarmerna.

Ronderingar

Det skedde ronderingar, men han fick inte delta pga. de människor som fanns hemma hos honom.

Angående att det i hans gacacadom framstår som att han uppgett att han ledde ronderingar uppger han att han inte ronderat.

Jean Kajibwani

Tre dagar efter attackerna den 9 april kom Jean Kajibwani, som var hans granne och tutsi, hem till honom mitt i natten och berättade att Rwagasore samma natt dödat Kajibwanis lillebror och mor. Kajibwani berättade att han hört Rwagasores röst och gömt sig. Kort efteråt hade Rwagasore bett Kajibwanis lillebror komma ut. Kajibwani hade hört sin mor och lillebror skrika men vågade inte gå ut.

När Kajibwani berättat det gick de ner till Kajibwanis hem som låg ca 40 meter från hans hem. De såg blod och Kajibwanis mors och lillebrors döda kroppar. Lillebrodern hade blivit knivhuggen i sidan och modern hade skador i huvudet. Han sa att de kunde gå till Nsengumuremyi och berätta om mordet. Han gick själv, eftersom Kajibwani inte vågade följa med, till Binenwas gård och berättade om mordet. Det var många personer där, bl.a. Theodore Tabaro, Modeste Karemera och Jean Nsengumuremyi. När han berättade sa Nsengumuremyi att det inte gjorde någonting att de dödat eftersom de var tutsier.

Om Sekuvumbas död och letande efter döda kroppar

Han kände Sekuvumba som dog men såg inte själv mordet.

Fyra dagar efter attackerna den 9 april sa Theodore Tabaro, Modeste Karemera och Nsengumuremyi att de äldre byborna skulle leta efter och begrava döda kroppar. Anledningen var att flugor samlats kring kropparna och att man var orolig för sjukdomar. Han och flera andra gick då runt och letade efter döda kroppar. De hittade de Sekuvumba som sprang iväg men ramlade. Rwagasore dödade då Sekuvumba genom att slå honom med en klubba i huvudet. När Sekuvumba var död begravde de honom på platsen han dödades på. Han sa initialt i förhöret att han endast hört talas om mordet på Sekuvumba eftersom man glömmer vissa saker.

Samma dag såg han flera döda kroppar. Han såg Elisabeths kropp. Han såg dock inte hur hon dog. Han såg även Laurent Semakambas döda kropp nära dennes hem. Man såg att Semakamba blivit slagen på huvudet. Vid ett dike såg han Jeanne Mukamunazis make Stefanos kropp.

De gick till Theodore Tabaros butik och rapporterade till Theodore Tabaro, Modeste Karemera, Nsengumuremyi och andra att uppdraget var slutfört och vilka som begravts. De fick sedan gå därifrån.

Kännedom om Theodore Tabaro

Han känner Theodore Tabaro som en bror. Theodore Tabaros far, Jean Binenwa, är hans farbror. De umgicks och kände till allt som hände den andra familjen.

Butiken tillhörde Theodore Tabaro. Han vet det eftersom han brukade handla där innan folkmordet. Det var Theodores lillebror som brukade arbeta i butiken, men man brukade prata om att det var Theodore Tabaros butik.

Om gacaca

Han dömdes år 2007 i gacaca för delaktighet i folkmordet till elva års fängelse. Han hade då suttit i fängelse sedan år 1998. Han dömdes för Kamahandas död eftersom han var med i attacken. Yohani Nzabirinda erkände dock att han dödat Kamahanda. Han har inte varit med om nattronderingar och inte heller fått en fråga om det i gacaca. Om det står i domen står det fel. Det stämmer att han satt häktad i nio år innan rättegången. Det finns en del anklagelser som var falska. Han berättade i gacaca vad som hänt och namngav personer som dödat.

Om den svenska utredningen

Han blev kallad till förhöret med svensk polis och ca en vecka senare blev han hämtad i hemmet. Han blev körd till åklagarmyndigheten och Bicakungeri var med i bilen. Han frågade Bicakungeri om denne visste varför de kallats men det gjorde han inte. Inte heller chauffören visste. Det var först när han kom till åklagarmyndigheten som han fick information av svensk polis om varför han kallats.

Efter förhöret frågade han Bicakungeri vad han sagt men Bicakungeri ville hålla det hemligt. Han berättade inte heller själv för Bicakungeri eller någon annan vad han hörts om.

Ingen har tagit kontakt och försökt påverka honom innan förhören med svensk polis respektive i rätten; ingen förutom hans fru och Bicakungeri kände till att han vittnat.

Han hade hört att Theodore Tabaro gripits men var osäker på om det stämde. Han har pratat med bl.a. Theodore Tabaros familj och några tutsier i området om det.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

Allmänna kommentarer om ändrade uppgifter

Det som han berättar i rätten stämmer. Han berättar annorlunda eftersom han är gammal och glömmer vissa saker.

Kommentarer avseende specifika uppgifter

Angående att han i polisförhör inte nämnt händelsen om Evariste Mudeyi uppger han följande. Det stämmer att han inte berättade det då eftersom han inte kom ihåg det. Han berättade att Theodore Tabaro var med i attacken men inte om mordet på Mudeyi. Han kom på det när han kom hem från polisförhöret. Han har inte pratat med någon om det efteråt. Han har bara pratat med andra om attacken i Nyakanyinya; det var dagen efter att de krigade mot tutsier i Gahinga.

Tillfrågad om varför han i polisförhör inte nämnt att gendarmer kom till Winteko uppger han att han glömt det då och kom på det efter polisförhöret.

Ställd inför uppgiften om att han i polisförhör uppgett att det var tre personer, bl.a. Theodore Tabaro, som hämtade honom i hemmet den 9 april uppger han att det var Modeste Karemera och Jean Nsengumuremyi som hämtade honom. Det har gått så lång tid så han kan ha glömt det, men det var först när han gick upp till vägen som han träffade Theodore Tabaro.

När det uppmärksammas att han i polisförhör uppgett att Theodore Tabaro den 9 april hade en handgranat i *bältet* uppger han följande. Han kan ha glömt. Handgranaten hängde inte på bältet utan Theodore Tabaro hade handgranaten i handen.

Angående att han i förhör uppgett att det var många som hade Interahamwe-kläder den 9 april uppger han följande. Det var fler än två som hade Interahamwe-kläder, därför sa han många. Men många andra hade civila kläder.

Ställd inför uppgiften att han i förhör uppgett att de efter att de samlats inför den första attacken den 9 april väntat i två och en halv timme innan stenkastningen uppger han följande. Det är bra och dåligt att bli äldre; man glömmet med tiden. Det finns inget annat han har glömt.

När det uppmärksammas att han i förhör uppgett att Theodore Tabaro, Baptiste och Rwagasore haft granater direkt när han träffade dem den 9 april uppger han följande. Baptiste var en av dem han glömt. Han minns också att Rwagasore hade en granat.

Ställd inför uppgiften att han i förhör beskrivit en attack den 9 april, och inte två, uppger han följande. Det var två attacker samma dag. Han berättade för polisen om attacken, men nämnde inte detaljerna om hur det gick till.

När han uppmärksammas på att han i förhör uppgett att det var tutsigruppen, och inte den angripande hutugruppen, som drog sig tillbaka vid attacken den 9 april uppger han följande. Det var hutugruppen som drog sig tillbaka eftersom tutsigruppen var starkare.

Angående att han i förhör uppgett att han inte lämnat sitt hem efter den 9 april uppger han följande. Han lämnade sitt hem när de skulle begrava döda kroppar. Han menade i förhöret att han efter attacken inte lämnat sitt hem bortsett från den gången när äldre män skulle hämta och begrava döda kroppar. Och en gång när han gick för att rapportera att Kajibwanis lillebror och mor dödats av Rwagasore.

Ställd inför uppgiften att han i förhör uppgett att han inte sett Theodore Tabaro efter den 9 april uppger han följande. Kajibwanis lillebror och mor dödades efter den 9 april. När han var på förhöret var han inte förberedd på vad de skulle fråga honom. Efter förhöret har han kommit ihåg en del.

26. Inyace Kabera

Inyace Kabera har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Inyace Kabera

Han föddes år 1963 och växte upp i sektorn Nzahaha i distriktet Rusizi. Han bor i dag i Kamembe i Rusizi. Han har studerat teologi i Rom i Italien och blev därefter präst. Vid tiden för folkmordet arbetade han första året som präst i Mibilizi. Han hade ett ID-kort som angav hans etnicitet som tutsi. Han bodde i prästbostaden vid församlingen. De var totalt fyra präster i Mibilizi. Förutom prästerna bodde i området nunnor, kökspersonal, nattvakter, skolelever och skolanställda.

Tiden efter den 6 april 1994

Den 8 april 1994 var folk inte fria att röra sig som vanligt. På kvällen och dagarna efter kom människor till församlingen för att söka skydd. Till slut kom ledarna, den katolska församlingen i prefektoren och gendarmeriet, för att titta till platsen. Han minns inte riktigt

när det var men gendarmeriet kan ha kommit mellan den 10 och den 17 april. Fyra gendarmer stannade vid platsen för att bevaka säkerheten. Men det kom också attacker. Medborgarna kom med traditionella vapen mot dem. Han uppfattade det som att den första attacken var den 11 april 1994. Angripare fortsatte komma i attacker med skjutvapen och granater. De kunde ta emot personer som var skadade efter att ha blivit slagna eller huggna. De såg runt omkring församlingen att hus brann. Veckan mellan den 11 och den 17 april tog flera personer skydd hos dem och det kom attacker. Det var ca 5 000 – 7 000 personer om sökt skydd hos dem i Mibilizi. Det var personer från sektorer runt omkring församlingen, bl.a. Rukunguri, Muki, Muhanga, Runyanzuvu, Cyato, Nyakarenzo, Mutimasi, Nyamagana och Winteko. Vissa sökte skydd i husen vid församlingen, andra i skolan, i sjukhuset och vissa på gården. Det var under 100 personer.

Attack den 18 april

Den 18 april kom en stor attack med flera angripare. På förmiddagen kom först några attacker. Stridigheterna ägde rum på gården utanför deras bostadshus. Runt kl. 15 kom ledarna från prefekturen tillsammans med vice prefekt Theodore Munyangabe och pratade med prästchefen Joseph Boneza och bad denne att de som tagit skydd vid församlingen inte skulle stanna ute och kriga utan gå in i husen. Då lovades att Interahamwe som omringade församlingen skulle dras tillbaka. Man gick med på kravet. De skyddsökande gick in i husen. Angripare kom dock och började attackera dem som var innanför och sköt mot dem. Flera personer som tagit skydd dog av skott och genom att de blev huggna. Det var trångt och de hade inget utrymme. Tidigare hade de försvarat sig med stenar. Men vid det här tillfället hade de inga stenar. Till slut blev angriparna trötta och gick tillbaka. På väg tillbaka plundrade de kor och en motorcykel hos nunnorna och vid sjukvården. Han kan uppskatta att ca 700 – 800 personer dog den 18 april. De kunde känna igen vissa av angriparna varav flera kom från sektorerna i grannskapet. Angriparna fick styrka pga. de som kom från Kamembe och Bugarama som kunde hantera granater. De andra prästerna kände igen olika personer från olika områden.

De som attackerade gick mellan olika församlingar för att döda. På så vis kunde man uppfatta att det var något som var planerat i distriktet. Bl.a. präster i andra församlingar gav dem information via telefon om att de sett angripare från olika områden. Angriparna hade traditionella vapen. De såg också personer som var tränade och kunde hantera moderna vapen.

Attack den 20 april

Efter attacken den 18 april försökte de ta hand om de skadade och dödade. Den 20 april organiserade de en begravning och begravde de döda i ett stort hål. Men på eftermiddagen den 20 april kom en annan attack runt kl. 14. Angriparna kom och pratade med prästchefen och Dieudonné. Angriparna sa att de bara ville åt några få personer på en lista och kunde låta övriga vara. Prästchefen kom och berättade vad angriparna sagt. Skulle de låta personerna på listan tas eller skulle de kriga? Vissa bestämde sig för att kriga medan andra sa att de inte orkade kriga mer. Förhandlarna gick till angriparna och sa att de kunde gå in och se om personerna de ville åt fanns där. Angriparna kom in och tvingade personerna att sätta sig på marken på gården. Angriparna visade dem personerna som fanns på listan. Det var en lista över 64 personer. Prästchefen var en av dem på listan. Han ringde till Cyangugu för att berätta för biskopen vad som höll på att hända och att även prästchefen skulle tas. Biskopen kunde inte säga någonting eftersom ingen ledare fanns bland de attackerande Interahamwe-medlemmarna. Angriparna fortsatte ropa upp namn från listan och tog med sig dem som hittades. Men de tog inte bara personer på listan utan även andra som var unga eller finklädda. Angriparna gick in i husen för att leta efter ytterligare personer. Angriparna tog med sig

personerna och tvingade av dem kläderna. Dessa personer dödades sedan vid sjukhuset, ca 700 meter från församlingen. Kropparna lämnades vid vägen.

Det var ca 300 angripare som gick in på gården. Men det fanns andra utanför runt omkring i buskarna. På samma sätt som den 18 april var det den 20 april angripare från båda närområdet och hela Cyangugu. Men den 18 april var angripare fler.

Närmare om när människorna samlades på gården den 20 april

Angriparna beordrade männen att sätta sig på ena sidan och kvinnorna på den andra sidan. Det var ca 3 000 – 4 000 personer som kom ut. Det var endast de som var mycket skadade som inte kom ut. Angriparna tog sig in i alla byggnader. När angriparna tvingat alla att sätta sig tvingade de honom att öppna även låsta utrymmen. Bland namnen på angriparnas lista minns han Kaurori Rwamukwaya, Kayibanda, Adrien Mbarushimana, Telehonse Gakwaya, Francine Umubyeyi, Albert Senuma, Eugene Kalisa, Gakwaya Iwephonse, Oswald Kabera och Herman.

Albert Senuma var nunnornas chaufför i Mibilizi. Albert Senuma befann sig i ett rum i prästernas hus när angriparna kom. Han såg vad som hände Albert Senuma. Man läste upp Senumas namn vid flera tillfällen. Första gången fanns han inte där. Rummet Senuma befanns sig i låg nära gårdsplanen man samlat människor på. Några människor tog sig in i rummet och tvingade ut Senuma. När man läste upp namnen lästes Senumas namn upp och han togs ut och de dödades vid vägen. Han såg när Senuma togs ut ur rummet och tvingades sätta sig på gårdsplanen. Han såg också när Senuma tvingades resa sig och togs ut från gården. Senuma var nära honom och han kunde se att Senuma skakade av rädsla. Han uppfattade det som att angriparna som tog ut Senuma från huset och sedan från gårdsplanen var människor som kände till vem Senuma var eftersom de letade efter Senuma.

Det var runt 120 personer som togs ut och alla dödades. Han såg inte när människorna dödades. De dödades 700 meter bort. Han gick inte med och han tittade inte på döda kroppar. Han fick återberättat från andra som sett döda kroppar att man tagit av kläderna. Det var vanligt att man gjorde så. Anledningen var att angriparna tog med sig kläderna och även att förnedra. Han tror att angriparna använde kläderna.

Attack den 30 april och tiden därefter

Den 30 april kom en annan attack som leddes av Yusuf Munyakazi. Vissa togs ut och dödades nära kyrkan. Det var ungefär 80 personer som dödades nära kyrkan då. Därefter skedde små attacker hit och dit. Skyddssökande som gått ur för att leta efter mat dödades. Den 19 maj dödades prästchefen när denne var på flykt till Cyangugu. Prästchefen var då med en nunna som hette Bernadette och ett litet barn och en gendarm som påstods ledsaga dem.

Han stannade i Mibilizi till den 15 juni. Alla som tagit flykt i Mibilizi togs då till en förläggning i Nyarusizi. Mellan 3 500 – 4 000 personer dödades totalt i Mibilizi.

Kännedom om Theodore Tabaro

Han känner inte till Theodore Tabaro.

Om gacaca

Han har vittnat i gacaca i byar nära Mibilizi. Det handlade om händelserna i Mibilizi. Han har också deltagit i rättegångar i Rusizi och i Arusha. I Arusha handlade rättegången om

Emmanuel Bagambiki, Samuel Manishimuye och André Ntagerura. En annan rättegång var mot Yusufu Munyakazi.

Om den svenska förundersökningen

Det var en anställd på åklagarkontoret i Rusizi som kom och berättade att han skulle träffa människor. Personen berättade att det handlade om svensk förundersökning om vad om hände i Mibilizi. Personen sa inte vem som var misstänkt. Han har inte utsatts för hot eller fått några löften om belöning inför sina förhör.

27. Jean Baptist Nshimiyimana

Jean Baptiste Nshimiyimana har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Professionell bakgrund

Efter gymnasiet arbetade han som lärare på grundskolan i två år. Han studerade därefter på universitet innan han år 2008 påbörjade två års arbete som vice rektor. Han började därefter på åklagarmyndigheten. I dag arbetar han sedan åtta år på en enhet som tar hand om vittnen och brottsoffer. Han arbetar med alla ärenden, inte bara folkmordsärenden.

Han är född nära Kigali och flyttade till Rusizi år 2010 när han började arbeta på åklagarmyndigheten.

Om biträde till den svenska förundersökningen

Det ingår i hans arbetsuppgifter att leta efter vittnen. Hans enhetschef i Kigali skickade listan över personer som han skulle leta efter. På listan fanns datum om när respektive person skulle närvara. Han blev inte tillsagd om hur han skulle göra eftersom uppgiften ingår i hans vanliga arbetsuppgifter. Han behöver inte förklara för vittnena vad man ska ställa för frågor. Det är inte han som ska ställa frågorna och han har själv ingen aning om vad vittnena har för information.

Han besökte vissa personer i deras hem. Han berättade att det finns personer som vill ha information om folkmordet och att de skulle träffas på åklagarkontoret. Han bistod också svenskarna med att tillhandahålla ett kontor som kunde användas som förhörsrum. Han ordnade två lokaler till den svenska polisen. Det ena rummet var hans kontor och det andra var ett mötesrum. Ett tredje rum kan ha använts när han var på semester. Han har inte haft tillträde till förhörsrummen under förhören. Dörren var stängd. Ett par gånger knackade han på och välkomnades in. Han minns inte riktigt syftet med att han gick in, men det kan ha varit att han ville informera om att ett vittne kommit. Han har inte gått in för att höra vad förhören gällde.

Han har inte haft kontakt med någon vid GFTU och känner inte igen namnet Methode.

I början hade han ingen aning om vad den svenska polisen ville. Men på listan han fick stod att undersökningen gällde Theodore Tabaro. Han hade dessförinnan ingen kännedom om någon utredning som GFTU skulle ha gjort om Theodore Tabaro. Han har inte vidarebefordrat informationen att det är Theodore Tabaro som utreds till vittnena; det är inte så det ska gå till enligt deras arbetsuppgifter.

Han fick listan första gången någon gång år 2015. Från början var det en kort lista men det blev sedan längre. Han kontaktade vittnena ca en vecka innan förhören skulle ske. Han fick hjälp av sin kollega Casimir Havimana som kommer från Rusizi att hitta ett vittne. Detta vittne kunde sedan hjälpa honom att hitta andra vittnen. Allt eftersom blev det lättare att hitta vittnen eftersom de andra vittnena kunde peka ut var vittnen bodde. Han besökte ca 90 % av vittnena i deras hem. Några få kunde han ringa på telefon.

När det gällde vittnen som avtjänar fängelsestraff fick han hjälp av åklagare som skickade en skriftlig kallelse (som är en standardblankett) till fängelsedirektören. Fängelsedirektören såg då till att fången kom.

Om svensk polis ville höra någon som inte stod med på listan kunde de också kalla på den personen. Han tror att det har hänt i den svenska utredningen.

På samma område som åklagarkontoret i Rusizi ligger ett kontor för högsta domstolen och en domstol. De beväpnade personer som ibland vistas på området är fångvakter som bevakat fångar som besökt området. Domstolen och åklagarmyndigheten beskyddas av beväpnade poliser.

När svensk polis skulle genomföra utredningsåtgärder på fältet bad den svenska åklagaren och utredarna honom att följa med. Det han kunde göra var att be nyfikna flytta på sig.

När han informerat vittnet väl brukar vittnet följa med. Om personen är tveksam på telefon brukar han åka dit för att träffa vittnet och säga att han arbetar på vittnesskyddet. Då brukar vittnet komma. De vill se personen. Men om vittnet inte kommer brukar han be åklagaren skriva en kallelse. Man kan på ett rättsligt sätt tvinga ett vittne att inställa sig. Men det är ingen som behövt komma med tvång sedan han började för åtta år sedan. Den som är sjuk behöver inte komma. Han minns att ett vittne var malariasjuk. De pratade med vittnet som sa att han orkade komma. Vittnet fick sedan skjuts hem. Vittnet var inte så pass sjuk att han inte kunde komma. De sa till vittnet att om han inte orkade kunde de kalla honom till en annan dag.

28. Jean Gasarabwe

Jean Gasarabwe har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Jean Gasarabwe

Han är född år 1957. Han gick i grundskolan i Mururu och arbetar nu som försäljare i samma cell. Vid tiden för folkmordet hade han en frisörssalong i Kamembe och bodde i Gahinga med sin fru och sina fem barn. Han och syskonen var enligt sina ID-kort registrerade som tutsi. Hans fru och mor var hutu.

I cellen Gahinga bodde många människor, dels tutsier, dels hutuer från stammen Abakurankota, vilken var Theodores Rukeratabaros stam. På minnesdagarna nyligen sades att 179 tutsier mördades i Gahinga under folkmordet. Av tutsierna i Gahinga överlevde endast sex män samt några få kvinnor och barn.

Tiden innan folkmordet

Stämningen innan folkmordet var inte jättebra i sektorn Winteko. De kunde inte ta sig till Bugayi eller Karambo och känna sig fria. De kunde bli slagna eller utsatta för hotfulla situationer. När Inkotanyi attackera landet riskerade de att anklagas för spioneri och hamna i fängelse. Till exempel dödades Albert Senuma i Mibilizi och Theoneste Karamba i Kamembe.

Tiden efter den 6 april 1994

Han hörde på radio att presidentens plan blivit nedskjutet och militärhögkvarteret meddelade att två personer inte fick stå eller sitta tillsammans.

De fick information om att folk höll på att dödas och hus brännas. De kunde se rökutveckling på andra kullar omkring Gahinga. På radion hörde de att människor dödades i Kigali. Någon gång kl. 19.30 den 7 april började hus brännas ned omkring dem. De kunde inte släcka elden för de var rädda att de skulle bli påkomna av Abakurankota.

Den 8 april fick de information om att personer i närheten dödats. På kvällen gömde de kvinnor och barn i buskar.

Attacker den 9 april 1994

Första attacken

Runt kl. 9 kom den första attacken mot Abakongeza-folket nära Modeste och Evariste Muhizis gård i Gahinga. Husen ligger ovanför vägen som går från Gahinga till Nyakarenzo. Det finns bananodlingar där nu; vid tiden för folkmordet fanns en bönodling vid platsen. Interahamwe kom och blåste i visselpipor och sjöng. Angriparna började bränna ner Muhizis hus. Andra gick inomhus och tog ut allting. De gick dit för att rädda de boende. Attacken hade organiserats hos Theodore och startade därifrån. De kastade stenar mot varandra och hade batonger och machetes. Angriparna hade även spjut, pilbåge, granater, svärd och klubbor med spikar. Han kände igen angriparna som sina grannar. Han såg Theodore Tabaro kasta en granat mot dem. "Fiffi" såg att granaten skulle kastas och sa till dem att lägga sig på marken. När de låg på marken exploderade granaten ca 15 meter från honom och de blev förvirrade. De såg dammutveckling och bananblad som flög upp. Man siktade inte på honom när granaten kastades. Granaten kastades för att skada eller skrämja. Om splitter hade träffat honom hade han dödats. Theodore var ca 30 – 50 meter från dem. Angriparna stod lite ovanför dem i en sluttning.

Bland angriparna fanns en gammal man vid namn Ludoviko som dödades med ett spjut i samband med att de försvarade sig efter att granaten kastades. Ludoviko betraktades som en farfar till Theodore Tabaro. Efter att Ludoviko dödats lämnade angriparna platsen.

Angriparna var ca 50 personer och kom från Bugayi, Karambo och Gahinga. Bland angriparna fanns Theodore, Fabien Rukirumurame, Theobar Makaka, Jean Gatabarwa, Zakariya Kagabe, Emmanuel Mbonigaba, Victor Nkundakozera och Jean Pierre. Angriparna var ca 50 personer. De var ca 22 personer som försvarade sig mot angriparna.

Elisabeth Nyirambwa dog på platsen. Han var inte på plats när hon dödades, men han var med när hennes kropp år 1996 flyttades till minnesplatsen.

Andra attacken

Ca 300 – 500 meter från platsen för den första attacken kom en andra attack kl. 11 den 9 april. Det var vid vägen som går till butiken. Angriparna var desamma som vid den första attacken. Han såg Theodore som var klädd i en färgad civil jacka och beväpnad med ett ca 50 cm långt svärd. De själva var beväpnade med traditionella vapen som batonger och stenar. De lyckades vinna över angriparna som sprang därifrån.

Tredje attacken

Runt kl. 14 kom angriparna Interahamwe tillbaka tillsammans med gendarmer och blåste i visselpipor och sjöng att de skulle hugga ihjäl dem. Det var ungefär där cellkontoret ligger i dag. De delade upp sig för att försvara sig mot angriparna; en grupp tog sig till övre delen av grusvägen och en grupp till nedre delen av vägen. Han befann sig i gruppen som hade tagit sig över vägen. Han såg två gendarmer med skjutvapen och Theodore precis framför honom. Det var många Interahamwe framför honom. Angriparna sköt och de förstod att läget var allvarligt och sprang för att fly. Han såg Evariste Mudeyi skjutas av en gendarm på hans mammas gårdsplan. När de sköt Mudeyi hamnade denne på marken. Men Mudeyi dog inte av skottet. Angriparna brände Mudeyis kropp och krossade huvudet. Han befann sig då ca 25 meter från platsen i ett buskage där han gömde sig. Han såg hur man brände Mudeyi med bananblad och att rök bildades. Angriparna stannade och tittade på kroppen medan den brann. Det var nära hans, hans mors och Madushis hus.

Angriparna som dödat Mudeyi gick efter mordet för att plundra bl.a. Albert Senumas, Valens Uwitijes och Bernards bostäder. Därefter gick angriparna till Theodore; det var där man samlades och instruktioner gavs.

Han rörde sig i området och kom tillbaka till Mudeyis kropp som brunnit. Han såg att huvudet var krossat. Sedan flyttade man Mudeyi till ett dike som låg nära Madushi. Man la lite jord på Mudeyis kropp. Det var han som fick begrava Mudeyi eftersom denne var hans kusin.

Aloys Nzamwita och Madushi

Efter att Mudeyi skjutits tog en stor grupp angripare, bl.a. gendarmer och Jean Nsengumuremyi, Aloys Nzamwita till *brigaden*, Theodores bar. Han var på väg till Karambo för att gömma sig och sin familj. Han tittade då mot Theodores hus och såg många människor, bl.a. gendarmerna, som var glada att de vunnit över dem. Klockan var ungefär 15.30 – 16. Han såg att angriparna hade tagit Aloys Nzamwita. Han kom inte fram till Karambo utan fick gömma sig i bananplantage.

I närheten av Emmanuel Bicakungeris hus hörde han oväsen och såg hur Theodore Rukeratabaro efter en ordväxling tog ett svärd och stack i Madushi kring ena axeln. En person vid namn Mugemana slog Madushi med en yxa på huvudet. Vissa andra angripare stod omkring och tittade. Med hjälp av bananblad gjorde Theodore och Mugemana ett slags snöre och knöt runt Madushis mage och drog kroppen därifrån. Kroppen kastades i en latrin tillhörande Aloys. Han befann sig i bananodlingen ca 20 steg därifrån. Det fanns ingen annan anledning till Madushis död än att han var tutsi.

Skolan i Nyakanyinya

Den 11 april kom han till skolan i Nyakanyinya eftersom hans släktingar tagit sig dit; man trodde att regeringen skulle skydda de människor som samlat sig där. Hutuer vaktade människorna. Rådgivaren i sektorn Nyakanyinya, som kan heta Bosco, kom och berättade att det varit ett möte i kommunhuset där instruktioner givits, bl.a. om att flyende inte skulle ha

med sig vapen om de ville skyddas. Han träffade många släktingar på skolan, bl.a. sin syster och storebrors son. Det fanns många andra från Gahinga där. Några av dem överlevde, bl.a. Pelagie Kabera och Annonciata. Han lämnade skolan och tog sig via Karambo till katedralen.

Hans syster Annonciata dog i skolan i Nyakanyinya. De som var tillsammans med henne där har berättat det för honom. Han har inte sett Annonciata efter skolan och inte heller sett hennes kropp. Hans storebror Alexis blev slagen och skadad i hela kroppen samband med attacken i skolan i Nyakanyinya men dog inte. Alexis blev strax därefter sjuk och dog ett år efter attacken.

Tiden i katedralen och stadion

Han kom till katedralen på morgonen den 13 april. Han såg gendarmer och blev rädd att det fanns angripare bland de som skulle skydda dem. En delegation med prefekten Emmanuel Bagambiki, chefen för gendarmeriet Gerero Munyaru och chefen för militären Samuel Manishimwe samlade dem på fredagen och sa att de måste flytta till stadion. De gick till slut med på förslaget och kom till stadion den 1 april där han stannade till den 11 juni.

Under hans tid i stadion kom angripare ibland och räknade upp namn på personer som togs och dödades. Han såg endast Theodore Tabaro när denne skulle hämta sin faster vars man hade dödats. Fastern var hutu och Theodore var kanske rädd att hon skulle dödas eller bli sjuk. Theodore kom i civila kläder tillsammans med bl.a. Zakariya Kagabe. Theodore hade makt att säga till gendarmer att han skulle hämta personer.

När hans fru kom till stadion berättade hon att hon varit på plats vid ett möte hos Theodore Tabaro där man bestämt att deras barn skulle dödas. Det var Theodore Tabaro som bestämde det; Rwagasore och Theobar Makaka sa samma sak. Även Theodores farbror Antoine Munyantore har berättat om mötet. Dagen efter mötet hade angripare kommit för att döda barnen. Barnen lyckades dock fly till stadion. Han minns inte exakt när det var men det var andra veckan av folkmordet. Hans fru och två barn kom till stadion på lördagsmorgonen.

Vid mötet hos Tabaro hade även Albert Senumas fru diskuterats. Modestes mor var syskon med Senumas fru och Modestes far hade velat ta Senumas fru från burendehuset där kvinnor utsatts för våldtäkter och misshandel. Men förslaget gick inte igenom.

Återkomst till Gahinga efter folkmordet

De lämnade flyktingförläggningen i november 1994. Men han återvände inte till Gahinga utan hyrde ett hus i Kamembe ett tag eftersom hans hus i Gahinga inte fanns kvar och hans fru var för rädd för att återvända. Efter att FPR kom fick de tillbaka sin mark. Det var samma för grannarna, de hade ingenting, bara mark.

Ubemfi och Theodore Tabaros butik/bar

Abakurankota var organiserade i föreningen Ubemfi, en slags CDR-kopia. Ubemfi hade en ond ideologi och endast Abakurankota som var hutuer kunde vara medlemmar. Det var tydligt för att man kunde uppfatta att Ubemfi ville göra dem illa. Bland andra han och Albert Senuma ville ansluta sig till föreningen men blev nekade av Modeste Karemera. I början ville alla ansluta eftersom Abakurankota var en stark grupp och alla ville tillhöra den starkaste gruppen med inflytelserika personer. Det var en lokal förening i cellerna Bugayi, Gahinga och Karambo i sektorn Winteko. Föreningen bildades 1992. Det bekräftades under gacaca att allt som hände där förbereddes i föreningen: allt som plundrades, alla pengar som kom från plundringen, kommer tillhöra Ubemfi sa man.

Tabaro var en av de medlemmar som skapade föreningen. Många möten ägde rum där Tabaro hade sin försäljning, *brigaden*. På den tiden var det ett slags gendarmerikontrakt där människor misshandlades. Personer som pekades ut som spioner togs till *brigaden*. Det var Theodore, inte brodern Theophile, som ägde butiken. Efter mötena drack medlemmarna en drink där. När man gick för att shoppa fick man höra att baren/butiken var stängd pga. möte. De fick reda på mötena hölls i Tabaros hus efter tre möten. Det var ingen hemlighet att det var möten men de fick inte veta vad som sas på mötena.

Man såg att det var någon som hade organiserat attackerna. Man såg personer som bar på klubbor med spikar i. Alla ungdomar, män och äldre var närvarande. Angriparna brukade säga ”attackera” och ”hugg ihjäl dem”. Det var bl.a. Theodore, Modeste Karemera (ordförande) och Jean Nsengumuremyi (vice ordförande) som förberedde attackerna. Det var dessa som startade Ubemfi och andra anslöt senare. Theodore var en av de viktigaste medlemmarna eftersom mötena ägde rum hos honom. Om Theodore gav order om att döda en viss person gjordes det. Modeste hade ingenting att säga om det. Även Theobar Makaka, som var nära vän med Tabaro, var medlem i Ubemfi.

Övrig kännedom om Theodore Tabaro

Han känner till Theodore Tabaro mycket. De kallade honom Theodore Rukeratabaro. Tabaro kom från en plats nära hans hem. Ibland drack han bananvin vid Tabaros hem. Han känner till att Tabaro gått i grundskola och hantverkarskola samt därefter arbetat som byggare, militär och slutligen med försäljning. Han brukade klippa Tabaro när han arbetade som frisör. Innan anslutningen till militären var Tabaro en snäll kille. Hans fru var syskon (såsom begreppet används i Rwanda) till Tabaros far. Än idag besöker han Theodores farbror Antoine eller Theodores syster om dessa har fest. Theophile flydde också efter folkmordet. Han såg ingen av Theodores föräldrar och syskon under folkmordet.

När bilden på Theodore Tabaro zoomas in uppger att han känner igen Tabaro. Han kan inte missta sig. Det är den Tabaro som deltog i folkmordsaktiviteter vid 24 års ålder.

Hans mående efter folkmordet

Han förlorade sina familjemedlemmar, sina tillhörigheter och sina drömmar. Han har tänkt på det hela sitt liv. Han kan inte få tillbaka sitt liv. Det finns många konsekvenser som är svåra att bli av med.

Gacaca

Han har deltagit under informationsinsamling i gacaca som jurymedlem. Han var ordförande på cellnivå och deltog i möten varje torsdag i ungefär ett år.

Vid Theodores gacacaréttgång vittnade många. Han blev inte kallad av domstolen eftersom tillräckliga vittnen fanns. De som var jurymedlemmar hade också information men fick inte vittna. Han har inte heller vittnat i någon annan domstol.

Den svenska förundersökningen och förhöret i tingsrätten

Han hade ingen information inför förhöret med svensk polis. Precis som inför förhöret i rätten visste han inte vilka frågor som skulle ställas. Han kan inte minnas att han sett rwandisk polisklädd person. Han gick självmant och pratade om folkmordet med några personer som kommit till cellen.

Han blev sedan kallad via telefon av en person vid åklagarmyndigheten som heter Jean Baptiste. Jean Baptiste sa endast att han skulle träffa personer från Sverige. När han träffade svensk polis berättade de vilka de var och varför de träffade honom.

I byn såg de när svenska myndigheter kom och han hade då redan pratat med de svenska utredarna. Han har pratat med några andra och sagt att det är dags för rättegång och att de ska få kallelser. Han blev kallad av Jean Baptiste som hjälpte till med biljetter till Kigali.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

Ställd inför uppgiften att han vittnat under Theodore Tabaros gacacaréttgång uppger han att han kanske inte minns allt. Theodore Tabaros namn kom upp hela tiden.

På frågan varför han i förhör angett att han inte gick till skolan i Nyakanyinya svarar han att det kan bero på att han inte var på plats i skolan när den attackerades. Han tänkte därför att det inte spelar någon roll för polisen om han varit där. De ville veta saker om Theodore Tabaro som inte var i skolan när han var där.

Angående att han i förhör sagt att Theodore Tabaro vid attackerna den 9 april endast var beväpnad med granat uppger han att det kan vara fel på tolkningen. Vid attackerna kl. 11 och 14 hade Theodore ett svärd. Han har senare hört att Theodore även hade skjutvapen men inte sett det själv.

Beträffande att han i förhör uppgett att han inte sett mordet på Madushi utan endast hört talas om det uppger han att det kan vara fel med tolkningen. Han är säker på att han såg mordet. Det han berättar nu är han säker på att han sett; det är inte information han fått veta genom informationsinsamlingen.

På frågan varför han i förhör inte nämnt att hans syskon dött i skolan i Nyakanyinya svarar han att frågorna han fick inte handlade om hans familjemedlemmar. Han svarade på de frågor han fick.

29. Jean Kajibwani

Jean Kajibwani har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Jean Kajibwani

Han är född år 1955 i cellen Gahinga i sektorn Winteko där han alltjämt bor. Han har inte gått i skolan. Vid tiden för folkmordet arbetade han med jordbruk och bygg. På hans ID-kort stod att han var tutsi. Hans fru var hutu. Han bodde med sin fru Birgitta Kwitegetse, sin mamma Pascasia Nyairabarwiza och sin syster. Han hade två barn. Han hade sitt eget hus medan brodern Wellars Rukeraho ("Suus-gabo"), som dog under folkmordet, bodde i ett annat hus i närheten. Mellan dem bodde en man som hette Athanase Gatana. Han var inte politiskt aktiv men han var medlem i MRND eftersom man var tvungen att tillhöra ett parti.

Tiden efter den 6 april 1994

Efter att presidentens plan sköts ned började hus brännas. Folk började springa och rådgivaren Stephano Barirwanda stoppade folk. Man sa att man skulle jaga fienden och man undrade vem fienden var. Rådgivaren kunde inte behärska de omöjliga ungdomarna. Ungdomarna sa

att det fanns ett meddelande på radio om att man skulle jaga fienden, tutsier. Han visste inte vad tutsi betydde då.

Vid ett möte i Gihango gav Bideri, veterinären, unga starka killar kläder i tyg. De undrade varför inte de fick sådan klädsel. Då sa man att de var vuxna och att man ville att ungdomar skulle ansluta sig till militären. När de kom till platsen blev det inget möte som lovat. De unga killarna som fick klädsel skulle springa för att se om de skulle klara av att ansluta sig till militären. De gick därefter hem och vet inte vad som hände sen.

Senare kom ungdomarna till dem i Gahinga i sin nya klädsel. Han har hört att Interahamwe kom klädda i tyg och började attackera och plundra.

Folket tog skydd men han stannade eftersom han hade boskap som han ville skydda. I Gahinga såg han att Ferdinand Kabaka var död. Därefter fortsatte angriparna sätta eld på hus och plundra.

En morgon runt kl. 8 såg han många människor som hade maskerat sig. Han kände igen Jérôme, Jean Nzabirinda, Jean Nsengumuremyi, Alexandre Twagiramungu och Nshogoza. Det var rökutveckling och vissa kunde man inte riktigt se. Angriparna plundrade kor och brände hus. Jean Nsengumuremyi, som var chef, sa till honom och andra att man inte skulle plundra någonting utan bränna allt inomhus. Jean Nsengumuremyi hade givit honom en machete och sagt åt honom att hämta torkade bananblad så att man kunde bränna hus tillhörande tutsier (Abakongeza-folket). Eftersom han var medlem i MRND var det ingen som visste att han var tutsi. Angriparna trodde att han var hutu eftersom han tillbringade mest tid hos Abakurankota. Det fanns en bar där som de brukade sitta och dricka vid.

När han insåg att man skulle bränna ned hus tillhörande personer som han kände började han skaka och orkade inte klippa bananblad. Angriparna tog macheten ifrån honom. När man bränt ungefär fyra hus vid Abakongeza-folket i Gahinga blev de tillsagda att gå uppåt mot Gahinga. Efter att Nshogoza blåst i en visselpipa förflyttade de sig mot nedre delen av Gahinga.

När de kom nedåt blev det känt att han var tutsi eftersom man insåg att t.o.m. hans farbröder tagit skydd. Han försökte gömma sig hos Evariste Ntagara. Han fick veta att en äldre man vid namn Leodomil Kamana dödades den dagen. Han har inte sett något annat som hände eftersom han gömde sig. En person hittade honom i buskarna och berättade att Athanase Gatana dött.

Evariste Ntagara och Modeste Karemera hittade honom i buskarna i närheten av hemmet. Hans farmor var även deras faster. De sa till honom att bevaka platsen. Han blev tillsagd att inte gömma sig för att slippa bli behandlad som en person som tog skydd. Man började bränna hus där han bodde och sen började man plocka bort plåttaken. Man sa till honom att han skulle riva ner moderns hus och plocka bort plåttaket vilket han gjorde. Därefter fortsatte angriparna gå runt och ta bort plåttak och plundra. Folk kom från olika platser och plundrade, även folk man inte kände igen. Han kunde inte ta sig från sin cell till en annan. Evarist Ntagara och Modeste Karemera sa att han måste stanna i den delen han bodde i.

Ronderingar

På kvällarna brukade det vara möten vid Theodore Tabaros butik. Cheferna fanns inne i huset och bestämde vem som skulle rondera var. De letade efter personer och rapporterade till

cheferna. Alexandre Twagiramundu brukade gå före som en befälhavare men hade sina ledare: det var Theodore Tabaro, Jean Nsengumuremyi samt Jean Katarwa som ersatt som rådgivare. Det var Theodore Tabaro som var den starkaste ledaren eftersom han var gendarm före folkmordet.

För att överleva var han tvungen att vara på den platsen där man valde ronderingarna. Två veckor efter att folkmordet börjat skickades en person, Innocent Mazimpaka, för att tala om att de skulle rondera. Han gick då tillsammans med Innocent Mazimpaka och bevakade säkerheten hos dem eftersom Innocent hade en kvinna som var tutsi. Theodore Tabaro, Jean Nsengumuremyi och Jean Katarwa sa vem som skulle gå vart – det var de tre som var chefer. I ronderingarna gick de för att skydda sig mot personer som kom till deras cell från andra celler. Det var den uppgiften de fick. Man hade också uppgift att skydda kvinnorna som samlats i ett hus hos dem så att dessa inte skadades. Någon gång stötte man på en tutsi vid namn Fidele Rusatsi som togs till Theodore Tabaro men där var ingen. Den som fångades dödades. Han var med på ronderingarna vid ca fyra tillfällen.

Han var Modeste Karemeras och Evariste Ntagaras syskonbarn och kunde inte röras.

Den 25 maj runt kl. tre på natten kom angrifarna i en attack där man letade efter honom. Han frågade angrifarna, Adrian Byabarusara, Mugambira och Alexandre Twagiramungu, vilka som skickat dem och de svarade Theodore Tabaro. Han bad dem säga till Theodore Tabaro att han inte var hemma men de vägrade och sa att de visste vem han var nu och att han inte längre kan gömma sig med dem. Därefter frågade de honom var brodern befann sig. Han berättade att brodern var inomhus. De sa att brodern lovat pengar och han bad dem avvakta lite tills brodern fick lön. Men de kunde inte vänta. Alexandre Twagiramungu – som verkade vara ledare över de andra – slog in dörren för att kunna döda personerna och honom. När Twagiramungu gick in passade han på att gömma sig utanför staketet. Twagiramungu dödade modern genom att hugga ett svärd i sidan och slog sönder huvudet på hans bror; han såg inte mordet utan hörde bara. Han hörde att Twagiramungu sa att ”de här som jag dödar är kackerlackor – ingen kommer att fråga mig om dem”. Han hörde att de andra sa till Twagiramungu att det var dåliga handlingar, inte det de skickats för att göra.

När han kom tillbaka hem såg han sin mors och brors döda kroppar. Det var då han insåg att mamman blivit huggen i sidan och brodern slagen i huvudet med en batong – batongen låg vid sidan av kroppen. Han ropade på sin syster som också gömt sig. De la kropparna i en typ av mattor och gömde dem i buskarna.

Ca tre dagar senare berättade Mugambira och Jean Marie att angrifarna dödat Jean Muhundi samma dag, den 25 maj. Det hade blivit lugnare och man hoppades att man överlevt.

Dagen efter fortsatte han gömma sig i buskarna – han vågade inte stanna hemma. Han förstod att angrifarna skulle riva ner hans hus. Det var då han såg en stor attack. Angrifarna stannade vid hans hus och hade ett möte. Angrifarna bestämde att de skulle döda honom och sedan riva ner hans hus. Då kom en man vid namn Antera Mgenoahimana och sa att de bestämt att döda honom och att han skulle springa iväg. Efter att mannen varnat honom fortsatte han att gömma sig. Angrifarna tog sig in i huset och plundrade. Medan angrifarna rev ner hus skyddade bl.a. rådgivaren Stefano Barirwanda, som han brukade jobba för, honom. Stefano Barirwanda sa till angrifarna att sluta riva ner huset och istället hjälpa till att begrava hans mors och brors kroppar. Stefano Barirwanda beordrade också angrifarna att hitta honom innan kropparna begravdes. Han hittades och togs dit. Kropparna begravdes. Stefano

Barirwanda beordrade honom att aldrig lämna hemmet igen. Han var orolig att dödas men stannade hemma.

Stefano Barirwanda, Evariste Ntagara och Modeste Karemera skyddade honom hela tiden. Anledningen till att de kunde skydda honom var att de var hutuer och viktiga personer. Stefano var rådgivare. Ntagara var köpman och kunde därför förhandla och betala pengar. Ntagara hade lovat mycket till Theodore Tabaro, bl.a. att bygga ett hus åt honom. Han fick veta det genom sin granne Berchimas Muganga. Innan folk flydde pratade han med Evariste Ntagara som berättade att han tagit ut ungefär fem miljoner franc men att de pengarna försvann för att köpa honom fri. Det var mot slutet av maj månad.

Dagen efter att hans mor och bror dödats kom Mugambira och sa att han behövdes i Karambo. Han var rädd och trodde att han skulle dödas. När han kom dit var Modeste Karemera och Evariste Ntagara där och sa att han inte skulle dödas, men att han skulle stanna hemma och att hans hem annars skulle rivas ned.

Han vet inte till vem Evariste Ntagara skulle betala pengar. Anledningen till att de krävde att Ntagara skulle bygga hus var att de trodde att han inte var hutu. Det berodde på att Ntagaras mor fött honom med någon annan person. De var därför osäkra på om Ntagara var en av dem. Anledning till att Ntagara skulle bygga ett hus till just Theodore Tabaro var att Theodore Tabaro var chef och tog beslut. Theodore Tabaro var en viktig person eftersom han varit gendarm. Han hade varit hos Theodore Tabaro vid ronderingar och han såg att det bestämdes där. Alla som ronderat rapporterade till Theodore Tabaro.

Om Theoneste Ruzigamanzi

Theoneste Ruzigamanzi var som hans storebror. Man hade låtit Theoneste Ruzigamanzi vara eftersom han var döv. En gång tog Twagiramungu Theoneste Ruzigamanzi för att hämta mat och laga till kvinnorna och barnen i blenndehuset. Man tog Theoneste Ruzigamanzi till en buske nära hans hem och dödade honom där. Han såg det inte själv men såg Theoneste Ruzigamanzis kropp. Theoneste Ruzigamanzi blev slagen med en klubba i huvudet. Han gick och bad Innocent Mazimpaka och Jacques Mzaramba att hjälpa honom. Eftersom kroppen låg på vägen var han rädd att hundarna skulle komma och äta av kroppen. Han lindade in kroppen i en matta, och grävde ned kroppen i en buske, inte så djupt.

Om Aloys Nzamwita

Han känner till Aloys Nzamwita. Han har hört att Aloys Nzamwita dödades i Bugayi. Han har inte sett Aloys Nzamwita under folkmordet. Aloys Nzamwita var kanske den fjärde som dödades. Han fick höra det långt efter när han var på ronderingar. Man berättade att Aloys Nzamwita gripits och att korna stulits och att Nzamwita tagits till Bugayi där han dödats.

Om plundring

Han har deltagit i plundring; han plundrade en stol. Det var i början, i april, när man brände hus. Om han inte hade tagit någonting skulle folk misstänka honom.

Om gacaca

Han har deltagit i gacaca. Folk från Nyarusizi frågade honom vad som hände och han nekade. Han hamnade då i fängelse. Han hamnade i fängelse eftersom han inte kunde förklara hur Rubyogo (vars mor var Séraphine Nyiransababera och far Athanase Gatana) dog. Men han gjorde det med flit. Han visste hur personen dog. Han trodde att om man fortsätter förneka kan man frikännas. När gacaca kom fick alla personer i fängelse förklara vad de sett under

folkmordet. Då tänkte han att han ska berätta hur barnet dog. Han förklarade att han visste vilka som hämtat barnet på deras mark. Han sa till dem att de kan låta barnet vara, men barnet dödades ändå. Han såg när barnet dödades. Han stannade och vågade inte säga vilka som dödade barnet. Det var Francois Sibomana och Emmanuel Nsengiyumva. Dessa var hans grannar och hutuer. Han var rädd att de som var kvar skulle döda honom. Han förklarade hur det gick till och dömdes till sju år fängelse. Han dömdes som medbrottsling under folkmordet. Han satt sina tolv år i fängelset i Cyangu. Det förekom tortyr i fängelset. Under natten förde man ut dem och dödade dem och kastade dem i ett stort hål utanför fängelset. När Röda korset kom upphörde dödandet.

Han blev inte arg att han satt i tolv år eftersom han inte var den enda. Men han var missnöjd eftersom hans saker var förstörda när han kom tillbaka och för att han suttit så många år.

Under gacaca pratade man ganska mycket om Theodore Tabaro. Man pratade om Theodore Tabaro under alla gacacaréttgångar eftersom han var ledare och delaktig i alla attacker som blev av hos dem.

Tiden efter folkmordet

Han bor alltså i Gahinga. Han brukar stöta på Alexandre Twagiramungu. Det är inget annat han kan göra åt det; det är staten om bestämmer. Han kan inte vara arg på Alexandre Twagiramungu. Staten har satt Alexandre Twagiramungu i fängelse och han har erkänt och förlåtit. Han kan inte göra något annat. Om han inte accepterar och lever i harmoni med Alexandre Twagiramungu kan han straffas, så han måste acceptera det.

Om den svenska förundersökningen

En person som han inte känner väl som bor i deras trakter, "Gasasa", kom hem till honom och sa att en person vid vägen ville prata med honom. Han gick upp till vägen och var jätterädd eftersom han suttit i fängelse. Vid vägen sa en man från åklagarmyndigheten att han skulle komma till åklagarmyndigheten en viss dag.

Det var Patricie Mukabatsinda som berättade för åklagaren om honom, men han vet inte hur det gick till. Han och Patricie Mukabatsinda åkte tillsammans till förhöret. När han kom till åklagarmyndigheten sa åklagaren att han skulle prata med vita människor. Han fick ingen information om vad förhöret skulle handla om innan förhöret.

Han förstod när han förhördes att Theodore Tabaro gripits. Under gacacatiden hörde han att många personer pratade om Theodore Tabaro. Han har inte hört på radio att Theodore Tabaro gripits.

Han har hört att andra sett de vita människorna i en bil frågat om Theodore Tabaro i byn.

Det var ingen som sa vad han skulle säga inför förhöret i rätten.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

Angående att han i förhör uppgett att det var till Theodore Tabaro som han skulle gå när han hämtades dagen efter mordet på modern och brodern uppges han följande. Han har sagt att han varit några gånger hos Theodore Tabaro, bl.a. vid ronderingarna. Personerna som pratade med honom brukar vanligtvis befinna sig hos Theodore Tabaro. Men den gången var de i Karambo.

När det uppmärksammas att han i polisförhör uppgett att han sett Aloys Nzamwita föras iväg under folkmordet uppger han följande. Det har han inte sagt. Han har inte sett Aloys Nzamwita, utan endast hört att Nzamwita dödades i Bugayi.

Ställd inför uppgiften att han i förhör namngett andra personer som ledare uppger han följande. Han kan ha glömt det eftersom det gått så lång tid. Eftersom det gått så lång tid säger man det man minns – det är inte för att utelämna något.

Ställd inför att han namngett en Akayezu uppger han att han minns att en Vianny Akayezu var med. Men Vianny Akayezu var inte ledare utan en springpojke. Vianny Akayezu och Alexandre Twagiramungu skickade av ledarna.

Ställd inför att han namngett Etienne Barirwanda och Mbembe uppger han följande. Etienne Barirwanda var rådgivaren och därför också ledare. Man kunde inte göra något utan att säga det till Barirwanda. Barirwanda var rådgivare för hela sektorn. Under den tiden hade man ersatt honom med Jean Katarwa. Det var Theodore Tabaro, Jean Nsengumuremyi, Jean Katarwa och Etienne Barirwanda som var ledare. Modeste Karemera var inte en av ledarna eftersom Modeste Karemera inte var hos Theodore Tabaro när han var där.

30. Jean Katarwa

Jean Katarwa har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Jean Katarwa

Han är född år 1953 i cellen Bugayi i sektorn Winteko. Han har gått i skolan i fem år i Mururu. Vid tiden för folkmordet bodde han alltså i Bugayi med sin fru och sina fem barn. På hans ID-kort stod att han var hutu, men på hans frus ID-kort stod att hon var tutsi. De försörjde sig som jordbrukare. När kriget led mot sitt slut blev han 22 april 1994 rådgivare i Winteko i två månader. Han valdes av både MRND och MDR. Rådgivaren hade normalt sett ansvar för att styra medborgarna och lyssna på medborgarnas problem. Men på den tiden var det ingen som lyssnade. Innan han blev rådgivare var han ansvarig för cellen Bugayi sedan år 1973. Man var ansvarig för medborgarna i cellen och gav dem order.

Han tillhör Abakurankota-släkten. Hans fru dödades år 1997 av rwandiska militärer. Han är blind sedan år 1997 när han blev slagen i huvudet av militärer i fängelset.

Händelser den 9 april 1994

När presidentens plan skjutits ned fick man inte vistas i grupp. De stannade i sina hem. Den 9 april 1994 träffades folk på vägen, brottsoffer för sig och hutuer för sig. Han var med många andra, bl.a. Modeste Karemera, Rwagasore, Kamire, Theodore Tabaro, Theobard Makaka, Nshogoza, Kagabe och Bicakungeri. De gick upp till vägen efter att ledningen i kommunen sagt att de var tutsier och alla skulle dödas.

Han var med hutuer och tutsier från Bugayi och Karambo och de gick mot tutsierna i Gahinga som stod redo vid vägen. Klockan var ca 10 – 11. Tutsierna hade stenar med sig, medan hutuerna inte var beväpnade. De stannade där och plockade stenar. Sedan kastade hutuer och tutsier stenar mot varandra. De lyckades få bort tutsierna som dock blev starkare. Hutuerna

flydde. Sedan pratade de med varandra och sa att de inte skulle kriga eftersom de alla var rwandier. Alla gick hem.

Han såg också att Theodore Tabaro kastade en granat den dagen runt kl. 12. Det var ca tio meter mellan honom och Theodore Tabaro. De blev rädda eftersom de inte visste vem som hade granaten och var den kom ifrån. Det var därför man dödade den äldre mannen, eftersom de trodde att det var tutsier som kastat granaten mot dem. Men granaten dödade inte någon. Om Theodore Tabaro hade velat döda någon hade han kunnat kasta granaten på någon. Men Theodore Tabaro kastade granaten på sidan för att skrämmas så att de kunde få ett sätt att springa därifrån. Granaten exploderade ca tio meter från tutsierna medan de kastade stenar på varandra. De kunde då springa därifrån. Tutsierna dödade Ludoviko som var hutu med ett spjut. De bar hem Ludovikos kropp. Bortsett från stenar hade de inga vapen förutom stenar och den äldre mannen som hade ett spjut.

Senare den dagen, runt kl. 15 kom gendarmerna hem till honom, vid ingången av gården där människor hade samlats. Kamire, Makaka, Nsengumuremyi och Kagabe var hemma hos honom. Theodore Tabaro var inte med. Det var två gendarmer som kom med folket från Gihango (Kivivi, Rugamba och Rwabihunda). De hade skickats från Gihango till kullen i Bugayi med information om att tutsier gjort sig till hutuer. Hade gendarmerna inte kommit hade inget hänt. Militärerna frågade vilka som var tutsier och örfilade en person som hette Fabien som senare dog på en annan plats. Sedan gick de tillsammans med militärerna som skickade fram tio personer mot tutsierna för att provocera. När tutsierna sedan skulle springa mot de tio skulle de springa tillbaka till gendarmerna. Tutsierna som trodde att de var starkare kom emot dem. Det var då gendarmerna sköt Evariste Mudeyi och tutsierna flydde till Nyakanyinya. Theodore Tabaro var med när militärerna kom. Han stannade kvar vid Theodore Tabaros hem när gendarmerna och tio andra gick för att attackera. Det var bl.a. yngre från Gihangu som följde med. Även Theodore Tabaro, Makaka, Mabanu och Kagabe följde med. De äldre stannade kvar. Theodore Tabaro följde med i attacken. Militärerna var beväpnade med R4-vapen.

Kamire, Makaka, Nsengumuremyi och Kagabe gick uppåt när de skjutit Mudeyi. De visade gendarmerna Ludovikos kropp, hemma hos Ludoviko i Bugayi. Då förstod gendarmerna att de inte var tutsier. De gick sedan med gendarmerna upp mot Gahinga för att visa var tutsierna befann sig. Det var då gendarmerna sa att tio personer skulle gå först.

Militärerna hade gett order om att man skulle plundra och bränna ner hus. När militärerna kom tillbaka till Theodore Tabaros hus efter första attacken hade de en symaskin och tre kor tillhörande Albert Senuma med sig. Även Theodore Tabaro hade varit hos Albert Senuma. En av korna togs till Theodore Tabaros familjegård. Den andra tog militärerna med sig, men den kom tillbaka. Theodore Tabaros far har senare betalat Senumas dotter Annonciata för korna någon gång på 1990-talet. Han anklagades också för att ha tagit korna; alla får betala tillbaka trots att de inte rört korna. Plundring skedde i många hus. Man tog med sig plundrade föremål hem.

Även Aloys Nzamwita och Madushi, som var tutsi, kom med militärerna. Det var bara militärerna, korna, Aloys Nzamwita och Madushi som kom tillbaka. Enligt vad han hört hade man hittat Nzamwita vid något vattendrag. D'Amour och Mbonigaba började förhandla med Jean Nsengumuremyi för Madushis liv och ville betala pengar.

Nsengumuremyi frågade hur d'Amour vågade förhandla med om en tutsi. De var hemma hos Theodore Tabaro. Då sa han till d'Amour att gå därifrån. Alla var på plats under förhandlingen, även Theodore Tabaro som dock inte gjorde någonting. Nsengumuremyi blev arg för att d'Amour och Mbonigaba ville betala pengar för Madushis frihet. Han såg hur Nsengumuremyi dödade Aloys Nzamwita med en klubba vid vägen ovanför Theodore Tabaros hus. Men Aloys Nzamwita dog inte utan försökte krypa och Bicakungeri gick och dödade honom nedanför, i en bananodling.

Madushi togs nedåt av militären men han följde inte efter utan gick hem. Det var mörkt. Han har hört att det var Mugemana som dödade Madushi. Att militärerna tog Madushi till Karambo. Det var bara gendarmerna och Mugemana som gick med Madushi till Karambo. Theodore Tabaro gjorde ingenting då. De som var kvar skildes åt och gick hem. Han har inte hört Theodore Tabaro säga någonting.

Om Zayasi Rugereka och Matayo

Matayo

Han var på plats när Matayo dödades. Det kan ha varit den 9 april. Det var flera personer närvarande, bl.a. Ferdinand Sebadiha som blev beordrad att döda Matayo men vägrade. Emmanuel Bicakungeri och Modeste Karemera var med. Theodore Tabaro kan ha varit där men han minns inte. Theophile Kayigamba var där men gjorde ingenting. Jean Nsengumuremyi slog Matayo med en klubba. Även Emmanuel Bicakungeri dödade Matayo. Det blev inga konsekvenser för Ferdinand Sebadiha men bl.a. Jean Nsengumuremyi och Modeste Karemera var inte riktigt snälla mot honom efteråt; de ville döda Ferdinand med en batong eftersom han inte ville döda tutsier. Det fanns inget svärd. Han skulle inte kunna förväxla Wellars Nzasabimfura med Ferdinand Sebadiha. De gick sedan nedåt mot Zayasi Rugereka. Det var ca en timme efter att Matayo dödats.

Zayasi Rugereka

När de var på väg hemåt från Gahinga ropade Modeste Karemera och sa att de skulle komma tillbaka. Han var bl.a. med Jean Nsengumuremyi, Emmanuel Murwanashaka och Muganga. Theodore Tabaro var inte med. De vägrade gå in i Zayasi Rugerekas hus eftersom personerna i huset var sjuka. Modeste Karemera kallade på Bayingama ("Gisida"), som nästan var tokig, som gick in och hämtade ut Zayasi Rugereka och dennes fru samt två barn. Bayingana dödade dem utanför huset. Det var mycket folk med; han tror att Theophile Kayigamba var där. Theodore Tabaro var inte där. Han minns inte om Theodore Tabaro var där. Han tror att gendarmerna redan hade åkt hem.

Om blendehuset och ronderingar

Han deltog i ronderingar under folkmordet, bl.a. vid blendehuset där kvinnor samlats. Modeste Karemera berättade att huset skulle brännas ned och att Modeste Karemeras moster fanns i huset. Han tog bensinen från Rwagasore och hällde ut den. Dagen efter togs kvinnorna till stadion.

Kvinnornas liv i blendehuset var jätteilla. De var 22 kvinnor i ett hus med ett rum och hade ingen mat. Ibland kunde kvinnorna ta sig ut och skörda sötpotatisar. Kvinnorna gömde sig för att bl.a. Rwagasore och Emmanuel Bicakungeri inte skulle göra dem illa. Han har hört att man sagt att personer gick in i huset och hämta kvinnor för att våldta dem. De har till och med slagit en person, Ruvibana, för att han var i huset. Det var Modeste Karemera som bestämde att Ruvibana skulle slås. Han vet inte om Theodore Tabaro eller Nsengumuremyi kände till att kvinnor våldtogs i blendehuset. Han har inte sett Theodore Tabaro vid blendehuset.

Hans systems fru Virginia togs till blindehuset av bl.a. Jean Binenwa, Emmanuel Murwanashaka och Rwagasore. De sa då att han inte var rådgivare utan tillfällig rådgivare.

Andra ronderingar än de kring blindehuset

De brukade vara ute och rondera. De samlades i Karambo nedanför barerna och andra samlades i Bugayi vid butiken som Theodore Tabaros lillebror Theophile sålde i. Alla ronderade, även Theodore Tabaro. Han var rådgivare och kunde säga åt de som ronderade vilken väg de skulle gå. Syftet med ronderingarna var inte att kriga mot tutsier utan att skydda sig mot att bli attackerade av hutuer från Mururu.

Rwabihunda

Mordet på Rwabihunda skedde någon gång mot slutet av kriget i maj 1994. Rwabihunda hade blivit hittad i ett träd av Busururu. Pacifique beordrades att döda Rwabihunda. Pacifique var lärare men kom undan och tog sig till honom gråtande. Pacifique bad om hjälp och sa att han inte kunde döda någon. Han vägrade hjälpa till men hans fru övertalade honom. Han gick till Gahinga. Där fanns Murwanashaka, Theodore Tabaro och många andra. Han bad Theodore Tabaro och andra låta Rwabihunda leva; Rwabihunda var blek och nästan död. De vägrade och beordrade Pacifique att döda Rwabihunda. Men Pacifique vägrade. Sedan kom Emmanuel Murwanashaka och dödade Rwabihunda genom att slå honom med en klubba. Emmanuel Murwanashaka följde därefter med Pacifique för att få pengar av denne eftersom han utfört mordet som Pacifique vägrade. Pacifique såg sig sedan som hotad och flydde. Anledningen till att Pacifique beordrades döda Rwabihunda var att han var en av dem, släkt på något vis, men ännu inte dödat någon.

Theodore Tabaro sa att Rwabihunda inte skulle dödas där, dvs. ovanför Theodore Tabaro. Rwabihunda togs sedan till Gahinga.

Om Albert Senuma

Han har hört att Albert Senuma blev ihjälskjuten i Mibilizi. Det sägs att det var Theodore Tabaro som sköt ihjäl Albert Senuma men han har inte sett det, och han vet att människor brukade skylla på någon som inte var på plats. Under kriget skvallrades det i byn, men han hörde mest av Nshogoza som var som en tokig person. Nshogoza var berusad och sa att Theodore Tabaro dödat Albert Senuma kvällen innan. Nshogoza var berusad och började prata om saker, alla hörde.

Om ledarskap

Plundrade kor lämnades hos Theodore Tabaro, Modeste Karemera och Nsengumuremyi eftersom dessa var de viktiga personerna. Nsengumuremyi hade varit polis, Modeste var domare och Theodore Tabaros far hade varit en viktig person. Någon som varit militär kunde inte hindras. Det var bl.a. Modeste Karemera och Nsengumuremyi som startade kriget, som uppmanade folk att samla sig och gå och attackera tutsier. Theodore Tabaro var också med; det var ingen som kunde stoppa Theodore Tabaro.

Kännedom om Theodore Tabaro

Han kände Theodore Tabaro även innan folkmordet. Theodore Tabaro var en snäll ung man som tyckte om att arbeta. Theodore Tabaro kom från en familj som man kan kalla exemplarisk. Han kände familjen väl. De träffades och umgicks.

Förutom händelsen med Pacifique och Rwabihunda har Theodore Tabaro inte gjort någonting illa. Theodore Tabaros far var en vän, som en storebror. Det som gjorde honom ledsen var att Theodore Tabaros far kom och krävde att hans svägerska skulle tas tillbaka till bländehuset. Det hände att människor anklagade Theodore Tabaro för saker men Theodore Tabaro hade inte gjort det han anklagades för. Theodore Tabaro var mycket respektfull under hela perioden som folkmordet pågick. Som exempel har Theodore Tabaro hjälpt honom att stoppa attacker vid flera tillfällen. Man lydde Theodore Tabaro mer eftersom han var militär. Theodore Tabaro var tystlåten.

Han och Theodore Tabaro kom inte riktigt överens efter 9 april 1994. Theodore Tabaro var en ung kille som inte lyssnade på honom. När man säger till ungdomar att de inte ska göra en sak lyssnar de inte.

Theodore Tabaro hade ett skjutvapen som han fått av honom när kriget var över i april månad. Det var kommunen som bett honom dela ut vapnen. Han gav det först till Jean Nsengumuremyi och sedan till Theodore Tabaro. Han tog sedan tillbaka vapnet eftersom det behövdes vid kommunen. Theodore Tabaro kunde inte säga någonting eftersom det var kommunen som ville ha vapnet. Han uppfattade det som att Theodore Tabaro blev arg när han tog vapnet ifrån honom. Theodore Tabaro hade inte använt vapnet.

Han har inte kontakt med någon i Theodore Tabaros familj i dag, förutom Theodore Tabaros farbror som bor i byn. Han har ingen kontakt med Theodore Tabaros mor eller far. Theodore Tabaros farbror och faster är kvar i byn men inga syskon.

Tiden efter folkmordet

Efter folkmordet flydde han och hans familj till Kongo tillsammans med Theodore Tabaros familj till Kongo, men de bodde inte på samma ställe i Kongo.

Om gacaca

Han dömdes först till 30 års fängelse i gacaca. Efter överklagande frigavs hans. En annan person överklagade och han dömdes slutligen till 17 års fängelse. Han satt i fängelse i 17 år och frigavs år 2014 eller 2015.

Theodore Tabaros namn kom inte upp i hans gacacarättegång.

Ställd inför uppgiften att Theodore Tabaros namn förekommer, bl.a. som medhjälpare, i hans gacacarättegång uppger han att han inte vet hur namnet kom upp. Under gacaca var det han, Theodore Tabaro, Modeste Karemera och Jean Nsengumuremyi som anklagades att ha gjort allting eftersom de inte var där. När de kom tillbaka anklagades de för att ha gjort allting. Om Theodore Tabaros rättegång skulle bli av nu skulle han frikännas eftersom människor sagt att han gjort saker han inte gjort. Det han sagt om Theodore Tabaro är attacken den 9 april som han även berättat om här. Alla människor i Winteko var delaktiga i attacken den 9 april. Alla överlevare som vittnat mot Theodore Tabaro i den svenska rättegången vittnade till Theodore Tabaros fördel i gacaca. Under gacaca vittnade Albert Senumas döttrar till Theodore Tabaros fördel. Det var Albert Senumas döttrar som såg till att Theodore Tabaros far frigavs. Han tror att Theodore Tabaro blev dömd till 19 års fängelse i sin frånvaro.

I hans gacacarättegång påstods att bl.a. han och Theodore Tabaro deltog i attacken, han har inte sagt att Theodore Tabaro var med. Han blev under gacaca tillfrågad om Theodore Tabaro i Mibilizi och sa att han inte kunde säga någonting eftersom han inte var med. De frågade också om Theodore Tabaro när det gäller Rwabihunda, Madushi och Albert Senuma. Han

svarade att Mugemane dödade Madushi. De påstod att Madushi ledsagades av Theodore Tabaro men han berättade att han inte gick med dem.

Ställd inför uppgiften att det i hans gacacadom står antecknat att han uppgett att Mugemana och Theodore Tabaro dödat Madushi uppger han följande. Han vet inte om Theodore Tabaro tagit sig dit. Det är två vägar dit. Det var Mugemana som dödade Madushi. Han kanske sa som det står antecknat. Det som står är lögn.

Annonciata och hennes syskon kräver honom på 1,4 miljoner rwandiska franc trots att han inte varit i rättegång mot dem trots att han inte eldat ner deras hus eller tagit några tillhörigheter.

Det förekom andra falska anklagelser under informationsinsamlingen och i gacaca. Till exempel har han anklagats för någonting han inte utfört. Han har suttit många år i fängelse trots att han inte begått något brott. När folk kom till gacacarättegång från fängelse blev de tillsagda att de ska frigges om de anklagar Theodore Tabaro, Katabarwa, Kamire, Kagabe och Makaka. Personerna sa då att de varit och vittnat och blivit tillsagda att de skulle anklaga annars kommer de inte hem. Det var personer som tillhörde hans familj, men de anklagade honom eftersom de fick veta att de skulle få åka hem då.

Om den svenska förundersökningen

Han fick veta att svensk polis ville höra honom när en bil kom till honom. Det var en vit man som kom och berättade att han skulle komma till åklagarmyndigheten. Han blev lite rädd när han förstod att det var vita människor.

Han skulle inte acceptera att säga något som han inte själv sett eller hört. Det är ingen som försökt säga till honom vad han ska säga.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När det uppmärksammas att han i polisförhör uppgett att Theodore Tabaro gått iväg med Madushi uppger han följande. Det är inte så han sa. De har antecknat fel. Han sa att de gick från Theodore Tabaro. Han vet inte om Theodore Tabaro gick med dem som gick till Karambo. Han förstår det som att händelsen om Rwabihunda har antecknats som om det var Madushi. De frågade honom om Madushi och Rwabihunda och då kanske det blev fel.

Angående att han i förhör uppgett att Theodore Tabaro sagt att han inte ville döda Madushi hemma hos sig och därför tog ned Madushi till andra baren för att döda honom uppger han följande. Det där är mycket fel. Det handlar om Rwabihunda. De har antecknat fel.

Ställd inför uppgiften att han i förhör uppgett att Theodore Tabaro fick föra Madushi och att denne inte kunde vägra uppger han följande. Hur skulle Madushi vägra, han gick med militären. Han har inte sagt som det står antecknat. Han minns inte att han sagt så. Det känns som det han sagt om Rwabihunda.

När det uppmärksammas att han i förhör uppgett att han tog vapnet från Theodore Tabaro eftersom denne betedde sig jättedåligt uppger han följande. Han menade att Theodore Tabaro inte lyssnade på honom när han gav order. För det första lyssnade inte Theodore Tabaro på vad han sa och de kunde inte samarbeta.

Ställd inför uppgiften att han i förhör uppgett att Theodore Tabaro skjutit med vapen i Gahinga uppger han följande. Han tror inte att han sagt det. Theodore Tabaro har inte skjutit i Gahinga. Det är vad han hört, men Theodore Tabaro hade inte ett skjutvapen som tillhörde kommunen, eller något annat vapen. Han hörde att Theodore Tabaro gick överallt, till Nyakanyinya och Nyarusizi t.ex., men har inte sett det själv. Folk pratade om det; när de satt i baren kunde de säga att de varit på olika platser. Han känner inte till om Theodore Tabaro var med i det sällskapet.

Angående att han sagt att Theodore Tabaro gått till Kamembe och Nyakanyinya uppger han följande. Theodore Tabaro har gått till Kamembe men inte med skjutvapen. I Nyakanyinya känner han inte till om Theodore Tabaro varit. Theodore Tabaro lånade ut vapnet till en person som gick till Nyakanyinya där de endast skulle stjäla kor. Det var därför han tog vapnet från Theodore Tabaro. Han berättade inte det inledningsvis eftersom han kom på det först nu. Det var i april men han kommer inte ihåg när. Det var innan attacken mot skolan i Nyakanyinya.

Ställd inför uppgiften att han i polisförhör sagt att syftet med ronderingarna var att jaga tutsier och att fienden var tutsi uppger han följande. Det har han sagt. När han valdes till rådgivare bodde inga tutsier i Winteko. De sa till hutuerna från Mururu att inga tutsier fanns i Winteko. Om man hade hittat en tutsi under ronderingarna hade man dödat denne.

Angående att han i förhör uppgett att även Theodore Tabaro gett honom information om Albert Senumas död uppger han följande. Det kan stämma att han sagt så, men då hade han fel. När han gått från förhöret kom han på att det var Nshogoza som gett honom informationen. Nshogoza kunde varit tokig. Nshogoza kunde säga en sak och ändra det så man visste inte vad som var sant.

Ställd inför uppgiften att han i förhör beskrivit Theodore Tabaro som en ”brottslig kille” uppger han följande. Han tror att det kan vara ett missförstånd; han har inte sagt att Theodore Tabaro är en brottslig kille. Det handlade om att han inte ville att Theodore Tabaro skulle ha ett vapen. Det han menade var att Theodore Tabaro var en viktig person liksom Modeste Karemera. På grund av att Theodore Tabaro varit militär skulle ingen våga säga emot honom, inte heller Modeste Karemera. Theodore Tabaro begick vissa småbrott som att gå till Damien utan hans tillstånd.

31. Jean Marie Vianny (d'Amour) Mbarushimana

Jean Marie Vianny Mbarushimana har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Jean Marie Vianny Mbarushimana

Han kallas för d'Amour och är född år 1966. Innan folkmordet arbetade han som lärare/rektorer i Gizenso. Efter folkmordet studerande han juridik i fem år.

Vid tiden för folkmordet var han medlem i ett oppositionellt parti. Han bodde i cellen Bugayi i sektorn Winteko tillsammans med sina föräldrar och sina syskon. På hans ID-kort stod att hans etnicitet var hutu.

Han slutade arbeta som rektor för ca ett år sedan. Han arbetar i dag med verkställighet av domar. Han arbetar privat och är inte anställd av staten. Han bor alltså i Bugayi, ca 1,5 kilometer från platsen där Theodore Tabaro hade sin butik.

Folkmordets inledning

Han var hemma den 7 april 1994. Det var utgångsförbud och hus hade börjat brinna i området. Den 8 april blev han rädd och gömde sig hos en äldre kvinna vid namn Marta som bodde på en avlägsen plats. Han gömde sig dels pga. vad han sett i området tidigare under året, dels pga. sina politiska sympatier.

Tidigare under året, någon gång i februari, gick han genom kvarteret en kväll vid kl. 18. Han gick förbi en bar tillhörande Theodore Tabaro där folk brukade samlas. Han såg att folk organiserade sig och förberedde sig för att attackera. Det var många människor, bl.a. Theodore Tabaro och Nsengumuremyi. Det såg ut som att det var ett möte. De frågade honom vad han skulle göra varpå han svarade att var och en skulle skydda sitt kvarter. De andra ville dock attackera tutsier. Vissa gick till Karambo och Gahinga medan andra gick för att attackera Kamana.

Den 8 april 1994, när Habyarimana hade dött, tänkte han att han kunde råka illa ut om han anslöt till gruppen. Det var därför han gömde sig hos Marta. Han var rädd att de skulle skada eller döda honom eller bränna hans hus.

9 april 1994

På förmiddagen den 9 april hörde han visselpipor, vilka vanligtvis användes för att kalla till möten.

Någon gång efter kl. 13 – det var dagsljus – gick han till Theodore Tabaro för att köpa batterier. Efter att han lämnat butiken såg han att det var folk som ledsagade Madushi, som var tutsi och hans nära vän, mot butiken. Flera personer gick bakom Madushi. Han såg bl.a. Theodore Tabaro, Modeste Karemera, rådgivaren Katarwa, Kamire, Rwagasore, Nsengumuremyi och två gendarmar. Gendarmerna hade en symaskin och skjutvapen. De andra hade batonger, svärd och machetes. Theodore Tabaro hade ett svärd. Han har även sett Theodore Tabaro med en handgranat vid midjan under folkmordet men är osäker på när det var. Gendarmerna var klädda i grönaktig uniform med en röd mössa. Theodore Tabaro var civilt klädd. Han kände inte till gendarmerna sedan tidigare men hade sett en av dem vid baren. Han visste att de kom från gendarmeriet i Cyangugu. Vissa ur gruppen gick in i baren.

Han gick till gendarmerna och försökte förhandla om Madushis frihet eftersom han såg att Madushi var i fara. De var nära att komma överens och han gav gendarmerna 20 000 franc. De bestämde att han senare skulle ge gendarmerna ytterligare 20 000 franc. Han gav gendarmerna sitt ID-kort. En person som hette Mbonigaba hjälpte till med förhandlingen. Mbonigaba gick för att hämta pengar men han vet inte om Mbonigaba kom tillbaka. Men i Theodore Tabaros butik började man prata om att han försökte förhandla för en person som var kackerlacka och hade en bror som anslutit till Inkotanyi. Theodore Tabaro fanns bland dessa personer. Det var Nsengumuremyi som pratade med Theodore Tabaro och sa att han förhandlade för en person som hade syskon i Inkotanyi och att han var en svikare. Nsengumuremyi kom ut och sa det till honom. Theodore Tabaro sa ingenting till honom den dagen.

Rådgivaren Katarwa sa att han skulle gå därifrån eftersom Nsengumuremyi pratar med Theodore Tabaro om att Madushi hade en bror som var med i Inkotanyi. När Theodore Tabaro kom ut från butiken riktade han svärdet mot honom och sa att han håller på att förhandla för en person som är Inkotanyi. Han blev då rädd och gick därifrån.

Aloys Nzamwita hade ledsagats till platsen tillsammans med Madushi. Under förhandlingen om Madushis frihet sprang Aloys Nzamwita från butiken mot bananodlingarna och Nsengumuremyi sprang efter. Han såg inte när Aloys började springa men han såg när han sprang. Man säger att Nsengumuremyi dödade Nzamwita efteråt.

Han gick därefter tillbaka till Marta. Han fick senare reda på att Theodore Tabaro och gendarmerna tagit med Madushi till Karambo och dödat honom.

Tiden efter den 9 april 1994

Han stannade hos Marta i ca två veckor tills det hade lugnat ner sig lite. Under den tiden uppfattade han inte vad som hände eftersom han inte gick ut.

Långt senare, någon gång i maj, mötte han Theodore Tabaro vid butiken. Man hade börjat återgå till sina vardagssysslor. Theodore Tabaro sa till honom att om inte Madushi hade dött den 9 april skulle det varit han som dött.

Ronderingar

Han känner till ronderingarna. De skedde innan, under och efter folkmordet. Innan folkmordet var det dock inget tvång att delta. I början av folkmordet vägrade han delta i ronderingarna när några barn kom och sa att de skickats för att hämta honom. Han hade svårt att delta pga. en skada han ådragit sig innan folkmordet. Han tvingades dock delta i slutet när det var lite lugnare. Han var med två gånger. Han fick veta att man bestämt vilka som skulle rondera vilka dagar. Han vet inte men tror att det var celledaren som organiserade ronderingarna. Syftet med ronderingarna var att skydda sig och sin familj. Ronderingar finns än i dag.

Tiden efter folkmordet

Många flydde men han stannade efter folkmordet. Han greps år 1995 och satt i fängelse till år 2003. Han blev aldrig åtalad och det var ingen rättegång.

Kännedom om Theodore Tabaro

Han kände Theodore Tabaro som en familjemedlem, en lillebror. De gick i samma skola. Innan folkmordet träffade han Theodore Tabaro när han gick förbi butiken/baren på väg till jobbet. Theodore Tabaro förändrades efter sin tid som gendarm, och genomförde dåliga handlingar. Han kan kalla Theodore Tabaro en vän men inte en nära vän. De träffades och pratade. De hade ingen konflikt med varandra.

Om butiken/baren i Bugayi

Butiken i kvarteret tillhörde Theodore Tabaro. Det var inte Theodore Tabaro utan dennes syskon som sålde i butiken, men butiken byggdes upp när Theodore kom tillbaka från militären och man fick höra att den tillhörde Theodore.

Butiken hade en bar där det var vanligt att samlas. Under folkmordstiden visade det sig att det blev en plats där man hade möten och bestämde dåliga saker. På dagarna var det vanlig försäljning och på kvällarna hölls möten.

En kväll i maj 1994, när dödandet var över, var han inne i butiken och drack te. Theodore Tabaro tog ut honom ur butiken och sa att personer som inte är inblandade i det de planerade kan gå ut. Theodore Tabaro sa att han menade honom och sa åt honom att gå ut. Pacifique Kabalisa var närvarande vid butiken. Pacifique flydde senare eftersom han blev rädd efter att ha vägrat genomföra en order om att döda någon.

Om styrelsen och Ubemfi

Någon gång kallades hans pappa till styrelsen. Pappans systerson som bodde hos dem påstods vara icke-rwandier. Hans pappa tvingades då betala 7 000 franc för systersonens frihet. Det var styrelsen som tvingade pappan att betala.

Styrelsen bestämde vad som skulle hända under folkmordet. Den bestod av bl.a. Modeste Karemera (ordförande), Jean Nsengumuremyi, Innocent Kamire och Theodore Tabaro; de flesta var medlemmar i MRND-partiet och tillhörde Interahamwe. Han vet att Innocent Kamire var med i styrelsen eftersom han hade Interahamwe-kläder och MRND-hatt. Innocent Kamire arbetade på cellnivå i MRND – han var med i styrelsen där innan folkmordet och fram till folkmordet.

Det fanns också en förening som hette Ubemfi. Ubemfi och styrelsen hade samma ordförande – det är möjligt att vissa därför förväxlade Ubemfi och styrelsen. Medlemmarna i Ubemfi kom från samma släkt – Abakurankota – och skulle hjälpa varandra. Vissa medlemmar var delaktiga i folkmordet, andra inte. Han kom själv från Abakurankota-släkten men var inte medlem i Ubemfi.

Om Laetitia Mukobwajana

Han vet vem Laetitia Mukobwajana är. Han minns att hon tog sin flykt till Seba under folkmordet. Han visste det eftersom han var kollega till hennes far som också var lärare. Han var inte hemma hos Seba när Laetitia var där. Han minns inte att han skulle ha hämtat Laetitia hos Seba.

Om gacaca och den svenska förundersökningen

Han har inte lämnat information under gacaca men han har varit med och lyssnat på informationsinsamlingar i fängelset. Vissa i fängelset erkände sina gärningar och berättade vad som hänt. Han lyssnade på många rättegångar, bl.a. på Mbonigabas. Man pratade om Theodore Tabaro i de flesta rättegångar han lyssnade på. Theodore Tabaro anklagades då bl.a. för att ha gjort andra illa och ha deltagit i styrelsemöten. Han var inte i gacaca många gånger pga. sitt jobb.

Han har vid ett tillfälle sett vita människor i bilar vid cellkontoret i Kabahinga. Han frågade en person som inte ville ge honom information om vad de vita människorna gjorde där. Han brydde sig inte och gick därifrån. Han var inte i byn hela tiden och var inte intresserad av vita människor. Han brydde sig inte om Theodore Tabaros utredning men han hörde någon gång år 2016 att Tabaro blivit gripen.

Inför förhöret med svensk polis kom man till skolan han arbetade på och berättade att han behövdes. En rwandier ringde upp honom och tog honom till åklagarmyndigheten. De berättade att han skulle prata om folkmordet i Winteko. Det var ingen som sa att förhöret skulle gälla Theodore Tabaro. Men han förstod det under själva förhöret. Det var ingen som pressade honom innan förhöret. Men efteråt blev Theodore Tabaros syster inte glad. Hans fru hade hört Theodore Tabaros syster säga att han vittnat mot Theodore Tabaro och att de kanske

kommer råka illa ut. Men han brydde sig inte. Han kan inte säga att det var ett hot eftersom hon inte skickat något budskap till honom om att han kommer råka illa ut.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När han uppmärksammas på att han i förhör uppgett att Theodore Tabaro den 9 april var klädd i tyg som Interahamwe brukade ha uppger han följande. Det var så han berättade. Han vet inte om Theodore Tabaro var med i Interahamwe. Kläderna kunde tilldelas någon; det var ett sätt att tilldelas makt.

32. Jean-Bosco Harerimana

Jean-Bosco Harerimana har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Jean-Bosco Harerimana

Han är född år 1967. Han har gått åtta år i grundskolan i Nyakanyinya och tre år i hantverksskolan. Han är född och uppvuxen i cellen Ruhimbi i sektorn Nyakanyinya. Vid tiden för folkmordet arbetade han sedan år 1991 som rådgivare i styrelsen på sektornivå i Nyakanyinya. Medborgarna röstade fram honom till tjänsten som var opolitisk. Arbetet innebar bl.a. samarbete inom utveckling av infrastruktur samt utbildning av medborgarna inom bl.a. säkerhet/bevakning. Borgmästaren i Cyimbogo kommun var hans överordnade. Han hade även underordnade, bl.a. de cellansvariga som ansvarade för medborgarna i cellen. Han var på möten vid kommunen två gånger per månad, den 15 och den 30. Han minns inte om han var på något möte den 30 mars 1994, men det är möjligt. När han tillträdde var det endast hutuer som var ledare, men han vet inte varför. På hans och ID-kort stod att han var hutu.

Tiden efter den 6 april 1994

När det blivit känt att presidentens plan skjutits ned meddelades via radio att alla skulle stanna inne. Rucyaha, som var jätterik och ansvarade för ekonomin på sektornivå och bodde vid skolan i Nyakanyinya, kallade till ett möte vid skolan i Nyakanyinya den 7 april. Många medborgare från närliggande celler deltog vid mötet där man kom överens om att bevaka säkerheten i området eftersom hus brändes i närliggande sektorer, bl.a. Winteko.

De delade upp sig i grupper som bevakade säkerheten dag- och nattetid. Bevakningen pågick hela veckan efter mötet. De var rädda att de som brände hus på andra sidan skulle komma till dem och göra samma sak, vilket dock inte skedde.

Efter den veckan kom ett nytt meddelande på radion, vilket han inte hörde själv. Men Rucyaha kallade till nytt möte den 12 april 1994. Alla rådgivare, cellansvariga och partiordförande i kommunen skulle gå på mötet. Rådgivaren i Winteko hade gått bort några dagar innan mötet. Det fanns en ersättare för Winteko men han minns inte om den personen var med på mötet.

Han blev kallad sent och kom därför mot slutet av mötet. Han var glad att de skulle hjälpa honom att bevaka säkerheten i hans område, men han blev förvånad när han skälldes ut för att han var sen; man sa att han var värdelös och bevakade tutsier. De sa till honom att de skulle skicka folk som skulle ta bort människor, och att han skulle dödas om han stod i vägen.

Angripare från andra sektorer fick tidigare inte komma in och göra som de ville; de stoppades. De sa att han skulle ansluta sig till Interahamwe och ta bort människorna i skolan.

När tutsier insåg att situationen blev sämre tog de skydd i skolan i Nyakanyinya. Han sa till tutsierna att de skulle stanna i sina hem, men tutsierna vägrade. Rucyaha sa att tutsierna kunde bevakas vid skolan. Det fanns vissa tutsier från andra sektorer, bl.a. Gihundwe och Winteko, som tagit skydd i skolan pga. bristande säkerhet i deras sektorer. När han gick på mötet var det ungefär 80 tutsier i skolan.

Dagen efter, den 13 april, skickade man människorna som skulle ta bort folket på skolan. Han gick och åkte motorcykel via Winteko till Nyakarenzo där en bil plockade upp honom. Han hade ingen aning om vad som skulle hända; han trodde att människorna skulle hjälpa honom att bevaka säkerheten. I bilen han åkte i fanns ca 30 personer med klubbor. Många var från Mururu. I en annan bil fanns fem personer som hade skjutvapen och handgranater. De körde mot skolan i Nyakanyinya och fick gå den sista biten. Då plockade de upp andra människor de stötte på på vägen.

När han kom fram till skolan den 13 april befann sig de skyddsökande tutsierna i ateljén. Det var ingen som sa till tutsierna att gå in i ateljén; tutsierna befann sig redan i ateljén. Tutsierna hade med sig machetes som de brukade använda när de letade mat. Men Patrice som var vakt hade tagit macheterna och bevarade dem. Patrice gjorde det för att han var rädd att tutsierna skulle använda macheterna för att försvara sig.

Attacken inleddes med att någon började skjuta två skott. Då stoppades personen av någon som sa att det fanns kvinnor i byggnaden och de togs ut. Inga granater hade kastats då. Ungefär 30 kvinnor togs ut till ett annat klassrum bakom skolan. Inne i ateljén var bara män kvar. Personerna i ateljén försvarade sig med tegelstenar när granatkastningen inleddes. Tegelstenarna kastades mot angriparna, men det var först efter att kvinnorna tagits ut. Angriparna började skjuta, kasta granater och slå personer som försökte fly med klubbor. Attacken började runt kl. 14.30. Det var runt 80 personer som befann sig i ateljén, enligt vad han själv såg. Det var Damiyano Nsekarije som hade skjutvapen och sköt mot flyktingarna i ateljén. Det var fyra personer som kom i Suzukin som kastade granater in i ateljén genom dörrarna. Han har förstått att de kom från Mururu eftersom Damiyano Nsekarije kom därifrån.

Ateljén hade två dörrar och ungefär fem fönster. Fönstren var på en sida, framsidan, mot skolgården. Attacken pågick till kl. 19. Det slutade med att alla hade dödats. Damiyano Nsekarije sa att alla hade dött och att ingen var kvar vid liv. Han själv hade ombetts bevaka skolgården vilket han gjorde.

Angriparna kom från Mururu, Nyakanyinya och Nyakarenzo. Det kan ha varit så att personer från andra sektorer också var där. Det fanns angripare han inte kände igen. Han kan inte veta om det fanns angripare från Winteko; det är möjligt men eftersom han inte kunde deras namn kunde han inte veta. Han känner Alexandre Rwagasore från Winteko som han såg vid skolan i Nyakanyinya den 13 april efter dödandet runt kl. 19. Rwagasore gjorde då ingenting utan stod bland andra angripare från Mururu på skolgården. Rwagasore hade precis kommit för han hade inte sett honom tidigare. Han kände inte igen någon annan från Winteko; Rwagasore var ensam.

Vid ett tillfälle försökte människor fly och Appolinaire Sendege bad då angripare hämta torra grenar för att elda i skola så att människorna skulle försvagas av röken. Det var ungefär

halvvägs in i attacken. Han har inte sett några däck vid skolan och inte heller hört talas om det – det kom inga däck.

Han gick hem ungefär kl. 19. Dödandet var slut och folk började ta sig hemåt. Han har inte sett några döda kroppar; de fanns inne i ateljén och han gick inte in för att titta. De som försökte fly som dödades med klubbor tvingades in i ateljén igen för att dödas där. I ateljén användes inga klubbor. Men de som försökte fly dödades vid dörren med klubbor.

Dagen efter attacken kastades kropparna i skolan latriner. Han själv var inte med eftersom han mådde dåligt.

Ca en vecka efter dödandet i skolan kom hans frus elev Renata från Winteko hem till honom. Renata hade blivit skadad av skott på armen i attacken. Hans fru hjälpte Renata att tvätta såret. Efter ungefär en vecka fick han veta att Kariyongeza kommit och hämtat Renata.

Efteråt kom en kommunpolis och sa att han skulle dö pga. kvinnorna som tagits till den andra byggnaden. Den 19 april dödade han och andra angripare de ca 30 kvinnorna. Det fanns ett barn bland kvinnorna som var 8 – 9 år. Det fanns några kvinnor från Winteko, bl.a. Muhizis fru.

Tidigare i skolan hade han sett läraren Bosco från Winteko. Bosco måste ha varit i ateljén eftersom han inte kom undan. Han såg Bosco tidigare på skolan. Han vet inte varifrån uppgifter om att Bosco dödades på skolgården kommer, men de flesta dödades i ateljén. Han har inte sett Bosco på skolgården den 13 april. Bosco var i ateljén. Från Winteko såg han också Muhizis fru, Umulisa.

Kännedom om Theodore Tabaro

Han känner till Theodore Tabaro; de gick i samma skola i Nyakanyinya men var inte bekanta. Efteråt träffades de på skolan i Cerai. De gick på skolan samtidigt i två år. De har inte träffats efter Cerai. När han själv tillträdde som rådgivare var Theodore Tabaro gendarm. Han har inte sett Theodore Tabaro efter att presidentens plan sköts ned.

Om rättegång

Han dömdes år 2000 av en vanlig domstol för folkmordsbrott, bl.a. för attackerna i Nyakanyinya den 13 och 19 april, till livstids fängelse. Det var 37 tilltalade i hans rättegång. I den första instansen förnekade han brott, men erkände efter överklagande. Den andra domen kom i juni 2006. Det var några tilltalade som erkände vid den första rättegången, bl.a. Straton Manigabe. Han erkände i den andra rättegången eftersom han då hade förstått och bett om förlåtelse. Han hade också dåligt samvete och ville komma ut. Nästan alla erkände vid den andra rättegången. Han träffade de andra och övertalade dem att de skulle erkänna.

Han har inte själv dödat någon under folkmordet. Vid den första rättegången fick han dödsstraff. Det var bara han som fick livstids fängelse efter den andra rättegången.

Om den svenska förunderökningen

Han fick en kallelse där det stod att han skulle infinna sig i Rusizi. Han fick kallelsen tre dagar innan förhöret. Ingen berättade för honom vilka frågor som skulle ställas eller hur han skulle svara. Inför förhöret i rätten är det ingen som sagt åt honom vad han skulle säga eller inte säga.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När det uppmärksammas att han i polisförhört uppgett att personer från Gihundwe närvarat vid attacken i Nyakanyinya uppger ha följande. Det är möjligt att folk från Gihundwe var med eftersom det var mycket folk där. Folk från Gihundwe anslöt men han kan inte deras namn. Några få människor från Cyato var också med bland angriparna.

Angående att han till svensk polis uppgett att personer från Winteko, däribland Kariyongeza, var närvarande i Nyakanyinya den 13 april uppger han följande. Han minns att han sett Rwagasore, men inte att han sett Kariyongeza. Det är pga. att det gått lång tid. Han tog fel hos polisen. När man suttit lång tid i fängelse kan man ta fel när man pratar.

33. Jeanne Mukamunazi

Jeanne Mukamunazi har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Jeanne Mukamunazi

Hon är född i Gisuma nära Kamembe år 1963. Hon har inte gått i skolan. När folkmordet inleddes bodde hon sedan ca 15 år i cellen Gahinga i sektorn Winteko tillsammans med maken Stefano ("Etienne") Ndagijimana, barnen Mbarushimana ("Kibwa") (12 år), Jean Pierre (6 år) och Ernest (9 månader). Jean Pierre och Ernest lever i dag. Hon och maken var enligt sina ID-kort tutsier. De var jordbrukare och hade boskap.

Tiden efter den 6 april 1994

Efter att president Habyarimanas plan sköts ned började människor bränna ner varandras hem och kor plundrades. Efter ungefär tre dagar gick hon med barnen för att gömma sig medan männen krigade i en attack som kom från Abakurankota. Hon såg ingenting från buskarna den 9 april, men hon hörde en granat vid elvatiden. Det regnade mycket och de gick ut ur buskarna för att hitta en annan plats. Hon stötte då på angripare som brände hos Albert Senuma, bl.a. Stephane Barirwanda, Yohani Binenwa, Katarwa och Rwagasore. Angriparna sa till henne att gå hem till svärmodern som också bodde i Gahinga. Angriparna menade att om hon gömde någon i det huset skulle de döda alla. Mdamage, Albert och Majos följde henne till svärmoderns hem och sa åt henne att gå in. På vägen dit såg hon Evariste Mudeyis kropp liggandes nära Claudes hem alldeles intill vägen vid cellkontoret i Gahinga. Hon kände igen Mudeyis kläder och kropp som delvis var täckt med bananblad. Det var vid 16-tiden och senare samma dag fick hon information om hur Mudeyi skjutits. Hon fick i efterhand information att Theodore Tabaro deltog i attacken som där Mudeyi sköts.

Blendehuset tillhörande Leotaire

Förs till blendehuset

Hon och barnen övernattade hos svärmodern en natt. Dagen efter kom ca åtta angripare, bl.a. Rwagasore, Yohani Gasarabwa, Sebusururu och Jean Marie Vianny från Gahinga samt flera från Karambo i en stor attack. Hon, svärmordern och barnen fördes till blendehuset, som tillhörde Leotaire, av Rwagasore, Nshogoza, Sebusururu och Kagabe. Andra angripare gick framför och bakom dem och vissa plundrade på vägen.

Blendehuset var runt och fönsterlöst och hade ett tak av torkade bananblad. Det låg vid cellkontoret i Gahinga. Vid huset fanns flera kvinnor, bl.a. Dorothée, Faina, Patricie, Verena,

Mariya och en äldre kvinna som hette Rwaromba. Vissa var på plats när de kom och vissa andra kom senare.

Verena, Faina, Evelyne och Maduleina som också befann sig i blendehuset var skadade. Faina och Evelyne hade blivit huggna i huvudet. Maduleina var mycket skadad. Hon minns att de fick sitta och klia Maduleina och plocka kryp från såren. Det var t.o.m. svårt att få tag i vatten för att rengöra såret. De hade löss och olika kryp i såren.

Bevakning och förhållanden

Angriparna bevakade dem i blendehuset; dörren var inte låst men bevakades. Angriparna turades om men det var alltid någon som bevakade dem. Man kunde dödas om man lämnade blendehuset utan angriparna. De fick endast hämta vatten eller mat när angriparna gick med på att eskortera dem, vilket inte skedde så ofta. Vissa kunde få lite att äta och vissa inte. Om hon hade tur kunde hon äta en gång per dag men hon kunde inte äta sig mätt.

De var ca 30 personer i blendehuset. Det var trångt och alla kunde inte ligga ned. Hon satt så att hennes barn kunde luta sig mot henne. På dagarna fick de komma ut och sitta under solen. För att undvika att sonen Ernest skulle upptäckas och dödas hade hon honom på ryggen hela tiden. På grund av matbristen hade hon inte tillräckligt med mjölk till Ernest som hon ammade.

Våldtäkter

Angriparna kom varje kväll och ropade upp en viss person från en lista och sa att den skulle komma ut. Det var olika personer som hade listan. När man tog ut en kvinna våldtogs hon för att sedan tas tillbaka till huset. Om man vägrade blev man slagen. Angriparna tog ut ca tio personer och gjorde vad de ville. Det kunde vara två eller fyra personer som våldförde sig på en kvinna. En eller flera personer kunde våldtas samtidigt. Det var ingenting som hände i smyg. Kvinnorna togs ut och lades på marken. Vissa gånger när man togs ut bad man om att bli dödad men angriparna vägrade. Det var en grov misshandel. Angreppen pågick hela natten. Av dem som våldförde sig på henne kommer hon ihåg Vianny Kalisa, Kariyongeza, Kagemana och Serapio Saramuye; hon fick reda på namnen under gacaca. Angreppen skedde utomhus i buskarna. Hon lämnade sitt barn gråtandes i huset under angreppen. När Vianny Kalisa en gång skulle ta ut henne tyckte han att det gick för långsamt och slog henne med en klubba och puttade henne så att hennes arm bröts. Sedan våldtog han henne.

Under vissa våldtäkter såg andra på. Även barnen såg vissa av våldtäkterna. Det som smärta än i dag är att hennes äldsta son tittade på när det hände. Sonen brukar säga att han minns när man tog svärdet på henne.

Bland andra Patricie Mukabatsinda, Mukayitesi, Annonciata och Verena var tillsammans med henne i huset och togs ut. Daphrose Kandama blev uppropad jättemycket.

Stadion

En dag hade Rwigasore tänkt bränna dem inne i blendehuset med hjälp av bensin. Men Philippo Habiyaremye tog bensinen från Rwigasore och hällde ut den. De fördes sedan av bl.a. Kagabe och Ndamage till stadion där man sa att de skulle skyddas. Väl vid stadion fick de vända tillbaka eftersom man sa att alla var sjuka.

Verena och Annonciata och Nyakanyinya

Från blendehuset såg hon angripare gå till Nyakanyinya. Det var dock först när överlevare från Nyakanyinya kom till blendehuset som de förstod vart angriparna varit på väg. Hon minns inte vilket datum det var men de hade varit i blendehuset ca en vecka. Det var innan Kibwa dödades. Hon satt utanför blendehuset som låg nära vägen angriparna gick på; hon var mindre än fem steg från angriparna när hon såg dem. Det var runt kl. 9 – 10 på morgonen. Det var mer än 30 personer. Angriparna gick och sjöng att de skulle hugga ihjäl dem. Angriparna hade då machetes, klubbor, spjut, svärd och däck. De visste inte vad angriparna skulle använda däcken till. Men Annonciata berättade sedan att däcken använts för att bränna människor. Angriparna gick mot Nyakanyinya och hon såg bl.a. Rwagasore, Theodore Tabaro, som var beväpnad med en klubba, Yohani Binenwa, Modeste Karemera, Nshogoza och Yohani Nsengumuremyi.

Hon såg ingenting av själva attacken i Nyakanyinya, men från blendehuset hörde de skottlossning och granatexplosioner. Det var vid 13 – 14-tiden, men hon kommer inte ihåg hur länge det pågick. Hon hörde att det exploderade mycket. De som överlevde kom sedan och berättade att man kastade granat bland dem.

Senare samma dag kom Verena och Annonciata till blendehuset. Annonciata och Verena berättade att många människor dött i Nyakanyinya. Annonciata var skadad av granat; hon hade splinter i kroppen som de fick plocka bort. Annonciata och Verena berättade hur de kämpat mot angripare och att det bland angriparna fanns personer från deras hemort, bl.a. Rwagasore, Theodore Tabaro och Jean Katarwa.

Rwabihunda

Angriparna kom en dag och letade efter Rwabihunda och anklagade dem för att ha gömt honom. Angriparna placerade dem på marken och ville döda dem men Binenwa kom och stoppade angriparna. Hon glömmet aldrig att Binenwa räddade dem. Rwabihunda dödades senare men inte på den platsen. Man plockade Rwabihunda från ett träd. De hörde om detta tre dagar senare eftersom angriparna brukade skryta om vad de gjort.

Theoneste Ruzigamanzi, Pascals barn och sonen Kibwa

När hon varit i blendehuset ca en vecka kom angriparna en morgon och bad dövstumme Theoneste Ruzigamanzi ("Kadoma") komma ut. Rwagasore visade med tecken att han behövde Ruzigamanzi. Ruzigamanzi missförstod honom och visade sitt ID-kort. Men Rwagasore bara slog bort det och tog med sig Ruzigamanzi.

Hon fick senare samma dag höra att Ruzigamanzi tagits till *Brigaden* och dödats. Det var Francoise från Kibungo och Ndamage samt Emmanuel som berättade det. Interahamwe brukade komma och stolt berätta vad de gjort.

Senare samma dag, vid kl. 9, kom Kidende och Sebusururu och sa att Pascals två pojkar och två flickor skulle komma ut och tas till Binenwa; att det betydde till *Brigaden* fick de veta först senare. Pojkarna stannade där medan flickorna, Leonile och Odetta, kom tillbaka med Kidende och Sebusururu. Flickorna berättade att de sett folk sitta vid Binenwa och därefter blivit tillbedda att gå tillbaka efter att andra angripare förklarat att de inte ville ha flickor. Flickorna lämnade sina bröder sittande där.

När Kidende och Sebusururu lämnat Pascals flickor sa de att de ville ha Stefanos barn och hon lämnade över sin son Kibwa. Kidende och Sebusururu sa att de på *Brigaden* bett dem ta

Stefanos barn. Då kunde man inte göra något annat än att lämna över barnet. Hon vet inte hur hon lyckades gömma den andra sonen. Angriparna tog Kibwa från henne i blendehuset men hon visste inte vart de tog honom och var de dödade honom. Hon såg dock att barnen fördes i riktning mot Binenwa.

Vid kl. tre dagen efter skulle de hämta vatten. Yakobu som ledde henne och Mukasine och berättade då var Kibwa och Pascals två söner dödats. Det var i Gahinga, om man svänger vänster från cellkontoret på vägen. Yakobu tog henne dit. Kibwa och en av Pascals söner var redan döda medan Pascals äldsta pojke, som blivit slagen i huvudet och blödde, rörde sig. Det var blod runt barnen och man såg på huvudena att de blivit slagna med klubbor. Hon bad Yakobu hålla i barnet för att lugna det. När hon kom tillbaka till blendehuset talade hon om att hon sett barnens döda kroppar och var. När hon såg de döda kropparna blev hon konstig och kunde inte bära vattnet de hämtat.

När barnen togs kände hon inte till *Brigaden*. Men de visste att huset tillhörde Theodore Tabaro och att allt som skedde bestämdes där. De hörde att allt som plundrades togs till Binenwa. Och killarna som kom till blendehuset, bl.a. Kidende, brukade säga att de kom från *Brigaden*. Med tiden förstod de var *Brigaden* låg eftersom allt som hände bestämdes där. Hon förstod att Kadoma och barnen togs dit och senare dödades. Även då hennes man och sväger dödades fick hon veta att angriparna tog sig till *Brigaden* för att få belöning.

Lämnar blendehuset

Rwagasore försökte flera gånger komma och döda dem. Andra kom och sa att de kunde gå om de hade någonstans att ta vägen. Vissa gick då till stadion. Hon gick hem till sin makes vän Innocent Mazimpaka och sedan till Nyarusizi. Hon var ca tre veckor i huset.

Tiden efter folkmordet

Hon kom tillbaka till Gahinga när man började bygga hus på deras mark. Hon minns inte hur lång tid efter folkmordet det var. När hon kom tillbaka hade man rivit ned husen och deras bananer hade skördats. Hon minns inte hur många som dog i Gahinga, men det var många personer.

Hon kan inte glömma det som hänt. Hon har sökt vård pga. trauma. Hon får huvudvärk många dagar. Det blir så när hon tänker på det som hände. Hennes två söner som är i livet bor hemma och den ena är traumatiserad.”

Hon bor alltså i Gahinga och har fortsatt kontakt med bl.a. Patricie, Dorothée, Pascal och Verena.

Kännedom om Theodore Tabaro

Hon kände Binenwa men inte dennes söner. Hon kunde sönerns namn och visste hur de såg ut men visste inte vem som var vem. Hon fick under gacaca höra namnen och vem som gjort vad. Det var många äldre kvinnor vid blendehuset som kände till och pratade om Theodore Tabaro, bl.a. när angriparna passerade mot Nyakanyinya. Hon hade också hört Theodore Tabaros namn efter attacken mot Abakongeza; man sa då att det var han som kastat granaten. Hon hörde det från människor som kämpade mot angriparna och berättade det genom vittnesmål i gacaca. Annonciata har gått i skolan med Theodore Tabaro och berättat mycket om vad han gjort.

Hon kände redan innan kriget till att Theodore Tabaro arbetade som ledare i kommunhuset i Cyimbogo.

När bilden på den tilltalade zoomas in uppger hon att det är Theodore Tabaro som hon kände från Bugayi.

Om gacaca och den svenska förundersökningen

Hon har många gånger närvarat vid informationsinsamling och gacacaréttgång.

Innan hon hördes av svensk polis kom en rwandier till cellkontoret och tog deras namn samt frågade om personer som bott i blendehuset. Hon träffade personen ensam men kände honom inte. Personen ställde frågor angående folkmordet.

Hon har också träffat svensk polis vid två tillfällen vid åklagarmyndigheten. Hon minns inte när och hur hon blev kallad men hon blev initialt rädd eftersom det var vita människor. Men när de kom fram blev de inte rädda eftersom de vita människorna berättade vilka de var. Hon visste inte vad de skulle prata om innan hon kom till åklagarmyndigheten.

Det är ingen som berättat vad hon skulle säga inför något av förhören.

Hon har inte sett vita människor i byn men hört andra som gjort det. Det pratades i byn om att Rwagasore visat brottsplatser.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När hon uppmärksammas på att det i förhör förekommer olika uppgifter om huruvida hon sett angripare med däck uppger hon att hon har sett däcken. Kanske glömde hon att nämna det någon gång. Om du frågar andra som var där och de säger att de inte sett några däck kommer hon erkänna att hon ljugit eller hittat på.

Ställd inför uppgiften att hon i förhör uppgett att hon inte sett Theodore Tabaro med vapen uppger hon följande. Det minns hon inte men enligt vad hon vet var det ingen som inte bar vapen under kriget. Hon såg med egna ögon att han hade vapen.

Angående att hon i förhör uppgett att de när angriparna passerade inte kunna komma ut och visa sig uppger hon följande. Hon berättade att de inte kunde gå själva och hämta mat eller vatten. Det var tillåtet att sola sig utanför huset men inte att gå längre från huset. De var utomhus och kunde titta på angriparna när dessa gick förbi. De hade ingenstans att ta vägen. De blev nyfikna på hur angriparna var klädda; vissa hade torkade bananblad vilket de inte var vana vid.

34. John Bosco Siboyintore

John Bosco Siboyintore har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Professionell bakgrund och arbete vid GFTU

Han började som utredare år 1997 och blev åklagare i Kigali år 1999. Mellan 1999 och 2001 arbetade han på en avdelning som behandlade folkmordsärenden i högsta domstolen i Kigali.

Från år 2001 till 2003 handlade han folkmordsärenden med barn som gärningsmän. Mellan åren 2004 och 2006 arbetade han som åklagare.

Därefter inrättades en grupp som arbetade med att leta upp personer som begått folkmordsbrott och därefter lämnat landet. Dessförinnan hade åklagarmyndigheten inte haft tid att följa gärningsmän som lämnat landet. Det var en mobil grupp. I gruppen fanns utredande poliser och åklagare. Åklagarna kom och gick och jobbet gick inte så bra. I slutet av år 2007 startade den rwandiska regeringen gruppen GFTU (*Genocide Fugitive Tracking Unit*) för att arbeta permanent med dessa ärenden. Han utnämndes för att arbeta med gruppen. På den tiden var den nuvarande riksåklagaren chef för GFTU. GFTU är en enhet inom åklagarmyndigheten, vars chef är riksåklagaren. År 2011 blev han själv ledare för GFTU vilket han alltjämt är. Idag arbetar 30 personer i gruppen, bl.a. poliser och åklagare. Åklagarna arbetar från Kigali och skickar utredarna till fältet. När en utredning färdigställts skickas en hemställan till riksåklagaren för underskrift. Den skickas sedan till utrikesministeriet för vidarebefordran till utlandet där den misstänkte befinner sig. Därefter brukar utländska myndigheter skicka ett team för att utreda på plats i Rwanda och de brukar hjälpa till.

GFTU accepterar både utlämning och att utländska myndigheter gör en egen utredning. I första hand vill de att personen ska utlämnas eftersom brotten begåtts i Rwanda. Då finns brottsoffer och vittnen på plats och tolkar behövs inte. Personer i Rwanda kan också följa rättsprocessen och se att rättsväsendet gör sitt jobb. Det är också en läxa för personer i Rwanda att ingen kan komma undan rättvisan genom att fly till utlandet. Eftersom folkmordsbrott är ett internationellt brott hjälper de till om det finns skäl att personen inte kan lämnas ut. Det är så det gått till i det här målet. De hade skickat en begäran om att Theodore Tabaro skulle lämnas ut. Men den svenska riksåklagaren meddelade att Theodore Tabaro nu är svensk medborgare och därför inte kan lämnas ut. De svarade att det var ok för dem att rättsprocessen hanteras i Sverige.

Om GFTU:s samarbete med andra länder

GFTU har samarbetat med många länder. Ungefär 18 personer har utlämnats till Rwanda, bl.a. från USA, Kanada, Norge, Holland, Tyskland och Uganda. Utländska rättsprocesser har hållits i bl.a. Belgien, Sverige, Holland, Kanada, Norge, Frankrike och Tyskland. De har samarbetat med alla dessa länder. Jean Twagiramungu, som lämnades ut från Tyskland år 2016, är den senaste som lämnats ut.

När utländska myndigheter genomför åtgärder i Rwanda tar GFTU emot dem och möjliggör att undersökningar kan genomföras. Vittneskyddet kontaktas för att hjälpa till att ta kontakt med vittnen. Det är en sektion för vittneskydd under riksåklagaren som GFTU ombett hjälpa utländska myndigheter att få kontakt med vittnen.

Utländska myndigheter får arbeta på ett självständigt sätt i Rwanda och därvid företa de utredningsåtgärder som önskas. Om svenska myndigheter t.ex. vill använda rummet i högsta domstolen tar GFTU kontakt med riksåklagaren. De blandar sig inte i vad rummet ska användas till och vill inte heller veta vem man kallar. GFTU tar hand om utredningar, brottsplatser etc. Vittneskyddet ser till att vittnen inte hotas och att hela processen går rätt till.

GFTU har ett gott samarbete med de flesta länderna de samarbetar med. Sverige är ett av de länderna som de har gott samarbete med. Enligt hans uppfattning är Sverige ett land som inte tolererar att de som begår brott inte straffas.

Om hur GFTU:s ärenden väljs ut och om Theodore Tabaros ärende

GFTU:s utredare skickas över hela landet och får då information om vilka som begått brott. GFTU engagerar sig bara för misstänkta som finns utanför landet. Det kan ta flera år innan de får information om vilket land en person befinner sig i. Till exempel fick de information om Theodore Tabaro år 2006 i ett ärende angående Modeste Karemera. Theodore Tabaro nämndes då som medbrottsling, men de visste inte var han befann sig och kunde därför inte ta upp hans ärende. I början av år 2014 fick de reda på var Theodore Tabaro befann sig genom Theodore Nyilinkwaya, ett brottsoffer i Belgien som han inte kände till sedan tidigare. Theodore Nyilinkwaya besökte honom. Han bad Theodore Nyilinkwaya skriva vilka brott han tror Theodore Tabaro begått. Theodore Nyilinkwaya skickade e-post till honom och de inledde då, i juni 2014, utredningen om Theodore Tabaro. Den 12 september 2014 var de färdiga med utredningen och skickade ärendet till Sverige. Det är så de prioriterar ärendena; de tar upp ärenden där det finns något att gå på.

När de var klara med utredningen om Theodore Tabaro fick han e-post från Theodore Nyilinkwaya som ville informera honom om att Pacifique Kabalisa kunde känna till saker om Theodore Tabaro. Han har inte själv träffat Pacifique Kabalisa men lämnade informationen vidare till svenska åklagare.

GFTU tar emot information från alla möjliga källor. Det kan vara en rwandier eller en utlänning eller information från sociala medier. Sedan gör de en utredning. Världen har blivit liten. T.ex. överlevare kan komma till GFTU och berätta var förövarna befinner sig; GFTU uppmanar människor att komma och berätta om sin kännedom om förövare. GFTU använder inte rwandiska ambassader för att leta efter misstänkta. Om GFTU skulle få hjälp av ambassader skulle de kunna lösa de ca 1 000 ärenden som är hängande eftersom Rwanda har ambassader runt om i världen.

Närmare om GFTU:s arbete med Theodore Tabaros ärende

GFTU gjorde en förundersökning i Cyangugu och förhörde mer än tio vittnen. Utifrån de förhören har de identifierat gärningar som Theodore Tabaro utfört. Det är förundersökningsledare på fältet som bestämmer vilka som hörs i utredningen. Från Modeste Karemeras rättegång framkom sex personer med kännedom om Theodore Tabaro. Personer som hörs berättar om andra personer som har kännedom. I utredningen mot Theodore Tabaro skickade han förundersökningsledaren Methode som är polisinspektör. De fick veta att Theodore Tabaro deltagit bl.a. i en attack mot skolan i Nyakanyinya där han dödat människor genom att kasta granater.

När utredaren möter vittnet får vittnet avlägga ed. Sedan berättar utredaren om vittnets rättigheter och skyldigheter. Därefter sker förhöret som antecknas av utredaren. I vanliga fall ska allt antecknas, även det som är till fördel för den misstänkte. Utredaren ska förhöra vittnen som vittnar både för och emot den misstänkte. Men i fall som det här, när den misstänkte inte kunnat höras, är det svårt att hitta personer som vittnar för den misstänkte. Theodore Tabaro har inte kunna höras och namnge personer som skulle kunna vittna för honom.

När utredaren tycker att han fått tillräckligt med bevis tar han ärendet till åklagaren. Åklagaren kan vid behov besluta om kompletterande utredningsåtgärder. Annars kan åklagaren utfärda en internationell efterlysning, vilket skedde i ärendet med Theodore Tabaro.

Oavsett utgången i målet mot Theodore Tabaro kommer rwandiska myndigheter att acceptera den svenska domen. De kommer att uttala sig efter domen.

Om den svenska förundersökningen i Rwanda

Den svenska utredningen har fått hjälp av vittnesskyddet. Ibland informerar GFTU också lokala åklagarkontor och, för det fall utländska myndigheter vill ha säkerhetsskydd, den nationella polisen.

Vittnesskyddet har personal i varje distrikt. Eftersom svenska myndigheter skulle till Cyangugu bestämdes att Jean Baptist Nshimiyimana, som jobbar där, skulle hjälpa svenska myndigheter. Han känner inte själv till Jean Baptist Nshimiyimana utan har pratat med enhetschefen. Han ger inga instruktioner utan säger bara till enhetschefen att de ska hjälpa utländska myndigheter att komma i kontakt med önskade personer. Rwandiska myndigheter kräver inte information från svenska myndigheter om vilka personer som hörs inom ramen för den svenska utredningen. Svenska myndigheter rapporterar inte till rwandiska myndigheter om vad de gjort.

Tidigare jobbade utredarna med att hjälpa utländska myndigheter. Men det tog så mycket tid att de bestämde att vittnesskyddet – som är en enhet inom åklagarmyndigheten – skulle göra det. När vittnesskyddet träffade vittnen fick de inte berätta mer än att utredare från ett visst land ville träffa vittnet. Vittnesskyddet vet inte ens vad ärendet handlar om eller om vittnet ska vittna för eller emot den misstänkte.

Han känner inte till att det här målet uppmärksammats i media. Men det kan vara så att det uppmärksammats i media att Theodore Tabaro gripits och rättegången inletts. Media kan ha pratat med någon på åklagarmyndigheten, men det är ingenting han känner till.

Om gacaca

Bland GFTU:s informationskällor finns även gacacadatabaser. Theodore Tabaro dömdes år 2007 till 30 års fängelse i Winteko och till 17 års fängelse i Gihundwe.

Om en person utlämnas till Rwanda för lagföring ogiltigförklaras enligt en rwandisk lag från 2012 alla tidigare domar varefter en ny rättegång påbörjas.

Det är inte GFTU som lämnar ut gacacadomar. När svenska åklagare har efterfrågat gacacadomar har GFTU skickat en begäran till den rwandiska myndighet som förvarar gacacadomar. Vissa handlingar har de inte kunnat få ut. Det är ett stort lager där man förvarar ungefär en miljon domar. Det finns olika skäl till varför man inte fått ut vissa papper. I vissa fall kan man sakna tillräcklig information för att identifiera rätt handling. Handlingarna förvaras enligt område och domens år. Har man inte året eller området kan det vara svårt att hitta. När det gäller den svenska utredningen är det endast några dokument som inte kunnat lämnas ut.

Om fördelar/nackdelar av att vittna i folkmordsrättegångar

Personer som vittnar i folkmordsrättegångar får inga fördelar. Ofta klagar vittnen på att de förlorat arbetsinkomst eftersom Rwanda inte har någon lag för att ersätta förlorad arbetsinkomst.

Det är ingen skillnad för ett vittne som sitter i fängelse. De får inte heller någon reseersättning. Kanske får de mat av vittnesskyddet. Att vittna kan inte påverka straffet eller möjligheten att bli benådad. Personer som är dömda och lämnar vittnesmål kan inte få sitt straff förkortat eller förlängt. Att lämna vittnesmål är ingenting man kan tjäna på.

Om lista över efterlysta personer

GFTU har en lista på hemsidan över misstänkta som GFTU utfärdat en internationell anmälan mot – deras ärenden hos GFTU är färdiga. Han tror att personerna på hemsidan hamnade där någon gång år 2014 – 2015 men listan uppdateras fortlöpande.

Om hur han ser på rättssäkerheten i Rwanda

Han kan inte påstå att det finns politisk styrning i rättssäkerheten i Rwanda. Domstolar, riksdag och regering är självständiga enheter.

35. Joseph Ingabire

Joseph Ingabire har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Kanada.

Allmänt om Joseph Ingabire

Han föddes år 1976 och är uppvuxen i Gahinga i Winteko. Han kallas även för Joyeux.

Innan folkmordet bodde han med sin mor och halvbror Pacifique Kabalisa samt deras två hembiträden. Han och Pacifique Kabalisa har samma mamma men inte samma pappa; Pacifique Kabalisas pappa dog innan han föddes. Han hade inget ID-kort eftersom han inte fyllt 18 år. Hans mamma hade ett ID-kort där det stod tutsi. Pacifique Kabalisa har sagt att det på hans ID-kort stod hutu och att deras mamma ändrat Pacifiques etnicitet. Han kände till det innan folkmordet. Han ansågs som tutsi; de flesta kände till att hans pappa var tutsi och bodde utanför landet. Pacifique Kabalisa ansågs också som tutsi eftersom han umgicks med många tutsier. Han har hört att han tillhörde stammen Abakurankota.

Vid tiden innan folkmordet gick han tredje året på gymnasiet och var hemma på loven.

Efter folkmordet fortsatte han sina studier i Kigali. Sedan år 2007 bor han i Kanada.

Tiden efter den 6 april 1994

När folkmordet inleddes var han hemma på påsklov. Hans mamma väckte honom och Pacifique på morgonen och berättade att presidentens plan skjutits ned. De försökte få information via radio och hörde att alla ska stanna i sina hem. Runt kl. fyra på eftermiddagen hörde de skottlossning. Han sprang tillsammans med sin mamma för att gömma sig i Augustins bananodling. Runt halv sju på kvällen gick Mbemberi (Mariyanas son) förbi deras gömställe. Han hörde Mbemberi säga att Karangwa dödats vid Evariste Ntagara.

På kvällen gömde sig han och Bizuru i en odling ovanför Ruberanzizas gård. Därifrån såg de att Leodomires gård i Gahinga stod i brand. Människorna som tänt eld på Leodomires hus gick sedan förbi dem ca 10 – 15 meter från deras gömställe. Han kände inte igen rösterna, men Bizuru berättade direkt att personerna var från Bugayi dit de också gick. Han drog slutsatsen att det var de som tänt eld på Leodomires hus eftersom de stolt sjöng ”vi ska hugga ihjäl dem, vi ska utrota dem”.

Senare fick de veta genom Bizurus bror Bizimungu, som hört det under natttronden den 8 april, att de personer som satt eld på Leodomires hus var Nshogoza, Theodore och Theophile. Nshogoza dödade Leodomire, som var tutsi, hos SérAPHINE.

De var då rädda och stannade kvar i ungefär två timmar. Sedan hörde de Ruberanziza ropa att de kunde komma tillbaka hem. Han övernattade hos Ruberanziza den natten.

På eftermiddagen den 8 april runt kl. fyra gick han och Bizuru för att hämta vatten. Vid Emmanuel Mbonigabas gård hörde de oväsen från människor som sa att Interahamwe från Gasambo kommer att attackera Winteko. De blev rädda och gömde sig i en teodling nedanför Mbonigabas hem. De insåg dock att det de hörde inte var en attack utan människor på flykt. De lämnade gömstället och mötte bl.a. Bayingana, Theodore, Daniel Bigiriwa, Theophile, Karangamwa och Gasure. Det såg ut som att det var människor som kom för att hjälpa, rädda och skydda eftersom det kom oväsen från Gasambo. Theodore Tabaro hade en mörkgrön militäruniform och militärskor och Theophile hade batong.

9 april 1994

När han den 9 april var ute och vallade getter hörde han plötsligt något explodera. Han sprang och gömde sig i skogen. När Celestines son Vianny, som bodde i Gahinga, fick syn på honom kastade denne ett yxskaft mot honom. Yxskaftet träffade ett träd bredvid honom. Vianny ville döda honom men Delphine Muhizi ("Rwbyogo"), Modeste Karemeras son, sa att han inte fick dödas eftersom han är son till Maria. Sedan stannade Rwbyogo kvar och berättade att det var Theodore Tabaro som tidigare kastat granaten efter att Ludoviko dödats.

Klockan fem på kvällen den dagen hörde de skottlossningar. Han gömde sig i ett bambubuskage i en bananodling nära Augustines hem. Runt klockan sex såg han Jean Nsengumuremyi tillsammans med Modeste Karemera sätta eld på Thereses hus. När Jean Nsengumuremyi och Modeste Karemera var klara gick de vidare till Zayasis hus.

Nyakanyinya och möte vid Alphonses gård

En eftermiddag – det kan ha varit den 12 april – attackerades skolan i Nyakanyinya. Han hörde explosioner och skottlossningar samt såg rökutveckling. Han var med Bizimungu vid Leodomires bananplantage, varifrån man kan se Nyakanyinya. Det pågick under lång tid, ca två timmar.

Senare samma dag, uppskattningsvis mellan klockan fem och sex, hölls ett möte. Sebusururu kom och sa att det skulle hållas ett möte nedanför Alphonse gård och att varje hushåll måste skicka en person. Bizimungu sa till hans mamma att hon skulle låta honom följa med och att inget skulle hända. Han förstod inte vilken typ av möte det skulle vara. När mötet började sa Theodore Tabaro att tutsier från Winteko flytt till Nyakanyinya. Theodore Tabaro sa att tutsier kastat stenar mot dem när de krigade mot varandra och att stenarna kom från ateljén på skolan. Theodore Tabaro menade att tutsier från Winteko flytt till Nyakanyinya och att angriparna gick för att döda de tutsier som flytt men att tutsierna kunde försvara sig. Theodore Tabaro sa själv att de gick för att attackera. Han uppfattade det som att Theodore Tabaro varit på plats eftersom Theodore Tabaro berättade att tutsierna försvarat sig. Theodore Tabaro sa att de kunde ta hjälp av däck för att bränna ateljén så att personer dödas av rökförgiftning. Jean Nsengumuremyi sa att det fanns däck hos Ntagara. Ntagara, som också var med på mötet, sa att de fick gå och hämta däcken. Theodore Tabaro sa då att det fanns spioner bland dem och att de kämpade mot fiender som var kackerlackor. Theodore Tabaro uppmuntrade folk att komma på nattvandringarna. Det började bli mörkt och Rwagasore och Mbembe gick och hämtade däcken. Theodore Tabaro sa därefter att de skulle återvända till Nyakanyinya för att avsluta jobbet.

Det var uppskattningsvis 20 personer på mötet, bl.a. Rwagasore, Mbembe, Emmanuel Mbonigaba, Mabuno, Mukayiranza, Mukayitesi, Kagemana, Bizimungu, Eugene, Modeste Karemera, Sebusururu, Kinigami, Evariste Ntagara, Vianny, Bayingana, Gatabarwa, Nshogoza, Rurihose, Kampire, Mutamuriza, Mariayane, Emmanuel Kariyongeza, Kumbata, Gapaki, Jean d'Amour och Mahuro. Förutom Theodore Tabaro pratade Jean Nsengumuremyi. De fanns inga tutsier på mötet; de flesta tutsier hade dödats. Han såg inte hur människor reagerade på hans närvaro, men ingen pekade på honom och frågade varför han var där. Vid mötet hade Theodore Tabaro militäruniform och ett skjutvapen, en Kalasjnikov. Även Mbembe hade ett vapen.

Efter mötet hörde han om han minns rätt ingenting från Nyakanyinya.

Dagen efter kunde de se att Nyakanyinya attackerades. De kunde höra skottlossningar och explosioner samt se rökutveckling. Det var två dagar i rad. Angriparna gick först och attackerade och sedan igen dagen efter.

Ytterligare iakttagelser av Theodore Tabaro

Efter mötet hos Alphonse och attacken i Nyakanyinya såg han Theodore Tabaro när denne vallade kor vid Thotis gård tillsammans med Rwagasore och Theophile Kayigamba. Theodore Tabaro var klädd i militäruniform och röd keps. Rwagasore sa till Thotis att korna kom från Nyakarenzo.

Han såg också Theodore Tabaro och Theophile Kayigamba när de gick förbi på kvällen den 19 april. Theodore Tabaro frågade honom vem hans far var och sa att Pacifique Kabalisa sagt att denne ska lämna huset när kackerlackorna tagit makten över landet. Theodore Tabaro sa att han skulle säga till Pacifique att det inte kommer ske eftersom även de få tutsier som var där, t.ex. Senuma, har de dödat. Theodore Tabaro sa att han skulle säga till sin bror att ”den lilla kackerlackan Senuma, vi har dödat den”. Han svarade ingenting utan stod bara framför Theodore Tabaro och Theophile Kayigamba som därefter fortsatte sin väg.

Dagen efter på morgonen, mellan kl. halv tio och tio, stod han på sin gård med Pacifique Kabalisa och såg bl.a. Theodore Tabaro, Nshogoza, Theophile Kayigamba och Rwagasore stå på led och därefter gå. Nshogoza och de andra hade Interahamwe-dräkter medan Theodore Tabaro hade mörkgröna militärkläder, röd keps och skjutvapen. Pacifique sa att han trodde att de gick till Mibilizi. Även riktningen fick honom att tro att de var på väg till Mibilizi.

Han kände sig inte tvungen att gömma sig när han såg Theodore Tabaro. De hade problem, bl.a. när Theodore Tabaro hotade Pacifique, men de var inte rädda för stora attacker.

Uppgifter från brodern Pacifique Kabalisa

Han tror att anledningen till att han överlevde folkmordet var att det fanns en Interahamwe på prefekturnivå, Mikwege, som hade mer makt än Theodore Tabaro. Mikwege var vän med hans bror Pacifique. Pacifique sa efter folkmordet att Mikwege skyddat dem.

Pacifique berättade också om ett tillfälle när Theophile Kayigamba och en man från Bugayi kommit för att ta honom. Angriparna fick en radio och mark som ersättning. Han kan inte säga vilken dag, men det var några dagar efter att Habyarimanas plan skjutits ned.

Kännedom om Theodore Tabaro

Han kände till Theodore Tabaro innan folkmordet; de var grannar. Han kände Theodore Tabaros bror Theophile Kayigamba som han såg som en vän innan folkmordet. Theodore Tabaro hade varit gendarm och brukade komma hem på semestern. Relationen mellan hans och Theodore Tabaros familj var god. De var grannar och han brukade handla i butiken som ägdes av Theophile Kayigamba och Theodore Tabaro. När han gick till butiken fick han höra Theodore Tabaro berätta om hur striderna på fältet gick till. Theodore Tabaro pratade om hur de var duktiga på att kriga och kasta bomber. Barnen brukade komma och lyssna; det var som att lyssna på en film.

Om flykten och tiden efter folkmordet

Han och Pacifique flydde tillsammans med mamman den 11 juni 1994. Efter flykten har han inte bott i Gahinga. De flyttade till Kigali eftersom det inte fanns något hemma hos dem; husen och allt var förstört.

Innan han flyttade till Kanada brukade han besöka Winteko. Han flyttade till Kanada år 2007 när mördare började släppas ut, bl.a. Sebusururu och Rwagasore. Då kände han att det inte var tryggt i Rwanda. Personerna som släpptes ut kunde begå folkmord igen. Han återvände till Rwanda år 2013. Han var då i Kamembe men inte i Winteko.

Om gacaca

Han jobbade i Akagera i östra landet och det var därför omöjligt för honom att delta i gacaca. Enligt hans uppfattning har gacacadomstolar inte tillräcklig kompetens att döma krigsförbrytare.

Om den svenska förundersökningen

Det var Pacifique Kabalisa som sa att svensk polis ville förhöra honom. Pacifique berättade att Theodore Tabaro var gripen. Han blev förvånad eftersom det sades att Theodore Tabaro dött i buskarna i Kongo. Pacifique berättade att han lämnat vittnesmål till den svenska polisen, bl.a. om tillfället när Theodore Tabaro sa att Pacifique inte skulle komma undan. Pacifique sa att han lämnat hans namn till polisen så att även han kunde lämna vittnesmål. Pacifique har berättat om att Theodore Tabaros bror Albert ringt honom men inte att Theodore Tabaro själv ringt.

När Pacifique vittnat i Sverige frågade han Pacifique hur det gick till. Pacifique berättade att det tar lång tid, att han förhördes i två dagar.

Han har inte pratat med någon annan än brodern Pacifique om den svenska utredningen. Han har inte pratat med någon i Winteko. Han har inte haft någon kontakt med rwandiska myndigheter. Innan han hördes av svensk polis pratade han med Senumas son Antoine Uwumuremyi och berättade att Theodore Tabaro gripits. De pratade inte närmare om utredningen. Antoine är hans vän; de pratar hela tiden.

Det är ingen som har kontaktat eller försökt påverka honom inför förhören med polis och i rätten. Han berättat vad han sett och kan inte hitta på saker.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När det uppmärksammas att han i polisförhör uppgett att däckerna skulle hämtas dagen efter mötet uppger han följande. Han har inte sagt att däckerna skulle hämtas dagen efter. Han sa att däckerna skulle hämtas. Det enda han är säker på är att Nyakanyinya attackerades dagen efter.

Angående att han i polisförhör inte uppgett att skolan i Nyakanyinya attackerades två dagar i rad uppger han följande. Det han kan berätta är att de hörde skottlossningar och explosioner. Därefter var det ett möte på kvällen. Dagen efter hörde de skottlossningar och explosioner samt såg rökutveckling. Det var strax efter kl. 12, men han vet inte exakt vilken tid. Det var också vid skolan i Nyakanyinya. Där de stod vid bananplantagen hos Leodomir kunde de se Nyakanyinya. De såg rökutvecklingen från ateljébyggnaden.

36. Joseph Matata

Joseph Matata har hörts på begäran av Theodore Tabaro. Förhöret har skett via videolänk från Belgien.

Allmänt om Joseph Matata

Han är född år 1952 i Kigali i Rwanda. När folkmordet bröt ut befann han sig i Belgien dit han kommit för att studera diskriminering. Hade han varit i Rwanda hade han blivit dödad. Hans familj attackerades den 14 april 1994. Hans fru och dotter blev huggna men överlevde. I hans ID-kort stod att han var hutu, men han är en blandad rwandisk medborgare.

Om tiden i Rwanda och flykten därifrån

Han var i Rwanda mellan juli 1994 och februari 1995. Han gjorde undersökningar avseende personer som satt häktade i fängelse och husarrest. Människor som gripits av militären försvann. Fångar misshandlades och torterades. Han lämnade Rwanda eftersom han flydde militären som ville döda honom. Han insåg att många människor dödades och han lämnade då landet. Det var därför han började bråka mycket med militärer och fängelsernas gendarmer. Han blev en av de första som sysslade med mänskliga rättigheter som lämnade landet. Han har inte varit tillbaka i Rwanda sedan han lämnade, men hans förening har medlemmar kvar i Rwanda. Föreningen har ett nätverk. Familjer som drabbas anlitar föreningen.

Närmare iakttagelser om det rwandiska rättsväsendet

I början dödades några åklagare och domare från olika domstolar. Det var alltså inte bara fångar som dödades. Även de som gjorde förundersökningar dödades. Till exempel dödades en åklagare år 1998 efter att ha blivit anklagad för folkmord och för att släppa fångar. 22 personer avrättades offentligt. Det var ett sätt att avskräcka domare. Han har gjort undersökningar om det och arbetat med frågan i över 20 år. Militär från utlandet hade riktig makt och andra som t.ex. premiärministern hade ingenting att säga till om. Det här är vad som hände när man tagit över makten 1994. Militären hotade även andra makthavare som prefekten och borgmästare. Alla människor som ansåg vara på de fängslades sida var hotade. Domarna väntade på order från militären. Militären agerade som domare och gick bland medborgarna för att hitta på anklagelser mot högt uppsatta personer eller vanliga personer. Tutsier förföljdes av regeringen trots att de inte gjort någonting, bl.a. en artist som sjöng om försoning. Det som han såg redan år 1994 fortsatte även efter att han lämnade landet och fortsätter än i dag. Domare vågar inte behandla fall korrekt. Ett skäl till att man inte heller vill att det ska bli ett rättvist rättssystem är att militären dödade människor som kom från Uganda, precis som hutuextremister dödade människor. Domare, ministrar och andra blev avskräckta

och rädda för militären. Ingen civilperson kunde säga någonting. Det finns t.o.m. försvarsadvokater för de felaktigt utpekade som försvunnit.

I syfte att kontrollera hela landet dödade militären domare och upprättade vissa grupper som skulle lämna falska vittnesmål, tysta ner andra eller hota. Det är i dagsläget militären som styr landet genom olika myndigheter. De har kontroll över riksdag, regering och rättsväsende. Arusha-tribunalen fick mycket problem eftersom regeringen skickade personer som lämnade falska vittnesmål. Det var jättesvårt för försvararna att ställa frågor till sådana vittnen. Det blev tydligt att tutsi-överlevare skickades för att lämna falska vittnesmål. Men vittnena fick det svårt eftersom man upptäcker efter några frågor att personen ljuger. Sådana vittnen var påverkade av det som hände i Rwanda och kunde inte lämna sammanhängande vittnesmål. Det blev problem i samarbetet mellan regeringen i Rwanda och Arusha. Regeringen i Rwanda vägrade skicka vittnen. Regeringen i Rwanda anklagade försvarsadvokaterna för att inte underlätta för och ta hänsyn till de överlevandes bakgrund; att försvararna traumatiserade vittnen. Eftersom försvararna ställde svåra frågor som vittnena inte kunde svara på så vittnena att de var traumatiserade. Som exempel finns en försvarare som fängslades pga. att han ställde en svår fråga till ett vittne som var överlevare. Det var år 2007 i ett mål avseende Sesirahiga Francois. Försvararen frigavs först efter att advokatsamfundet genomfört en manifestation. Många överlevare användes på detta sätt. Man lurade överlevare att om de anklagar högt uppsatta ledare eller rika kommer de få ersättning när personerna döms. Man lockade fattiga vittnen med ersättning. Ett exempel är en affärsman vid namn Kabuga Félicien som anklagades för att vara mördare. En överlevande familj användes för att anklaga Kabuga trots att det inte var sant. Familjen kunde därefter sälja Kabugas egendom i Rwanda, som bestämts i domen. Det stämmer att Kabuga nu är efterlyst av ICTR; det är så regeringen jobbar. Ett annat exempel är Wigara Asinapol som mördades och dennes egendom säljs nu av regeringen genom skattemyndigheten i Rwanda. Wigaras anklagades för att ha skatteskulder trots att han vann rättegången.

Regeringen är intresserad av att falskeligen anklaga varje välbärgad person. Till exempel blev en affärsman från Burundi anklagad för förskingring. Om militären i Rwanda vill ha egendom kan de anklaga någon för folkmord, förskingring eller någonting annat. Anledningen till de falska anklagelserna är främst att man vill komma över egendom. Om t.ex. en förälder i Rwanda har barn i Europa försäker man hitta på brott som föräldern begått för att barnen ska skicka pengar till Rwanda. Militären kan också vara intresserad av t.ex. personer som anordnar demonstrationer.

Om möjligheterna att få en rättvis rättegång i Rwanda i dag

Bara när Rwanda spelar för att visa upp att rättssystemet fungerar kan man få en rättvis rättegång i Rwanda. En person som fängslats mellan 1994 och 1999 flydde till USA år 2004 och hade då blivit professor. Han ombads stödja Kagame i valet 2004 men vägrade. I USA pratade han som oppositionell och hämtades till Rwanda. Myndigheterna spelade upp en sorts teater och han frikändes i gacaca. Det är ett spel för att visa upp för europeiska länder att Rwanda har ett rättssystem som fungerar. Det görs i syfte att få fem misstänkta som befinner sig i England utlämnade till Rwanda. Det är ett spel för att visa att gacaca kan frikänna en misstänkt.

Om en utländsk utredning i Rwanda kan vara rättvis

När en svensk utredning kommer till Rwanda kommer man att se skådespelare. De förbereder skådespelare att vittna för att säga vad den lilla gruppen militärer vill. Det är så de arbetar. Om en vit domare eller journalist kommer till Rwanda försöker regeringen i Rwanda hitta

folk som ska säga vad regeringen vill. Regeringen använder två vapen mot vittnen: hot eller löfte om ersättning. Om diktaturregimen försvinner och en rättsstat kommer till stånd, då kan rättvisa rättegångar bli möjliga.

Om Theodore Tabaros tillgångar

Han kan inte säga att han känner till Theodore Tabaros tillgångar. Men som en vanlig rwandier tror han att Theodore Tabaro har mark eller ett litet hus som alla andra. När han pratade om det visste han inte att det var Pacifique Kabalisa som anklagade Theodore Tabaro. Men han kan inte säga att Pacifique Kabalisa vill komma åt Theodore Tabaros tillgångar. Men det finns folk i Rwanda som kan komma åt Theodore Tabaros tillgångar.

Om tidigare folkmordsrättegångar

Han har vittnat i Akayesu-rättegången i Arusha och i alla fyra folkmordsrättegångar i Belgien om att det inte finns ett fungerande rättsväsende i Rwanda. Alla fem blev dömda och alla fem är oskyldiga förutom en som erkände brottet och tog hand om finans inom Interahamwe. Vad gäller övriga tre tilltalade i Belgien kom det fram efteråt, vid gacacarrättegångar, att de anklagades på falska vittnesmål.

Han känner till att Stanislas Mbananande dömdes till livstid i Sverige. Så fort de fick veta att Mbananande jobbade i FN började de anklaga honom. Om de vet att en hutu befinner sig utomlands och har en bra position, det är då anklagelser börjar. Mbananande anklagades eftersom han var en högutbildad hutu. Den dagen då det blir en rättsstat i Rwanda ska Mbananande frikännas och svenska staten ska ersätta Mbananande. Han är bland de första som gjorde en utredning i Mbananandes ärende. Han gjorde sin utredning genom att fråga folk från Kibuye som bekräftat att Mbananande är oskyldig. Senare kunde man dock hitta vittnen som anklagade Mbananande.

Om användning av ordet kackerlacka (*Inyenzi*)

Inyenzi var ett namn som tutsierebeller som krigade under frihetstid på 1960-talet använde om sig själva. Det har ingenting att göra med insekten kackerlacka. Det är inte förvånande att använda ordet *inyenzi*; rebellerna på 1960-talet gav sig själva det namnet.

Kontakter innan förhöret

Han har inte haft kontakt med någon i Sverige innan förhöret, men med många i Belgien. De senaste två tre dagarna har han pratat med Pacifique Kabalisa om det här målet, men de brukar ha kontakt. Han kände inte till den tilltalade och har inte sett honom. Men Pacifique Kabalisa kände till Theodore Tabaro. Pacifique Kabalisa undrade om han genom sin förening gjort en undersökning och fått information om Theodore Tabaro. Han svarade att han inte gjort det eftersom han inte hade råd och regeringen i Rwanda inte underlättar sådana projekt. Han känner Pacifique Kabalisa väl sedan år 2009. Till en början var de mot varandra avseende sorgetiden, men sedan 2009 har Pacifique Kabalisa förstått att alla måste minnas utan att någon diskrimineras. Han hade hört talas om Pacifique Kabalisa redan innan år 2009, och att denne gjorde undersökningar för African Rights tillsammans med Rakiya Omaar angående flyktingar som befann sig utomlands som förföljdes av FPR. Pacifique Kabalisa ville till slut inte samarbeta med Rakiya Omaar längre. Det såg ut som att Rakiya Omaars uppgift var att jaga hutuer.

Kommentarer angående uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När det uppmärksammas att han i förhör uppgett att ekonomiska och politiska motiv ligger bakom vittnespåverkan uppger han följande. Politiska motiv är att ingen hutu ska våga öppna munnen och titta vad regeringen håller på med.

37. Josephine Mukamuzima

Josephine Mukamuzima har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett med personlig närvaro vid bevisupptagning i Rwanda.

Allmänt om Josephine Mukamuzima

Hon är född år 1956 i Muhanga i kommunen Kabuye i prefekturen Cyangugu. När folkmordet inleddes i april 1994 bodde hon sedan år 1978 i Winteko. Hon bodde med sin man och sina fyra barn. Hon och hennes man hade ID-kort som angav deras etnicitet som tutsi.

Hon bor fortfarande i Winteko men på en annan plats än under folkmordet. Hennes och Pelagie Kaberas män är syskon. Hon har inte gått i skolan.

Tiden efter den 6 april 1994

När president Habyarimanas plan sköts ned var de hemma. Folk kom och sa att någon dött, men de visste inte vem. Dagen efter sa man att ingen får röra sig hemifrån. Det var då folkmordet började. Från sitt hem vid vägen nära cellkontoret såg hon dödandet och hur Interahamwe jagade dem med spjut och machetes. Hon var då tillsammans med sina barn, men barnens far hade redan gått. Hon såg Theodore Tabaro ensam springa mot dem med skjutvapen.

När hon satt i en buske med sitt yngsta barn såg hon Theodore Tabaro och en annan man stoppa Madushi. Hon såg också Aloys som vallade kor nedanför och blev tagen. Därefter gick Theodore Tabaro och den andra mannen bakom Madushi och Aloys på vägen mot Nyakanyinya. Hon såg att de tagit deras ID-handlingar. Alla fyra gick tillsammans. Hon såg inte själva dödandet.

Hon flydde mot Nyakanyinya.

Mibilizi

Den 11 april gick hon till Mibilizi. På vägen mötte hon en man vid namn Emmanuel som hade en machete och hammare. Hon hade ett barn på ryggen och ett annat barn på sidan. Emmanuel bad henne ta ner barnet på ryggen. Hon kämpade mot honom och han slog henne med hammare. Med barnen stående bredvid våldtog han henne. Det var i sektorn Mibilizi, inte i Winteko. Hon berättade inte om det för polisen utan berättade först för målsägandebiträderna häromdagen.

När hon kom till Mibilizi såg hon många människor från olika platser. Det såg ut som en plats man dödade på. Hon hänvisades till en plats de skulle vara på.

Det var tre attacker i Mibilizi. Den första attacken kan ha varit den 18 april. Hon vet inte vilka angriparna var men de sköt och kastade granater och många dog.

Kort därefter kom en annan attack. Interahamwe sa att det skulle hållas ett möte. Två gendarmar från Mibilizi delade upp män på en sida och kvinnor och barn på den andra sidan för att kunna välja ut män. Theodore Tabaro och två andra kom in i prästbostaden. Hon såg hur de plockade ut Albert Senuma och en annan man som var svärfar till Gakongi. När det hände satt hon bredvid dem, nära utgången till gården. Angriparna tog med honom vidare mot andra sidan kyrkan.

Theodore Tabaro och de två andra gick därefter in i kyrkan men hon såg inte vad som hände där. När Theodore Tabaro kom till platsen de satt på sa han ”finns ingen annan från Winteko här?” och hon och barnen gömde sig. Han frågade så eftersom han ville ta med dem också. Därefter gick hon och de andra tillbaka till huset. Hon såg inte Theodore Tabaro något mer den dagen. Hon vet att Albert Senuma dödades eftersom hon inte sett honom mer. Förutom Senuma dödades den dagen Karuri Sezita och flera andra hon inte kände. Angriparna dödade alla män. Hon såg inte att männen dödades men drog den slutsatsen när männen inte kom tillbaka.

Theodore Tabaro hade gendarmklädsel och en hatt den 9 april och i attacken i Mibilizi. Han hade något annat vid höften som han hade lock på. Hon såg det den 9 april och i attacken i Mibilizi när man tog Senuma. Hon hade ingen uppfattning om granater och ammunition; hennes barn berättade för henne att det var en granat efter att hon lämnat information till svensk polis.

Kännedom om Theodore Tabaro

Det hon känner till om Theodore Tabaro är dödandet. Hon kände honom och hans familj även innan dödandet. Hon brukade besöka deras hem och de brukade dela bananvin. Hon såg när Theodore Tabaro hämtade förstärkning eftersom han varit gendarm.

Theodore Tabaros familj bodde i Winteko vid *Brigaden* som var ett hus varifrån man brukade döda folk. Hon har fått det berättat för sig av bl.a. Pelagie Kabera.

När bilden på den tilltalade zoomas in uppger hon att det är han. Han har blivit smalare och hade tidigare runda kinder.

Mående efter folkmordet

Hon känner än i dag att det snurrar i huvudet, mycket huvudvärk, och har ont i ryggen. Hon tänker mycket på människor som svikit henne.

Om gacaca och den svenska utredningen

Hon har inte vittnat under gacaca men hon brukade delta på gacacamöte i Winteko där man berättade vad som hänt. Hon har inte varit på någon gacacaréttgång eller informationsinsamling i Winteko.

Inför förhöret med svensk polis kom en rwandier tillsammans med vita människor och letade efter henne. Det var första gången hon fick veta att de ville prata med henne. Hon kommer inte ihåg exakt men det var inte många dagar mellan det mötet och då hon kom för att lämna information. Hon pratade inte med någon och fick inga instruktioner om vad hon skulle säga.

En person tog henne till domstolen och visade vad hon skulle sitta.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När hon uppmärksammas på att hon i förhör uppgett att Aloys greps före Madushi uppger hon att det hon sagt i dag stämmer. Madushi togs först. Om hon sagt tvärtom kan det bero på att hon inte förstått.

Angående att hon i förhör uppgett att hon inte sett när Senuma togs från prästernas hus uppger hon följande. Hon har inte sagt att hon hört det utan att hon sett det. Det är felantecknat. Hon såg det själv. När hon vidare uppmärksammas på att hon i förhör uppgett att hon fått höra att en gendarm tog Senuma uppger hon att hon med egna ögon har sett Theodore och två andra ta Senuma. Andra har berättat för henne att de dödade Senuma, men hon såg när de tog honom. Hon har fortsatt tänka på hur det har gått till. Sedan det första förhöret har hon fortsatt tänka på vad som hände. Det var då hon fick en bild i huvudet att hon sett Senuma. Den bilden har kommit efter förhöret med svensk polis. När det uppmärksammas att hon i förhör även uppgett att hon sett Theodore ta Senuma uppger hon att det överensstämmer med hennes minnesbild i dag.

38. Laetitia Mukabwajana

Laetitia Mukabwajana har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Laetitia Mukabwajana

Hon är född år 1979 i Gahinga i Winteko. Hon gick grundskolan i Cyimbogo. Vid tiden för folkmordet bodde hon i Gahinga med sin pappa Romwalidi Nsengumuremyi, mamma och lillebror. Hon hade inget ID-kort men hon visste att hon var tutsi eftersom tutsier och hutuer delades upp i skolan. Även hennes föräldrar var tutsier.

Tiden efter den 6 april 1994

Hennes pappa berättade att Habyarimanas plan skjutits ned. Hennes pappa sa att han inte skulle följa ordern om utgångsförbud eftersom det var ett sätt för Abakurankota, en samling av hutuer, att lura dem. Pappan gömde sig utomhus medan resten av familjen stannade hemma.

Den 7 april försökte Abakurankota förberda attacker. Pappan berättade att han träffat Theodore Tabaro, Emmanuel Mbonigaba, Gratien, Modeste och flera andra vid vägen där de brukade träffas. Han hade dock blivit bortskickad och tillsagd att övriga skulle rondera utan honom.

Eftersom pappan fått information om att deras hus skulle brännas ned övernattade de i en kaffeodling nära hemmet. På morgonen därefter gick de hem för att äta frukost och tog sig sedan tillbaka till buskarna.

Angriparna fann hennes mamma som var hemma för att laga mat. Kariyongeza grep tag i hennes mamma vid höften. Angriparna trodde att de hade pengar men mamman sa att det inte stämde. Trots att de överlämnade pengar sa angriparna att de kommer dödas i en attack och att de därför bör lämna hemmet. Mamman kom tillbaka till gömstället och berättade om detta och att angriparna sagt att de kom från *Brigaden* som tillhörde Theodore Tabaros pappa. Angriparna hade berättat för mamman att man skulle döda, bränna och plundra hos dem.

Efter ca 30 – 40 minuter såg de en attack komma. Angriparna kom och plundrade och tog bort plåttaket. Det höll på ca kl. 10 – 14. De stannade vid gömstället under natten och dagen efter, dvs. den 9 april, kom en attack där man började döda tutsier.

De började söka sig till andra tutsier närmare vägen i syfte att kunna ta sig till Nyakanyinya. Den morgonen den 9 april kom en stor attack mot Abakongeza som var planerad på *Brigaden* hos Theodore Tabaro. Angripare kom sjungande och hade vapen, klubbor, spjut och machetes. Kvinnor och barn backade långt från vägen och gömde sig. Hon var ca 25 – 30 meter från attacken.

Angriparna låtsades återvända men kom snart tillbaka. Hon kunde se Theodore Tabaro och poliser som skyddade kommunen Cyimbogo. Ifrån gömstället hörde de något explodera. Hon var liten och kunde inte uppfatta vad det var, men man sa att det var en granat. Hon såg Interahamwe gå bakåt och de andra framåt. Männen kom till deras gömställe och ”Fiffi” berättade att Theodore Tabaro kastat en granat. Det var poliserna som kastat granaten, men de kunde inte se vem.

De sprang därefter åt separata håll och hon gömde sig i en teodling. Hon såg att Madushi och Aloys Nzamwita, som var på språng mot Nyakanyinya, gripits av Theodore Tabaro, Rwagasore, Modeste och Mbonigaba. Aloys Nzamwita gick med angriparna och blev slagen. Angriparna ville att Madushi skulle gå men han vägrade och släpades istället av angriparna hela vägen till *Brigaden*. Angriparna slog Madushi som bad om nåd. Hon såg själv när Madushi skrek och vägrade gå men hon såg inte när Madushi och Aloys greps. Två dagar senare fick hon reda på att Madushi dödades i Karambo.

Hon gömde sig så småningom hos Seba i Bugayi. På kvällen runt kl. 20 kom en Interahamwe vid namn Nshogoza och tog henne därifrån. Den natten var en hemsk natt för henne för hon våldtogs hela natten. Vid kl. fyra på morgonen tog Nshogoza henne i sitt hem.

Nshogoza beordrade sin fru att vakta henne. Om hon skulle vara borta när han kom tillbaka skulle han döda frun. Kvinnan kallade på bröderna, Rwagasore och Sebusururu, som kom och frågade kvinnan om de skulle döda henne, om kvinnan ville att de skulle ”ta skräpet” från kvinnans hus. Kvinnan svarade att de inte fick göra det eftersom hon skulle råka illa ut då.

Hon bad männen att döda henne eftersom hon insåg att hon inte hade något liv och ville dö. Det hon hade varit med om var mer hemskt än döden. När Nshogoza kom hem tog han sin fru i ett rum. Nshogoza tog också henne i ett annat rum och låg med henne. Hon var en liten tjej som våldtagits två nätter i rad. När Nshogozas fru fick reda på att Nshogoza sovit med henne kallade hon på sina bröder igen. När bröderna kom sa dem till Nshogoza att de skulle döda honom. På kvällen tog Nshogoza tillbaka henne till Seba.

D’Amour kom till Seba och förde henne till *Brigaden*. D’Amour talade om att det var Theodore Tabaro som skickat honom för att hämta henne. När hon vid kl. 18 kom till *Brigaden* var det många människor där. Männen började slå henne med klubbor och handtagen på machetes och bad henne berätta om var hennes far befann sig. Hon minns inte namnen på personerna som slog henne, men hon minns att Theodore Tabaro bad männen fråga henne om var hennes pappa befanns sig. Hennes pappa var en viktig man. Hon sa att hon inte visste var pappan befann sig. Men Theodore Tabaro sa att man skulle fortsätta. Hon sa var hon sett pappan senast men de fortsatte misshandla henne och hon visste ärligt inte var pappan befann sig. Hon tror att pappan dödades samma natt som hon misshandlades.

Till sist förstod angriparna att hon inte visste var fadern befann sig. Angriparna skickade tillbaka henne till Seba och sa att Seba skulle hållas ansvarig om hon inte hölls kvar där. Så hon stannade hos Seba som en fånge i ungefär fyra dagar. Under den andra dagen av vistelsen kom Ferdinand Sebadeha och berättade att hennes far dödats natten innan i Kabahinda och att han gått förbi faderns kropp. Hon såg själv sin fars kropp när den grävdes upp ett år senare. Hon kände igen honom genom en glipa mellan tänderna.

Efter tre dagar i huset började hon må bättre. Sebas anhöriga hade hjälpt henne med vård. Då kom D'Amour och tog henne tillbaka till *Brigaden*. Eftersom fadern var död förstod hon att man inte skulle fråga om honom utan att man hade andra planer för henne. Medan de väntade på att Theodore Tabaro skulle komma tillbaka sprang en tutsi, som kom från Nyakarenzo, därifrån och alla sprang efter. Angriparna hade traditionella vapen i händerna. Det fanns också machetes och klubbor i brigaden. Ntagara stannade kvar med henne. Övriga angripare kom tillbaka efter att ha dödat den flyende mannen; de berättade stolt om det utförda arbetet. Hon fick sitta utanför *Brigaden*. Hon fördes alltid till *Brigaden* och man berättade att var Theodore Tabaro som var befälhavare. Och Seba brukade vara med på mötena i *Brigaden* bl.a. när man bestämde om attacken i Mibilizi och vilka starka som skulle gå.

Hon stannade där medan angriparna slaktade kor som de tagit och åt och drack. Hon satt där och till sist frågade hon Ntagara vad som skulle hända. Ntagara svarade att det var Theodore Tabaro som bestämt, att de inte visste vad som skulle hända och inte kunde släppa henne.

Theodore Tabaro kom sedan och sparkade henne och frågade vad hon hette. Efter att hon svarat låste Theodore Tabaro in henne i ett hus nedanför *Brigaden*. Efter några minuter kom han tillbaka och våldtog henne. Hon ombads ta av sig kläderna. Theodore Tabaro tittade på henne och man visste att angriparna var beväpnade och hon var därför rädd. Hon tog av sig kläderna snabbt. Det som hände efteråt var att Theodore Tabaro våldtog henne. I rummet fanns endast en säng; våldtäkten ägde rum på den. I ett annat rum såg hon dunkar. Hon orkar inte berätta om hur det gick till; det hon minns är att han våldtog henne och kom och sedan våldtog henne igen. Det tog inte mer än 30 minuter. Hon hade skador när hon våldtogs av Theodore Tabaro eftersom det endast gått två till tre dagar sedan hon våldtagits av Nshogoza. Det var jättesmärtsamt. Det var att röra i ett fysiskt sår.

Därefter lämnade Theodore Tabaro över henne till D'Amour vid *Brigaden*, varefter D'Amour tog henne till Seba. Hon stannade kvar hos Seba den natten och dagen efter. På kvällen blev hon kallad till *Brigaden* igen. Det var Seba själv som tog henne dit den gången. Seba berättade att Theodore Tabaro skickat honom för att hämta henne. Hon försökte vägra ta sig dit eftersom hon visste vad som väntade henne. Seba sa att han var tvungen att lämna över henne för att inte bli dödad. Hon förstod att hon inte hade något val och gick dit med Seba. Det tog inte lång tid innan Theodore Tabaro kom och tog henne i handen och förde henne till samma ställe som natten innan. När de kom till samma rum bad han henne ta ned kläderna. Sedan låg han med henne. Han våldtog henne två gånger som tidigare. Sedan sa han till henne att gå och titta om Seba var där så kunde Seba ta henne hem. Hon gick då till *Brigaden* och Seba satt där. Hon sa till Seba att de skulle gå hem.

På kvällen kom unga män från Nyakanyinya som ville våldta henne. Men som tur är stötte de på Charles Ngarabuanda ("Compat") som var militär och stoppade männen. Charles hade skjutvapen och hotade männen att skjuta ihjäl dem om de tog henne. Charles tog henne

därefter tillbaka till Seba. Efter att Seba vid *Brigaden* berättat om vad som hänt sa Theodore Tabaro att ingen annan fick ta henne från huset.

Bröderna Ferdinand och Wellars Nzasabimfura, som var hutu och vänner till hennes familj, ordnade så att Théogène hjälpte henne till stadion. De passerade många vägspärrar; hon vet inte om de betalade pengar för att ta sig förbi vägspärrarna.

Tiden efter folkmordet

Hon återvände till sin hemby år 1996 och flyttade därifrån år 1999. Hon åker ofta till hembyn under de minnesstunder som hålls. Hon har anhöriga kvar i området. Hon bor sedan år 2009 i Kigali och arbetar på Rwandair.

Folkmordet och det som hände henne har påverkat henne ganska mycket. Hon lever med smärta och har därför endast fött två barn. Det var svårt att bli gravid efter det som hände. Under tiden hon var gravid fick hon besöka sjukvården flera gånger. Hon var fortfarande en liten flicka när hon våldtogs. En konsekvens blev att folk känner till att man blivit våldtagen.

Hon är gift i dag men bor inte tillsammans med maken pga. det som hände henne; det kan vara så att hon inte vill vara med honom, ligga med honom. Det har med folkmordet att göra eftersom det gjorde ont när hon skulle ligga med sin man.

Hon blev traumatiserad och tänker än i dag på det hon varit med om.

Om gacaca

Hon har deltagit i gacaca. Hon blev kallad angående Ntagara. Försvaret ville ha bekräftat från henne att Ntagara gömt sig hos Seba samtidigt som hon. Hon har också vittnat i domstol i Arusha i ett mål mot en militär angående vad som hände vid stadion. Hon nämnde inte Theodore Tabaro då. Det var många år sedan.

Hon har också vittnat angående Emmanuel Mbonigaba. Mbonigabas rättegång ägde rum samma dag som Ntagaras. Hon blev då kallad av gacaca, inte av försvaret.

Hon vet inte om det varit någon gacacarättegång mot Theodore Tabaro. Men hon vet att alla från deras område brukade prata om honom.

Hon har inte deltagit i någon informationsinsamling.

Om den svenska förundersökningen

Hon blev kallad till förhör av åklagarmyndigheten i Rusizi. Man sa att det finns en person/folkmördare från Winteko som gripits i Sverige och att de fått höra att hon hade information att lämna. Det sa inte namnet på personen som gripits i Sverige.

Det är ingen som sagt till henne vad hon ska säga eller inte säga inför förhören. Hon berättar vad som hände henne.

Kännedom om Theodore Tabaro

Hon kände honom som Theodore; efternamnet fick hon reda på när hon var här. Hon kände Theodore som son till Binenwa och syskon bl.a. till Theophile och Murekatete.

De brukade se honom när han kom hem på ledighet från gendarmeriet.

Under folkmordet kallades hans hem, där det också fanns en bar och butik, för *Brigaden*. Det var en plats där man samlades för att få och lämna information. De som varit och dödat kom till *Brigaden* för att rapportera till Theodore Tabaro och de som skulle döda fick order därifrån. Ronderingarna utgick även från *Brigaden*. Theodore Tabaro var befälhavare. Det var Seba som lämnade information till henne.

Under folkmordet hade Theodore Tabaro civila kläder och hon såg honom inte med något vapen.

När bilden på den tilltalade zoomas in uppger hon att det är han, fast han har blivit vitare. Han ser vitare ut.

Kommentarer angående uppgifter om påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När hon uppmärksammas på att det i förhör antecknats att hon uppgett att poliserna var närvarande när Madushi och Aloys greps och att poliserna satt handfängsel på dessa uppger hon att hon inte pratat om handfängsel. Poliserna var med när man kastade granaten och hon såg dem inte mer efter det. Det om handfängsel stämmer inte.

Angående att hon i förhör uppgett att Theodore kommit till platsen under kvällen Charles ingrep för att rädda henne uppger hon följande. Det hon berättade var att Seba tog sig till Theodore för att berätta att andra angripare tagit henne.

Vad gäller att hon uppgett att Theodore sagt att det var okej att angriparna från Nyakanyinya tog henne uppger hon följande. Det stämmer. Hon fick veta i efterhand att männen tillfrågat och fått Theodores samtycke till att ta henne. Det fick hon veta efter kriget. Det är inte männen själva som berättat det, utan personer som bor i deras sektor.

När hon uppmärksammas på att hon i förhör uppgett att Theodore bett Nshogoza hämta henne till Theodore varpå Nshogoza istället tagit henne till sig själv uppger hon följande. När hon hämtades hos Seba var det Theodore som skickat Nshogoza. Istället för att ta henne till Theodore tog Nshogoza henne till sig själv. Men det visste hon inte då när det hände. Hon fick veta det först efter folkmordet av andra hutuer som stannat kvar i kvarteret. Hon fick då höra att Theodore undrade varför Nshogoza tagit henne hem till sig själv.

Angående att hon i förhör uppgett att det var Nshogoza som hämtade henne första gången Theodore efterfrågat henne uppger hon att det inte var Nshogoza utan D'Amour.

Angående att hon i förhör med svensk polis inte berättat att hon blev slagen när hon i *Brigaden* utfrågades om var sin pappas befann sig uppger hon följande. Hon berättade om att man slog henne med flatsidan av machetes. Hon förstår inte varför man inte antecknat det.

Tillfrågad om att hon i förhör uppgett att hon inte blev våldtagen den kvällen hon satt utanför *Brigaden* och en annan tutsi blev dödad uppger hon följande. Den första kvällen misshandlades hon bara och tillfrågades om sin far. Det var den andra gången hon togs till *Brigaden* som hon våldtogs; det var samma gång som man jagade en annan tutsi. Sedan våldtogs hon också tredje gången hon togs till *Brigaden*. Man kan ha blandat ihop det i förhöret.

När det noteras att hon i polisförhör beskrivit möblemanget i Theodore Tabaros hus annorlunda och beskrivit ett vardagsrum med soffor uppger hon att det är samma sak som hon sagt i dag; det var ett vardagsrum och ett annat rum. Hon kollade inte noggrant men minns en säng. Hon tror att det fanns soffor men hon vet inte, hon togs till rummet med sängen.

Ställd inför uppgiften att hon i förhör under förundersökningen uppgett att man inför förhöret sagt att det skulle handla om Theodore Tabaro uppger hon följande. Inför förhöret ringde hon personer från hennes by som berättade vem det handlade om. Hon pratade med sin syster Francine. Det hon sa till den svenska polisen var att hon visste att det handlade om Theodore Tabaro och det var ingen hemlighet längre eftersom svenska polisen varit i området.

När hon uppmärksammas på att hon i förhör uppgett att hon ”brukar” vittna utomlands uppger hon att hon avsåg rättegången i Arusha.

39. Leonile Mukashema

Leonile Mukashema har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Leonile Mukashema

Hon är född år 1987 och kallades som liten för Kobwa. Hon har gått i grundskola, gymnasium och universitet. Vid tiden för folkmordet bodde hon i cellen Gahinga i Winteko tillsammans med sin far Pascal Kampayana, mor Casta Mukamusomi och bröderna Oscar (11 år) och Gaspard (9 år) samt systrarna Odette och Valeria. Hennes föräldrar hade ID-kort där deras etnicitet var angiven som tutsi. Sedan år 2010 bor hon i Kigali och arbetar med försäljning.

Tiden efter den 6 april 1994

När folkmordet inleddes tog de skydd och övernattade i buskarna i ca tre dagar. På den tredje dagen insåg de att läget blev mer allvarligt och att människor dödades. Hon och syskonen gömde sig hos en faster i Gahinga vars man inte var jagad eftersom han var hutu. Andra jagades för att de var tutsier. Hennes föräldrar och yngsta syskon tog skydd för sig.

Hon och syskonen Odette, Oscar och Gaspard togs från fastern i en attack som Theodore Tabaro ledde. Det var flera angripare som kom; hon minns Rwagasore och Theodore Tabaro. Angriparna ledsagade dem hela vägen till blendehuset och stannade där. I blendehuset hade man samlat kvinnor och barn. Det var ett runt litet hus som liknade ett kök. Huset låg i Gahinga och tillhörde Leotaire som dödats. Hon minns att Jeanne, Dorothea, Patricia, och Verena fanns i blendehuset.

Det var nästan inget liv i huset för att man inte kunde få tag i mat. Det fanns en bananodling utanför och antingen kunde man smita ut och skörda bananer eller så kunde någon man kände som inte var jagad komma med mat. De kunde smita ut när angriparna, Interahamwe, tagit sig bort för att t.ex. döda på en annan plats. Om angriparna sett någon av dem utanför huset kunde de dödas. Hon uppfattade det som att man ville döda alla människor. De kunde inte gå för att hämta vatten men om det regnat kunde de använda regnvatten för att tvätta sig.

Hon såg Theodore Tabaro vid blendehuset men inte många gånger. Hon kunde se honom vid attackerna som han ledde mot blendehuset. Angriparna kunde komma för att t.ex. leta efter pojkar i blendehuset. Vissa kvinnor klädde sina söner i flickkläder eftersom angriparna oftast

ville döda män och pojkar. Theodore Tabaro var den som ledde och gav order om att kolla om barn på ryggar var pojkar.

Om brödernas död

En man som hette Kidende hämtade henne, hennes lillasyster och två bröder från blendeuset. Kidende sa att han blivit skickad av Theodore Tabaro för att hämta dem och tog dem till Tabaros bar. Vid baren fanns flera personer, bl.a. Theodore Tabaro som sa att de skulle skickas tillbaka eftersom det regnade. Kidende tog dem då tillbaka till blendeuset.

Efter några dagar togs de åter till baren. Det var hon, hennes syster och bröder samt en annan pojke. Det var återigen Kidende som kom för att hämta dem. Kidende sa att han skickats för att hämta dem. Det är ca 300 meter mellan blendeuset och baren. Kidende gick bakom dem och slog dem. När de kom till baren var det flera personer där, men hon minns Theodore Tabaro eftersom han satte pojkarna vid ett bananträd och slog dem med öppen handflata. Det var hennes bröder och en pojke som tillhörde Jeanne, en kvinna som bodde i blendeuset. Bananträdet ligger nära baren, som en bananodling i anslutning till huset. Rwagasore var också vid baren.

Theodore Tabaro hade sagt att flickorna skulle skickas tillbaka till blendeuset. Medan pojkarna blev slagna togs hon och de andra flickorna tillbaka till blendeuset av Kidende. Vid bananträdet var sista gången hon såg sina bröder. Hon har under gacacaproessen hört att barn blev dödade med klubbor. Hennes bröder kom aldrig tillbaka. Hon fick i blendeuset kännedom om att bröderna dödades, men minns inte hur. Hennes bröders kroppar grävdes upp efter folkmordet och begravdes i en minneslund. Hennes föräldrar såg i samband med det deras kroppar.

Våldtäkter i blendeuset

Interahamwe kom dagligen med en lista på ett papper och ropade upp namn. Om en kvinnas namn ropades upp gick kvinnan ut. Kvinnorna togs ut till bananodling för att våldtas. När kvinnorna kom tillbaka grät vissa, andra skrek. Hon minns att Jeanne, Patricie Mukabatsinda och Dorothee Nyampundu ropades upp och blev våldtagna. Vissa kvinnor var skadade, bl.a. Faina som fått svärd vid kinden, Verena och Claudette.

Kännedom om Theodore Tabaro

Hon känner till att Theodore Tabaro hade en butik eftersom hon brukade skickas till butiken som låg nära deras hem. Hon minns inte att Theodore Tabaros bror eller pappa var i butiken.

Hon minns inte om Theodore Tabaro haft vapen under folkmordet. Efter folkmordet pratade man om att Theodore flytt och lämnat landet.

När bilden på den tilltalade zoomas in uppger hon att hon inte alls kan minnas honom i dag.

Om gacaca och den svenska förundersökningen

När gacacaréttgångar ägde rum vid skolgården kunde det hända att de tittade under rasterna. Men hon har inte medverkat personligen vid någon gacacaréttgång eller lämnat information under informationsinsamlingen. Personen som hämtade dem vid blendeuset har blivit dömd i gacaca och bett henne om ursäkt. Hon var inte närvarande vid hans gacaca.

Hon hörde att Theodore Tabaro gripits på rwandisk radio. Sedan började folk prata om det och ingen visste var Theodore Tabaro befann sig. Inför förhöret med svensk polis blev hon

uppringd av en man från åklagarmyndigheten i Rusizi/Cyangugu som sa att svensk polis kommer att komma för att utreda Theodore från Winteko. En kvinna från vittnesstödet i Kigali skulle komma och hämta henne, vilket också skedde. Vittnesstödet sa att det finns en rwandier i Sverige som begått folkmordsbrott som heter Theodore och att utredarna varit på brottsplatsen och att de kommer ställa frågor och att hon kommer prata med dem.

Hon har inför förhören med svensk polis och i rätten inte fått några instruktioner om vad hon skulle säga.

Theodore Nyilinkwaya och diskussioner angående Theodore Tabaro

Hon känner en Theodore som bor i Belgien. Han kan heta Theodore Nyilinkwaya. Han kommer från hennes by och är släkt med hennes man. Sedan det blev känt att Theodore Tabaro gripits har hon och Theodore Nyilinkwaya pratat om det. Theodore Nyilinkwaya var granne till henne under folkmordet. Hon kände honom före folkmordet och känner honom alltjämt i dag men det är inga speciella kontakter hon haft med honom.

Mående efter folkmordet

Den som förlorar familjemedlemmar förlorar mycket. Efter vad som hänt har livet fortsatt, det var inga problem.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När hon uppmärksammas på att hon i förhör berättat att Theodore Tabaro varit gendarm uppger hon att det stämmer att han var gendarm före folkmordet. Hon hörde det när hon växte upp.

När det noteras att hon i förhör uppgett att Theodore Tabaro haft ett skjutvapen uppger hon att det finns en del hon sett själv och en del hon hört från andra eftersom hon var liten. Hon minns det, det är inte konstigt att gendarm har skjutvapen. Hon minns att hon sett honom med skjutvapen hos honom vid *Brigaden*. Det var ett skjutvapen som man bär på axeln.

Ställd inför uppgiften att hon i förhör svarat att hon vittnat i gacacaréttgång uppger hon att hon närvarat men inte vittnat. Hon har talat om att hon varit på gacacaréttgång men inte sagt att hon vittnat. Det kan vara felskrivet i förhørsprotokollet. Hon tittade på Kidendes rättgång.

Angående att hon i polisförhör svarat ja till att Theodore Nyilinkwaya sagt att hon skulle hjälpa till och ”sätta dit” personen uppger hon följande. Som överlevare kan hon vittna och säga vad Theodore Tabaro gjort så att denne kan fängslas för vad han gjort. Det är inte hon som har skrivit förhørsprotokollet.

40. Maria Kabajundo

Maria Kabajundo har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Maria Kabajundo

Hon är född år 1947 i Nyakarenzo i Rusizi i f.d. Cyimbogo. Som nunna heter hon Mama Bernadetta. Hon anslöt sig till klostret i Mibilizi år 1966 och tre år senare svors hon in som nunna. Som nunna blev hon ibland utskickad till andra platser än Mibilizi. Hon har gått tre år i skolan på gymnasienivå. På hennes ID-kort vid tiden innan folkmordet stod att hon var tutsi.

Tiden efter den 6 april 1994

Vid tiden för folkmordet bodde hon i Mibilizi. De var ca fem nunnor i Mibilizi. Det fanns en kyrka, ett kloster, en prästgård, ett sjukhus och ett center för barn med näringsbrist. Det fanns också präster. Det fanns även annan personal som sjukvårdspersonal, hembiträden och en chaufför, Albert Senuma. Ibland övernattade Albert Senuma där om han inte hann hem. Hon kände Albert Senuma och dennes familj. Albert Senumas fru var som hennes moster.

När presidentens plan sköts ned blev de tillsagda att inte gå ut och allt arbete stannade. Människor började fly och ta skydd i kyrkan. Det fortsatte så tills människor som jagade flyktingarna kom till kyrkan. Det skedde olika attacker som dödade människor. Hon minns tre attacker. Innan den 18 april skedde två attacker. Den 18 april skedde också en attack där många dödades. Det var många som då sökt skydd i Mibilizi. Flyktingarna kom från olika sektorer, bl.a. Cyimbogo. Hon var i klostret när attacken skedde. Attacken började i prästgården där många dödades. Attacken kom därefter till klostret. Angriparna kom från samma kommuner som flyktingarna flytt från. De jagades bort från klostret som revs ned och de gömde sig hos prästerna.

Den 20 april skedde ytterligare en attack. Hon befann sig i ett rum i prästgårdsbyggnaden som hon inte vågade lämna. Angriparna hade lämnat över en lista med namn de ville komma åt. När angriparna kom ropade de namn från listan. Efter attacken den 18 april hade hon hört från prästerna att angriparna skulle komma med en lista. Angriparna hade talat om vilka personer som skulle dödas vid nästa tillfälle. Hon fick veta att bl.a. Albert Senuma och några som arbetade på sjukhuset fanns på listan. Hon befann sig i rummet när Albert Senumas namn ropades upp från listan. Hon hörde inte själv utan fick höra från andra personer att hans namn ropats upp. Hon vet inte när hon fick höra det men det var innan hon senare såg Albert Senumas döda kropp. Hon kunde inte själv höra någonting från rummet. Hon hade hört att Senuma fanns gömd i prästernas bostad. Albert Senuma hade tidigare gömt sig hos dem. När det började bli spänt flyttade de honom till prästernas gård.

Efter attacken den 20 april såg hon Albert Senumas döda kropp som kastats i en buske närmare kyrkan än klostret. När man stod vid kyrkan kunde man se var kroppen låg. Man hade slagit Albert Senuma med klubbor. När angriparna kom såg hon att de var beväpnade med klubbor, machetes och svärd. Albert Senuma hade inga kläder på sig när hon såg honom död. För att visa respekt täckte de över hans kropp.

Uppskattningsvis över 70 personer dödades den 20 april.

Människorna hade blivit tvingade att sätta sig ned på marken och fått sina namn uppropade. Det såg hon själv. Hon var gömd i rummet när man ropade upp namnen, men hon hade information om listan redan innan. Hon lämnade inte rummet någon gång under tiden angriparna var på plats och hon såg inga angripare.

Om gacaca

Hon har inte deltagit i informationsinsamling eller någon gacacarättegång.

Om den svenska förundersökningen och Theodore Tabaro

När hon kallades till förhör fick hon inte någon information om vad det skulle handla om. Ingen har försökt påverka henne inför förhören.

Hon känner inte till Theodore Tabaro.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När det uppmärksammas att hon i förhör uppgett att hon hört skeendet på prästgården från rummet hon befann sig i den 20 april uppger hon följande. Hon hörde skrik från människor som slogs men hon hörde inte tydliga ord.

Angående att hon i polisförhör uppgett att hon sett att angriparna var vanligt klädda den 20 april uppger hon följande. Det har hon inte sagt. Hon har sagt att hon var gömd och inte såg. Den 18 april såg de angripare genom fönstret från klostret. Den 20 april är vad hon hört från andra – att angriparna plundrade andra människors kläder.

41. Martin Witteveen

Martin Witteveen har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Nederländerna.

Professionell bakgrund

Han har varit åklagare i Nederländerna under större delen av sin karriär och fokuserat på organiserad brottslighet. Från år 2004 arbetade han i tre år vid ICC som utredande gruppleddare med fokus på Uganda. Därefter arbetade han i fem år som utredningsdomare vid tingsrätten i Haag. Han arbetade huvudsakligen med krigsbrott, bl.a. ett mål om folkmordet i Rwanda. Det är källan till hans kunskap och erfarenhet kring Rwanda. I Haag kommer vittnena inte till domstolen utan avlägger vittnesmål inför en utredande domare på plats i Rwanda. Det är formella förhör som leds av utredningsdomare och arbetsgruppen består av åklagare, försvar, tolk och en assistent. Under den tiden deltog han i 20 – 25 resor till Rwanda som oftast varade en till två veckor. Han upptog också vittnesmål från många vittnen utanför Rwanda.

Det var två fall i Haag. När han tillträdde år 2008 var den första utredningen redan igång. Under den fortsatta utredningen och sedan när målet hördes i första instans hörde han 15 – 20 vittnen. Under överklagandefasen hörde han 32 vittnen. Det andra målet drevs mellan 2010 – 2012. Under den fasen upptog han vittnesmål från 72 vittnen. Hans uppskattning är att 40 – 50 av dessa hördes i Rwanda, vilket inkluderar försvarets vittnen.

Från juni 2014 tjänstgjorde han på uppdrag av det nederländska utrikesministeriet som rådgivare i folkmordsfall till åklagarmyndigheten i Rwanda. Han tillbringade ett år i Rwanda från och med juni 2014 och arbetade på Rwandas åklagarmyndighets kontor.

Sedan han kom tillbaka från Rwanda år 2015 har han arbetat som åklagare och specialiserat sig inom krigsrätt, internationell rätt och människohandel.

Närmare om tiden som rådgivare till åklagarmyndigheten i Rwanda

Inom den nationella åklagarmyndigheten i Rwanda finns två enheter som sysslar med folkmord. En enhet består enbart av åklagare som åtalar och driver mål i rätten. Den andra enheten heter *Genocide Fugitive Tracking Unit* (GFTU). GFTUs uppgift är att utreda folkmordsmål för åtal och att samarbeta med utländska myndigheter. Det är en separat enhet som ligger i en annan byggnad. Det var där han arbetade. Under det första halvåret samlade han information om hur GFTU fungerade. Han pratade med all personal på GFTU, ett antal

åklagare som drev målen i domstol, personal på justitie- och utrikesdepartementen, försvarsadvokater, vittnesskyddet, CNLG som driver kampen mot folkmordet. Ingen av dem han pratade med riktade kritik mot systemet. Han hade tillgång till handlingar och dokument på GFTU. För varje mål där GFTU begärt utlämning finns en akt. GFTU hade också ett skåp som innehöll kommunikation med domstolarna i Rwanda och andra länder. Alla handlingar var i fysisk form. Han fick alltid tillgång till de handlingar han ville se; det hade han bestämt i förväg med riksåklagaren. Större delen av handlingarna var på kinyarwanda. Men kommunikation med utländska myndigheter skedde oftast på engelska eller franska. Därutöver var en del handlingar delvis eller till hög grad översatta. Han kunde be en kollega läsa igenom och sammanfatta.

Han hade näst intill daglig kontakt med John Bosco Siboyintore som var chef för enheten. Han minns Methode som arbetade där. Han hade inte daglig kontakt med Methode som ofta var på fältarbete. Han följde själv aldrig med på fältarbetet.

Han pratade med vittnesskyddet som är en viktig del av arbetet. Han arbetade med dem när han själv var undersökningsdomare. Som rådgivare pratade han med enheten för vittnesskydd för att göra sin bedömning men han hade inte mycket att göra med dem – mindre än när han var undersökningsområde.

Baserat på dessa efterforskningar sammanställde han en omfattande bedömningsrapport där han listade styrkor och svagheter och lämnade rekommendationer till förbättringsåtgärder. Under det andra halvåret tillbringade han sin tid på olika ämnen, t.ex. varför vissa länder inte samarbetade och varför och hur det skulle ändras. Han studerade också rwandiska flyktingars status och hur det kunde påverka GFTUs arbete. I början av året ombads han framträda som sakkunnig i ett utlämningsärende i Storbritannien. Under året författade han ett antal rapporter. Han iakttog också ett antal domstolsförhandlingar där personer utlämnats. Enligt en särskild utlämningslag prövar en särskild domstol mål där rwandier utlämnats från andra länder. Det var det nederländska utrikesministeriet som betalade hans lön och traktamente. Det var då han fick sin uppfattning om hur rättssystemet fungerar i Rwanda eftersom han ingick i organisationen.

Sammanfattning av rapport om styrkor och svagheter

Hans rapport är lång men han minns att GFTU var en relativt ny enhet. År 2014 hade de nyligen genomgått en utvidgning. All personal hade inte genomgått korrekt utbildning och han rådde dem gällande olika utbildningsprogram. Enheten som sådan hade fått ett flertal fortbildningstillfällen under årens gång. Men hans uppfattning var att kurserna var olika till sin art. Typen av utbildning var inte konsekvent. För det andra hade nyrekryterade medarbetare inte genomgått utbildningen än. Under tiden han var där hade majoriteten av medarbetarna inte genomgått utbildningen.

Ett annat bekymmer var att folkmordsutredningarna pågick ca två till tre veckor. Under de veckorna inhämtades ett antal vittnesmål, kanske tio till femton stycken. Vittnesmålen var ofta inte längre än två till tre sidor långa. Dessa korta utredningar slutförde målet och på dessa handlingar väcktes åtal. Han föreslog att GFTU skulle utveckla kvalitén på sitt arbete. GFTU hade inte heller något system för att prioritera ärenden. Han vet inte riktigt hur det gick till när fall valdes. Siboyintore hade fallen i sitt huvud och valde baserat på det. Han trodde inte för en stund att Siboyintore fick riktlinjer uppifrån. Han tror att Siboyintore blandade in Methode som var den seniora utredaren. Han är ganska säker på att Siboyintore inte fick instruktioner. Det är i stort sett baserat på hans diskussioner med Siboyintore. Han föreslog att de skulle

fastställa vilka eftersökta som hade mest ansvar. Det fanns listor med människor som aldrig hade åtalats. Han engagerade Siboyintore i ett samtal om hur informationen hanterades. De kom fram till att Siboyintore inte hade resurser för att analysera all information för att välja vem som skulle prioriteras. Siboyintore var tvungen att göra urvalet på ett enkelt sätt. Siboyintore agerade på den information han hade tillgång till, bl.a. vissa källor. Det fanns inget väl utformat genomtänkt system, utan ganska slumpmässigt beroende på vem Siboyintore pratade med.

Han rekommenderade även GFTU att använda all bevisning som fanns vid Rwandatribunalen på ett bättre sätt; Rwandatribunalen hade överfört mål till Rwanda för åtal men även akter för vidare utredning.

En annan kritikpunkt rörde det internationella samarbetet. Till syvende och sist var det stora målet med GFTU att få personer utlämnade. Han listade alla länder där en eftersökt misstänktes befinna sig. Han kom fram till att rättsligt samarbete saknades med de flesta av dessa länder. Så var fallet främst med afrikanska länder, där också de flesta eftersökta fanns. Men det var även sant med Frankrike och med Belgien, där många eftersökta befann sig. Det fanns många hinder mot samarbetet med Belgien och han lämnade rekommendationer.

Han vet att det fanns ett gott samarbete mellan Sverige och Rwanda, särskilt från ett rwandiskt perspektiv. När han talar om det skiljer han på fall där det rör utlämning och fall där utländska myndigheter gör egna utredningar och prövningar eftersom alla länder har egna policier gällande utlämning. Men alla länder där det bedrivits åtal har rwandiska myndigheter varit väldigt generösa när det gäller samarbetet. Han har egen erfarenhet och även sett många delegationer från andra länder som mottagits generöst.

Han har aldrig sett GFTU få instruktioner från regeringen eller Ibuka om hur de ska arbeta eller utföra sitt arbete. Han tror inte att sådana instruktioner existerar och han arbetade nära myndigheterna, bl.a. Siboyintore, riksåklagaren och försvarare. Det är dock ingen hemlighet att han varit kritisk mot kvalitén på utredningarna. Och han tycker nu inte att det är en god idé att utlämna misstänkta till Rwanda, men det är en helt annan fråga. Han är inte blind för det faktum att det finns brister i systemet, och man ska fortsätta med försiktighet. Men så länge man bedriver sin egen professionella och självständiga utredning har man inga problem med påverkan från rwandiska myndigheter.

Kritiken mot försvarsadvokater har kommit att hamna i strålkastarljuset för utlämningsärenden, särskilt i London. Han har varit kritisk mot kvalitén på försvaret och hur försvaret arbetar i folkmordsmål i Rwanda. Han har uttryckt kritiken i sin rapport och vittnat om den i London. Men i Rwanda är det inte många som delar hans kritik. Myndigheterna höll inte med honom. Det gjorde inte heller det rwandiska advokatsamfundet som också uttryckte besvikelse över hans synpunkter. Men Rwanda är ett land där det inte finns mycket utrymme för kritik.

Om lista över efterlysta

Han vet att åklagarmyndigheten i många år hade en lista över eftersökta personer. När GFTU inrättades togs listan bort eftersom listan inte backades upp av akter och åtal. Efter GFTUs utredningar och åtal skapades på grundval därav en ny lista. På listan finns alla personer som utretts av GFTU där ett åtal lämnats in av riksåklagaren. Det finns många listor internt i Rwanda, t.ex. en lista på alla gacacadomar i utevaror där ingen blev gripen. Kombinerat finns

tusentals namn på eftersökta. Förr publicerades namnen på internet utan utredning eller åtal. Med etableringen av GFTU ändrades alltså detta.

Om utländska förundersökningar i Rwanda

Hans uppfattning är att utländska myndigheter i hög grad kunde bedriva förundersökningar självständigt. Han har varit i tiotals länder och aldrig sett så generöst mottagande som i Rwanda. Rwanda går med på att utländska myndigheter bedriver en egen undersökning och lägger sig inte i. Som exempel hade han avtal med riksåklagaren och Siboyintore i de fall han var utredningsdomare. Han ville höra vittnen utan rwandiska myndigheters närvaro. Det var inget problem, i huvudsak eftersom de inte hade tillgänglighet att sitta med och inte heller något intresse av det. I de hundratals timmars förhör han varit med vid har han aldrig sett någon inblandning från rwandiska myndigheter. I det andra målet hörde han 50 vittnen och fick hjälp av den holländska polisen att hitta vittnen och föra dem till förhöret. I det första målet var vittnena från västra Rwanda, vid Kivusjön nära gränsen till Kongo. De behövde hjälp från vittnesskyddet, vars hjälp var begränsad till transporter och att underlätta för vittnen vad gäller kost och logi. Under åren har han utvecklat en förhörsmetod där han inleder med att förklara hur förhören ska gå till. Han avhåller sig då från att nämna den tilltalades namn. Senare under förhöret frågade han om vittnet kände till den tilltalade var. I majoriteten av fallen visste vittnet inte vem det var. Han har alltid tagit det som ett tydligt exempel på varför han anser att det inte förekommit någon påverkan på vittnena. Han har aldrig sett otillbörlig vittnespåverkan, trots att han alltid hade särskilt uppmärksamhet riktad mot den utmaningen. Det enda han vet om det är vad han läst i böcker och artiklar.

Han har under årens lopp hört fler historier om påverkan i lokalbefolkningar, att folk har pratat med varandra och påverkat varandra. Han har alltid varit övertygad om att påverkan i de här fallen inte har kommit från regeringshåll utan från lokalbefolkningens relationer och kontakter med varandra. Det är dock ingen ovanlig aspekt utan förekommer även i nationella mål.

Vad han gjorde i Rwanda som rådgivare relaterade nästan uteslutande till hur Rwanda genomförde sina utredningar, inte stödet till utländska utredningar i Rwanda. Enligt hans erfarenhet är det absolut möjligt att på ett rättssäkert sätt genomföra utredningar i Rwanda. Han har inte sett något annat land man kan genomföra egna utredningar så självständigt– i de flesta länder finns mycket mer begränsningar kring hur man kan komma in och genomföra utredningar.

Om försvararvittnen

Det var möjligt att höra försvararvittnen. När han var utredningsdomare var över 20 av de 72 vittnena försvararvittnen, varav färre än tio hördes i Rwanda och resten i andra länder. Det var en väldigt annorlunda typ av försvararvittnen. En del var familjemedlemmar till eller f.d. grannar till den tilltalade. Men han hörde också flera personer på hög nivå inom CDR som befann sig utanför Rwanda och fanns på listan över efterlysta. Han har aldrig haft några svårigheter att höra dessa vittnen i Rwanda. Myndigheterna var väldigt tillmötesgående. När det gäller personerna som hördes utanför Rwanda frågade inte ens Siboyintore vilka personerna var. Han har aldrig sett tecken på oro eller rädsla för efterverkningar från staten hos försvarets vittnen. Det inkluderar en god vän till den tilltalade som var Rwandas ambassadör till Kanada, som han hörde i Rwanda. Han är övertygad om att vittnena inte var utsatta för påverkan. Med rwandiska personer kan det alltid finnas problem med lojalitet och kultur vilket kan innebära svårigheter. Men han tror att det var dessa faktorer som bidrog till deras motstånd att vittna; det fanns inga påtryckningar från statligt håll. Hans slutsats är att så

länge man bedriver sin egen professionella utredning och försäkras sig om hur bevis samlas in har man inga problem med rwandiska myndigheter.

Vidare om möjligheterna att utreda folkmordsbrott i Rwanda

Hans uppfattning är att Rwanda inte är en demokrati eller ett fritt land. När det gäller utredningar och mål om folkmordet måste man vara medveten om att regimen förväntar sig att dessa hanteras och bedrivs på ett särskilt sätt. När det gäller påverkan handlar det mer om hur rättssystemet fungerar – det är skilt från hur det är att bedriva egna utredningar.

Han tror att det finns en risk att regimen utnyttjar folkmordet för att rikta utredningar mot oskyldiga av politiska skäl. Det måste bedömas från fall till fall. Han anser att man måste vara väldigt försiktig när man tänker på hur rwandiska myndigheter hanterar sina egna myndigheter. Det är delvis därför han intagit ståndpunkten att det är bättre att nationella jurisdiktioner bedriver egna undersökningar och rättegångar.

Om man bedriver en professionell utredning, är medveten om riskerna och framställt krav till rwandierna om att utredningen ska ske självständigt och försäkrat sig om att påverkan inte sker tror han att det är möjligt. Han är säker på att det är möjligt eftersom han själv gjort det och sett andra länder. Det är så att man aldrig med 100 % säkerhet kan veta vad som påverkar vittnen när det gäller Rwanda. Därför måste man bedriva utredning med hög kvalitet och gedigna utredningar. Då kan man minimera riskerna med professionell metodik. Man kan bara vara säker på det man själv sett. Han har inte sett något indikationer på att det går inkorrekt till i de fall han haft insyn i. Han vill inte påstå att han känner till allt som sker i Rwanda. Det är korrekt att han bara kan uttala sig om de fall han haft insyn i, men han anser att han befann sig i en unik position som ingen annan från ett västerländskt land befunnit sig i. Han var inne i systemet och arbetade i det.

I hans fall förekom inga exempel på att vittnen förhörts av rwandiska myndigheter och sedan av honom och då lämnade mer information. Hade så skett skulle han varit mer försiktig. Han känner till riskerna med att höra rwandiska vittnen. Den huvudsakliga risken består inte i otillbörlig påverkan utan tekniska detaljer. Det händer ofta att vittnen tidigare vittnat inför rwandiska och holländska myndigheter samt ICTR. Det har förekommit att vittnen nämnde den tilltalades namn till honom men inte tidigare. Avvikelserna i utsagor är naturligtvis en fråga som kräver uppmärksamhet. Enligt hans erfarenhet berodde detta inte på påverkan – som han inte anser förelåg – utan på hur frågorna ställdes i de tidigare utsagorna. Avvikelserna kan inte härledas till påverkan utan förhörsteknik.

De flesta dokument som han behövde i sina två utredningar hade redan inhämtats under polisutredningen. Men om han hade behov kunde han gå direkt till Siboyintore eller få hjälp genom den holländska polisen. Han minns att de i utredningarna hade många gacacahandlingar som i de flesta fall inhämtats under polisutredningen. De hade som rutin att ta del av ett vittnes alla tidigare utsagor, inklusive gacacadomar. Handlingarna tillmättes inte stor vikt som bevisning, men användes för att se vad vittnen tidigare sagt.

Det är korrekt att han blivit lite mer kritisk än tidigare.

Han har i sin profession mött människor som är kritiska men de har inte arbetat i Rwanda. I Rwanda hör man inte så mycket kritik. Han har varit i kontakt med Victoire Ingabires försvarsadvokat och de två som skulle lämnas ut. Hon fick inget visum till Rwanda och när hon ändå tog sig över gränsen fick hon lämna landet.

Han skulle råda att göra en distinktion mellan folkmordsfall och politiska fall. Informationen om försvunna vittnen tror han mer härrör till politiska fall och inte folkmordsfall.

42. Modeste Kabagamba

Modeste Kabagamba har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Modeste Kabagamba

Han är född år 1977. Han har gått sju år i grundskolan i Nyakanyinya. Vid tiden för folkmordet var han inne på tredje året i hantverksskolan; det var påsklov när folkmordet inleddes. Han bodde i cellen Gahinga i Winteko med sina föräldrar Evariste Mudeyi och Nazalia Nyiragwiro, vars ID-kort angav deras etnicitet som tutsi. I hemmet bodde även brodern Daniel samt de yngre syskonen Eric Muneymana och Simone Sibomana. Han bor alltjämt i Gahinga.

Attacker i Gahinga den 9 april 1994

Första attacken den 9 april

Efter att Habyarimanas plan skjutits ned sov de i buskarna. På morgonen lördagen den 9 april kom flera angripare mot Abakongeza-folket och blåste i visselpipor samt slog i metallföremål. Angriparna sjöng och skrek ”attacker”. Hans familj bodde vid Abahire-folket och gick för att hjälpa människorna som blev attackerade. Han var tillsammans med sina grannar, bl.a. Daniel Nzimurinda, Jean Marie Vianny Mudasumbwa, Theodore Nyilinkwaya, Venuste Kayitare och dennes storebror som kallades Gatera, Jean Damascéne Gasarabwe, Pascal Kampayana, Emmanuel Nsabimana, Jean Bosco Mdekezi, Valens Mutekeri, Veduste Harerimana och Vedaste Mugarura.

Från buskarna såg de att angriparna tömde hus och sedan brände ner husen med hjälp av bensin. Han såg angriparna ta en symaskin från, och därefter tända eld på, Evariste Muhizis hus. De krigade därefter mot angriparna genom stenkastning på vägen nedanför Modeste Butera. Angriparna var ovanför. De var ca 50 – 100 meter från varandra. Bland angriparna kände han igen Theodore Tabaro, som befann sig nära Laurent Semakambas gård, Emmanuel Mbonigaba, Rwagasore och Emmanuel Bicakungeri.

Theodore Tabaro sa ”lägg er!” varefter de såg att de andra angriparna lade sig ner. Sedan hörde han en explosion; det var Theodore Tabaro som kastat en granat som landade 50 – 100 meter från dem. Eftersom Theodore Tabaro kastade granaten mitt bland folk var syftet att döda.

När Gatera stoppade ett spjut i Ludoviko, som var tillsammans med Theodore Tabaro-gruppen, drog sig angriparna tillbaka. De själva återvände till sina hem. I samband med det berättade Venuste Kayitare att han blivit skadad på benet av granaten.

Andra attacken den 9 april

Någon gång mellan kl. 13 och 14 kom en attack mot Abahire-folket. Han var med samma personer som tidigare och angriparna var desamma som vid den första attacken. Theodore Tabaro gick tillsammans med Emmanuel Mbonigaba före de andra angriparna. De hörde visselpipor och gick för att stoppa attacken vid platsen för dagens cellkontor i Gahinga. De

krigade mot Interahamwe genom stenkastning. Angriparna backade när de insåg att tutsierna inte skulle backa.

Tredje attacken den 9 april

Senare samma dag kom samma angripare igen och lyckades ta sig hela vägen till deras kvarter. Interahamwe kom först och stenkastning påbörjades igen. De trodde att det även denna gång bara var fråga om stenkastning, men angriparna hade två gendarmer med sig som hade skjutvapen och började skjuta mot dem. Theodore Tabaro och Emmanuel Mbonigaba ledde attacken. Dessa samt Rwagasore och Emmanuel Bicakungeri brukade synas vid attacker. Han säger att Theodore Tabaro ledde attacken eftersom denne var före övriga och eftersom han senare har hört att gripna personer fördes till *Brigaden* hos Theodore Tabaro där man kunde förhöras eller torteras.

När angriparna började skjuta sprang de då åt olika håll eftersom de inte själva hade några skjutvapen. Han sprang mot Nyakanyinya. Han såg Madushi, Gatera, Damascene Rubyogo och Venuste Kayitare springa framför honom. Gendarmen som sköt mot dem sprang efter honom. Gendarmen sa att de skulle stanna och att angriparna endast var efter den som tidigare skadat en av angriparna. Madushi lyssnade på gendarmen och stannade. Han sprang då förbi Madushi som greps av gendarmen. Han har inte sett vad som hände Madushi därefter. Men i efterhand fick han höra att Madushi togs till *Brigaden*, dvs. till Theodore Tabaro.

Han har i efterhand hört att hans far Evariste Mudeyi träffades av ett skott och högs med en yxa under den tredje attacken. Senare, i juli – augusti 1994, såg han pappans döda kropp vid ett dike. De flyttade på kroppen och begravde den djupare eftersom hundar brukade äta upp kvarlevor. Han kände igen kroppen eftersom han såg sin pappas kläder.

Nyakanyinya och Ruganda

När han på lördagen kom till skolan i Nyakanyinya avväpnades män av Interahamwe som vaktade dem. Interahamwe hade klubbor och machetes. De hänvisades till ateljén. Han gick frivilligt till ateljén och kom in vid kl. 16. Hans syskon kom senare när han lämnat stället.

Han stannade i ateljén över natten och kunde inte gå ut eftersom Interahamwe vaktade dem. Man fick be om lov för att gå på toaletten. Någon gång kl. 10 dagen efter, vilket var på söndagen, följde han med Venuste Kayitare ut när denne hämtats av Kabalisa, en man som inte var jagad. Om han hade upptäckts kunde han ha dödats.

I skolan såg han även Jean Gasarabwes syster Annonciata.

Han lämnade skolan på söndagen och den stora attacken kom senare, kanske på onsdagen. Han gick till sin kusins man Casimir Kagenza i Nyakanyinya. Han tog skydd hos Kagenza eftersom denne var hutu och därmed inte jagad. Där fanns många som tagit skydd. Dessa personer berättade för honom att man dödat hans far Evariste Mudeyi. Från Winteko var bl.a. Annonciata, Verena, Filipo Twahirwa, Gaspard Kanamugiro, Kayisire, Karenzi och Kayitare där. Han är kusin med Annonciata och Verena; Albert Senuma var hans farbror.

Baptista från Kibuye och åklagaren Claver kom till Kagenza med ett påbud från Theodore Tabaro och Modeste att alla från Winteko skulle komma tillbaka. Baptista och Claver sa att Modeste och Theodore Tabaro skulle komma och döda dem i Nyakanyinya om så inte skedde. Kagenza tog ut dem därifrån.

Han stannade inte där utan valde att gömma sig i buskarna i Ruganda där han träffade flera andra. De stannade i buskarna och det kom människor och sa att det enda stället att ta skydd var i skolan i Nyakanyinya eftersom Rucyaha hade skjutvapen och kunde skydda dem. Han tog sig dock till skolan i Gihundwe istället. Där träffade han bl.a. Emmanuel Muhirwa som han också sett i Winteko och Nyakanyinya under folkmordet. Slutligen togs de till stadion i Rusizi. I stadion träffade han bl.a. Hassan Sengumungu som blivit huggen i Nyakanyinya men överlevt. Människor som fortfarande var starka hade fått hjälpa Hassan att ta sig till stadion. Han själv hjälpte Hassan med toalettbesök och liknande. Hassans bröder dödades i Nyakanyinya.

Han såg inte hur det gick till men de som valde att ta skydd i Nyakanyinya dödades. Vincent Twagirimana kom undan och tog sig till dem och berättade vad som hänt i skolan i Nyakanyinya. Vincent berättade att personer från deras hemort dödats. Vincent namngav ingen utan sa att om ni inte ser personer här har de dödats. Vincent berättade att bl.a. Rwagasore och Mbembe funnits bland angriparna i Nyakanyinya. Han har inte sett det men påstår att bröderna Simone Sibomana, Eric Muneymana och Daniel dödades i Nyakanyinya.

Tiden efter folkmordet

När han i juli – augusti 1994 återvände till Gahinga i samband med att pappans kropp flyttades bodde inga människor kvar. Alla hade börjat fly, inklusive angriparna. Hus hade jämnats med marken. Angripares hus fanns dock kvar. Minst 150 personer från de tre tutsifamiljerna i Gahinga hade dödats.

Efter folkmordet räknade han inte med att han skulle leva vidare och återvände inte till Winteko. Han anslöt sig till Inkotanyi. Han återvände till Gahinga år 2004 – 2005 när han lämnade militären. Sedan dess har han bott i Gahinga. Han bor granne med bl.a. Evelyne som brukar berätta om brodern Theodore Nyilinkwaya som finns i Belgien.

Kännedom om Theodore Tabaro

Han kände Theodore Tabaro som en granne innan folkmordet. Theodore Tabaro bodde mindre än en kilometer från honom. Theodore Tabaro arbetade som byggare och blev därefter gendarm. Han såg när Theodore Tabaro bar på uniform under ledigheter.

När bilden på den tilltalade zoomas in uppger han att han känner igen honom väl. Theodore Tabaro var yngre då men det är ingen tvekan om att det är han.

Gacaca

Han var ordförande i en av tre gacacadomstolar som fanns på sektornivå i Winteko. Han var med och dömde i många, uppskattningsvis över 50, gacacarättegångar. Han har inte varit delaktig i rättegångar på cellnivå. Han var också med på informationsinsamlingen.

Ända från början av gacacaprocessen pratades det om Theodore Tabaro hela tiden. Därigenom kunde man förstå att han var ledare bland angriparna. Medgärningsmän pratade mer om Theodore Tabaro än vad offren gjorde. Han tror att Theodore Tabaros rättegång var i en annan domstol i samma cell. Han blev inte kallad till Theodore Tabaros rättegång men det blev många andra. Om han blev kallad för att vittna gjorde han det. Rättegångar mot frånvarande personer togs upp efter att man dömt dem som fanns på plats.

Den svenska förundersökningen

Han blev kontaktad av Jean Baptiste vid åklagarmyndigheten som endast sa att åklagarmyndigheten behövde honom. Jean Baptiste sa inte vilka han skulle träffa; han såg att det var vita människor han träffade när han kom dit. Om en myndighetsperson kallar en så finner man sig. Dagen efter gick han till åklagarmyndigheten.

Han hade hört talas om utredningen innan förhöret. Men när han blev kallad till åklagarmyndigheten kopplade han det inte till utredningen. Han arbetar som chaufför och blir ofta kontaktad av åklagarmyndigheten. Någon vecka innan han blev förhörd hade han hört på radio och sett i tidningen att Theodore Tabaro blivit gripen i Sverige. Så när polisen presenterade sig som från Sverige förstod han att det skulle handla om Theodore Tabaro. Han har inte hört något mer om ärendet på nyheterna sedan dess.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När han uppmärksammas på att han i förhör uppgett att hans far ramlat säger han att han inte var nära när det hände. Han har inte sett när det som hände ovanför vägen.

Angående att det i förhör antecknats att det var mellan fem och sex meter mellan honom och Theodore Tabaro när denne kastade granaten uppger han att det är fel.

43. Noel Twagiramungu

Noel Twagiramungu har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via ljudlänk från USA.

Allmänt om Noel Twagiramungu

Han är född år 1967 och växte upp i Cyangugu i kommunen Gishuma. Han studerade vid universitetet i Butare och därefter har han läst juridik i Nederländerna. Han har doktorerat vid Tufts university i USA. Vid tiden för folkmordet hade han ett ID-kort som angav hans etnicitet som hutu. På hans fars kort stod det hutu och på hans mors kort stod tutsi.

Han kan inte resa tillbaka till Rwanda. Sista gången han var i Rwanda var i januari 2004. Han flydde landet och regeringen pga. sina uppdrag inom MR. Han är rädd för sitt liv om han återvänder till Rwanda – han är rädd att han råkar illa ut. Han känner till några som dödats, några som försvunnit, några som hamnat i fängelse och några som regeringen tagit till sin sida för att sprida lögn.

Folkmordstiden

När folkmordet inleddes befann han sig i Butare för att forska. På morgonen den 7 april hörde de meddelandet om att presidentens plan störtat och att oroligheterna inletts i landet. Även om det var oroligt i landet försökte människor i Butare behålla lugnet. Situationen förändrades den 19 april. De försökte hitta någonstans att fly. De ville ta sig till Burundi men det gick inte. Man ville ta sig någonstans nära sitt hem och han kom till Cyangugu den 19 maj. Dödandet hade då upphört. RPF hade tagit över Kigali. Många höll på att lämna landet till Kongo, vilket i de flesta fall skedde genom Cyangugu. De som inte stödde den tidigare regeringen kände sig otrygga och bad om skydd av militärer i Kamembe. Han kom till Kigali i juli.

Om MR-arbete efter folkmordet

Tiden närmast efter folkmordet

Han var bland de första som startade mänskliga rättighetsorganisationer. Under augusti 1994 började möten hållas om mänskliga rättigheter bland de få som överlevt. I september 1994 började han arbeta med projektet *Handicap International*. Det var en organisation som samarbetade med socialdepartementet. Projektet syftade till att fastställa vilka som skadats, dödats och vilka som överlevt kriget. Grupper skickades över hela landet. Han ingick i gruppen som arbetade i Cyangugu. Gruppen bestod av tre personer och kom fram till Cyangugu den 24 september 1994.

När de kom fram till Cyangugu hade RPF-militären kommit dit. RPF hjälpte dem att komma igång. De kunde ta sig till varje sektor i Cyangugu. Under tiden pratade de med överlevare och andra som inte flytt. De fick information om vad som hänt under folkmordet, vilka som deltagit som angripare och på vilka platser attacker skett. De besökte Nyarusizi där många samlats i en förläggning. Förläggningen startades pga. två högt uppsatta militärer som var födda i Cyangugu och lyckades rädda många personer med hjälp av gendarmer som skyddade dem. Många räddades, bl.a. människor som varit i kyrkan i Mibilizi.

Han var bl.a. i Winteko. Han minns att de kallade människorna i Winteko till Gihundwe-skolan och Nyakanyinya. Han har cellen Gahinga på listan över celler de besökt men det är inget speciellt med Gahinga. De arbetade i området till början av december.

När de kom till Winteko märkte de att många människor dött där. Många hus var nedbrända. Många människor hade dött men många var även på flykt. De fick information om att många flytt och sedan kom tillbaka för att förstöra hus och sälja delarna. De som var på flykt var i allmänhet hutuer. Högt uppsatta militärledare i Interahamwe flydde via Cyangugu. Människor som bodde i Cyangugu blev då rädda och flydde.

De räknade inte alla döda kroppar utan registrerade främst skadade. Men om de hade tid kunde människor berätta om personer som dödats. Det fanns dock nästan inga män i området. Dödandet riktade in sig på män och de kvinnor som dödades var högt uppsatta, utbildade. 10 – 12 personer han träffade hade huggskador.

Folkmordet inleddes tidigt. I ett område i Winteko inleddes det redan den 7 april. Man började jaga människor men inte alla. Man jagade köpman och utbildade som hade det gott ställt. Efter ca en vecka var dödandet skoningslöst. Innan dödandet började var det spänningar i Winteko och Kamembe eftersom CDR-ordföranden dödats i februari som hämnd för att ordföranden för PSD – som var från Butare – dödats. CDR var ett parti som hotade tutsi och gjorde likhetstecken mellan RPF och tutsier. Tutsier anklagades för att ha dödat CDR-ordföranden. Spänningarna gjorde bl.a. att människor från Mururu började hota människor från Winteko.

Från slutet av december 1994 till april 1995 fortsatte han arbeta runtom i Cyangugu, för *International Rescue Committee*. Han arbetade fortsatt med utvecklingen och hade som uppdrag att lära människor olika sysselsättningar. De hjälpte t.ex. människor att bilda föreningar. Han jobbade bl.a. i Gihundwe. En grupp hade hunnit komma tillbaka, särskilt från Nyarusizi.

Han känner till African Rights rapport *Death, Despair and Defiance*. Han känner till African Rights men de samarbetade inte. Han träffade Pacifique Kabalisa i Belgien och hade ett möte

med honom i samband med *Rwandan Dialogue*. Han och Pacifique Kabalisa känner till varandra men de har ingen kontakt.

Om åren 1996 – 1999

Från april 1996 fram till augusti 1996 arbetade han med USAID. Från augusti 1996 fram till maj 1998 arbetade han med en gren av FN som hade i uppdrag att kontrollera fängelser. De räknade hur många som satt fängslade till följd av folkmordsbrott, speciellt de som gripits efter att ha återvänt från flykt. Han ledde en avdelning med ca 40 medarbetare. Han företrädde två MR-organisationer, Crado och Kanyarwanda.

Mellan 1998 – 1999 assisterade han åklagare och försvarsadvokater som arbetade åt ICTR. Han fortsatte därefter samarbeta med dem fram till 2012, om än inte på heltid. Han var som ett vittne liksom i detta fall. Hans uppdrag var att assistera åklagarna och försvarsadvokaterna och förklara hur saker går till i Rwanda och förklara allt han kände till om situationen i Rwanda.

Om uppdrag i samband med gacacaréttgångarna

Mellan mars och oktober 1998 ledde han en grupp av människor som hade i uppdrag av Crado och HRW att se hur rättegångar gick till i Rwanda. De följde alla rättegångar i hela Rwanda från starten i december 1996.

Från oktober år 1998 bildade de gruppen CIDG som hade i uppdrag att följa upp rättegångar i Rwanda. De samlade information om folkmordsrättegångar, både i Rwanda och vid ICTR. De hade en tidning som kallades *le Verdicte*. Han var vice ordförande med uppdrag att leda projektet och rekrytera personal. De följde upp gacaca under åren 2001 – 2004. De samlade rapporter och hade diskussioner om dessa.

Han fortsatte följa upp gacacaprocessen genom sin forskning och har skrivit artiklar i ämnet. Han lämnade Rwanda i januari 2004 och skrev år 2005 artikeln *Gacaca, it's foundation in International Law and Human Rights Implication*. Han fortsatte sin forskning vid *Central for Transitional Justice* i New York. Mellan 2005 och 2006 forskade han vid Harvard University. Han har skrivit många dokument och hållit många konferenser om gacaca. Han har sedan doktorerat vid Tafts university.

Närmare om gacacaprocessen

Han har många gånger varit på plats och observerat informationsinsamling och gacaca. Han har varit på uppskattningsvis 20 platser i syfte att stämma av de rapporter de fått från medarbetarna i prefekturerna. Han upptäckte tre viktiga saker. Att höra gärningsmän som erkänt var ett bra sätt att samla information. De träffade också överlevare. Det var av två anledningar ett stort problem att möta överlevare. För det första överlevde personerna ofta genom att gömma sig och hade då inte mycket information att lämna. För det andra var många överlevare traumatiserade. Vissa grät när de skulle berätta och blev mer traumatiserade när de mötte angripna i rätten. Överlevarna fick inte heller den hjälp de behövde från kunniga personer. Det var också svårt för överlevare att berätta exakt vilket datum saker skedde. Vittnen blandade ofta ihop datum, varför man trodde att de ljög när det i själva verket var en missuppfattning. I Rwanda är det svårt för vanliga medborgare att känna till rätt datum eftersom få personer gått i skolan och inte kunde läsa och skriva och även om de kunde hade de inte som vana att anteckna när saker och ting hände. På folkmordstiden kunde man bara hitta en almanacka hos en lärare eller tjänsteman.

Det fanns militärer som satt i fängelse. Överlevare kände inte till dessa militärer. Vissa vittnen hotades och tvingades lämna olika vittnesmål. Osanna vittnesmål förekom i gacacarétegångar såväl som i ICTR. Människor skickades för att anklaga de åtalade. Det var synd att sådana vittnen ljög ibland. Han har skrivit om det i många rapporter. Han har fyra slutsatser i sin forskning.

För det första försökte regeringen blanda sig i gacacarétegångar för att komma åt personer, t.ex. högt uppsatta personer i dåvarande regeringen eller andra rika personer som de ville komma åt. Vissa personer fängslades trots att de var oskyldiga. Vissa vittnen hade dock lämnat vittnesmål om att personerna var oskyldiga, men regeringen bestämde att de skulle fortsätta sitta i fängelse ändå. Ett exempel är en Theodore som var viceprefekt i Cyangugu.

Ibland lyckades regeringen få personer att vittna på ett visst sätt. Dels genom hot mot vittnen, dels genom att sänka straff mot dem som erkände brott. De som fått sänkta straff användes efteråt för att fälla de som regeringen ville åt.

Militärer fanns på plats under gacacarétegångar och vissa vittnen fängslades efter att ha lämnat vittnesmål om oskyldiga personer. Militärerna kunde påverka människorna så att man inte vågade berätta eller ljög. Vid tre gacacarétegångar har han sett att gacacas jurymedlemmar varit tvungna att lämna över uppdraget efter hot. Vissa gacacadomare fängslades anklagade för folkmordsförnekelse.

Hans andra slutsats är att personer kunde bli anklagade på ett felaktigt sätt. T.ex. kunde en person som hade problem med en anklagad lämna ett osant vittnesmål för att sätta dit personen.

En annan slutsats är att dömda gärningsmän som satt i fängelse kunde tvinga människor att ge dem pengar vid hot om att annars anklaga personen för folkmord.

Ytterligare en slutsats är att personer som flytt landet och dömts i sin utvaro inte hade någon möjlighet att yttra sig och inte hade någon som kunde föra deras talan.

Om namn på misstänkta och listor över misstänkta/efterlysta

Under sina efterforskningar hörde han namnet på många anklagade, men han hörde aldrig Theodore Tabaros namn. Han har inga namn på någon misstänkt från Winteko. De namn som kom fram genom efterforskningarna samlades till rapporter som finns hos respektive uppdragsgivare.

Det stod i lagen att listan över internationellt efterlysta skulle uppdateras. Det var riksåklagaren som hade rätt att ändra i listan. Det har visat sig att nya namn tillkommit och andra tagits bort av riksåklagaren. Riksåklagaren uppdaterade listan allt eftersom han fick ny information. Men runt år 2000 visade det sig att nya namn på personer som varit ledare eller köpmän kom in, personer som inte höll med regeringen. Listan uppdaterades även när man var klar med en utredning.

Hans uppfattning om gacacasytemet

Generellt var gacacasytemet en god sak som hjälpte mycket, bl.a. med att samla information och goda bedömningar om t.ex. oskyldiga personer. Men gacacasytemet hade också vissa brister. Man kan inte säga att det var 100 % rätt eller 100 % fel. Det går inte att bedöma gacaca generellt utan man får göra det från fall till fall. I de fall regeringen inte hade något

intresse blandade de sig inte i. Syftet med gacaca var att få fram sanningen; man ville få fram hur dödandet gick till men inte när det gällde RPF:s mördande. Vissa personer som anklagades för att ha begått folkmord av tutsi skyddades av regeringen. Vissa överlevare hotades när de anklagade dåvarande prefekten. Dåvarande statsministern hade flytt till USA och dömdes till fängelse under gacacarättegång. Efter att Kagame besökt USA blev statsministern benådad och kunde återvända. Det innebär att sanningen man ville ha fram inte är hela sanningen.

Ett annat syfte med gacaca var att skipa rättvisa. Regeringen lägger mycket vikt på de som anklagar men vill inte höra något från de personer som lämnar vittnesmål för att anklagade ska frikännas. Problemet är att de anklagade inte fick hjälp advokater under rättegången.

Ytterligare ett syfte med gacaca var försoning. Han ser att gacaca inte gjort någonting för försoningen. Det finns många anledningar till det, t.ex. har gacacarättegångar inte fått fram sanningen som önskas. Rättegångar var ett sätt att hämnas mot hutuer. Ett annat problem är att de flesta dömda fick korta straff och nu är fria. Överlevare blir tvingade att leva med personer som begått brott vilket är ett problem. De sista fem – tio åren har regeringen haft mycket problem med överlevare. Regeringen använder personer som begått grova brott för att spionera mot överlevare.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När det uppmärksammas på att hans uppgifter i polisförhöret kan uppfattas som att man kunde lita på gacaca eftersom det var öppet för alla uppger han följande. Rättegångarna var öppna och man kunde rätta till om man sa någonting fel. Men det han berättar om i rätten är hur regeringen agerade.

44. Pacifique Kabalisa

Pacifique Kabalisa har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett med personlig närvaro i Stockholm.

Allmänt om Pacifique Kabalisa

Han är född år 1967 i cellen Gahinga i sektorn Winteko. I början av 1994 hade han sedan en tid bott och studerat i Butare. Under studielov kom han hem till Gahinga där han bodde med sin mor och halvbror Joseph Ingabire. Han och modern hade ID-kort som angav deras etnicitet som hutu. Hans far och farfar var dock tutsier. Medan fadern avlidit år 1970 ändrade modern deras etnicitet eftersom det underlättade fortsatta studier och möjligheter till anställning. På den tiden var det möjligt och vanligt att omregistrera etnicitet. Hans familj kallades Abakurankota. Theodore Tabaro visste att han egentligen var tutsi. Många andra i byn kände till deras historia och kan ha känt till att han var tutsi.

Han lämnade Rwanda i mars 2003 och har en masterexamen i internationella relationer från Belgien.

Tiden efter den 6 april 1994

Torsdag 7 april 1994

Han kom till Winteko från skolan i Butare den 30 mars 1994. På morgonen den 7 april 1994 berättade hans mor att Habyarimana dödats och att de skulle ta skydd för att inte dödas. Han sa till henne att inte överdriva och att det kommer bli fred eftersom det varit fredssamtal. På

radion hörde de att regeringsmotståndare dödades i Kigali. Han blev då rädd. De fick tillsägelser genom radion att inte komma ut ur hemmet och att två personer inte skulle befinna sig nära varandra. Han stannade hemma hela torsdagen den 7 april och ingenting hände i Winteko den dagen.

Fredagen den 8 april 1994

På fredagen hörde de på radion att dödandet spred sig. Han bad sin gudson Fiacre Bizimungu ("Biseseme") att köpa socker från Theodore Tabaros och Theophile Kayigambas butik. Före folkmordet brukade de vara vid butiken och umgås utan problem. När Biseseme kom tillbaka från butiken berättade han att Theophile Kayigamba var där men att Theodore Tabaro tagit sig till grannsektorn Icyete. Han blev då rädd eftersom han visste att hutuer i Icyete dödat tutsier sedan februari 1994.

På kvällen runt kl. 19 kom Theodore Tabaros lillebror Theophile och Karangwa, som arbetade i Tabaros butik, hem till dem. Theophile sa att Theodore Tabaro skickat dem för att hämta honom till butiken så att Theodore Tabaro kunde berätta det de brukar berätta till kackerlackor. Han bad om ursäkt och sa att han inte är, eller stödjer, kackerlackor. Innan han var klar frågade Theophile vem som var far till hans lillebror. Han var äldre än Theophile och insåg att Theophile skämdes när han frågade. Theophile och Karangwa sa att han fick köpa sig fri om han inte ville följa med till Theodore Tabaro. Han sa att han inte hade några pengar. Theophile tittade runt och såg en radio. Theophile sa att han skulle ta en väska och lägga radion i så att de kunde ge den till Theodore Tabaro. Det är en orsak till att han var rädd för Theodore Tabaro; alla människor som kom till honom sa att de skickats av Theodore Tabaro. Han uppfattade försöket att ta honom till Theodore Tabaros butik som ett försök att skrämja honom.

Lördagen den 9 april 1994

På morgonen den 9 april kom ett barn vid namn Mkombe, som brukade kalla invånarna till samhällstjänst, och sa "hjälp, hjälp – Icyete-folket kommer för att attackera oss". Han kände sig tvungen att gå hemifrån för att skydda sektorn och lämnade hemmet. Han passerade Modeste Karemeras hem. Karemera var en domare som ledde attacker tillsammans med Theodore Tabaro.

Han kom till Karambo och stötte på Telesphore och två andra tutsier som pratade om att skydda sig mot attackerna. Han gick tillsammans med Telesphore på vägen mot kommunen som går förbi Theodore Tabaros butik och slutligen till gränsen mot Icyete. När de gått ca 100 meter såg de massvis med ungdomar som sprang, sjöng att de skulle "hugga i dem" och hade traditionella vapen som machetes, klubbor och spjut. Det såg ut som att en attack förbereddes. De tog sig bort från vägen innan angriparna kom dit. Från en teodling kunde de se angriparna passera på vägen. Han kände nästan alla. Han såg bl.a. Rwagasore, Nshogoza, Theodore Tabaro, Theophile Kayigamba, Benoit Kayijamaho, rådgivaren Yohani Katarwa, "Jean d'Amour", Emmanuel Mbonigaba, Emmanuel Kayumba och Modeste Karemera. d'Amour tittade på honom och Telesphore och sa att de skulle följa med och att Theodore Tabaro annars skulle kasta en granat på dem. De stannade och följde inte med. Han såg Theodore Tabaro, som var klädd i grönaktig tröja, gröna militärbyxor, rödaktig gendarmhatt och svarta militärkängor, springa förbi precis intill dem. Theodore Tabaro tittade på dem och fortsatte sedan springa. Han och Telesphore sprang efter. Theodore Tabaro var sist av de ca 50 – 60 personer som gick före. I närheten av Theodore Tabaros butik vek han av och tog sig hemåt. Han såg hur Theodore Tabaro och de andra fortsatte på vägen. Det var ca 10 meter mellan

honom och Theodore Tabaro när de sprang; det är omöjligt att han inte skulle ha känt igen Theodore Tabaro på så nära avstånd.

När han kom hem sa han till sin mor att tutsier attackerades och att även de skulle kunna komma att attackeras. Runt kl. elva hörde han en granatexplosion i närheten av hemmet. Det var första gången en granat exploderade i Winteko. Han har senare hört att explosionen skedde i närheten av Modeste Karemeras hem.

När han lämnade hemmet såg han hur bl.a. Evariste Ntagara bar på en man. Han fick senare veta mannen var en hutu vid namn Ludoviko som deltagit i en attack för att döda tutsier tillsammans med Theodore Tabaro. När grupperna krigade mot varandra hade Jean Bosco Gatera dödat Ludoviko med ett spjut.

Han gick till Athanase vid kl. 13 och berättade att han pga. sin historia var rädd att han skulle dödas. Han var hutu på pappret men tutsier som ändrat sin etnicitet dödades också. Eftersom hans farfar var från byn var det känt att han var hutu på pappret men tutsi egentligen. De stannade hos Athanase i några timmar. Senare hörde de en granatexplosion och skottlossning. De kunde höra att det var från det område i Winteko där det bodde många tutsier från Abasate- och Abahire-familjerna.

Han gick och gömde sig i närheten i Madushis bananplantage. Därifrån kunde han se till Nyakarenzo; han såg angripare sätta hus i brand och jaga människor som gömt sig. Runt kl. sex på kvällen såg han Telesphore Havugimana och dennes fru, som båda var hutu, gå med en madrass mot en bananodling i närheten. Han kände Telesphore Havugimana väl och anslöt sig till dem. Telesphore berättade att han var rädd och att de skulle övernatta i bananodlingen. Han och Telesphore stannade i odlingen och Telesphores fru gick hem. Telesphores bror Emmanuel Mbonigaba hade deltagit i attackerna och berättat för Telesphore vad som hänt trots att bröderna var på olika sidor i konflikten, vilket Telesphore vidareberättade för honom samma dag: Madushi hade blivit gripen. Gendarmer som Theodore Tabaro hämtat hade deltagit i attacken på eftermiddagen. Theodore Tabaro hade fått ett skjutvapen. Angriparna hade dödat Evariste Mudeyi. Tutsierna hade försökt kämpa mot angriparna men slutligen flytt mot skolan i Nyakanyinya när angriparna fått granater och skjutvapen. Madushi blivit gripen vid flykten och förts till Theodore Tabaros butik. Gendarmerna hade velat benåda Madushi i utbyte mot pengar. Men Theodore Tabaro och Nshogoza hade sagt att Madushi måste dödas eftersom hans lillebror anslutit sig till Inkotanyi. Theodore Tabaro hade sedan dödat Madushi med ett svärd i Karambo. Aloys Nzamwita hade blivit fastbunden i Theodore Tabaros butik.

Han och Madushi var vänner och kände varandra väl. Evariste Mudeyi var gift och arbetade som chaufför åt katedralen i Cyangu. Aloys Nzamwita var hans granne. Madushi, Mudeyi och Nzamwita var alla tutsi.

På kvällen blev det kallt och han bestämde sig för att gå hem. Han övernattade i sin farfars gamla hus på samma gård. Han tänkte att personerna som attackerar dem ville åt honom mest och flyttade därför till ett annat hus för att inte resten av familjen skulle attackeras.

Söndagen den 10 april 1994

På morgonen gick han hem och träffade mamman och lillebrodern som övernattat i en teodling. Runt kl. 13 på söndagen hörde de människor skrika ”Mururu har kommit, lämna era hem”. Han sprang och gömde sig hos Athanase. På väg dit gick han förbi en bananodling och

såg att många kvinnor och barn gömde sig där, även vissa hutuer som var rädda för hutuer från Mururu. Han tog sig till Athanases frus grav och gömde sig i buskarna där ganska länge.

Han överhörde senare ett samtal där man pratade om att angriparna tagits emot av Modeste Karemera och Theodore Tabaro som visat hur man jobbat/dödat. Han hörde också att man pratade om att Interahamwe från Mururu varit nära att döda Modeste Karemeras son men stoppats av Interahamwe från Winteko. Han kände igen rösterna som inte var mer än fem meter från honom. De röster han kunde höra tillhörde Mariya (Gracianes fru) och dennes döttrar Odetta Mukarugambwa och Marie Gratia Mukagasana samt Modeste Karemeras fru Francoise Mukagosore.

När det började bli mörkt lämnade han sitt gömställe. Han gömde sig hos Athanase. Där bodde också Emmanuel Murwanashaka som kom vid kl. 22. Murwanashaka sa att Theodore Tabaro skulle vilja sätta eld på huset eftersom han befann sig där. Han såg hur arg Murwanashaka var och att Murwanashaka var beväpnad med traditionella vapen. Han bestämde sig för att ta sig tillbaka till farfaderns hus. Han övernattade där och tänkte att de kunde döda honom; han kan inte stoppa det.

Måndagen den 11 april 1994

Dagen efter skickade han gudsonen Biseseme att leta efter Mikwege, en jämnårig man som han var nära vän med. Mikwege var hutu och hans far var domare; de var mycket respekterade i sektorn.

Tisdagen den 12 april 1994

Mikwege kom på tisdagen den 12 april. Han bad Mikwege hjälpa honom att fly. Han förklarade att Theodore Tabaro ville döda honom eftersom han trodde att han var kackerlacka. När Mikwege frågade svarade han att han inte var kackerlacka. Han kunde inte svara på varför han inte anslutit sig för att döda kackerlackor. Han ljög och sa att han kastat sitt pass i latrinen efter att Habyarimana dött. Mikwege sa att han kunde försöka skydda honom, men inte mamman och brodern eftersom han själv skulle kunna bli dödad då.

Mikwege sa att han skulle träffa Theodore Tabaro och tala om att han verkligen var kackerlacka men att de inte skulle döda honom än utan låta honom berätta alla hemligheter om kackerlackor han känner till. De skulle då vinna tid så att Mikwege kunde hjälpa honom på flykt. Mikwege hade militärkläder på sig och bar på ett nytt vapen, en Kalasjnikov. När han såg Mikwege på det viset förstod han att Mikwege samarbetade med andra Interahamwe. Men Mikwege arbetade i andra celler. Interahamwe från Winteko hade mycket respekt för andra Interahamwe som dödade i prefekturen.

Mikwege lämnade honom och kom tillbaka efter ungefär en halvtimme. Mikwege sa bara att han fixat det men att han inte kunde garantera att han kunde hjälpa hela familjen att fly. Mikwege sa att Theodore Tabaro hotat honom.

Mikwege kunde skydda honom eftersom han var Interahamwe-ledare på prefekturnivå. Theodore Tabaro fortsatte att trakassera honom efter att Mikwege kommit men han dödades i vart fall inte.

Han stannade i sin farfars hus. Ibland övernattade gudsonen Biseseme hos honom. Biseseme berättade varje gång han kom om vad som hänt under dagen, vilka som dödades och hur man samlat kvinnor i blendehuset som tillhörde Leotaire. Biseseme sa att Modeste Karemera och

Theodore Tabaro var ledarna. Biseseme sa att det verkade som att Theodore Tabaro var den högsta ledaren och att alla, inklusive rådgivaren, var rädda för honom. Vidare berättade Biseseme att Theodore Tabaros hem, som kallades *Brigaden*, var samlingspunkt och utgångspunkt för alla attacker. Theodore Tabaro hade kontakter med gendarmer i andra sektorer och kunde därför få tillgång till förstärkning och vapen.

Onsdagen den 13 april 1994

Han sov i farfaderns hus och vaknade runt kl. 7 på morgonen. Runt kl. 9 satte han sig på terrassen från vilken han kunde se vägen mot Mibilizi och Nyakanyinya. Runt kl. 12 gick samma angripare som han sett den 9 april förbi på vägen högst 10 – 20 meter bort. Han såg Theodore Tabaro som var klädd i samma militärkläder som tidigare. Han såg bara Theodore Tabaros ena sida och där såg han en granat och ett svärd. Theodore Tabaro hade ett långt gevär med trähandtag. Anledning till att han uppfattade att angriparna var på väg till Nyakanyinya var att dödandet i Nyakanyinya började runt kl. 13 – 14 samma dag. De hörde då skottlossningar och granatexplosioner och såg rökutveckling vid Nyakanyinya. Han kunde se ateljén i Nyakanyinya från terrassen. Människor skrek och försökte försvara sig.

Han vet inte hur länge attacken i Nyakanyinya pågick. På kvällen vid kl. 18 – 19 kom angriparna tillbaka från Nyakanyinya i små grupper. Han såg Theodore Tabaro, som bar på ett metallfönster, med brodern Theophile Kayigamba.

Tiden efter attacken i Nyakanyinya

Det som hände i Winteko efter attacken i Nyakanyinya var att angriparna hittade vissa personer som gömt sig. Och kvinnor hade samlats i blenhuset. Hans gudson berättade om vilka personer som hittats och dödat. Han såg Theodore Tabaro tre gånger till: måndagen den 18 april, onsdagen den 20 april och torsdagen den 26 maj då Theodore Tabaro tog honom och Rwabihunda och ville döda dem.

Måndagen den 18 april

Runt kl. 9 på morgonen den 18 april såg han ungefär samma grupp som gått förbi dem den 13 april gå förbi deras gård mot Mibilizi. Theodore Tabaro var med och hade samma kläder och vapen som tidigare. Angriparna var 50 – 60 personer. Han fick först senare höra av sin lillebror att angriparna varit på väg till Mibilizi.

Vid kl. 18 kom Theodore Tabaro och Theophile Kayigamba tillbaka och gick förbi deras gård. De fick syn på hans lillebror och Theodore Tabaro sa att brodern skulle berätta för honom att de varit i Mibilizi och dödat Senuma och alla tutsier. Theodore Tabaro sa också att de skulle döda honom och brodern förr eller senare om de överlever. Hans lillebror berättade detta för honom senare samma kväll.

Han och Albert Senuma var goda vänner; i början av år 1990 hade de startat en förening för att hjälpa människor.

Onsdagen den 20 april

Mellan kl. nio och tio kom samma grupp angripare förbi deras gård, dvs. bl.a. Theodore Tabaro (som var klädd i militärkläder), Theophile Kayigamba, Theobar Makaka, Yohani Nsengumuremyi, Rwagasore och Nshogoza. Han förstod då att angriparna var på väg tillbaka till Mibilizi eftersom Bizimungu berättat att det var många som gömt sig där. Han hörde inget mer om vad som hände i Mibilizi förrän efter folkmordet.

Torsdagen den 26 maj

Theodore Tabaro hade makt över alla tillgångar som tillhörde tutsier, och bestämde t.ex. vilka teodlingar som skulle skördas och säljas. Man hade t.o.m. en anteckningsbok. Han vet det tack vare Bisese och andra han hört det från.

Den 26 maj kom Rwagasores bror Sebusururu med en klubba och sa att Theodore Tabaro sagt att han ska komma till butiken. Han sa till Sebusururu, som var mycket yngre än honom, att han skulle komma senare. Men han stannade bara hemma. Efter några minuter kom Mbembe som var Interahamwe på riksnivå och bodde i Kigali. Mbembe hade sitt ursprung i Winteko och var jämgammal med Theodore Tabaro. Mbembe kom med ett skjutvapen och sa att Theodore Tabaro väntar på honom i butiken. Han blev då rädd och förstod att det var hans sista dag. Han vet inte varför men han tog på sig sina träningskläder och fotbollsskor. Han gick till Theodore Tabaros butik där det fanns många människor. När han kom fram ropade människor till Theodore Tabaro att han kommit. Han undrade vad som hänt eftersom alla samlats där. Framför butiken fanns massvis med plundrade föremål, bl.a. metalldörrar och fönster. Han såg också Albert Senumas kor som han kände igen. Theodore Tabaro kom upp från föräldrarnas hus med sandaler och inte militärkängorna. Theodore Tabaro sa ”ta ut kackerlackan” och syftade på Rwabihunda som tagits in i butiken. Rwabihunda, som hade ett svart tyg knutet runt huvudet, togs ut. Theodore Tabaro beordrade Rwabihunda att gå närmare sin ”kackerlackavän” och Rwabihunda gick då närmare honom. Rwabihunda hade arbetat hos hans familj med att valla kor när han var yngre.

Theodore Tabaro sa till honom att han brukar säga att han inte är kackerlacka. Theodore Tabaro sa att de hittat en kackerlacka, Rwabihunda, och att han skulle dela honom i två delar. Nedre delen av kroppen ska kastas i latrinen hos dem och huvudet skulle han ta till Theodore Tabaro. Alla människor runt omkring hörde. Han tittade på Theodore Tabaro och skrattade. När Theodore Tabaro frågade om han skulle döda Rwabihunda eller inte svarade han att han inte skulle det och att Theodore Tabaro får göra vad han vill. En kvinna sa att han är mer kackerlacka än Rwabihunda och frågade varför han inte dödats. Theodore Tabaro sa då ”vänta så får ni se”.

Theodore Tabaro gick för att byta till militärkläder som för att förbereda sig för att döda. Theodore Tabaro kom tillbaka med en stor träbatong som var spetsad som ett spjut. Människor skyndade dit för att se vad som skulle hända. Theodore Tabaro tog batongen och försökte slå honom tre gånger i bakhuvudet men nådde inte huvudet eftersom han skyddade sig med händerna. Han skulle kunna ha dött om han träffats ordentligt. Nshogoza stod bredvid Theodore Tabaro med en borrh. Nshogoza sa till Rwabihunda att ta borren och föra honom åt sidan så följer de sedan Rwabihunda till stadion. Theodore Tabaro slutade slå honom och tittade om Rwabihunda skulle göra det han blivit beordrad. Rwabihunda tog borren och kom närmare honom men han lyckades hålla sig ifrån Rwabihunda genom att röra sig runt de plundrade föremålen. Theodore Tabaro sa att han skulle ta honom till icyete istället eftersom folk där brukade fråga varför han inte var död än. Theodore Tabaro tog dem mot vägen till Karambo. Efter en bit sa Theodore Tabaro att han skulle lämna dem i Madushis latrin istället för att ta dem till icyete. De gick tillbaka förbi blendeuset. Kvinnorna satt utanför och det verkade som att de solade. När Senumas fru Candide såg dem gömde hon händerna i ansiktet och skrek att Rwabihunda och Pacifique skulle dödas. Kvinnorna som satt utanför huset gick in. De fortsatte nedåt på vägen och kom till en korsning med en väg som gick till Madushi. Gatarwa sa åt honom att gå hem och att de skulle ta hand om honom senare. Han gick förbi blendeuset och tog en genväg på en stig vid träd och åkermark.

Han gick vidare förbi Zayasi Rugerekas sons hus. Han vände sig och såg Theodore Tabaro stå bredvid Emmanuel Murwanashaka och Sebusururu i åkermarken. Han kunde inte höra vad som sades men han såg Murwanashaka och Sebusururu slå Rwabihunda med klubbor. Han var uppskattningsvis 50 – 100 meter bort. Rwabihunda ramlade på marken och man fortsatte slå Rwabihunda. Han såg att Theodore Tabaro pratade med Sebusururu och Murwanashaka. Han fortsatte sedan vidare. Det var sista dagen han såg Theodore Tabaro.

Flykt från Gahinga

Den 11 juni 1994 flydde han tillsammans med sin mor och sin bror till Kongo. De fick hjälp att fly av Mikwege som lovat att ledsaga honom.

Han kom tillbaka till Gahinga första gången i januari år 1995 men kom då bara för att titta hur läget var. Man hade rivit ned allting.

Om föreningen Ubemfi och ledarskap i Winteko

Han hörde talas om föreningen Ubemfi den 1 januari 1993; en av gästerna på en bjudning talade om föreningen. Det var en förening av hutuextremister från Abakurankota. Theodore Tabaro och Modeste Karemera var medlemmar. Han tror att Modeste Karemera var ordförande. Han själv var inte medlem; de skulle inte ha accepterat honom. Ubemfi ledde angriparna under folkmordet. Tidigare brukade Ubemfi ha sina möten i en bar i Karambo. Under folkmordet skedde alla möten hos Theodore Tabaro.

Theodore Tabaro och Modeste Karemera var inte ledare i kommunen men hade särskilda roller som ledare av attackerna under folkmordet. Theodore Tabaros ord vägde tyngre än Karemeras, trots att den senare var domare, eftersom Tabaro hade makt att träffa gendarmer från andra områden. Tabaro kunde bestämma vem som skulle dödas. Han fick information om det av Biseseme och såg även själv Tabaro den 9 april. Förutom Theodore Tabaro och Modeste Karemera hörde han som ledare talas om Jean Nsengumuremyi, Theobar Makaka, Evariste Ntagara och Kamire. Det fanns en kommitté som dessa tillhörde. Theobar Makaka var Theodore Tabaros medhjälpare under folkmordet. Biseseme brukade berätta att Makaka kallades befälhavare pga. att han var så aktiv.

Tiden efter folkmordet

Han började arbeta på African Rights i augusti 1994. Hans arbete bestod i att utreda folkmordet och samla vittnemål från överlevare. De var i Cyanguu i januari 1995 för att besöka brottsplatser och intervjua överlevare. De reste t.ex. till Mibilizi där han kunde leta efter överlevare. Han var där i ca sex veckor och bodde vid kyrkobostaden i Cyanguu. Han har förhört överlevare från Winteko men inte många. Hans kolleger skötte många av de intervjuerna eftersom han kom från Winteko. Han har dock tagit del av dessa intervjuer. Nästa gång kom han tillbaka var år 1996. Senast han var i Gahinga var år 2001.

När African Rights rekryterade andra utredare blev han koordinator och ledde andra utredare. Han arbetade då vid kontoret i Kigali. Från oktober till september 1997 var han koordinator.

African Rights ville till att hjälpa rättsväsendet efter folkmordet. Arbete resulterade i olika rapporter och i en bok som publicerades år 1995. Theodore Tabaro förekommer i boken eftersom en person från Winteko berättade om honom senare i Kigali.

Han åkte till Belgien för att studera i två år och kom tillbaka i slutet av 1999. Han var chef för ett projekt i en fond för överlevare mellan december 1999 och oktober 2000. I oktober år 2000

återvände han till jobbet som koordinator i African Rights. Han arbetade där fram tills att han flydde landet i mars 2003. Under gacacaprocessen koordinerade han för African Rights räkning efterforskningar om gacacaprocessen. När presidentämbetet meddelade att ungefär 40 000 människor skulle släppas ur fängelse släppte African Rights ett pressmeddelande som riktade kritik mot beslutet. Han kontaktes då av den militära underrättelsetjänstens direktör som hotade honom. Det var därför han lämnade landet och tog sig till Belgien.

I Belgien fanns många som jobbade med Inkotanyi. Han bestämde sig därför för att söka asyl i Sverige år 2003. Han var i Sverige lite mer än ett år och skickades till Belgien den 3 juni 2004 pga. Dublinförordningen.

Den 5 juli samma år fick han tidsbegränsat uppehållstillstånd i Belgien. År 2005 fick han permanent uppehållstillstånd i Belgien och numera är han belgisk medborgare. Han fortsatte inte sitt arbete med African Rights eftersom han var besviken på att han inte fått hjälp när rwandiska myndigheter hotat honom.

I Belgien fortsatte han hjälpa överlevare genom föreningen Ibuka. Hans storebror var ordförande för Ibuka i Belgien. De fick problem inom Ibuka år 2008 när rwandiska ambassaden i Belgien ville blanda sig i. Bland medlemmarna fanns vissa som tyckte det var okej, medan andra, bl.a. han och hans bror, var emot ambassadens inblandning. Han lämnade då Ibuka och upprättade i mars 2009 ett centrum för att förebygga folkrättsbrott. Han arbetar nu med asylfrågor för en belgisk myndighet.

Sedan sin flykt har han inte haft någon kontakt med myndigheterna i Rwanda. Han är inte en av dem som samarbetat med myndigheterna. Han strävar för rättvisa men inte för rwandiska myndigheters skull. Om han skulle återvända till Rwanda skulle han fängslas pga. de uttalanden han gjort om regimen.

Sedan han kom till Belgien har han inte pratat med någon i Winteko. Hans mor bor i Kigali; det är henne han frågar om han vill ha information om någon från Winteko. Theodore Nyilinkwaya är den enda från Winteko han pratar med i dag. Theodore Nyilinkwaya, vars bror alltjämt bor i Kigali, brukar berätta om det hänt något särskilt i Winteko. Han har inte pratat med någon annan från Winteko. Han berättade för sin mamma och sin bror att Theodore Tabaro greps; det var en bra nyhet för alla som Tabaro jagat.

Om regimen i Rwanda i dag

Regimen i Rwanda gör enligt honom goda saker och dåliga saker. Det finns ingen respekt för mänskliga rättigheter i Rwanda. Rättsväsendet är inte oberoende. Människor fängslas ibland lång tid utan rättegång. Om man är kritisk mot regeringen och FPR kan man råka illa ut, beroende på nivån av det. Han är öppet regimkritisk vilket framgår på internet. Han har bl.a. medverkat i olika oppositionella partier. Han har i dessa sammanhang aldrig stött på Theodore Tabaros namn, inte ens vid samlingar i Danmark.

Allmän kännedom om Theodore Tabaro

Theodore Tabaro kommer från Abakurankota-klanen. Innan folkmordet betraktade han Theodore Tabaro som en släkting och vän. Han känner till Theodore Tabaros föräldrar och de flesta av hans syskon. Innan folkmordet hade deras familjer inte några problem med varandra. Han, Theodore och dennes bror Theophile hade en särskilt bra relation. Han handlade alltid i Theodores och Theophiles butik trots att det fanns andra butiker i Winteko. De samtalade ofta och gick t.ex. på respektive familjs bröllop.

Innan folkmordet uppfattade han Theodore Tabaro som en vanlig människa som arbetade mycket och hjälpte sin familj, inte någon som kunde döda en person. Theodore Tabaro gick en gång tre kilometer för att hjälpa hans mamma att hämta ett paraply. Efter att Inkotanyi attackerat landet den 1 oktober 1990 fick man uppfattningen att Theodore Tabaro hatade Inkotanyi. De drack tillsammans och pratade fritt om sina åsikter om bl.a. Arushaavtalen, Inkotanyi och regeringen. De hade olika uppfattningar men han hade ingen tanke på att man skulle hämnas för det. Runt årsskiftet 1992/1993 var han på lov och hörde skvaller om att Theodore Tabaro tränade med Interahamwe. Han fick också höra att Theodore Tabaro blivit gendarm. Tabaro brukade säga ”hur dåliga är kackerlackorna?” och menade då Inkotanyi. I baren pratade Tabaro om hur man dödade kackerlackorna. I början av år 1992 började han uppfatta Theodore Tabaro som hutuextremist.

Kännedom om Theodore Tabaro efter folkmordet

I en radiointervju i Belgien i april 2011 pratade han om sitt liv. Några dagar senare fick han ett samtal från Sverige. Det var en person som identifierade sig som Albert, Theodore Tabaros lillebror, från Winteko. Albert berättade att han hört honom på radio och var glad att han levde i Belgien. Han frågade var Theodore Tabaro var och fick veta att de bodde i Sverige. Han blev senare uppringd av Theodore Tabaro. De pratade om gud och Theodore Tabaro berättade att han överlevde i skogen i Kongo och att bibeln räddade honom. Han ville inte prata mycket med Tabaro. Men han var glad att höra att Theodore Tabaro var i Sverige.

Efter att han fått reda på att Theodore Tabaro bor i Sverige tänkte han att en rättsprocess kunde bli av. Han sökte resultatlöst efter ”Theodore Rukeratabaro” på internet och genom att fråga andra. Vid ett föreningsmöte på Mallorca träffade han en annan rwandier som fick reda på att Theodore numera kallade sig ”Tabaro”. Han kunde då få fram Theodore Tabaros kontaktuppgifter.

Han var då och är än i dag regeringsmotståndare och ville därför inte lämna informationen direkt till myndigheterna i Rwanda. Han lämnade därför informationen till Theodore Nyilinkwaya i Belgien. Theodore Nyilinkwaya kommer från Gahinga och de känner varandra sedan barndomen. Han har hjälpt Theodore Nyilinkwaya att få anställning i African Rights och de arbetar numera båda för det belgiska inrikesministeriet.

Theodore Nyilinkwaya lämnade i slutet av 2011 eller början av 2012 över informationen till rwandiska myndigheter. Han väntade sedan på att Theodore Tabaro skulle utredas. När ingenting hände satte han press på Theodore Nyilinkwaya att prata med journalister i Sverige. Han har väntat i 23 år på att sitta i rätten med Theodore Tabaro eftersom han utmärker sig mest bland förövarna.

Folkmordets påverkan

Händelserna från folkmordet har påverkat honom mycket och tar plats i minnet. Men det är inget fel med det eftersom rättsväsendet behöver informationen för att skipa rättvisa. I egenskap av överlevare känner han sig skyldig att berätta.

Det är blandade känslor att berätta i rätten. Han är glad för att Theodore Tabaro förs inför rätta i ett självständigt land, och tacksam mot svenska myndigheter. Han är ledsen att rättegången äger rum här och inte vid blendehuset där det finns änkor och föräldralösa barn.

Om sitt detaljminne

Man glömmer inte datum när någonting hemskt hänt. Eftersom han var hemma och kunde lyssna på radio kunde han ha koll på datumen. Han har också fått reda på aktuella datum eftersom han arbetat med forskning om folkmordet. Han har dock berättat vad han sett med egna ögon och vad han fått återberättat för sig och av vem. Han kan urskilja vad han själv sett och vad han hört från andra. Efter sin flykt till Kongo skrev han ner vad han varit med om vilket hjälpt honom att minnas.

Om gacaca och den svenska förundersökningen

Han hade redan lämnat Rwanda när gacaca inleddes i Winteko. Men han har varit med i informationsinsamling i pilotsektorer. Hans roll var då att bevaka hur informationsinsamlingen gick till och rapportera om det.

Han fick en kallelse på posten av belgisk polis och blev uppringd av en polis som sa att svensk polis ville höra honom i anledning av en pågående förundersökning. Polisen sa inte vem förhöret skulle gälla. Det är ingen som gett honom instruktioner inför förhöret i rätten eller inför förhören med polisen. Det var först när han kom till förhören som polisen berättade att han skulle svara på frågor.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När han uppmärksammas på att det i förhör antecknats att han uppgett att Theodore och Theophile den 18 april sagt att de inte dödat Senuma uppger han följande. Theodore Tabaro och Theophile sa den 18 april att de dödat Senuma, men senare fick de reda på att Senuma inte dött den 18 april utan den 20 april. När Theodore och Theophile sa att Senuma dödades den 18 april var det ett sätt att skrämja honom. Det var efter folkmordet han hörde att Senuma dödades den 20 april och att man tagit hans glasögon och skor.

45. Pancrace Kampanyana

Pancrace Kampanyana har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Pancrace Kampanyana

Han är född år 1955 i cellen Gahinga i sektorn Winteko, där han också bodde år 1994. Han har gått fyra år i grundskolan. Vid tiden för folkmordet arbetade han som byggare. Han bodde med sin fru och sina sju barn. Han och hans fru var tutsier. Hans pappa Anastase Iyamuremye var tutsi. Han tillhörde Abakurankota-släkten som bestod av både hutuer och tutsier.

Han bor i dag i Rusizi i sektorn Mururu.

Tiden efter den 6 april 1994

Efter att presidentens plan skjutits ned var läget allvarligt. På vägen i Bugayi, nära Theodore Tabaros hem, gav Modeste Karemera och Theodore Tabaro honom rådet att stanna hemma eftersom folket från Mururu kommer döda honom. Det var på kvällen när de var på väg till ronderingen, kanske runt den 9 – 10 april.

Han stannade inte länge utan gick därifrån. Han vet inte vad som hände sedan han gått hem. Theodore Tabaro är som en lillebror till honom; Theodore Tabaros far var hans farbror. Modeste Karemera var som hans farbror.

Ronderingen skedde varje dag på den tiden. Det var normalt för att skydda säkerheten. Det var ledarna Modeste Karemera och Theodore Tabaro som valde vem som gick vart. Nära platsen fanns Theodore Tabaros fars hus och Theodore Tabaros bar. Han vet att det var Theodore Tabaros bar eftersom han bodde i närheten och Theodore Tabaro var hans lillebror.

Anledningen till att de behövde skydda säkerheten var att folkmordet börjat och folket från Mururu kunde attackerat dem dag eller natt. Mururu-folket ville attackera hela Winteko. Han såg dock inte några attacker själv. Han var hemma och gick inte ut och kan inte säga vem som dödade vem.

Han gick hem och stannade där. Han märkte inte av någon attack. Han har inte deltagit i några ronderingar efter det. Han gick inte till vägen eftersom Mururu-folket irrade runt där och frågade efter ID-kort.

Om Revokatis barnbarn

Någon kväll – efter kvällen när Modeste Karemera och Theodore Tabaro gav honom rådet att gå hem – kom Rwagasore och Emmanuel Hategekimana hem till honom och hämtade honom. Han följde med eftersom Rwagasore kunde dödat honom annars. Rwagasore kom från ronderingen hade sitt svärd, som var ca 40 cm långt, med sig. De gick till Revokati Rwambibs hus. När de kom dit hoppade Rwagasore över staketet. Han kände till att barnen fanns i huset och förstod att Rwagasore skulle göra illa barnen. Barnens mödrar hade tagit skydd i huset hos sin far eftersom deras män var tutsier och jagade.

Han och Emmanuel Hategekimana gick och letade efter ledarna för att berätta att Rwagasore skulle göra illa barnen. De hittade Modeste Karemera och Theodore Tabaro på vägen i Gahinga, ca fem minuter från baren, när dessa upprätthöll säkerheten/ronderade. De berättade för Theodore Tabaro och Modeste Karemera att Rwagasore skulle döda barnen hos Revokati. Då sa Modeste Karemera att de skulle gå dit för att titta efter den onde mannen och rädda barnen. Sedan gick Theodore Tabaro och Modeste Karemera för att stoppa Rwagasore. Han själv gick hemåt.

När Theodore Tabaro och Modeste Karemera kommit fram till Revokati hade Rwagasore redan dödat barnen. Han fick reda på det när han några, kanske tre, dagar senare gick på en promenad och kom dit. Han såg inte barnens kroppar men dåliga nyheter sprids fort.

Det var två barn som dödades. Det ena barnet hette Budagari. Han kan inte namnet på det andra barnet.

Det var inte Modeste Karemera och Theodore Tabaro som skickade Rwagasore för att döda barnen. I så fall hade de inte gått efter Rwagasore för att stoppa honom och rädda barnen.

Om ledarskap

Han känner inte till personerna som ledde Rwagasore. Theodore Tabaro, Modeste Karemera och Rwagasore tillhörde samma familj. När det gäller Theodore Tabaro, Modeste Karemera och Rwagasore kunde Rwagasore fatta egna beslut och gå och döda folk på egen hand.

Om etnicitet

Det gick att ändra etnicitet. Det skedde år 1960 när tutsi jagades. Det var möjligt att ändra även senare. De flesta i Abakurankota-stammen var tutsier. Sedan finns det några som ändrat. Men han vet inte hur det gick till. De flesta Abakurankota dödades. Han påstår att de var tutsi.

Hans pappa har inte ändrat sin etnicitet. Theodore Tabaros far Jean Binenwa måste ha ändrat sin etnicitet eftersom det är hans farbror och han är tutsi. Han vet inte när Jean Binenwa ändrade sin etnicitet. Hans far och Jean Binenwa hade inte samma far, men de tillhörde samma familj.

Om gacaca

Han anklagades i gacaca för att ha dödat Revokatis barnbarn. Men Rwagasore var närvarande och erkände mordet. Därför frikändes han. Han hade inte suttit i fängelse innan. Han känner inte till om Theodore Tabaro kommit upp i gacaca.

Om den svenska förundersökningen

Han fick veta att svensk polis ville höra honom genom domaren Baptiste som dock inte sa varför han skulle höras. Det var ingen som sa vad han skulle säga eller inte säga inför förhöret med polisen eller inför förhöret i rätten.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

Ställd inför uppgiften att han i polisförhör endast uppgett att de träffade Modeste Karemera efter att de varit hos Revokati uppger han följande. De träffade både Theodore Tabaro och Modeste Karemera. Theodore Tabaro var också med. Han tror att han pratade om Theodore Tabaro; kanske är det felantecknat.

Angående att han i polisförhör uppgett att Rwagasore dödade barnen eftersom det var hans jobb uppger han följande. Det stämmer, det var Rwagasores jobb. Rwagasore uppfattade det som sin uppgift men han vet inte varför.

När det uppmärksammas att han i förhör uppgett att ronderingarna sades vara nattvandringar men att så inte var fallet, och samtidigt ifrågasatt att de som ronderade skulle bli attackerade eftersom de själva var mördare, samt uppgett att det var Rwagasore som ledde nattvandringen men på order av ledarna Modeste och Theodore Tabaro uppger han följande. Theodore Tabaro och Modeste Karemera ledde ronderingarna. Han minns inte att han sa mördare. Ronderingarna syftade till att bevara säkerhet genom att skydda sig mot attacker från andra områden.

När det noteras att han i polisförhör uppgett att han egentligen var hutu uppger han följande. Hans pappa var tutsi, han var tutsi och det stod på hans ID-kort att han var tutsi. Det var några som uppfattade honom som hutu och tänkte att han ändrade sin etnicitet.

46. Pascal Kampayana

Pascal Kampayana har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Pascal Kampayana

Han är född år 1960 i cellen Gahinga i sektorn Winteko. Han har gått sex år i grundskolan i Bugayi och Nyakanyinya. Vid tiden för folkmordet hade han en bar vid sin bostad, vid ett litet centrum innan cellkontoret, där han fortfarande bor. Han bodde tillsammans med sin fru Casta Mukamusuni och deras fem barn Oscar Ndayishimiye, Gaspard Hagenimana, Leonile Mukashema, Odetta Musabyemariya och Valeria Utamuriza.

Hans etnicitet var angiven som tutsi på hans ID-kort.

Om Ubemfi och tiden innan folkmordet

Problemen började egentligen den 1 oktober 1990 när Inkotanyi attackerade landet. De såg att situationen blev sämre och de var rädda att ta sig till familjer inom Abakurankota som bl.a. Theodore Tabaro tillhörde. De var rädda att bli dödade. Föreningen Ubemfi hade startats för hutuer. Ubemfi träffades varje helg och ungdomar tränades för dödande. Tillgångar som senare plundrades och såldes gick till föreningen. I styrelsen fanns Modeste Karemera (ordförande), Jean Baruguriki (förste vice ordförande), Jean Nsengumuremyi (andre vice ordförande), Gratien Hategekimana (kassör), d'Amour (sekreterare), Theodore Tabaro (sekreterare), Alphonse Havugimana (sekreterare). Bland övriga medlemmar fanns Jean Gatabarwa och Aloys Ntahodusigays.

Ubemfi hade sina möten vid Theodore Tabaros butik varje vecka. Han såg mötena själv. Det är ingen i trakten som inte sett mötena. De såg att föreningen träffades men syftet var att döda. Mötena var diskriminerande; det var bara hutuer som fick vara med. Allt som sas under mötet var hemligt. Han påstår att de hade dåligt syfte i och med att det bara var en stam som fick vara med.

Ca två till tre månader innan folkmordet såg han många gånger hur man tränade ungdomar för att döda genom att kasta spjut i bananträd. Den som tränade ungdomarna först var Theodore Tabaro eftersom han varit gendarm.

Tiden efter den 6 april 1994

När presidentens plan sköts ned fick man inte samlas i grupp. Den 8 april gick ungdomar till Gihango och hjälpte till med attacken där.

Den 9 april kl. 8 på morgonen kom en attack vid Abakongeza-folket. Angriparna brände ned hus och de gick för att stoppa attacken. De var starkare än angriparna när de kastade stenar mot varandra. Han såg Theodore Tabaro, som var klädd i vanliga kläder, kasta en granat mot dem vid åkrarna nära Semakambas hem. Som tur är skadades ingen av granaten men syftet var att döda. Han var i närheten av granatexplosionen. De såg rökutveckling men inget splitter spreds; om så skett hade de dött. En av angriparna, Ludoviko Haragakiza, dödades i attacken. Han vet inte om det var ett spjut eller annat som dödade Ludoviko, men det var inte granaten. Han kände nästan alla angripare; de var hans grannar som han växt upp med. Förutom granaten hade angriparna spjut och klubbor. När Ludoviko dog vände angriparna och tog med sig den döda kroppen. De ville inte bli anklagade för att ha attackerat angriparna och gick till sitt område.

Angriparna kom tillbaka för en andra attack ovanför cellkontoret vid kl. 11 – 11.30. De krigade mot angriparna genom stenkastning. Angriparna hade spjut och klubbor med sig. De lyckades trycka tillbaka angriparna. I den andra attacken såg de inte Theodore Tabaro. De drog slutsatsen att Theodore Tabaro gått för att hämta förstärkning i form av gendarmer eftersom de var med i nästa attack.

Både i den första och andra attacken var angriparna många, ca 100 – 200 personer.

Angriparna kom tillbaka vid 15 – 15.30 i en annan attack och skrek ”attackera attackera” och blåste i visselpipor. Angriparna var fler och fick hjälp av Interahamwe från Gihango. De kastade stenar mot varandra någonstans nedanför cellkontoret. Det var då de såg två gendarmer som var med Theodore Tabaro; de tre hade skjutvapen och granater. De tre var bakom övriga angripare och ville initialt inte bli upptäckta. Theodore Tabaro ställde sig på knä och sköt Evariste Mudeyi. Han var då ca 20 meter från Theodore Tabaro och fyra fem meter från Mudeyi.

I samband med skjutningen blev det ett riktigt krig och de flydde över bananodlingarna. Han sprang tillsammans med Madushi. Theodore Tabaro sprang efter dem tillsammans med en gendarm fram till gränsen mellan Winteko och Nyakanyinya. Angriparna kom ikapp Madushi efter att de passerat gränsen, vattendraget som delar sektorerna. Theodore Tabaro sa att de skulle peka ut vem som dödat Ludoviko. Madushi bad om nåd och erbjöd pengar. Gendarmen tog Madushi och gick bakom denne. Även Aloys Nzamwita var med. Angriparna tog Madushi och Aloys Nzamwita samt deras tillhörigheter till Theodore Tabaros butik. Vad som hände därefter är endast information han fått höra senare.

De förlorade sju personer den 9 april. Han vet att Theodore Tabaro dödade Madushi och Evariste Mudeyi. Därutöver minns han att de förlorade de Aloys Nzamwita, Elisabeth Nyirambwa, Sekuvumba och Theresa Nyiramatabaro. Den 10 april hörde han att angriparna den 9 april kommit hem till Elisabeth Nyirambwa och dödat henne i hemmet. Han fick höra det av andra personer som varit med och sett henne dödas.

Han hade tagit sig till andra sidan vattendraget mot Nyakanyinya. Mot kvällen tog han sig tillbaka eftersom han ville veta var Evariste Mudeyi dog. Han hittade Mudeyis brända kropp nära Madushis hus, som var nedbränt. Eftersom det var ett tegelhus hade man använt bensin. Han fortsatte sin flykt och gömde sig i buskarna på Nyakanyinya-sidan. Deras hus var satt i brand och de gömde sig utomhus. Han skickade sina barn till mostern eftersom de frös och gömde sig själv i buskarna.

Vid ett möte i kommunhuset den 11 april påstods att tutsier som flytt till Nyakanyinya gjort att det blivit mindre säkert i området. Han såg från ett avstånd om ca 30 – 40 meter när angriparna på morgonen den 13 april gick mot Nyakanyinya. Angriparna sjöng och hade med sig utrustning för att döda; det var spjut, machetes, klubbor – allt för att döda. Han såg Theodore Tabaro som ledde angripare från Winteko. Han drog slutsatsen att Theodore Tabaro ledde angriparna eftersom han varit militär. De befann sig mellan bergen Nyakanyinya och Winteko där de finns ett vattendrag. Förutom Theodore Tabaro kände han igen bl.a. Theodore Tabaros bror Theophile, Zakariya Kagabe, Theobar Makaka, Jean Gatabarwa, Jean Nsengumuremyi och Nshogoza.

Skolan där man dödade människor låg uppe på höjden så han kunde inte se något som hände där. Han kunde dock höra oväsen: människor som skrek, skottlossning och granater.

Angriparna kom tillbaka sjungande från Nyakanyinya vid fyra- femtiden samma dag. Han hörde dem prata om vad de gjort. Det var då han bestämde sig för att lämna buskarna. Han förstod att läget var spänt och att de skulle leta i buskar dagen efter. Han lämnade sin plats i Nyakanyinya på kvällen/natten mot den 14 april. Det måste varit mellan kl. 00 och 01.

Han tog sig till en skola i Gihundwe där han träffade sin fru. Prefekten hotade dem och sa att de måste ta sig till stadion. De lastades i en lastbil till stadion.

I stadion hämtade Interahamwe vissa människor som fanns på listor. Folk försökte fly till Kongo men många dog. Militär och gendarmer hindrade de flyende människorna. Han var tillsammans med Emmanuel Nsabimana och många andra. Han var med sin fru och ett av barnen. De andra barnen var hos fastern. Pojkarna hade dött. Hans döttrar bodde i burendehuset tillsammans med andra kvinnor. Det var de kvinnorna som tog med sig hans flickor till stadion. Han minns inte datumet när hans flickor kom till stadion.

I stadion berättade andra för honom att Laurent Semakamba skadades i Nyakanyinya och sedan dödades när han kom hem. Han har också hört att Semakambas barn och Jean Bosco Ndekezi dödades. Att Theobar Kamahanda dödades hörde han redan när han gömde sig i buskarna. Kamahanda dödades den 10 april.

Om sönerns död

Han fick höra att hans barn blivit dödade och hur det gått till. När han lämnade sina barn hos systemen fanns hans mark och tillgångar kvar, men sedan tilldelades hans tillgångar hutuer. Hans syster tänkte då att hon inte kunde försörja barnen och bestämde sig för att lämna över barnen till andra kvinnor i blendehuset. När barnen hade kommit till blendehuset blev äldsta sonen Oscar hungrig och gick ut för att skaffa mat. Oscar upptäcktes av Jean Baptiste som sa att de inte hittat Oscars far. Jean Baptiste tog tillbaka Oscar till blendehuset och berättade sedan för Theodore Tabaro var Oscar fanns. Efteråt skickades Rwagasore och Kidende för att hämta Oscar och tre andra barn. Theodore Tabaro bestämde att de två flickorna skulle skickas tillbaka till blendehuset och att de två pojkarna skulle dödas. Rwagasore och Kidende fick i uppdrag att döda barnen men bestämde att de inte skulle göra det där de bodde eftersom det skulle lukta illa och tog då barnen till plats där tutsier bodde. Han fick höra detta från andra föräldrar som bodde i blendehuset som när de kom till stadion berättade om hur det gått till, bl.a. Jeanne Mukamunazi, Dorothea Nyampundu och Patricie Mukabatsinda. Även dottern Leonile berättade gråtande hur de separerats från pojkarna efter att Theodore Tabaro bestämt att pojkarna skulle dödas. Han har efteråt träffat Rwagasore som också berättat hur det gick till.

Personer som varit i blendehuset berättade även att Jean Mukamuzimas son som kallades Kibwa dödades tillsammans med hans söner.

Kännedom om Theodore Tabaro

Det är mindre än en kilometer mellan platsen han bodde och platsen där Theodore Tabaros far bodde. Eftersom han var försäljare av bananvin brukade han besöka Jean Binenwa när Theodore Tabaro var liten. Theodore Tabaros väg till skolan låg nära hans hem. Efter att Theodore Tabaro avslutat hantverksskolan anslöt han sig till militären och blev gendarm. Han och Theodore Tabaros familj hade inget samröre mer än att de var grannar och att de handlade av varandra ibland. Hans pappas faster var gift med Theodore Tabaros pappas farfar eller något sådant. Det var avlägset.

Theodore Tabaros roll under folkmordet

Theodore Tabaros delaktighet i folkmordet var att han var mördare. Först lärde sig Theodore Tabaro om våld. Förutom Theodore Tabaross delaktighet i Winteko har han deltagit i andra attacker, bl.a. i Nyakanyinya och en attack i Mibilizi som skulle döda hans storebror Albert Senuma. Som bevis tog Theodore Tabaro med sig Senumas ID-kort och glasögon och kom och visade dem för de kvinnor som var i blenndehuset. De kvinnorna berättade att Theodore Tabaro kommit och stolt berättat att han dödat Senuma. Han fick veta det när kvinnorna från blenndehuset kom till stadion.

Theodore Tabaro var den som hade störst ansvar för folkmordet i Winteko eftersom han hade vapen. Om han inte haft en granat eller tagit dit gendarmer med vapen skulle de vunnit över angriparna.

När bilden på Theodore Tabaro zoomas in uppger han att han känner igen honom och att det är den personen han pratat om.

Om gacaca och den svenska förundersökningen

Han har deltagit i gacaca i sin by, cell och i appellationsdomstolen. Han har lämnat vittnesmål som antecknats under informationsinsamlingen. Han har inte varit på någon gacacarétegång avseende Theodore Tabaro. Han har dock lämnat vittnesmål på andra gacacarétegångar, inte mer än tre stycken. Han deltog vid samtliga gacacarétegångar eftersom han var byledare på den tiden. Han hade i uppgift att informera medborgarna att komma till rättegångarna. Det var ett måste att alla skulle komma till rättegångarna; ingen kunde hålla på med jordbruk eller liknande. De träffades en gång per vecka under lång tid. Det kan ha varit ungefär sex månader eller mer. Under informationsinsamlingen framkom mycket information om Theodore Tabaro. Det han berättat om Theodore Tabaro är sådant han själv sett.

Innan förhöret med svensk polis berättade åklagarmyndigheten att en Interahamwe från deras ort blivit gripen. De talade också om namnet och han sa att han kände personen i fråga. Han fick kallelsen genom ett telefonsamtal. Myndigheterna berättade sedan ingenting annat. Det är ingen som har påverkat honom vad han ska säga. Om man blir kallad att en myndighet behöver en kommer man dit, man försummar inte dem. När det är myndigheter som behöver en måste man komma dit för att höra varför man blivit kallad. Om man försummar det kan man bli straffad. Han tycker att det är en bra ledning i Rwanda.

Inför förhöret i rätten fick han en kallelse av åklagarmyndigheten. Kallelsen skickades hem till honom via cellkontoret.

Om hans mående efter folkmordet

Folkmordet är något som påverkat honom. Det var ovanligt och han har haft problem. Det har på något sätt påverkat honom. Efter folkmordet var det som att man fick börja ett nytt liv. De fick en ny regering som tog hand om dem.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När det uppmärksammas att han i förhör uppgett att Theodore Tabaro var klädd i Interahamwe-kläder den 9 april uppger han att det var när Theodore Tabaro gick till Nyakanyinya som han hade Interahamwe-klädsel. Dagen när angriparna gick till Nyakanyinya

hade Interahamwe-klädsel delats ut. Det var den dagen man hade sådan klädsel. Dagen för attackerna i Gahinga hade Theodore Tabaro vanlig klädsel.

Ställd inför att han i förhör uppgett att han inte visste hur många gendarmer det var bland angriparna den 9 april uppger han att det var två gendarmer den dagen.

Angående att han i förhör uppgett att Ludoviko Haragakiza dog av granaten uppger han följande. Han sa det eftersom Ludoviko dödades under granatattacken. Ludoviko dog inte av granaten, utan när man sprang omkring och kastade spjut.

På frågan hur det kommer sig att han lämnat andra uppgifter i förhöret i rätten än vad han gjort i polisförhör uppger han följande. Man kan ha skrivit ned vad han sagt fel. Det han berättat i rätten är vad han sett med egna ögon och detsamma som han sagt i polisförhör. Om det står annorlunda kan det ha blivit felanteckning.

Angående att han i förhör uppgett att han varit i Murangi den 11 april uppger han att det var först efter dödandet i Nyakanyinya som han tog sig till Gihundwe som ligger i Murangi.

47. Patricie Mukabatsinda

Patricie Mukabatsinda har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Patricie Mukabatsinda

Hon är född år 1962 i cellen Gahinga i sektorn Winteko. Hon gick sex år i grundskolan. Vid tiden för folkmordet bodde hon i Gahinga med sin make Launduard Kampayana och deras son Honoré ("Kazungu") som var fem år. Hon var jordbrukare. Hennes make var ordförande på sektornivå för Parti Libéral som hade flera tutsier som medlemmar. På hennes och makens ID-kort stod att de var tutsier.

Tiden efter den 6 april 1994

Efter att Habyarimanas plan skjutits ned sa man att ingen fick gå ut. Den 8 april gömde de sig i buskarna. Hon var hela tiden med sin man. Den 9 april fick de kännedom om att Evariste Mudeyi dödats. Hennes make var mycket sjuk och kunde inte springa eller röra på sig. De gick därför till makens mor Vénérande som var hutu. Även Evelynes syskon, Dorothée och dennes make samt barn och Faina samt dennes barn var hemma hos Vénérande på morgonen den 10 april.

När Vénérande hörde att man dödat Evariste Mudeyi blev Vénérande rädd och trodde att de alla skulle dödas. Vénérande sa därför till dem att gå till en annan plats. Vénérande sa att de skulle ta med Launduard och de lämnade honom nedanför Vénérandes gård. De tog sig till kullen på andra sidan. Angriparna hittade sedan Launduard. Angriparna skrek och sa att de var glada över att ha hittat Launduard. Angriparna slog Launduard pga. att han var PL-ordförande och hade värvat medlemmar. Angriparna sa att de hade tur och var glada att ha hittat Launduard eftersom denne tagit deras medlemmar. Hon kunde höra detta från sitt gömställe; det var två kullar som inte var så långt ifrån varandra och angriparna pratade högt. Hon såg inte vad som hände utan hörde bara oväsen; hon har under gacaca fått höra hur maken slogs.

Vissa av de angripare som hittat Launduard kom sedan vidare till deras gömställe. Angriparna var från Mururu. En av angriparna kände igen Faina som lärare och sa därför att Faina hade pengar som hon kunde ge till angriparna. Faina sa att hon hade pengar hemma varefter Faina och dennes barn fördes iväg av angriparna. Även hon och Dorothée fick frågan och svarade att de inte hade några pengar. Evelyne däremot ljög och sa att hon hade pengar och fick också gå med angriparna. Hon visste inte var Faina och Evelyne fördes; det fick hon höra först i efterhand.

De angripare som var kvar var från Mururu ville inte döda henne och de andra. De stannade kvar en lång stund och tog sig sedan tillbaka till Vénérande. I närheten av Vénérandes gård stötte de på ett av Fainas barn som berättade att Faina och Evelyne blivit huggna. Faina var nästan döende. Dorothée och Mukayitesi gick och hämtade Faina och Evelyne. Hon själv stannade kvar hos Vénérande. Ett av barnen berättade att de sett var man dödat Launduard. Mot kvällen kom några män som hjälpte till att hämta Laarduards kropp till Vénérandes gård. Maken var slagen med något i pannan. Det var ett sår i pannan. Hon tror att han blivit slagen med spikförsedda klubbor. Man såg att slag hade träffat bröstkorgen. Hon såg att man huggit in i benet med något som liknade ett spjut. Faina och Evelyne hade skador från machetes på huvudet. Evelyne hade också skador vid stjärten. Fainas ena son hade slagits så att hjärnan gått genom näsan.

Dagen efter, den 11 april, kom andra män i gryningen och hjälpte dem att begrava Launduard. Efter begravningen kom Emmanuel Mbonigaba och frågade var läraren Bosco, Fainas make, var. De svarade inte utan var bara tysta. Mbonigaba skickade därefter Interahamwe till dem.

Interahamwe kom och hämtade dem och sa att de skulle brännas i huset som tillhörde Joseph Zigirumugabe. Det var Rwagasore som kom först och övriga angripare stannade ovanför.

Joseph Zigirumugabes hus

Hon, hennes lillasyster Anne-Marie Uwanyirigira, Dorothée och dennes make Theoneste Ruzigamanzi samt deras barn, Evelyne och dennes syskon samt Faina och dennes barn gick till Joseph Zigirumugabes hus. De trodde att de skulle brännas ihjäl men så skedde inte. Svärmodern togs till sin hemby Karambo. När de kom till huset fanns redan flera andra personer där, bl.a. Jeanne Mukamunazi, som var med i alla tre husen, samt Faina Nyirandegé och dennes dotter Claudetta.

Zigirumugabes hus låg i cellen Gahinga. Zigirumugabe och dennes familj hade lämnat huset.

Zayasi Rugerekas hus

Dagen efter togs de alla av Rwagasore från Joseph Zigirumugabes hus till Zayasi Rugerekas hus. Rwagasore sa att de skulle flyttas eftersom Zayasis hus var större. Zayasis hus låg ovanför Leotaires hus i odlingarna ovanför vägen i Gahinga. Zayasi hade dödat. När de kom till Zayasi fanns två andra personer redan där. Sedan kom många fler.

Våldtäkter

I Zayasis hus brukade det komma män som våldtog kvinnor och flickor. Männen kom på kvällen och sparkade in dörren i huset. Männen hade skapat en lista från vilken de ropade upp kvinnors och flickors namn. När ett namn ropats upp togs den personen ut av en angripare. När nästa namn ropades upp togs den personen ut av en annan angripare. När en person tagits ut kunde personen tas till t.ex. en bananodling av en eller flera män. Det var så de levde. Hon kände igen männen som kom eftersom hon var född på samma ort. Hon kunde inte se vem

som hade listan men hon kunde se vilka som tog med sig kvinnor. Hon togs ut av Vianny Kalisa, Rwagasore och Jacques Nzaramba. Andra kvinnor togs ut av angripare från Gahinga. De var i huset i ungefär två veckor.

Hon togs ut ungefär tre gånger. Hon visste inte vad som skulle hända, men när man togs ut blev man våldtagen. Angriparna klädde av ens kläder och kastade dem i buskarna. Hon våldtogs i en teodling och i ett hus som inte var färdigbyggt. Männerna brukade turas om; olika män kunde komma olika dagar. Det fanns också en man som hette Emmanuel Kariyongeza. Det kunde komma tre till fyra personer som våldtog henne samtidigt. När hon togs ut kunde hon stanna ute hela natten. Man hämtades av en person och flera andra angripare kunde sedan ansluta. Hon kunde bara känna igen den som tog ut henne, inte de som kom senare. När angriparna var klara fick man ta på sig sina kläder, som blivit blöta av regnet.

Hon såg inte vad som hände med de andra kvinnorna som togs ut. Hon hörde inte heller vad som hände de andra; ingen var nära någon annan.

En gång när angriparna ville våldta Hassan Sengomungus syster gjorde mamman motstånd och dödades av angriparna. Även Hassan blev huggen och slagen över hela kroppen. Hassan mår inte bra pga. det inträffade.

En kvinna vid namn Faina dödades i Zayasis hus.

Förhållandena i huset

Förhållandena i huset var jättedåliga. De åt bara när Interahamwe kom med lite mat; alla var inte onda. De satt upp hela nätterna. De var ca 30 personer i huset.

Det var inte tillåtet att gå ut från Zayasis hus, varken dag- eller nattetid. Endast de som skulle hämta/laga mat fick tillåtelse att gå ut. Det fanns personer som såg till att de inte skulle gå någonstans. Det var Jérôme som bevakade dem under dagtid och på kvällen kom andra personer, bl.a. Yohani och Nicolas Zobonukuri. När de gick ut för att våldtas stannade angriparna och kontrollerade att alla kom tillbaka.

De flyttades slutligen till Leotaires hus eftersom angriparna ville riva ner Zayasis hus.

Leotaires hus

Det var många personer, bl.a. Rwagasore, som följde dem till Leotaires hus. De var många som togs från Zayasi till Leotaire; hon minns Dorothée, Evelyne och dennes syskon, Faina Mukantagara och ett barn, Consolata Mukantagara, Candide och dennes svärdotter samt döttrar Verena och Annonciata samt Theodette Mukasine.

Leotaires hus låg i Gahinga mitt emot platsen där cellkontoret ligger i dag. Det var runt och hade ett tak av bananblad.

Våldtäkter

Handlingarna som pågick hos Zayasi fortsatte hos Leotaire, bl.a. våldtäkterna. Våldtäkterna skedde varje dag. Hos Leotaire blev hon uppropad och uttagen varje kväll. De mådde så dåligt att det inte gick att hålla kolla på dagarna. Hon tror att de tillbringade många dagar i Leotaires hus.

När man kom ut var det en man som väntade. Hon vet inte hur många kvinnor som ropades upp. När hon ropats upp ropade man upp andra som hon inte kunde uppfatta när hon redan gått ut. Hon minns att Daphrose, Theodette Mukasine och Verena Kamanayire brukade ropas upp före henne.

Hon togs till olika platser. Det kunde vara en odling, skog eller i ett hus som inte var färdigbyggt. Bland dem som tog ut henne kände hon igen Jacques Nzaramba, Rwagasore och Emmanuel som alla kom från Gahinga. Det kunde även komma andra som hon inte kunde känna igen eftersom det var mörkt under natten. Hon kunde känna att det var en annan person som våldtog henne eftersom angriparna luktade olika; bl.a. bensin, alkohol och cigaretter. Hon kunde också känna igen att det var en annan person på rösten om de sa t.ex. ”jag vill ha Patricie”.

Hon kände igen Emmanuel Murwanyashyaka, Callixte och Serapio Saramuye som angrep andra kvinnor. Hon fick kännedom om det när kvinnorna visade henne männen och frågade om deras namn. Hon kunde inte uppfatta om det kom gärningsmän från andra sektorer.

Förhållandena i övrigt

Förhållandena var dåliga. De bevakades på samma sätt som i Zayasis hus. De kunde inte vistas utomhus. De hade ingen mat, eller i alla fall inte tillräckligt.

Om mord under tiden i blendehuset

Under tiden i huset dödades Pascals två barn, Jeannes barn och Dorotheés make. Rwagasore och Kidende kom på morgonen och tog med sig Pascals två söner och två döttrar. När flickorna kom tillbaka berättade de att de tagits till Binenwa och att man sagt att pojkarna skulle stanna och att flickorna skulle skickas tillbaka. Hon fick i efterhand veta att platsen kallades *Brigaden*. Det var Theodore Tabaros bar. Platsen kallades *Brigaden* eftersom allt dödande planerades där. Hon känner till att alla som tog dit dödades.

Därefter kom Rwagasore med ett blodigt svärd och en klubba och berättade att han dödat pojkarna och var han gjort det. Han sa även att det var Theodore Tabaro som beordrat honom att döda barnen. Rwagasore sa att han skulle hämta Stefanos barn och Boscos barn men det gjorde han inte. Det var tur att han träffade andra personer där så att barnet kom undan. Rwagasore tog och dödade dock Jeannes barn.

När hon och Jeanne senare skulle hämta vatten visade en man platsen där barnen dödats. De såg tre kroppar och insåg att Jeannes barn och Pascals yngsta barn var döda. Men Pascals äldsta barn andades fortfarande. Eftersom kropparna låg konstigt la Jeanne dem tillrätta. Jeannes barn och Pascals yngsta barn hade dödats med klubbor. Man hade krossat Pascals äldsta barns huvud. När de kom nära försökte Pascals äldsta barn röra på sig och öppna ögonen. Men han kunde inte öppna ögonen pga. skadorna.

Även Dorotheés make Theoneste hämtades av Rwagasore. Hon kommer inte ihåg vad Rwagasore sa när han hämtade Theoneste; de använde tecken eftersom Theoneste inte kunde prata.

Sista tiden i huset och sonen Honorés död

En dag kom angriparna och Yohani Katarbarwa sa att de måste lämna huset och sektorn. En förlossning pågick och angriparna sa att de skulle döda barnet om det blev en pojke. Det blev en flicka och barnet fick leva.

Charles Girarwbanda ("Kompata") och Zacharie Kagabe, som båda var från Bugayi, tog hennes son Honoré och sa att hon skulle betala pengar för att få tillbaka honom. De gick iväg med Honoré och slog honom. Honoré slogs med klubbor i sidan och ramlade. Väl på marken slogs han i ryggen. Hon bad angriparna döda henne men de vägrade. Honorés bröstben gick sönder. Efter misshandeln låg Honoré ned hela tiden, eller satt mot henne. Honoré dog i juni i Nyarusizi pga. skadorna. Han kräktes blod och fick diarré i samband med att han dog.

Theodore Tabaro i blendeuset

Theodore Tabaro kom till huset tillsammans Mbembe och Rwagasore. Hon kommer inte ihåg när det var men det var innan Kadoma och barnen dödades. De tre kom och samtalade med varandra vid ingången till blendeuset och Theodore Tabaro undrade varför det var så många kvar i blendeuset; han trodde inte det fanns några kvar. Rwagasore svarade att det var personer från andra ställen som hade anslutit till blendeuset. Hon var då utanför blendeuset tillsammans med en annan person och lagade mat.

Hon såg Theodore Tabaro komma till Zayasis blendeus för att dela upp dem i grupper. Han kom tillsammans med bl.a. Jean Binenwa och Yohani Nsengumuremyi. Det var i mitten av vistelsen hos Zayasi. Hutukvinnor skulle gå hem och tutsikvinnor skulle stanna i huset. Hutukvinnorna fick ett papper med sig för att komma därifrån. Även tutsier som hade någon att ta sig till kunde få en lapp. De som inte hade någon att ta sig till lämnades kvar. Ungefär i mitten av processen lämnade Theodore Tabaro huset och sa att de andra kan göra resten. De var endast tre personer som inte fick lappar. De tutsier som fått en lapp kom så småningom tillbaka eftersom ingen ville ta emot dem.

Hon har även sett Theodore Tabaro vid andra tillfällen när han gick utan att göra någonting. Han gick förbi eftersom huset var vid vägen.

Han såg också Theodore Tabaro när man var på väg till Mibilizi. Det var den dagen angriparna kom och berättade att de dödat den äldre mannen Senuma. Theodore Tabaro kom till blendeuset och skröt om att de varit i Mibilizi och arbetat. Han sa till Senumas fru Candide att Senuma tagit sig till Mibilizi och trott att ingen skulle komma åt honom, men att man fick honom. Rwagasore var också med.

Theodore Tabaro hade många gånger ett långt svärd men hon har inte sett honom använda det. En gång hos Zayasi sa Rwagasore att svärdet var långt. Theodore Tabaro svarade då att ett långt svärd är bra eftersom man inte får blod på sig om man stoppar svärdet i någon.

Skolan i Nyakanyinya

Under tiden i blendeuset hörde de skottlossning från Nyakanyinya och fick sedan kännedom om attacken i Nyakanyinya av tre personer som flytt attacken och kommit till blendeuset. Det var Victoire, Françoise och Annonciata. De berättade att angripare hade huggit i dem och kastat granater mot dem. Victoire och Françoise lämnade inom några dagar blendeuset.

Kännedom om Theodore Tabaro

Hon kände Theodore Tabaro innan han anslöt till gendarmeriet eftersom de bodde i samma sektor. De passerade ibland varandras hem. Hon minns att Theodore Tabaro var med i gendarmeriet innan folkmordet och därför inte var på plats i sektorn.

Theodore Tabaro och dennes far Jean Binenwa deltog i förberedandet av folkmordet. Dessa två och Yohani Nsengumuremyi samt Modeste Karemera var de högsta ledarna.

När bilden på den tilltalade zoomas in uppger hon att ansiktet ser ut som honom. Förut var han rund men nu är han mager.

Tiden efter folkmordet

Hon har blivit hivsmittad. Sedan hon inledde medicinering har situationen blivit bättre. Det är ett stort problem att hon är ensam och barnlös trots att hon tidigare var gift och hade barn.

Hon bor numera kvar i samma område och träffar andra överlevare. Alla vet om att Theodore Tabaro är misstänkt för brott i svensk rättegång. Hon har också hört det på radio. Då är det naturligt att hon pratat om det med andra överlevare.

Om gacaca och den svenska förundersökningen

Hon har vittnat i gacaca. Då var det de två personerna som dödat henne son som var anklagade, Zakariya Kagabe och Charles Girarwanda.

Hon närvarade vid informationsinsamlingen varje torsdag när någon hade kallats för att se om det var något hon kände till om den kallade personen. Hon hört andra som anklagats för delaktighet i folkmordet berätta att Theodore Tabaro var ledare.

Det var Jean Baptiste som meddelade henne att hon skulle på förhör med svenska myndigheter. Hon fick reda på vad hon skulle höras om när hon kom till platsen; Jean Baptiste sa inte att det skulle handla om Theodore Tabaro. Hon känner inte till åklagarmyndigheten i Cyangugu.

Det är ingen som har talat om för henne vad hon ska säga eller inte säga inför förhören med polisen eller förhöret i rätten. Det hon berättar är hennes egna ord och egna upplevelser.

Hon kommer inte ihåg vem som hörde henne när det var rwandiskt förhör. Hon kommer ihåg namnet Methode. Hon kommer inte ihåg om hon hade kontakt med Methode vid mer än ett tillfälle.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknas från förhör under förundersökningen

När hon uppmärksammas på att hon i förhör uppgett att det var Theodore, Theophile och Modeste Karemera som gett order (och inte endast Theodore) uppger hon följande. Det är de som utgjorde styrelsen. Den som bestämde var Theodore Tabaro. Det fanns många, vissa var underordnade. Bland ledarna fanns Theodore Tabaro, Jean Binenwa och Nsengumuremyi. Det var många som bestämde men Rwagasore talade om att det var Theodore Tabaro som beordrat honom. Hon sa att de var flera och att det var Theodore Tabaro som bestämde.

När hon uppmärksammas på att hon i förhör uppgett att sonen hade diarré uppger hon följande. De åkte bil som skakade honom. Det var så att det rann saker från sonen. Han blev inte sjuk av diarré. Det var något som hade samlats i magen och vid döden åkte det ut.

48. Pelagie Kabera

Pelagie Kabera har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett med personlig närvaro vid bevisupptagning i Rwanda.

Allmänt om Pelagie Kabera

Hon är född år 1953. Hon har inte gått i skolan. Innan folkmordet sysslade hon med försäljning av kläder och tyg. Hon hade ett ID-kort som angav hennes etnicitet som tutsi. Hon bodde bland Abakongeza-folket i cellen Gahinga i sektorn Winteko med sin man Laurent Semakamba och sina barn Kayishema, Gakemanyi, Gasana, Sibomana, Mukabucondo, Mukakalisa och Mukamusoni. Hon hade åtta barn. Hon bor alltjämt i Gahinga.

Folkmordets inledning

Tutsier anklagades för att ligga bakom nedskjutningen av presidentens plan. Kriget inleddes genom att hutuer brände ned tutsiers hus. Därefter började dödandet.

Efter att hus bränts ned dödades den 9 april hennes man Laurent Semakamba, en man som hette Sekuvumba, en man som hette Evariste Mudeyi och en kvinna vid namn Elisabeth Nyirambwa. Det är dem hon kommer ihåg som dödades den 9 april.

Attacker kring den 9 april 1994

Den 9 april skedde en attack i tre delar. En attack skedde vid Abakongeza-folket, en annan i Gahinga vid Abahire-folket och en tredje attack via Nyaburunge.

Hon såg attacken i Gahinga vid Leotaires hus. Bland angriparna såg hon bl.a. Nshogoza, Theodore Tabaro och Modeste Karemera. Hon trodde först att det var ett skämt och kunde inte förstå att man kunde döda sina grannar. Angriparna delade upp sig i grupper och sa att vissa skulle gå till Abahire, vissa till Abakongeze och vissa till Nyaburunge. De själva gick tillbaka hem.

När hon kom hem kom attacken mot Abakongeze-folket. Hon såg när angriparna, bl.a. Theodore Tabaro och gendarmer, kom och sparkade på saker. Theodore Tabaro kastade en granat på åkermarken som inte dödade någon. Hon hörde hur någon uppifrån ropade att den gamla mannen Ludoviko dödats. Angriparna tog sig därifrån och de själva kunde söka skydd. Hon tog skydd hos Abahire-folket och övernattade där men fick inte stanna länge

De kom tillbaka till hemmet och såg att hennes make Laurent Semakamba var skadad. Han hade blivit slagen i attacken som gick via Nyaburunge. De tog sig till Nyakanyinya; Laurent Semakamba bars på de andras ryggar. På söndagen den 10 april blev de tillsagda att de inte kunde skyddas i Nyakanyinya och tog sig tillbaka till hemmet i Winteko. Maken bars även på tillbakavägen.

På söndag morgon kom en attack. Laurent Semakamba sa då att han inte ville att angriparna skulle slå honom utan istället halshugga honom. Deras dotter Mukakalisa hörde det. Sedan skars Laurent Semakamba och Mukakalisa sprang till Nyakanyinya. Hon såg sin make på söndag kväll. Han var slagen och skuren. Hon gick med Mukabucondo och övernattade i en teodling. På måndagen dödades hennes make. Mukakalisa och makens mor såg mordet. Makens mor tog huvudet från gården in i hemmet. Hon själv såg inte makens kropp. Mukakalisa kom och berättade att man skurit maken och då hade hon redan gått.

Nyakanyinya

Hon kom till skolan i Nyakanyinya måndagen den 11 april med bl.a. barnen Sibomana och Gakemanyi. När de kom dit tog man männens machetes. Dagen efter, på tisdagen, lovades de skydd. På onsdag morgon kom angriparna. Hon var då på skolgården. Många människor var samlade vid skolan och många från Gahinga dödades. Det var bl.a. hon, Annonciata, Verena och Bernadetta som överlevde. Angriparna tvingade dem att tas sig in i huset. Därefter började angriparna träna vilket de såg genom fönstret från ateljén. De började ta tegelstenar som fanns i skolan. Bägge sidor kastade tegelstenar mot varandra. Sedan började bl.a. Theodore Tabaro och Interahamwe kasta granater som skadade och dödade människor. Därefter vågade angriparna ta sig in i byggnaden. Dödandet fortsatte under hela natten fram till kl. 10 dagen efter. Hennes son Gakemanyi attackerades men dog inte. Han fick skador i huvudet. Man hade också huggit honom i axeln. Man såg in i magen. Man kunde se ett tyg som gick in i skadan. Trots att man försökte hjälpa Gakemanyi dog han senare.

Första gruppen angripare kom från Nyakanyinya medan de från Winteko samlade sig. Det var Straton och hans syskon. De flesta kände hon igen men kunde inte deras namn. Det var många angripare från Winteko, bl.a. Theodore Tabaro, Nshogoza och Aloys son. Hon såg angriparna från Winteko runt kl. 14. Därefter kom dödandet. Angriparna sjöng en Interahamwe-sång. Hon såg att angriparna hade vapen som spjut och batonger. Hon hade dock svårt att se pga. att hennes hår var hoptorkat av blod.

Inne i ateljén kunde hon se sina släktingar Gakwaya och Viktor Bicoko som var skadade. Även Emmanuel Muhirwa och dennes bror Vedaste Munyerhya var i skolan.

Hon och andra kvinnor togs från ateljén till en annan lokal nära skolan runt kl. 17. Hon såg från denna lokal hur män och pojkar dödades.

Dagen efter kom angriparna tidigt från Winteko. Det var bl.a. Theodore Tabaro, Rwagasore och Nshogoza. Hon såg många döda kroppar. Hon såg Theodore Tabaro sparka på Phillippes döda kropp. Angriparna fortsatte att döda dem som överlevt gårdagens attack. Hon såg hur angriparna dödade Pascal när han försökte gömma sig i taket. Han sköts och hans kropp hamnade på marken. Theodore Tabaro sparkade på Pascals kropp. Theodore Tabaro sparkade på många döda kroppar den dagen. När hon var utanför lokalen frågade Theodore Tabaro varför inte alla dödats. Theodore Tabaro menade att de skulle lämna skolan i Nyakanyinya och ta sig till sina hemorter. De frågade Theodore Tabaro vart de skulle ta vägen i Winteko; deras män var döda och deras hus nedbrända. Innan Theodore Tabaro gick visade han granaten. Det var första gången hon såg hur en granat såg ut. Theodore Tabaro sa att han skulle kasta granaten när han kom tillbaka om de inte lämnat lokalen. Theodore Tabaro gick vidare och kom senare tillbaka med hennes halvbror Venuste Mbananabo. Efter att Theodore Tabaro frågat efter hennes dotter hämtades dottern och Tabaro lämnade över dottern till henne så att de kunde ta sig hem.

Om Mukekeris och hennes son Kayishemas död

Efter Nyakanyinya tog de sig till hennes föräldrar i Gahinga. Hennes son Kayishema tog skydd och kom tillbaka hem med ett annat barn som heter Mukekeri. Hennes bror Nicolas Nkomeyombi och Shiron kom och letade efter pojkarna. Nicolas Nkomeyombi och Shiron hittade slutligen barnen och tog dem till Gahinga för att döda dem. Hon var hemma och såg när de tog Kayishema men inte när han dödades. Kayishema dödades efter Nyakanyinya men före de andra barnen.

Om barnen Gakemanyis, Gasanas och Sibomanas död

Efter att ledarna bestämt att alla tutsier skulle dö kom hennes bror Celestine Shombo en kväll och hämtade hennes barn Gakemanyi, Gasana och Sibomana. De tre barnen dödades alla samma dag i maj månad. Celestine Shombo och Rwagasore hade blivit beordrade att döda barnen. Hon såg och hörde när barnen blev slagna utanför huset. När man hade dödat barnen levde Gasana fortfarande. Angriparna förde iväg barnen och Gasana begravdes levande. Till slut dog Gasana. Hon såg inte när barnen fördes iväg för att begravas.

När hon tittade dagen efter såg hon att Gakemanyi hade något på bröstkorgen. De använde sig av traditionell medicin och det började se bra ut. Dagen efter slog man till och så dödades Gakeymani. Innan han dödades försökte Gakeymani be Celestine Shombo om nåd. Celestine Shombo sa att han var tvungen att döda barnen eftersom han blivit beordrad av ledarna. Ledarna var Theodore Tabaro, Modeste Karemera och Nshogoza.

Kännedom om Theodore Tabaro

Hon kände till Theodore Tabaro innan folkmordet. Han brukade gå förbi hennes hem när han skulle till skolan i Nyakanyinya. Hon brukade gå och handla i butiken när Theodore Tabaro var där. Hon kommer också ihåg att han var polis.

Alla kor som plundrades hamnade hos Theodore Tabaro. Det var han som bevakade korna. Det är vad hon hört under folkmordet.

När bilden på den tilltalade zoomas in uppger hon att det är personen hon pratat om som Theodore Tabaro.

Mående efter folkmordet

Hon har mått mycket dåligt efter folkmordet. Hon har fått viss hjälp. Det hjälpte lite grann men man fortsatte kasta stenar på hennes hus på nätterna efter folkmordet. Det är de händelserna som gör att hon fortfarande mår dåligt.

Om gacaca och den svenska utredningen

Hon har vittnat i gacacarättegångar. Bland annat har hon vittnat morden på hennes familjemedlemmar och att Theodore Tabaro dödade Senuma i Mibilizi.

Hon kommer inte ihåg att hon var på förhör vid åklagarmyndigheten i Kamembe år 2015. Hon tappar minnet fort på grund av vad hon varit med om. Hennes minne är så dåligt att hon kan glömma något dagen efter.

49. Peter Uwindekwe

Peter Uwindekwe har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett med personlig närvaro vid bevisupptagning i Rwanda.

Allmänt om Peter Uwindekwe

Han är född år 1974 i cellen Gahinga i sektorn Winteko. Som liten kallades han Fiffi. Han har också haft namnet Jean Pierre. Han har gått i skolan i Nyakanyinya. När han var tolv år gammal fortsatte han sina studier i Bukavu i Kongo. När han bodde i Kongo brukade han åka till Gahinga under loven. I Gahinga bodde han med sin mor. På samma gård bodde även

morbröderna Patrice Nzeyimana och Theoneste Ruzigamanzi, som senare dog, samt den senares fru.

Han hade inget ID-kort vid tiden för folkmordet. Hans mamma hade ett ID-kort som angav hennes etnicitet som tutsi. Hans morbror var också tutsi. Först under folkmordet fick han kännedom om etnicitetens innebörd när människor grupperades.

Folkmordets inledning

När folkmordet inleddes i april 1994 hade han bott i Kamembe i Winteko i ca sex månader. Morgonen efter att presidentens plan skjutits ned hörde han det på radion. Det var en ovanlig situation; militären förhindrade människor från att ta sig runt. Han tog sig hemåt på kvällen i skydd av mörkret. Väl i hemorten märkte han att människor tagit sig ur husen och gömde sig i buskarna.

Sammandrabbningar i Gahinga

En dag, han minns inte vilket datum, kom Abakurankota- och Karambofolken och attackerade dem. Abakurankota är ett folk som Theodore Tabaro tillhör. Efter att ha blivit förvarnade av tutsier som bodde närmare vägen grupperade de sig och gick uppåt för att kämpa mot angriparna.

De mötte Abakurankota-folket vid vägkorsningen i Gahinga som liknar en triangel; en väg går mot Abakurankota-folket och en mot Mibilizi. Angriparna var färre till antalet och sprang därför iväg. Han kände igen vissa av angriparna men inte vid namn. De fick uppfattningen att angriparna skulle hämta förstärkning.

Angriparna tog sig tillbaka mot Abakurankota-folket mot Karambo medan de själva gick på vägen mot Mibilizi. Han var med sin mammas syskon, Patrice Nzeyimana, Emmanuel Msabimana ("veterinären") och människor från Abahire-folket.

De tog sig vidare till platsen där Butera bodde och satte sig för att vila. Sedan såg de angriparna komma uppifrån. Han såg då hur Theodore Tabaro kastade en granat mot dem. Han la sig på marken och ropade till de andra att göra detsamma. Granaten landade tre meter från dem. Om de inte legat ned hade de dött. Det blev oväsen när granaten exploderade. Syftet med att kasta granaten var att döda dem men det var ingen som träffades. Det var ca 40 – 50 meter mellan dem och angriparna. Förutom Theodore Tabaro, som var längst fram, såg han Munywanyi och många andra som hade machetes, spjut och klubbor. Theodore Tabaro var klädd civilt på överkroppen och som en gendarm på underkroppen. Han såg inte att Tabaro hade några andra vapen än granaten. Efter granatattacken såg han inte Theodore Tabaro mer.

När de rest sig upp sprang alla åt olika håll. Han gick därifrån och sökte skydd. Han träffade sin familjemedlem Theodore Nyirinkwaya. De stannade tillsammans i Winteko i två dagar. De försökte ta sig via buskarna och hitta en väg därifrån.

Vid ett tillfälle sprang angripare efter dem på kullen Karutuma. En man vid namn Twagira hittade dem och sa att Theodore Tabaros grupp letade efter folk i buskarna. Twagira hade skickats att leta efter dem men sa att han inte skulle avslöja dem. Han tog sig sedan till katedralen för att söka skydd hos prästen.

Om mordet på morbrodern Theoneste Ruzigamanzi

Han såg inte hur morbrodern Theoneste Ruzigamanzi dog men han fick information om det när han tog skydd hos prästen i katedralen. Det var hans morbror Patrice Nzeyimana som berättade att Ruzigamanzi fångats av Interahamwe som dock inte ville döda honom eftersom han var döv. Patrice berättad vidare att man brukade ta personer till Theodore Tabaro som skulle bestämma om man skulle dödas eller inte. Theodore Tabaro hade sagt att Ruzigamanzi skulle dödas. Ruzigamanzi hade dödats och senare begravts i närheten av läraren Lomoirdes hem, bredvid en stig. Han vet inte hur Patrice fått den informationen men under folkmordet ifrågasatte man inte sådan information.

Om Theodore Nyirinkwaya

Han känner till att Theodore Nyirinkwaya överlevde och bor i Belgien. De pratar inte med varandra men Nyirinkwaya besöker honom när han kommer till Rwanda. Han har träffat Nyirinkwaya två gånger efter folkmordet; en gång för ett år sedan och en gång som han inte kommer ihåg, det är mer än åtta år sedan. Han har inte pratat om Theodore Tabaro med Theodore Nyirinkwaya.

Kännedom om Theodore Tabaro

Han känner Theodore Tabaro och har gått i samma klass som dennes lillebror Karekezi. Han kände också till att Theodore Tabaro anslutit sig till gendarmeriet. På den tiden kom gendarmer tillbaka med skjutvapen, vilket innebar att man blev känd i byn. Efter folkmordet hörde han att platsen där Theodore Tabaro kom ifrån kallades högkvarteret och att man gav order därifrån. Han fick också höra att Theodore Tabaro kallades för Pilatos.

Theodore Tabaro kunde uppfattas som ledare. Theodore Tabaro uppförde sig som en ledare och hade en butik som han ägde tillsammans med sina syskon. Det visade sig att Theodore Tabaro var aktiv under folkmordet så man kan fundera på om han fått sådant uppdrag.

När bilden på den tilltalade zoomas in uppger att han det är den person han sett och att denne blivit smalare. Det är många år sedan han sett Theodore Tabaro, men det är han.

Tiden efter folkmordet

Han tog sig till Kigali efter folkmordet och arbetar i dag med datorer och elektronik. Han besöker Gahinga när någon i familjen dör. Första gången han besökte Gahinga efter folkmordet var år 1997. Det var många som hade åkt från byn då. Huset han hade bott i fanns inte kvar.

Konsekvensen av folkmordet är att han mått mycket dåligt. Det har gjort att han inte haft glädje av livet. Han tänker ofta på hur en människa kan försöka göra en illa trots att man inte gjort något mot personen.

Gacaca och den svenska förundersökningen

Han har inte medverkat i gacaca.

Det var åklagarmyndigheten som kallade honom till förhöret. Först blev han uppringd av en person som jobbar på åklagarmyndigheten i Rusizi som gav honom en tid att träffa svensk polis. Nästa gång var det åklagarmyndigheten i Kigali som kallade honom per telefon. Personerna sa bara att han skulle träffa personer från Sverige som ville prata med honom. Först när han träffat personerna från Sverige fick han veta vad det handlade om. Personal från åklagarmyndigheten körde honom till ambassaden. Han pratade inte med chauffören under

färden till ambassaden. Det var en chaufför och en anställd vid åklagarmyndigheten i bilen. Ingen hade sagt åt honom vad han skulle säga eller gett honom instruktioner. Inför förhöret i rätten blev han körd från hemmet till domstolen av åklagarmyndigheten. Det är ingen som sagt åt honom vad han skulle säga idag. Men han visste vad det handlade om.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

Angående att han i förhör uppgett att det var ytterligare en kvinna i bilen till den svenska ambassaden uppger han att det stämmer. Han ville inte ljuga men hade glömt det. Hon heter Mukobwajana och han känner henne från Winteko. Hon kommer från familjen vars morbror blev dödad på gården. Han och kvinnan var förvånade i bilen och försökte fundera på om det var någon förundersökning eftersom de åkte i samma bil. De förhördades sedan separat.

När han uppmärksammas på att han i förhör uppgett att han träffat Theodore Nyirinkwaya för två tre år sedan säger han att det inte är någon skillnad. Han har träffat Nyirinkwaya två gånger efter folkmordet och kommer inte ihåg när den första gången var. Antalet år han har uppgett är endast en uppskattning.

Angående att han i förhör svarat ja på fråga om han och Theodore Nyirinkwaya diskuterat Theodore Tabaro uppger han att frågorna skiljer sig. Han har inte pratat om Theodore Tabaro med Nyirinkwaya. Han har pratat om livet med Nyirinkwaya som man gör när man inte träffat någon på länge. Han har pratat om folkmordet med Nyirinkwaya men inte så ingående. De vill inte prata om det eftersom man inte mår bra av det.

Ställd inför uppgiften att han i förhör uppgett att Theodore Tabaro hade civila kläder den dagen som granaten kastades uppger han att det är vanligt att man inte kommer ihåg allt om händelser för 20 år sedan. Som han minns det nu hade Tabaro gendarmkläder på underkroppen och civila kläder på överkroppen. Det är samma sak som civila kläder. När man varit med om sådana saker tänker man inte flera år senare på vad något haft på sig.

När det noteras att han i förhör sagt att Theodore Tabaro inte siktade på någon när granaten kastades uppger han att det inte är någon skillnad mot vad han berättat i rätten. Theodore Tabaro kastade granaten och den hamnade i gruppen. Theodore Tabaro ville skrämja dem och de hade tur som inte träffades. De var inte i en och samma grupp, de stod i små grupper eller till och med var för sig.

50. Phil Clark

Phil Clark har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Professionell bakgrund och resor till Rwanda

Hans akademiska forskning om gacacsystemet började år 2001 när han doktorerade vid universitetet i Oxford. År 2005 slutförde han sin doktorsavhandling. Sedan fortsatte han med fältarbete och forskning om gacacsystemet fram till slutet av år 2012 när systemet upphörde i Rwanda. År 2010 publicerade han en bok om gacacprocessen som grundades dels på hans doktorsavhandling, dels på forskning som gjordes efter doktorsavhandlingen. Hans forskning gäller hela gacacprocessen, från när den inleddes 2001 till avslutningen år 2012. Under de åren gjorde han fler än 20 resor till Rwanda för att studera processen. Han fortsatte sin forskning efter 2012 och har tittat på gacacsystemets långsiktiga verkan ändå fram till dags datum. Han har en fast tjänst vid Londons universitet vid institutionen för afrikanska och

orientaliska studier. Han är *reader* vilket enligt det kontinentaleuropiska systemet kan översättas till biträdande professor.

Han har besökt Rwanda ca 35 gånger. Längden på resorna varierar från några veckor till nio till tio månader. En del av hans forskning har inneburit att han gjort flera resor till samma platser. I vissa fall har han återvänt till samma plats de senaste 15 åren. Fältresorna handlar om flera olika specifika processer. Det har först och främst handlat om att observera gacacaréttgångar som kan ha pågått veckor och månader. Han har även gjort hundratals intervjuer med vanliga rwandier, inklusive såväl förövare som överlevare, om deras erfarenheter av gacacaréttgångar. Han har även intervjuat gacacadomare och statsanställda som haft översyn över gacaca. Han har också analyserat dokument som producerats i gacacadomstolar på lokal nivå, samt juridiska och andra myndighetsdokument. En stor del av hans forskning har t.ex. bestått i att titta på utskrifter av lokala gacacaréttgångar.

Han har forskat i sydvästra Rwanda nära Cyangugu men känner inte till Winteko.

Övergripande om gacacasystemet

Efter en debatt om hur man skulle hantera de tiotusentals folkmordsmisstänkta – vilket de vanliga domstolarna inte klarade av – beslutades år 2001 att införa gacacasystemet. Det var främst för att åtala misstänkta på ett ekonomiskt godtagbart sätt och relativt snabbt. Ett beslut fattades att skapa dessa lokala domstolar med lokalt tillsatta domare. På så sätt avlastade man det statliga rättsväsendet som var illa utrustat att hantera så många misstänkta.

Systemet inleddes i oktober 2001 när de första gacacadomarna valdes. Det var sedan en pilotfas mellan 2002 och 2004 på vissa utvalda platser. År 2004 utvidgades systemet till att omfatta mer än 11 000 platser över hela Rwanda. Gacacasystemet avslutades officiellt i juli 2012. Det finns viss oenighet angående hur många mål som avgjordes. Han uppskattar att det var en miljon fall som gällde 400 000 misstänkta individer. När gacacadomstolarna upphörde hade de nationella domstolarna prövat ungefär 5 000 folkmordsmål; en överväldigande majoritet av folkmordsrättegångarna har skett inom gacacasystemet.

Om gacacadomare

I oktober 2001 valdes gacacadomare av lokalbefolkningen på cellnivå. En cell har mellan 200 och 500 personer. I den rwandiska strukturen finns en politisk person som är överhuvud för tio hushåll. Den personen var ansvarig för att rådgöra med sina tio hushåll för att ta fram en nomineringslista. På basis av listan skedde en slutna omröstning i varje cell för att välja 19 domare per cell.

När domarna på cellnivå valts valde dessa i sin tur de som skulle verka på sektornivå. Det var en väldigt demokratisk och lokalt förankrad process. Valen både på cell- och sektornivå skedde i oktober 2001 över hela Rwanda.

Gacacalagen ställde relativt hårda krav på vem som kunde väljas till domare. Det fanns en lång lista i lagen på personer som inte kunde väljas till domare. Till exempel fick en gacacadomare aldrig vara en jurist eller juristdomare, parlamentsledamot, militär, präst eller polis. Fokus låg på att gacacadomarna skulle vara vanliga människor som inte hade någon politisk ställning i samhället. Lagen sa även att gacacadomare skulle ha god karaktär och vara moraliska ledare i samhället. De fick inte ha begått brott eller varit misstänkta för folkmordsbrott.

Ordföranden och sekreteraren för varje domarpanel skulle minst ha gått grundskolan och vara läs- och skrivkunniga. Men i praktiken hade ordförande och sekreteraren minst gymnasieutbildning på de flesta platser, eftersom lokalbefolkningen uppfattade att man behövde den sortens utbildning.

Eftersom befolkningen bestod av 80 – 85 procent hutuer var majoriteten av gacacadomarna hutuer. Man får komma ihåg att det främst var hutudomare som dömde hutumisstänkta.

Det fanns två faser för utbildning av gacacadomare: en år 2002 innan pilotfasen och en år 2006 - 2007. Beroende på plats varade utbildningarna mellan sex dagar och två veckor. Fokus på utbildningen handlade om gacacalagen och de juridiska reglerna. Men utbildningen handlade också om att medla i konflikter och att hantera trauman, eftersom man väntade sig att gacacarättegångarna kunde bli traumatiserande.

Om gacacaprocessens tre faser

Fas 1 – informationsinsamlingen

I gacacas första fas fick varje cell i uppdrag att inkomma med fyra listor med information. På cellnivå samlades lokalbefolkningen för att bilda en generalförsamling bestående av minst 100 personer. Generalförsamlingen skulle sedan komma överens om en lista med namn på personer som bodde i området innan folkmordet. Sedan tog man fram en lista på personer som ansågs ha dödats i området under folkmordet. Generalförsamlingen tog även fram en lista på personer som misstänktes för deltagande i folkmordet. Den fjärde listan rörde egendom som blivit skadad eller stulen under folkmordet. I praktiken samlades befolkningen i generalförsamlingen och diskuterade och debatterade hur listorna skulle sammanställas. Till att börja med trodde staten att det skulle ta sex veckor att få fram listorna men i praktiken tog det mycket längre tid. Informationsinsamlingen till dessa fyra listor är det som kallas fas 1 av gacacaprocessen. Det var domarens uppgift att tillse att man kom fram till en konsensus, vilket ofta var svårt. Det kunde ta många veckor eftersom man inte var överens. Särskilt den tredje och fjärde listan var kontroversiella eftersom de gällde personer som var anklagade respektive egendom som förstörts eller stulits. Det kunde ibland ta månader för en cell att komma överens om listorna tre och fyra.

Alla över 18 år som bodde i cellen kunde delta i generalförsamlingen. Vilka som deltog varierade mycket. Det vanliga var att man endast närvarade om man var direkt inblandad. I informationsinsamlingen var det ett ganska konsekvent deltagande, medan deltagandet varierade mer senare under process. Det fanns ingen juridisk skyldighet att delta. Men man uppmuntrades att delta och många uppfattade att de hade ett intresse.

Listorna från fas 1 fanns på de flesta platserna tillgängliga för honom som forskare vid tiden för rättegångarna. Nu finns alla listorna i ett arkiv i Kigali. Det är nästan omöjligt att tänka sig att någon skulle blivit åtalad och dömd utan att det finns något dokument som visar det. Man var mycket noggrann med att föra protokoll på lokal och nivå. Det skulle däremot vara möjligt, men ovanligt, att någon åtalats utan att finnas på listorna från fas 1.

Fas 2 – kontroll av listorna

I fas 2 skickades listorna till den nationella gacacaadministrasjonen i Kigali som kontrollerade cellernas dokument. Myndigheterna kunde även lägga till den information de hade om personer som sedan tidigare suttit fängslade, ca 120 000 människor. I fas två identifierades ytterligare 280 000 misstänkta mot vilka staten inte hade någon bevisning. Det innebar att

staten under fas 2 förstod att de hade mycket högre balanser än de kunnat ana. Vid slutet av fas 2 hade en akt upprättats för varje misstänkt med hjälp av statens och lokalsamhällets information.

En viktig del av fas 2 var uppdelningen av målen i olika kategorier. Före 2004 fanns fyra kategorier folkmordsbrott: nivå 3 och 4 som främst behandlade lindriga skador och egendomsbrott samt nivå 1 och 2 som behandlade mycket mer allvarliga brott som mord, våldtäkt och allvarliga skador. Före 2004 behandlades på cellnivå kategori 3 och 4, på sektornivå kategori 2 och i de nationella domstolarna kategori 1 (som gällde organisering och planering av folkmord). Under fas 2 kategoriserades alla fall och skickades till rätt jurisdiktion. Generalförsamlingen i cellerna kunde i fas 1 föreslå vilken kategori en misstänkt skulle hamna i. Men det var den nationella administrationsmyndigheten som i fas 2 slutligt kategoriserade målen.

År 2004 ändrades gacacalagen varvid tre kategorier skapades (istället för fyra). Man sammanlade de tidigare kategorierna 2 och 3 till en kategori 2. På cellnivå behandlades endast kategori 3 – egendomsbrott – efter år 2004. Allt annat hanterades på sektornivå eller nationella domstolar. Efter år 2004 blev gacacadomstolarna på cellnivå mindre viktiga, vilket är viktigt eftersom det var på sektornivå som de bästa domarna valts ut av domarna själva. Dessa utvalda domare hanterade efter 2004 majoriteten av målen.

En av de mest komplexa delarna av fas 2 var hanteringen av misstänkta som begått brott utanför sin cell/sector. Att en misstänkt skulle åtalas i annan cell var typiskt sett något som uppmärksammades av de centrala myndigheterna. Det var vanligt under gacaca eftersom det var många som begick brott långt hemifrån under folkmordet.

Fas 3 – gacacarättegångarna

I fas 3 ägde rättegångarna rum både på cell- och sektornivå. Rättegångarna gick till på i princip samma sätt på de bägge nivåerna. Den tilltalade stod upp inför generalförsamlingen. Anklagelserna mot individen lästes upp offentligt. Gacacadomarna läste också upp relevant bevisning. Den tilltalade tillfrågades om sin inställning. Många misstänkta hade redan erkänt folkmordsbrott innan rättegången började. Om en person erkänt tillfrågades personen om den ville lämna ett fullständigt erkännande inför församlingen. Om en person erkände frågade domaren generalförsamlingen om de ansåg att erkännandet var fullständigt och uppriktigt. Om någon i generalförsamlingen ansåg att den tilltalade utelämnat något diskuterades detta vid en offentlig diskussion.

Om den tilltalade nekade frågade domaren generalförsamlingen om det fanns ytterligare bevisning som ännu inte presenterats. Den tilltalade fick bemöta detta. Domaren frågade generalförsamlingen om någon ville lägga fram bevisning till den misstänktes försvar. Domaren uppmuntrade ett samtal om giltigheten av den framlagda bevisningen. Gacacaförhandlingar skedde en gång i veckan och en persons rättegång kunde vara i flera veckor.

Efter förhandlingen följde rättens enskilda överläggning. Gacacalagen stipulerade att domarna måste komma fram till ett konsensusbeslut. Lagen föreskrev också att domen skulle meddelas en vecka efter förhandlingens slut, dvs. vid nästa gacacaförhandlingsdag. Domarna kunde också kalla vittnen, dvs. personer som inte frivilligt kommit till generalförsamlingen. Den bevisningen skulle också läggas fram offentligt inför generalförsamlingen. Det fanns inget juridiskt krav att närvara om man inte blev kallad av domarna.

Det var nästan alltid endast en tilltalad åt gången. Han har vid ett par tillfällen observerat hur domaren försökte åtala ett flertal personer, men det stoppades av generalförsamlingen.

Vid varje gacacaréttgång fanns en sekreterare i domarpanelen. Sekreterans roll var tudelad. För det första skulle sekreteraren framställa ett nästan ordagrant protokoll av vad som lagts fram – åtminstone i någon form av anteckning. För det andra skulle sekreteraren skriva vittnesutsagor som sedan redovisades vid slutet av rättegången. Sekreterarna skrev ett protokoll under förhandlingen, vilket ofta var som ett utkast. I slutet av rättegångsdagen skrev sekreteraren ett detaljerat protokoll av vittnesutsagorna som varje vittne var tvunget att signera. Efter varje förhandlingsdags slut stannade de vittnen som lämnat viktiga utsagor kvar. Sekreteraren använde sitt utkast för renskriva utsagan. Inför alla domare var vittnet tvunget att skriva under den utsaga som sekreteraren skrivit ned. Typiskt sett ser man i gacacamål två anteckningsböcker. Den ena innehåller utkastet och den andra innehåller de signerade utsagorna. Enligt hans erfarenhet varierar protokollens kvalitet mycket. Med tanke på att gacacaréttgångar skedde på 11 000 platser fanns en stor spridning i kvalitén.

Om tillsyn

Centrala myndigheter utövade tillsyn över gacaca men med lätt hand. Vissa veckor pågick 10 000 rättegångar på 10 000 olika platser; det var omöjligt för de centrala myndigheterna att ha tillsyn över varje enskilt fall. Myndigheterna hade två viktiga roller i gacaca. Den första gällde hanteringen av gacacadokument; akterna från alla slutförda mål skulle skickas till myndigheterna. Det inkluderade både informationsinsamlingen i fas 1 och rättegångarna i fas 3. Om myndigheterna ansåg att det fanns problem i akterna tog de kontakt med de lokala domarna. Myndigheternas andra viktiga roll var att finnas tillgängliga om de lokala domarna hade frågor eller problem i sina jurisdiktioner.

Om erkännandens innebörd

Enligt gacacalagen kunde man få nedsatt straff om man erkände i ett tidigt skede. Det fanns bestämda straff för de olika brotten som de misstänkta ofta kände till i förväg. Det fanns ett stort incitament att erkänna eftersom man kunde reducera sitt straff med halva straffiden. Gacacalagen var också tydlig med vad ett erkännande skulle innehålla. För det första skulle det vara ett fullständigt och uppriktigt erkännande och täcka allt som den tilltalade gjort under folkmordet. Det krävdes också att eventuella medhjälpare namngavs. Generalförsamlingen ifrågasatte ofta om erkännanden levde upp till dessa krav. Det var väldigt vanligt att misstänkta fick revidera sina erkännanden baserat på vad som sades under generalförsamlingen.

Han har i sin bok beskrivit hur vissa myndigheter och kyrkor besökte fängelser före och under gacaca. De utbildade människor om gacacalagens innehåll och specifikt om vikten av tidigt erkännande. Detta innebar att när gacacaréttgångarna i fas 3 inleddes var de flesta misstänkta väl införstådda med incitamenten att erkänna.

Det fanns två möjligheter för den misstänkte. Det ena var att helt förneka, vilket hände ofta. Det var också möjligt att inte bara själv förneka utan också skylla på någon annan. Skälet till att omkring 25 % av åtalerna ogillades var att tilltalade framgångsrikt hävdade att de blivit falskeligen anklagade. Misstänkta kunde samla in bevisning från sina grannar. I majoriteten av målen som ledde till fällande dom hade den tilltalade erkänt.

Det hände ofta att en person förnekade brott och pekade ut någon annan. Det vanligaste försvaret han hörde var att den tilltalade bara råkade stå där och att vissa andra personer var skyldiga. Om en misstänkt gjorde ett sådant uttalande debatterades och prövades det av generalförsamlingen. Om det i ett sådant fall visas att utpekandena var riktiga – sådana utpekanden gjordes ofta ad hoc – skulle det leda till ett förkortat straff. Endast om de utpekande senare dömdes skulle straffet för utpekaren förkortas.

Det förekom i en minoritet av fallen att tilltalade erkände brott de inte begått för att undvika långa straff. För gruppen om 120 000 personer var det bästa sättet att komma ut ur fängelset att erkänna i en gacacarétegång. Det var många misstänkta som chansade och tyckte att det var bättre att erkänna ett brott på lägre nivå och därmed få ett lägre straff än att hävda sin oskuld och stanna kvar i fängelse.

I nästan alla rättegångar som han närvarade vid kunde de misstänkta mobilisera vittnen till sitt försvar. Det var väldigt små väl sammanhållna samhällen så det var lätt för en misstänkt att meddela sin familj att hitta vittnen till den misstänkta försvar.

Om fas 1 – 3 i tilltalads utevaro

Gacacalagen avrådde bestämt från att åtala personer i utevaro. Det fanns dock en tvetydighet i lagen som gjorde att vissa jurisdiktioner åtalade i utevaro. I vissa av de fallen har det lett till frikännande dom. I ett utlämningsmål han varit involverad i Storbritannien friades senare två av fem misstänkta i gacaca. Det visar att även misstänkta som bodde i ett annat land kunde mobilisera vittnen till sitt försvar.

Utevarorättegångar gick till på samma sätt som vanliga gacacarétegångar, med undantag för att den tilltalade inte närvarade. Andra personer kunde föra den tilltalades talan vilket i vissa fall ledde till en friande dom. Det var domarens som typiskt sett tillsåg att någon fick representera den tilltalade. I vissa fall arbetade domaren inte hårt för att så skulle ske.

Utevarorättegångar blev vanligare mot slutet av gacacaprocessen på grund av att kategori 1-mål flyttades från nationella domstolar till gacacadomstolar år 2008. Många av kategori 1-målen behandlade personer med hög status som var inblandade i att organisera folkmordet eller var ansvariga för stora massakrer. Kategori 1-misstänkta var ofta mer förmögna och hade mer resurser och internationella kontakter. När kategori 1-målen flyttades ned till gacacanivå ökade antalet mål med misstänkta som levde utomlands. Åtal av personer som bodde utomlands var ett fenomen som främst uppstod under de sista två till tre åren av gacaca. Det var alltid mycket välkänt i området om någon åtalades, till och med i utevarofall.

Om chanserna att få ny prövning pga. utevarodom

Chanserna att överklaga en dom är väldigt små nu. Det var vanligare år 2012 – 2013 vid slutet av gacaca. Det finns ett viktigt undantag gällande detta. Den rwandiska överföringslagen säger att om en person utlämnas till Rwanda för åtal annulleras eventuell gacacadom. Den personen skulle åtalas vid högsta domstolen i Kigali.

En person som blivit dömd i gacaca och återvänder till Rwanda frivilligt skulle få avtjäna sitt straff. Juridiskt har de möjlighet att överklaga eller få sitt fall granskat men i praktiken är det inte möjligt år 2018.

Fas 4 – överklagandeprocessen

Överklagandeprocessen var fas 4. Det var möjligt att både på cell- och sektornivå överklaga sina domar. Cellnivådomar överklagades till sektornivå. Sektornivådomar överklagades i de flesta fall till en specifik överklagandenämnd för sektorn. Om ett fall var tillräckligt allvarligt eller komplext kunde de överklagas till den nationella domstolen i Kigali.

Överklaganden lämnades in till den domarnämnd som prövat fallet. Ansökan vidarebefordrades till sektordomarna och de centrala myndigheterna. Rättegången gjordes sedan om på sektornivå, inför andra domare men typiskt sett med samma vittnen och eventuella nya vittnen.

Om påverkade vittnesmål

Man kan säga att det var möjligt att påverka utfallet men att det fanns säkerhetsåtgärder för att hindra det. En sådan säkerhetsåtgärd var att processen skedde offentligt. Om någon lämnade falska vittnesmål eller försöka påverka brukade det avslöjas av generalförsamlingen. Enligt hans erfarenhet var det mycket svårt för någon att ljuga utan att det avslöjades av någon i generalförsamlingen. Han har närvarat vid många rättegångar där vittnen tillsammans hittade på ett vittnesmål. Men i dessa fall identifierades denna sammansvärjning av andra inom generalförsamlingen. En annan säkerhetsåtgärd var att rätten var tvungen att vara enig. Det var mycket svårt att förleda alla domare. Det var 19 domare i varje mål fram till 2004. Därefter var det nio. Efter 2008 krävdes fortfarande nio domare men under de mest exceptionella omständigheterna kunde man ha fem domare. Den sista säkerhetsmekanismen var överklagandeförfarandet.

Kritik mot gacacodomstolar

Typiskt sett har två former av kritik riktats mot gacaca. Den första kritiken gäller att det inte juridiskt går att få en rättvis rättegång med gacaca. Det fanns kritik från människorättsorganisationer och juridikprofessorer som menade att det skulle bli *mob justice* och att den misstänktes rättigheter skulle kränkas. Den andra stora kritiken mot gacaca är politisk; kritiken går ut på att den rwandiska regeringen använt sig av rättegångarna för att utöva central makt och kontroll. Det inbegriper kritik om att det är ett försök av en tutsiledd regering att kollektivera hutuernas skuld.

Själv håller han inte med om kritiken. Hans uppfattning är i stora drag att gacaca varit ganska framgångsrikt. Rent allmänt var gacaca ett effektivt sätt att åtala ett stort antal personer på ett transparent och rättvist sätt. Gacaca var väldigt viktigt när det gäller försoning och att skapa en offentlig dialog om orsakerna till folkmordet. När det gäller rättvis rättegång och ett korrekt rättegångsförfarande blev gacaca mer framgångsrikt än många förutspådde. Det var inte så att det blev *mob justice* eller att den misstänktes rättigheter blev kränkta. Kritiken tog inte hänsyn till de viktiga säkerhetsmekanismerna. Gacaca hade en benägenhet att döma ut korta straff och resulterade i hög grad av ogillade åtal.

Han håller inte heller med om kritiken om statlig kontroll. Det som han observerade av gacaca var mycket mer ett förförande som drevs av den lokala befolkningen och inte styrdes centralt. De lokala samhällena hade mer självständighet i att skipa rättvisa än vad kritikerna ansåg. Till skillnad från idén om att det var ett kollektivt skuldbeläggande av hutuer var det en mycket individualiserad process. Förfarandet inriktade sig främst på att åtala identifierade misstänkta. Man lade också stor vikt vid att identifiera personer som blivit falskt åtalade. Så istället för att påstå att alla hutuer var ansvariga för folkmordet handlade gacaca främst om huruvida individuella misstänka var skyldiga. Många av de hutuer han intervjuat som blivit frikända

uppfattade gacacaprocessen som frigörande eftersom det återupprättade deras rykten. När han nu fem sex år senare återvänder till de områdena är gacacaprocessens effekt på de inblandade mycket tydlig. Typiskt sett säger inte folkmordsöverlevare att det är hutuer – utan individer – som är ansvariga.

Utan tvekan nådde vissa gacacarättegångar inte upp till den rättssäkerhetsstandard som krävs. Det finns fall som ska kritiseras, men han ser dem inte som representativa för gacacasytemet.

Om straffen

Gacacalagen hade förutbestämda straffsatser. Straffet bestämdes i förväg i enlighet med vilken kategori det var och om brotten erkänts. I lagen finns en matris med förutbestämda straff för varje kategori beroende på om den dömda erkänt före rättegången, efter rättegången eller inte alls. Som exempel fick en kategori 1-misstänkt som inte erkänt typiskt sett livstids fängelse. Men ett erkännande under rättegången skulle sänka straffet betydligt, kanske så mycket som ned till 15 år. Maxstraffet för kategori 2 var 30 års fängelse. Tid som redan spenderats i fängelse avräknades. De flesta av de 120 000 som varit frihetsberövade kunde få de åren avräknade från det slutliga straffet. Det är också möjligt att omvandla del av straffet till samhällstjänst om personen erkänt. Det innebär att den största del av de dömda i gacaca inte återvände till fängelset. I många fall hade hela fängelsestraffet avtjänats och i många andra fall avtjänades resterande strafftid i form av samhällstjänst. Folk visste att oavsett kategori var det inte troligt att skickas tillbaka till fängelse om man erkände tidigt.

Om villkorliga frigivningar

Det fanns två huvudsakliga faser av massfrigivningar ur fängelset. Den första skedde i början av 2003 när ungefär 25 000 – 30 000 frihetsberövade personer släpptes. Sedan var det en följd av mindre frigivningar som började i slutet av 2003 och fortsatte till början av 2005. I början av 2005 hade mellan 60 000 – 70 000 släppts villkorligt. Men de släpptes inte direkt hem utan tillbringade ett antal månader i ett slags utbildningsläger. I dessa läger fick de mer information om gacacas straffsystem. När de kom tillbaka till sina hem var de väl upplysta om hur gacacasytemet fungerade.

Om Theodore Tabaros gacacadom

Att informationen skickas till den nationella åklagaren indikerar att det handlar om fas 1 när information lämnades över till myndigheterna för att kategorisera mål. Det kan hypotetiskt också skett under den tredje fasen om det var en ny misstänkt som identifierats under andra rättegångar. Om det är i februari 2006 är det troligt att det hänför sig till fas 3, att det är en ny akt som upprättas i fas 3.

När det uppmärksammas att det i Theodore Tabaros gacacadom står kategori 2 uppger han att det är möjligt att personen begått brott i olika kategorier. Det är möjligt att sektordomstolen säger att personen skulle ha begått brott inom deras jurisdiktion men att personen även misstänkts ha begått brott i kategori 1. År 2006 skulle de brotten skickas till den nationella domstolen. Den 13 december 2007 hade gacaca inte jurisdiktion över kategori 1-mål. Det är troligt att rättegången handlade om kategori 2 eller 3. Med strafftid om 30 år är det troligt att det är kategori 2.

51. Renata Mukantwaza

Renata Mukantwaza har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Renata Mukantwaza

Hon är född år 1972 i cellen Gahinga i sektorn Winteko där hon också växte upp. Vid tiden för folkmordet bodde med sina föräldrar Innocent Gakwaya och Anastasie Nzirerera samt systrarna Florence Mukanyemani, Alice Murakatete och Jeanne Kayitesi samt bröderna Gaspard Kanamugere, Kayisere och Kayirangu. Hon var det fjärde barnet. På hennes och hennes föräldrars ID-kort stod att de var tutsi. Hon arbetade som sömmerska i Kamembe. Dessförinnan hade hon gått i skolan i åtta plus tre år.

Tiden efter den 6 april 1994

Dagen efter att presidentens plan sköts ned började hus brännas ned. Hon såg att deras hus brändes ned. Det var hutuer från Theodore Tabaros trakt, Abakurankota-folket, som brände husen. Angriparna kom och blåste i visselpipor och hade klubbor. Hon tog skydd i buskarna tillsammans med sin familj och grannar/storfamilj, bl.a. Annonciata (Senumas dotter). Därefter ropade man och sa att de skulle tas till Nyakanyinya för att skyddas. När de gick tillbaka hem för att hämta mat sa bl.a. Mukuzo och Nkomayombi att det var Abakurankota som varit där.

Hon gick från Winteko till Nyakanyinya tillsammans med sin familj och Annonciata, Viateur och flera andra. Hon såg när rådgivaren i Winteko, Barirwanda, pratade i en högtalare och sa att de skulle gå till Nyakanyinya för att få skydd. Även andra ledare var där, de s.k. tiohushållscheferna. Hon minns inte deras namn men de var hutuer. De hade varit i buskarna i ca två dagar.

När de kom till Nyakanyinya såg de att flera andra tagit skydd där, bl.a. människor från Mibilizi. Hon tror att det var tre dagar efter att Habyarimana dött. De hamnade i ateljén i skolan, ett stort rum med tre dörrar och fyra fönster mot skolgården.

De tvingades in i ateljén. De gick in och när de varit där i ungefär en timme kom angriparna sjungande. De såg genom fönstren hur angriparna dansade. Hon tittade på angriparna och såg ansikten hon kände igen men kunde inte namnen. Hon såg Modeste och dennes son. Angriparna hade visselpipor och klubbor och vissa var klädda i MRND-klädsel. Angriparna började kasta stenar mot skolan och de kastade tillbaka samma stenar. Stenarna kastades genom fönstren som var öppna. Dörrarna var stängda; hon vet inte om de var låsta. Angriparna var starkare än dem och började skjuta efter ett tag. Först sköt angriparna i luften för att skrämmas. De hörde att det var Abakurankota bland angriparna, och att Theodore Tabaro hade skjutvapen. Hon såg inte det men hörde det samma dag. Hon minns inte vem som sa det men det var någon som attackerats men inte dött än. Det var när hon fortfarande var kvar i ateljén som hon fick höra det. Hennes pappa sa att Abakurankota kommer utrota dem. När hon hade kommit ut fick hon höra att Theodore Tabaro hade skjutvapen. Det var rådgivaren i Nyakanyinya som sa det när hon var hos honom. Rådgivaren sa att personer som attackerade var från Miko – som ligger i Nyakanyinya – och Winteko men sa inte vilka personerna var. Att Theodore Tabaro hade vapen hörde hon när hon var utanför. Rådgivaren i Nyakanyinya sa att det var Theodore Tabaro som hade skjutvapen. Hon hörde det först när hon var innanför när man sa att Theodore Tabaro kommer med skjutvapen. Hon minns inte deras namn.

Sedan började angriparna skjuta mot klassrummet och folk började fly till andra sidan. Därefter dog personer där inne, vilket hon såg med egna ögon. Hon såg t.ex. när hennes pappa Innocent Gakwaya dog framför henne. Han blev skjuten och hamnade på marken och dog. Hon var då bakom honom. Hon fick granatsplitter på sig, men hon märkte det först efteråt. Hon har inget minne av det. Hon kände sig varm och när hon tittade såg hon blod som rann. Hon upptäckte att hon var skadad efter att hennes pappa dött. När angriparna var trötta sa de att kvinnorna skulle komma ut.

Kvinnorna togs ut och fördes till ett annat rum. Det var ungefär 30 minuter efter att attacken inleddes. Det började bli mörkt; det var runt kl. halv sju. Hennes mamma och syskon gick ut samtidigt som henne. De togs åt sidan och dödades sedan. Hon fick höra det den dagen. Hennes bror Kayirangu lyckades ta sig ut – hon vet inte hur. Han blev ögonskadad i skolan och dödades senare, inte mer än två dagar efter skolattacken, i Nyakanyinya nära någon som hette Rafael. Det har hon hört av andra medborgare. Hennes syster Florence Mukanyemani var aldrig i skolan utan tog skydd hos en familj och överlevde. Hennes mamma och systrar Alice och Jeanne var tillsammans. Och Alices två barn. De dödades alla vid skolan. Hennes kusiner Valens, Vincent och Phillippe – Annonciata och Verenas bröder – var alla i skolan.

Därefter såg hon hur angriparna fortsatte att döda män som fortfarande levde. Det sägs att angriparna slog ihjäl alla män med klubbor.

När hon gått ut tog rådgivaren i Nyakanyinya, Bosco, hem henne. Boscos fru var hennes gudmor och lärarinna. Från Boscos hem, ca 15 minuter från skolan, såg hon hur angriparna tog in däck i skolan och satte eld på dem. Det sades att däcken kom från köpmannen Ntagara. Man kände på lukten att det var däck som brändes. Hon såg inga däck själv utan hörde bara talas om det. Det pratades om att det var Ntagaras däck; grannar från Winteko som stannade kvar berättade om det. Bosco sa samma dag att däcken som användes för att avsluta uppdragen kom från Ntagara.

Människor skrek hela natten. Dagen efter gick angriparna och kastade döda kroppar i latrin.

Hon stannade hos Bosco i ungefär fyra dagar.

Kariyongeza, som var Interahamwe från Winteko, kom för att hämta henne från Bosco. Kariyongeza tog henne till Winteko med syftet att våldta och döda henne. När hon kom dit var det grannar som såg att hon var skadad och insåg att hon inte skulle leva länge och räddade henne. Hon togs inomhus där hon skyddades. Mitt i natten skickades hon iväg av personerna som inte ville att hon skulle dödas där. Hon gick mot stadion. På vägen träffade hon en annan Interahamwe som såg att hon var skadad och gömde henne. Hon var hos honom i ungefär två veckor. Sedan ville han gifta bort henne med en Interahamwe från Winteko.

Hon giftes bort till en man i Nyakanyinya. Hon var hos honom i ungefär en månad. Han var tvungen att fly till Kongo och hon togs med. Men hon var rädd att han skulle döda henne. Hon tog sig själv tillbaka till Rwanda.

Tiden efter folkmordet

Hon tror att hon kom tillbaka till Gahinga någon gång år 1995. Hon bodde hemma hos en äldre kvinna som var vän och granne till familjen. De flesta hus i Gahinga hade brunnit ned. Det var inga tutsier kvar; bara hutuer bodde där. Innan folkmordet bodde mer än åtta tutsifamiljer i Gahinga.

Hon flyttade sedan till sin kusin i Nyakarenzo. Hon gifte sig sedan, i oktober 1996, med systemen Alice Murakatetes överlevande make och bosatte i Kimirongo i Kigaliområdet där hon alltjämt bor. Hon har fyra barn och arbetar numera som försäljare för att försörja familjen efter att maken avlidit.

Kännedom om Theodore Tabaro

Hon kände till Theodore Tabaro som gick i skolan tillsammans med hennes storasyster. Och Theodore Tabaro sysslade med valutaväxling på den tiden. Hon brukade stöta på Theodore Tabaro innan folkmordet. Han var försäljare i Kamembe. Hon såg honom när han gick förbi vägen i Winteko. Hon såg inte Theodore Tabaro under folkmordet, men hörde att han ledde attacken i Winteko. Hon hörde det i början av oroligheterna, när man brände hus och plundrade kor. Hon hörde det från hutun Ernest, Gatemba och Celestine. Det var dessa som berättade vad som hänt i byn. Hon träffade dem när folkmordet nästan var slut.

Det är mycket viktigt för henne att Theodore Tabaro blir dömd eftersom han gjort massa dåliga saker i Winteko; det finns ingen anledning att han inte blir dömd. Det är även viktigt för hennes kusiner; de pratar med varandra.

Om gacaca

Hon deltog inte i informationsinsamlingen eller i gacaca. Hon blev kallad men vägrade att ta sig dit eftersom de var många som kunde lämna information. Hon sa att de borde fråga andra som bodde kvar.

Om den svenska förundersökningen

Hon blev uppringd av någon som sa att svensk polis ville träffa henne men hon fick inte veta varför. När hon blev kallad till Winteko förstod hon att det var därifrån de fått information. Förhöret skedde i Kigali. Hon hämtades till förhöret i en bil. Det var ingen som gav henne instruktioner inför förhöret. Den som hämtade henne – tolken som även är i tingsrätten – sa att hon skulle berätta vad hon varit med om och sett eller hört från andra.

Det är ingen som har försökt påverka henne inför förhöret i rätten.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När det uppmärksammas att hon i polisförhör uppgett att dörrarna i skolan var låsta uppges hon att det var så. Hon vet inte om dörrarna var låsta med nyckel men de var stängda.

52. Séraphine Nyiransababera

Séraphine Nyiransababera har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Séraphine Nyiransababera

Hon är född år 1957 i Nyakarenzo. Hon gifte sig i, och flyttade till, cellen Gahinga i sektorn Winteko år 1975 där hon alltjämt bor. På hennes ID-kort vid tiden för folkmordet stod att hon var tutsi. Hennes man var hutu och avled år 1986. Vid tiden för folkmordet bodde hon med sina fyra barn Odetta Mukayiranga (född 1976), Béata Mukayitesi (född 1978), Fidèle Mushimana (född 1983), och ett barn fött 1986.

Tiden efter den 6 april 1994

Efter att presidentens plan skjutits ned tog medborgarna skydd. Tutsier och hutuer delade på sig. Tutsiers kor fångades och deras hus brändes ned.

Den 8 april hade hon gömt sig i buskarna. Runt kl. 13 såg hon att Aloys Nzamwita tillfångatogs av Interahamwe när han vallade kor. Han togs tillsammans med korna till Theodore Tabaros hem där han dödades. Det var flera personer som tog Aloys Nzamwita, bl.a. Kamire och Nshogoza. Det skedde nedanför platsen där det nya cellkontoret ligger i buskarna vid teodlingar vid vägen mot Nyakanyinya. Från andra sidan såg de Aloys Nzamwita föras uppåt mot Theodore Tabaros hem. Hon såg inte när Aloys Nzamwita kom fram till Theodores hem. Det som gjorde att hon uppfattade att de tog honom till Theodore Tabaros bar var att de som tog Aloys Nzamwita hade spjut som var böjda. När hon senare befann sig hos Theodore Tabaro såg hon hur de försökte laga ett spjut som var böjt. Jean Nsengumuremyi berättade för Theodore Tabaros far Jean Binenwa att de använt spjutet mot Aloys Nzamwita. Theodore Tabaro var också närvarande.

Hon gömde sig därefter i buskarna och tog sig tillbaka när mörkret inföll.

En morgon vid fyrtiden kom Theodore Tabaro och Alphonse Havugimana hem till henne och tog henne till Theodores hem. De knackade på fönstret och ville ha medlemsavgift för Ubemfi. Det var bara hutuer som kunde vara medlemmar. Hon gav dem 500 rwandiska franc. De accepterade inte detta utan ville att hon skulle betala mer. Theodore Tabaro sa att om hon inte betalar så kommer hon få se. Medlemsavgiften var en påhittad anledning; Theodore Tabaro ville att hon skulle dödas. Theodore Tabaro hade en machete och en handgranat i bältet och hans vän hade en batong. Därefter togs hon hela vägen till Theodore Tabaros hem dit hon kom vid halv fem på morgonen. Anledningen till att hon följde med var att Theodore Tabaro beordrade henne; han skulle inte lämna henne. Hennes barn sov men äldsta barnet såg när hon fördes bort och grät. Hon uppfattade att hon fördes till Theodore Tabaros hus för att dödas.

Hon satt vid bänken framför Theodore Tabaros butik. Theodore gick in i huset. Där fanns också Jean Nsengumuremyi, Jean Binenwa och Kamire. Klockan fem blåste de i en visselpipa varefter hutumedborgare kom med machetes, klubbor och hackor och delade sig i två grupper. Första gruppen skulle gå och städa, dvs. flytta kroppar, vid ett vattendrag mellan Nyakanyinya och Winteko. Man kunde kasta kropparna var som helst och kasta på lite jord. De brukade skryta om det när de kom tillbaka. Den andra gruppen skulle skörda tutsiers bananer. Det var Theodore Tabaro, Nsengumuremyi och Mbembe som delade upp grupperna och bestämde vad som skulle göras. Kamire gick med gruppen som gick därifrån. Men Nsengumuremyi och Binenwa stannade kvar och pratade om spjutet som använts mot Aloys Nzamwita.

Hennes dotter Odetta togs till Theodore Tabaro av Nshogoza och en person till. Odetta berättade att hon blivit slagen och att gruppen som var ute och skulle skörda bananer hade jagat deras granne Theodimir Kamana och dödat honom utanför ingången till hennes hem. Kamana hade kastats i en latrin. Angriparna menade att hon skyddade tutsi eftersom Kamana dödat utanför hennes hem.

En man som hette Jonas Sezibera kom mot dem och berättade att Gottfried Munyemanzu, en köpman från Gihundwe som gömt sig i Winteko, dödat. När hon hörde det blev hon rädd. De angripare som stannat kvar gick till platsen där Gottfried dödat. Hon och dottern passade då hon på att springa hem; det var ungefär kl. 12. Anledningen till att dottern togs var att de båda

skulle dödas tillsammans men så blev det inte. När hon kom hem fanns ingenting kvar i huset. Getter, filter och lakan hade plundrats. Hon såg inte när det skedde men hon antar att det var personerna som mördade Kamana som plundrade huset. När de efter folkmordet kom tillbaka från Kongo var taket också borta.

Samma kväll som de kom tillbaka från Theodore Tabaro skickades Mazefu för att hämta henne och frågade vem som tillåtit henne att gå därifrån. Hon togs tillbaka till Theodore Tabaro. Hon tillfrågades om pengar som hon kunde lämna till styrelsen för att låta henne vara.

När hon kom tillbaka till Theodore Tabaro var han, hans lillebror Theophile och far Binenwa, Nsengumuremyi samt Modeste Karemera där. De hade bestämt att hon skulle dödas. Modeste Karemera bad om nåd för henne eftersom hon var gift med en som var hutu och var en av dem. Men Theodore Tabaro och Nsengumuremyi ville döda henne. De sa att om hon ville överleva måste hon betala pengar till styrelsen för att skydda henne och hennes barn. De sa att de hittat en tutsi hemma hos henne. Hon vet inte om de hade tagit henne till Theodore Tabaro om hon betalat, eller om de hade släppt henne om hon betalat när hon var där.

Hon fick gå därifrån för att få tag i pengar. Hon gömde sig då hos Télesphor Havigumana som bodde i Gahinga och var hutu men inte gjorde någon illa. Under tiden hos Télesphor kom Mbembe och letade efter henne. Télesphor skyddade henne genom att gömma henne på toaletten på dagarna. Hon stannade där tills hon kunde fly till Kongo.

Kännedom om Theodore Tabaro

Hon är som en moster i Theodore Tabaros familj. Hennes man och Theodore Tabaros far hade samma farfar. Deras familjer umgicks och hälsade på varandra. Hon kände till att Theodore Tabaro lämnat gendarmeriet. När han var ung, 17 – 18 år, var han snäll. När han kom tillbaka från kriget med gendarmeriet hade han förändrats; hon vet inte varför. De umgicks inte mycket därefter.

När bilden på den tilltalade zoomas in uppger hon att det är han, utan tvekan. Hon känner igen honom.

Om gacaca och den svenska förundersökningen

Hon har vittnat under informationsinsamlingen. Det som hon berättar här är det hon berättat i gacaca. Hon har inte medverkat i någon rättegång; det här är första gången.

Inför förhöret i den svenska förundersökningen fick hon en inbjudan via brev från celledaren att berätta vad hon berättat under informationsinsamlingen. Han sa att hon skulle berätta om vittnesmålet som hon lämnat. Han sa vem hon skulle höras om. Han berättade att hon skulle berätta, upprepa, vad hon sagt under informationsinsamlingen. Det är ingen som påverkat henne att säga vissa saker; hon har berättat vad hon iakttagit och hört.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

FL1: och, hur mycket var det...jag tror du sa det, hur mycket pengar ville de ha?

Séraphine: 5000.

FL1: förklarade de för dig varför du skulle betala 5000?

Séraphine: så, det var för att jag inte var hutu och jag hade inte någon man som skulle vara med dem och kriga.

FL1: mm. Vad hade hänt om du hade haft pengarna och kunnat betala dem när de kom?

Séraphine: de skulle lämna mig hemma.

FL1: men nu hade du inga pengar som du sa?

Séraphine: jag hade inte pengar.

Kommentar: Hon försökte ge dem pengar men de accepterade inte. Hon har glömt att berätta det för den svenska polisen. Hon uppfattade när hon togs att det var pga. att hon var tutsi och inte var en av dem. Hon hade ingen man och ingen som skyddade honom. Angriparna sa att pengarna var till en medlemsavgift. Det var ett sätt att hota henne för att hon inte hade någon som skyddade henne.

När hon uppmärksammas att hon i förhör sagt att hon under tre dagar sett personer ta saker från hennes hem, bl.a. tak och byggstenar, uppger hon följande. Hon har inte sett plundrarna eftersom hon var på flykt hos en granne.

53. Sixbert Musangamfura

Sixbert Musangamfura har hörts på begäran av Theodore Tabaro. Förhöret har skett via videolänk från Finland.

Allmänt om Sixbert Musangamfura

Han är född år 1960 i Gikongoro i Rwanda. Efter universitetsstudier arbetade han som journalist. Mellan åren 1990 och 1994 hade han en egen oberoende veckotidning i Rwanda; tidningen upphörde under folkmordet. Efter folkmordet arbetade han inom RPF-regeringen. Han var regeringssekreterare med uppgift att föra protokoll under regeringssammanträden. Han hade det arbetet till augusti 1994. Därefter arbetade han som chef för inrikesunderrättelsetjänsten till september 1995 när han lämnade Rwanda.

Om folkmordstiden

När Habyarimanas plan störtades befann han sig i Kigali. Han togs till RPF-kontrollerat område av RPF:s militär för att skyddas eftersom han hade samråd med deras underrättelsetjänst sedan tidigare. Hans hus var redan nedrivet av Interahamwe när RPF kom för att hämta honom.

Flykt från Rwanda

Han lämnade Rwanda i september 1995. Han hade som representant för Rwanda deltagit på ett internationellt säkerhetsmöte i Gabons huvudstad. Dåvarande regeringen hade problem och människor dödades av militären. Många inom regeringen stödde inte det beteendet. Många ministrar, inklusive statsministern samt han själv, valde därför att avgå. Han tog sig till Kenya via Elfenbenskusten. Han var i Kenya till år 1998 då han åkte till Finland.

I februari 1996 ville RPF-militär döda honom i Kenya. Hans nära vän Sendashonga, som han flytt tillsammans med, utsattes för ett mordförsök. Sendashonga hade varit inrikesminister när han var chef för underrättelsetjänsten. Han och Sendashonga lämnade landet av samma anledning. Underrättelsetjänsten sköt mot Sendashonga och det rapporterades i rwandisk radio att han blivit allvarligt skadad. När de insåg att han inte var skadad genomfördes ett annat misslyckat mordförsök mot honom i Nairobi. År 1998 attackerades de på nytt och Sendashonga dödades. Han kom undan och insåg att läget var allvarligt och flydde till Finland. De hade startat ett parti (FRD) och skrivit artiklar. De hade vid en presskonferens avslöjat hur RPF-soldater avrättade människor. De avslöjade vad som hände i Gitarama där

18 000 människor dödats. Polisen i Kenya sa efter sin förundersökning att det var en rwandisk ambassadanställd som var involverad; man hittade honom med vapen. Kenya bestämde att stänga den rwandiska ambassaden. I egenskap av rwandier visste han att den rwandiska regeringen låg bakom förföljelsen. Regeringen skickade meddelanden om att de kommer att fortsätta tills de dör.

UNHCR hjälpte honom med skydd eftersom läget var akut. Finland accepterade att ta emot honom. När han kom till Finland var man medveten om hans säkerhetssituation. Även i dag behöver han skydd.

Rwanda som rättsstat; särskilt om folkmordsutredningar

Det sker många folkmordsutredningar i Rwanda. Visst har tutsi dödats och det finns personer som verkligen begått brott och dessa utreds. Det har dock visat sig att det har riktats anklagelser mot personer som inte begått brott. Man har upprättat listor, men de upprättades inte för personer som är anklagade för brott utan människor som var ledare, borgmästare, prefekter. Han var fortfarande i landet och med bland de som upprättade listorna. Listorna grundades bara på politiska skäl, inte på att personerna begått brott. Motståndare till regeringen anklagades för folkmord – mest de som befann sig i Rwanda som kunde sättas i fängelse. Listorna upprättades år 1994. De flesta som stod på listorna hade lämnat landet. Regeringen hade i uppgift att hitta personer som skulle vittna mot dem. Det skulle inte se bra ut om det visade sig att listorna innehöll namn på oskyldiga. Men på listorna fanns både skyldiga och vissa oskyldiga. Listorna skickades till Interpol innan utredningar genomfördes. Interpol förklarade att det behövdes bevis innan någon kunde gripas. Det var därför regeringen började leta vittnen. Han var kvar i Rwanda då. Han har varit på Interpols kontor i Frankrike för att diskutera hur de eftersökta skulle kunna gripas.

De som befann sig utanför landet började begäras utlämnade. Om regeringen ville anklaga någon fick man hitta och förbereda personer som skulle anklaga personen. Vid ICTR har det hänt att personer som anklagat en person visat sig inte ens känna till personen som anklagas. Bortsett de som anklagades av politiska skäl fanns andra som anklagades pga. mark. Han känner väl till de fall han var inblandad i då han var i landet. Därefter har han följt upp fall från Arusha och pratat med många domare och åklagare. Han har engagerat sig sedan flykten och även vittnat i många länder, bl.a. USA, Frankrike, Belgien, Storbritannien. Han har vittnat både för åklagar- och försvarssidan. Som åklagarvittne har han t.ex. vittnat mot personer som han kände till haft ansvar för folkmordet. Som försvarsvittne har han lämnat vittnesmål till de tilltalades fördel eftersom han känt till att personerna inte var skyldiga. Han har även lämnat vittnesmål om sin kännedom om Rwanda. Eftersom han varit journalist med egen tidning hade han mycket information om vad som hände innan folkmordet, vilket ICTR använde.

Om Rakiya Omaar

Han känner till Rakiya Omaar sedan folkmordstiden och har pratat med henne många gånger. Hon kom ofta med RPF-militären till platsen han skyddades på. Han har genomfört många intervjuer med Rakiya Omaar och hade fortsatt kontakt med henne tills makten återtog och de kom tillbaka till Kigali. Han visste att hon skrev en bok. Hon bad om hjälp av den regering han tillhörde. Hon bad mest om hjälp med säkerhet; under folkmordstiden och kort tid därefter behövde hon militär eskort för att genomföra intervjuer på fältet. Hon behövde även logistisk hjälp med transport. Hjälpen bekostades av underrättelsetjänsten eller militärtjänsten. Rakiya Omaar kände inte till Rwanda innan hon kom dit. De skulle se till att det fanns människor hon kunde träffa och intervjuas – personer som berättade den sanning regeringen

ville. Rakiya Omaar talade engelska och lite franska men inte kinyarwanda. De båda tolkar hon hade med sig kom från RPF och har alltjämt höga positioner inom RPF.

Om det finska målet om Bazaramba

I folkmordsmålet mot Bazaramba i Finland arbetade som konsult, särskilt med försvararen som behövde hans råd. Han hjälpte också försvararen att förstå vittnen och förstå handlingar på kinyarwanda. Han var dock inte med under rättegången. Han har fått ta del av handlingar och fick betalt för råden han gav till försvararen. Bazaramba blev dömd och sitter fortfarande i fängelse i Finland. Rwanda hade begärt att Bazaramba skulle utlämnas men det blev inte så.

Det visade sig att det fanns vittnen som förberetts angående vad de skulle säga. Man kunde märka det pga. att vittnen berättade samma vittnesmål på samma sätt, och att vittnen berättade fel datum. I ICTR kunde man se att vittnen förberetts att berätta saker på ett visst sätt. Vittnen som senare sökt asyl i andra länder berättade att deras vittnesmål förberetts. Han har fått den informationen när han vittnat i olika länder. Han har också fått information från politiker. Ett vittne han pratade med berättade det för honom. Vittnet hade problem och ville ha hans råd.

Det var försvaret och inte han som påstod att vittnen påverkats i Bazaramba-målet. Grunden för påståendet var detaljerna i vittnesmålen. En person vid namn Emir hade berättat för honom att vittnen förberetts. Emir sa att han kunde berätta om det om han fick skydd. Han berättade om det för Bazarambas försvarare. Han vet inte om försvaret förde in det i rättegången. Advokaten och Emir hade bestämt ett möte i Bujumbura men Emir vågade inte åka dit.

Det stämmer att det var många personer – upp mot 100 – som hördes i Bazarambas rättegång. Han kan inte uttala sig om hur många vittnen som var påverkade. Han vet mycket om ärendet eftersom han sett handlingar och samarbetat med försvaret. Han slutsats är att det fanns vittnen som var påverkade. Uppskattningsvis hälften av vittnena var påverkade. Det visade sig att vissa var påverkade och vissa berättade vad de faktiskt varit med om. Hans bedömning skiljer sig från den finska domstolens bedömning.

Om den svenska förundersökningen och målet i tingsrätten

Han hade kontakt med polisen Cecilia inför förhöret med polisen. Med vid förhöret fanns även en försvarsadvokat och en åklagare. Han fick inte veta vem utredningen handlade om. Första gången han såg namnet Theodore Tabaro var när han blev kallad till domstolen för att vittna. Han kände inte till Theodore Tabaro (eller Rukeratabaro) sedan tidigare.

Om användning av ordet ”kackerlacka”

Ordet ”kackerlacka” användes innan och under folkmordet. Ordet finns i språket och används än i dag för att beskriva insekten kackerlacka. Det används i dag också.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När det uppmärksammas att han i förhör uppgett att endast 2 – 5 procent av vittnesmålen i den finska rättegången var falska uppger han följande. Han kommer inte ihåg procentsatsen han uppgav i polisförhör men han angav att vissa vittnesmålen var falska. Han tror att problemet ligger i översättningen; när han sa en del kanske ni förstod det som hälften. Han sa ”en del” på franska i polisförhöret och det är det han menar även i dag. För honom är en eller fem procent ”en del”.

54. Straton Manigabe

Straton Manigabe har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Straton Manigabe

Han är född år 1966. Han har haft smeknamnet Babwire. Han har gått åtta år i grundskolan i Nyakanyinya, där han också är född och uppväxt. Han bodde ca 15 minuters gång från skolan i Nyakanyinya. Vid tiden för folkmordet hade han ett ID-kort som angav hans etnicitet som hutu. Han bodde med sin mamma och sin storebror Silas Rwasibo, som också var hutu och hade varit militär under den före detta regeringen. Vid tiden för folkmordet var Silas polis vid kommunen. Han hade även syskonen Claver Kayihura, Athanase Kampayana, Anastase Hagenimana, Faustin Nduwimana, Anastasia Mukagatana och Liberata Mukakaberuka. Han hade en bar som låg vid skolan i Nyakanyinya och var sedan år 1990, när tutsiledare ersattes av hutuer efter order från kommunen, ansvarig för cellen Kabaheshi, samma cell som han bodde i. Som ledare representerar man medborgarna i byn, t.ex. vid möten vid sektorn eller kommunen. Uppdraget var opolitiskt. Rådgivaren för Nyakanyinya, Jean-Bosco Harerimana, var överordnad honom.

Tiden efter den 6 april 1994

Efter att presidentens plan sköts ned blev det oordning och alla stannade inomhus. Några dagar senare såg de att hus började brinna i granncellen Winteko. De såg Theodomile Kamanas och Zayasi Rugerekas hus i brand. Dagen efter gick människor från Winteko mot Nyakanyinya. Runt kl. 14 exploderade en granat ovanför Evariste Muhizis hem i Winteko. Han var inte på plats men Nyakanyinya och Winteko är två kullar bredvid varandra. När granaten exploderade var han hemma och hörde oväsen och dammutveckling. Dagen efter granatexplosionen berättade Emmanuel Muhirwa, som flytt till Nyakanyinya från Winteko, att Interahamwe gick runt och brände hus och dödade tutsier. Det var samma dag som granaten exploderat. Emmanuel Muhirwa gick till Innocent Ngirabatware och lämnade sina kor där. Sedan fortsatte Emmanuel Muhirwa till skolan i Nyakanyinya. Det var ungefär 800 – 1 000 personer som tagit skydd i skolan. Han såg flera han kände igen, bl.a. Emmanuel Muhirwa, Victor Ntagara och Vedaste Gakwaya/Mukurura.

När man insåg att många tagit skydd i Nyakanyinya höll rådgivarna den 11 april ett möte i kommunen. Rådgivaren Jean Bosco Harerimana berättade om mötet. Bland annat Sendege, MRND-ordförande i området, Evariste Batemba och Munyampeta hade varit med på mötet. Man hade sagt till Harerimana att han inte var någon ledare och skulle ersättas eftersom han inte dödat de tutsier som tagit skydd i Nyakanyinya. Harerimana hade så sagt att han inte kunde döda tutsierna eftersom de var så många. Harerimana behövde därför förstärkning. Det visade sig senare att Harerimana kallade på Interahamwe Mururu, Cyete, Mutongo, Nyakarenzo och Winteko. Det var omöjligt att personer skulle komma från olika sektorer utan att bli kallade. Eftersom det var flera personer som tagit skydd i skolan kunde en sektor inte klara av dem.

13 april 1994

Runt kl. 7 på morgonen den 13 april kom hans storebror Silas till en bar i Kabaheshi efter att ha jobbat hela natten. Silas sa att de kommer att dödas tillsammans med tutsierna om de bara sitter där. Då började de sätta elda på hus i deras cell. De var ungefär 20 personer från Kabaheshi. De gick uppåt mot skolan och hörde skottlossning samt granatexplosioner runt kl. 13 – 14. När de kom till skolan sa rådgivaren Jean-Bosco Harerimana att de skulle ta av sig sina skjortor för att inte döda varandra. Rådgivaren sa också att de skulle lägga sig på marken

när de hörde granatexplosioner och skottlossning. Innan folk dog så Harerimana till Patrice Hitimana att beordra alla tutsier att lämna över sina vapen och sedan föra in tutsier i klassrum, att de inte skulle vara på gårdsplanen. När han kom till skolan var tutsierna redan inne i klassrummen och tutsierna hade inget att försvara sig med eftersom deras vapen låg utanför.

När han kom till skolgården fanns där fler än 1 000 angripare från hans cell och från sektorerna Winteko, Nyakarenzo, Mururu, Cyete och Mutongo. Angriparna hade vapen. Från Winteko kände han igen Ndereya, Rwagasore, Vianny Kalisa och flera andra. Innan folkmordet brukade han passera Winteko och kunde se Interahamwe träna vid baren vid Binenwas hem där Theodore och syskonen brukade arbeta.

Man bad de äldre tutsierna komma ut för att förhandla. Victor Ntagara, Vedaste Gakwaya/Mukurura, läraren Bosco (vars fru hette Faina och också var lärare), som var viktiga personer från Winteko, kom då ut. Sedan kom även Venuste och Pauline. Men ingen förhandling skulle äga rum; det var ett sätt att få ut de starkare eller mer utbildade. När de tre männen kom ut ställdes de på rad och sköts ihjäl av Silas. Även Venuste och Pauline från Nyakanyinya togs ut och dödades.

Inte långt därefter började angriparna skjuta mot klassrummet. Klassrummet hade fönster åt olika håll. Fönstren var mot skolgården. Han kan inte riktigt minnas om det fanns fönster åt baksidan. Det fanns tre fönster åt baksidan; man kan inte sitta i ett klassrum med fönster åt bara en sida.

Angriparna sköt och sköt. Vissa togs ut och sköts vid gårdsplanen. Han såg att Silas Rwasibu och Sakarije Damienne ("Sergeant") från Mururu hade skjutvapen. Angriparna hade också granater. Han vet inte hur många som hade granater men fler än en granat kastades in i klassrummet. De blev tillsagda att hämta torkat gräs för att sätta eld på skolan. Bortsett från några enstaka personer kunde de som var i klassrum inte komma ut. Dödanet pågick ca en timme. Rådgivaren sa då att kvinnor och flickor skulle komma ut. Det var innan man satte eld på skolan. Ca 50 kvinnor och barn togs ut och fördes till ett annat klassrum bakom skolan. Därefter tog sig Mikeshimana upp på taket, hällde ner bensin i skolan och brände ihjäl de som fanns i skolan. Det var inga män som tog sig ut. De män som försökte ta sig ut dödades med skjutvapen, klubbor eller spjut.

När elden upphört uppmanade rådgivaren dem att gå in och döda de som fanns kvar och blivit försvagade av brandröken.

Bortsett från de fem som dödades på gården dödades alla i klassrummet. På den sidan han var i hade alla människor dödat av rök och eld. Det var bara män som fanns där. Det fanns dock kvinnor bland de döda. Det fanns små rum som var som förvaringsrum där vissa hade gömt sig; alla hade dött av rök och eld. På andra sidan rummet fanns personer som inte hade dött utan endast försvagats. Dessa fick dödas med klubbor.

När de kontrollerat att alla dödat fick de gå hem. Det hade börjat bli mörkt och klockan var runt 18 – 19.

När han var på väg för att plundra hos Rucyha träffade han Rwagasore och Vianny som kom med däck från Evariste Ntagaras bil i Winteko. Det var när det började bli mörkt. Sedan gick han tillbaka till skolan. Skolan hade då redan satts i brand. Han såg att man öppnade ett klassrum och kastade in däcken, hällde bensin och tände på. Syftet var att alla människor skulle dö av röken. Han gick sedan hem mellan kl. 18 – 19.

Tiden efter den 13 april 1994

Under dagen den 14 april gick han förbi skolan och såg andra personer som rörde sig i området. Det såg inte bra ut, som ett ställe där 800 – 1 000 personer dödats. Han såg fem döda kroppar på skolgården. Övriga kroppar låg i klassrummet. Han såg kroppen av Daniel Nzimurinda, som han tidigare sett levande vid skolan.

Rådgivaren beordrade dem att kasta döda kroppar i skolans två latriner vilket de gjorde på kvällen den 14 april.

Kvinnorna dödades den 19 april. Han var med även då. Det var inga angripare från Winteko med. Det var färre kvinnor kvar, ca 40 – 50. De kvinnor som inte fanns kvar hade tagit sig ut i samhället men han vet inte hur.

Kännedom om Theodore

Han vet inte vad Theodore som hade en bar i Winteko hette i efternamn, men Theodores far hette Yohani Binenwa. Han gick i samma klass som Theodores syster Francine. Han har innan folkmordet inleddes sett Theodore i Interahamwe-klädsel i Winteko. Han såg ofta Theodore vid dennes bar. Han kände Theodore sedan tidigare; han brukade gå förbi och handla i butiken på kredit. Han har sett Theodore och Rwagasore dricka tillsammans vid baren. Han har inte sett Theodore under folkmordet.

Han såg Theodore vid baren någon gång när de skulle på säkerhetsmöte vid kommunhuset innan april 1994. Han har sett Theodore vid baren i maj och juni 1994. Han såg Theodore efter kriget; då hade Theodore inte Interahamwe-klädsel eftersom de insåg att de förlorat.

Tiden efter folkmordet

Han satt i fängelse från november 1994. Han erkände sina gärningar men han dömdes initialt till livstids fängelse eftersom medhjälpare sa att han ljög. Andra medgärningsmän fick dödsstraff. Han överklagade och målet togs upp 2006. Grunden för att han skulle få kortare straff var att han hjälpt rättsväsendet att få veta vad som hänt i Nyakanyinya. Under den andra rättegången insåg de andra medgärningsmännen att han talade sanning. Han dömdes till tolv års fängelse för brott som begicks i Nyakanyinya, bl.a. attacken mot skolan. Han hade redan avtjänat den tiden och släpptes därför.

Inför den andra rättegången hade den rwandiska regimen fått de andra medgärningsmännen att inse fördelarna av att erkänna vilket de också gjorde. Fördelarna med att erkänna stod i gacacalagen; man skulle då få sitt straff nedsatt. En styrelse kom många gånger till fängelset för att undervisa dem om fördelarna med att erkänna sina gärningar. Styrelsen sa att den som erkänner sina gärningar och ber om ursäkt kan få sänkt straff.

Han har deltagit i informationsinsamling. Han vet inte om Theodores namn förekommit eftersom man i fängelset satt uppdelade i sektorer; han satt med människor från Nyakanyinya-området.

Om den svenska förundersökningen

Det var åklagarkontoret som kallade honom till förhöret med den svenska polisen. De skickade en skriftlig kallelse. Han fick inte förklarat för sig varför han skulle komma. Han hade inte telefonkontakt med någon inför förhöret. Det var ingen som sa vad han skulle säga eller inte säga inför förhöret; han berättade vad han varit med om och sett själv. Efter att han träffade poliserna lämnade han sitt telefonnummer och blev för några dagar sedan uppringd av

någon som sa att han skulle infinna sig i Kigali. Det är ingen som sagt åt honom vad han ska säga eller inte säga inför förhöret i rätten.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När han uppmärksammas på att han i förhör uppgett att han, inför förhöret, haft telefonkontakt med någon som arbetar på vittnesskyddet uppger han följande. Det har han inte sagt. Det stämmer inte. Han blev kallad av åklagarkontoret och när han kom dit pratade han med vita personer. Tillfrågad om han känner till Jean Baptiste uppger han att det är personen som är ansvarig för åklagarkontoret i Rusizi. Han har inte kontakt med Jean Baptiste förutom att han lämnat sitt telefonnummer och skulle ringa när han kom till Kigali. Det var Jean Baptiste som ringde upp honom och kallade honom till förhöret med svensk polis.

55. Theobard Rutihunza

Theobard Rutihunza har hörts på begäran av Theodore Tabaro. Förhöret har skett via videolänk från Frankrike.

Allmänt om Theobard Rutihunza

Han är född år 1947 i Rwanda. Han har genomfört eftergymnasial utbildning i Rwanda och Lyon och har en kandidatexamen i internationella mänskliga rättigheter. Han har arbetat med undervisning och varit protokollförare vid domstol.

Mellan åren 1975 och 1986 var han borgmästare i kommunen Karengera. Under samma tid var han även rådgivare/ledamot i prefekturen Cyangugu; han var en del av den rådgivande församlingen kring prefekturen.

Från 1990 och framåt har han ägnat sig åt att skydda mänskliga rättigheter. Det handlar om att följa upp olika ärenden och tillvarata befolkningens rättigheter. Han har arbetat i föreningen Liprodor (*Ligue Rwandaise Pour la Promotion et la Defence des Droits de l'homme*) som sedan blivit utsatt för påtryckningar och nu förstörts av maktinnehavare. Liprodor samarbetade med flera andra organisationer i världen. Redan när han befann sig i Rwanda började Liprodor tillintetgöras; det var därför han blev jagad från landet. Sedan har andra försökt igen men Liprodor har hela tiden tryckts ned. Organisationen existerar alltjämt till namnet och ledamöter har ersatts av FPR-ledamöter. Man ville inte ta bort namnet eftersom det hade visst värde inom landet. På sätt och vis har man återvunnit namnet för att få det att fungera i de syften som passar FPR.

Om tiden efter folkmordet

Efter folkmordet var han prefekt i Cyangugu mellan november 1994 – 1996. Han arbetade på ett cementföretag och var samtidigt ordförande i Liprodor. Han var medlem i MDR och efter Arushaavtalet erbjöd partiet honom tjänsten som prefekt i Cyangugu. Hans arbete bestod dels av att representera centralmakten, dels av att representera befolkningen i Cyangugu. Han förde vidare order från staten till befolkningen och åt andra hållet förde han fram befolkningens önskemål till de centrala makthavarna. Arbetet på fältet bestod i att försäkra sig om att förvaltningen i kommunerna fungerade. Han var ansvarig för all statlig förvaltning i prefekturen, inklusive armén, polis, rättsväsende, allmänt anläggningsarbete etc.

Om hur folkmordet och dess eftersvallningar hanterades i Cyangugu

Tiden efter folkmordet var den svåraste tiden i Rwandas historia – det fanns döda, flyktingar och annat som behövde åtgärdas akut. Han åkte runt i hela Cyangugu-regionen. De genomförde utredningar om ansvar för folkmordet på prefekturnivå och på nationell nivå som samordnades av högskole- och vetenskapsministeriet. MR-föreningar gjorde också undersökningar om det som hänt.

Det första som behövde göras var att få bort döda kroppar för att undvika smittspridning. De fick övertala flyktingar att återvända hem. Det fanns föräldralösa som behövdes omhändertas. Det fanns personer som klarat sig undan som skulle få återta sina hem. Det var ett komplicerat arbete och en tuff tid. De arresterade förövare. Domstolarna var förstörda; de flesta domarna var döda. Först identifierade de platserna för brotten. Sedan skulle de identifiera förövare men de flesta hade flytt landet eftersom den avsatta regeringen sagt att de skulle lämna. Strategin gick ut på att landet skulle vara tomt när FPR kom in; regeringen tvingade folk att lämna landet när FPR tog makten i juni – juli 1994. Folkmordet ägde rum i dagsljus så mördarna var kända. Man behövde därför identifiera alla platser där det skett för att brottsoffer skulle kunna berätta vad som hänt. De förövare som var kvar arresterades, men andra hade lämnat till Zaire eller Burundi. Förövarna var kända personer som borgmästare, kommunala rådgivare och politiskt ansvariga. Det fanns också andra personer som varit aktörer i folkmordet och det var flyktingar från Burundi. Arbetet gick ut på att identifiera vem som gjort vad var men grupperna förflyttade sig från en plats till en annan. Medarbetare till åklagaren och statstjänstemän identifierade och arresterade förövare, gjorde utredningar med ett team från ministeriet för utbildning och vetenskap – det var inte han som sysslade med det. De gjorde listor över misstänkta som skickades till Justitieministeriet och åklagarna. Dessa listor låg till grund för att ta fram vilka som var skyldiga till folkmordet. Det fanns listor som var publicerade i officiella tidsskrifter. I egenskap av prefekt kunde han ta del av listor men påstår inte att han sett alla listor. Man fick börja med att identifiera ledarna inom rörelsen och ofta var det ledare inom de olika sektorerna. De flesta förövarna var kända för praktiskt taget alla. När listorna upprättades kunde vem som helst kunde ange någon som skulle vara med på listan. Man hade inte kontrollerat om personerna verkligen gjort det de anklagades för. På listorna fanns ofta affärsmän, bönder, unga och äldre personer.

Om varför han lämnade Rwanda

Han och de som satt vid makten kunde inte längre komma överens och han begärde då sitt avsked. Makthavarna gav honom inte längre möjlighet att göra jobbet. De förföljde honom och försökte skrämma honom. De har förödmjukat honom och hans fru. Han förföljdes eftersom han arbetade för mänskliga rättigheter. Han kunde inte tolerera att man efter folkmordet ägnade sig åt att döda personer och genomföra massakrer. Efter att han avgått ville han fortsätta sina studier i Europa men han hindrades från det och fängslades utan domstolsförhandling mellan åren 1996 och 1999. Han anklagades för förskingring trots att han inte hade någonting med räkenskaperna att göra. Om regimen i Rwanda inte kan anklaga någon för folkmord brukar man anklaga för förskingring. Han lämnade Rwanda år 2002 när han släpptes från fängelset. Han lämnade fängelset år 1999 men lämnade inte landet då utan först år 2002.

Kännedom om Rwanda efter att han lämnade år 2002

Från Frankrike följer han vad som händer i Rwanda genom det internationella nätverket för att skydda mänskliga rättigheter. De har bl.a. direkta kontakter i Rwanda. Tidigare arbetade de med andra organisationer för mänskliga rättigheter i Rwanda. En del av de medlemmarna är

fortfarande kvar i Rwanda och en del har drivits bort. De fortsätter med sitt jobb även om de är i andra länder. Han har släktingar i Rwanda som han kan få färsk information av.

Rwandas rättsväsende i dag

Rättsväsendet är inte oberoende. Det finns ingen maktfördelning mellan parlament, regering och rättssystem. Politiska domar avkunnas pga. order eller ett telefonsamtal. Det är katastrofalt. Chefer på högre och lägre nivå kan slängas i fängelse helt godtyckligt. Rwanda karaktäriseras vad gäller mänskliga rättigheter av massöverträdelser. Liv har inget värde och man kan dödas.

Folkmordsanklagelser är kanske det främsta vapnet man använder sig av för att kunna behålla makten. Det man kan göra är att peka ut en person som man är intresserad av och komma med falska vittnesmål. Det finns många exempel på detta. Det mest kända fallet är Bizimungu som var den första presidenten efter folkmordet. Han anklagades för att splittring och spridning av folkmordsideologi och blev inlåst under fem år. När Bizimungu skulle grunda ett politiskt parti kom anklagelserna mot honom år 2002. Madam Ingabire är ett annat exempel. Vittnen påverkades för att anklaga henne inför domstol. Det finns väldigt många exempel. Vid Arusha har människor gripits för att ha kränkt ledamöter i rätten och falska vittnesmål har förekommit. Vid Arusha anklagades vissa för våldtäkt och att ha smittat offer med hiv. När man undersökte personerna visade det sig att de inte var smittade av hiv.

Han har direkta kunskaper om vittnen som påverkats. Man bad människor vittna och om de vägrade sattes de i fängelse. Han vet detta eftersom han arbetar inom ett nätverk och skriver rapporter. Han har gjort många undersökningar. Det rör sig om människor man träffar som man känner som vet precis hur det går till. Han har personligen träffat människor som berättar om det. En av hans kolleger som var ekonomiskt ansvarig för nätverket för mänskliga rättigheter sattes i fängelse fast han visste inte ens vad presidenten Bizimungu hade gjort.

När han satt i fängelse kom personer som tvingats vittna mot Celestine Rwigema, som var premiärminister i Rwanda mellan åren 1999 och 2003.

Man väljer ut någon som man vill arrestera eller döda politiskt. Myndigheterna skriver ner ett vittnesmål som presenteras för vittnen som får lära sig det utantill. Det är någonting som de ser och upplever varje dag. Varje dag mutas vittnen med pengar, saker eller tjänster för att ljuga. Falska vittnesmål behöver man inte – det är bara en maskerad för att övertyga.

Kännedom om Theodore Tabaro

När han fick höra talas om Theodore Tabaro i den nu pågående processen kom han på att han hört talas om honom i Gatangara. Där fanns en vägspärr genom vilken inte många kunde ta sig förbi. Men man talade om en ung man som kommit förbi med en ung tutsikvinna som var nära att dö. Det var en man som hade riskerat sitt liv för att rädda den här tutsikvinnan. Det var en vägspärr där man var väldigt grymma och sköt mot alla som åkte förbi. Inga tutsier skulle kunna ta sig förbi den spärren. Kvinnan blev räddad av Theodore Tabaro. Theodore Tabaro var med dem som transporterade kvinnan till förlossningen. Det var den enda tutsikvinnan som lyckats ta sig genom vägspärren. De andra tutsierna som försökte ta sig förbi dödades.

Han kom under tiden i Rwanda inte över namnet Theodore Rukeratabaro vid något tillfälle. Han fick information om Theodore först under den nu pågående processen. Theodore Rukeratabaros pappa greps dock. Många flydde till Kongo. Theodore Rukeratabaros pappa

fanns med på listor över personer som skulle ha varit delaktiga i folkmordet. Han tror att pappans namn var Rukeratabaro – det är det namnet han sett på en lista. Han kom ihåg att han sett namnet på en lista när man pratat om händelsen. Han minns inte pappans förnamn. Han kände inte till Theodore Tabaro och dennes pappa sedan tidigare men han bodde i prefekturen och kände till vissa om än inte alla. Han förstod att det var Theodore Tabaros pappa eftersom man pratade om Theodore Tabaro när denne greps. Han såg ärendet om Theodore Tabaro i tidningarna. Det finns rwandier i Lyon och Paris och alla pratar om det. Han har pratat med andra om Theodore Tabaros ärende men han vet inte om det är släktingar till Theodore Tabaro. Det är ingen som pratat med honom om listorna innan förhöret. Han känner inte till namnet Binenwa. Han fick kännedom om namnet Theodore Tabaro innan han kom till Stockholm för att förhöras av polisen och kopplade ihop det med händelsen vid vägspärren. Det var Jean-Marie Ndagimna, som tidigare var ambassadör och i dag bor nära Paris, som gav honom namnet. Han berättade om händelsen och Jean-Marie satte namn på personen som hjälpte tutsiflickan. Jean-Marie bodde alldeles i närheten och känner och var granne till Binenwa i Winteko. Ndagimna kände Theodore Tabaros pappa. Han vet inte om Ndagimna har kontakt med Theodore Tabaros pappa eller någon annan släkting än i dag. Han tror att han inte berättade om kontakterna med Ndagimna för svensk polis eftersom han inte kan berätta allting.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När det uppmärksammas att han i polisförhör uppgett att han sett Theodore Tabaros fars namn på en lista över misstänkta förövare, och att denne hette Binenwa och inte, som han uppgett i rätten, Rukeratabaro, uppger han följande. Han känner inte till någon Binenwa. Han vet inte vem det är och har inte hört namnet förr. Uttalet som används i rätten – Binema – är inte detsamma som det han känt till – Binenwa.

56. Timothy Longman

Timothy Longman har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via ljudlänk från USA.

Akademisk och professionell bakgrund

År 1992 reste han till Rwanda för att genomföra efterforskningar till sin avhandling som han skrev vid University of Wisconsin. Forskningen fokuserade på relationen mellan stat och kyrka. Han lämnade Rwanda ungefär elva månader innan folkmordet påbörjades och skrev sin avhandling under tiden folkmordet pågick. Den slutliga versionen blev klar år 1995 och handlade om folkmordet och kyrkan. Efter att han var klar med avhandlingen fick han en anställning hos *Human Rights Watch* (HRW) som förde honom tillbaka till Rwanda. Under det året han tillbringade på HRW handlade hans forskning främst om folkmordet – arbetet skedde år 1995 – 1996 och ledde till boken *Leave None to Tell the Story*. Han var del av en forskningsgrupp på åtta personer och skrev utkast till vissa av kapitlen. Han besökte under den perioden Cyangugu men bedrev ingen forskning där. Från åren 2001 – 2006 hade han en forskartjänst på University of Berkeley i Kalifornien. De bedrev en studie där återuppbyggnad efter våld jämfördes mellan forna Jugoslavien och Rwanda. Det innefattade ett kortvarigt – några dagars – besök i Cyangugu. Han har inte besökt Rwanda därefter.

År 2017 publicerade han en bok som delvis grundades på forskning som genomfördes år 2015; han var dock inte på plats i Rwanda under forskningen.

Att han inte varit i Rwanda sedan 2006 beror dels på att han arbetat med andra projekt, dels pga. att han inte längre känner sig så säker i Rwanda pga. kritiken han framfört mot regimen. Det gäller sedan år 2006 – han hade redan publicerat flera saker som uttrycker kritik mot den nuvarande regeringen.

Han är i dag biträdande professor i statskunskap och internationella relationer vid Boston University.

Forskningen bakom *Leave None to tell the Story*

Två typer av forskningsmetoder användes i arbetet inför boken. Den ena var att intervjua ögonvittnen, såväl gärningsmän som överlevare och personer som inte var inblandade. De intervjuer han höll i ägde oftast rum lokalt. Bokens huvudförfattare höll i intervjuer med människor på nationell nivå och utanför Rwanda. Utöver intervjuerna forskade de i arkiv. Det fanns flera regionala och lokala statliga kontor som gick igenom för att söka information om folkmordet.

Bakgrunden till folkmordet/konflikten mellan hutu och tutsi

Kolonialtiden förstärkte konflikten mellan hutu och tutsi. Kolonialmakterna gjorde konflikten till en rasdistinktion och den blev därmed oflexibel. Diskriminerande lagar och regler som infördes av kolonialmakterna gav vikt och mening till splittringen.

Möjligheter att ”byta” etnicitet

När ID-kort infördes blev etniciteterna fastslagna av byråkrati. Det enda sättet att ändra sin etniska identitet var att muta tjänstemän. Det var ganska vanligt att folk försökte ändra sin etnicitet till hutu. Men under folkmordets gång gjordes försök att hitta och avslöja personer som ändrat sin etniska tillhörighet så att även dem kunde dödas. Han känner till ett antal fall när människor ändrat sin etnicitet, oftast genom mutor eller att man kände någon byråkrat. Ett antal av dessa avslöjades och dödades. En del personer som egentligen var tutsi deltog i folkmordet för att påvisa att de var hutu.

Om RPFs invasion av Rwanda år 1990 och därpå följande strider

År 1990 pågick en del oroligheter i landet pga. en inhemsk demokratirörelse. Det var många moderata hutuer och även tutsier som krävde att det skulle finnas en laglig opposition, en fri press och yttrandefrihet. RPF var en rebellgrupp som främst bestod av tutsiflyktingar i Uganda. Ett antal ledare i RPF deltog i störtandet av ledningen i Uganda 1986. På grund av oroligheterna i Rwanda tyckte ledarna i RPF att det var ett bra tillfälle att störta ledningen i Rwanda precis som skett i Uganda. Man försökte därför invadera nordöstra Rwanda år 1990 och till en början var det ett förfärligt misslyckande. Därefter lyckades RPF få många fler soldater, främst tutsier från Uganda, Burundi och nuvarande Kongo.

RPFs attacker började den 1 oktober 1990. Den 4 oktober iscensatte militären en attack i Kigali som RPF beskylldes för. Attacken användes för att rättfärdiga gripandet av tusentals tutsier och moderata hutuer. Polisen involverades i att gripa regimotståndare i syfte att skydda den nationella säkerheten. Efter de inledande attackerna fortsatte RPF att angripa landet varje månad och blev mer och mer framgångsrika varje gång. Det är möjligt att gendarmer deltog i striderna; när RPF angrep områden i norra Rwanda skyddade gendarmer den lokala befolkningen. Varje angrepp följdes av en massaker av tutsier i Rwanda. Dessa angrepp framställdes för att se ut som spontana attacker av befolkningen. I januari 1993 kom ett internationellt forskningsteam fram till att alla attacker godkännts och planerats av regeringen. Angreppen utfördes främst av lokal civilbefolkning uppbackad av polis och

gendarmer, instruerade av regimen. Gendarmeriet var den nationella polisstyrkan och polisen var lokal.

Efter den inledande attacken misstänkliggjordes tutsier och de flesta som greps efter den 4 oktober 1990 var tutsier. Ett antal tutsier som gripits flydde Rwanda när de släpptes. Allt eftersom kriget fortskred blev motsättningarna mellan hutuer och tutsier starkare. Under tiden han var i landet 1992 – 1993 stegrades spänningarna allt mer drastiskt – särskilt efter attacken i februari 1993. Allt eftersom RPF blev mer och mer framgångsrika och tog fler territorier och skapade internflyktingar blev attityden mot RPF allt mer negativ i Rwanda. Attityden mot tutsier blev starkare allt eftersom kriget stegrades. Efter attacken i februari 1993 frågade flera av hans vänner som var tutsier om de borde lämna landet.

Fredsavtalet i Arusha 1993

Till och med månaden innan fredsavtalet ingicks pågick ansträngningar för att underminera avtalet. Det fanns en verklig tillväxt av hutuextremism som anklagade oppositionspartierna för att de förrådade hutuers intressen. Under den tiden uppstod en klyfta i oppositionen mellan hutunationaliteter och den mer moderata gruppen. Med Arushaavtalen blev den klyftan allt djupare. Efter försöket till statskupp i Burundi i oktober 1993 blev delningen ännu starkare. Under hela 1993 identifierades i högre grad tutsier som fiender till hutumajoriteten i Rwanda. De sista månaderna år 1993 tränades miliser i syfte att skydda lokalbefolkningen på många platser i Rwanda. Vem som ombesörjde denna träning berodde på varje lokalsamhälle. I samhällena där ledarna sympatiserade med hutuextremism var det ofta borgmästaren som organiserade träningen. Själva träningen utfördes av pensionerade officerare, flyktingar från Burundi som ingått i militären, polisen och ibland gendarmeriet. Det var ingenting som ägde rum i varje samhälle. Vem som bildade milisen och deltog i träningen skiljde sig mellan samhällena. Det var ofta arbetslösa ungdomar och medlemmar i partiernas ungdomsförbund.

Hutu Power-grupper

Hutu Power är en term som användes för att beskriva den breda koalition som hade bildats till försvar av hutumajoritetens intressen. Termen syftade till en början till en politisk koalition. Den inkluderade presidentens parti MRND och extrema förgreningar av många av de politiska oppositionspartierna. Varje milisgrupp som bildades antog en politisk identitet från ett politiskt parti, ofta från den region de kom ifrån. Begreppet *Hutu Power* används ibland för att beskriva de grupperna. Men i allmänhet användes begreppet för att beskriva den breda koalitionen som var emot tutsier i landet.

Hans uppfattning är att organisering ofta skedde på lokal nivå. Perioden innan folkmordet skedde organisering främst på kommunal nivå. Grupperingar och organisering skilde sig mellan områden. Det fanns också en organisation som hette CDR – ett extremistiskt parti som var starkt emot tutsi vari endast hutuer fick vara medlemmar.

Om samhällsstrukturen

På 1970-talet var Rwanda en enpartistat med ett politiskt parti som hade nära anknytning till staten. Staten organiserades enligt vissa kommunistiska länder för att underlätta centraliserad makt. Man hade nivåerna prefektur, sektor och cell. På varje nivå fanns en tjänsteman utsedd av den nationella regeringen som skulle tillvarata nationella intressen. Fram tills år 1992 skulle alla dessa komma från regeringspartiet MRND. De skulle även delge regeringen information om problem i lokalsamhället eller personer som utgjorde problem. Den viktigaste personen var borgmästaren. Sektorledaren arbetade nära borgmästaren för att implementera

regeringspolitik. Cellerna var något mindre viktiga. Efter år 1992 valdes ledarna fortfarande av regeringen men kunde även innehålla personer från oppositionspartier.

Om sektorrådgivares och celledares roll under folkmordet

Folkmordet organiserades främst på kommunnivå och framställdes som en försvarsaktion för att skydda samhället mot RPF. Varje kommun inrättade ett säkerhetsråd som organiserade kommunen i vad som uppgavs vara självförsvarssyfte. Det innefattade vägspärrar som organiserades av ibland milisen, ibland armén, ibland gendarmer, ibland cellstyret. Den andra komponenten av civilförsvaret bestod av nattliga patruller i området; de organiserades vanligtvis av cellen. Alla män i en cell var tvungna att åtminstone tidvis delta i nattpatrullerna. Man sökte i hem och buskar efter gömda tutsier och dödade de som hittades. Om sektorrådgivaren eller celledaren deltog skiljde sig mellan samhällen – det berodde på nivån av samarbete med politikerna – men politiker på cellnivå och sektornivå deltog ofta. Sektorledaren hade oftast ansvar för att alla på cellnivå deltog.

Tiden efter den 6 april 1994

Innan folkmordet fanns redan planer på plats för att hantera de oppositionella. De tror inte nu att det fanns en fullt utvecklad plan med alla detaljer om folkmordet innan den 6 april 1994. Ny forskning presenterar tesen att en del av folkmordet bestämdes efterhand, särskilt att dödandet fokuserade på tutsier. Men det betyder inte att det inte är ett klart fall av folkmord. Det fanns en tydlig plan att inleda våldet i Kigali och sprida det över landet.

Under de inledande dagarna koncentrerades den största delen av våldet till Kigali. Regeringstrupper dödade oppositionella, framstående journalister och tutsier. När ledarna för den nya regimen såg att det internationella samfundet inte skulle erbjuda motstånd togs beslutet att sprida dödandet till lokala samhällen. Våldet spred sig systematiskt. I varje lokalsamhälle samlades människor på en plats såsom en kyrka under föreställningen att det var i skyddssyfte. Relativt små grupper angripare attackerade sedan byggnaden och dödade dem som var inne. Därefter gjordes en kraftansträngning för att identifiera eventuella överlevare, vilken inkluderade vägspärrar och nattliga patruller som normalt sett involverade en större del av befolkningen eftersom vuxna män var tvungna att delta. I allmänhet hade kommunen ansvar och sedan organiserades nattpatrullerna sektorsvis. Det bestämdes av kommunen vem som skulle ha huvudansvaret, det kunde vara en entusiastisk milisledare, någon från statligt håll, en gendarm eller en polis eller någon annan. Det fanns människor som inte deltog vilket kunde leda till böter eller att ens hem genomsöktes. Vissa deltog också mycket lite i nattpatrullerna; de kunde dyka upp någon gång i veckan för att visa att man varit där men inte deltog i större utsträckning.

För de södra delarna av landet var den 9 april ett relativt tidigt startdatum. När folkmordet inleddes berodde generellt på ledarskapet i respektive lokalsamhälle – om ledarna främjade folkmordet inleddes det tidigt.

Folkmordet var den officiella regeringspolitiken. Kommunledare som vägrade stödja folkmordet ersattes ofta av andra. De tjänstemän som organiserade folkmordet fick ofta stöd från andra framstående personer i lokalsamhället, såsom lokala affärsmän, religiösa ledare, läkare, lärare som satt i säkerhetskommittén vilken hade det huvudsakliga ansvaret för att organisera folkmordet. Andra statliga aktörer som kommunal polis och gendarmeriet var ofta aktiva i att utöva översyn i hur folkmordet utfördes. I de största massakrerna skedde det första mordet ofta genom att en polis, gendarm eller någon annan beväpnad öppnade eld mot folkmassor. Ofta var det en liten grupp som var beväpnad som öppnade eld och använde

granater. Sedan tog sig mördarna in och använde machetes och knivar för att slutföra. Själva angreppen var manuella och tog ofta ett par dagar att slutföra. Generellt var de lokala ledarna ofta ansvariga för organisation utan att aktivt delta och utföra egna mord. De spelade också en viktig roll när det gäller att rekrytera folk och utfärda påtryckningar och hot för att få folk att gå med i miliser. Hur det gick till varierade mellan lokalsamhällen. Ofta hölls ett lokalt möte innan mördandet där lokala ledare samlade folket ett par dagar innan och pratade om hoten och uppmanade folk att delta. Ofta hölls det möten varje morgon innan grupperna gav sig ut för att döda. De som uppmuntrade attackerna kontrollerade – om det t.ex. var borgmästaren som organiserade kom han dit med regelbundna intervaller och kollade.

Rwanda var fattigt och lantligt. Inom varje lokalsamhälle fanns endast ett fåtal människor med pengar. Rwanda är ett hierarkiskt samhälle där människor måste visa respekt mot de som står över i hierarkin. Affärsmän skulle uppfattas som framstående och skulle visas respekt. Ofta tjänstgjorde de som representanter för de lokala säkerhetsråden eller erbjöd pengar, alkohol eller droger till de som deltog i folkmordet.

Om tidigare gendarmers ställning under folkmordet

Gendarmeriet var officiellt en del av militären och svarade för inhemsk säkerhet. Före detta gendarmer sågs som veteraner och inom de lokalsamhällen han studerade hade veteraner en viktig roll. Militären var upptagen med att utkämpa kriget vid fronten och gendarmeriet var ofta baserat i prefekturernas huvudstad. Veteranerna blev ofta ombedda att inta ledande roll i säkerhetskommittéerna och miliserna. Att veteraner kunde använda och avlossa eldvapen ansågs viktigt. Eldvapen fanns inte allmänt tillgängliga och staten avgjorde vem som skulle kunna ha ett eldvapen. Han har i kommunarkiv sett listor på vem som hade ett vapen och vem som hade fått ett vapen.

Möjligheterna för angripare att röra sig mellan sektorer

Folkmordet organiserades främst på kommunnivå och sektorerna var delar av kommunen. Milisen var ofta uppdelade på kommunnivå och det var därför vanligt förekommande att angripare rörde sig mellan sektorerna. Som angripare behövde man inget tillstånd – det var bara att ansluta sig.

Om kvinnor under folkmordet

Inom rwandisk kultur anses kvinnor ibland inte bära någon etnicitet eftersom barn får faderns etnicitet. I många samhällen var kvinnor till en början inte måltavlor i folkmordet. Särskilt gällde det tutsikvinnor som var gifta med hutumän; de besparades i den första vågen av våld. I början av maj gjordes påtryckningar från regeringen om att folkmordet skulle fullbordas och att även kvinnor skulle dödas men det skedde inte i alla samhällen.

Ett antal tutsikvinnor hölls inspärrade som sexslavar av milisen. Efter folkmordet stannade en del tutsikvinnor kvar hos männen eftersom de blivit gravida. I vissa fall följde de här tutsikvinnorna med männen till flyktingläger i Kongo. Tutsikvinnor ansågs vara särskilt vackra och särskilt åtråvärda sexuellt.

Huruvida tagandet av kvinnor som sexslavar var organiserat eller ej varierade från samhälle till samhälle. Det fanns milisgrupper som inrättade hus där vem som helst kunde komma och våldta kvinnor. Det fanns även fall där milisledare eller statstjänstemän ”delade ut” kvinnorna. Variationen var stor. Han kan inte tänka sig att det förekom inspärrande av kvinnor utan de lokala ledarnas kännedom. Rwanda är väldigt organiserat och borgmästaren

känner till allt som händer i kommunen. Det är väldigt svårt att tänka sig ett sådant hus utan vetskap hos dem som utförde folkmordet.

Om det rättsliga efterspelet

Det finns frågetecken kring rättsväsendet i Rwanda och han är en av dem som inte tror att det går att få en rättvis rättegång i Rwanda. Det är en auktoritär stat och det finns en oro att vittnen inte är fria att tala. Han hyser en viss oro över vittnespåverkan. Med det sagt har tusentals folkmordsrättegångar skett i Rwanda och dussintals utanför Rwanda som gjorts på ett normalt och säkert sätt. Han känner inte till några fall av vittnespåverkan i rättegångar som skett utanför Rwanda. De problem han känner till gäller gacacarrättegångar i Rwanda. För vanliga rättegångar förefaller rättssystemet fungera relativt självständigt. När regimen bestämmer sig för att ha ett intresse för ett mål kan de också ha det. Människor som gjort uttalanden och varit starkt kritiska mot regimen är av intresse för regimen.

57. Torun Lindholm

Torun Lindholm har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett med personlig närvaro i Stockholm.

Professionell Bakgrund

Hon är professor i socialpsykologi och har forskat om minnespsykologi med inriktning mot vittnes- eller rättspsykologi och undersökningar av vittnens och barns minnen. Hon har varit verksam inom fältet sedan år 1992 och blev professor år 2011. Hon har inte bedrivit några studier om folkmord, men tagit del av den forskning som finns på området – särskilt avseende människor som suttit i koncentrationsläger under andra världskriget.

Hon har forskat om människors minnen av brottsituationer, särskilt minnen av emotionella händelser, och tittat på hur vittnen påverkas i sin minnesbild av faktorer som etnicitet och kön.

Minnesbilder av emotionella händelser

Det har förts diskussioner om hur emotionella händelser påverkar minnet. Det som nu är konsensus är att man oftast minns centrala detaljer om emotionella händelser bättre än andra händelser. Det som är i periferin rumsligt eller tidsmässigt minns man sämre i emotionella händelser. Centrala detaljer är det som väcker känslor, t.ex. gärningsmannens ansikte om denne gör någonting som gör en väldigt upprörd. Vapen brukar vara en central detalj. Om man får ett vapen i ansiktet får man en vapenfokuseringseffekt, vilket innebär att man minns vapnet och kanske minns personen som håller vapnet sämre, men det innebär inte att man inte kan minnas personen. Kläder är inte en central detalj i t.ex. mordfall, men om man t.ex. känner igen ett klädesplagg kan man komma ihåg det.

Minnets tre faser

Minnesprocessen delas in i tre faser: (i) inkodningsfasen, (ii) lagrings- eller representationsfasen och (iii) framplökningsfasen.

Inkodningsfasen

Under inkodningsfasen tar man in, upplever och lägger en händelse på minnet.

Ju längre tid man har på sig att koda in en händelse, desto bättre kan man koda in. Även ljusförhållanden är en faktor som kan påverka inkodningen. Känslomässig stress påverkar på

så vis att man minns det centrala bättre och perifera sämre. Det finns dock inga tydliga skillnader mellan offer och åskådare. Även faktorer kopplade till individen påverkar: är man 70 – 80 år gammal minns man sämre. Man har sin optimala minnesfunktion i 20-årsåldern men minns oftast bra även i högre ålder. Förskolebarn har oftast sämre minne; det är individuellt men från fem år och nedåt minns man oftast sämre. Det är inte omöjligt att minnas något från 6–7-årsåldern. I en studie på 2000-talet avseende personer som suttit i koncentrationsläger minns personer – inklusive en person som var sex år under tiden i koncentrationslägret – förvånansvärt mycket detaljer. Personerna kunde minnas ungefär 80 procent av de emotionella detaljerna. Vilken ålder man uppnått kan också påverka. Det beror på individen, men från 70 års ålder och uppåt kan man säga att minnet försämras. Man har då framförallt svårare att plocka in nya minnen, men även gamla minnen kan försvagas. Studiens resultat visade att personerna mindes runt 50 procent av alla detaljer och 70 – 80 procent av de emotionella detaljerna, vilka t.ex. kan vara att en annan fånge blivit ihjälslagen eller att man själv blivit misshandlad.

I en studie på 1980-talet om utpekanden av gärningspersoner gjordes intervjuer med 55 personer som suttit i koncentrationsläger. Ungefär 60 % kunde efter 40 år identifiera en vakt. Vilka som kan och inte kan beror på en mängd faktorer såsom inkodningsfaktorerna och personernas ålder när minnet ska plockas fram. Det är också väldigt väl dokumenterat att kvinnor generellt har bättre ansiktsgenkänning än män. Vad avser ansiktsgenkänning kom en laboratoriestudie för några år sedan som visar att blekningsprocessen, genom vilken minnen försämras, är mindre för ansikten; minnet försämras i långsammare takt vad gäller ansikten i jämförelse t.ex. med verbal information. Det finns även studier som tyder på att extremt starka känslor vid tiden för en händelse kan innebära att det är svårare att minnas en gärningsmans ansikte. Det finns dock ingen konsensus i den frågan.

Om man frågar om någonting som en person har mycket erfarenhet av får man bättre minne. Om man skäms över en specifik händelse kan man vara motiverad att undvika att tänka på det. Då kan man medvetet försöka distansera sig från tankarna, och förmågan att minnas kan försämras även om man senare försöker. Om man varit utsatt för flera händelser under kort tid finns en risk att man blandar ihop detaljer från händelserna.

Hon är ingen expert på PTSD, men det innebär snarare att man har problem att *inte* minnas en traumatisk händelse.

Lagrings- eller representationsfasen

Lagrings- eller representationsfasen är den tid som löper från att man tagit in till dess man plockar fram ett minne. Det är under den fasen blekningsprocessen sker.

Minnen bleknar systematiskt över tid. Det finns något som kallas glömskningskurvan. Den största glömskan sker under de första tio timmarna, sedan planar glömskan bort. Det spelar inte så stor roll om man frågar en person två dagar eller två veckor efter en händelse. Men yttre faktorer kan komma in och störa ett minne, vilket påverkar. Pratar man med andra som varit med om samma eller en liknande händelse kommer man att påverka varandras minnen. Det kan försämra minnet och man kan plocka in detaljer från andras minnen i ens eget minne. Det är inte så att man glömmer allt, men man är ganska mottaglig för andras minnen. Ju bättre minnen man har, desto mindre påverkas man av andras minnen. Såvitt hon känner till finns ingen forskning där man försökt påverka, dvs. genom frågor om falska detaljer för att se om människor ”gått på” påverkan.

Om man pratar med andra under lagringsprocessen blir det även en typ av framplockningsfas. Varje gång man tar upp minnet påverkas det. Minnet är lagrat i olika delar av hjärnan och det är känsligt att förändras varje gång man plockar fram ett minne. Samtidigt fräschar man upp minnet genom att plocka fram det.

Framplockningsfasen

Under den tredje fasen plockas den lagrade informationen fram. Det mest effektiva för framplockningsfasen är vittnens fria berättelse i förhör; där har man minst fel. När man börjar ställa frågor om enskilda detaljer går personer med på mer än om man får berätta själv. Ställer man ja/nej-frågor får man felaktiga svar. Den fria berättelsen är mest tillförlitlig och det gäller över hela åldersspannet.

Att plocka fram ett minne är ansträngande. Är situationen oklar och man inte vet varför man ska minnas kan hon tänka sig att ens minnessökning blir mindre effektiv. Oklarheterna tar kapacitet.

Det ska inte vara uttalat vem som är förövare i en förhörssituation. Om man ställer specifika frågor om en gärningsmans handlingar och det är oklart vilken gärningsman det rör sig om finns risk för sammanblandning.

En faktor som kan göra att fler direkta detaljer framkommer t.ex. vid senare förhör kan vara att man är så traumatiserad när man förhörs första gången att man inte kan göra en effektiv minnessökning. Senare framkomna detaljer kan då bero på att man lugnat sig och kunnat göra en effektiv minnessökning. Nya detaljer innebär alltså inte per definition att de är felaktiga eller plockats in av andra.

Möjlighet att avgöra om minne är genuint

Det finns falska minnen. Det är ett helt forskningsfält i sig. Det som verkar vara en förutsättning för att plantera ett falskt minne är att man litar på personen som kommer med informationen. Det stämmer att det inte finns någon vetenskaplig metod för att avgöra om ett minne är genuint eller inplanterat. Det är dock inte alla som alltid går med på att ta in falska minnen. I studier brukar ungefär 25 procent uppleva att de har ett minne efter inplantering. En aspekt som avgör sannolikheten för att en person ska ta in planterade minnen är ålder. Det är svårare för barn att stå emot en vuxens falska berättelse eftersom barn har sämre minnesförmåga. Därutöver kan man säga att ju bättre minnesrepresentation man har desto mindre benägen är man att plocka in falska detaljer.

Enligt forskningen finns inga säkra sätt att avgöra om en person ljuger. Det stämmer inte att man kan avgöra det genom kroppsrörelser och liknande; man kan hålla igen med beteenden som är förknippade med lögn. Den enda gruppen som är någorlunda duktiga på att avgöra om en person ljuger eller inte är erfarna poliser. Jurister verkar inte vara bättre än andra på att se lögner. Om man ska bli duktig på att bedöma vittnen måste man ha ett spann av både dåliga och bra vittnen och sedan få feedback. Poliser får se både bra och dåliga vittnen i ett tidigt skede, medan jurister får se endast "bra vittnen" som ska hålla för åtal.

Hon är inte expert på lögn-detektion. Vad hon vet finns inga studier som tittat på personer som i och för sig talar sanning i stort men lägger till detaljer. Det är givetvis svårare att avslöja en detalj i en annars sann historia.

Confirmation bias

Bekräftelsebias är ett fenomen om att vi tenderar att ta till oss information som stämmer med våra förväntningar i högre utsträckning. Vi är bra på att ignorera information som inte stödjer vår uppfattning om hur världen är.

Har man en idé om hur saker ligger till finns en risk att man ställer ledande frågor för att få bekräftelse. Det är aldrig bra då det innebär en risk att få falska detaljer. Det kan också vara så att man inte ställer de kritiska frågorna. Ställer man ledande frågor kan den som blir förhörd påverkas i sitt minne. Det är ganska lätt att påverkas då.

58. Valentine Mukahirwa

Valentine Mukahirwa har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Valentine Mukahirwa

Hon är född år 1985 i cellen Gahinga i sektorn Winteko där hon också bodde vid tiden för folkmordet. Hon bodde tillsammans med sin mamma, sina syskon, sin farbror och dennes fru. Hennes pappa hade dött innan folkmordet. Hon gick i tredje klass i skolan i Nyakanyinya. Hon kände då inte till sina föräldrars etnicitet. Hon vet nu att de var tutsier.

Som liten kallades hon för ”Simbi”.

Tiden efter den 6 april 1994

När president Habyarimana dödats kom en attack som sköt och de sprang åt olika håll. Hon såg inte skjutningen själv men hon hörde skottlossningar och försökte gömma sig. Hon och en kusin övernattade i en teodling. När hon vaknade kunde hon inte hitta sin kusin. Hon stötte på sin mamma som sa att alla andra tar sig till Nyakanyinya. Hon började gå med sin mamma mot Nyakanyinya men tappade bort mamman på vägen.

När hon kom till skolan såg hon många människor. Hon såg sin bror Bernardin ”Petit” Harerimana, sin mormor samt sina mor- och farbröder.

Dagen efter kom en attack. Angriparna stod på gårdsplan med olika vapen. När hon uppfattade attacken var hon i ateljén. Det fanns fyra rum – två på varje sida – och det var en stor sal. Det fanns två dörrar och ungefär fyra fönster mot gårdsplanen. Angriparna började kasta stenar. Hon såg angriparna men kunde inte identifiera någon av dem. Angriparna hade olika slags vapen och hade torkade bananblad på sig. Det var trångt i ateljén och den som träffades av stenar dog. Hon gick in i ett rum för att skydda sig och träffade sin morbror Patrices fru. Ett barn dog, hennes släkting Gashingihembe. Hon kände att angriparna höll på att bränna och slå på taket. Hon hörde också granater. Hon såg klubbor och machetes. Men hon såg inte någon slås av de vapnen. Hon såg bara stenar och hörde explosionerna. Hon befann sig i rummet i ca en timme. Hon gick då tillbaka till den stora salen. Angriparna sa att kvinnor och flickor skulle gå ut. Det fanns döda kroppar där. Hon trängde sig ut men det var inte lätt för angriparna fortsatte kasta stenar. När hon kom ut såg hon att man fortsatte kasta stenar. Hon såg döda människor när hon kom ut. Hon gick ut ur skolan med händerna i luften som alla andra. De män som gick ut dödades. Hon såg Philippe – Senumas son – som låg död nära ingången vid dörren mot kapellet.

När hon kom ut gick hon till kapellet. Där fanns olika människor, bl.a Annonciata, som var Philippes syster, och hennes mor. Hon övernattade där. Dagen efter kom hennes brännskadade mormor dit. De övernattade ytterligare en natt i kapellet. Sedan gick de till ett hus i Batunzi, ett område i närheten av skolan i Nyakanyinya (inte åt samma håll som Gahinga), där de hört att andra kvinnor samlat sig. Efteråt fick hon höra att de som var kvar i kapellet fick problem och blev våldtagna, men hon hade inga problem i kapellet. De övernattade i två olika hus Batunzi där angripare kom och letade efter män att döda. Hon och några andra barn överlevde och flydde. Hon var skadad vid ögat och hade brutit benet. Hon gick tillsammans med de andra barnen som också var skadade. De kom till en släkting i Cyato. Hon fick vård och tog sig senare till Nyarusizi.

Hennes farbror Jean Kabakarama hade dött. Hon vet inte vad som hände brodern Petit; de skildes åt i skolan. Hon har aldrig fått veta vad som hände honom. Men alla män dödades i skolan så hon har förstått att Petit dog där. Hon har även hört att brodern Muzehe dog men vet inte var.

Tiden efter folkmordet

Efter Nyarusizi bodde hon i Kamembe några år innan hon återvände till Gahinga. Hon bor i dag på landsbygden ca sju timmar från Gahinga.

Hon åker inte till Winteko ofta, en gång om året. Ibland under sorgetiden och ibland hälsar hon på sin mor och sina kusiner.

Kännedom om Theodore Tabaro

Hon har hört talas om Theodore Tabaro men minns inte hur han såg ut; hon var liten. Hon gick fortfarande i skolan under tiden gacaca pågick och har inte fått någon information om Theodore Tabaro.

Om den svenska förundersökningen

Hon blev kallad för att berätta om vad hon varit med om under folkmordet. Hon pratade bara med sin advokat inför förhöret.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När det uppmärksammas att hon i polisförhör uppgett att angriparna i Nyakanyinya dansade innan attacken uppger hon att hon inte minns det. Det första hon minns är att angriparna började kasta stenar.

När det uppmärksammas att hon i förhör uppgett att det var omöjligt att gå utanför skolan eftersom det var omringat av personer som förhindrade män att gå ut uppger hon följande. Det var några detaljer som hon hade glömt. Hon känner igen det när hon får det uppläst. De kunde inte gå ut som de ville.

59. Wellars Nzasabimfura

Wellars Nzasabimfura har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Wellars Nzasabimfura

Han är född år 1969 i cellen Bugayi i kommunen Cyimbogo. Han bor i dag i Kigali. Strax före folkmordet hade han precis gått klart gymnasiet och bodde med sin mor i Bugayi. Han hade ett ID-kort som angav hans etnicitet som tutsi, medan det på mammans ID-kort stod att hon var hutu. Han hade även syskon, t.ex. en bror i Rusizi, en syster som var gift och en lillebror i Kongo. Han tror att hans far, som var avliden sedan år 1975, var tutsi.

Tiden efter den 6 april 1994

Det dåliga i deras cell började den 8 april 1994. På kvällen kom hans granne Théogène Sarambuye och sa att alla män ska gå ut och rondera. De gick då ut på vägen mellan Bugayi, Karambo och Gahinga. En grupp där Theodore Tabaro fanns med tog dem till en plats i Bugayi där det tidigare funnits en skola. Det var ungefär en kilometer från Theodore Tabaros hem. Han minns också att Modeste Karemera, Jean Nsengumuremyi och Theobar Makaka var med. Det var dessa personer som stack ut. Det var minst 25 – 30 personer som samlades, varav kanske fem var tutsier. Eftersom folkmordet inte hade börjat hade man inte delat upp sig i hutuer och tutsier utan alla kallades män. Det var Theodore Tabaro, Modeste Karemera, Jean Nsengumuremyi och Theobar Makaka som var med i styrelsen som hade bestämt att det skulle gå till skolan. De hade makt eftersom Theodore Tabaro hade varit gendarm, Modeste Karemera var domare och Jean Nsengumuremyi hade varit polis. Theobar Makaka var en ung kille som var stark som man kunde ta hjälp av. Den gruppen bestämde vilka tutsier som skulle dö. När gruppen inte orkade själva hämtade de hjälp från polis.

De delades upp i grupper. Han kunde inte lämna för då skulle de ha dödat honom. Angriparna valde de starka och de som inte var misstänkta. Eftersom angriparna misstänkte honom kunde de inte skicka honom någonstans. Angriparna kände inte till att han var tutsi.

En del av de som samlats hade traditionella vapen. Theodore Tabaro hade ett svärd de gånger han såg honom. Svärdet var ungefär en meter långt och tio till 15 centimeter brett. Kvällen den 8 april hade Theodore Tabaro svarta militärskor, mörkblå byxor, militäruniform och en mörkgrön tröja med lappar på axlarna och armbågarna.

När de kom till platsen där skolan varit kom Theodore Tabaros delegation och gav order om att bl.a. Gakwandis, Bambasis och Silas hus i Gihango skulle brännas. Angriparna sa att de husen tillhörde tutsier och att de inte ville se husen mer. Men man fick ta sig över till en annan cell där gränsen går med ett vattendrag. Angripare brände fem hus och kom sedan tillbaka. När de kom tillbaka gick bl.a. Theodore Tabaro till Karambo och skickade en annan grupp till Nyakarenzo. Theodore Tabaro beordrade de olika grupperna vad de skulle göra och var. Theodore Tabaro och de andra ledarna stannade och väntade på att personerna som skickats skulle komma tillbaka.

När grupperna återsamlades slaktades en ko som tagit i Nyakarenzo. Det blev en slags belöning till dem som gått för att bränna i Nyakarenzo och Gihango. Därefter sa Theodore Tabaro att man ska gå upp tidigt på morgonen den 9 april för att attackera i Gahinga.

Attacker den 9 april 1994

På morgonen den 9 april gick han för att spela fotboll i Gihundwe men stoppades av en militär. Han gick hemåt via Gahinga och varnade Viateur att bl.a. Theodore Tabaro, Karemera och Nsengumuremyi kvällen innan bestämt att de skulle attackera dem. När han tagit avsked och gått ungefär en kilometer kunde han se angriparna gå från Bugayi för att attackera i Gahinga. Klockan var runt kl. 9 på förmiddagen. Han såg angriparna från en kulle på 1 – 1,5 kilometers avstånd. Han kunde inte känna igen någon, men visste att Theodore Tabaro dagen innan sagt att de skulle genomföra attacken. Angriparna sjöng ”vi ska hugga ihjäl dem”. Han sprang tillbaka för att varna Viateur att angriparna var på väg. Han fortsatte därefter hem och hörde en explosion vid kl. 10 – 10.30. Senare samma dag fick han höra av personer som gick förbi hans hem att det var Theodore Tabaro som kastat en granat. Han stannade hemma fram till kvällen.

10 april 1994

Någon gång på kvällen ca kl. 17.45 kom två män hem till honom. Det var Damatien och möjligtvis Zacharie Ndagijumugabe som sa att befälhavaren hade skickat dem för att hämta honom. Anledningen var att de trodde att han var tutsi. Theodore Tabaro var känd som ”befälhavaren”. Han togs till Theodore Tabaros bar. Personerna som tagit honom frågade i baren var Theodore Tabaro var och fick då till svar att han varit i Karambo. Kl. 19.30 kom Theodore Tabaro och styrelsen, dvs. Modeste Karemera, Jean Nsengumuremyi och Theobar Makaka. Det fanns också en annan person som brukade vara med Theodore Tabaro som hette Nshogoza. Theodore Tabaro var militärklädd och hade svärdet som han brukade gå med. Theodore Tabaro slog svärdets flatsida i pannan på honom tre – fyra gånger. Han tror att Theodore Tabaro valde flatsidan för att varna honom och visa att han kunde dödas när som helst. Om han hade använt den vassa sidan hade han kunnat döda honom. Theodore Tabaro sa till honom att nu när han tagits dit kommer han få se. Angriparna gick in i ett rum i baren och drack och bestämde vad de skulle göra. Han hörde inte vad angriparna sa i rummet men de kom ut senare.

Det regnade lite och en gammal man vid namn Matayo kom förbi. Seba Nsababera och Jean Nzabirinda stoppade Matayo som inte hörde dem utan fortsatte i regnet. Seba Nsababera och Jean Nzabirinda gick ut ur baren och efter Matayo som började springa. Angriparna hann ikapp Matayo som fördes tillbaka till baren. Angriparna sa till Matayo att sätta sig bredvid sin kompis kackerlackan; de syftade på honom. De satt där och väntade på vad som skulle hända. Angriparna stannade inne i huset. Det dröjde länge och angriparna kom ut vid kl. 22.45 – 23.00. När angriparna kom ut frågade Theodore Tabaro om han var kvar. Angriparna sa att man gripit någon annan och menade då Matayo. Theodore Tabaro sa att de skulle gå. Det var Theodore Tabaro, styrelsen och andra personer som ronderade, bl.a. Zacharie Ndagijumugabe, Seba Nsababera, Dismas Rwatangabo, Emmanuel Bicakungeri och Jean Nzabirinda. Han och Matayo gick i mitten av gruppen.

När de hade gått ca 200 meter kände han sig jätterädd och sa att han ville gå och kissa. Han låtsades att kissa men behövde inte. Theodore Tabaro lyste en lampa på honom och tänkte kolla hur många minuter han var där. När han var klar sa Theodore Tabaro att de skulle gå vidare. När de gått en bit sa Theodore ”vill du leka med mig?” och försökte stoppa svärdet i magen på honom. Han sprang och gömde sig bakom Dismas Rwatangabo. De fortsatte gå och vid vägen som går mot Modeste Karemera försökte Theodore Tabaro återigen att stoppa svärdet i honom. Han försökte gå undan men träffades i fingret. Han har alltså ett ärr från skadan.

De fortsatte och var nära Zayasi Rugereka hem. Då sa Theodore Tabaro att alla skulle stanna där. Personerna i huset hade ingen ork pga. att de varit sjuka. Theodore Tabaro sa till Nzaboninka och Vianny att gå in och hämta personerna. Zayasi Rugereka, dennes fru och två barn togs ut och kastades på gårdsplanen. Theodore Tabaro tog en sten från brodern Theophile Kayigamba och gav till Bayingana. Theodore Tabaro sa till Bayingana att slå personerna i huvudet och bröstkorgen och att Bayingana kommer att få skörda bananerna i framtiden på den platsen. Bayingana blev rädd och vägrade. Theodore Tabaro tog en batong från någon i gruppen och slog Bayingana. Bayingana tog då tillhygget och slog personerna som tagits ut i pannan och man såg att ben sprack.

Nzaboninka och Vianny gick in i Zayasis hus och tog en svart och vit kalv. Theodore Tabaro sa att de kunde ta kalven och äta den. Zayasi Rugereka och dennes familj var tutsier.

När man dödat Zayasis familj fortsatte de mot Gahinga. De stannade vid Karangwas bar. Theodore Tabaro bad honom komma fram och han placerades bredvid Matayo. Han blev överraskad när Theodore Tabaro sa att han skulle välja mellan att göra det han ombeds och att dö. Theodore Tabaro gav honom en klubba och sa till honom att döda Matayo och att ge tillbaka klubban om han inte klarar det. Då sa han att han inte klarar det och att Theodore Tabaro kan döda honom om han vill. När Theodore Tabaro tog upp svärdet för att döda honom backade han. Han fick då ett slag av Modeste på ryggen. Det smärtar än i dag. Theodore Tabaro sa då ”ni ser att det finns kackerlackor bland oss”. Emmanuel Bicakungeri slog Matayo på huvudet med en spikförsedd klubba. Matayo hamnade på marken och höll händerna på huvudet. Theodore Tabaro sa att de inte dör vid första tillfället och tog därefter sitt svärd och högg av Matayos hälsenor. Sedan gick Theodore Tabaro och skar av bananblad som lades över Matayo. Theodore Tabaro sa ”ni kommer få se vad som kommer hända, vi är fortfarande tillsammans med kackerlackor”.

De gick tillbaka till Theodore Tabaros bar och stod där. Theodore Tabaro talade och tackade de som arbetat. Nsengumuremyi slog honom med handflatan. Därefter sa man åt honom att gå hem vilket han gjorde vid kl. halv ett. Han vet inte varför angriparna valde att inte döda honom.

Under timmarna han såg Theodore Tabaro som mest mellan kl. 22.45 och 00.30 var de i hans grupp uppskattningsvis 25 – 30 personer. Theodore Tabaro gick före de andra i gruppen under de här timmarna. Under den tiden hade Theodore Tabaro kunnat döda honom. Men vissa personer i Theodore Tabaros grupp ville inte att han skulle dödas och stoppade det. Theodore Tabaro kallades befälhavaren och kunde beordra någon att döda honom, men alla var inte onda och överens om att han skulle dö.

Från den dagen stannade han hemma i ca två veckor. Theodore Tabaro brukade komma i militärkläder och kolla att han fortfarande var hemma. Theodore Tabaro bad om pengar varje dag. Hans storebror hade köpt ca 25 plåttak och Theodore Tabaro tog dem också. Att be om pengar var ett knep angriparna använde när de ville döda en person; man bad om något som man visste att personen inte hade och kunde därefter döda personen. Han hade inga pengar eftersom han var student. Men han hade en storebror som var skräddare och tjänade lite pengar. Eftersom de var rädda försökte de ge Theodore Tabaro allt de hade.

Mot slutet av maj månad fick han tillfälle att fly till Bukavu. Han har inte återvänt hem utan flyttade till Kigali efter Bukavu.

Om gacaca och den svenska förundersökningen

Han fick åka till Cyangugu från Kigali för att lämna vittnesmål i gacaca. Gacacarättegångarna pågick länge. Han blev kallad minst tre gånger. Han vittnade i rättegångar mot Alphonse Havugimana, Jean Nzabirinda och Theodore Tabaro.

Inför förhöret med svensk polis blev han kallad av åklagarmyndigheten som skjutsade honom till svenska ambassaden. När han kom dit berättade anställda på rwandiska åklagarmyndigheten att en rwandier som heter Theodore Tabaro blivit gripen i Sverige och frågade om han kunde berätta något om Tabaro vilket han gjorde. Ingen person berättade för honom vad han skulle säga. Han hade dock redan tidigare detta fått kännedom genom andra överlevare om att Theodore Tabaro gripits. Theodore Nyilinkwayas lillebror Mutabazi berättade om gripandet för honom. Han pratade också med Theodore Nyilinkwaya om det år 2016.

Han kände Theodore Nyilinkwaya väl när denne bodde i Rwanda men har endast pratat med honom en gång sedan han lämnade Rwanda. Under tiden Theodore Nyilinkwaya bodde i Kigali brukade de träffas som gamla skolkamrater och grannar.

När han hördes av svensk polis kände han inte till att Theodore Nyilinkwaya och Pacifique Kabalisa vittnat i ärendet. Det är möjligt att polisen fått hans namn via Theodore Nyilinkwaya eller Pacifique Kabalisa.

Kännedom om Theodore Tabaro

Han kände Theodore Tabaro och dennes familj; de bodde 5 – 10 minuters gång från varandra. Familjerna hade ingenting emot varandra utan umgicks innan folkmordet. Han brukade spela fotboll med Theodores bror Theophile. Han blev överraskad över vad Theodore Tabaro gjorde under folkmordet.

Theodore Tabaro gick i hantverksskolan och arbetade sedan som byggare vid gendarmeriet i Cyangugu. Därefter anslöt han sig till gendarmeriet. Då och då kom Theodore Tabaro på besök i uniform. Någon som jobbar som gendarm eller militär är en viktig person när den kommer till byn pga. uniformen man bär och att man skyddar landets säkerhet. Det innebär att man följer det personer säger.

På fråga om den person som inledningsvis presenterades av ordföranden som Theodore Tabaro är den som han talat om uppger han att det stämmer. Förutom att han odlat skägg. Men han tittade på öron och ansikte och såg att det var Theodore.

Tiden efter folkmordet

Folkmordets påverkan är en sorg som aldrig kommer läka. Sorgen handlar om de släktingar och tillgångar han mist. Även om hans fingerskada inte är stor påminns han om folkmördarnas ondska varje gång han tittar på den. Han kan inte heller stå upp länge eftersom han blev slagen på ryggen.

Han pratar med vissa överlevare om det som hände under folkmordet. Med andra pratar han bara ytligt. Överlevarna samarbetar med myndigheterna för att få fast de skyldiga. Även diasporan hjälper till.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När han uppmärksammas på att det som antecknats från förhör kan uppfattas som att han uppgett att Theodore Tabaro den 8 april gått med gruppen till Gahinga uppger han följande. Det där kan ha blandats ihop. Det hände natten den 10 april när en annan person dödades.

Angående att det i förhör antecknats att han uppgett att det var Nsengumuremyi som slog honom i ryggen uppger han följande. Det är fel, det var Modeste som slog i ryggen. Nsengumuremyi slog honom med handflatan i axeln. Det kan vara en översättningsfel. Även om han inte minns vad han sa då så vet han i dag att det var Modeste som slog honom.

När han uppmärksammas på att han i förhör uppgett att det var 50 – 60 personer som samlades den 8 april uppger han att det var en uppskattning.

Angående att han i förhör uppgett att överlevarna letar efter gärningsmän hela tiden uppger han att folkmordet är ett brott som inte preskriberas, det var därför han sa så.

När han uppmärksammas på att han i förhör uppgett att han bott tillsammans med Theodore Nyilinkwaya uppger han att han inte menade samma hus eller samma rum utan att de brukade träffas. På kinyarwanda finns inget sätt att säga att man bor nära men träffas.

Angående att han i förhör uppgett att Theodore Nyilinkwaya och Pacifique Kabalisa vittnat i ärendet uppger han följande. Han kände inte till att de hade vittnat. Han hade pratat med Theodore Nyilinkwayas lillebror som sa att man lämnat hans nummer till polisen. Det var så han drog slutsatsen att de pratat med polisen men han visste inte om de vittnat.

60. Vénuste Mbananabo

Vénuste Mbananabo har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Vénuste Mbananabo

Han är född år 1967 och växte upp i cellen Gahinga i sektorn Winteko där han också bodde när folkmordet inleddes. Han har gått åtta år i skolan i Nyakanyinya. Vid tiden för folkmordet var han jordbrukare. Han hade ett ID-kort som angav hans identitet som hutu. Han bodde med sin mor och tre syskon Patricie Mukaministre, Celestine Shombo och Clementine Mukasine. Halvsystern Pelagie Kabera (gemensam mor) och storebrodern Nicolas Nkomeyombi bodde inte hemma. Hans far var hutu medan Pelagie Kaberas far var tutsi. Han och Pelagie Kabera lever fortfarande som syskon; de besöker varandra och bor i samma by.

Händelser i Winteko den 9 april 1994

Efter att presidentens plan skjutits ned kom flera attacker mot tutsier i byn. Attackerna leddes av hutuer och inleddes den 9 april 1994 på morgonen runt kl. 8. Abakurankota-folket gick till Gahinga för att döda tutsier. Eftersom han bodde vid tutsierna kämpade han tillsammans med dem mot attacken från hutuerna. Det var inte många som förstod vad som höll på att hända.

Den första attacken riktades mot tutsifolket Abakongeza vars hem brändes ner. Han och Abahire-folket försökte hjälpa Abakongeza men Abakurankota var starkare. De tog då skydd mot Nyakanyinya. Angripare fortsatte bränna ner hus. De lyckades trycka tillbaka angriparna när dessa kom tillbaka. Men angriparna kom tillbaka starkare. Angriparna hade traditionella

vapen; det var innan angriparna fick militära vapen. Han tror att Theodore Tabaro, som hjälpte angriparna, ordnade en handgranat.

I den första attacken lyckades de beröva livet av Ludoviko som tillhörde Abakurankota-folket. Det var vid Abakongeza-folket i närheten Pelagie Kaberas hem. Bland angriparna kände han igen Alexandre Rwagasore, Nshogoza, Kagemana, Vianny, Theodore Tabaro, Jean Nsengumuremyi, Kamire och flera andra. Han såg Theodore Tabaro i attacken när angriparna kastade en granat som exploderade ovanför vägen. Han själv var då ca 200 meter från platsen. Hos dem var det ingen som varit gendarm förutom Theodore Tabaro. Han såg att Theodore Tabaro kastade granaten. Angriparna var ovanför på en kulle som lutade nedåt och Theodore Tabaro kastade granaten mot tutsier. Ingen blev skadad av granaten eftersom den hamnade i ett hål. Det var inte långt mellan Theodore Tabaro och tutsierna när granaten kastades, några meter. Den attacken var runt kl. 8.30 på morgonen.

Efter att Ludoviko dödats hämtade angriparna gendarmer. Ett par av angriparna kläddes som Interahamwe för att provocera. Angriparna kom runt kl. 15 för att kriga mot Abakongeza och Abahire. Bland angriparna som hade Interahamwe-kläder minns han Mbembe, Alexandre Rwagasore, Theodore Tabaro och Nshogoza. Även angripare som inte hade Interahamwe-kläder deltog i attacken, bl.a. Modeste Karemera, Jean Nsengumuremyi och Kamire. Theodore Tabaro hade Interahamwe-klädsel men inte Nshogoza och Mbembe. Angriparna hade batonger, klubbor och machetes. Sedan kom gendarmerna och började skjuta mot dem. När de hörde skottlossningen sprang de. Vissa orkade dock inte springa, bl.a. den äldre mannen Evariste Mudeyi som blev skjuten. När de senare skulle begrava Mudeyi kunde man se att han blivit skjuten. Även Madushi och Aloys Nzamwita dödades den dagen; de fick reda på det när de kom tillbaka och såg deras kroppar. Han själv såg Madushis kropp men inte Aloys Nzamwitas. Han vet att Aloys Nzamwita dog eftersom kroppen senare begravdes.

Plundring

Efteråt attackerna gick angriparna med gendarmerna för att plundra i olika hem. Han var i en buske tillsammans med Albert Senumas barn, bl.a. Filipino och Vincent, och såg hur angripare, bl.a. gendarmerna och Erneste, tog ut två kor och stolar från Albert Senumas hem. De var ca 50 steg från Senumas hus. Modeste Karemera var också med. Korna gavs till gendarmerna som belöning. Efter att gendarmerna tagit korna kom vanliga medborgare och tog andra saker från huset. Därefter sattes huset i brand. Han var i närheten och kunde se huset.

I efterhand, men under folkmordet, har han hört att allt som plundrades, förutom korna, hamnade hos Binenwa. Det var ledarna som bestämde vem som skulle belönas med kor. De brukade skryta om att korna fanns hos Theodore Tabaro.

Om ledarskap för attackerna den 9 april

Modeste Karemera Theodore Tabaro, och Jean Nsengumuremyi var några av ledarna. Han säger det eftersom Modeste Karemera var domare och Theodore Tabaro var gendarm i Habyarimanas regering; man tog hjälp av Theodore Tabaro eftersom han jobbade åt staten. Jean Nsengumuremyi hade tidigare varit polis och tjänstgjort vid kommunen. De tre hade även ansvar för plundrade kor. Ledarna brukade sitta i en bar som tillhörde Theodore Tabaro.

Nyakanyinya

Hans mamma bad honom att ta sig till Nyakanyinya för att se om systemen Pelagie Kabera överlevt attackerna. Han gick hemifrån ensam och kom till Nyakanyinya på morgonen runt kl. 9 den 14 april.

När han kom till Nyakanyinya såg han döda kroppar på skolgården. Det kan ha varit 800 – 1 000 kroppar. Vissa kom från hans hemort så han kände igen de flesta. De som fortfarande var vid liv var kvinnor. Dagen innan, den 13 april, hade alla män dödats.

Han började prata med Félicien Koko som var från Nyakanyinya och hade ansvar att bevaka de inlåsta kvinnorna. Han frågade om sin syster. Félicien Koko sa att hon fanns där men vägrade lämna över henne till honom. Sedan kom Theodore Tabaro, Nshogoza och Kamire. Han berättade för dessa och bad dem hjälpa till. De tre nästan beordrade Félicien Koko att lämna över Pelagie till honom. Det var Theodore Tabaro som pratade med Félicien Koko och sa att denne skulle lämna över Pelagie och att hon var hutu och att han inte ens förstod varför hon var där. Theodore Tabaro, Nshogoza och Kamire hade då inte förstått att han och Pelagie inte var helsyskon. De hade inte uppfattat att Pelagie var tutsi utan trodde att hon var hutu. De sa till honom att ta med henne hem till sig eftersom hennes hus bränts ned. Han tog då med sig Pelagie och hennes tre söner hem till sina föräldrar. Han minns att några av pojkarna hade kjol. Han tror att en tjej blev kvar och kom senare. Mesbasia och Consolata stannade kvar och dog.

En av Pelagies söner hade skador i huvudet från attacken den 13 april. Det fanns också vissa kvinnor som hade skador, trots att Interahamwe bestämt sig för att döda män. De namn han minns av Pelagies söner är Kayishema, Gakemanyi och Gasana. Han minns inte vem som hade skadorna eftersom de avled kort efteråt, men han tror att det var Gasana. Det var mellanbarnet som hade skadorna.

Han vet inte varför Theodore Tabaro var vid skolan. De som senare kom ut tillsammans med Albert Senumas fru, bl.a. Senumas döttrar, berättade att Theodore Tabaro hotat Albert Senumas fru genom att visa granat och sagt ”titta, den här ser ut som en avokado”.

På väg från Nyakanyinya berättade Pelagie Kabera att Laurent Semakamba dödats när denne vallade kor.

Pelagie Kabera berättade några dagar senare att folk från Winteko gått till Nyakanyinya för att hjälpa till att döda personer som flytt till skolan.

Av personer som skulle begrava kroppar fick han veta att Albert Senumas söner Vincent Tugirimana och Filipo Twahirwa dödats när de tagit skydd i skolan i Nyakanyinya. På samma sätt fick han information bl.a. om att Jean Bosco Ndekezi dött i Nyakanyinya.

Han känner Hassan Sengomungu; de är grannar. Hassans far Zacharie Ntangothafi dog inte i skolan. Han har hört att Zacharie Ntangothafi tog skydd hos sin svärson i Gisagara och därefter inte återsetts. Det säger även Hassan. Hassans bror Janvier är en av dem som tog skydd i skolan och dog där.

Tiden efter Nyakanyinya; Pelagie Kaberas söners och Valens Uwitijes död

När de kom tillbaka hem kom Interahamwe och dödade Pelagie Kaberas söner hemma hos dem en natt mot slutet av april. Han har endast hört talas om mordet eftersom de skedde på natten när han var på jobbet som vakt i Kamembe. Han jobbade även under kriget, men det var då ibland svårt att ta sig fram och han stannade därför hemma vissa nätter under ca två veckors tid.

När han kom hem från jobbet natten när Pelagies söner dödats fick han av sin syster veta att Interahamwe beordrat hans bror Celestine Shombo att döda och begrava pojkarna. Det var Gasana och Gakemanyi som hade dödats hemma. Han fick även kännedom om att den äldsta pojken Kayishema tagits hemifrån och dödats i Gahinga. Det var fyra söner men han minns bara namnet på tre. Kayishema dödades i Gahinga medan de tre andra dödades i hemmet av Celestine Shombo. Han såg inte pojkarnas kroppar när han kom hem eftersom de redan begravts i åkermarken. Senare grävde man upp kropparna och begravde dem med respekt.

Celestine Shombo berättade att han blev beordrad att döda pojkarna. Men hans syster anklagade Celestine Shombo som blev dömd till 25 års fängelse. Celestine Shombo sa att det var Emmanuel Kariyongeza och Alexandre Rwagasore som beordrade honom.

Valens Uwitjje, som tagit skydd hos hans storebror i Gahinga, togs ut ur huset och dödades. Många var på plats men det sägs att det var Yohani Nyaburya som dödade Valens.

Ronderingar

Man ronderade på nätterna men han deltog inte. Syftet var att jaga tutsier, inte att skydda medborgarna. Han vet det eftersom det fanns vägspärrar både dag- och nattetid. När man kom till vägspärr fick man visa ID-kort och man överlevde om man var hutu. Det var samma sak med ronderingarna. Vägspärrarna fanns kanske inte i byn eftersom byborna kände till varandra, men de fanns i städerna, bl.a. Kamembe.

Kännedom om Theodore Tabaro

Han och Theodore Tabaro gick tillsammans i grundskolan i Nyakanyinya. De brukade inte besöka varandra i hemmet men de hälsade när de stötte på varandra, både i barndomen och i vuxen ålder. Han såg Theodore Tabaro igen när denne kom tillbaka från gendarmeriet.

Han har varit i butiken några få gånger men det var inte Theodore Tabaro utan hans lillebror Theophile som då arbetade i butiken. Butiken kallades för "presidentens kontor"; alla medborgare kände till namnet. Ledarna brukade vara i butiken; de hade ingen annan mötesplats. Det var där ledarna delade upp folk och bestämde vad de skulle göra och det var där de satt och drack.

Tiden efter folkmordet

Alla tutsiers hus var nedbrända efter folkmordet. De hus som inte var nedbrända kunde rivas ner och plåttak plundras. Han känner några tutsier som överlevde folkmordet och alltjämt bor kvar i byn.

Om gacaca

Han har själv varit tilltalad i rättegång om Nyakanyinya. Han dömdes eftersom han varit i Nyakanyinya tillsammans med mördare. Om han hade varit där den dagen man dödade män hade han varit tvungen att döda. Men när han var i Nyakanyinya dödades inga människor. Det var ett brott att gå till Nyakanyinya och hämta hans syster samt att ses med mördare. De var de andra kvinnorna i Nyakanyinya som anklagade honom. Bortsett från systemen han räddat kanske de andra såg honom som en av angripna. Han var tvungen att erkänna brotten och be om förlåtelse för att han ska leva med människorna. Han kände att han var där och att han skulle ha dödat någon om det fanns möjlighet. Det är rättvist att få fängelse om man skulle döda någon. Vittnena ljög inte; de som såg honom och som han inte räddat uppfattade att han var där för att attackera. Om han inte erkänt brott tror han att han skulle dömts till ett ännu strängare straff.

Han satt i fängelse år 1995 – 2009. Han dömdes till 12 års fängelse men satt i fängelse i 14 år. Han deltog i informationsinsamlingen i fängelset där det ofta pratades om Theodore Tabaro. Man pratade bl.a. om att Theodore Tabaro hade makt eftersom han varit gendarm. Theodore Tabaros makt visade sig också genom att han kunde hjälpa till att hämta Pelagie Kabera. Att hämta och begära ut en person från en annan sektor kräver makt.

Om den svenska förundersökningen

Han blev kallad till cellkontoret. Pelagie Kabera kontaktade honom eftersom personen från åklagarmyndigheten inte kunnat nå honom. Pelagie sa att en anställd på åklagarmyndigheten behöver honom vissa datum. Pelagie Kabera hördes också och berättade att hon fått frågor om huruvida hon tog sig från Nyakanyinya. Pelagie Kabera sa att det var vita människor som ställde frågor men att hon inte visste vad det syftade på. Hon sa inte att det gällde Theodore Tabaro. Han har inte pratat med någon annan om det.

Han försökte fråga vad det gällde men personen som kallade honom sa att han skulle få information när han kom dit. Han åkte bil till åklagarmyndigheten och träffade de vita människorna som han pratade med. Han pratade inte med de andra i bilen om vad det gällde.

Säkerheten i Rwanda är bra. Även om det skulle komma ut att han skulle vittna tror han inte att någon skulle våga göra något mot honom. När det gäller rättsväsendet så ska man göra det man kan för att hjälpa till. Det finns ingen annan belöning än att det blir rätt.

Hans syster Pelagie Kabera och han har pratat om det som hände under folkmordet, särskilt om det som hände hennes barn. Det samtalet ägde rum innan den svenska utredningen. Senast han såg Pelagie Kabera var när hon berättade att åklagarmyndigheten behövde honom. Han träffar inte Pelagie så ofta. De kan stöta på varandra under möten på by- eller cellnivå.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under försundersökningen

Ställd inför uppgiften att han i förhör uppgett att han varit med på ronderingar vid några tillfällen uppgger han följande. När de togs från gömstället blev de kallade till platsen där man brukade sitta vid Binenwa. Hos Binenwa, vid huset som tillhörde Theodore Tabaro, fanns många bybor som skulle rondera. Även ledarna var där, bl.a. Modeste Karemera, Nshogoza, Kamire, Jean Nsengumuremyi. Den kvällen var han där med andra män som hade bl.a. klubbor. Det var runt den 15 april, efter att han varit i Nyakanyinya och hämtat Pelagie Kabera. Anledningen till att man samlades i baren var att det verkade vara en träffpunkt för sektorns tre celler. Det var Jean Nsengumuremyi, Modeste Karemera och Theodore Tabaro som bestämde att de skulle rondera. De fick bara lyda order; ingen sa emot de tre personerna. Det var dessa tre som delade upp dem och bestämde vad som skulle göras. Jean Nsengumuremyi skulle samla information om vad som hände hos Abakurankota, Modeste Karemera skulle samla information i Gahinga och Theodore Tabaro skulle samla information om vad som hände i cellerna i Winteko. Han blev tillsagd att leta i området de bodde, och specifikt tillsagda att leta efter Albert Senumas son John. De skulle jaga och hitta, eller döda, John men hittade honom inte. Han var också med en annan gång men han har inte varit med många gånger. Han minns inte om han varit med någon annan gång än när de skulle leta efter John. Han har inte varit med någon annan gång.

Angående att han i förhör uppgett att han pratat om utredningen med Jean Damascene Gasarabwe uppgger han att han inte pratat med honom, inte vad han minns.

Ställd inför uppgiften att han i förhör uppgett att hans ID-kort inte angav någon etnicitet uppger han följande. Han vet inte om det beror på att man glömmer. Det han vet är att de hade ID-kort där det stod hutu. Han vet inte om det som står i protokollet beror på ett missförstånd.

Angående att han i förhör uppgett att Theodore Tabaro, Jean Nsengumuremyi och Modeste Karemera inte kunde klä sig i Interahamwe-kläder eftersom de var viktiga personer uppger han följande. Theodore Tabaro hade Interahamwe-kläder men inte de andra två. Theodore Tabaro var också viktig. Han förklarade att en del människor hade den klädseln och en del inte. Att bära den klädseln betyder inte att man inte är viktig. Han är säker på att Theodore Tabaro hade den klädseln; skjorta och byxor i tyg som det stod MRND på. De hade keps också med samma tyg som det stod MRND på. Tyget var i grön och kul färg. Det var färger som liknande MRNDs flagga. De övriga fem hade också hela Interahamwe-munderingen. De hade kläderna under attacken den 9 april och fortsatte ha de kläderna även senare. Theodore Tabaro hade inte de kläderna ofta. Efter attacken den 9 april var det inte så stora attacken att de behövde de kläderna.

Ställd inför uppgiften att han i förhör med rwandisk åklagare uppgett att han begick brott i Nyakanyinya och gick med Theodore Tabaro, Kamire och Nshogoza uppger han att det inte kan vara hans förhör. Han har inte sagt att han begått brott där. Han gick inte dit för att döda människor. Han stötte på Theodore Tabaro i Nyakanyinya – de gick inte dit tillsammans. På frågan om han minns att förhöret lästs upp för honom uppger han att han minns det. Han gick dit ensam. Han skulle minnas om Theodore Tabaro gått med honom till Nyakanyinya. Han kan ha slarvat med att läsa protokollet.

61. Verena Kamanayire

Verena Kamanayire har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Verena Kamanayire

Hon är född år 1966. Hon har gått i grundskolan i sex år och i hantverksskola i tre år. Vid tiden för folkmordet bodde hon i Gahinga med sina föräldrar och sina sju syskon, bl.a. systemen Annonciata Mukankuruziza. Hon hade inte någon ID-handling. På hennes föräldrars ID-kort stod att de var tutsier. Hon bor i dag i Mutara, ca 24 timmar från Winteko. Om hon åker från Mutara kl. sex är hon framme i Winteko kl. 18.

Tiden efter den 6 april 1994

Winteko och Nyakanyinya

Efter att presidentens plan skjutits ned fick hon höra att hus brändes ned i Karangiro. Kort därefter började kriget. Hon minns att hennes pappa Albert Senuma kom hem och lämnade sin väska och körde bil till jobbet i Mibilizi. Den kvällen övernattade resten av familjen inte hemma utan i buskarna i närheten.

Hon såg hur människor började fly. De tog skydd i skolan i Nyakanyinya. Hon tog sig själv hem från Nyakanyinya för att se till kycklingarna och hämta mjölk. Hon såg då Modeste Karemera och Theodore Tabaro gå in i deras hem. Hon var hos en granne inte fem minuter från sitt hem. Hon sprang uppåt. Theodore Tabaro hade ett skjutvapen och sköt och tog därefter tre kor med sig. De sköt mot hennes hem; kanske var syftet att få folk att fly. De var tillsammans med flera andra men hon kände bara igen Modeste Karemera och Theodore

Tabaro. Hon kunde inte missa Modeste Karemera – deras mammor är systrar. Hon kunde inte heller missa Theodore Tabaro eftersom de gick i samma skola. Andra angripare hade batonger och klubbor. Hon gick tillbaka till skolan och berättade det för sin mamma. Det var ca en vecka efter att kriget börjat. Dagen efter sa man att hennes kusin Madushi dödades.

När hon kom tillbaka till skolan var hennes mamma vid skolgården. Hennes mamma kände att det inte var några problem när hon fick höra att det var Modeste Karemera som tagit korna eftersom de var släkt.

Hennes familj från Gahinga var vid skolan. Det var även Vedastes, Innocent Gakwayas, Victors, Uwitijes och Bernards respektive familjer samt flera andra. Av hennes syskon var Valens Uwitije, Annonciata Mukankuruziza, Vincent Tugirimana, Philippe Twahirwa och Bernard i skolan.

De tänkte att de var på en plats de alla kunde träffas på. Man sa att de skulle samlas i ett klassrum för ett möte. Hon hörde en man vid namn Rucyaha säga att han skulle vilja ha ett skjutvapen och skjuta ihjäl dem alla och sen ta livet av sig. Det var en man som hade inflytande men han jagades och dödades. De gick in i klassrummet – ateljén – och man stängde dörrar och fönster. Det var trångt inne i ateljén. Det fanns tre rum. I ateljén fanns tre fönster på ena sidan; på den andra sidan fanns inga fönster. Efteråt hörde de oväsen en bit från Nyakanyinya. Angripare kom skrikande och syftet var att utrota alla som var i skolan. De öppnade fönstren för att kunna se ut när angriparna kommit fram. Många personer hade bl.a. spjut. Det utlovade mötet blev inte av. Istället började angriparna attackera skolan och kasta in granater. Bl.a. Annonciata Mukankuruziza träffades av en granat. Innocent Gakwaya, Vedaste Mugarura och Viuteure dog – hon satt bredvid och såg det. Hon såg bara en granat kastas i skolan.

Angriparna insåg att alla inte dog av granaterna och sa att kvinnor och barn ska ut och att män ska stanna utanför. Hon minns att Valens Uwitije var i ett rum. Kvinnorna knuffades eftersom det var trångt. Philippe Twahirwa sa till henne att ”ni lämnar mig jag kommer att dö här”. Philippe Twahirwa tog ett tyg som hon hade med sig. Vincent Tugirimana och Valens Uwitije hade lyckats gömma sig – den senare hade brännskador och dödades. De som dödade Valens Uwitije – bl.a. Yohani Nyaburye – berättade om det i gacaca.

När kvinnorna togs ut ur ateljén såg hon flera angripare. Hon kunde inte känna igen dem alla men man sa att Theodore Tabaro var med. Och personer från Nyakanyinya-området vars namn hon inte kan. Theodore Tabaro var bland dem som attackerade och dödade. Hon känner till det eftersom det hände henne och hon såg några av angriparna.

De fördes till ett annat klassrum tillhörande sjätte klass, nära ateljén på höger sida. Någon gång mot kvällen, när angriparna var färdiga med dödandet, kom Theodore Tabaro och tog ut henne. Hon frågade Theodore Tabaro om han verkligen också kommer döda dem. Han svarade inte. Vad som hände därefter är något hon inte kan säga – det klarar hon inte av. Det enda hon minns är att han förde ner henne på marken bakom skolan. Någonting togs från henne. Det är någonting som är jättetungt för henne och ingenting hon vill prata om. Det var någonting som hände henne och hon var inte förberedd på det. Theodore Tabaro var den första som våldtog henne bland de personer som fanns i Nyakanyinya. Hon minns inte hur Theodore Tabaro var klädd. Det var ingen annan som våldtog henne i Nyakanyinya; andra våldtog henne i Winteko. Det fanns inga psykologer att prata med det om. Hon har pratat

mycket med sin storasyster Dancille om våldtäkterna. Annonciata Mukankurunziza kunde se det eftersom de var tillsammans.

Det var flera kvinnor som togs ut, bl.a. Jeanne som hon gick i skolan med. Hon minns inte vilka angripare som förde ut de kvinnorna.

I byggnaden för sjätte klass var hon tillsammans med bl.a. sin mamma och syster Annonciata Mukankurunziza, Mugururas fru och fyra barn samt Gakwayas två barn.

Hon togs sedan till sin syster i Nyakanyinya; hon vet inte hur hon kom dit utan vaknade bara där.

När kvinnorna tagits ut ur ateljén dödades alla som stannade kvar. Vissa som var i lokalen brändes. De som inte hade dött högs vid skolgården. Det var vid kl. 15 som man började döda. Efter att angriparna gått tittade kvinnorna ut ur rummet för sjätte klass och såg döda människor. Man tittade om någon tillhörde ens familj och täckte över de huggna personerna. Hon gjorde det inte eftersom hon togs till sin släkt efter att hon hade problemet med Theodore Tabaro. Hon hade tagits dit när angriparna brände i skolan; hon fick höra om det senare.

När hon kom till sin storasyster Dancille i Nyakanyinya mådde hon inte bra. Hon övernattade där och dagen efter kom hennes mamma och storasyster Annonciata Mukankurunziza. De stannade i tre dagar. Då kom Modeste Karemera, Theodore Tabaro och Kayumba och tog dem från Dancille. Eftersom Modeste Karemera var en släkting följde de med. Hennes mamma försökte ta sig till Modeste Karemeras föräldrar men hon fick ta sig till platsen där andra kvinnor fanns. Det var så de kom till Leotaires hus i Winteko.

Leotaires hus

Angriparnas plan var att samla kvinnorna i Leotaires hus för att kunna döda dem.

När de kom till Leotaires hus fortsatte angriparna med planerna att våldta kvinnor. Hon har varit med om hemska saker som hon inte vill tala om. Hon blev våldtagen även där, av bl.a. Emmanuel, som brukade kallas Mabuno. Det var många kvinnor som våldtogs, bl.a. Patricie och Claudette.

De kunde inte ta sig någonstans eftersom man jagade människor. De stannade därför i huset. De fick ingen mat. De var hungriga. De var ca 30 – 40 personer i huset; det var trångt. Vissa fick övernatta utanför huset.

Någon gång sov hon hos Modeste Karemera när denne inte var närvarande. När han kom hem skickade han tillbaka henne till Leotaires hus för att hon skulle uppleva vad andra där upplevde.

Hon var i Leotaires hus de flesta nätterna. Det stämmer inte att hon övernattade hos sin gudmor de flesta nätterna. Hon gick förbi sin gudmor när hon varit hos Modeste Karemera och gick till Leotaires hus. Hon har inte övernattat någonstans än hos Leotaire. Hon gick dock ut på natten för att undvika att männen skulle komma och våldta henne. Hon tittade efter var angriparna inte var och gick den vägen. Man kunde inte komma undan för att de var i kvarteret men man kunde smita iväg och gömma sig. Det var bara hon som lyckades göra det.

I Leotaires hus fanns bl.a. henne mamma och syster Annonciata Mukankurunziza, Tatiana, Mukagasana, Mata och Florence. Annonciata Mukankurunziza hade granatsplitter i kroppen och mårde inte bra.

De stannade i Leotaires hus i två veckor och efteråt tog de sig till stadion.

Om fadern Albert Senuma

Hennes pappa kom inte tillbaka efter att han tagit sig till sin arbetsplats. Senare berättade Theodore Tabaro att han dödat fadern. Theodore Tabaro kom till Leotaires hus och tog ut hennes mamma och berättade för mamman att han dödat maken. Hon var på Leotaires gård och såg när Theodore Tabaro berättade det. Det var inte bara Theodore Tabaro; skulle hon se andras ansikten skulle hon kunna peka ut dem.

Kännedom om andra personer

Hon var tillsammans med Francoise Mukagasana vid skolan. Francoise Mukagasana har inte bott hos Leotaire; en granne hade tagit henne.

Hon bodde med Renata Mukantwaza i skolan. Renata Mukantwaza blev våldtagen men hon känner inte till av vilka.

Kännedom om Theodore Tabaro

Hon kände till Theodore Tabaro innan folkmordet. De bodde i samma kvarter och gick i samma skola. Hon minns att Theodore Tabaros far heter Binenwa.

Tiden efter folkmordet

Hon tog sig till Kigali efter folkmordet. Hon återvände till Winteko senare, efter kriget. Hon minns inte riktigt när hon var tillbaka första gången. Eftersom hon inte accepterat vad hon varit med om har hon inte deltagit i gacaca. Hon tänkte att hon inte skulle tjäna någonting på att delta i gacaca när hon inte hade några familjemedlemmar.

Hon känner inte till om hennes familj haft några konflikter med Theodore Tabaros familj. Hon har hört talas om att Theodore Tabaros familj har betalat ersättning för någonting, men ingen har kontaktat henne för att be om förlåtelse eller ge henne ersättning.

Hon umgås inte mycket med sina systrar Annonciata och Dancille i dag. De har sina familjer och bor på olika håll. Hon var i Winteko senast under sörjetiden 2017 – det var då hon hade kontakt med Annonciata senast. Hon träffade då även Dancille. Hon pratar i telefon med Annonciata och Dancille då och då men de pratar inte om folkmordet. Systrarna vet att hon inte vill prata om det och har inte berättat någonting om sina förhör eller några skadestånd.

Om den svenska förundersökningen

Den lokala ledaren kallade henne till förhöret med svensk polis. Ledaren sa inte varför svensk polis ville höra henne. Hon fick reda på varför polisen ville höra henne när hon kom till Kigali. Det var en anställd på domstolen vid namn Agatha som kallade henne. Agatha sa att personer från Sverige ville träffa henne men inte varför. Hon pratade inte med Annonciata, Dancille eller någon annan som hörts, innan förhöret.

Hon kände inte till att Theodore Tabaro var gripen i Sverige när hon hördes. Polisen berättade att de hade Theodore Tabaro. Svensk polis sa att hon skulle prata om Theodore Tabaro. Hon tror att det var mot slutet av samtalet som polisen frågade om hon kände till en person vid

namn Theodore Tabaro. Hon hade då redan nämnt hans namn. Hon fick inte veta det innan förhöret.

Efter förhöret hamnade hon på sjukhus i två månader. Hon har inte haft någon att prata med. Hon hade inte pratat om det här tidigare. Hon har inte heller pratat med någon från Winteko inför förhöret i rätten.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats vid förhör under förundersökningen

Angående att hon i polisförhör uppgett att hon blev våldtagen i Nyakanyinya men inte av Theodore Tabaro uppger hon följande. Hon klarade inte av att prata om det. Då sa polisen att hon kunde strunta i det. Det var inte lätt att berätta. Hon tog upp vissa men inte andra.

Ställd inför uppgiften att hon i förhör uppgett att Mabuno våldtagit henne i skolan uppger hon att Mabuno våldtog henne i Winteko.

Om varför hon i polisförhör berättade om våldtäkter som Mabuno utförde men inte om våldtäkten som Theodore Tabaro utförde uppger hon följande. Hon har inte varit i någon rättegång eller blivit förhörd efter folkmordet. Hon ville inte prata om vad hon varit med om. Hon namngav några namn och sedan sa polisen att det räckte. Det var första gången hon berättade vad hon varit med om så hon hade svårt att namnge alla personer. Hon namngav de hon mindes. Dessutom tänkte hon att de flesta som begått dessa brott var fria nu.

Ställd inför uppgiften att hon i polisförhör uppgett att hon *hört* skottlossning och sedan sett Theodore Tabaro och Modeste Karemera föra bort kor uppger hon följande. Hon såg Theodore Tabaro och Modeste Karemera. När hon såg dem hörde hon skottlossningar och sedan sprang hon därifrån. Hon såg inte skottlossning utan hörde skottlossning.

När det uppmärksammas att hon i förhör inte uppgett att Theodore Tabaro förde ut henne ur skolan utan att hon inte kommer ihåg namnen uppger hon följande. Hon orkade inte prata om honom under förhöret. Hon skulle inte vinna någonting på att lägga till Theodore Tabaro nu. Hon har inte pratat med sina syskon om folkmordet och har inga problem med att Theodore Tabaro betalar pengar till hennes syskon.

Ställd inför att hon i polisförhör uppgett att hon sov i Leotaires hus endast två gånger och att hon brukade sova hos en granne uppger hon följande. Det är något som hände när de började våldtas. Man kunde gå över till en granne men det betydde inte att man skulle bo där. Det måste vara felantecknat. Hon har gått förbi sin gudmor och sin bror. Det hon minns är att de var i det huset och sedan gick till stadion. Tiden hos Leotaire är inte något som hon uppfattade riktigt för att kunna förklara det. Hon har varit hos Leotaire och hon har varit hos gudmodern.

62. Victoire Mukantagara

Victoire Mukantagara har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Victoire Mukantagara

Hon är född år 1975 i cellen Gahinga i sektorn Winteko. Hon gick i grundskolan i Nyakanyinya. År 1990 fortsatte hon sina studier i Kongo. Mellan år 1990 och 1992 kunde hon

inte besöka hemmet i Rwanda eftersom hon inte fick resehandlingar. Därefter besökte hon Gahinga under skolloven tre gånger per år.

Vid tiden för folkmordet var hon hemma i Gahinga och bodde med sina föräldrar Victor Ntagara och Consolée Mukarwema samt sina syskon Viateur Ntagara (17 år) och Marie-Claire Murekatete (14 år). Hon och hennes föräldrar hade ID-kort som angav deras etnicitet som tutsi.

I dag arbetar hon för staten som polis.

Tiden efter den 6 april 1994

När folkmordet började var de hemma i Gahinga. Tutsier började ta skydd och sa att hutuer kommer att döda dem. Hon och hennes familj tog skydd i buskarna. De hörde en attack – oväsen och folk som skrek som om de krigade – vid vägen i närheten av deras hem. Grannar som gick för att kriga mot de attackerande hutuern kom tillbaka och sa att de måste fly. En stund senare såg de rökutveckling; tutsiers hus stod i brand i grannskapet, bl.a. hennes familjs hus. Hon såg även Vedaste Mugaruras, Innocent Gakwayas och Evariste Muhizis hus brinna. Hon hade även hört någonting som exploderade.

De sa att de skulle fly till kyrkan i Nyakanyinya eftersom det fanns byggnader där som man kunde söka skydd i. Hon och hennes kusiner Francoise Mukagasana och Verena (Albert Senumas dotter) gick först till Nkwakuzi, en domare från Bidaba. De övernattade hos honom och dagen efter sa Bidaba att de skulle gå till skolan, där det fanns andra, så att de inte dödades. Vid skolan träffade hon sin familj igen; de hade tappat bort varandra när de gömt sig i buskarna.

När hon kom till skolan var det jättemycket folk där, kvinnor, barn och män. Någon gång vid kl. 15 – 16 kom attacken. Hon kände inte igen angriparna. De kom från Mururu, Nyakanyinya och Winteko; det var flera personer. Hon kunde inte känna igen någon eftersom hon inte varit hemma på en lång period och dessutom befann sig på en ny plats hon inte känner igen. Från personer som inte var jagade, bl.a. Dancille och överlevare, hörde hon vilka angriparna var. Även Annonciata Mukankurunziza berättade om angriparna. Det var under olika tider som hon pratade med de här personerna.

När angriparna kom sprang de in i ateljén. Angriparna sköt mot skolan. Hon var i ateljén och såg en granat komma in genom fönstret och explodera. Hon var i närheten av Innocent Gakwaya och såg att han träffades av granaten. Hennes bror var också i närheten och hon såg att han hamnade på marken. Men hon kunde inte se om han träffades. Det var den första granaten av många som kastades in. Hon blev rädd och tog sig till ett rum i ateljén där utrustning förvarades.

I det lilla rummet träffade hon Annonciata Mukankurunziza som också skadats av granaten. De täckte sig med en madrass. Rummet hade en dörr mot ateljén som de låste när de gick in. Hon hörde personer i ateljén som skrek och höll på att dö. Hon hörde också folk som gömt sig i taket och att angriparna försökte bränna i taket. Det var röken som gjorde att hon uppfattade det. Personerna som var i salen dog av granaterna. När det var nästan tomt gick angriparna in i salen och tittade på de som nästan var dödade och dödade dem. De stannade i det lilla rummet.

Vid åttatiden på kvällen kom angriparna för att se vilka som dött och vilka som levde. Angriparna tog ut dem och delade upp kvinnor och flickor för sig. Angriparna dödade de pojkar som klätts som flickor av sina mödrar. Hon såg att vissa barn dödades med svärd och att vissa slogs vid ateljén. Hon såg ungefär tre pojkar dödas vid ateljén.

När de gick ut fanns flera döda kroppar vid skolgården. Hon såg sin brors döda kropp. Hon såg sin fars kropp vid ingången till ateljén. Hon såg då inga levande vuxna män – de var alla döda.

Hon såg vad som hände Françoise Mukagasanas syskon i ateljén. Hon såg alla syskon eftersom de tog skydd där. De dödades alla i skolan. Det gäller även Françoises pappa. Förutom Renata Mukantwazas pappa Innocent Gakwaya såg hon Renatas mor, storasyster med två barn och Renatas två bröder Kayisire och Gaspard i skolan. De dog alla i skolan.

Angriparna som hon såg då var för henne okända personer från Nyakanyinya. De hon såg hade traditionella vapen. Hon kan inte uppfatta om de var med i attacken eller inte. Det hade gått en liten stund efter attacken när angriparna förde ut dem.

Angriparna tog dem till kapellet. De stannade i byggnaden och sov där på kvällen. Det var lugnt men folk utanför bevakade dem så att de inte kunde ta sig ut. I huset fanns hennes mamma och lillasyster, hennes kusin Françoise Mukagasana och dennes mor, Innocent Gakwayas fru Anastasie och Muhizis fru Alice samt personer hon inte kände igen. Annonciata och Verena hade hämtats av sin svåger Casimir eftersom Annonciata var skadad i armen. Hon såg inte när Annonciata och Verena hämtades, men det var när de togs ut ur ateljén.

Dagen efter hämtade personer från Nyakanyinya mat hemma eller från grannar som inte var jagade så att de kunde äta. De tillbringade några dagar där. Angriparna från Nyakanyinya kom och hotade dem och sa att de skulle komma och döda dem.

De kom till kapellet dagen de dödade män, den 13 april. Möjligtvis kom hon dagen innan den 12 april; hon kommer inte riktigt ihåg. De gick från kapellet den 19 april. När de kom tillbaka såg de att kvinnor dödat och till och med kastats i latrin.

Sedan tog sig hon och Françoise Mukagasana därifrån eftersom de hört att de skulle dödas. De stannade vid Silas som våldtog Françoise Mukagasana. Sedan gick de därifrån nedåt mot kapellet. Nedanför skolan träffade de på Flodis fru som berättade att deras föräldrar dödat. De funderade på vart de skulle ta vägen och bestämde sig för att ta sig till andra sidan Nyakanyinya. Väl där gömde de sig i ett hus som under natten attackerades av Interahamwe från Nyakarenzo. En kvinna och dennes dotter dödades. De bestämde sig för att lämna platsen och gå vidare. De gick hela natten till Gahinga till ett hus som kallades för blendehus; en person de träffade på vägen berättade om huset och att det fanns andra överlevande kvinnor där. De kom till huset under natten och såg de andra kvinnor som fanns i huset, bl.a. Launduard Kampanyanas fru Patricie. Det var samma dag som kvinnor hade dödat i skolan, den 19 eller 20 april. Det var ett hus med grästak. Hon hörde att huset ägdes av Leotaire. Under natten kom angriparna och tog kvinnor men de visste inte vart kvinnorna togs. På morgonen efter kom angriparna och sa att de skulle tas till stadion där andra befann sig. De ledsagades av Interahamwe, bl.a. Rwagasore som hon kände igen sedan tidigare. Vissa kvinnor följde med och vissa stannade kvar. De äldre kvinnor som gett upp sa att de ville stanna även om någonting skulle hända dem. De var många som gick men hon minns bara

Francoise Mukagasana. När de kom till Murangi smög hon ifrån de andra eftersom hon kände till området.

Kännedom om Theodore Tabaro

Hon känner till Theodore Tabaro och dennes föräldrar. Hon har sett honom tidigare eftersom de gick i samma skola. Han var flera år äldre än henne och gick ca tre eller fyra år före henne i skolan. Sista gången hon såg honom var innan han anslöt sig till gendarmeriet. Hon såg inte Theodore Tabaro under folkmordsperioden.

Om gacaca

Hon bodde inte i Winteko under gacaca och vittnade aldrig i någon gacacaréttgång. Hon deltog inte heller i någon informationsinsamling.

Om den svenska förundersökningen

Hon fick kännedom om att svensk polis ville höra henne när en polis kom till hennes arbete tillsammans med svenskar. Hon fick inte kännedom om vad hon skulle höras om innan förhöret. Det är ingen som sagt till henne vad hon skulle säga inför vare sig förhöret med polisen eller i rätten.

Tiden efter folkmordet

Efter folkmordet hjälptes hon till Kongo. I september 1994 flyttade hon till Kigali. Hon har inte återvänt till Cyangugu eftersom hon inte hade någon där. Den hjälp och fick var av hennes farbror och moster i Kigali.

Efter studierna fick hon jobb i Rusizi. Hon gifte sig där och bor där alltså.

Hon brukar inte träffa sina kusiner och de bor inte nära varandra. Hon pratar inte med dem i telefon. Hon har dock kontakt med dem. Hon tror inte att hon har pratat med kusinerna om det här. De har inte pratat om att de ska höras i domstol. Hon pratade med sina kusiner om vad som hänt år 1997. Då lämnade man vittnesmål som hon i dag kommer ihåg. Theodore Tabaros namn har förekommit. De berättade att Theodore Tabaro var med tillsammans med Mbembe under folkmordet. Hon har också hört att Theodore Tabaro var tillsammans med Modeste Karemera när de tog kor som tillhörde Verenas föräldrar. Hon har hört att Theodore Tabaro tillsammans med andra kom till blendehuset och tog ut kvinnor för att våldta dem. Det pratades om att Theodore Tabaro anslöt sig till attacken i Nyakanyinya. Det är något som hon hörde från personer som lämnade vittnesmål under informationsinsamlingen.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknats från förhör under förundersökningen

När det uppmärksammas att hon i förhör uppgett att hon lämnat information om Nyakanyinya i en gacacadomstol i Winteko uppger hon följande. Hon har inte deltagit i gacaca. Det kanske var ett missförstånd. Hon har talat om att hon fått information från personer som deltagit i informationsinsamlingen, men inte om att hon själv deltagit.

Angående att hon i polisförhör inte berättat att Rwagasore hämtat kvinnorna i blendehuset uppger hon följande. Det är ingenting som hennes kusiner berättat för henne. Men det var någon gång som kusinerna berättade om vad de varit med om. Det var strax efter kriget de pratade om vad som hänt. När man lämnar vittnesmål glömmar man ibland vissa saker som man senare kommer ihåg.

När det uppmärksammas att hon i förhör uppgett att hon kom till skolan den 12 april och att attacken var den 13 april uppger hon följande. Hon kanske inte riktigt minns om hon sov där

en natt, men hon minns attacken. Hon tror att hon övernattade en natt men är osäker. Det hon vet är att attacken var den 13 april.

När det uppmärksammas att hon i förhör uppgett att hon gick i samma klass som Theodore Tabaros lillebror Theophile (som är född fem år innan henne) uppger hon följande. Det kan ha varit en annan person. Theodore Tabaro hade många syskon.

63. Wilhelm Unge

Wilhelm Unge har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett med personlig närvaro i Stockholm.

Professionell bakgrund

Han är sedan år 2006 chefsanalytiker vid Säkerhetspolisens (Säpo) kontraspionage. Det innebär att han har ansvar för analysverksamheten till stöd för kontraterrorismens operativa verksamhet. Han kvalitetssäkrar analytikers underlag. I egenskap av chefsanalytiker sitter han i ledningen för kontraspionaget.

Om Säpos analys av Rwanda

Säpos analys av Rwanda inleddes år 2011 genom uppslag om att Rwanda möjligen bedriver flyktingspionage i Sverige. Det ledde till en förundersökning angående flyktingspionage och så småningom till en fällande dom. Under förundersökningen skaffade sig Säpo kunskaper om rwandisk säkerhetspolitik. Kunskapen fungerade som en ram för den operativa verksamheten. De insåg att den nuvarande politiska situationen i förhållande till den gamla regimen var väldigt känslig.

Säpo skrev en kunskaps-PM som ingick i undersökningsmaterialet. Säpos bild är att den nuvarande regimen, efter folkmordet och den långa försoningsprocessen, glidit allt mer mot ett auktoritärt styre och använder sig av repression både i Rwanda och i utlandet. Det är delen i utlandet som tar sig formen av flyktingspionage som Säpo har i uppdrag att utreda.

Sedan år 2012 har Säpo egentligen inte tittat på utvecklingen. Efter domen har Säpo inte haft någon egen operativ uppföljning angående rwandiskt flyktingspionage i Sverige. Säpos kunskap är begränsad till kunskapspromemorian år 2012, med undantag för att Säpo följt öppna medier och sett att utvecklingen är ungefär densamma.

Om Rwandas underrättelse- och säkerhetstjänst

Rwandas underrättelse- och säkerhetstjänst består av två grenar. Den ena är militär (*Directorate of military intelligence – DMI*) medan den andra, *National Security Service* (NSS), består av två delar: en inrikesdel med ansvar för situationen i Rwanda och en utrikesdel, med verksamhet bl.a. i Sverige. Det var den senare som Säpo upptäckte hade verksamhet i Sverige genom en representant vid den rwandiska ambassaden Stockholm.

Flyktingspionage innebär att en regim kartlägger personer som bedriver någon form av oppositionell verksamhet mot regimen. Det är politisk åsiktsregistrering i kombination med kartläggning av personliga förhållanden som gör att man på olika sätt kan hota eller locka personerna att sluta med verksamheten. Det handlar både om underrättelseinhämtning och påverkan.

När det gäller Rwanda är det en ganska hård för repression mot oppositionella både i och utanför landet. Många länder som bedriver flyktingspionage ser det mer som säkerhetstjänstverksamhet än underrättelseverksamhet. I fallet Rwanda ser Säpo att fångslanden m.m. förekommer. Utomlands försöker man få personer att inte verka mot regimen; det gäller både före detta folkmördare och andra.

Det kan vara politiker, journalister eller människorättsföreträdare som utsätts. Gemensamt är att de av regimen uppfattas att de har förmåga att bedriva något mer substantiell påverkan mot regimen. Den sittande regimen största rädsla är att svepas bort från makten och att ett nytt folkmord ska ta vid. Det är den yttersta hotbilden den rwandiska regimen uppfattar sig stå inför. Sedan kan det finnas andra motiv med intressekonflikter inom toppen, politisk makt osv. Men det har Säpo väldigt lite insyn på. Han anser att regimen rädsla är förståelig; den sittande regimen har trots allt avbrutit ett folkmord med väldigt många offer. Trots försoningsprocessen finns spänningar i det rwandiska samhället. Han anser därför inte att det är märkligt att man är rädd för en sådan utveckling. Han har dock svårt att bedöma hur pass reell hotbilden egentligen är. Trots att man i Rwanda gjort mycket för att inte tala om hutu och tutsi finns den underliggande kunskapen i samhället om vem som är hutu och tutsi. Den ena gruppen är mycket större vilket är en reell faktor i hur man makt utövas.

Säpo misstänker, men har inga egna bevis, att i Sydafrika mordet på Patrick Karegeya, f.d. underrättelsechef i Rwanda, är ett högprofilfall där den rwandiska regimen gått till aktion utomlands. I övrigt hänvisas till kunskapspromemorian. Grunden för Säpos bedömning är egna hemliga såväl som öppna källor. Säpo kan inte bevisa att den rwandiska regimen ligger bakom mordet. Däremot kan Säpo konstatera att det skulle vara konsekvent med den rwandiska regimen motiv och metoder. Säpos uppfattning är alltså att det är mycket troligt att den rwandiska regimen ligger bakom mordet.

Om rwandisk påverkan i Sverige

Under förundersökningen såg Säpo att den rwandiska säkerhetstjänsten ger uppdrag till personer i Sverige att samla in uppgifter om personer i Sverige. Det har även funnits en hotdimension. När det gäller våld är det alltid svårbedömt. Säpo försökte bedriva sin förundersökning på klassiskt kontraspionagesätt. Det betyder att man använder hemliga tvångsmedel i stor utsträckning. Säpo talade inte med så många rwandier i Sverige, eftersom det är svårt att utreda olika personers lojaliteter. Det är svårt att precisera om det finns plan genomförandeplaner och därför svårt att uttala sig om våld. Men hot om våld förekommer.

Om vittnen i Örebromålet

Säpo gjorde, enligt standardrutiner, hotbedömningar avseende vittnena i Örebromålet. Ordet "potentiellt" som förekommer signalerar att Säpo inte har konkret information om hot om våld. Men givet den rwandiska regimen karaktär, vad regimen misstänkts för i övrigt och att det kan konstateras att regimen bedriver flyktingspionage i Sverige, bedömde Säpo att det finns risk att vittnena skulle utsättas för hot eller våld. Men det är då potentiellt utsättas för våld. Han var inte med i den sista omgången men har förstått att hotbilda-bedömningen uppdaterats en gång.

Om felaktiga folkmordsanklagelser

Säpo beaktade inte alls dimensionen med falska anklagelser om folkmord i sin uppföljning eller bedömning om eventuellt hot mot vittnena. Däremot hade Säpo uppgifter om att regimen använder folkmordsanklagelser falskeligen som ett sätt att bli av med oppositionella oaktat om de deltagit i folkmordet; uppgifterna handlade om han minns rätt i första hand om

händelser i Rwanda. Det var människorättsföreträdare (t.ex. engagerade i organisationer som företräder mänskliga rättigheter och demokrati och som har lite högre profil, är lite mer kända och kan tänkas utgöra hot mot regimen) och möjligen politiker i Rwanda.

Rwandas underrättelsetjänst i jämförelse med andra länder

Rwandas underrättelsetjänst är med afrikanska mått mätt väl utvecklad. Han skulle dock inte våga påstå att den är lika väl utvecklad som Irans eller Israels underrättelsetjänst. Däremot finns öppna uppgifter om att Israel tränat Rwandas underrättelsetjänst, men det betyder inte att de är lika bra. Han känner inte till att Säpo skulle säga ”tänk Iran, tänk Israel” till svenska myndighetspersoner som stationeras i Rwanda. Han skulle inte placera den rwandiska i samma viktklass som Israels eller Irans underrättelsetjänster.

Om senare utveckling

Det är inte Säpos roll att svara på om Rwanda är en diktatur. Med sin lekmannabedömning skulle Säpo säga att Rwanda är en diktatur. Han är alltjämt av uppfattningen, som han uttryckte i målet mot Claver Berinkindi, att Rwanda under Paul Kagame utvecklats till en tutsi-etnisk diktatur med demokratisk kostymering. Med den reservationen att Säpos kunskapsläge inte utvecklats; den djupaste kunskapen har de från 2011 – 2012.

Efter Säpos förundersökning har de tagit del av öppna uppgifter och kan konstatera att de inte ser någon stor skillnad mot uppfattningen de hade 2011 – 2012. Paul Kagame sitter kvar som president tack vare en ändring av konstitutionen. Enligt Säpos uppfattning är det som regel ingenting som karaktäriserar demokratiska stater. Det är fortfarande Säpos bedömning att Paul Kagame gör allt för att sitta kvar vid makten. Det finns en intern maktkamp runt Paul Kagame som Säpo har väldigt dålig kunskap om. Man skulle kunna gissa att det även handlar om ekonomiska och politiska maktintressen.

64. Zacharie Kagabe

Zacharie Kagabe har hörts på begäran av åklagaren. Förhöret har skett via videolänk från Rwanda.

Allmänt om Zacharie Kagabe

Han är född år 1960 i cellen Bugayi i sektorn Winteko. Han har inte gått i skolan och kan inte läsa eller skriva. Tiden innan folkmordet bodde han i Bugayi med sina föräldrar. Hans pappa var hutu och hans mamma tutsi. Hans syskon hade flyttat hemifrån. Han hade ett ID-kort vid tiden för folkmordet som angav hans etnicitet som hutu.

Tiden efter den 6 april 1994

Han fick information på radio om att presidentens plan skjutits ned. Han minns inte vilken dag men det var ungefär kl. halv fem på eftermiddagen. Därefter inleddes dödandet i byn.

Om Ludoviko och attacker i Gahinga

Han känner till Ludoviko som var hutu och bodde i Bugayi. Ludoviko dog men han vet inte hur. Ludoviko var bland dem som gick till Gahinga för att döda tutsier. Förutom Ludoviko gick bl.a. han, Nsengumuremyi, Modeste Karemera och Nshogoza till Gahinga för att döda tutsier. De var fler än tio och var beväpnade. Theodore Tabaro hade en handgranat och de andra hade klubbor. Theodore Tabaro kastade en granat som inte dödade eller träffade någon person. Det var i en bananodling och ovanför fanns en teodling. De var ovanför och granaten kastades nedåt mot tutsier. Theodore Tabaro sa till övriga angripare att böja sig ned och

därefter hörde han en explosion. Han såg inte när Theodore Tabaro kastade granaten men han hörde det. Granaten landade i åkermark långt ifrån tutsierna. Om den hade landat nära dem eller tutsierna hade någon dött. Efter granatkastningen uppfattade de att Ludoviko skadats. De frågade var Ludoviko var och fick höra att han förts bort eftersom han kände smärta i sidan.

Aloys Nzamwita

Han kände till Aloys Nzamwita, som bodde i Gahinga och var tutsi, sedan tidigare. Han såg när Aloys Nzamwita dödades. Det var runt efter granatexplosionen, runt kl. 15 – 16. Han var i Bugayi ovanför vägen som Nzamwita dödades på. Han stod nära Yohani Binenwas butik (som Theodore Tabaro brukade hjälpa till i ibland). Nzamwita dödades i närheten av ett hus som tillhörde en döv man. Han var tillsammans med Nsengumuremyi, Nshogoza och andra som han inte minns. De såg på när Nzamwita togs nedåt. Nsengumuremyi tog Nzamwita från en plats med lera och förde honom nedåt och slog honom med en klubba i pannan så att han dog. Han var närvarande när Nzamwita dödades men han kommer inte ihåg vilka andra som var med. Han var ca 30 – 40 steg från Nzamwita. Därefter blev det mörkt och han gick hem. Nzamwita dödades för att han var tutsi och Nsengumuremyi var hutu.

Han känner inte till om något annat hände den dagen. Ingenting hände vid lunchtid den dagen. Folk gick förbi i området och hörde oväsen. Det var många personer som flydde. Han hörde ingenting om att någon annan person dödades den dagen.

Om gendarmer i Winteko och Evariste Mudeyis död

När gendarmerna kom till cellen kunde de inte förstå vad gendarmerna gjorde där. Som medborgare kunde man inte fråga. Gendarmerna hade skjutvapen. Vissa av medborgarna hade batonger och klubbor. Ingen visste hur gendarmerna hamnade i sektorn eller om någon tog dem dit. Första gången han såg gendarmerna var han i Bugayi. Gendarmerna gick förbi på väg mot Gahinga. Därefter hörde de skottlossningar vid ett tillfälle. Senare fick de höra att gendarmerna sköt och dödade Evariste Mudeyi som var tutsi. Ingen kan dö i sektorn utan att man får kännedom om det. Det kan vara så att Mudeyi dog efter att Nzamwita dött. Han tror att Nzamwita och Mudeyi dog samma dag. Han vet inte om Mudeyi dödades före eller efter granatkastningen, men han tror Mudeyi dog innan granatkastningen.

Händelser efter granatattacken

Attacken gjorde att tutsierna tvingades fly sina hem. Tutsiernas hus blev nedrivna och deras tillhörigheter plundrades. Han kan inte peka ut någon men det var hutuer som plundrade hemmen. Hutuer fick ta över de plundrade föremålen. Han minns att kor togs till Nsengumuremyi och Modeste Karemera. Karemera och Nsengumuremyi hade makt och korna kunde samlas där. Senare kunde man sälja korna i Kongo. Det var svårt att veta var plundrade saker togs och vem som plundrade. Han vet inte om kor förts till Theodore Tabaro. Han tror att en eller två kor togs till Binenwa. Men enligt vad han vet har Theodore Tabaro inte tagit någon ko.

Ronderingar skedde ca mellan kl. 19 och 20 – 21. Man bevakade vid cellen så att de som tagit sig till Kongo inte skulle komma tillbaka. De uppfattade det som att en person tagit sig ut ur landet kunde vara spion och om de kom tillbaka kunde de skada dem. Ledarna hade redan stuckit. Han kan inte säga att det fanns någon som ledde dem och sa hur de skulle rondera. De som hade tid deltog. Han var bara med och ronderade i Bugayi.

Nyakanyinya

Han var i Nyakanyinya vid ett tillfälle under folkmordsperioden. Det var tre dagar efter granatexplosionen i Gahinga. Han gick dit med Kamire och Nshogoza för att hämta ett barn, Shongore, som fanns i skolan. Han lämnade barnet till föräldrarna som var tutsi. Det var Shongores mamma som bad honom hämta barnet i Nyakanyinya. Han märkte inte av någon attack mot skolan och vet inte vad som hände där när han lämnat.

Mibilizi

Han var i Mibilizi tillsammans med Theodore Tabaro under folkmordet för att hämta en kvinna som var tutsi. Theodore Tabaro hade blivit ombedd att hämta kvinnan och bad honom att följa med. Kvinnan kunde inte gå själv och hämta sin dotter. De hämtade kvinnan och hennes spädbarn samt en ung tjej. Det var efter granatattacken. Han och Theodore Tabaro var bevärnade med vanliga batonger och var klädda i vanliga kläder.

Om blendehuset, Patricie Mukabatsinda och hennes son

Han träffade Patricie Mukabatsinda när han gick förbi blendehuset i Gahinga. Hon befann sig där med fler än fem andra kvinnor. Han vet inte om det fanns några barn eller män i huset. Han tror att kvinnorna var i huset för att ta skydd. Kvinnorna var i huset i några dagar.

Han känner inte till att Patricie Mukabatsinda hade en son vid namn Honoré. Han vet att hon hade ett barn men kände inte till sonen. Han blev dömd i gacaca för att ha dödat barnet genom att slå det med en batong. Han förstår inte hur han kan anklagas för att ha dödat barnet när det inte dog direkt. Han känner inte till det barnet. Han har inte gått någonstans med Patricie Mukabatsinda och hennes son.

Kännedom om Theodore Tabaro

Han kände Theodore Tabaro eftersom de bodde i samma cell. Theodore Tabaro var gendarm innan kriget. Innan dess arbetade han som byggare. Theodore Tabaros far Binenwa ägde en butik. När Binenwa inte var där kunde barnen arbeta i butiken.

Theodore Tabaro hade vanliga kläder när han såg honom under folkmordet.

Om ledarskap i folkmordet

Det fanns ingen som han uppfattade som ledare för folkmordet i byn. Alla bestämde tillsammans. De som var starkare var de som tog kor tillhörande medborgarna, dvs. Modeste Karemera och Nsengumuremyi. Han tror inte att det fanns någon annan som bestämde.

Den enda makten han såg Theodore Tabaro ha var när granaten kastades. Han känner inte till något annat som Theodore Tabaro gjort. Han kände Theodore Tabaro sedan tidigare, men under folkmordet träffade han bara honom när granaten kastades och när de gick till Mibilizi.

Theodore Tabaro hade militärutrustning, dvs. granaten som han kastade i Gahinga. Han har inte sett Theodore Tabaro med någon annan militärutrustning. I övrigt kan man inte uppfatta Theodore Tabaro som en av ledarna.

Om gacaca

Han dömdes i gacaca för erkända gärningar men även för gärningar han inte erkänt. Han blev också åtalad för mordet på Nzamwita och attacken i skolan i Nyakanyinya trots att han inte gjort sig skyldig till de brotten. Man blir anklagad för många brott när man blir anklagad för folkmord.

Han blev dömd som någon som inte erkänt sina gärningar och hans straff blev inte nedkortat. De som erkände fick sina straff nedkortade. Det är därför Rwagasore frisläppts. Om han hade gjort som i dag och förklarat hela dagen kanske hans straff skulle blivit nedkortat. Det är möjligt att man erkänner gärningar man inte utfört för att få kortare straff.

Han vet inte om det varit någon gacacaréttgång mot Theodore Tabaro eftersom han satt i fängelse. Han tror inte att han lämnat några uppgifter om Theodore Tabaro till gacaca. Förutom rättegång om egendom har han inte varit på annan rättegång än sina egna.

Han avtjänar sitt straff i fängelset i Rusizi. Han vet inte om man kan göra någonting för att påverka när man blir frisläppt. Han har uppfattat det som att personer som avtjänat sina straff inte får några problem efteråt.

Om den svenska förundersökningen

Inför förhöret med svensk polis blev han kallad till domstolen. Han var på förhör två dagar efter att han fick kallelsen. Det var ingen som berättade varför svensk polis ville träffa honom. När han kom till förhöret var det vita människor som ställde frågor. Det var ingen som försökte påverka honom inför förhöret. Han minns att den rwandiska förhørsledaren läste upp förhöret för honom.

Kommentarer avseende uppgifter som påstås avvika från vad som antecknas vid förhör under förundersökningen

Angående att han i förhör uppgett att de efter granatexplosionen gått till en bar/butik uppger han följande. Det var ingen bar. Det fanns försäljning av salt och tvål men det var ingen bar. Butiken ägdes av Yohani Binenwa.

Ställd inför uppgiften att han i förhör uppgett att butiken i Bugayi tillhörde Theodore Tabaro uppger han följande. Han har inte sett Theodore Tabaro i butiken. Theodore Tabaro var inte gift och kunde inte äga någonting. Allt ägdes av fadern.

När det uppmärksammas att han i förhör uppgett att plundrade kor tagits till Theodore Tabaro och därefter vidare uppger han följande. Han kanske kan ha sagt att Tabaro bodde hos sin far men han har inte sagt att Tabaro plundrade kor och sålde dem i Kongo. Vad han minns är att Nsengumuremyi och Modeste Karemera var deras ledare och tog korna till Kongo utan att fråga dem. Det är inte så han sagt, det måste vara ett missförstånd.

När det vidare uppmärksammas att han uppgett att Theodore Tabaro hade rätt att bestämma var korna skulle lämnas uppger han följande. Det stämmer inte. Det var Nsengumuremyi och Modeste Karemera som bestämde vart korna skulle tas. Korna förvarades inte hos Theodore Tabaro; Tabaro hade inget hem. Vissa kor gick till Nsengumuremyi, vissa till Modeste Karemera och två eller mer till Binenwa. Han är osäker på hur många kor som togs till Binenwa eftersom han inte såg det.

När han uppmärksammas på att han i förhör uppgett att det var Nsengumuremyi, Modeste Karemera och Theodore Tabaro som bestämde var korna skulle lämnas uppger han följande. Det stämmer inte. Det var inte så han berättade. Han sa att korna fanns hos Tabaros far.

Angående att han i förhör uppgett att bl.a. Theodore Tabaro har bestämt under folkmordet uppger han följande. Han känner inte till att han sagt det. Han trodde att han berättat som han

gjort i dag. Han kan ha sagt det, men som han uppfattar det i dag var det Nsengumuremyi och Modeste Karemera som bestämde. Om två andra män var med kommer han inte ihåg.

När han uppmärksammas på att han uppgett att Theodore Tabaro och andra ledare bestämt att plundrade kor skulle tas till Tabaros hem uppger han följande. Han kan inte säga exakt hur många kor som togs till Binenwas och Tabaros hem. Det var Nsengumuremyi, Modeste Karemera och Jean Binenwa som tog de plundrade korna utan att dela med sig.

Angående att han i förhör uppgett att han lämnat vittnesmål mot Theodore Tabaro i gacaca uppger han följande. Det är saker som hände år 2007. I domstolen pratar man om mycket och han kommer inte ihåg allt.

När han uppmärksammas på att han i förhör uppgett att Theodore Tabaro ägde butiken i Bugayi uppger han följande. Det var en butik. Det fanns inte en bar i deras cell. Butiken ägdes av Jean Binenwa men hans barn, bl.a. Theodore Tabaro, kunde hjälpa till.

Angående att han i förhör uppgett att Aloys Nzamwita förts till en kabaré som tillhörde Theodore Tabaro uppger han följande. Han har sagt tidigare att Nzamwita togs från baren. Kabaré är där man säljer bananvin och där fanns butiken. Det var pga. att Theodore Tabaro brukade servera dryck i butiken som han sa så. Men det var i egenskap av Binenwas son.

SVERIGES DOMSTOLAR

ANVISNING FÖR ÖVERKLAGANDE - DOM I BROTTMÅL

Den som vill överklaga tingsrättens dom, eller ett i domen intaget beslut, ska göra detta skriftligen. **Skrivelsen ska skickas eller lämnas till tingsrätten.** Överklagandet prövas av den hovrätt som finns angiven i slutet av domen.

Överklagandet ska ha kommit in till tingsrätten **inom tre veckor** från domens datum. Sista dagen för överklagande finns angiven på sista sidan i domen.

Har ena parten överklagat domen i rätt tid, får också motparten överklaga domen (s.k. **anslutningsöverklagande**) även om den vanliga tiden för överklagande har gått ut. Överklagandet ska också i detta fall skickas eller lämnas till tingsrätten och det måste ha kommit in till tingsrätten **inom en vecka** från den i domen angivna sista dagen för överklagande. **Om det första överklagandet återkallas eller förfaller kan inte heller anslutningsöverklagandet prövas.**

Samma regler som för part gäller för den som inte är part eller intervenient och som vill överklaga ett **i domen intaget beslut** som angår honom eller henne. I fråga om sådant beslut finns dock inte någon möjlighet till anslutningsöverklagande.

För att ett överklagande ska kunna tas upp i hovrätten fordras i vissa fall att **prövningstillstånd** meddelas. Hovrätten lämnar prövningstillstånd om

1. det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till,
2. det inte utan att sådant tillstånd meddelas går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till,

3. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt, eller
4. det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet.

Om prövningstillstånd krävs och sådant inte meddelas står tingsrättens avgörande fast. Det är därför viktigt att det, i de fall prövningstillstånd krävs, klart och tydligt framgår av överklagandet till hovrätten varför klaganden anser att prövningstillstånd bör meddelas.

I vilka fall krävs prövningstillstånd?

Brottmålsdelen

Det krävs prövningstillstånd för att hovrätten ska pröva en tingsrätts dom om den tilltalade

1. inte dömts till annan påföljd än böter, eller
2. frikänts från ansvar och brottet inte har mer än 6 månaders fängelse i straffskalan.

Enskilt anspråk (skadeståndstalan)

För att hovrätten ska pröva en skadeståndstalan krävs prövningstillstånd. Från denna regel gäller följande undantag:

Överklagas domen även i brottmålsdelen och avser överklagandet frågan om den tilltalade ska dömas till ansvar för en gärning krävs inte prövningstillstånd för ett till denna gärning kopplat enskilt anspråk i de fall

1. det enligt ovanstående regler inte krävs prövningstillstånd i brottmålsdelen, eller
2. prövningstillstånd i brottmålsdelen meddelas av hovrätten.

Beslut i övriga frågor

Krävs prövningstillstånd i brottmålsdelen krävs även prövningstillstånd vid beslut som endast får överklagas i samband med överklagande av domen.

Skrivelsen med överklagande ska innehålla uppgifter om

1. den dom som överklagas med angivande av tingsrättens namn samt dag och nummer för domen,
2. parternas namn och hemvist och om möjligt deras postadresser, yrken, personnummer och telefonnummer, varvid parterna benämns klagande respektive motpart,
3. den ändring av tingsrättens dom som klaganden vill få till stånd,
4. grunderna (skälen) för överklagandet och i vilket avseende tingsrättens domskäl enligt klagandens mening är oriktiga,
5. de bevis som åberopas och vad som ska styrkas med varje bevis, samt

6. om prövningstillstånd behövs, de omständigheter som åberopas till stöd för att prövningstillstånd ska meddelas.

Skriftliga bevis som inte lagts fram tidigare ska ges in samtidigt med överklagandet. Vill klaganden att det ska hållas ett förnyat förhör eller en förnyad syn på stället, ska han eller hon ange det och skälen till detta. Klaganden ska också ange om han eller hon vill att målsäganden eller den tilltalade ska infinna sig personligen vid huvudförhandlingen i hovrätten. Är den tilltalade anhållen eller häktad, ska det anges.

Skrivelsen ska vara undertecknad av klaganden eller hans/hennes ombud.

Ytterligare upplysningar lämnas av tingsrätten. Adress och telefonnummer finns på första sidan av domen.

Om ni tidigare informerats om att förenklad delgivning kan komma att användas med er i målet/ärendet, kan sådant delgivningssätt också komma att användas med er i högre instanser om någon överklagar avgörandet dit.

Underlaget avser

Person-/samordningsnummer/födelseid 19680710-9670	Datum för dom/beslut 2019-04-29
Efternamn Tabaro	Förnamn Theodore

Personen har under en sammanhängande tid av minst 24 timmar varit frihetsberövad* i Sverige eller utomlands med anledning av brott som prövats i målet eller som påföljden avser. Frihetsberövandet har ägt rum under nedan angivna tider.

*på sätt som avses i 2 § lagen (2018:1250) om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande

Frihetsberövad

Frihetsberövandet hävt/uppört/avbrutet

(lämna tomt för ett frihetsberövande som pågår)

2016-10-25	
------------	--

Samtidig verkställighet av påföljd i annat mål

- Kriminalvården har underrättat domstolen om att personen har påbörjat verkställighet eller har verkställt påföljd i annat mål under den tid som han eller hon varit berövad friheten (2–4 §§ förordning (2019:96) om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande).

Tidigare frihetsberövanden av betydelse för avräkningen

- Domstolen har i avgörandet helt eller delvis undanröjt påföljden i tidigare dom, beslut eller strafföreläggande, och det finns uppgifter om frihetsberövanden i tidigare meddelade domar, beslut eller avräkningsunderlag som har betydelse för avräkningen.

Observera: När domstolen lämnar domen/beslutet eller domsbeviset till Kriminalvården ska i vissa fall tidigare domar/beslut med eventuella avräkningsunderlag och avräkningsunderlag enligt 12 a § strafföreläggandekungörelsen bifogas, om det finns uppgifter där som har betydelse för avräkningen (3 § 4 och 27 § förordningen (1990:893) om underrättelse om dom i vissa brottmål, m.m.).

.....
Underskrift

.....
Namnförtydligande

Hur man överklagar hovrättens avgörande

Den som vill överklaga hovrättens avgörande ska göra det genom att skriva till Högsta domstolen. Överklagandet ska dock skickas eller lämnas till hovrätten.

Senaste tid för att överklaga

Överklagandet ska ha kommit in till hovrätten senast den dag som anges i slutet av hovrättens avgörande.

Beslut om häktning, restriktioner enligt 24 kap. 5 a § rättegångsbalken eller reseförbud får överklagas utan tidsbegränsning.

Om överklagandet har kommit in i rätt tid, skickar hovrätten överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Högsta domstolen.

Prövningstillstånd i Högsta domstolen

Det krävs prövningstillstånd för att Högsta domstolen ska pröva ett överklagande. Högsta domstolen får meddela prövningstillstånd endast om

1. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen eller om
2. det finns synnerliga skäl till sådan prövning, så som att det finns grund för resning, att domvilla förekommit eller att målets utgång i hovrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag.

Överklagandets innehåll

Överklagandet ska innehålla uppgifter om

1. klagandens namn, adress och telefonnummer,
2. det avgörande som överklagas (hovrättens namn och avdelning samt dag för avgörandet och målnummer),
3. den ändring i avgörandet som klaganden begär,
4. de skäl som klaganden vill ange för att avgörandet ska ändras,
5. de skäl som klaganden vill ange för att prövningstillstånd ska meddelas, samt
6. de bevis som klaganden åberopar och vad som ska bevisas med varje bevis.

Förenklad delgivning

Om målet överklagas kan Högsta domstolen använda förenklad delgivning vid utskick av handlingar i målet, under förutsättning att mottagaren där eller i någon tidigare instans har fått information om sådan delgivning.

Mer information

För information om rättegången i Högsta domstolen, se www.hogstodomstolen.se